

MİRZƏ ƏLƏKBƏR SABİR

HOPHOP NAMƏ

Tərtib edən, müqəddimə və qeydlərin müəllifi:

Alxan Bayramoğlu,
filologiya elmləri doktoru, professor

Naşir: Bəhruz Axundov

Elmi redaktor: Teymur Kərimli,
AMEA-nu müxbir üzvü

Rəssam: Arif Hüseynov, *xalq rəssamı*

Nəşriyyat redaktoru: Mustafa Çəmənli

Mirzə Ələkbər Sabir. Hophopnamə.

M 66 Bakı, «Təhsil», 2012, 552 səh.

Yeni Azərbaycan şeirinin yaradıcılarından olan Mirzə Ələkbər Sabirin şeirləri yarandıqları zamanın bədii sənədləri, XX əsrin əvvəlinin poetik və publisistik salnaməsidir. Sabirin bütün əsərlərini əhatə edən bu kitabda onun satirik şeirləri ilə yanaşı, müəllifin ictimai-siyasi və fəlsəfi lirikası, növhə və mərsiyələri, qəzəlləri, məktəb uşaqları üçün qələmə alınmış şeəri, mənzum hekayə və təmsilləri, tərcümələri, hekayə və felyetonları, ədəbi-publisistik məqalələri, müxbir yazılan və məktublara yeni tərtib prinsipləri üzrə toplanmış, onlara qeydlər verilmiş, çətin başa düşülən sözlər üçün lüğət əlavə edilmişdir. «Hophopnamə»ni M.Ə.Sabirin bəzi əsərlərinə çəkilən illüstrativ rəsmlər də bəzəməkdədir.

MİRZƏ ƏLƏKBƏR SABİR İRSİ VƏ ONUN NƏŞRİNƏ DAİR

Yeni dövr dünya ədəbiyyatının şöhrətli simalarından olan Sabir Azərbaycanın böyük xalq şairi, vətənsəvər mütəfəkkiri və ictimai xadimidir. O, milli ədəbiyyatın, Xaqani, Nizami, Füzuli, Vədadi, Vaqif, Axundov, Seyid Əzim kimi klassiklərin, çoxəsrlik Şərq poeziyasının qabaqçıl ənənələri üzərində yetişib kamala çatmışdır. Sabirin «Hophopnamə» adı ilə tanınan kitabı realist ədəbiyyatın gözəl nümunəsi, milli-bədii fikrin böyük abidəsi sayılır.

Sabir türksoylu xalqlar arasında tək-tək şairə nəsim olan şan-şöhrət sahibidir. «Molla Nəsrəddin» ədəbi məktəbinin başçılarından biri kimi o, Azərbaycanla birlikdə Şərqi çox ölkələrindəki ədəbi inkişafa qüvvətli təsir göstərmiş, orijinallığı, böyük fikri-estetik qüvvəsi ilə seçilən poeziya məktəbi yaratmışdır.

Mirzə Ələkbər Sabir satirik şair kimi məşhurlaşsa da, eyni zamanda klassik səviyyəli lirik qəzəllər, sənətkarlıqla yazılmış duzlu, məzəli felyetonlar, dərin məzmunlu elmi, tənqidi və publisistik məqalələr, müxbir məktubları və poetik tərcümələr müəllifidir. Bütün bu yazılar janrından və həcmindən asılı olmayaraq, böyük istedadın, qəlbi vətəndaşlıq duyğusu ilə döyünən bir qələm sahibinin əsəri kimi diqqəti cəlb edir. Çünki Sabirin təsvir etdiyi ən kiçik hadisə və detallarda belə zamanın nəbzi, insanların duyğu və düşüncələri duyulur. Əziz Mirzəhmədovun təbi-rincə desək, «təsvir etdiyi hadisə və insanların xarakterindən, daha doğrusu, inqilabın yüksəlib, enməsindən asılı olaraq Sabirin sözləri də müxtəlif qammalarda səslənirdi. Onun əsərlərində gah inqilabçıların qələbəsinin təsviri, sevinci, fərəhi, gah təhlükə gözlənilməsi ilə əlaqədar olaraq təşviş, gah da məğlubiyyət nəticəsində əmələ gələn qüssə, qəmginlik hiss edilən). Bir sözlə, Sabir yaradıcılığında dövrün sosial-siyasi, milli-psixoloji, mənəvi-əxlaqi və ideya-estetik ritmi bütün rənginliyi ilə görünür, təsvir edilir. Bu da şairin ideya baxımından ayıq, sənətkarlıq cəhətdən iti, bədii-estetik xüsusiyyətlərinə görə realist təsvir ustalığından irəli gəlir. Çünki Sabir, hər şeydən əvvəl, dövrünün şairi olaraq, milli təəssüb hissi ilə

alışıb-yanan, vətəndaşlıq duyğusu ilə yazan qələm sahibidir. XIX əsrin sonlarına doğru isə milli-ictimai düşüncədə maarifçilik ideologiyası ilə yanaşı, cəmiyyətdə bir siyasiləşmə də özünü göstərməkdə idi. Təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə siyasi dərnəklər yaranır və RSDFP-nin I qurultayı (1898) keçirilir. XX əsrin ilk illərində isə bu dərnəklər siyasi partiyalara çevrilməyə başlayır. Odur ki, 1905-ci il inqilabından sonra milli-ictimai şüurda maarifçiliklə yanaşı, demokratikləşmə, milli-mə- nəvi varlığın, türklük ruhunun Avropa müasirliyi zəminində möhkəmləndirilməsi məsələləri də ön mövqeyə keçir. «Molla Nəsrəddin», «Həyat», «İrşad», «Füyuzat», «Bəhlül» və s. mətbuat orqanlarının, habelə digər nəşrlərin sahifələrində həmin yeniləşmə, siyasiləşmə, milli-ictimai demokratikləşmənin mənzərəsi aydın nəzərə çarpır. Bütün bu məsələlər Sabir qələmində özünün real bədii əksini aydın ideya- estetik, həm də vətəndaşlıq mövqeyindən tapır.

Sabir dövrün mühüm sosial-siyasi, milli-bəşəri hadisələrinə, bu proseslərin düzgün məcraya yönəldilməsinə fəal və ayıq vətəndaşlıq mövqeyindən müdaxilə etməyə çalışmışdır. Bunu onun «Mətbuat», «Qeyrət», «Ləbbeyk icabət», «Zaman nə istəyir? Amma biz...», «Cümə» və s. məqalələrində də qabanaq şəkildə görmək olur. Əgər «Mətbuat» və «Ləbbeyk icabət» məqalələrində, «Əlminnatü lillah ki, «Dəbistan» da qapandı», «Ay can!.. Ay can!..» satiralarında olduğu kimi, milli mətbuatın xalqın tərəqqi və inkişafındakı rolundan danışılıb, onun davamlılığının qorunmasının vacibliyi məsələsi qoyulursa, «Qeyrət» məqaləsində dünya xalqlarının mədəni və mənəvi irsindən bəhrələnmənin yollarından, dünyaya inteqrasiya zamanı həm də milli-bəşəri dəyərlərin dayanıqlığının diqqət mərkəzində saxlanması və bununla da milli mənləyin itirilməsinə deyil, əksinə milli özgünlüyün və koloritin daha sistemli bir şəkildə davam etməsinə nail olunmasının tələyüklü bir problem olduğunu diqqətə çatdırırdı. «Zaman nə istəyir? Amma biz...», «Cümə» məqalələrində cəmiyyətin normal inkişaf edib, xalqın və vətənin parlaq istiqbalə çatması və bu problemin həlli yolları araşdırılır. Sabirə görə, hər cəhətdən kamil bir cəmiyyətə və dövlətə nail olmağın başlıca yollardan biri də gənc nəslin maarifləndirilməsi, onların əsl vətəndaş kimi yetişdirilməsidir. Bunun üçünsə zamanla ayaqlaşma bilən məktəb və maarif ocaqlarının şəbəkəsinin mümkün qədər genişləndirilməsinə həlli vacib bir məsələ kimi irəli sürürdü.

Bu sual və çağırışların arxasında Sabirin şair-vətəndaş ürəyinin narahatlıq dolu döyüntüləri eşidilir.

Sabirin teatr tamaşalarına, məktəb və mədəni-maarif ocaqlarının təşkilinə, məişət hadisələrinə və s. həsr etdiyi məqalələrində, müxbir məktublarında da zamanın nəbzini, xalqın ürək döyüntüsünü, əsəb tellərindəki gərginliyin ifadəsi duyulur. Akademik Məmməd Cəfərin yazdığı kimi: «Bu kiçik yazılar bizə Sabiri daha yaxşı başa düşmək üçün böyük köməkdir. Belə ki, bu məqalə və məktublardan biz, heç olmasa bunu öyrənmə bilirik ki, Sabiri əsrin böyük sənətkarı, böyük xalq şairi səviyyəsinə çatdıran bir çox səbəblər olmuşsa, onlardan biri də onun «xurcunları çiyində»

qapan günlərində taxıl almağa gələn kəndlilərin» qeydinə qalması, «təbii fəlakətlərə məruz qalan Padar köçərilərinin» halına acıması, «qışm məşəqqətlərindən xilas olduqlarına görə sevinirək baharda da başsız sellərin qurbanı olan fuqərayi-kasi- bənin» dərdinə qalması... Girdiman çayı üzərindən davamlı körpü salmaq arzusu ilə yaşaması və mədəniyyətə, yeniliyə güllə atanlara dərin nifrət bəsləməsi olmuşdu.

Sabir bu məqalələrdə xırda məişət hadisələrindən tutmuş mənəviyyat, əxlaq, maarif və iqtisadiyyat, kənd təsərrüfatı, taxıl yığımı, o cümlədən yol tikintisi, körpü salınması, Şamaxıya dəmiryolunun çəkilməsi və s. problemlər qaldıraraq, işin səmərəliliyi üçün əsl təsərrüfatçı ayıqlığı və vətəndaş yangısı ilə məsləhətlər verir, təkliflər irəli sürürdü. Həmin problemlər onun poeziyasında da irəli sürülməyə əsaslandırılırdı.

Sabir geniş xalq kütlələrinin, zəhmətkeş insanların halına, ağır, məşəqqətli güzəranlarına, mədəni geriliklərinə, milli-ictimai şüurca geri qalmalarına, ancaq öz qarınlarını, şəxsi mənafeələrini güdən «kisədustarın» - mülkədar, sahibkar, ruhani, ziyalı və digər peşə sahiblərinin həris pəncələrində, dini fanatizm girdabında can çəkişməsinə dözə bilməyib, özünün vətəndaş təəssübü və yangısından güc alan etiraz səsinə ucaldırdı. Odu ki, sosial-mənəvi bələlləni islahı üçün publisistikaya nisbətən şüurlara daha fəal və ideya-estetik təsir qüvvəsinə malik olan satirik poeziyaya üstünlük verirdi. Həmin ictimai tipləri bir məclisə toplayaraq («Bir məclisdə on iki kişinin söhbəti» satirası) onların öz dilləri ilə özlərini xalqa təqdim etdirirdi. Bu tiplər hələlik on iki zümərənin şəxsində bir-birinin ardınca sanki rüsvayçılıq kürsüsünə çıxaraq özlərinin iç üzlərini, həyata və xalqa baxış tərzlərini, yaşayış prinsiplərini açıb göstərirlər. Satiradan, bu təqdimatdan aydın olur ki, dövrün vəkili «haqlıya haqsız deməklə, bir çox günaha batıb», həkim ona müraciət edənlərin dərdini «təxsis etməyib», tacir «halal ilə haramı bir-birinə qatıb», rövzəxan «üm- mətin pulun alıb», «gözlərini ağlar qoyub» (islətdib), dərviş hər yerdə ancaq yalan söz satmaqla, sofi xalqı ələ salmaq, oynatmaqla, molla isə hər gün verdiyi fitvalarla məxluqu aldatmaqla məşğuldur. Ən acınacaqlısı isə odur ki, belə bir mühihdə elm hər şeydən ümidini üzərək bu qövnmü büsbütün atdığı üçündür ki, xalq cəhalət girdabında olduğunu dərk etmədən ortada kef etməklə hər bir məramı, məqsədə, arzuya çatdığını düşünürdü. Avam camaat heç nə, hətta cəhalət adlı yorğan-döşəkdə, yataqda yatdığını da başa düşmür. Belə bir şəraitdə isə «xalqın şairi» öz həmvətənlərinin ictimai dərdlərindən yazaraq onları ayıltmaq əvəzinə «bülbülə, eşqə, gülə dair yalan fırlatmaqla», qəzetəçi, xalqın milli-ictimai şüurunun formalaşmasını düzgün yola istiqamətləndirməli zümərə, təbəqə isə yazdıqları söz yığımı olsa belə, ancaq öz «caridəsini», qəzetin sütunlarını doldurmaq barədə fikirləşir. Onun üçün də yeri düşdü-düşmədi mətləbi uzatmaqla məşğuldur.

Göründüyü kimi, Sabir «bir məclisə yığdığı bu on iki kişinin», zümərənin sözlərindən aydın olur ki, onların hər biri üzdə özlərini, guya, xalqa, vətənə xidmətə həsr edən bir vətəndaş kimi gözə soxmağa çalışsa da, əslində, sən demə, əsl

Mirzə Ələkbər Sabir

məqsədləri bu pərdə arxasında öz güzəranlarını, yaşayışlarını təmin etməkdir. Xalqın millətin güzəranı, əqli, fiziki və mənəvi sağlamlığı, iqtisadi, sosial-siyasi vəziyyətinin yaxşılaşdırılaraq qüdrətli, düşmənə bac verməyib, möhtac, əsir olmayan bir hala gətirilməsi məsələləri isə onların heç veclərinə belə deyil. Oduz ki, şair növbəti satirasında bu tufeyli zümrələrin xorunu qələmə alıb yenidən nəşrə başlayan «Molla Nəsrəddin» jurnalında çap olunmaq üçün Tiflisə göndərdi. Bu dəfə həmin tufeyli tiplər hamısı bir ağızdan:

*Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!
Qoy mən tox olum, özgələr ilə nədi karım,
Diinyəvü cahan ac olur olsun, nə işim var?! -*

deyə xor oxumağa başladılar. Hər hansı ülvi, müqəddəs bir amaldan məhrum olanların bu ürəkdağlayıcı, üfunət qoxulu xoru qulaqbatırıcı bir sədə ilə elan edirdi ki, onlar həmvətənlərinin daim qəflət yuxusunda yatmalarını arzulayıb, əgər «tək-tək ayılan varsa», Allahdan özlərinə kömək diləyirlər ki, belələrinə, tək-tək ayılanları tezliklə yox etsin. Həmin ictimai tiplər öz salamatlıqları naminə «cümlə cahanın» batmasına da razıdırlar.

Sabir poeziyası öz qarşısına məhz xalqın, həmvətənlərinin həyatlarının mövcud acınacaqlı vəziyyətini köklü sürətdə dəyişdirib, onları tamamilə təzə-tər, saf və sağlam bir vücudla işıqlı, parlaq istiqbala aparıb çıxartmaq missiyası ilə yenilməz əzm və qətiyyətlə mübarizə meydanına atıldı. O, xalqın və vətənin xoş gələcəyini təmin etmək üçün birinci növbədə bugünkü övladların layiqli vətəndaş kimi yetişdirilməsinin, gələcək həyat və mübarizə yoluna millətin əqli, zehni və düşüncə, dünyagörüşcə hazırlanmasının vacibliyi məsələsini irəli sürdü. Bunun üçün uşaqların mövcud tərbiyə və həyata hazırlanma üsulunun eybəcərliklərini satira oxuna hədəf etdi. «01 gün ki, sənə xalığ edər lütf bir övlad. Olsun ürəyin şad!» misraları ilə başlanan həmin satirada zərərli vərdiş, düşüncə və üsullara əsaslanan, nəticə etibarilə uşağın və ailənin fəlakətinə səbəb olan tərbiyə metodları satirik bir dillə sadalanır. Nəzərə çatdırılır ki, bu qədər dırnaqarası cah-cəlalə, əslində, fəlakətə oxuyub-öyrənməklə, dünyəvi təlim-tərbiyə almaqla çatmaq mümkündür deyil:

*... Olmaz
oxumaqdan
Tapmaq bu cəlalə!..*

Yəni roiHəti bu cür bəla və fəlakətlərdən ancaq gənc nəslə dünyəvi ruhdə tə- im tərbiyə edib, elm öyrətməklə xilas etmək olar. Növbəti satiralarda Sabir həyata u cur axışın, öz ideal və arzularının həyatda yavaş-yavaş ayaq tutmasının və ura an mey ana çıxan ictimai ovqatın ayn-ayrı səhifə və əlamətlərini satirik bir

Hophopname

dillə göz önündə canlandırmağa başladı. Övladının elmə, təhsilə, oxuyub öyrənməyə qızğın həvəsindən danlan cahil ata «Bilməm nə görübdür bizim oğlan oxu- maqdan», - deyər gileylənməyə başladı.

Lakin az sonra yenə geri dönüb «Təhsili-elm», «Ata nəsihəti»), «Tərpnəmə, amandır, bala, qəflətdən ayılma!» və s. satiralarda təsvir edildiyi kimi, oğluna zamanın tələbinə uyğun tərəqqidən, elm öyrənməkdən həzər etməyi təlqinə çalışır. Oğlunu inandırmağa çalışır ki:

*Təhsili-iilum etmə ki, elm afəti-candır,
Həm əqlə ziyandır;
Elm afəti-can olduğu məşhuri-calıandır,
Mərufi-zəmandır;
...Elm içrə xəta olduğu ondan bilirəm kim,
Bilsə nola hər kim,
Elmə gəzənin küfrü zəbanlarda bəyandır,
Təkfirə nişandır...*

Bütün bunları əvəzində ata öz oğluna məsləhət görür ki, («Ata nəsihəti») elm yolunda malını, canını, irzünü namusunu tələf etməkdən, sonra da divan-dərə, şah və vəzir üzünə ağ olub onlara qanun öyrətməkdənsə:

*...Bundan sonra qıl tövbə dəxi, məktəbə getmə.
Bircə usan, oğlum!
Ta baxma müəllim sözüne, ta əməl etmə,
Axır utan, oğlum.
Çix dağa, daşa, yol kəsibən qarətə başla,
Axırda qaçaq ol;
Sal bir beşalan boymuna, bu adətə başla;
Həmmali-yaraq ol,
Xəlqə dadanaq ol.
Hər işdə sayaq ol,
Var cana ziyam -
Qeyrətdən uzaq ol!..*

Ancaq atanın öyüd-nəsihətləri səmərəsiz qalır. Getdikcə cəmiyyətdə zamanla ayaqlaşmağa çalışan yeni ruhlu, müasir düşüncəli gənc nəslin çəkisi artmağa, hətta qız məktəbləri belə açılmağa başlayır. Öz məkanlarının, fəaliyyət meydanlarının daraldığı, güclərinin zəiflədiyini, mövqə və hökmlərini itirdiklərini görən qara-gürüq təşviş və həyacanla səs-səsə verirlər. Onlar cəmiyyətdə, əxlaq və mənəviyyatda, şüurlarda baş verən hər cür mütərəqqi addımın qarşısını almaq üçün bir-birlərini səfərbər olmağa, əlbir fəaliyyətə çağırırlar:

*Səs ucalaşdı, qoymayın!
Millət oyaşdı, qoymayın!
Riştəyi-dərsə, məktəbə...
Cümlə dolaşdı, qoymayın!
İş yavalaşdı, qoymayın!
El uyusub azanlara,
Gündə qəzet yazanlara,
Od vundub qazanlara.
Qaynadı, daşdı, qoymayın!
Həddidən aşdı, qoymayın!*

Bu çağınşdakı təşviş və həyəcan satirik tipin özünü real, qarşıstılınmaz fəlakət qarşısında görün adamın fəryad və ah-naləsi, məhv olmaqdan xilasolma cəhdləridir. Sabir yeniliyə, tərəqqiyə düşmənin qüvvələrin etiraz və fəryadlarının tək bir təzahürünü deyil, üzə çıxan hər hansı dalğa, ritm və qammasını qələmə almaqla mövcud vəziyyət və mənzərə haqda dolğun təsəvvür yaratmağa çalışır. Odur ki, növbəti satirasında əli hər şeydən üzöldüyü üçün gücü ancaq oturub iki əlli öz başına döyməklə ah-vaya çatan tiplərin bədii portretini göz önündə canlandırır:

*Vay, vay! Nə yaman müşkülə düşdü işim, Allah!
Fəryadım yet kim, yanırım atəşə, billah!*

Satirik tip, gizli və məkrli niyyətini mümkün qədər ört-basdır edib özünü islam təəssübkeşi kimi gözə soxmağa çalışsa da, onun fəryad və şikayətlərinin davamı olaraq təəssüf, yanıb-yaxılma və təhdidlərindən əsl yirtici siması, tüfeyli, parazit xisləti üzə çıxır:

*Ax, ay keçən illər, nola bir də dolaneydin,
Tazə yenə beş yüz il olunca dayaneydin,
Elmi, ədəbi, fəzli, kəmaləti daneydin!*

Yaxud:

*Bilməm nə işim vardı, başım harda qarışdı,
Elm ilə belə düşmənin olan qəvmin bərişdi,
Təcdidi-vəfa birlə məariflə sarışdı,
Rahət yata bilməm mənə qəm muri darışdı;
Etməkməni olar bir də bu uymuşları ikrah?
Laləövnlə vəla qih'vətə illa və billah!..*

Yenilik ruhlu tərəqqi və inkişafa düşmənin qüvvələrin artıq hər şeydən ümidlərini kəşib əlacsızcasına gileyənmələrinin daha bir çalarını isə «Şikayət!..» satirasında bu cür görürük:

*A kişi, bundan əzəl xəlqdə hörmət var idi,
Binəva mollalara hörməti izzət var idi!*

*Ağa hər yam ki, anqır desə, xəlq anqır idi,
Yer üzündə bərəkət, ne 'məti dövlət var idi!
... Elm hardaydı, müsəlman harda, qardaşım,
Nə tərəqqi sözü, nə söhbəti-millət var idi!
... Müftəxorluq nə gözəl peşə idi tutmuş idim,
Nə açan üstünü karın, nə şəmatət var idi!
... Ah, əfsus ki, keçdi o gözəl dövrənim!
Rahət idim ki, bu xəlq içrə cəhalət var idi!*

Satirik tipin ötən günlərin həsrəti ilə hansı duyğularla yaşaması onun ictimai mövqeyini təyin edir. Ancaq nəzərdən keçirdiyimiz satiralardakı tiplərin hamısı yeniliyə, cəmiyyətdə baş verən mütərəqqi meyillərə qarşı eyni sosial mövqedən çıxış etsələr də, onların hər birinin öz danışıq, öz ifadə tərzini var. Çünki onların hamısı eyni sosial mövqedən çıxış etsələr də, ifadə və etiraz tərzlərini fərdi xarakter və dünyabaxışları müəyyənləşdirir. Odur ki, satirik monoloqların hər biri özünün fərdi çalarları ilə bir-birindən fərqlənir. Bir sözlə, Sabir satiralannadakı danışıqların heç biri digərinə bənzəmir. Onlar işfə hədəfi olan tiplərin özləri qədər rəngarəng, özləri qədər xarakterikdir. Eynilə məktəb və maarif, tərəqqi və yeniliyə qarşı mürtəcə qüvvələrin müqavimətlərinin işfəsinə həsr edilmiş bu satiralardan başqa «Ey fələk, zülmün əyandır...», «Arzu», «Vah!.. Bu imiş dərsi-üsuli-cə- did?!», «Vermirəm a!..» və s. satiralardakı tiplərin monoloqları, müraciət tərzləri və ya işfə hədəfinin təqdim formaları bir-birinə zahirən bənzəmə də, fərdi çatarlarına, obrazın xarakterinə görə seçilir. Bütün bunlar da Sabir poeziyasının obrazlar qalereyası ilə işfə üsulu və ifadə tərzinin eyni dərəcədə zəngin olmasını təmin edir. Şairin işfə üsulları, onların çeşidləri satiralarmın, hətta satirik qəhrəmanlarının sayı qədərdir. Ancaq buraya təsvir və təhkiyə tərzini də əlavə etsək, bütövlükdə Sabir poeziyasının üslub, ifadə, deyim tərzini baxımından daha böyük və çoxçalarlılığını görmək çətin deyil.

***

Sabir bir tərəfdən məktəb açılması, proqram və dərsliklərin hazırlanmasında bu və ya başqa şəkildə iştirak edir, uşaq mətbuatı və ibtidai sinif dərslikləri üçün klassik şeirlərini yazır, digər tərəfdən də elm və təhsilə, əxlaq və mədəniyyətə yad münasibət bəsləyib, qeyri-əxlaqi vordış və hərəkətlərə meyilli olan uşaqları ezop-vari öyüdlərlə düz yola yönəltməyə çalışırdı. «Uşaqlara» satirası bu cəhətdən xarakterikdir. Şeirin övvəlki bəndlərində övladın bəslənib boya-başa çatdırılması üçün ata-ananın qatlaşdığı əzab və məhrumiyətlər nəzərə çatdırılır. Göstərilir ki, valideynlər bütün bunlara həm də övladlarından gözlədikləri sabahki mənəvi, fiziki və iqtisadi rahatlıq, zövq-səfa naminə qatlaşırlar. Ancaq vay o gündən ki, həmin uşaqlar cürbəcür pis əməllərə, tühaf işlərə müştaq olalar. Xeyirli, faydalı

əməllər əvəzinə, «hərçayı gözib, hər yeri seyrən edələr, cəngü cədəlü qarətü talan etməklə gün keçirələ»». Bunlar azmış kimi:

Vəqt oldu həvəs etməyəsiz məktəbə, dərsə.

Tə 'lim ələsiz hər nə ki, ələmdə bətərsə,

Xeyri buraxıb, əxz edəsiz hər nə zərərsə,

Mail ələsiz hər işə kim, fitnəsə, şərsə.

Adət qılasız hər zəvü hədəyini, uşaqlar!

Siz neyləyəsiz məktəbi, mollaı uşaqlar!

Əlbəttə, bu cür başıpozuqluqla böyüyüb boya-başa çatan uşaqlar cəmiyyətdə, evdən kənarında olduğu kimi, ailədə, doğmaları arasında da müşkül bir problemə çevrilirlər. Sabir bu acınacaqı aqibətı həyati və ibrətəməz bədii lövhələrlə göz önündə canlandırır:

Vəqt oldu vurub yıxmağa müştəq ələsiz siz,

Evdə gərək əvvəlcə ki, qoççaq ələsiz siz,

Həm validə, həm validəyə ağ ələsiz siz,

Dincəlmiyələr ta nə qədər sağ ələsiz siz,

Hər gün dəyəsiz mədəri-nalını, uşaqlar!

Ta uf deməyə qalmıya imkanı, uşaqlar!

Hər istədiyin olmasa hasil pəderindən,

Vur, yıx, cala, ta qorxuya düşsün zərəridən,

Söy ağzına cür'əllə, çəkinmə hünerindən,

Biçarə xilas olmaq üçün şüri şərindən,

Çıxsın canı, satsın qabı-qazqanı, uşaqlar!

Neylər dəxi ol sərətü samanı, uşaqlar!

Övladın bu cür böyüməsi cəmiyyət üçün problemə çevrilməklə yanaşı, Sabirin yazdığı kimi, valideynə də «göz nuri hesab əylədiyi dərdi sər, zəhmətlə əmək verdiyi isə cümlə hədərlə olun). Odur ki, şair bir pədaqoq və vətəndaş kimi öz yeniyetmə həmvətənlərini cəmiyyətə və valideynə dərd-sər olmaq yox, layiqli övlad, vətəndaş kimi böyüməyi, onlara çəkilən əməyi doğrultmağı tövsiyə edirdi. Onun məqsədinə çatmaq üçün satirada istifadə etdiyi bədii təsvir və ifadə üsulları qoyulan problemə müvafiq olaraq uğurla seçilərək, bir-biri ilə sənətkarlıqla əlaqələndirilmiş, bütöv ideya-estetik kompozisiya yaradılmışdır.

Sabir qələmə aldığı mövzuya, islahına çalışdığı problemə heç vaxt birtərəfli və ötürü yanaşmamışdır. O, hər hansı məsələni axıradaq və hərtərəfli işıqlandırmağa, bu zaman rəngin, bir-birindən təsirli bədii təsvir vasitə və üsullarından istifadə etməyə çalışmışdır. Odur ki, hər hansı mövzunun ideya-estetik həllində şairin iti müşahidə, poetik istedad və bir pədaqoq və psixoloq məharəti üzə çıxır, özünü göstərir. Gənc nəslin tərbiyəsi, layiqli vətəndaş kimi yetişdirilməsi kimi vacib problemin ideya-bədii həllində də eyni mənzərə ilə qarşılaşırdıq. Sabir bu məsələyə də bir neçə satira həsr

edib. Lakin hər dəfə orijinal yolla gedərək problemin ayn-ayn mühüm tərəflərini diqqətə çatdırıb. «Uşaqlara» satirasından sonra həmin problemlə bağlı qələmə alınan «01mur, olmasın!», «Bəxtəvər», «Uşaqdır» və s. satiralarda olduğu kimi.

«01mur, olmasın!» satirasında övladına həm əməli hərəkətləri, həm də «nəsi-hətləri» ilə pis nümunə olan ata və həmin tərbiyənin mənəvi cəhətdən şikəst hala saldığı oğul göz önünə gətirilsə, «Bəxtəvər» satirasında artıq bu cür zərərli tərbiyənin şikəst etdiyi Feyzilərin törətdikləri bəd əməllərdən qəlbi fərəh hissi ilə dolan nadan atanın verdiyi pis tərbiyənin zərərli meyvələrindən özü üçün aldığı ürəkəçan təəssüratları arvadı Xansənəmlə bölüşdüyünün şahidi oluruq. Burada anadan fərqli olaraq, ata fəaldır. O, oğlunun içki düşkünü, fağır-füqərə qənimi kimi yetişib davakar bir varlığa çevrilməsində özünün xüsusi əməyi olduğundan, övladını, yaxşı ki, məktəbə, dərəcə göndərib elmə, biliklə onun əqlini zay etmədiyindən qürur duyur. «Uşaqdır» satirasında isə əksinə, ana fəaldır. O, ərinə danlaq və qınaq yağışına tutur ki, hələ təzə-təzə on bir yaşına çatan uşaqda müşahidə etdiyi tərbiyəsiz hərəkətlərin (söyüş, tənbellik və s.) qarşısını almağa niyə cəhd göstərir.

«Bu boyda!..» satirasında millət balalarının kiçik yaşlarından dünyəvi elmlərin sirlərinə bələd olmaları, onların yazıb-oxumağı bacarmaları, ana dilləri ilə yanaşı, bir neçə xarici dil bilmələri, astronomiya, hesab, coğrafiya və sairədən baş çıxarmaları tipin monoloqunda zahirən inkar olunub, bütün bunlar «şeytan əməli» hesab ediləndə, əslində, həmin inkar yeniliyin ideya-bədii təsdiqinə, təbliğ və təlqininə xidmət edir, «bu inkarın üzərində təsdiq dirçəlin».

Sabir 1906-cı ilin avqustunda I müəllimlər qurultayına hazırlıq mərhələsinin bir epizodundan bəhs edən kiçikhəcmli müxbir yazısında «bu vəqtə kimi Qafqaz məktəblərində müntəzəm bir proqram olmadığından şagirdənə (şagirdlərə) təlim edilən elmi-hal və elmi-tarixdən bir fayda hasil olmadığına» nəzərə çatdırıb qabaqcıl maarif xadimlərinin «həmin əmri-mühümü nizam və intizam dairəsinə salmaq» məqsədilə çalışdıqlarını, döna-döna yığışib apardıqları fikir mübadilələrinin nəticəsi olaraq proqram və ona «izahat vərəqəsi» («məramnamə və ifadəyi-məramnamə») tərtib etmələrini sevinclə xəbər verirdi. Bir il sonra - 1907-ci il avqustun 25-dən sentyabrın 5-dək davam edən II müəllimlər qurultayına, onunun irəli sürdüyü taleyüklü məsələlərin işıqlandırılmasından tutmuş həmin vəzifələrin həyata keçirilməsindəki olan bütün işlərdə isə şairin daha fəal iştirakının şahidi oluruq.

Qurultay davam etdiyi günlərdə isə Sabir «Uçitellər» və «Müəllimlər siyəzdi» satiralarını yazıb yenə «Molla Nəsrəddin» jurnalına göndərdi. Satira jurnalda qurultay başa çatandan sonra çıxmış olsa da, «Molla Nəsrəddin»in ona verdiyi «Bu şeirlər 33-cü nömrədə çap olunacaqdı. Bəzi səbəblərə görə bu nömrəyə qaldı» qeydindən məlum olur ki, şair onu elə qurultay davam etdiyi, bəlkə də, elə lap açıldığı günlərdə yazıb redaksiyaya yola salmışdır. Çünki «Molla Nəsrəddin» in 1907-ci il tarixli 33-cü nömrəsi sentyabrın 2-də çapdan çıxmışdır. Bu takt mühüm ictimai-millî hadisələrə Sabirin göstərdiyi vətəndaş fəallığına daha bir misaldır.

Sabir qurultayda milli əlifbanın tərtibi, təlim üsulunun təkmilləşdirilməsi, riyaziyyat və həndəsə fənlərinə geniş yer verilməsi, habelə ana dilində dərsliklərin yaradılması və s. məsələlərin qoyulması və bu vəzifələrin həyata keçirilməsi nəticəsində ümid edirdi ki, «hər kəs oxuyub elmdə bidar olacaqdın».

Sabir mövzuya müəllimlər qurultayından sonra yenidən qayıtmışdır. Bu dəfə qələmə aldığı «Zaman nə istəyir? Amma biz...» başlıqlı məqalədə millət nümayəndələrinin fəaliyyətlərinin zamanın qarşıya qoyduğu tələblərə uyğun olub-olmadığını araşdırmağa çalışmışdır. Özü də həmin işi o, «... sözü, işi millət deyib işləməz, bəlkə, milləti təşkil edən əfradi-millət (millətin fərdləri, nəfərləri - A.B.) işlədən qənaəti ilə gördüyünü nəzərə çatdır. Sabirin qəti və doğru qənaətinə görə, cəmiyyətdə uşaqların da, qocaların da qayğı və himayəyə ehtiyacı var. Bu yükü çəkmək, milləti dolandırıb onu işıqlı sabaha çıxartmaq isə cavanların öhdəsinə düşür. Odur ki, ümidini cavanlara, özü də ana dilində oxumuş, milli və dini əqidələrinə sadıq olan qeyrətli cavanlarımıza bağladığını bildirərək, onlara müraciətlə yazırdı:

«Hərgah siz bu şanlı vəzifənizi layiqincə yerinə yetirsəniz, yəqin ki, yəqin ediniz ki, zənciri-əsarətdə, qeydi-cəhalətdə boğulub qalmış millətdaşlanımızı qırq olduqları vətəyi-hələkətdən sahilə-nicata çıxarda bilərsiniz. Məktəb açdırın, məktəblər açdırın, ta ki, nəticəsində o biz dəyən oxumuş, böyük oxumuş, ana dilində əqaidi-diniyyəşindən xəbərdar olan cavanlar sahərayi-meydani-tərəqqi olsunlar.

Bir də təqazayi-zəmani mülahizə edib də iş görməli!))

Azərbaycan müəllimlərinin ilk iki qurultayının qəbul etdiyi qərarlara uyğun olaraq, yerlərdə ana dilində milli ruhlu məktəblər açılır, onlara uyğun proqram və dərsliklər, oxu kitabları hazırlanır, habelə «Dəbistan», «Rəhbər» və s. kimi uşaq jurnalları nəşr edilirdi. Sabir də bütün bu işlərdə öz imkanları daxilində yaxından iştirak edirdi. O, bir tərəfdən «Dəbistan» və «Rəhbər» jurnalları ilə əməkdaşlıq edib orada uşaqların yaş və anlama səviyyələrinə uyğun olan orijinal və tərcümə əsərlərini çap etdirir, digər tərəfdən də qurultayın qərarlarına uyğun olaraq, hazırlanan kitablar üçün şeirlər yazırdı. 1907-ci ildə çap olunan «Milli nəğmələm məcmuasında şairin «Məktəbə tərqib», «Birinci il» dərsliyində isə «Uşaq və buz», «Yaz günləri», 1908 və 1909-cu illərdə çıxan «İkinci il» və «Yeni məktəb» dərsliklərində isə «Ağaclann bəhsi», «Cütçü», «Qarğa və tülkü» şeirləri çap olunmuşdur.

İdeya-bədii cəhətdən güvənləli olan bu şeirlərin əsas məziyyətləri sırasına onların uşaq psixologiyasına uyğunluğu ilə yanaşı, böyük vətəndaşlıq məsuliyyəti, səriştə və yüksək poetik istedadla yazılmaları da daxildir. Təsədüfü deyil ki, həmin əsərlər indinin özündə də dillər əzbəri olub, orta məktəb dərsliklərimizin ən parlaq səhifələrini tutmaqdadır. Müasirləri - F. Köçəri, M. Mahmudbəyov, A. Səhhət, A. Şaiq, Ə. Cəfərzadə və b. Sabirin uşaq əsərləri yazmaqda malik olduğu böyük qabiliyyət və məharəti yüksək qiymətləndirir, özlərinin pedaqoji əsərlərini hazırlayarkən Sabirə, onun yaradıcılığına tez-tez müraciət edirdilər.

***

Arxiv və dövrün mətbuat materiallarından, müasirlərinin xatirələrindən Sabirə, onun vətəndaşlıq fəaliyyətinə qarşı qaragüruhçuların təzyiqlərini, şairin həyatının ağırlığını aydın görmək olur. Məsələn, 1907 və 1908-ci illərdə Şamaxıda olub oradakı mənəvi-psixoloji iqlim və Sabirin vəziyyəti barədə şahadəət verən «Tazə həyat» qəzetinin müxbiri Mahmud Nədim Qaragözovun və şairin həmyerlisi, dövrünün tanınmış maarif xadimi Əbdürrəhman Tofiq Əfəndizadənin «Tazə həyat» və «İrşad» qəzetində ayrı-ayrılıqda çap etdirdikləri məqalələrdən aydın olur ki, Şamaxıda Sabirin getdikcə artan nüfuzuna və genişlənən fəaliyyət dairəsinə son dərəcə qısqançlıqla yanaşaraq, onun nüfuzunu və gördüyü mütərəqqi ruhlı işləri canfəşanlıqla gözdən salmağa çalışan qüvvələrin sayı artmaqdadır. Özü də bu qüvvələrin cəmiyyətdəki mövqeləri və gücləri kifayət qədərdir.

Bununla belə, o, ictimai fəaliyyət meydanında geri çəkilməyib, kəskin ruhlı satiralar, yüksək ideya-estetik mahiyyətli növhələr, publisistik kəsərə malik felyeton və məqalələr vasitəsilə dövrün hadisələrinə özünün fəal vətəndaşlıq mövqeyini bildirirdi.

Sabirin bu dövr yaradıcılığında duma seçkiləri, demokratik azadlıq uğrunda gedən ağır mübarizə prosesləri, fəhlə və kəndli hərəkatı, sosial-siyasi oyanışdan narahat olan qüvvələrin təşviş və vahimə dolu şikayətləri, gənc nəslin tərbiyəsi problemləri, milli mətbuatın taleyi, təriqətçiliyin ləğvi və milli birliyin yaradılması, türk xalqlarının tarixi taleyi və onların birlik və həmrəyliklərinin zəruriliyi və s. məsələlər bədii əksini tapmışdır.

Sabir özünün bu cür vətəndaşlıq arzularının həyata keçməsi yolunda əngəl olan cəhəzlər və xurafatı, millət «rəislərinin» şəxsi ambisiyalarından vətən övladları arasında getdikcə artmaqda olan tərəqqi və yeniləşmə əlamətlərinə qarşı doğan büğz, kin və nifrət hislərini islah etməyə, xalqı daha ayıq olaraq, hökumətin verdiyi yalançı siyasi vədlərdən dərhal məst olmayıb mübarizələrini davam etdirməyə çağırırdı. Bütün bunları biz şairin «Bilməm nə görübdür bizim oğlan oxumaqdan?!», «Tərponmə, amandır, bala, qəflətdən ayılma!», «Uşaqlar», «Bakı fələlərinə», «Etdi bu fələk hər kəsə bir tövr yamanlıq», «Küpəgirin qarının qızlara nəsihəti», «Əla-man sərkəş olub...», «Ey fələk, zülmün əyandır...», «Eylə bildirdim ki, dəxi sübh olub», «Nolur şirinməzaq etsə məni həlvayihüriyyətdə», «Nəfsin qərəzi, əqlin mərəzi», «Xəsisin heyfi, varisin kefi» və s. satirlərdə rəngin bədii boyalarla, özü də qabarıq şəkildə görürük. Sabir öz nəfsini, şəxsi mənfəətini bütün milli-mənəvi dəyərlərdən üstün tutan riyasətpərəst millət rəislərinin cəmiyyətin tərəqqisi üçün necə bir maneə və bəlaya çevrildiyini onların öz dilləri ilə bizə təqdim edir.

Təsədüfi deyil ki, şair həmin satiraları «İrşad» qəzetində məhz «Miras» - Güzgü imzası ilə dərc etdirmişdir. Sabir özünün satira güzgüsündə qabarıq bədii boyalarla əks etdirdiyi sosial-mənəvi eybəcərliklərin islahını xalqın geniş kütlələrinin

maariflənməsində, onların aqlı, siyasi və milli-mənəvi şüurunun inkişafında, cəmiyyətin saflaşdırılmasında gütdürdü. Odur ki, övladını məktəblərdə «Oxutmuram, əl çəkin!» deyən valideynləri, «Vah!.. Bu imiş dərsi-üsuli-cədid?!» - deyən yeni tipli məktəblərin yaranmasından danılıb «Səs ucalaşdı, qoymayın! Millət oyaşdı, qoymayın!» harayı ilə özünü kimi köhnəfikirliləri imdada çağıran ictimai tipləri tənqid və ifşa edir, gənc nəslə isə «Mənəim bağım-baharım, fikri ziyalı oğlum, Məktəb zamanı gəldi, Dur, ey vəfəli oğlum!» - deyən elm, təhsil öyrənməyə səsləyirdi. Sabir ziyalı, alim şəxsiyyətləri, vətən və millət yolunda təqdirəlayiq xidmətlər göstərən ictimai xadimləri vəsf edir, onların əməllərinin yaşadılıb, inkişaf etdirilməsini, xatirələrinin daim əziz tutulmasını, bir tərbiyə örnəyi kimi, vacib sayırdı. Məsələn, o, məşhur Şamaxı qazisi Hacı Məcid əfəndinin vəfatı münasibəti ilə yazdığı növhələrin birində onun alimliyinə işarə ilə alimi tanrının xalqa bəxş etdiyi bir nemət kimi qiymətləndirirdi:

*Çünki vücudi-alim bir ne 'məti-xudadır,
Ne 'mət ki gətidi əldən qan aqlamaq rəvadır!*

Eynilə də Həsən bəy Zərdabinin xatirəsinə, onun xidmətlərinin və xeyrli əməllərinin təbliğinə həsr etdiyi əsərlərində bu böyük millət xadiminin xatirəsi özündə özünün sonsuz ehtiramını bildirirdi. Həsən bəyin xidmətlərini birbəbir nəzərə çatdıran şair millətədaşlarının onun xatirəsinin əbədiləşdirilməsinə yadigarlıq ola biləcək işlər görmələrini vacib hesab edərək yazırdı:

*... Leyk millət fəqət sifəlin üçün,
Mütəzəkkir niüti-zalın üçün,
Əsəfa, bir bina şimalın üçün*

Yadigar olmasın da səndənmi?

Bütün bu əsərlər sadəcə təbliği xarakter daşıyırdı. Sabir, əslində, xalqı, gənc nəslə elmin, maarifin qədrini bilməyə çağırır, həmvətənlərini millət yolunda tərəqqi və inkişafa xidmət edən işlər görməyə təşviq edirdi. Eyni zamanda övladının tüfeyli həyat sürüb, hətta quldurluq edib qarşısına çıxan qoca bir saili vurub qan qusdurmasından fərhlənən nadan valideynləri, pulu hər cür müqəddəslərdən də müqəddəs bilib ona səcdə qılan var-dövlət hərəslərinin dargözlüklərinin və nəfisgirliyinin törətdiyi fəsadlar, milli inkişafa mane olmaq, milli birliyin yaranmasına rəvac verməmək üçün dəridən-qabıqdan çıxan din və məzhəb dəllallarının insanlığa, tərəqqiyə zidd əməllərini tənqid atəsinə tutub, onların islahına çalışırdı. «Adami adam eyləyən paradır» prinsipi ilə yaşayanların mənəvi kasıblıqlarını və gələcək faciələrini «Xəsisin heyfi, varisin keyfi» satirasında açıq göstərirdi.

«Nəfsin qərəzi, aqlın mərəzi» satirasında millət rəislərinin şəxsi təkəbbürlük, dargözlük, eqoistlikləri ucbatından hər hansı tərəqqi işartısının qarşılaşdığı dəhşətli mənəvi-psixoloji maneə və təzyiqin şahidi oluruq. «Gər olmasam bir işdə rəis - eylərəm fəsad» iddiası ilə meydan sulayan satirik tip açıq-açıqma bildirir ki:

*Bir şəxsin olsa əqli əgər mənim qədər -
Heç olmaram riza ola təhsin mənim qədər!
Görsəm ki, xalq edir onu təyin mənim qədər,
Bir hiylə eylərəm, edəməm cin mənim qədər...*

*Sanma ki, məkrli hiylədə nöqsanın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!*

Ancaq bu satirik tiplər, millətin başbilonləri yox, başbölənləri olan «millət rəisləri» təşviş və həyəcan içindədirlər; qorxu içində bir gün onların milli xəyanətlərinin faş olacağı və onda başlarına qiyamət qopacağını da səksəkə ilə gözləyirlər.

Sabir dərin təəssüf və kədər hissi ilə göstərir ki, insanların, «millət rəislərinin», özünü zahirdə din və millət təəssübkeşi kimi qələmə verənlərin nəfs aclığı, var-dövlət hərisliyi aradan qalxmayınca həlli vacib ümummilli problemlərin həyatda istənilən səviyyədə tikiş tutması mümkün deyil. O, elm və maarif qədri bilən millət rəislərinin varlığından razı qalsa da, kədərlə bildirirdi ki, «ancaq bu aralıq bəziərbabi-qərəzlər, yəni kisəduştlar, xudpərəstlər - məktəb açılır isə kisələrinə pul alınır - qorxusundan üsul-cədidəni evamünnasın nəzərlərinə bir əmri- qəbih və bir əməli-naməşru kimi göstərirlər»). Bu tiplər «... öz kisələrini mühafizə etmək üçün övladi-vətəni, elm və tərbiyə aqları olan övladi-vətəni acıdan öldürüb məhv və nabad etmək istəyirlər. Bu da insafımı?..»

Sabir vətəndaş yangısı, publisist qələmin gücü ilə belələrini qəzəblə lənətləməklə yanaşı, ümidvar olduğunu bildirirdi ki, açıqgözlü, qeyrətli həmvətənləri onun arzularının çin olacağına mühüm rol oynayacaqlar. Odur ki, sözü belə davam edirdi:

«İndi mənim kisəduştlara deyəcək bir sözü yoxdur. Qoy onlar bu ləmət ilə mühafizə etdikləri kisələrin qəbirlərinə aparsınlar. Qoy onlar millət övladı deyil, öz övladların da oxutmasınlar. Mənim bir təvəqqüm, bir xahişim var isə - islamiyət qədri, insanıyyət rütbəsi, milliyət şəni, maarif dərəcəsi tanıyan qeyrətməndəni-vətənimizdəndir».

Sabir pul kisələrini öz övladlarından belə üstün tutan dargöz, nəfsgirləri sonra - lar qələmə aldığı «Pula təvəcəh» satirasında da onların öz dilləri ilə ifşa edərək yazırdı:

*Nuri-cəşmanummisan, ey pul, ya canıummisan?
İsmətim, namusum, irzim, qeyrətim, qanıummisan?
Hörmətim, fəxrım, cəlalim, şövkətim, şauummisan?
Müşəfimi, Məkkəm, Mədinəm, qibləm, ərkanıummisan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanıummisan?*

Bu satirik tipin həyatda əməli pul toplamaqdır. Ancaq o, pulu hansısa işdən və ya problemin həllindən ötrü toplar. Sadəcə olaraq, pulu qatbaqat sandığa yığımaqdan, onun getdikcə çoxalmasından şövqə gəldiyi üçün belə edir. Bununla belə, həmin

pul hərisini ən çox narahat edən varislərinin ondan, topladığı puldan mənfəət- bərdar olmağa çalışmalarıdır.

Yığıdığı, daha doğrusu, xalqı talayaraq topladığı sərvətdən bir quruluşunu belə millətin nəfəsinə sərf etməyib «Vermirəm a!.. Vermirəm a!..» - deyər həyasızlıqla tüklərini qabardan bu tiplər öz rahatlıqları naminə «Arzu» edirlər ki, «Nə dars olaydı, nə məktəb, nə elmü sənət olaydı! Nə darsə, məktəbə, elmə, filanə hacət olaydı!..»

Sabir millətdən zəhləsi gedən, millət adı gələndə bədəni süstəlib heydən düşən satirik tiplərin öz talelərindən və zamanələrindən şikayətləri, gündən-günə artan yenilik, tərəqqi və inkişaf əlamətlərinə qarşı çılgınlıqla göstərdikləri müqavimətləri göstərməklə işini bitmiş hesab etməirdi. O, köhnəpərəstlər, milli ictimai bəlayə çevrilən düşüncə və əxlaq daşıyıcılarından heç də az təhlükəli olmayan millətə yadlaşmış cavanların tüfeyli həyat tərzinə meyil etmələrinə, gətirdikə onların öz köklərindən qopub milli təəssüb hisslərindən məhrum olmalarına da laqeyd baxa bilmirdi. Məsələn, «Ürəfa marşı» satirasında həmin özlərinə vurğun intellidentlər öz milli simalarını o qədər itiriblər ki, ana dilində danışmağı, oxumağı, hətta əllərinə qəzet almağı belə şənələrinə sığışdırmırlar. Milli və dini hissiyyatlarını belə itirən bu zümrə:

*Yox işimiz məcməi-islam ilə,
Püxtə nasıl söhbət edər xam ilə? -*

deyər öz millətəşlərlə və dindəşlərinə həqarətlə baxırlar.

Sabir belələrinə bel bağlamağı ağılına belə gətirmir. Bu barədə şairin «Millət deyir ki:» başlıqlı təziyanəsində oxuyuruq:

*İntelligent ağalar, biz sizi çoxdan tanıyıq...
Bilirik sizdə bu gün qeyrəti-millət yoxdur!
Biz niyə məktəbi, təhsili-ülumi sevirik,
Çünkü məktəb adma bizdə xəyanət yoxdur.*

Şairi intellidentlərdə milli hissini yoxluğu nə qədər kədərləndirirsə, millətdə oxumağa, elmə olan tükənməz sevginin varlığı bir o qədər (bəlkə də, artıq) sevidirir. Ancaq dünyəvi təhsil alanların bir çoxunun dindən-dondan çıxması onu bir vətəndaş kimi düşündürürdü. Bu ağırlı düşüncələrini təziyanələrinin birində belə ifadə edirdi:

*Çox təcəvüb edirəm tərz-i cədidə ki, onu
Əcnəbilər oxuduqca hünər izhar ediyor.
Halbuki millətimizdən onu kim ki, oxuyur,
Qalibə həzrəti-Allahı da inkar ediyor.*

Sabir əcnəbi millətlərdən fərqli olaraq, yeni üsullu tədris ocaqlarında təhsil alan millətəşlərinin bəzilərinin yolunu azıb öz soydaşlarına arxa çevirmələrinin səbəbini həm də tədris proqramlarının düzgün qurulmamasında, orada gənc nəslə

milli-əxlaqı dəyərlərin aşılınması məsələlərinin nəzərdən qaçırılmasında görərək, bir qədər sonra yazırdı:

*Dinsizlik ilə kəsb olunan bir mədəniyyət,
İnsanlığın olduqca bəlayası deyilmi?
Mə/idi-mədəniyyət ki, deriz mülki-Jirəngə,
Vəliyyətiü ən qorxulu səhrası deyilmi?*

Sabirə görə, dünyəvi təhsil, üsuli-cədid təlimi milli ruhun və dini heysiyyətin diqqət mərkəzində olması şərtləri daxilində qurulmalı və bu işi ancaq açıq fikirli, elmlə və «islamiyyət qədr, insaniyyət rütbəsi, milliyət şən, maarif dərəcəsi tanıyan qeyrətəndi-vətənimiz» olan ziyalılara tapşırmaq lazımdır ki, görülmə işlərin, çəkilən zəhmətlərin sayəsində «...hər cəhətlə qeyrəti-islam və namusi-millət mülahizə olunsun».

Şairin həyat və fəaliyyətinə dair çoxsaylı tarixi faktlar və ədəbi-publisistik nümunələr göstərir ki, o, dinə, şəriətə bütün varlığı ilə inanmış və həmvətənlərini də milli inamlı, dini əqidəli, sabitqədəm görmək istəmişdir. Ancaq Sabir İslam dinini əldə «quldurçuluq tütəngi» kimi yox, qəlblərdə etiqad yeri kimi görmək istəyirdi. İslam qanunlarını təhrif edib onu dolanışığı, xalqı ətəlt və cəhəltədə saxlamaq vasitəsi edənləri Sabirin görməyə gözü yox idi. O, belələrini «vəz etdiyini inandı, amma sən inanmadın», «kəssin məni həqiqi isə (məhz sənin tapındığın) «dinin», ey əmu!» - deyə ittiham edir, həmin qansoranların pəncəsinə düşüb cəhəltə mənğənəsində özlərindən xəbərsiz çırpınıb fəlakət girdabına yuvarlananları isə hər cür rəzalətdən çıxmağa, səbir, təvəkkül fəlsəfəsindən qurtarmağa, xabi-qəflətdən, quru, boş cənnət xülyələrindən reallığa enməyə çağırırdı.

Sabir öz həmvətənlərinin heç də hamısının qəflət yuxusundan oyanmadığını gördükdə dərin təəssüf hissi ilə belələrini silkələyərək, «Durma, yıxıl yat hələ, Fəhrad kişi, Əsri görüb qalma belə mat, kişi!» - deyib onları məzəmmətləyirdi.

Sabir dərin təəssüf və kədərlə düşünürdü ki, xalqın geniş kütləsi ətəlt və cəhəltə mənğənəsindən, xurafat torundan, tənbellik azarından xilas olmayınca ümummilli tərəqqi və hürriyyətə çatmaq mümkün deyil. Odu ki, qələm dostu Məhəmməd Hadinin hər hansı ötrə parılı və ya qığılcımdan vəcdə gəlib yazdığı «Yaşamaq istər isək, haizi-şan olmalıyıq» şeirini təhzil edərək qələmə aldığı «Yaşamaq istər isək...» satirasında dostunun siyasi sadəlvhlüyünə gülürdü:

*Yaşamaq istər isək dəhrdə əmniyyət ilə,
Elmə, fənnə, üdəbəyə baxalım nifrət ilə,
Uyalım fitnələrə əldəki vəhşiyyət ilə,
Yatalım bəstəri qəflətdə uzun müddət ilə;
Piixtəlikdən nə yələr, biz hələ xam olmalıyıq!
Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyıq!*

Qəflət yuxusundan ayılmaqdan, «balısa baş qoyub», «səhneyi-röyadə» şirin-şirin xəyallara dalmağı üstün tutan, başqa xalqların elm, texnikanın sirlərinə yiyələnmələrini özlüklərində xamlıq, ağılsızlıq hesab edən düşüncə sahiblərinin çürük fəlsəfələri belədir:

*Qoy olar kəşfi-bədəyə 'eləsin sə 'nəl ilə,
Paraxod, ya vaqon icad eləsin zə'irət ilə,
Biz verib pul minərik, yol gedərik rahət ilə,
Nə münasib ki, rəqəbət edək hər millət ilə?!*

*Bizə ağılıq edən əhlə qulam olmalıyıq!
Yaşamaq istər isək, sufi əvam olmalıyıq!*

Bu hal Sabirin şair-vətəndaş ürəyini həm də ona görə dağlayırdı ki, həmin çürük fikir və xülyalarla yaşayan kütlənin mənsub olduğu xalq şöhrətli keçmişə, tarixən əldə etdiyi parlaq uğurlara malikdir. Hazırda isə həmin nəslin övladları xalqı firqələrə bölüb parçalamaqda, digər xalqlar, xüsusən xristianlar inkişaf etdikləri halda bunlar yenə öz ətalət və cəhalət yataqlarında «ağır yatmaqda», üstlərindəki yorğanı belə tərpətməməkdədirlər.

Şair dərin təəssüf və kədər hissi ilə həm də Balaxanı məktəbi ətrafında baş verən hadisələrdən birini nəzərdə tutaraq bildirdi ki, şimdiki hər millət öz nəfsini elmə, irfana qurban etdiyi halda, bizdəki qara məxluq bir yana dursun, ariflər də vətən övladının mənafeyini öz cibinin xeyrinə güdazə verir. Sabiri ən çox təəccübləndirərək onun qəzəbinə səbəb olan cəhətlərdən biri də bu idi ki:

*Başqa millətdən hişuq almaq üçün hər zaman
İnqilabiyyun, səlahiyyun, rəşadiyyun çıxar!
Bizdən isə satmağa namusü irzü-milləti
Etidalıyyun, himariyyun, fəsadiyyun çıxar!*

Bütün bu nizamsızlığın, sosial-siyasi şüurun, mənəvi-əxlaqi naqisliyinin nəticəsi idi ki, cəmiyyətdə varlı kasıbı, oxumuş savadsız bəyənməyi, ona həqarətlə baxırdı. «Fə'lə, özünü sən də...», «Əkinçi», «Dilənçi» və s. satiralarda bu acınacaqlı vəziyyətin ayrı-ayrı mənzərələri ilə tanış oluruq. Fəhləni, pulsuz olduğu üçün, insan hesab etməyən, kəndliyə:

*Verdin keçən il borcuna yorğanımı neyinim?
Ol indi palaz satmağa amadə, əkinçi!*

Lal ol, a balam, başlama fieryadə, əkinçi!

deyə onu soymaq, özünün və əhli-əyalının acından gəbərməsinə belə vecinə almayıb ona hədə-qorxu gələn varlı təbəqə nümayəndələri bütün bu zülm və qansızlıqlar nəticəsində dilənçi vəziyyətinə düşən həmvətəninin üzünü belə görmək istəmir. Bir parça çörək vermək əvəzinə, qəzəblə onun üzünə bu sözləri söyləyir:

*Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!
Vaqıldama bayquş kimi, idbar dilənçi!
...Dəxli bizə nə boşda qalıb dəsti-süalın?!
Yainki acından mələşir əhlin, əyalın?!
Bax, bax, necə çirkindir o mənhus cəmalın!
Hax-tüf üzünə, surəti murdar dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!*

Belə bir düşüncə və münasibətin nəticəsində varlılar özlərini bir insan kimi kasıblarla yanaşı görməyi heç təsəvvürlərinə də gətirmirlər. Onların həyata, cəmiyyətə baxış və münasibətləri aşağıdakı kimidir:

*Fəqr əhli qənilərlə mülaqat edə bilməz,
Dövlətliyə insanlığın isbat edə bilməz,
Dövlətli fəqir ilə müsavət edə bilməz,
Nöqsan gətirər şə 'ninə bu kar, dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!*

Sabir cəmiyyətdəki ayrı-ayn təbəqə və qruplar arasındakı bu cür ayn-seçkililiyin və qarşıdurmanın olduğu bir şəraitdə millətin istiqbala gedən yolunu qaranlıq görürdü. O, «Təhəssür» şeirində cəmiyyətdə hökm sürən ayrı-seçkilikdən dərin təəssüf və kədər hissi ilə yazırdı:

*Olsaydı səfa zümreyi-irfan arasında,
Qalsaydı vəfadan əsər əyan arasında,
Dursaydı sədaqət bəy ilə xan arasında,
Qalmazdı kədər zərrəcə insan arasında!*

Burada Sabirin milli-dini təəssüb və özünüdərkədən doğan vətəndaş kədəri sonsuzdur. Bu azmış kimi, xalqın canına zəli kimi daraşan başqa bir qrupun işi-peşəsi cəmiyyətdaxili sabitliyi pozmaq, hər hansı yeniliyin qarşısını cürbəcür çirkin əməllərlə almaqdır. «Dini-müsəlmanı öz malı bilən bu şələsaqqal, yalı ağarm.ış» «mə- münləD) törətdikləri əməllərin müqabilində çatacaqlan cənnət xülyası ilə keflənirlər. Onlar özlərini satıranın əvvəlində əsl simalarına uyğun olaraq, belə təqdim edirlər:

*Bir bölük boşboğazlıq, heyvərəklik adətimizez,
Doludur lə 'nət ilə, qeybət ilə söhbətimizez,
Oxumaqdan payımız yox, yazıdan qismətimizez,
Bu əvamlıqla belə hər sözü təfsir edərik!
Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!
Hər sözə çulğaşarıq, hər bir işi qurdalarlıq,
Harda bir nur görürsək, ona qarşı olarıq,
Bəzinə diş qıcadıb, bəzinə quyruq bularıq,
Bizə hər kəs çörək alsə, onu təqdir edərik!
Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!*

Əlbəttə, Sabir bu sifətlərlə təqdim olunan və öz mənhəs keyfiyyətləri (dış qıcadıb, quyruq bulamaq, çörək atana yalmanmaq və s.) fəxr edən qaragürühu insanlığa ləkə, cəmiyyətdə dözülməz ağırılı yara hesab edir. İslam xalqlarının, o cümlədən soydaşlarının ta qədimdən özlərinə qənim kəsilib bir-birinin qanına susamalarını «Fəxriyyə» satirasında bir daha və geniş şəkildə diqqətə çatdıraraq həmin düşün- cəsizliklərin törətdiyi qanlı faciələri, nəticə olaraq bütün bunların milli və dini tənəzzülümüzə bais olmasını tarixi ardıcılıqla, həm də yüksək poetik pafos və şair- vətəndaş yangısı ilə qələmə almışdır. Şair kədərlə bizim yerimizdə saydığımızı, «əwəl nə idiksə, yenə biz şimdiki həman» olaraq qaldığımızı, bizim bir-birimizə qənim kəsilməyimizdən istifadə edən düşmənin taxt-tacımızı qarət etdiyini bildirirdi. Gah təriqətlərə, gah da tayfa və dövlətlərə bölünüb qanlı müharibələrə qoşulma- ğımızı nəzərə belə çatdırır:

*... Bir vəqt dəxi Qaraqoyun, Ağqoyun oldu,
Azərbaycana, həm də Anadoluya dolduq.
Ol qədər qırıb bir-birimizdən ki, yorulduq.
Qırılacaq yorulduq və yorulduqca qırıldıq...
Turarılırlarız, adiyi-şiiqli-sələfiz biz!
Öz qəvmmümüzün başına əngəlkələfiz biz!*

Bununla Sabir xalqın milli-tarixi yaddaşını oymatmağa, soydaşlarının tarixin dərslərindən ibrət alıb nəticə çıxarmasına çalışırdı. O, bütün bu bəlalardan xilas olmağın yeganə yolunu cəmiyyətin, xalqın ümummilliyə təlim və tərbiyəsində görürək yazırdı:

*Ümmətin rəhnüması tərbiyədir,
Millətin pişvəsi tərbiyədir.
Tərbiyətlə keçir ümuri-cəhan.
Hər işin ibtidası tərbiyədir.*

Sabirə görə, hər bir tərbiyənin elmi və əxlaqi əsası olmalıdır. Çünki sistemsiz, elmi cəhətdən əsaslandırılmamış hər hansı təşəbbüs və işdən istənilən sonluğu gözləmək mənasızdır.

Sabir dünyada, o cümlədən Avropa ölkələrində, Azərbaycanda, İranda və Türkiyədə (Osmanlıda) gedən proseslərə də ayıq siyasi və elmi bir nəzərlə baxırdı. Ona görə də onun həmin hadisə və proseslər haqqında gəldiyi nəticələr, söylədiyi qənaətlər öz obyektivliyi və sərrastlığı ilə digər müasirlərindən, o cümlədən alovlu romantik şair Məhəmməd Hadidən seçilir. Əgər qeyd etdiyimiz kimi, M.Hadi çox zaman hadisə və proseslərin zahiri cazibəsinə aldanaraq, şövqə gəlib «İstiqbalımız parlaqdır!», «Bəriqeyi-zəfər parlayır, istiqbal bizimdir» deyirdisə, Sabir dostunun bu sadəlövhlüyünə gülürək, onu hadisələrin mahiyyətinə varmağa, obyektiv nəticələr çıxarmağa çağırırdı. Odu ki, M.Hadinin bu mövzuda yazdığı şeirlərini və məqaləsini təhzil edərək, onlara cavab şəklində qələmə aldığı «İstiqbalımız

lağlağdır», «İstiqlal bizimdir» satiralarını çap etdirmişdir. Əslində, hər iki sənətkarın parlaq istiqbal haqqında düşüncələrini özündə əks etdirən nümunələrə daha çox əsər daxildir. Hər iki mütəfəkkirin eyni problem ətrafında fikir və düşüncələrini özündə əks etdirən əsərlər silsiləsinə M.Hadinin «Rəhgüzari-mətbuatda bir şükufeyi-məarif», «İstiqlalımız parlaqdır», «Lövheyi-bahar», «Əski-əni-Vətən», «Bariqeyi-zəfər parlayır, istiqbal bizimdir», «Yaşamaq istər isək» və s. şeirləri və «Maziyi-müzlimə ircayi-nəzər. Halımız münəvvər, İstiqlalımız yenə parlaqdır» məqaləsi, Sabirin isə «Tömeysi-nəhar», «Dilbər», «Rəhgüzari-məxluqatda bir möhitaci-məsərif», «İstiqlalımız lağlağdın», «İstiqlal bizimdir» və «Yaşamaq istər isək...» satiraları daxildir. Bu əsərlərdə Sabir, öz qələm dostundan fərqli olaraq, soydaşlarının fitri istedad və qabiliyyətinə, onların parlaq istiqbala layiq olub, bu nemətə gec-tez çatacaqlarına bütün varlığı ilə inandığını bildirirdi. Lakin o, bunun üçün qarşıda duran bir çox mühüm vəzifələrin - milli ədalət və cəhalətin maariflənmə yolu ilə aradan qaldırılmasının, milli mənlilik şüurunun düzgün formalaşdırılması üçün sosial-siyasi düşüncənin inkişafına, habelə beynəlxalq siyasi və diplomatik proseslərdən düzgün nəticələr çıxarıb onlara müvafiq hərəkət etmək qabiliyyət və vərdişlərinə yiyələnmək və s. kimi işlərin həyata keçirilməsinin vacibliyi məsələsini irəli sürürdü. Şəi inanırdı ki, bütün bu işlər layiqincə görülsə (və görülsək), xalqımız özünə layiq olan istiqlalı əldə edib parlaq, işıqlı istiqbala qovuşacaq.

Əlbəttə, soydaşlarının milli azadlıq və istiqlalı uğrunda qəhrəmancasına döyüş meydanına atılmaları Sabirin ürəyini bir vətəndaş kimi çuşə götürürdü. O özünün bu hədsiz sevinc hissindən doğan sonsuz hissiyyatlı, cəzb olunmuş vəziyyətinə baxıb onu dəli hesab edə biləcək oxucusuna müraciətlə bildirirdi ki, bütün bunlar, yəni şairin cəzb olması «dəli-məcmubu» Səttarxanın mərdliklə atıldığı azadlıq mübarizəsində əldə etdiyi qələbələrdən, həmin qələbələrin doğurduğu fərəh və qürur hissindən irəli gəlir. Özü də bu işdə gənc türklər də Səttarxanla həmrəy olduqlarını bildirmişdilər. Bu milli-etnik və dini həmrəylikdən doğan razılıq qələbə sevincinə qarışdığı üçün Sabir sözünə belə davam edirdi:

*Ta ki, millət məcməin Tehrandə viran etdilər,
Türklər Səttarxan ilə əhdü peyman etdilər,
Zülmü istibdadə qarşı nifrət e'lan etdilər,
Millətə, milliyətə can nəqdi qurban etdilər,
Ayeyi - «zibhi-əzim» itlaqi ol qurbanədir,
Aşərinimi himməti-valayi-Səttarxanədir.*

Sabir sevinirdi ki, nəhayət, «həq mədədkar oldu Azərbaycan ətrakına») (türklərinə). Lakin bu sevinc uzun sürmədi. Tezliklə rus, ingilis, fransız və digər imperialist qüvvələr İran hökumətinə kömək edərək, burada başlayan milli azadlıq hərəkatını fitnə-fəsad burulğanında və qan dənizində boğdular. Pərdəarxası oyunları, İran şahının və yüksək rütbəli əyanlarının xalq və vətənə zidd əməllərini, xarici

imperialist qüvvələrin əlində oyunağa çevrilib hər cür alçaqlığa getmələrini, xalqın onlara yönələn nifrət və qəzəblərini gördükcə şair «Satıram», «Bura say!», «Şahamə», «Avropada-Məmədəlinin eşqbazlığı», «Müxabirə», «Osmanlılar, aldanmayın, Allahı sevərsiz!», «Əhli-İranda. pahl oğlan, yenə himmət görünür», «Mür-təcə xadimlərim, ha indi xidmət vaxtidir», «İranlı deyir ki:», «Mürtəcələr, sevinin, kişvəri-İranə yenə», «Şrə gəlib şad olun, iranlılar», «Almaniya imperatoru Vilhelm deyir ki:» və s. satıralarını qələmə aldı. Bu əsərlərdə İrandakı milli azadlıq hərəkatı ətrafında həm ölkədaxili, həm də beynəlxalq aləmdə baş verən proseslərlə yanaşı, Osmanlıda (Türkiyədə) cərəyan edən siyasi proseslərə də münasibət bildirilir, gənc türklər siyasi ayıqlığa, fitnələr burulğanında «İranlı kimi yanma- mağə» çağırılırdı. O, İran şahı Məhəmmədəli Mirzənin öz taxt-tacını xilas etmək üçün gah o, gah da bu dövlətə üz tutub kömək istəməsini və bu uğursuz cəhdlərin biabırçı sonluqlarını «Mürtəcələr, sevinin...», «Zilli-Sultana, amandır, verməyin İrana yol», «Şurə gəlib şad olun, iranlılar!», «Dərlər İran günbəgün xar olur, əlbəttə ki!», «Almaniya imperatoru Vilhelm deyir ki:», «Hatifdən gələn bir nida deyir ki:», «Avropada Məmədəlinin eşqbazlığı», «Məmmədəli deyir ki:» və s. satıralarda dönə-dönə, həm də hər dəfə bu beynəlxalq siyasi oyunların yeni bir səhifəsini işıqlandırıb ifşa etdiyi kimi, Osmanlı sultanı Əbdülhəmid, onun xalq və vətən mənafeyinə zidd hərəkatlarını yeri gəldikcə ifşa etmişdir. «Müxabirə», «Tərcüma- ni-Həqiqət» deyir ki:» və «Əbdülhəmid deyir ki:» adlı qoşalaşdımlı təziyanə- lərdə Əbdülhəmidin qəddarlığı, hakimiyyəti dövründə sultana zidd hərəkatlarının mahiyyəti və s. cəhətlər satirik bir şəkildə poetik dillə ifşa edilmiş, onun nəinki hökmdar, ümumiyyətlə, bir insan kimi cəmiyyətə yararsızlığı açıqlıb göstərilmişdir.

Bütün bu əsərlərdə iranlıları və turanlıları (osmanlı türklərini), eyni zamanda onların şəxsində Azərbaycan xalqını öz istiqlalı və istiqbalı uğrunda apardığı mübarizədə siyasi və diplomatik ayıqlığa, qarşıya qoyulan əsas məqsədə çatmaq üçün bütün incəlikləri nəzərə almağa çağırır. Bu baxımdan Sabir həmin əsərlərdə gözümüz qarşısında həm də siyasi və diplomatik şüuru yetkin olan bir ictimai xadim, siyasətşünas kimi canlanır. Akademik M. Arif M. Ə. Sabirin bu satıralarında digər mövzularla yanaşı, İran və Türkiyədə baş verən siyasi proseslərin də doğru və düzgün, bütün tərəfləri əks etdirilməsini nəzərdə tutaraq yazır: «Bu mövzunun qabaqcıl mövqədəni işıqlandırılması, hadisələrə ayıq münasibət, hər cür irticanın amansızcasına ifşası, kapitalist dövlətlərin ikiüzlü siyasətindən, hiyləgər diplomatiasından şairin baş çıxarması bir daha göstərir ki, Sabir dünyaya çox geniş baxış dairəsinə malik olmuşdur. Öz yaradıcılığında Sabir böyük bir insanpərvər, həssas bir ictimai xadim kimi hərəkat etmiş, səsi çatan, ünü yetən hər yere öz təsirli şeirləri ilə müraciət etmiş, xalqlarda oyanan ictimai şüurun daha sürətli parlamasına çalışmışdır).

Sabir yaradıcılığında Rusiya Dövlət Dumasına seçkilər, imperiyanın seçki oyunbazlığı, bir çox siyasətşünasın bu proseslərdən öz mənafeləri üçün istifadə

cəhdləri və seçki zamanı törədilən saxtakarlıqlar və s. məsələlər də özünün geniş və dolğun əksini tapmışdır. «Öylə bildirdim ki, dəxi sübh olub», «Hə, de görüm nə oldu bəs, ay balam, iddialərin», «Qlasni seçkisini qoydu dum müzakirəyə», «Yu- xu» və s. satiralar buna parlaq misaldır. Əgər əvvəlki iki satirada çar hökumətinin xalqa verdiyi vədlərin, əslində, xalqın azadlığına deyil, onların aldadılmasına, bununla da vaxtda udulmasına xidmət etdiyi və saxta mahiyyət daşıdığı göstərilib bu cür vədlərə aldananlar siyasi ayıqlığa çağırılırsa, sonrakı satiralarda seçkilərdə baş verən siyasi möhtəkirliklər ifşa olunur.

* * *

Elmi ədəbiyyatda göstərdiyi kimi, Sabir poeziya məktəbi «Molla Nəsrəddin» jurnalı səhifələrində formalaşmış kamala çatmışdır. Həmin prosesin gedişini diqqətlə izləyən professor Məmməd Məmmədov yazır:

«Sabir ədəbi məktəbinə mənsub olan şairlər öz ustalarının poetik üslubunu, satirik ifadə tərzini və spesifik yazı manerasını birdən-birə həzm və dərk edə bilmir, təcridən mənimsəyirdilər. Müşahidələr göstərir ki, 1906-cı ilin ortalarından başlayaraq bu dərk etmə və mənimsəmə prosesi təxminən 1907-ci ilin axırlarına qədər davam etmişdir. Beləliklə, Sabir satirasının təsiri altında yazılmış bəzi şeirlərə «Molla Nəsrəddin» jurnalının ilk illərində ara-sıra təsadüf edilsə də, bu təsir 1908-ci ildən etibarən özünü daha qabarıq göstərməyə başlayır...

Beləliklə, Sabirin satira ənənələri 1908-ci ildən etibarən onun müasirlərinin yaradıcılığında xüsusi bir qüvvət və ahənglə səslənməyə başlamışdır. Sabir poeziyasının təsiri ilə onun qələm dostları Ə.Nəzmi, Ə.R.Şamçızadə, Ə.Qəmküsar, M.S.Ordubadi, B.Ə.Hammal, M.M.Axundov, M.Ə.Möcüz, M.Hadi, A.Səhhət, H.Vəzirov, C.Cabbarlı, sonralar Ə.Vahid, M.H.Kərimi, Ə.P.Həddad, R.Əhmədşadə, B.Pünhan və b. şövqlə qələm işləmişlər. Həmin ənənə bu gün də yaşamaqdadır.

Sabir ədəbi məktəbinin əhatə və təsir dairəsi getdikcə genişlənməmiş, «Molla Nəsrəddin» jurnalı ənənəsi ilə nəşr olunan «Bəhlul», «Zənbun», «An», «Kəlniyat», «Məzəli», «Babayi-Əmir», «Mirat», «Lək-lək», «Kirpi» və s. satirik jurnallarla yanaşı, bəzi qəzet səhifələrində də Sabirənə şeirlər dərc olunmuşdur. Hətta Bakıda nəşr olunan «Günəş» və sonra onun davamı kimi çıxan «Yeni Həqiqət» qəzetlərinə əlavə olaraq, həftədə bir (bəzən bir qədər gec) «Palanduz» adlı satirik səhifə də çıxmağa başlamışdı. Həmin səhifədə Sabir də iştirak edərək öz əsərlərini «Çuvalduz» ümumi başlığı və «Nizədar» imzası ilə dərc etdirirdi.

Qeyd edək ki, bu satirik səhifənin adı ilə xalq şairinin orada çap etdirdiyi əsərlərin ümumi başlığının həm qafiyə olmasına («Palanduz» - «Çuvalduz») təsadüf kimi baxmaq olmaz. Sabirin burada işlətdiyi imza da «Palanduz»un digər müəlliflərinin imzalarından seçilir; o biri müəlliflər səhifənin sadəcə olaraq «Nizə»si, «Biz»i, «Mismar»ı, «İynə»si, «Töylə mıxı», «Anğ»ı və s. idilərsə, Sabir «Nizə- dar», yəni bayraqdan idi. «Palanduz»un üzvləri Sabiri özlərinə ustad hesab edir,

onun adını (daha doğrusu, səhifədə işlətdiyi əsas gizli imzası olan «Nizədar») hörmətlə çəkir, satirasının ictimai-bədii gücünə, şairin sənətkarlıq qüdrətinə yüksək qiymət verir, xalq şairinin əsərləri mövzusunda əsərlər yazırdılar. Sabir bu səhifədə «İnteligentlər deyir ki:», «Millət deyir ki:», «Axşam olacaq...», «Mürtəcələr, sevinin...», «Şurəgəlib şad olun, iranlılar!», «Yuxu» satirasını, habelə «Əz tərəfi- Mirzə Bisavad» imzası ilə «Şikayət!..» başlıqlı felyetonunu dərc etdirmişdir. Bundan əlavə, Sabirin «Qurban bayramı» satirasının imzasından «Palanduz» şairlərindən «Nizədar» cənabları görünür ki, bu əsər də həmin səhifə üçün nəzərdə tutulmuş, lakin satirik səhifə bayram günü çıxmadığından həmin əsər belə bir törəmə imza ilə qəzetdə məhz Qurban bayramı günü dərc edilmişdir...

Sabir «Günəş» və «Yeni həqiqəti» qəzetlərindən əvvəl «Həqiqət» qəzetində və ona əlavə kimi çıxan «Həftəyi-ədəbi» və «Həftəyi-fənni» səhifələrində də fəal iştirak etmiş, hətta «Həftəyi-ədəbi»nin münəsfirlər heyətinin üzvü kimi, burada keçirilən tədbirin səmərəliliyini artıra bilən təkliflə çıxış etmiş, onun təklifi qəbul edilmişdi...

Elə buradaca qeyd edək ki, Sabir Balaxanı məktəbinin o zamankı müdiri Əhməd Kamalla yaxın ünsiyyətdə olmuş, hətta Ə.Kamal «Həqiqət» qəzetinə «Sər mühəni» kimi işə dəvət olunanda Sabiri də özü ilə bərabər həmin qəzetə cəlb etmişdi. Xalq şairi də bir sıra didaktik əsərini və satirasını «Həqiqət», «Günəş» və «Yeni həqiqət» qəzetlərində, habelə onlardan son ikisinə əlavə olunan satirik səhifədə dərc etdirmişdi. Sabirin Balaxanı məktəbi ilə bağlı fəaliyyəti, bu məktəb ətrafında yaranan bəzi problemlərlə bağlı qələmə aldığı «Saxtə bir xətti-xam ilə...», «Şimdi hər millət edir...», «Haləti-məstliyində nə olur, ey əyyaş» sözləri ilə başlanan taziyanələri və «Şikayət!..» felyetonu həmin qəzetlərdə işıq üzü görmüşdü.

«Şimdi hər millət edir...» taziyanəsində təəssüflə bizdəki təkəv avamlar, «qara məxluq» deyil, «ariflərin», oxumuşların da «vətən övladın nəfi-cibişdanə fəda» etmələri diqqətə çatdırılırdı.

Sabir öz gəlişi ilə xalqın nəzərindən müəyyən qədər düşmüş Balaxanı məktəbində böyük canlanma yaratdı. Qısa müddət ərzində məktəbin nüfuzu elə yüksəldi ki, növbəti dərs ilində ona gözlənilməyincə daha çox şagird gəldi. Məktəb binasında şagirdlərə yer çatışmadı... Məktəb rəhbərliyi ilə camaat arasında yaranmış problemdən istifadə edən bəzi qara güvvələr, o cümlədən müəllimə yaraşmayan əməllərinə görə məktəbdən xaric edilən keçmiş şəriət müəllimi Molla Abdulla məktəbin qabaqcıl müəllimlərinə qarşı böhtan və hədə kampaniyası təşkil etdilər. Bu cür hədələr Sabirin də ünvanına gəlirdi. Başda camaat vəkili Baxış Əhmədov olmaqla qabaqcıl görtüslü adamlar şairi layiqli müəllim və əməlisaleh bir insan kimi müdafiə etdilər. Sabir də hədə-qorxulardan çəkinməyib, onu savadsızlıqda, müəllimlik qabiliyyətinin yoxluğunda, Azərbaycan (türk) dilini bilməməkdə günah- landırırlara cavab olaraq «Saxtə bir xətti-xam ilə...», «Haləti-məstliyində nə olur, ey əyyaş» taziyanələrini və «Şikayət!..» başlıqlı felyetonunu yazaraq Molla Abdul -

lanın və onun tərəfdarlarının şəxsinə qaragürhçüləri, ümumən, qara fikirli, bəd əməlli, böhtançı insanları ifşa etdi. Qeyd edək ki, bu hadisələr zamanı böhtan və hədə hədəfi olan müəllimlərdən biri də məktəbin direktoru Əhməd Kamal idi. Əhməd Kamal Sabir şəxsiyyətinə və yaradıcılığına hörmət bəslədiyi üçündür ki, onu özü ilə bərabər «Həqiqət» qəzeti redaksiyasına işə cəlb etmiş, Sabirin «Ruhum!..» şeirini «Sər Mühərrir» olduğu «Yeni füyuzat» jurnalında dərc edərək ona yaxın bir dost, qələm yoldaşı yanğısından irəli gələn belə bir qeyd vermişdi: «Sabir, böyüklüyün ən böyük sifəti səbirdir. İştə sən də bu sifətlə mövsüm və mövsufsan. Özizim, səni incidənlərə həmpa olmamaq üçün Sabir ol, sən ölmə! Sən ölürsən, ölümünlə sevinəcək qədər binəşib insaniyyət təsəvvür edəməm, A Sabir! Sana da əğyar olacaq qədər tədənniyyi-əxləqəmi düşdün?..»

*Fələk hər dürlü səbabi-cəfasın toplansın, gəlsin,
Dönərsək, alçağız millət yolunda bir əzimetdən!*

Bu sətirlərdə Sabirə məhəbbət, rəğbət və həmrəylik ifadə olunur, o daha əzmkar və dəyanətli olmağa səslənildir.

Sabir Bakıda Haşım bəy Vəzirovun «Səda» qəzetində və mətbəəsində də çalışırdı. Burada Haşım bəylə fəhlələr arasındakı əmək haqqının vaxtında verilməməsi üstündə yaranan münaqişədə Sabir fəhlələrin tərəfində duraraq Haşım bəyin əleyhinə çıxış etdi. Bundan H.Vəzirovun mətbəə və nəşriyyat sahəsində rəqibləri olan Orucov qardaşları da yararlanmağa çalışaraq, Sabiri öz tərəflərinə çəkдилər. Ona yazdığı təziyələr müqabilində öz qəzetlərində («Həqiqət»də) yüksək maaş və qonorar verdilər. Sabir də bir az H.Vəzirovun bəylik izzət nəfsini üstün tutmasından və xarakterindən irəli gələn kobudluğundan incik düşüb, bir az da hissə qapılıb münaqişələrə uyaraq həm «Həqiqət» və «Günəş» qəzetlərində, həm də «Zənbur» və «Molla Nəsrəddin» jurnallarında H.Vəzirovun hərəkətlərini tənqid edən əsərlər çap etdirdi. «Meydana çıxıyox...» hekayəsi, «Dün yatıb Mir Haşımı...», «Sanma bir məsləki-təqiblə...», «Dün bir eşşəksiz ilsanə», «Səda»nın 162-ci nömrəsində, «Öylə bir tərcümə ki...» və s. hekayə və təziyələr deyilənlərə misaldır. H. Vəzirov da öz növbəsində borclu qalmayıb gah Sabirə cavablar yazdı, gah da polisə şikayət edib «Zənbur» jurnalının müəyyən müddət qapadılmasına nail oldu. Bütün bunlar H.Vəzirov, M.Sabir, Orucovlar, Ə.Müznib və başqa xadimlərimizin işıqlı şəxsiyyətlərinə və uğrunda mübarizə apardıqları yüksək amallara uyğun gəlməyə də, hər halda həqiqətə naminə və tarixi-ədəbi faktlar kimi diqqətə çatdırılmalıdır.

Bütün bunlarla yanaşı, yuxarıda göstərdiyimiz kimi, Sabir milli mənlilik şüurumuzun düzgün istiqamətdə formalaşması naminə məktəb və maarifin təbliği, tərəqqi və inkişafa çağırış, nəfs, ədəvət və təriqətpəliyin tənqidi, siyasi məsələlərin, o cümlədən dövlətin duma siyasətinin, beynəlxalq imperalizmin Şərqdə yürütdüyü riyakar və məkrli siyasətinin mahiyyətini açıb göstərən dərin ictimai-siyasi

ruhlu, yüksək bədii-estetik səviyyəli əsərlər də yazıb çap etdirmişdir. Bütün bu əsərlər dövrün bədii-poetik salnamə və sənədləri olmaqla, xalqın milli-ictimai və siyasi şüurunun onun milli mənafehlərinə uyğun formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Şair eyni işi ana dilinə, bədii tərcümə məsələlərinə münasibətdə də əsl vətəndaşlıq mövqeyindən görürdü. O, prinsipial məsələlərdə ən yaxın dostuna da güzəştə getmirdi. Məsələn, bir əsərin osmanlıcadan türk (Azərbaycan) dilinə çevrilməsi ilə bağlı «Günəş» qəzetində belə bir xəbər dərc olunmuşdu:

«Gəncə Nəşri-Maarif Cəmiyyəti Mirzə Məhəmməd Axundovun «Röyam» nam əsərini basıb və nəşrə başladı. Müşarileyhin osmanlıcadan tərcümə edilmiş «Nədamət» nam əsəri dəxi «Dram» cəmiyyəti tərəfindən nəşr edildi. Hər iki əsər Gəncədə Hacı Həsənovlar mətbəəsində basılmışdır».

Sabir bu xəbərdəki fikrin mahiyyətindəki «Osmanlıcadan türk dilinə tərcümə» fikrinə etiraz edərək yazırdı:

*«Osmanlıcadan tərcümə türkə» - bunu bilməm,
Gərçək yazıyor gəncəli, yəinki hənəkdir;
Mümkün iki dil bir-birinə tərcümə, amma
«Osmanlıcadan tərcümə türkə» nə deməkdir?!*

Burada Sabir diqqəti Osmanlı türkcəsi ilə Azərbaycan türkcəsinin eyni kökdən olub, ortaq dil ailəsinə mənsubluğuna cəlb edərək, həmin fikirdəki tərcümə sözünün yerinə düşmədiyini nəzərə çatdırmışdır. O, həmin fikrin türk xalqlarının birliyinə deyil, bir-birindən süni surətdə ayrılmasına xidmət etdiyindən narahat olmuşdu. Qələm dostu Ə.Qəmküsar həmin mühüm cəhəti nəzərdən qaçırdığı üçün Sabirin tənqid və şərhilə qarşı-qarşıya dayanmalı olmuş və öz səhvini etiraf etmişdi. Sabirin mövqeyini «Molla Nəsrəddin» jurnalı da, dövrün məşhur tənqidçisi və ədəbiyyat tarixçisi Abdulla Tofiq Sur da müdafiə etmişdi.

Bədii tərcüməyə belə həssas münasibət bəsləyən Sabir həmin məsələyə «Öylə tərcümə kim...» təziyanəsində də qayıtmış, eyni zamanda özü müxtəlif dillərdən Azərbaycan dilinə bədii tərcümələr etmişdir. Buraya farscadan tərcümə edilmiş «Gördüm neçə dəstə tazə güllər» şeiri, «Şahnamə» poemasından bir parça, «Ləf- fazlıyıq» məqaləsi və ərəb dilindən məşhur şair Şeyx Məhəmməd Əbdonun iki şeiri - «Tərcümeyi-qovlöl-Müfti» və «Tapşırma sirtini məgər...» əsərləri daxildir. Həmin əsərlər həm ideya-məzmun xüsusiyyətinə, bədii-estetik dəyərinə, həm də tərbiyəvi-əxlaqi mahiyyətinə görə diqqəti cəlb edir və Sabirin bütün digər sahələrdə olduğu kimi, bədii tərcüməyə də həssas və ciddi münasibət bəsləməsinə şahidlik edir.

Sabir müxtəlif vaxtlarda - 1907-ci və 1910-cu illərdə qəzəllər də yazmışdır. Həmin qəzəllər şairin öz satiralarında böyük qəzəl ustası M.Füzuli sənətinə yaradıcı münasibətinin və sonsuz ehtiramın növbəti ifadəsi olmaqla, yüksək bədii-estetik səviyyəli nümunələrdir. Bu qəzəllərdə lirik qəhrəmanın öz sevgilisinə

bəslədiyi yüksək bəşəri duyğular, ülvi münasibət, öz sevgisində hədsiz vurğunluq, vəfadarlıq, dözümlülük keyfiyyətləri ifadə olunmuşdur.

*Məftuni-səri-zülfünə qullab gərəkməz,
Rəncuri-ləbi-lə 'linə innab gərəkməz.*

Yaxud:

*İstəsən könlüm kimi zülfün pərişan olmasın, -
Ol qədər cövr et mənə ah etmək imkan olmasın!*

Və ya:

*Ey dil, amandı, sirrini biganə bilməsin!
Ahəstə zülfi-yardə yat, şanə bilməsin!*

və.s mətələli qəzəllərdə tərənnüm olunan saf eşq, zərif duyğular və qəzəllərdəki poetik pafosla yanaşı, dərin hikmət və düşüncələr onların yüksək sənət nümunələri olmasına əsas verir.

Bütövlükdə Sabir yaradıcılığı Azərbaycan ictimai-bədii fikir tarixində bənzərsiz, özgün bir mərhələ təşkil edir. Bu sənətin təsir və əhatə dairəsi, aktuallığı şairin öz sağlığında olduğu kimi yenə qalmaqdadır. Odur ki, Sabir fəlsəfəsi, Sabir-ranə deyim tərzii ayn-ayn sənətkarları, bütövlükdə xalqı daim özünə cəlb etməkdədir. O «Ruhum!...» şeirində yazırdı:

*Mən gedərsəm, var olsun amalım!
Yaşasın şəhriyari-hürrüyyət!
Yaşasın şəhriyari-hürrüyyət!
Mən gedərsəm, var olsun amalım!..*

Doğrudan da, Sabirin tərəqqi, istiqlal və parlaq istiqbal amalları, yüksək xəlqi «məramı yenə dünyada durur». Bəşər övladı durduqca bu amal və məram öz təzə-tərliyini daim hiyf edəcəkdir.

***

M.Ə.Sabirin əsərləri kitab halında dəfələrlə nəşr edilmişdir. Bu sahədə A.Səh- hət, Ə.İ.Cəfərzadə, S.Hüseyn, H.Səmədzadə, M.Məmmədov və b. əməyi təqdirə layiqdir. Şairin «Hophopnamə»sinin akademik nəşri isə onun onlarla çap tarixləri bilinməyən əsərinin ilk çap ünvanını və satirik gizli imzasını müəyyənləşdirib elmi dövriyyəyə daxil edən filologiya elmləri doktoru, professor Məmməd Məmmədovun uzummüddətli, səbirli və gərgin əməyi ilə baş tutmuşdur. Bu, «Hophopnamə»nin 1962 (I—II cildlər) və 1965-ci (III cild) illərdə reallaşan üçcildliyidir. Sonrakı nəşrlər, o cümlədən 2004-cü ildə çıxan ikicildlik də bütün əlavələri ilə həmin üçcildliyə əsaslanır. Ancaq Sabirin «Hophopnamə»si əksər halda «Millət necə tarac olur olsun nə işim var?!» misrası ilə başlayan sətirə, son vaxtlar isə «Bir məclisdə on iki kişinin söhbəti» şeiri ilə açılır. Şairin 1906-cı ilədək qələmə aldığı

əsərlər isə kitabda «Satirik parçalar», «Müxtəlif şeirlər» adı altında ayrıca bölmələrdə verilmiş, onun mərsiyələri (növhləri) isə həmin bölmələrdə yer almışdır. Bütün bunlar müəyyən məqsəd və prinsipə əsaslansa da, şairin yaradıcılıq yolunun oxucu tərəfindən ardıcıl şəkildə izlənməsinə və onların Sabir dühasının inkişaf mərhələləri haqda müəyyən təsəvvürə malik olmasına əl də imkan vermir.

Odur ki, biz bu nəşrdə mətn baxımından ikicildliyi əsas götürsək də, «Hophopnamə»dən Sabirin hesab olunmadığına inandığımız bir şeirini çıxartmış, yeni tapdığımız iki mətbu publisistik əsərini isə kitabə daxil etmişik. Eyni zamanda ənənədən fərqli olaraq, «Hophopnamə»ni Sabirin ilk qələm təcrübələri ilə «XIX əsrdə yazılan şeirlər» bölməsi ilə açıb, «1902—1905-ci illərdə yazılan şeirlər», nəhayət, 1906-cı ildən başlayaraq illər üzrə düzməyi, «Mərsiyələri» isə ayrıca bölmədə təqdim etməyi lazım bildik.

Doğrudur, bu tərtibat üsulu da Sabir yaradıcılığını mütləq xronoloji ardıcılıqla izləmək imkanı yaratmır. Çünki yenə «Qəzəllər», «Uşaq şeirləri», məqalə, felyeton və məktubları ayrı-ayrı bölmələrdə xronoloji qaydada verilmişdir. Bu, «Hop-hopnamə»nin 1962 (I—II cildlər) və 1965-ci (III cild) illərdə reallaşan üçcildliyidir. Sonrakı nəşrlər, o cümlədən 2004-cü ildə çıxan ikicildlik də bütün əlavələri ilə üç- cildliyə əsaslanır. Ancaq ələ bilirək ki, bizim tərtib prinsipimiz oxuculara M.Ə.Sabir irsini, onun inkişaf dinamikasını daha yaxşı izləyib qavramağa yardımçı olacaq.

Sonda qeydlər və lüğət verilmişdir.

M.Ə.Sabirin şeirlərindəki ərəb-fars tərkibli sözlərin oxunuşunda mənə yanlışlığına yol verilməməsi üçün əski «apastrof» işarəsi saxlanılmışdır.

Alxan Bayramoğlu,
filologiya elmləri doktoru, professor

XIX əsrdə yazılan
şeyrlər

TUTDUM ORUCU İRƏMƏZANDA

Tutdum orucu irəməzanda,
Qaldı iki gözzərim qazanda,
Mollam da döyür yazı yazanda...

BABAM SÜNNİ, NƏNƏM ŞİƏ, ...

Babam sünni, nənəm şiə, dürək mən,
Nə farsam mən, nə hindəm mən, türək mən!
Muğanda - müğbeçə, məsciddə - əkbər,
Təfavüt yox... həqiqətdə zirək mən!..

TANRI HƏR YERDƏ PULU...

Tanrı hər yerdə pulu bir ürəyi səxtə verər,
Mə'rifət müftədi çün, kasibi-bədbəxtə verər.
Hacı Rüstəm əmiyə yeddi oğul, cümlə qəni,
Leyk baqqal Cəbiyə yeddi qızı süftə verər.
Yekə saqqal kişiyə il uzununu gündə plov,
Leyk abdal Kosaya həftədə bir küftə verər...

MƏN XƏLİLÜLLAHE-ƏSRƏM...

Mən Xəlilullah-e əsrəm, pedərəm çon Azər,
Səfər əz Babil-e Şirvan konəm inşaallah.
Gərçə u dəftər-e əş'ar-e mərə pare nemud,
Vəsl ba təb'e dorəşan konəm inşaallah.

T ə r c ü m ə s i :

Xəlilullahi-əsrəm mən, atam yurdunda Azərdir,
Çıxam Babillə Şirvandan gərək cür'ətlə inşaallah.
Əgərçi şe'rimi yırtıb, qəzəblə odda yandırdı,
Bu gövhərlər saçan təb'im tikər qüdrətlə inşaallah.

HƏMƏDANDA QONAĞIMDAN XƏBƏR...

Həmədanda qonağımdan xəbər aldım, key şeyx,
Hansı məxluq sizin şəhərdə bişək çoxdur?
Dedi: «Az isə də bu şəhərdə sayır məxluq,
Leyk dəbbağ ilə səbbağ ilə eşşək çoxdur».

XÜMSİ-ŞƏRABİ SEYYİDƏ...

Xümsi-şərabı Seyyidə saqi verib dedi:
Sabir fəqirdir, yetər ancaq zəkət ona.

ŞE'R BİR GÖVHƏRİ-YEKDANEYİ-ZİQİYMƏTDİR

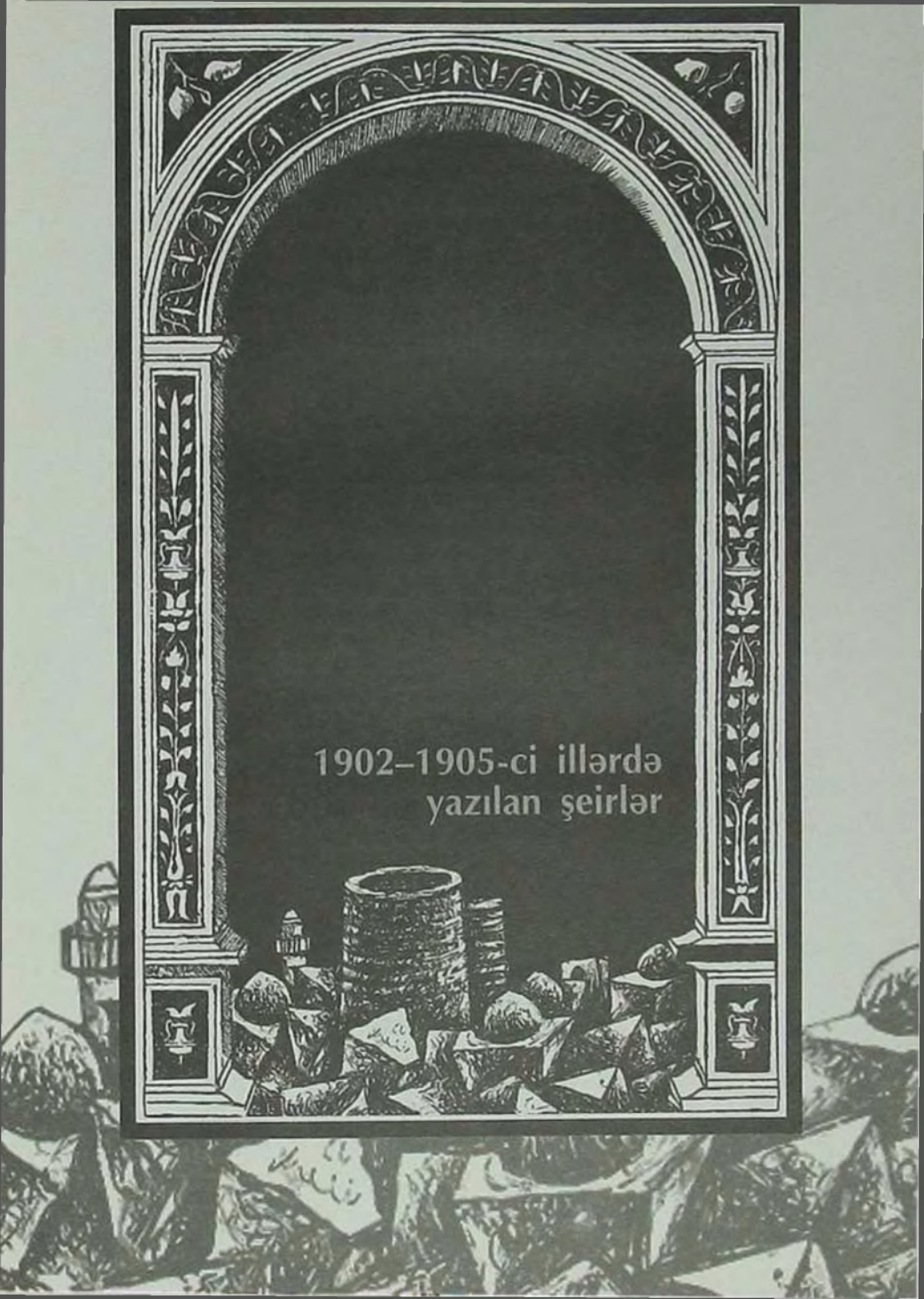
Şe'r bir gövhəri-yekdaneyi-ziqiymətdir,
Salmaram vəsfi-druğ ilə onu qiymətdən.
Deyərəm həcv, sözüüm doğru, kəlamim şirin,
Əhli-zövqə verərəm nəş'ə bu xoş şərbətdən.

SƏN PİRİ-CƏHANDİDƏSƏN,...

Sən piri-cəhandidəsən, ey Seyyidi-sərkar,
Məndən çək əlin, eyləgilən pir ilə rəftar!
Olmaz sənə qismət dəxi bu dövləti-didar,
Bundan sora hicrimdə ciyərqan olacaqsan!
Aşiq mənə bir mən kimi ziyba gərək olsun,
Mail gülə bir bülbüli-şeyda gərək olsun,
Səndə bu işə səbrü şəkiba gərək olsun,
Amma, bilirəm, səbr evi viran olacaqsan!

SABİRİ-ŞEYDA Kİ...

Sabiri-şeyda ki, tərki-şəhri-Şirvan eylədi,
Bülbülə bənzərdi kim, meyli-gülüstan eylədi;
Min üç yüz birdə hicrətdən sora meymun ili,
Axiri-şəvvəldə əzmi-Xorasan eylədi...

1902-1905-ci illərdə
yazılan şeirlər

ÜÇ YÜZ ON DOQQUZ İDİ...

Üç yüz on doqquz idi bə'd həzar,
Səneyi-hicrəti-rəsuli-kübar;
Mahi-ziqə'dənin çəharində,
O günün nimeyi-nəharində;
Bir gün idi ki, xosrovi-xavər
Bür-ci-Dəiv içrə tutmuş idi məqərr.
Gərçi qış fəslı idi, leyk həva
Rövşənü saf idi fərəh əfza;
Nuri-xurşiddən cəhan pümur,
Aləm olmuşdu rəşki-vadiyi-Tur.
Qış cəfasın görün könüllər şad,
Rənci-sərmadən oldular azad.
Xəlq eymən qəmi-bürudətdən,
Qəlblərdə fərəh bu halətdən.
Hadisati-zəmanədən nagah,
Əsdi bir şiddət ilə badi-siyah.
Düşdü bir özgə halə bu aləm,
Napədid oldu nəyyiri-ə'zəm;
Bəhri-simab tək zəminü zəman
Cümbüşə gəldi, qopdu bir tufan;
Etdi bir növ' zəlzələ dili-xak,
Az qalırdı ki, sinələr ola çak;
Dəkkül-ərz zahir oldu haman,
Tarmar oldu xittəyi-Şirvan;
Belə fəryad çəkdi kureyi-xak,
Sanki torpağa düşdü nöh əflak.
Hamı bu halə valehü məftun,
Nagəhan hadis oldu bir yanğın;
Tutdu dünyanı od şərərləri,
Yaxdı dükkənlər, imarələri.
Nə'reyi-tündbad. hiddəti-nar,
Lərzişi-ərz, sədmeyi-əhcar.
Macərə qəmli macərə üstən,
Nazil oldu bəla bəla üstən.
Allah, Allah, nədir bu tufanlar?!
Az qalır vəhmdən çıxar canlar.
Oldu guya dəmidə nəfəxiyi-sur,
Macərəyi-qiyamət etdi zühur.

Əhli-Şirvan hayimü heyran,
Əhli-məhşər tək oldu sərgərdan;
Qəlblər doldu rə'bü vəhşətdən,
Qayəti-şiddəti-məhabətdən;
Olmadı kimsə kimsədən müxbir,
Aşkar oldu sirri-yövmi-yəfır;
Hər kəs öz nəfsini çəkirdi kənar,
Ata övladdən edirdi kənar.
Qalmadı bərqərar bir xanə,
Cümlə mə'mur oldu viranə;
Ani-vahiddə xitteyi-Şirvan
Oldu, səd heyf, xak ilə yeksan.
İki mindən ziyadə əhli-diyar
Topraq altında can verib naçar.
Yer çü aram tapdı zəlzələdən,
İləlan... o mərhələdən, -
Atalar yadinə düşüb övlad,
Mehri-fərzənd ilə çəkib fəryad;
Atalar fikrinə qalıb fərzənd,
Oldu övci-səmayə nalə bülənd.
Xırda ətfal izzirab ilə
Atasın axtarır şitab ilə;
Qarışıb bir-birə səğirü kəbir,
Hamı dillərdə kəlmeyi-təkbi;
Piri-Kə'nən kimi hamı giryan,
Hərə bir Yusif axtarır heyran ;
Tapmayıb qəlbi-zarinin səmərin,
Kimdən alsın cəvaninin xəbərini.
Müxtəsər in ki, oldu axiri-ruz,
Zülməti-şəb edib zühurü bürüz;
O gecə bir qəribə aləm idi:
Şəbi-yə's idi, leyleyi-qəm idi;
Küçələrdə hamı; nə narü nə nur,
Qarışıb bir-birə ünəsü zükur.
Hər tərəfdə quruldu bir matəm,
Hər çəməndə əkildi nəxleyi-qəm.
Rənci-sərmavü qüsseyi-əmlak,
Hər dəqiqə təzəlzül eylər xak.
Tifflər şiddəti-bürüdədən
Ağlaşır zar-zar vəhşətdən;
Hər tərəf «vay oğul» sədasindən,

Qəmli övrətlərin nevasindən -
Eşidənlər yanıb kəbab oldu,
Dili-səngi siyah ab oldu.
Əlqərəz, sübhə tək hamı giryan,
Ta ki, ruzi-cədid oldu əyan,
Tazələndi dübarə dərdü ələm,
Doldu dünyayə şiveyi-matəm;
Kuhkən tək hamı çəkib fəryad,
Sanki Şirinin axtarır Fərhad.
Aldılar cümlə əllərə tişə,
Yox könüllərdə özgə əndişə:
Atadır, axtarır oğul bədənin,
Anadır, seyr edir bəla çəmənini;
Bacılar nə'shin axtarır qardaş,
Eləyir səngü xak içində tələş;
Axtarır hər kəs öz ölənlərini,
Çıxarır ruhsiz bədənlərini;
Parə-parə o sərvə-zibalər,
Əzilib qaməti-dilaralər;
Gül kimi cismlər hamı biruh,
Əzilib baş, bədən olub məcruh.
Mürdələr cismi rəhgüzarlərə
Tökülüb guşəvü kənarlərə;
Kimi təğsil edir oğul bədənin,
Kimi hazır edir ana kəfənin.
Nimcan cismlər nə halətdən,
Kəsərti-şiddəti-cərahətdən,
Sədmeyi-səngdən batıbdı səsi,
Qüdrəti yox və leyk var nəfəsi.
Bir neçə nə'slər olub məfəqüd,
Heyf kim, hasil olmayıb məqsud.
Bipədər qızların nəvasindən,
«Şa Hüseyin, va Hüseyin» sədasindən,
Qan olurdu könül o halətdən,
Sanki bir an idi qiyamətdən.
Düşdü afaqə naləvü əfqan,
Rəhm qıl, ey xudayi-kövnü məkan!
Nə təamü nə fərşü nə camə,
Xələqə düşvar olub bu həngamə.
Qəhti-nan oldu bədtərin bəla,
Allah, Allah, nədir bu dərdə dəva?!

* * *

Məlikov, o Həsən bəyi-zişan,
O əmini-xəzaneyi-ehsan,
Elmü fəhmü kəmalilən mümtaz,
Sineyi-safi kənzi-lö'löi-raz;
Hünəri fəzldir, ədəb kari,
Əqli pakizə, hüccət iqrari.
Dəxi alicənab komitetlər,
O ədalətəməab komitetlər,
Himmətü mərhəmətləri şayan,
Rəhmi-bimüntəhaləri payan.
Barəkallah ki, saf sinələri,
Əlhəq elmü ədəb xəzinələri;
Şamili-hal olub ifadələri,
Mərhəmi-dərdü dil iradələri;
Görmüşük lütfi-binəhayələrin,
Ey xuda, qıl bülənd payələrin!
Xəlqə çox görmə bu cənabləri.
Hifz qıl sən bu müstətabləri!
Bizə çox kişvəri vilayətlər -
Etdilər lütfələr, inayətlər.
Ümənayi-əliyyəyi-dövlət,
Rüəsayi-məzahibü millət,
Üləmayi-izami-dinpərvər,
Füqərayi-qəyuri-hər kişvər,
Əhli-Qafqaz göstərib qeyrət,
Əhli-Rusiyyə eylədi himmət.
Leyk bu Badikubə əsnafi,
Xah tüccar, xah əllafi
Etdilər mübtələlərin dilşad,
Edə həq bu bələdləri abad!
Zövceyi-xan, o banuyi-e'zaz,
Sakini-kışvəri-Vladıqafqaz,
Əbr tək himməti töküb baran,
Seyi tək qeyrəti edib cərəyan,
Gah çadır eyləyib bərat bizə,
Gah pul etdi iltifat bizə;
Mərhəbə, qeyrət etdi mərdanə
Sakinani-diyari-Şirvanə!
Ey xuda, lütfini inayət qıl,

Xani-xüldaşyanə rəhmət qıl!
Sabira, ey əsiri-qeydi-bəla!
Şe'rdir gərçi şiveyi-şüəra,
Leyk göftərdən duadi qərəz,
Şe'rdən eyni müddəadi qərəz...

ŞÜKR LİLLAH KI,...

Şükr lillah ki, afitabi-süxən
Şərqi-mə'nadən oldu çöhrənüma;
Çıxdı bir gün ki, təl'ətindən edə
Məşriqü məğrib əhli kəsbi-ziya;
Oldu bir nur sateü lame',
Ola rövşən bu nur ilə dünya.
O ki, dərgahi-həqqə illər ilə
Gecə-gündüz edərdik istid'a, -
Əhsənülvəch ilə müyəssər olub,
Şükr kim, şamil oldu lütfi-xuda.
İsticabət tapıb dualərimiz,
Şəhri-Tiflisdə olub bərpa
Bir qəzetxanə kim, ifadələri
Hər müəmmayə göstərir mə'na.
Bir qəzetxanə kim, mətalibinə
Hər məmalikdə müştəri peyda.
«Şərqi-Rus» ilə intixab tapıb,
Ta verə gün kimi cəhanə ziya.
«Şərqi-Rus»un yeganə mümtazi
Bəhri-elmü ədəb Məhəmməd ağa;
Mətləbi dilruba, qərribülfəhm,
Sözləri ruhbəxşü zövqəfza.
Kəlimatı müfidü müstəhsən,
Hərəkəti həmişə sidqü səfa.
Biz gərəkdir təyəmmünən bu günün
Mislini ildə eyd edək icra.
Var ümidim ki, əxtəri-iqbal
Övci-məqsuddə tuta mə'na;

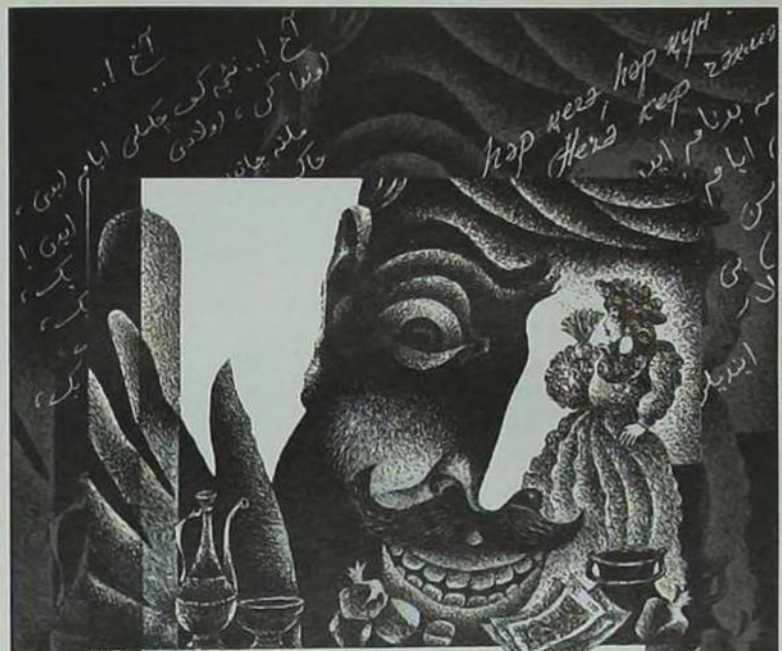
Ola bidar talei-məs'ud,
Aça minbə'd dideyi-şəhla;
Ola kəsbi-ülümə sə'yi-bəliğ,
Qıla təhsili-elm sübhü məsa.
İndi bir əsrdir ki, elm görək!
Dolub alati-elmən dünya.

Hansı bir elmdir ki, təhsili
Bizə üsrü hərəc olub, aya?

Mehrriban padşahi-adilimiz
Edə həq səltənətdə kami-rəva;
Hər məmalikdə, hər vilayətdə
Qayəti-rəhmü lütfdən həqqqa;
Döşəyib kəsbi-elmə bəsti-bəsit
Uşqolalar açıb, qoyub molla
Ki, bizim tək dəni rəiyyətlər,
Hərə bir elmdə olaq dana.

Ah kim, xabi-qəflət ilə bizim
Ömri-pürmayəmiş keçibdi fəna.
Dolub elm ilə səhəti-ələm,
Bizə yox bəhrə elmdən əsla.
Rəməz həl-yəstəvi müdəlləldir,
Bir deyil şəxsi-kurlən bina.

Kəsbi-elmə səbəb fərahəmdir,
Sabira, bir zəman ayıl, yatma!
Qıl dualər ki, «Şərqi-Rus»muzun
Təpətindən ola cəhan beyza.

آخ... آخ...
 آخ... نیم کت چلنی ایام رومی
 اودا آخی، اولادی
 چار مکنه چانان

hap hee, hap hee
 Here keep
 ایام
 سمدنام ایام
 سن
 ایام
 ایام

آخ!
 He! hee
 Cappa kei
 He! Hee kee
 Dinda ki övande-raton

م ایام
 ایام رومی
 ایام رومی
 ایام رومی
 ایام رومی
 ایام رومی
 ایام رومی
 ایام رومی

MÜSƏLMAN VƏ ERMƏNİ VƏTƏNDAŞLARIMIZA

Əsrimiz xahiş edərkən ittifaqı ittihad,
Cümləmiz əmniyyət içrə almaq istərkən murad,
Beynimizdə yox ikən bir günə əsbabi-təzad.
Bu vətən övladinə arız olub büğzü inad,
Müslimanla ermənilər beyninə düşdü fəsad.
Yoxmu bir sahibhıdayət, yoxmu bir əhli-rəşad?!

Ey süxəndanan, bu günlər bir hıdayət vəqtdir!
Ülfətü ünsiyyətə dair xitabət vəqtdir!

İki yoldaş, iki qonşu bir vətəndə həmdiyyar,
Əsrlərcə ömr edib, sülh içrə bulmuşkən qərar,
Fitneyi-iblisi-mərün oldu nəgəh aşikar...
Gör cəhalətdən nə şəklə düşdü vəz'i-ruzigar!
Qətl'i qarət bişümarü şəhrü qəryə tarimar...
Əl'əman, bu fitnəyə çarə qıl. ey pərvərdigar!

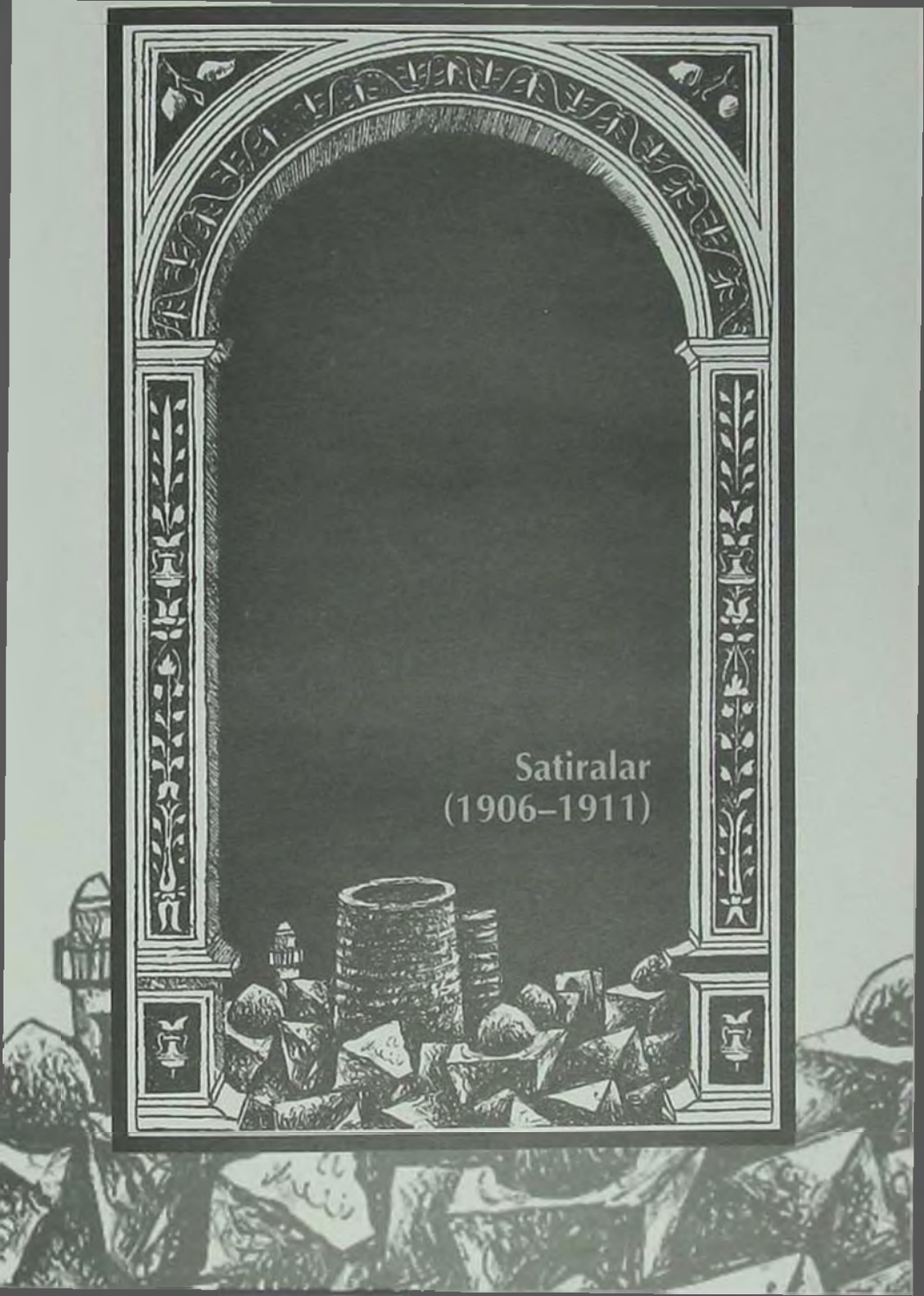
Ey süxəndanan, bu günlər bir hıdayət vəqtdir!
Ülfətü ünsiyyətə dair xitabət vəqtdir!

Fitnələr kim, faş olur, bilməm nə halətdən törər,
Əql bəvər eyləməz kim, adəmiyyətədən törər,
Müslimiyyətədən və yaxud eməniyyətədən törər,
Şübhə yoxdur, cəhldən, yainki qəflətdən törər.
Bu müsibətlər bütün büğzü adavətdən törər.
Bu adavət mütləqə hali-zəlalətdən törər;

Ey süxəndanan, bu günlər bir hıdayət vəqtdir!
Ülfətü ünsiyyətə dair xitabət vəqtdir!

Fləqqi xəlqə bildirib dəfi-zəlalət etməli,
Gün kimi taban edib, pamaii-zülmət etməli,
Nabəca bu işlərin dəfində qeyrət etməli,
Xatiri-müğbərrdən rəfi-küdurət etməli,
Çarəsəzi-sülh olub dəf i-xüsumət etməli,
Sabira, beynəlmiləl tədbiri-ülfət etməli!

Ey süxəndanan, bu günlər bir hıdayət vəqtdir!
Ülfətü ünsiyyətə dair xitabət vəqtdir!

Satiralar
(1906-1911)

1906

BİR MƏCLİSDƏ ON İKİ KİŞİNİN SÖHBƏTİ

V ə k i l

Həqsizə həqli deyib, bir çox günaha batmışam.

H ə k i m

Dərdi təşxis etməyib, qövüm-əqrəba ağlatmışam.

T a c i r

Mən həlal ilə hərəmi bir-birinə qatmışam.

R ö v z ə x a n

Ümmətin pulun alıb, mən gözlərin islatmışam.

D ə r v i ş

Nərdə bulsam soq açıb, min-min yalan söz satmışam.

S o f i

Ruzü şəb həq-həq deyib, mən hər kəsi oynatmışam.

M o l l a

Gündə bir fitva verib, məxluqu çox aldatmışam.

E l m

Qət'i-ümmid etmişəm, yeksər bu qövmi atmışam.

C ə h l

Ortada keyf eyləyib, mən həm mərəmə çatmışam.

Ş a i r

Bülbülə, eşqə, gülə dair yalan fırlatmışam.

Ə v a m

Anlamam hərgiz, cəhalət bəstərində yatmışam.

Q ə z e t ə ç i

Mən cəridəm dolmaq üçün mətləbi uzatmışam.

MİLLƏT NECƏ TARAC OLUR OLSUN,...

Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!
Qoy mən tox olum, özgələrlə ilə nədi karim,
Dünyavü cahan ac olur olsun, nə işim var?!

Səs salma, yatanlar ayılar, qoy hələ yatsın,
Yatmışları razı deyiləm kimsə oyatsın,
Tək-tək ayılan varsa da, haq dadıma çatsın,
Mən salim olum, cümlə cahan batsa da, batsın;
Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!

Salma yadıma söhbəti-tarixi-cəhani,
Əyyami-sələfdən demə söz bir də, filani.
Hal isə gətir meyl eləyim dolmanı, nani,
Müstəqbəli görmək nə görək, ömrüdü fani;
Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!

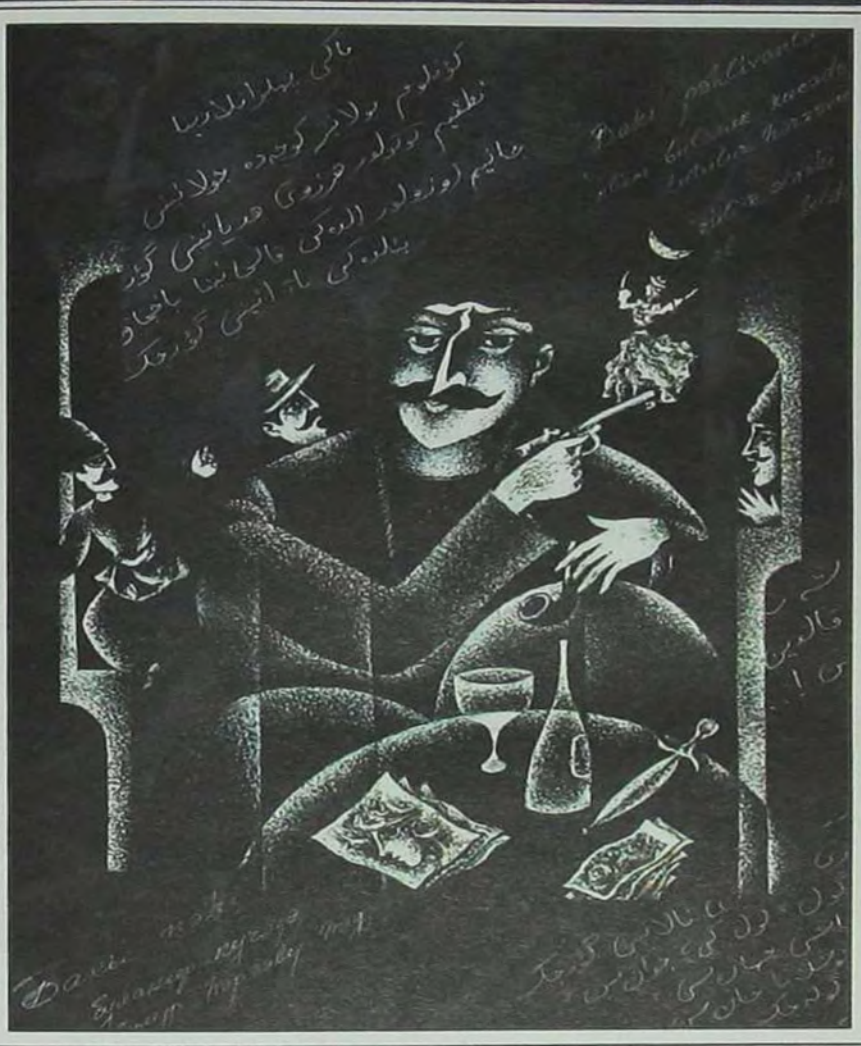
Övladi-vətən qoy hələ avarə dolansın,
Çirkabi-səfalətlə əli, başı bulansın.
Dul övrət isə sailə olsun, oda yansın,
Aneq mənim avazeyi-şə'nim ucalansın;
Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!

Hər millət edir səfheyi-dünyadə tərəqqi,
Eylər hərə bir mənzili-mə'vadə tərəqqi,
Yorğan-döşəyimdə düşə gər yadə tərəqqi.
Biz də edərək aləmi-rö'yadə tərəqqi;
Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?!

مائلی بیله اولادیر
 کوردهم بولان کورده بولان
 نظامیم دولتم هرزوم هرانیس کور
 یانیم اولونلار اولدی مالیمنا یانیم
 یانیم مالیم مالیم کورده

Pake polivant
 Nam bulane korede
 bulane korede
 bulane korede

کور
 مالیم
 کور

Dade maki
 Spandep...
 ...

کور
 مالیم
 کور

OL GÜN Kİ...

Ol gün ki, sənə xaliq edər lütf bir övlad,
Olsun ürəyin şad!
Tə`yin elə cındarı ki, etsin ona imdad,
Ta dəyməyə həmzad;
Səğdan sola, soldan sağa sal boynuna heykəl.
Qoy cinni məəttəl;
Mın günə tilismatə tutub eylə müqəffəl,
Gəzdir onu əl-əl;
Gər dəysə sovuq, sancılanıb olsa da bimar,
Höküm et gələ cindar;
Göstərmə təbibə o ciyərguşəni zinhar,
Qoyma ola murdar;
Ağlarsa uşaq dərdirin axtarma dəvasın,
Ancaq söy anasın;
Qorxuzsun o da damdabaca ilə çağasm,
Kəssin də sədasın;
Örgət ona, əlbəttə, özün bir neçə mövhum,
Məhdud ola mə`sum;
Bu sayədə ömr eyləyə dünyadə o məzlum,
Hər haləti məzmum;
Tək-tək dil açanda ona tə`lim elə hədyan,
Həm olma pəşiman;
Bildir ona min dürlü qəbahətləri hər an,
Alsın ələ ünvan;
On yaşa yetincə uşağın eyləmə qəflət,
Qandır neçə bid`ət;
Ta on beşə yetdikcə tapa işdə məharət,
Həm eyləyə adət;
Göndərmə onu məktəbə, dəng eyləmə başın,
Tökmə üzə yaşın;
Hər fənd və bicliklə edər kəsb məaşın,
Şaxlar özü başın;
Rahət nəyə lazım edə dünyadə məişət,
Quldurçuluq örgət;
Tainki qumar oynaya, qətl eyləyə, qarət,
Xoşdur belə sən`ət;
Dünyanı soyub, eyləyə hər gün səni xürsənd,
Sağ ol, belə fərzənd!

Evdə tapılır imdi dəxi çay, plov, qənd,
Kimdir sənə manənd?
Nagəh alınıb həbsə, dutarsa səni vəhşət,
Ver hakimə rüşvət;
Sat var-yoxunu, advoqata ver neçə xəl'ət,
Puç ol hələ-hələbət;
Axırda olub həsrəti-didari-cəmali,
Qal kisəsi xali;
Qaldıqda oğulsuz dəxi tez başla suali,
Al vizrü vəbali;
Tap rizqi-hələli,
Ay başı bələli,
Yığ dəymişi, kali,
Olmaz oxumaqdan
Tapmaq bu cələli!..

BİLMƏM NƏ GÖRÜBDÜR BİZİM OĞLAN OXUMAQDAN?!

Bilməm nə görübdür bizim oğlan oxumaqdan?!
Dəng oldu qulağım!
Jurnal, qəzetə, hərzəvü hədyan oxumaqdan
İncəldi uşağım!
Əqlin aparıb bəs ki, baxır gündə qərayə,
Ya rəb, nə həmaqət!
Söz etməz əsər, çarə qalıb imdi duayə,
Tədbir elə, övrət!
Lə'nət sənə, ifritə, sənindir bu cəhalət,
Etdin nə xəyanət!
Səndən törənibdir bizim evdə belə bid'ət,
Ey mayeyi-hiyələt!
Dutsuxi çörəyim gözlərinin ağü qarasin.
Ey həmsəri-bədxah!
Haşa, oda yaxmaz ana istekli balasın,
Kəssin səni allah!
Bu tifli oxutmaqlığa etdin məni tərğib,
Həp eylədin iğva.
İmdi nədi fikrin? İşimiz oldu bu tərkib,
Yox çarəsi əsla.

Heyhat ki, tədbir ola bu xanəxərabə,
Zail olub əqli.
Dərsə, qəzetə, məktəbə, jumalə, kitabə
Mail olub əqli.
Yıxdın evimi, eyelədin övladımı zayə,
İş keçdi məhəldən.
Mən anlamıram elm nədir, ya ki sənayə,
Zarəm bu əməldən!
İstədim o da mən kimi bir hörmətə çatsın,
Dünyadə dolansın;
Ta qol gücünə malik olub şöhrətə çatsın,
Azadə dolansın;
Bir vaxtdir imdi ki, olub Rüstəmi-dövrən,
Bir ad qazanaydı;
Qarətlər edib ta ki, tapaydı sərii saman,
Bir şey də qanaydı.
Puç eyelədin, övrət, bu gözəl, sadə cəvani!
Dilbilməz oğul, vay!
Rəngi saralıb, qalmıyıb əsla yan canı,
Bir gülməz oğul, vay!
Ax, naxələf oğlum, nə çətin məşqə düşübsən,
Ey kaş, usanaydın!
Quldurluğa yox, elmə tərəf eşqə düşübsən,
Bu qübhü qanaydın!
Ey nuri-düçəşmim, oxumaqdan həzər eylə,
Saleh vələd ol, gəl!
At min, hünər öyrəş, məni də bəxtəvər eylə,
İşdə bələd ol, gəl!
Bəsdir oxudun, az qala canım tələf oldu,
Bu kardən əl çək!
Y azmaq, oxumaq başına əngəl-kələf oldu,
Əş' ardən əl çək!
Mən elm oxuyub söz biləsən hörmətin olmaz
Bu dari-cəhanda;
Söz bəhrinə gövhər olasan qiymətin olmaz
Xassə bu zəmanda.
Yox, yox, baxıram fikrinə, səndən oğul olmaz,
Canım bəcəhənnəm!
Mırt-mırt oxumaqdan, kişi, bir qan ki, pul olmaz!
Mırtılda demədəm,

Qıl elm fərahəm,
Ol qüssəyə həmdəm;
Ömrün olacaq kəm,
Düşmən sənə aləm!..

MAHİ-KƏN'ANIN BATIB,...

Mahi-Kən'anım batıb, ey piri-Kən'an, qəm yemə!
Ta gülüstanın olubdur beyti-əhzan, qəm yemə!
Ey dili-möhnətədə, ol şad, ləbrizi-sürur,
Kəsb namərdi qılar əfkarü vicdan, qəm yemə!

Olmadı məqsudunuzca dövrü-çərxi-gəcmədar,
Qalmalıdır böylə halət üzrə dövrən paydar,
Qismətindir, etgilən həm ruz, həm şəb nalə, zar,
Ey rəyyət, ey fəqirü fəhlə, dehqan, qəm yemə!

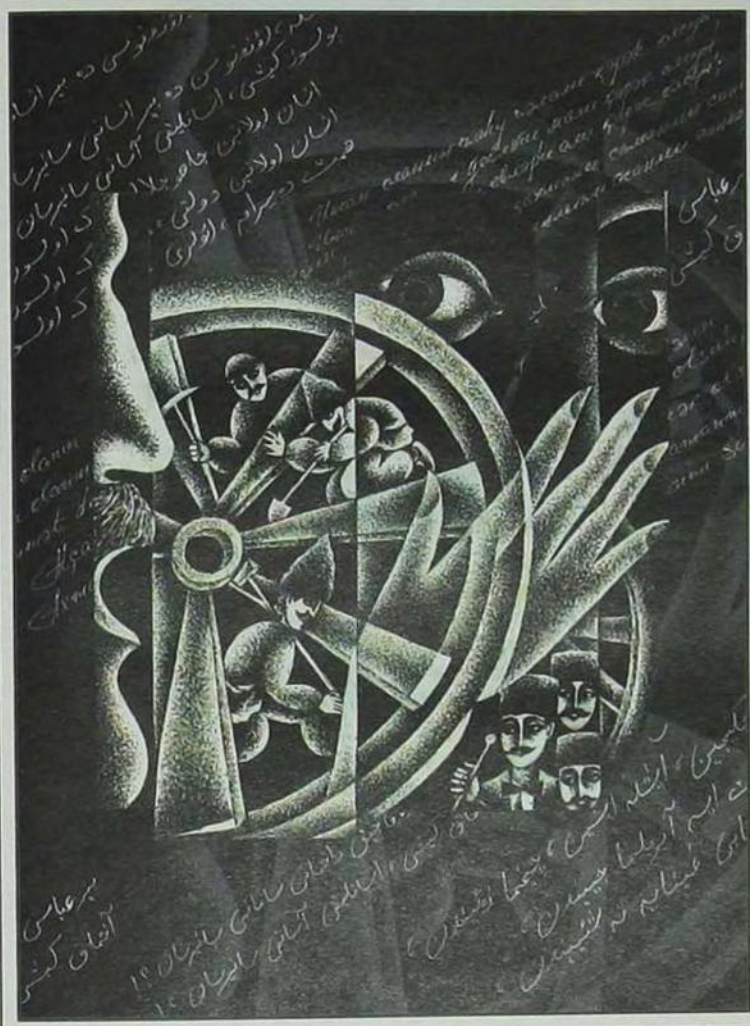
Sübh tezdən dur ayağə, şamə tək çək zəhməti,
Güclülərdən də eşit hər növ' fəhşü töhməti,
Sən zəlil ol, eybi yox, qoy güclü çəksin ləzzəti,
Qoy səni xar eyləsinlər xanü ə'yan, qəm yemə!

İşlə, qoy qəddin bükülsün, işlə, annın tərլəsin,
İşlə, ac qal, ac bəhayim tək əyalın çərləsin,
Zülmədən fəryadü dadı qoy dilin əzbərləsin,
Qarət etsin ruzunu molla və bəy, xan, qəm yemə!

Çəkgilən ömrün çatınca, binəva, ahü fəğan,
Böylə pünhan sirlər olmaz sənə hərgiz bəyan.
Molla Nəsrəddin, «Lisanülqeyb»ə öldün tərçüman,
Ruhi-pakidir sənə hər dəm sənaxan, qəm yemə!

QOCALIQDAN ŞİKAYƏT

Əfsus qocaldım, ağacım düşdü əlimdən,
Səd heyf cəvanlıq!
Zə'f eylədi aciz məni, qaldım əməlimdən.
Çəkdim nə ziyanlıq!
Saldıqca cəvanlıqda keçən günləri yadə
Dərdim olur on qat!
Ya rəb, yetərəm bir də mi dünyadə muradə?
Heyhat və heyhat!
Saqqal ağarıb, bel bükülüb, dinmə filani!
Ovqatım olub təlxi;
Övrət də yaxır saqqalıma gündə hənani,
«Rişi ki, bərəng əlx...»
Yad olsun o günlər ki, muradımcə gəzərdim
Sazəndə Oruğnan;
Min acizü biçərələrin başım əzərdim
Sillə, yumuruğnan.
Bu sayədə hər ləhzə edib sə'yü təlaşi.
Sərvət qazanardım;
Təhsil eləyib qol gücünə əmri-məaşji,
Dövlət qazanardım.
Ə'zalər isə süst olub imdi qocalıqdan.
Bir dadrəsim yox!
Görməzmişən əhvalımı, düşdüm ucalıqdan.
Fəryadrəsim yox;
Heç yerdə səsim yox,
Kəskin nəfəsim yox,
Fikrimdi cəvanlıq,
Başqa həvəsim yox!..

گروه آموزشی دبیران استان
 تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران

عباسی
 کوشی
 گروه آموزشی دبیران استان
 تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران

عباسی
 کوشی

گروه آموزشی دبیران استان
 تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران

عباسی
 کوشی
 گروه آموزشی دبیران استان
 تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران
 استان تهران، استان تهران

BAKI FƏ'LƏLƏRİNƏ

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.
Olmaz bu ki, hər əmrə dəxalət edə fə'lə,
Dövlətli olan yerdə cəsərət edə fə'lə,
Asudə nəfəs çəkməyə halət edə fə'lə,
Yainki hüquq üstə ədavət edə fə'lə...

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.

Fə'lə, mənə bir söylə, nədən hörmətin olsun?
Axır nə səbəb söz deməyə qüdrətin olsun?
Əl çək, bala, dövlətlilərə xidmətin olsun.
Az-çox sənə verdiklərinə minnətin olsun!..

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.

Dövlətli, amandır, özünü salma bəlayə,
Fə'lə sözü həqq olsa da, baxma o sədayə,
Yol vermə nəfəs çəkməyə hərgiz fütqərayə,
Öz şə'nini puç eyləmə hər bisərə payə!..

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.

Aldanma, fəqirin olamaz əqli, zəkası,
Çün yoxdur onun sən kimi pakizə libası,
Yox sərvəti, yox dövləti, yox şah, əbası,
Var köhnə çuxası, dəxi bir təkə qəbası...

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.

İstərsən əgər olmağa asudə cəhanda,
Ta olmayasan qəmlərə aludə cəhanda -
Fə'lə üzünə baxma bu bihudə cəhanda,
Öz fikrini çək, ol dəxi fərsudə cəhanda...

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.

Gör millətinin dərđini, axtarma dəvasın,
Əl çəkmə yetimin başına, kəsmə sədasın,
Zinhar qoyub dəhrdə bir xeyr binasın
Yad eyləmə, şad eyləmə millət fütqərasın...

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fə'lə də özün daxili-insan edir imdi.

CƏHD EYLƏ, SƏN ANCAQ...

Cəhd eylə, sən ancaq nəzəri-xəlqdə pak ol,
Məxluqu inandır;
Xasiyyətin od olsa da, ətvardə xak ol,
Sök aləmi, yandır;
Xəlqin nəzərin cəlb elə qurşağə, qəbayə,
Məclubi-üyun ol;
Hər hiyləvü bicliklə gir, əlbəttə, əbayə,
İmanə sütun ol;
Sə'y eylə ki, saqqal uzanıb üç çərək olsun,
Papaq ona nisbət;
Qurşaq da, bilirsən ki, on arşın gərək
olsun, Təfsilə nə hacət...
Qoyma yerə təsbihini, əl çəkmə duadən,
Övrad oxu daim;
Məclisdə çəkib dut özünü, ol nücabadən,
Söz söylə mülayim;
İştə geyinib məzhəbi, imanı бүрүндүн,
Pək möhtərəm oldun;
İndi nəzəri-xəlqdə sən pak göründün,
Əhli-kərəm oldun;
Başdan-ayağa əmnü əman oldu vücudun,
Zəhd ilə bitişdin;
Nolmaq diləyirdinsə, həman oldu vücudun,
Məqsudə yetişdin!
Vəqt oldu ki, imdi edəsən aləmi talan,
Dut, qoyma qaçanı!
Hökm imdi sənindir, dəxi çək işlərə saman.
Yığ müşkül açanı;
Dul övrətə bidad elə, eytamə xəyanət,
Xovf etmə əcəldən;
Məkr isə özün qıl, oxu şeytanə də lə'nət!
Şad ol bu əməldən,
Əl çəkmə hiyəldən,
Təzviri dəğəldən,
İmanı da versən,
Vermə pulu əldən!..

ETDİ BU FƏLƏK HƏR KƏSƏ...

Etdi bu fələk hər kəsə bir tövr yamanlıq,
Səd heyf, keçən gün!
Hər bir iş üçün xatiməbəxş oldu bu afaq,
Olduq yenə məmnun.
Şükr eylədik Allaha yetişdikə ziyanlıq,
Əfsürdə biz olduq.
Çaldı bizə bir özgə səyaq ilə firildaq,
Qəmli günə qaldıq.
Nə rəhm bilər, şəmi qanar, ağlamaq anlar,
Böylə fələk olmaz!
Yox böylə iki dilli, yaman üzlü cəfakar,
Bir zərrə utanmaz!
Verdi bu hamı qonşulara sən'əti dövlət,
Dünya, sənə lə'nət!
Səsləndi, gedək siz yatın həmməmdə rahət,
B icadı bu zəhmət!
İslam uşağı yatsın ayağında fələqqa,
Bu növ'di tə'lim.
Vursun buların başına həm mirzə tərəqqqa,
Eylin onu təkrim.
Ey vay, bu fələk qoydu bizi ləqməyə həsrət,
Qaldıq biz adamsız!
Verməz dəxi bir parça çörək tapmağa fürsət,
Get, yatgilə şamsız!
Öz bildiyini qıldı müsəlmanlara dövrən,
Əl işdən üzüldü.
Çaqçaq başın ağrıtdı, kefin çəkdi dəyirman,
İş həcvə düzüldü.
Bu çərxi-sitəmkann aman məsxərəsindən!
Bais, balan ölsün!
Baxmış bu müsəlmanlara qəm pəncərəsindən,
Çərxin üzü dönsün!
Əvvəl bu fələk cümlədən əymişdi damağı.
Qəm kasəsi daşdı.
Axırda bizim başımıza vurdu çanağı.
Su başdan aşdı.
Bir rus görəndə oluruq xar yanında,
Quzu, keçiyik biz.

Keçməz sözüümüz bir pula sərdar yanında.
Çünki nəçiyik biz?!
Tanrı buna şahid -
Quzu, keçiyik biz...

TƏRPƏNMƏ, AMANDIR, BALA,...

Tərpənmə, amandır, bala, qəflətdən ayılma!
Açma gözünü, xabi-cəhalətdən ayılma!
Laylay, bala, laylay!

Yat, qal dala, laylay!
Aldanma ayıqlıqda fəraqət ola, heyhat!
Qəflətdə keçənlər kimi ləzzət ola, heyhat!
Bidar olanın başı səlamət ola, heyhat!
At başını yat, bəstəri-rahətdən ayılma!

Laylay, bala, laylay!
Yat, qal dala, laylay!
Açsan gözünü, rəncü məşəqqət görəcəksən,
Millətdə qəm, ümmətdə küdurət görəcəksən,
Qıldıqca nəzər millətə heyrət görəcəksən,
Çək başına yorğanını, nikbətdən ayılma!
Laylay, bala, laylay!

Yat, qal dala, laylay!
Bir ləhzə ayıldınsa, qutar canını, yuxla,
At tiryakını, meyl elə qəlyanını, yuxla,
İncinsə sağın, ver yerə sol yanını, yuxla,
İllərcə şüar etdiyin adətdən ayılma!

Laylay, bala, laylay!
Yat, qal dala, laylay!
Göz nurudur uyqu, onu dur etmə gözündən,
Yol vermə məbada çıxma bir an sözümdən,
Amma elə bərk yuxla ki, həтта get özündən,
Afaqı dutan şüri qiyamətdən ayılma!

Laylay, bala, laylay!
Yat, qal dala, laylay!

TƏHSİLİ-ELM

Təhsili-ülum etmə ki, elm afəti-candır,
Həm əqlə ziyandır;
Elm afəti-can olduğu məşhuri-cəhandır,
Mə'rufi-zəmandır;
Pəndi-pədənəm eşit, ey sadə cəvanım,
Yaxma qəmə canım!
Xoş ol kəsə kim, vel dolanıb, dağda çobandır,
Asudə həmandır!
Elm içrə xəta olduğun ondan bilirəm kim,
Bilsə nola hər kim,
Elmə gözənin küfrü zəbanlarda bəyandır,
Təkfirə nişandır.
Məktəb sənə xoş gəlməsin, ol cayı-xətəmək,
Girmə ona çalak;
Məktəb dediyin qeydi-dilü bəndi-zəbandır,
Qarətgəri-candır.
Çemil nədir? Ol qəlbi qara hoqqeyi-dilxun,
Olma ona məftun!
Ağ günlərini etmə qara, Allah, amandır!
Bu rəng yamandır.
Dəftər nədir? Ol hərzələrin həmdəmi-razi,
Cövfü dolu yazı;
Şairləri naqqal edib, avarə qoyandır,
Bu mətləb əyandır.
Ol başı kəsilmiş qələmin tutma belindən,
Xövf əylə dilindən;
Axırda çalar canını, bir əfi ilandır,
Əf isə çalandır;
Kağəz sənə ağ göstərir öz sineyi-safın,
Guş əyləmə lafın;
Çox tez qaralar qəlbi, mürəbbisi yamandır,
Bir xırdaca yan dur.
Ol zahiri sürxün ürəyi qarə qarandaş,
Mırzalərə yoldaş,
Qələbində xəfi sirrini bildikcə yazandır,
Əyyari-zəmandır.
Derlər oxumuşlar: oxumaq yaxşıdır, əmma
Var bunda müəmma...

Yaxşı nəzər etdikcə sərəncamı yamandır,
Hər addımı qandır;
Lağlağı, amandır,
Qızdırmalı, yan dur,
Sırtıq , Mozalan, dur!
Hophop dilə düşdü,
İş müşgülə düşdü,
Çünki belə düşdü,
İmdi balabandır...

ATA NƏSİHƏTİ

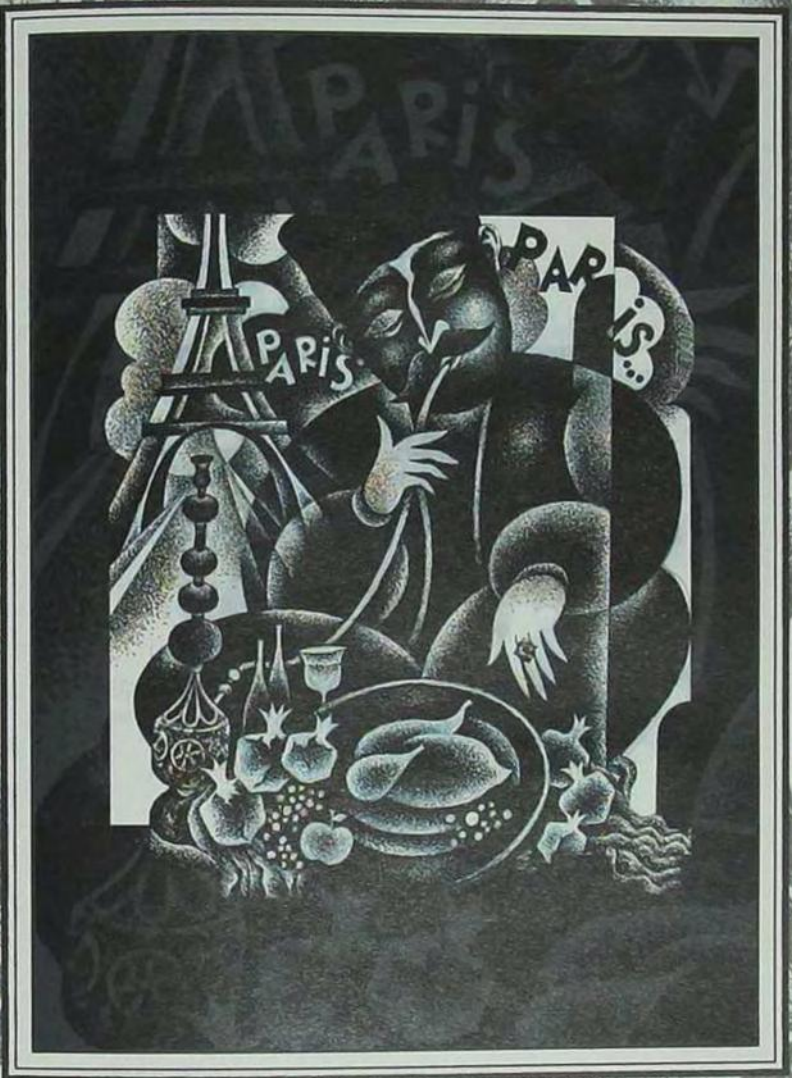
Bəsdir, ey oğul, boş yerə bu elmə çalışma,
Qanın tələf oldu!
Gündüz, gecə sə'y eyləyibən dərsə alışma,
Canın tələf oldu!
Bu səhrdə çoxdur, görtürəm, elm oxuyanlar,
Onlar nə tapıblar?
Divanədilər malını bu yolda qoyanlar,
Guya ki, yatıblar.
Çoxdur zərəri adəm üçün elm oxumağın,
Sən say və deyim mən:
Əwəl bu ki, məktəbdə olur təlx damağın,
Ey didəyi-rövşən!
Bir də gözünün nuru gedib kur olacaqsan,
Canın da sağ olmaz;
Rəngin saralıb axırı rəncur olacaqsan,
Bağrında yağ olmaz.
Axırda, tutaq, ölməyib onversətə getdin,
Qurtardın öztün də;
İnsaf ilə söylə, bu işi yaxşımı etdin?
Bir dur bu sözləndə!
Sən də deyəcəksən sasalım*, ya ki, demorqat**
Bilməm necə dersiz;
Xəlfın evini yıxdı çıxıb bir neçə bədzat,
Ax, ax, a beyinsiz!
Hər bir gədə bir az oxuyub adəm olubdur,
Zakonu bəyənəmiz;

Çoban-çoluq oğlu bəy ilə bahəm olubdur,
Hamunu bəyənməz;
Gahi şaha bir tənə vurur, gah vəzirə,
Bax, bax, səni tarı!
Gahi ocağa şəkk eliyər, gahi də pirə.
Kafir olu barı.
Bundan sora qıl tövbə dəxi, məktəbə getmə,
Bircə usan, oğlum!
Ta baxma müəllim sözüne, ta əməl etmə,
Axır utan, oğlum!
Çıx dağa, daşa, yol kəsibən qarətə başla.
Axırda qaçaq ol;
Sal bir beşətan boynuna, bu adətə başla;
Həmmali-yaraq ol,
Xəlqə dadanaq ol.
Hər işdə sayaq ol,
Var cana ziyam -
Qeyrətdən uzaq ol!..

AH EYLƏDİYİM...

Ah eylədiyim nəş'eyi-qəlyanın üçündür,
Qan ağladığım qəhveyi-fincanın üçündür.
Və'z eylədiyim hədyəvü ehsandan ancaq,
Ümdə qərəzəm kisəvü həmyanın üçündür.
Sərgəştəliyim xərməni-buğdalar ucundan,
Aşüftəliyim sərvətü samanın üçündür.
Fərş eylədiyim sinəmi hər gün qədəmində, -
Kəskin təməim süfrədəki nanın üçündür.
Bimar tənim küftəvü bozbaş ələmindən,
Xunin ciyərim dolma-badımcanın üçündür.
Ağzım dolusu ne'məti-firdovs dedikdə,
Boşqabda qara gözlü fısincanın üçündür.
Vəsf eylədiyim zövqlə ənhari-behişti
Kövsər məzəli şərbəti-reyhanın üçündür.
Gördüm ki, plov bişmədədir, acliğa dözdüm.
Bildim bu tədarük şəbi-ehsanın üçündür.

Ax, bircə görədim səni, ey sevgili varis,
Meylim sən ilə dəsti-zerəfşanın üçündür.
Mün'implərə can ver, könül, uyma füqaraya,
SİNƏMDƏ SƏNİ BƏSLƏDİYİM ANIN ÜÇÜNDÜR.
Ahu şərəri etməz əsər bir kəsə, Hophop,
Bu od sənin ancaq alışan canm üçündür...
Yan, dinnmə, sən Allah!
Qan, dinnmə, sən Allah!
Həq söyləmiş olsan,
Dan, dinnmə, sən Allah!..

«HƏYAT»IN «GOP-GOP»UNA CAVAB

Bu tift ki, nuri-bəsərü şireyi-candır,
Tabi-tənü arami-dilü ruhi-rəvandır,
Min zəhmət ilə bəslədiyin tazə cəvandır,
Göndərmə bunu məktəbə, rəhm eylə, amandır!
Qoy küçədə naz ilə xuram eyləsin oğlun!
Öz xoşladığı əmrə qiyam eyləsin oğlun!
Bu bülbülü-şuridə ki, pakizə nəfəsdir,
Aludeyi-qəm etməyə mail behəvəsdir,
Bunca ki, gedib məktəbə, bildikləri bəsdir,
Məktəbdir adı, leyk həqiqətdə qəfəsdir;
Qoyma o dağılmışda məqam eyləsin oğlun!
Sübhün belə viranədə şam eyləsin oğlun!
Məktəbdə gedib dərş oxuyanları görürsən.
Nitqi çəkilən tazə cəvanlan görürsən,
Qət'ən quruyub cismdə qanları, görürsən,
Arifən, özün yaxşı-yamanları görürsən,
Qıyma ki, gedib fikrini xam eyləsin oğlun!
Ömrün qəmi-elm ilə təمام eyləsin oğlun!
Bavər edəməm elmdən olsun fərəh aid,
Elm artıq olursa, həm olur qəm mütəzaid,
İstərsən əgər oğlun edə kəsb fəvaid.
Həm sərəvəti zaid ola, həm miknəti zaid,
Tərgib elə ta kəsbi-hərəm eyləsin oğlun!
Bir ad çıxarıb şöhrəti-tam eyləsin oğlun!

Biçarə kişi, qanmağa başın hələ keydir,
Axır mənə bir söylə görüm, elm nə şeydir?
Bilmək nə gərək kim, bu əlifdir, bu də beydir?
«Həvvəz», sora «hüttü», bu nə heydir, o nə heydir?
Qoy pul qazanıb, sədri məqam eyləsin oğlun!
Bəy-xanlar ilə dəxl-kələm eyləsin oğlun!
Gop-gop kimi bifaidə əhli-qələm olma,
Ol Başıqapazlı, vəli Bidərdü Qəm olma.
Qızdırmalı ol, Təşnələbü Didənəm olma,
Molla Mozalanlara uyuş, möhtərəm olma,
Qoy Hophop olub, şöhrəti-tam eyləsin oğlun!
Kəsbın buraxıb, şe'rə dəvam eyləsin oğlun!

BARIŞNALARA DAİR

Ey gül, nə əcəb silsileyi-müşki-tərin var,
Ahu nəzərin var.
Vey sərvi, nə xoş can alıcı qəmzələrin var,
Həm işvələrin var.
Aldatdı cavanlarımızı nazü girişməni,
Firuzeyi-çəşmin.
Xurmayı saçında nə bəla təlxibərin var,
Zəhrin, şəkərin var.
Başdan ayağa şəhd kimi safsən, ey şux,
Şəftafsən, ey şux!
Əmma məkəsi-nəhl kimi niştərin var.
İncə kəmərin var.
Əbnayi-vətən vəqf eləyir vəslinə canın,
Həm ruhi-rəvanın.
Həttə qocalardan da neçə bəxtəvərin var,
Yaxşı xəbərin var.
Etdin saçını «qufravat», urdun üzə «rumyan» -
Cövlan elə, cövlan!
Bir ev nə münasib sənə, hər evdə yerin var.
Hər yerdə ərin var.
Ancaq demə tacirlərə eşqin əsər etdi,
Divanəsər etdi.
Amillərə tüccardən artıq əsərin var,
Fəthin, zəfərin var.

Məktəblilər içrə deyİ) az söhbəti-ruyin,
Keyfiyyəti-muyin.
Dərsi-qəmi-eşqin oxuyan min nəfərin var,
Aşiftələrin var.
Qafqazlı müsəlmanlar edərsə səni qaib,
Fikr etmə əcaib.
İranlı müsəlmanları tək əbdi-dərin var.
Min dərbədərin var.
Xud sanma ki, meyخانədə çoxdur sənə üşşaq,
Didanna müştəq.
Məsciddə dəxi bir neçə xunincigərin var,
Şuridəsərin var.
Bilməm nə füsun eylədin, ey fitneyi-əyyam,
Uydu sənə islam?!
Hər şəhrdə, hər bəldədə bəs cansüpərin var,
Dildadələrin var.
Aşiq arayıb ələmi seyr eylədin əmma,
Xeyr eylədin əmma;
Bir zövcü-hələl ilə dolaşsan zərərin var,
Xövfin, xətərin var.
Hər xami-təmə` aşiq ilə ülfətin olmaz,
Ünsiyyətin olmaz;
Varın yox edən sərxoşa əvvəl nəzərin var.
Sənra həzərin var.
Gövhər saçılır, zər saçılır yar yolunda,
Dildar yolunda.
Ey bəhr, sanırsan sənin ancaq gühərin var?
Vey kan, zərin var!
Hophop, demə bixud ki, mən uydum o nigarə,
Bax əhli-diyarə.
Ey qafil, özündən sənin ancaq xəbərin var!
Xunabi tərin var,
Dərdin, kədərin var,
Çox dərdi-sərin var,
Bu köhnə başında
Tazə xəbərin var!
Mİllət belə batdı,
Ümmət elə yatdı,
Xud, söylə, ay axmaq,
Daşı kim oyatdı?
Dinmə, xətərin var!

نور ساسی!

جیلمست

ظل سلطان، پورا
شویوب آدیلا بی

Zilli-Sulta
Attebo xota nahins
mus bilawgije etdikte

نور قلا بی
نور قلا بی
نور قلا بی
نور قلا بی
نور قلا بی
نور قلا بی
نور قلا بی

دو قلا بی
آدیلا بی

ظل سلطان
الوری
بیلگه

عزرا
کامست
عزرا

Zilli-Sulta
Attebo xota nahins
mus bilawgije etdikte

Komast
gadeno sol ein
ein alob giss
ein

ŞİMDİ FÜRSƏT VAR İKƏN BİR İŞ GÖR İSTİQBAL ÜÇÜN!

Qılma, ey mün'im, təcahüd kəsəti-əməval üçün,
Etmə sərf ovqatını cəm'iyyəti-əşqal üçün,
Düşmə iste'cala nəfsin göstərən amal üçün.
Kəndi fikrində çalışmaq ancaq istiqlal üçün!
Getdi əldən millətin, fikrin nədir əmsal üçün?
Şimdi fürsət var ikən bir iş gör istiqbal üçün!
Nagəhan bər'əks olur halmca təqdiri-qəza,
Huşyar ol, övdət etməz sərgüzaştı-ma-məza!

Binəvalər gərdənində fəqrdən zəncirə bax,
Mübtəlalər ahi-cansuzində min tə'sirə bax,
Yatma rahat, millətində naleyi-şəbgirə bax,
Dünki dərvişi bu gün mün'im edən təqdirə bax,
Dünki mün'im bir gəda olmuş, göz aç, tofirə bax,
Qıl cəhanə bir nəzər, məxrub olan tə'mirə bax,
Pəmiyan naimləri olmuş həmağuşı-türab,
Ya bəni-adəm lədu lilmövto vəbnü lilmərab*.

Bilməzəm təksiri-miknətdən nələrdir niyyətin?
Sirri tə'mini-təyyüş isə çoxdur miknətin,
Gər yığıb, həsrət qoyub getməksə, boşdur zəhmətin,
Bari, ey qafil, bu gün əldə var ikən fürsətin,
Bir binayi-xeyrə bani ola, ucalsın himmətin!
Ta bu himmət sayəsində xeyrə çatsın millətin!
Var ikən bu milləti-islamda min ehtiyac,
Heyf kim, himmət edən yoxdur ki, qılsın bir ilac...

Eyqizu, ya mə'səral-islam, qəflət ta bəkey?
Eyşü işrət bəstərində istirahət ta bəkey?
Növmi-şətvə içrə müstəğraq xudarət ta bəkey?
Aləmi-islamda bunca ətalət ta bəkey?
Bu tədənni, bu tənəzzül, bu kəsalət ta bəkey?
Getdi izzət, batdı millət, fərqü zillət ta bəkey?
Yetdilər sərmənzilə əğyar, ya qövm, ərrehil!
Eyqizu vəstə'cilu, ya əhlə-islam, əddəxil!***

* Tərcüməsi: Hər bina viran olur, hər kəs olur, axır ölürlər. Tərcüməsi:
Yatmayın, bir sə'y edin, ey əhli-islam, əl'əman!

Feyzi-təhsilə məgər qabil deyil övladımız?!
Ya məgər yox iktisabi-elmə iste' dadımız?!
Talibi-təhsil ikən külliyyətən əfradımız - Hankı
məktəbdən nə dərs alsın bu gün əhfadımız?
Yoxmu bir zihimmət olsun baisi-irşadımız?
Əlmədaris, əğniya, sizdəndi istimdadımız!
Sizdən əlhəq qəlbi-millət, ruhi-ümmət şad olur!
Binəva Sabirlərin ancaq işi fəryad olur...

CAVABLAR CAVABI

Elm ayineyi-surəti-hal idi, nədən bəs,
Əcsamdə ərvahə misal idi, nədən bəs,
Elm ilə vətən nikməal idi, nədən bəs,
Təhsili-ədəb, kəsbi-kəmal idi, nədən bəs,
Millət ümənasi bu gözəl rütbəyi dandı?
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!

Elm idi əgər bəxş edən insanə şərəfət -
Millət nə səbəbdən ona göstərmədi rəğbət?
İslam tilumunda gər olsaydı ləyaqət
Rusi oxumuşlar bə neçin etdilər nifrət?
Bu nifrəti hər gündə görüb axır utandı,
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!

Mey nəş'əsini zövq bilər, cam nə bilsin?
Ruh anladığı ləzzəti əcrəm nə bilsin?
Ustadın işin, işlədiyin xam nə bilsin?
Elmin, hünərin qiymətin islam nə bilsin?
Getsin qabağa qonşular, islam dayandı,
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!

Qoy qonşular alsın hələ min dürlü fəvaid,
Qoy qonşular etsin hələ təzyidi-cəraid.
Sən söylə, qəzetdən nə olur bizlərə aid,
Ancaq ikini bir elə, qoyma ola zaid,
İslamda bilmək, oxumaq çünki ziyandı,
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!

Əğyarlər imdi sənə faiqmi, deyil ya?
İslamını məhv etməyə şaiqmi, deyil ya?
İbzali-himəm millətə layiqmi, deyil ya?
Ancaq əməlin qət'i-əlaiqmi, deyil ya?
Çün qət'i-əlaiq odu hər guşədə yandı,
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!

Gopnan əməl aşmaz, işə qeyrət görək olsun,
Millət düyünün açmağa hümmət görək olsun.
Mın elm deməkdənsə həmiyyət görək olsun,
Sözdən nə bitər, işdə həqiqət görək olsun!
Həqsizliyi hər gündə görüb axır usandı,
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!

Ağrıta əbəs başını, meyl etmə tülümə.
Yox vəq' qoyan elmə, kəmalətə, rüsumə,
Hər kəs cibini güdmədədir baxsan ümumə,
Xərc etsə edər dolma-badımca, lühumə;
Hophop, yeməyə, içməyə bu qövm yarandı!
Əfsus, «Həyat» isə məmat oldu, qapandı!..

BAKI PƏHLİVANLARINA

Könlüm bulanır küçədə cövlanını görcək,
Nitqim tutulur hərzəvü hədyanım görcək.

Canım üzülür əldəki qalxanıma baxcaq,
Qəlbim alışır bəldəki patranımı görcək.

Baxdıqca revolverinə əndamım olur süst,
Bağrım yarılır xəncəri-bürtranım görcək.

Təffiq edəməm: məstmi, huşyarmısan sən, -
Məstanərəviş, məşyi-pərişanıni görcək.

Düşdün lotuluq məşqinə, islamə uyuşma,
Öldür nəradə olsa müsəlmanımı görcək.

Qoy borkünü kəc qaşının üstündə, fırılda,
Kəndin kimi bir lotiyi-meydanımı görcək.

Məst ol gecə-gündüz, nə bilim, yat nerələrdə,
Yum gözlərini xaneyi-viranım görəcək.

Əmrədlər ilə keyfini çək bağda, çəməndə,
Bir baxma da ətfali-ciyərqanımı görəcək.

Gəh «iskoroxod» çəkmə, gəhi gey «lakeronni»,
Vəllən gecə-gündüzdə xuramanım görəcək.

Var-yoxunu sərf eylə banşnalara, ancaq
Söy həmsəri-məzlumeyi-nalanımı görəcək.

Gül, gül ki, cəvansən,
Əyyaşi-cəhansən,
Sərxoşlara cansən,
Hala güləcəksən.
Vəqta ki, qocaldım,
Rişi döşə soldım,
Pis günlərə qaldım,
Onda biləcəksən!..

ADƏTİMİZ DAŞ İDİ..

Başına dönüm, Molla əmi!

Vallah, doğru sözdür ki, deyirlər: dünyanın hər işi dəyişilib. Doğrudan da, dəyişilib, vallah dəyişilib, mənə də yəqin oldu ki, dəyişilib; necə ki, hamı da görür ki, dəyişilib. A kişi, baxırsan adamların əqidələri dəyişilib, yeməyin, içməyin, libasın, danışıqın, getməyin, gəlməyin təhərləri dəyişilib; hətta qabaqkılara görə də vanın da halı dəyişilib. Daha şair başına nə daş salsın? Məgər bu qədər dəyişik işləri görə-görə şe'rin qafiyəsin dəyişik deməmək mümkündür olacaq? Odur ki, hərçi hıqqandı, hıqqandı ki, düzəldəm, elə dəyişik oldu ki, oldu. Allah bundan bədlərindən saxlasın! Sən də degilən: ilahi, aman!

Hələ indi qulaq ver, gör nə deyəcəyəm:

Adətimiz daş idi də`va günü,
Tullandıq əldə sapan qıjhaqj!
Hər kəsə dəysəydi edərdi hamın
Bir neçə gün ahü fəğan, ufhaufi
Mərhəm olurdu, sağalırdı yara,
Əldə qalırdı yenə can sərbasağ.

İmdi revolverdi, dönüm başına,
Nagəh olur gülləfəşan partapart!
Onda görürsən yıxılıb yanbayan
Bir neçə növrəstə cəvan laybalay!
Tüf belə dövrənə ki, bədtər olur
Seyri-fələk, dövrü-zəman ilbəlil!
Milləti-islam qırır bir-birin,
Allah, aman, bu nə yaman qırhaqır!
Qardaşa bax, qardaşımı öldürür,
Vəhşi olub əhli-cəhan sərbəsər!
Milləti gördükcə belə hərcü mərc
Könlüm olur dopdolu qan qatbaqat.
Böylə gedərsə, Bakı əldən gedər,
Qalmaz o mə'vadə aman hiç, hiç!
Bari, xudaya, özün islah qıl,
Ta edələr pini cəvan sülh, sülh!

KÜPƏGİRƏN QARININ QIZLARA NƏSİHƏTİ

Qan nəninin sözlərini sanma çərəndir,
Canım, gözüm, ay qız!
Hər kəlməsi min lə'li-Yəmən, dürrü-Ədəndir,
Anla sözü, ay qız!
Çox ömr eləyib, çox da hünər etmişəm isbat
Bu dari-cəhanda.
Mın hiylələri qatlamışam sinəmə qat-qat
Bu xeyli zəmanda.
Mın il sənə nəqlin eləsəm məkri-nisani,
Qurtarmaz, azalmaz.
Doldursam əgər məkrlə ətrafi-cəhani.
Bir boş yeri qalmaz.
Caduda əlimdən bacanı cin də qurtarmaz,
Əfsunuma bah-bah!..
Mən eylədiyim məkri şeyatin də bacannaz,
Vallah və billah!

Xoştale imişsən ki, bu gün feyzi-hüzurum
Oldu sənə qismət.
Qan sözlərimi, indi sən, ey gözdəki nurum.
Qoyma keçə fürsət.
Əvvəl bu qədər bil ki, vəfadar ər olmaz, -
Aqıl olur olsun;
Bir ər ki, vəfadar ola, aləmdə tapılmaz, -
Cahil olur olsun;
Zinhar, vəfa etmə tələb ər dediyindən,
Sərvəqt ol, amandır!
Asudə xəyal olma bu şöhrə dediyindən,
Üç-dördün alandır.
Qırx il edəsən bir kişi əmrində itaət,
Mənzurda bilməz;
Vəqta ki, qocaldın alacaq başqa bir övrət,
Baxmaz sənə, gülməz.
Ər dərdü qəmin çəkmə, sən öz halına ağla,
Canı bəcəhənnəm!
Sərrişteyi-tədbirini xəlvətcə yumaqla,
Qıl könlünü xürrəm.
Tainki ayıqdır, həzər et ər dediyindən.
Ər zülmü yamandır!
Çün yuxladı, əl qat cibinə zər dediyindən.
Öz rəngini yandır.
Fürsət ki, olur rəngini vur hər gecə məxfi,
Fərrarəlik öyrəş!
Ta bilməyə şeytan da götürdün necə məxfi,
Əyyarəlik öyrəş!
Çün sübh çayın içdi kişi, çıxdı kənarə,
Biddərdü qəm oldun;
Açıldı başım, indi qıl öz dərdinə çarə,
Banu hərəm oldun;
Ver Xansənəm ət, yağ, düyü, bal, çay, şəkər alsın,
Gülqənd var evdə;
Artıq nə qalarsa, ona da xüştəgəbər alsın,
Hərçənd var evdə.
Göndər uşağı, Şahbacımı eylə xəbər dar -
Gəlsin hələ-hələbət;
Gəldikdə gətirsin neçə övrətləri zinhar.
Qur məclisi-ışrat.

Mindir ocağa qazqanı, qaynat samavarı,
Çal nayı, qavali;
Mehmanlara hazır elə min dürlü naharı;
Ver külçə, qoğalı,
Həm qaymağı, balı.
Ər fə'ləlik etsin,
Hər gün işə getsin;
Olma ona həmqəm,
Canı bəcəhənnəm!
Sən çəkmə məlali,
Qur məclisi-ali,
Pozma bu cələli,
Ay başı bələli!..

UŞAQLARA

Ey millətin ümmidi, dilü canı, uşaqlar!
Validlərinin sevgili cananı, uşaqlar!

Mədərləriniz etdi sizə mehrü məhəbbət,
Ağuşi-şəfəqqətdə sizi bəslədi rahat.
Validləriniz xərcinizə etdi kəfalət,
Əlminnətü-lillah, sizə yar oldu səadət,
Olduz hərəniz bir evin oğlanı, uşaqlar!
Asudə gözün indi bu dünyanı, uşaqlar!

Siz sərv kimi sərkəş olub boylə boy atdız,
İllik beçə tək banlıyaraq xəlqi oyatdız,
Şad oldu pədər, mədəriniz - bu boya çatdız,
Bəsdir sizə gəhvareyi-naz içrə ki, yatdız,
İndi buraxın balışı, yorğanı, uşaqlar!
Həm tərək eləyin xaneyi-viranı, uşaqlar!

Vəqt oldu çıxıb küçədə cövlan edəsiz siz,
Hərcəyi gəzib, hər yeri seyran edəsiz siz,
Cəngü cədalü qarətü talan edəsiz siz,
Hər cildə girib, aləmi viran edəsiz siz,
Gündə atasız bir neçə patram, uşaqlar!
Ta öyrənəsiniz şiveyi-də'vanı, uşaqlar!

Vəqt oldu həvəs etməyəsiz məktəbə, dərsə,
Tə'lim aləsiz hər nə ki, aləmdə bətərsə,

Xeyri buraxıb, əxz edəsiz hər nə zərərsə,
Mail olasız hər işə kim, fitnəsə, şərsə,
Adət qılasız hərzəvü hədyanı, uşaqlar!
Siz neyləyəsiniz məktəbi, mollanı, uşaqlar!

Vəqt oldu vurub yıxmağa müştəq olasız siz,
Evdə gərək əvvəlcə ki, qoççaq olasız siz,
Həm validə, həm validəyə ağ olasız siz,
Dincəlmiyələr ta nə qədər sağ olasız siz,
Hər gün döyəsiz madəri-nalanı, uşaqlar!
Ta uf deməyə qalmıya imkanı, uşaqlar!

Hər istədiyin olmasa hasil pədənindən,
Vur, yıx, cala, ta qorxuya düşsün zərərindən,
Söy ağzına cür'ətlə, çəkinmə hünərindən,
Bıçarə xilas olmaq üçün şurü şərindən,
Çıxsın canı, satsın qabı-qazam, uşaqlar!
Neylər dəxi ol sərvətü samanı, uşaqlar!

Bəsdır ki, oğul sahibi düşgün pədən oldu,
Xeyr oldu əcəb aqibəti, bəxtəvər oldu,
Göz nuri hesab eylədiyi dərdi-sər oldu,
Zəhmətlə əmək verdiyi cümlə hədər oldu;
Nə ölmədi ta kim, qutara canı, uşaqlar!
Nə tapmadı öz dərdinə dərmanı, uşaqlar!..

MƏN BİLMƏZ İDİM..

Mən bilməz idim bəxtə də bu nıkbət olurmuş,
İzzət dönüb axır belə bir zillət olurmuş,
Çərxin, əcəba, seyri dəmin babət olurmuş,
Millət ayılıb talibi-hürriyyət olurmuş,
Millətdə də, yahu, belə bir qeyrət olurmuş?!
Yalqız, nə deyim, getdi mənim millət əlimdən,
Torpaq başıma, çıxdı bütün izzət əlimdən!

Təbrizdə gər olmuş idim cüm'ə imamı, —
Gizlin ki, deyil, yaxşı bilir mətləbi hamı, -
Pul ilə satın almış idim mən bu məqamı,
Uydurmuş idim kəndimə bilcümlə əvamı,
Əbd etmiş idim şəhərdə hər püxtəni, xamı,

Xud, mən nə bilim sübh dönüb şam olacaqmış.
İranda da hüriyyəti-islam olacaqmış?!

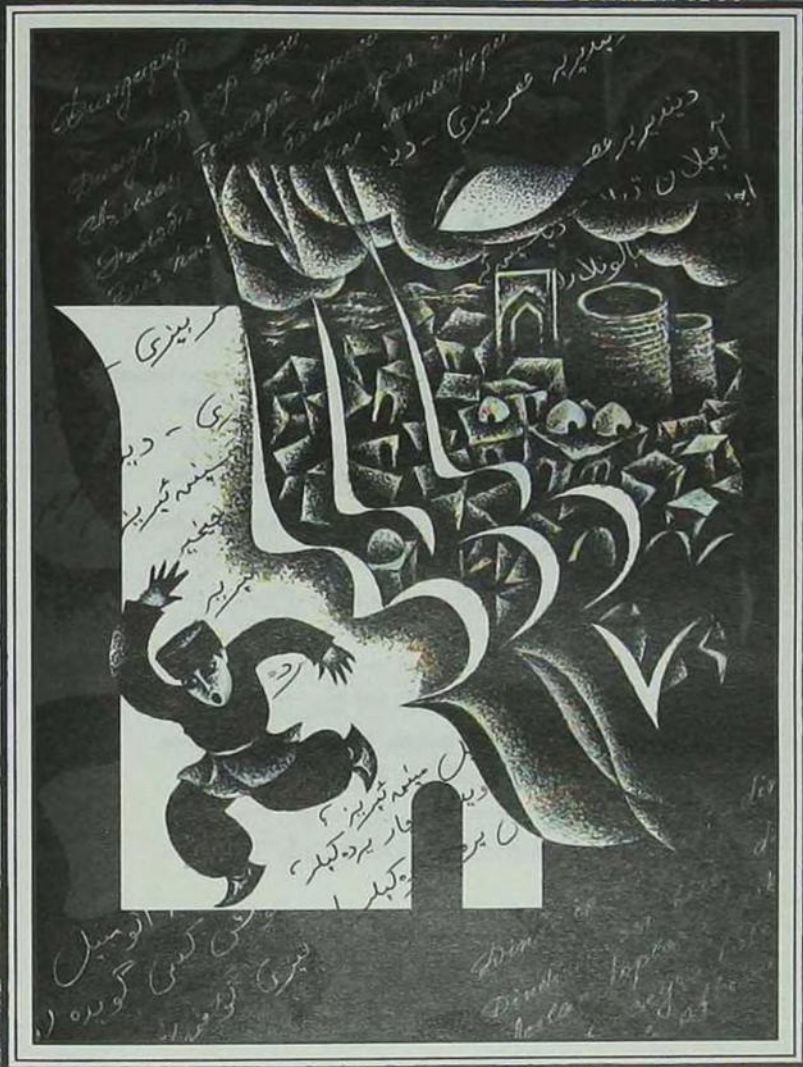
Tədris ilə salmışdım ələ bunca dehatı,
Bir parça çörək nökrəri etmişdim elatı.
Artırmış idim məzrəəni, ilxını, atı.
Rəncbər eləmişdim özümə çöllünü, tətı,
Dərkar idi xeyrimdə ümumin hərəkəti.
Birdən-birə getdi hamı kərrü fərim, ey vay!
Çıxdı boşa sərvət qazanan əllərim, ey vay!

Təbrizdə rahət yeyib, asudə doyardım,
Mö'minləri hər töhmətə olsaydı qoyardım,
Hər axmağı, xamı quzu cildində soyardım,
Həq söz deyənin canın alıb, çeşmin oyardım,
Neylərdim edərdim, necə rəng olsa boyardım.
Səd heyf, gözəl hökmi-şəriət tələf oldu!
Qanuni-əsasi də bir əngəl kələf oldu!

Bilməm arılar mənzilinə kim çöp uzatdı.
İllərə təğafüldə yatan xəlqi oyatdı.
Fətnə ağacın əkdi, evim qəmlərə batdı,
Mən hərçı çalışdım ki, kəsəm, qol-budaq atdı.
Əhli-qərəz öz istədiyi mətləbə çatdı;
Əhkami-şəriət dəxi bir kar görərmə?
Bundan sora bir buğda da anbar görərmə?

Lal olsa nölür Mirzə Cavadın dili, ey kaş!
Ta ağzın açıb eylədi hər gizli sözü faş!
Bir yanda yığıb Mirzə Hüseyn başına yoldaş,
Cığ-mıg edib axır başıma saldıla bir daş.
Təbrizdə ta oldu bərəngixtə pərxaş,
İndi həsəbülxahişi-əhli-həsəd oldum.
Bir dadrəsim olmadı, xaric-bələd oldum!

Divanə edibdir məni Təbriz xəyalı.
Məclisdə təvazö'dəki nimxiz xəyalı.
Mətbəx iyi, süfrə qəmi, dəhliz xəyalı.
Sədri dünyünün buyi-fərəhbiz xəyalı,
Qəndablə pür kaseyi-ləbriz xəyalı.
Bir də o gözəl günləri, ya rəb, görərəm mən?!
Bu xam xəyalı edib axır ölərəm mən?!

دین
کونلا

دین
کونلا

دین

دین
کونلا

دین

دین

دین

دین

دین

دین

دین

دین

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

دین
کونلا

Ya rəb, nola bir də edəm ol şəhri ziyarət,
Naz ilə xiiramə gələm, - arxamda cəməət!
Gördükdə məni yol verə bu əhli-vilayət,
Tə'zim edə, baş endirə, qol bağlaya millət,
Bir kimsədə bir söz deməyə olmaya cür'ət,
Ə'yanları dindirəm edə fəxrü mübahat;

Heyhat və heyhat və heyhat və heyhat!!!
Get yat və get yat və get yat və get yat!!!

HƏR NƏ VERSƏN, VER...

Hər nə versən, ver, məbada vermə bir dirhəm zəkət,
Qoy acımdan ölsə ölsün binəva kəndli və tat.
Hər nə düz versən, ver, oğlum, borcunu vermə təmam,
Hər nə alsan, al, amandır, alma kasıbdan səlām.
Hər nə etsən, et və lakin etmə meydən ictinab,
Hər nə dutsan, dut və lakin dutma bir kari-səvab.
Hər nə çəksən, çək, vəli, çəkmə xəcalət qübhdən,
Harda yatsan, yat, ayılma, durma hərgiz sübhdən.
Hər yerə gəlsən, gəl, amma gəlmə dərsə, məktəbə,
Hər kəsə uysan, uy, amma uyma dinə, məzhəbə.
Hər nə çəksən, çək, bəradər, çəkmə düz mizanını,
Çəkmə sən millət qəmin, çəkmə, çək öz qəyanını.
Baxmasan eytamə, baxma, baxma, bax lə'bətlərə,
Gəlməsən imanə, gəlmə, gəlmə, gəl lə'nətlərə.
Olmasan bir xeyrə bais, olma, ol bais şərə,
Etməsən imdad, etmə, et sitəm acizlərə.

SÖZ

Ey söz, nola dersəm sənə xurşidi-səməvat,
Səndən alıyor nurü ziyayi həmə zərrat.

Bir nuri-həqiqətsen, edib həq səni nazil

Kim, bəxş edəsən gülşəni-nasutə füyuzat.

Gəh lövhədə məstur, qələmədən gəhi cari,
Gəh ərəşdə misbah, gəhi fərşdə mişkat.

Sübhi-əzəlidən üzün etdikdə təcəlli,
Məhv oldu cəhəni bürüyən dudeyi-zülmat.

Olmuş bütün ərbabi-nəzər aşıqi-hüsnün,
Tənviri-üyun eyləyir ərbabi-kəmalat.

Bir mohibeyi-lütfi-xudasən ki, həqiqət,
İnsanlar edir zatın ilə fəxrü mübahat.

Sərkəşləri həp taətə məcbur ediyorsən,
Tə'siri-nüfuzunla ərir sanki cəmadat.

Ey bəriqeyi-fikr, əya ləm'eyi-viddan!
Ey şə'səeyi-qəlb, əya nuri-xəyalat!

Növ'i-bəşərə tərbiyəbəxş olduğun üçün -
Gər dənə səzadır sənə ümmul-ədəbiyyat.

Sənsən füsəhayi-ərəbi eylədin ilzam
İzhar bəlağətlə, əya nuri-hidayat.

Mümtaz elədin növ'i-bəni-adəmi əlhəq,

İnsan sənin ilə edib əhrazi-məqamat.

Vicdanü dili-Sabirə nəşr eylə füyuzin,
Ta kim, bitə könlündə rəyahini-kəmalat.

ƏL'ƏMAN, SƏRKƏŞ OLUB..

Əl'əman, sərkəş olub, gündə bir əhvale düşən dövrü-qəzanın bu dilazar cəfa kar, müxalif əməlindən ki, yaxıt ələmi narə, qoyub avarə, xüsusən məniyyəçərə ki həmvərə yamb ney kimi odlarə, belə cüşü xüruş eyləyirəm, sanki səmavərə dənən qəlbimə minlərcə şərərə vurulub, əşki-tərim cari olur kaseyi-çəşmindən, aman bari xudaya, bu nə suziş ki, düşüb cismi-nəzarə, dili-zarə, kim edər dərdimə çarə ki, gəlib ərsəyə tazə oxumuş bir neçə parə ürəfavü üdəbalər ki, qoyub bid'ətə elm adını, tərgib və təhris eləyirlər bizi ol əmri-şəniə, yenə bunlar nə desə eyb eləməz çünki gedib elm oxuyub, kursu təmam eyləyib, az-çox nə ola kəsbi-məratib də ediblər; a kişi, tənə gətirdi mani, vallahi, bu naqqal şüəralər, hədərəndən-pədə- rəndən, nə bilim, boymadərəndən, necə sərsəm danışırlar, nə iş olsa qarışırlar necə eyb axtanırlar, necə gör yoldan azırlar, nə görürlərsə yazırlar, necə hörmətli «qərib» olsa da fəvrən tanışırlar; qulağım batdı, nə çox-çox danışırlar, bu nə məktəb, nə məkatib, nə məratib, bizə bunlar nə münasib, əcəbə, cəddlə əcdadımızın irsi olub bizlərə mirasi-həqiqi, qalan adatü əlamət ilə ə'malımız, halımız, cümlə bu əf alımız şe'rlə təğyir və təbdil eləmək fikri-şəniində olub, bizləri hər bid'ətə iğfal ilə işyal eləyirlər ki, apar oğlunu ver uşqola mollasına, əyləş balanın yasına, bax birçə, sən Allah, buların verdiyi fitvasına: yə'ni öz əlinlə elə övladını bir rus; səd əfsus ki, bir pak və pakizə müsəlman balası xarici övladı kimi şapqa qoyub, iştət-miştət oxuyub, axırı bir doktor olub, millətiisləmə dərdə düşənə aptekanın nisfi çaxır, nisfi su əczalanını çarə bilib, mö mini-dindarın edə qamını murdar, və- halonki gözü sürməli, saqqalı hənalı, əli təsbihli, Allah qulu, peyğəmbərimiz ümməti, könlündə tərəhhüm kök atıb rişə salan, bir kəsə əslən, əbədən birçə xəyanət eləmək bilməyib, ömründə xərid ilə furuşi düz olub, mişk əvəzi müştəriyə rübbi-biyan verməyən ol həzrətihacül-hərəməynin gözəl əttar dükənində ki, hərgiz də siçan həndəvərindən ötüşüb fəzlə sala bilmədiyi ağzi qapaqsız qutularda ki, on ildən bəri saxlanmaq ilə ətri də, tə'siri də artmaqda olub, naxoşu hər dərdü mərəzdən qutanb, qüssədən azad eləyən rişeyi-xətmı, küli-balunə, sənaimərməki, ya həbbi-səlatin, zəkərək, behməni-piç ilə həlilə və bəlilə qala, ey vay!..

Alan olmaya əzvay,
Gədə qış, gələ həm yay,
Ötə il, dolana ay,
Sata bilməyə mummyay,
İş oldu bu da, hay-hay!..

1907

EYLƏ BİLİRDİM Kİ,...

Eylə bildirdim ki, dəxi sübh olub,
Mürği-səhər tək bir ağız banladım.
Səng şikəst eylədi balü pərim,
Banlamağın hasilini anladım.

Övci-fəzadə görürək bayquşu
Səhndə qaqqıllayırım indi mən.
Bir də məni vurma, aman, səngdil!
Rəhm elə, nıqqıllayırım indi mən.

Ay çalağanlar, məni qorxuzmayın,
Mən sizə tək eyləmişəm İnanəni!
Seyr eləyiz, övci-həvada uçuz.
Mən də gözüm səhnəçeyi-xanəni.
Ağlamayın, ağlamayın, cücələr,
Banlamaram, banlamaram bir daha!
Banlamamaqdır sizə əhdim mənim.
Söyləmirəm: anlamaram bir daha!..

EY FƏLƏK, ZÜLMÜN ƏYANDIR...

Ey fələk, zülmün ə'yandır, bu necə dövrü-zəmandır ki, işim ahü fəğandır, məni yandırma amandır, gözümlün əski rəvandır, ürəyim dopdolu qandır, hamı qəmədən bu yamandır ki, neçə əhli-qələmlər, buraxıb canıma qəmlər, qarışib dərd bəhəmlər, ürəyim indi vərəmlər, qəzetə, jurnala bu küfrşiyəmlər necə cür ətlə rəqəmlər yazıb, islama sitəmlər eləyirlər ki, görək ələmiisləmə. hər ölkədə, hər şəhrdə, dinarü dirəmlər saçılıb, məktəbi-nisvan açılıb, qız balalar məktəbə hazır olalar, elmdə mahir olalar, fəzldə bahir olalar, başdan-ayağə geyələr don, gedələr məktəbə on-on, dutalar şiveyibid'ət, oxuyub nəhvlə hikmət, alalar dərsitəbabət, bilələr cümlə kitabət, edələr yazmağa adət, itə ismət, bata iffət... aman, ey vah! Ay Allah! Bu qövm oldu nə gümrəh! Bu nə şiveyi-ikrah! Bu nə zümreyibədxah! Salıb ələmə pərxaş, bular lal ola ey kaş, düşə başlarına daş! Xudaya, bu nə güftar, nə rəftar, nə murdar, nə biar, fəna karə bizi sövq eləmək fikrinə amadə olublar! Qıza lazımdır əgər bilmək: o da ev işi, paltar tikişi, köhnə yumaq, yun daramaq, don yamamaq, səhnü sərani süpürüb, kasəni, qabı üfürüb, küftə, kələm dölması, mət halvası, ət bozbaşı, ya lobyalı aş, bir dəxi təndir lavaşı eyləməyindəndir ibarət ki, əgər bunları da bilməsə eyb eyləməz, ancaq qıza ən lazımlı bir, iki, üç məs ələni bilməyidir,

bilsə olur əmrə kifayət: biri oldur ki, gəlin getdiyi evdə bacarıb qaynataya, qaynanaya çımxıra bilsin ki, ona söz deməyə etmiyə bir kimsə də cür'ət, biri də qaym ii, sahibi məbəyininə bir hadisəyi-təfriqədir kim, ona dair edə hiylət ki, beş-üç gündə çox ildən qazanılmış bu qədər mehrü məhəbbət ola təbdili-ədavət; biri, həm axın ən ümdəsi damdabacanın, həm xoxunun, xortdanın adlarını bilməkdə gərək sə'y edə övrət, nə qədər faydəsi var bu işin gər ola diqqət ki, əgər ağlaya, yainki dəəcəllik edə bir tiftl, nəhayət anası söyləsə bu adları filfovr edər övladını rahat və qalar əqli səlamət, başı çəkməz də mələmət...

Budur aləmi-nisvan!
Budur hali-müsəlman!
Gərəkdir edə məhdud
Öz övladını insan!

Sən, əmma, hələ qanma!
İnanmırsan, inanma!
Fərəhlən əmələndən,
Utanmırsan, utanma!..

NOLUR ŞİRİN MƏZAQ ETSƏ MƏNİ..

Nolur şirinməzaq etsə məni həlvayi-hürriyyət,
Yəsəm bir ləqmə ondan, söyləsəm oxqay, hürriyyət!

De, xeyr olsun, yuxu gördüm ki, bir dərya kənarında
Töküblər yanbayan, qat-qat, bütün lay-lay hürriyyət;

Yığıb da doldururlar kisə-kisə, bağlanırmöhkəm,
Urullar təllə, dağdan da aşır balayi-hürriyyət.

Zibəs çoxdan bəri şövqündə idim mən bu həlvanın,
Dedim, yaran, nolur versəz mənə bir payı-hürriyyət!

Sözüm xoş gəlməyib təhvildarə, söylədi: «Güm şo!
Bədəsti kütəh əz nəxl məcu xurmayi-hürriyyət?»

Nəmidani ki, in dilbər bu gün məxsusi İranəst,
Tu xud naməhrəmi bər şahidi-zibayi-hürriyyət?)*

* Rədd ol, bu qısa əl ilə xurma ağacından hürriyyət xurması dəre bilməzsən. Bilmirsənmi ki, bu gözəl bu gün İrana məxsusdur? Sən isə hürriyyətin gözəl dilbərinə naməhrəmsən.

Kəməli-yə's ilə məhrum olub, bir yanda əyləşdim;
Alıb bir kəştiyə doldurdular tay-tay hürriyyət.
Svistok qışqırıb, kəşti rəvan oldu, baxırdım mən,
Hələ getməkdə idi zövrəqi-dəryayi-hürriyyət
Ki, nəgəh bir qara bayraq açıldı dor ağacında,
Yazılmış onda bir xətti-müsibətəzayi-hürriyyət;
Oxurkən xətti mə'lum oldu kəştibanı qərç olmuş,
Qalıb dəryadə heyran kəştiyi-də'vayi-hürriyyət.
Xüruşan mövclər hər səmtdən yeksər hücumavər,
Görüb əmvacı kəştidən ucaldı: vay, hürriyyət!
Bu səsdən səksənib durdum, götürdüm saətə baxdım,
Hələ gördüm ki, şəbdir, söylədim: lay-lay, hürriyyət!..

NƏFSİN QƏRƏZİ, ƏQLİN MƏRƏZİ

Ey nəfs, fərz bildiyim üçün niyayişin,
Daim edəm gərək gecə-gündüz sitayişin;
Dinim və məzhəbim, əməlimdir nümayişin,
Şimdi nədir bu yolda mənə, söylə, xahişin?
İfayi-əmr-i-vacibül-iz'anın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!
Gər olmasam bir işdə rəis, - eylərəm fəsad,
Mehrü vəfanı tərək edərəm, başlaram inad,
Sə'yində əlfırağə dönər vəz'i-ittihad.
Bir parə şəxslər mənə etməzsə inqiyad,
Mən özbəyəm, itaəti-fərmanın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!
Bir şəxsinsə əqli əgər min mənim qədər -
Heç olmaram riza ola təhsin mənim qədər!
Görsəm ki, xəlq edir onu tə'yin mənim qədər,
Bir hiylə eylərəm, edəməz cin mənim qədər...
Sanma ki, məkrü hiylədə nöqsanın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!
Təhti-rəyasətimdə rəvan olmayınca kar,
Ya olmayınca qəbzeyi-hökmümdə iqtidar.

Bir əmri-xeyri istər edə kim ki, intişar -
Cür'ətlə eylərəm onu filfövr tarimar;
Şəxsi qərəzlə cümləni heyranın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!

Bir iş ki, xeyrim olmasa, əncamə vermərəm.
Mın çılpaq olsa da, birinə camə vermərəm,
Öz şə'nü cahımı bütün islamə vermərəm,
Dərdi-vətənlə mən səni talanə -verməyəm,
Əhli-diyarı zülm ilə giryanın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!

Çünki müəzzəz olmağa çoxdur təfəkkürüm,
Əmsalın ehtiramına artır təhəssürüm,
«Mən», «mən!» deməklə cümlə bilir var təkəbbürüm,
Olsa nolur neçə büləhayə təşəkkürüm,
Onlarla vəsli-rişteyi-peymanın eylərəm,
Məndən əmin ol, aləmi qurbanın eylərəm!

Bir gün gəlir, olar da bilərlər xəyanətim,
Məndən tənəffür ilə qaçarlar cəmətim,
Onda yəqin qopar başıma öz qiyamətim,
Artar qəmim, gedər fərəhim, izzü şövkətim,
Əhdi pozub əgərçi mən üsyanın eylərəm.
Ey dad, haray! Nə növ' ilə samanın eylərəm?!

EY ƏZİZİM, XƏLƏFİM...

Ey əzizim, xələfim, mayeyi-izzü şərəfim, ruhi-rəvan, munisi-can, tabü təvan, tazə cəvanım ki, on ildən bəridir ömri-giranmayəmi, yalnız demirəm dinimi, imanımı, insafımı, vicdanımı, irfanımı, həm canımı da, cümlə qonum-qonşu deyil, el də bilir ki, sənə vəqf eyləyib, şamü səhər, hər nə qədə, rəncü kədə, xeyrü zərər, fitnəvü şər səndən ötər dövrü-qədərdən yetişibdirsə mənə, canıma minnətlə qəbul etmişəm, ancaq atalıq həqqimin ifası üçün, mehrü məhəbbətlə, nə izzətlə, nə halətlə sənə tərbiyə, tə'lim edərək, sərvəqədin bəsləmişəm, canü dilimdən səni çox istəmişəm, bir para sırf axmaq olub öz gözünlün nuru olan sevgili övladını tədrislə təzyi və təzyiq eləyən cahilü gümrəh atalar tək səni zindani-mədarisdə müqəyyəd eləyib, elmü məarit deyilən boş, əbəs, insana cəfəng işlər ilə fikrini, həm əqlini, vicdanını məhdud qılıb, ruhunu incitməmişəm, zəhmətinə bitməmişəm, küçədə, bazardə öz qəsdinə iqdəm edərək, hər günü bayram edərək, günləri axşam edərək, xoşladığım tək dolanıb, gözməyinə razı olub, mən səni bir sən'ətə də qoymamışam.

hər gecə hər yerdə qonaq qalmağımı, zövqü səfa almağımı, zurna, qaval çalmağımı xoşlamışam, öz başına boşlamışam, həmd xudaya ki, olubsan belə qüvvətli, məhabətli, şücaətli cəvan, şiri-jəyan, bəbribəyan; vəqt o zəmandır dəxi bundan belə bir ad çıxarıb, iş bacarıb, ilxı qovub, mal aparıb, dəhrə qiymət qoparıb, yolları məs- dud eləyib, aləmi məhdud eləyib, hasili-məqsud eləyib, sən məni xoşnud eləyib, adəti quldur olasan, yol vurasan, el qırasan, gərçi qaçaqlıqda dutulmaq da var, əmma onu fikr eyləmə əsla ki, dutulsan, ələ düşsən də tərəhhümlüdüürərbabi-hö- kumət, sənə eylər hamı hörmət, olasan həbsdə rahat, çörəyin gərm, suyun saf, yerin küncifərağət, sənə bir kimsədə cür'ət olamaz etsin əziyyəət, nola bir gün düşə fürsət qaçasan, qurtarasan həbsdən; əlbət ki, əgər qaçmağa da olmaya imkan, işini qət' edə divan, olasan əhli-pasilyan, nə qəmin var, sənə qurban ki, o yerlərdə nə çoxdur sən özün xoşladığın Sonya kimi qönçə-dəhən, sim-bədən, rəşkiçəmən, zülfi- səmən, gözləri ahuyi-xütən, göpgözəl, appağ, o ismətli, vəcahətli, səbahətli, məlahətli madamlar, birin əlbəttə alarsan, desə rus ol, nə çətin şeydir, olarsan, dəxi bir xaç da salarsan...

Bu əməldən ucalarsan,
İvan namin alarsan,
Amilyanov olarsan.
Nə qədr olsa da ömrün,
O yerlərdə qalarsan!..

XƏSİSİN HEYFİ, VARİSİN KEYFİ

Ey pul! Ey zövqi-dilü ruhi-tənü qüvvəti-can!
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

Əhli-ələm arayıb axtarır, ey can, səni,
Hərə bir növ' qılır dərdinə dərman səni.
Bir para şəxs eləyir mayeyi-ehsan səni.
Qədrini bilməz edir millətə qurban səni;

Aşiqəm mən sənə ancaq olasan munisi-can,
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

Məiləm, cümlə bilir, dövləti-didarına mən
Ki, baxam sübhü məsa şövq ilə rüxsarına mən,
Dinimi, məzhəbimi sərf edəm isanna mən,
Dəyməyəm batsa cəhan dirhəmi dinarına mən,
Müstəhəqlər qala sənduqunə yeksər nigəran,
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

Ehtiramən səni hər gündə ziyarət edərəm,
Vacibütaəsən, ancaq sənə taət edərəm,
Çəkərəm nazını, təksirinə xidmət edərəm,
Nəməkü nanü pənim ilə qənaət edərəm,
Daş düşər başıma çatsa sənə bir həbbə ziyən,
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

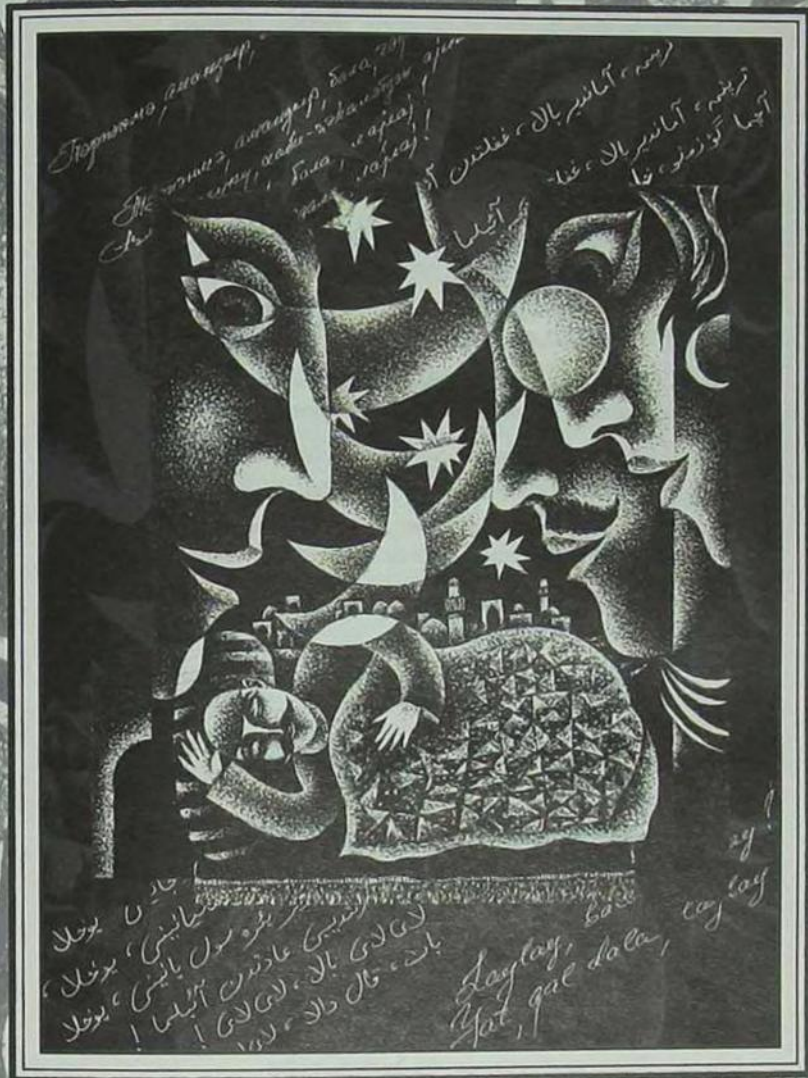
Beşlərəm can kimi, ey sevgili sərmayə, səni,
Etmərəm sərf əbəs məscidə, mollayə səni.
Ala bilməz oxusa minbir-iki ayə səni,
Vermərəm ac-yalavac əhli-təmənnayə səni.
Görə bilməz üzünü sail, əgər qussa da qan,
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

Bir günüm sənsiz əgər keçsə, min əfğan edərəm,
Səndən ötrü bütün övladımı giryan edərəm,
Qeyrətü şənimi hiفزində nigəhban edərəm.
Bir gün öz canımı hətta sənə qurban edərəm.
Şad olur varisim, əmma gedərəm mən nigəran,
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

Ah, səd ah, gedər ruhi-rəvanım dərəkə.
Mollalar hazır olur dəfnimə əldə çərəkə.
Səni varislərimə eyləyər onlar tərəkə,
Eşidən olsa, görər kim, çıxır ahım fələkə,
Baxaram qəbrdə həsrətlə, xəsarətlə, əman!
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!

Sanma varis mənə rəhmət oxuyub heyf çəkər.
Səni təqsim edərək hər biri bir seyf çəkər,
Orda-burda, nə bilim, məsrəf edib keyf çəkər,
Hərə bir Annanı, Sonyanı dutub zeyf çəkər,
Deyər: ey sərv-qədü lələ-rüxü qönçə-dəhan,
Biəbi əntə və ümmi sənə canım qurban!..

تو چو ماهی در دریا
من چو ماهی در دریا
تو چو ماهی در دریا
من چو ماهی در دریا
تو چو ماهی در دریا
من چو ماهی در دریا

آهسته آهسته بالا
آهسته آهسته بالا
آهسته آهسته بالا
آهسته آهسته بالا
آهسته آهسته بالا
آهسته آهسته بالا

جان من یونولا
جان من یونولا
جان من یونولا
جان من یونولا
جان من یونولا
جان من یونولا

Laylay, Laylay
Laylay, Laylay
Laylay, Laylay
Laylay, Laylay
Laylay, Laylay
Laylay, Laylay

SƏRADƏN BİR DƏLİ ŞEYTAN DEYƏR: ...

Səradən bir dəli şeytan deyər: insanlar, insanlar!
Nədir dünyanı dutmuş elmlər, irfanlar, insanlar!?
Qanan kim, qandıran kim, nəşri-irfan eyləyən kimdir?

Sizi irşad edir görmürsünüz fəttanlar, insanlar!?

Ədəbdən, elmdən gör feyziyab olsa əvamünnas,
Düşər şə'nü şəərəfdən mollalar, işanlar, insanlar!
Sevərimi əhli-istibdad millət huşyar olsun?
Buna razi olurmu bir neçə vicdanlar, insanlar!?
Ayılmış rəncbərlər, almaq istər həqqi-məşruin.
Nə yerdə qalmısz, bəylər, ağalar, xanlar, insanlar!?
Mühəniqlər, müfəttinlər usanmazlar, utanmazlar,
Yazarlar hərzələr, əfsanələr, hədyanlar, insanlar!
Şərarətdən çəkib əl, xeyrə mail olmayın bir dəm.

Kəsin başlar, alın canlar, tökün min qanlar, insanlar!
Bəşərsiz, sizdə qan tökmək təbiidir, cibillidir,
Bu fitrətdən uzaqdır, şübhəsiz, şeytanlar, insanlar!
Deyilmi heyf dillərdən qübari-cəhl məhv olsun?
Nəçin hər gündə qandan qopmasın tufanlar, insanlar!?
Dəmadəm nəfsi-əmmarə deməkdə «üqtülül-ixvan»,
Nəçin salim qala başlar, bədənələr, canlar, insanlar?

Cəhalət pərdəsin çək etməyin, onda görərsiz kim,
Səradir cismlər, həm nəfslər, şeytanlar, insanlar!..

AMALIMIZ, ƏFKARIMIZ İFNAYİ-VƏTƏNDİR

Amalımız, əfkarımız ifnayı-vətəndir,
Kinü qərəzü hirs bizə ziynəti-təndir,
Əf al yox, ancaq işimiz lafi-dəhəndir,
Dünyadə əsarətlə bütün kam alırız biz,
Qafqazlılanz, yol kəsiriz, nam alırız biz!

Əqrəb kimi neşlər gücü var dırnağımızda,
İslam susuz olsa, su yox bardağımızda,
Hər küncdə min tülkü yatıb çardağımızda,

Min hiylə qurub, rütbəvü ikram alıriz biz,
Qafqazlılariz, yol kəsiriz, nam alıriz biz!

Qafqazlı adı aləmə ikrah-rəsandır,
Quldur, qoçumuz zülmədə məşhuri-cəhandır,
Kim dersə tərəqqi edəriz, mənəcə, yalandır,
Büxlü həsədə adət edib, kam alıriz biz,
Qafqazlılariz, yol kəsiriz, nam alıriz biz!

Biz xoşlamalıq dərsi ki, min məktəb açılısın,
Gər min də məarif sözü dünyayə saçılısın,
Məktəbdə nə hörmət ki, o samənə qaçılısın?
Meyxanədə votqa vururiz, kam alıriz biz,
Qafqazlılariz, məst olariz, nam alıriz biz!

Avropalı öz millətin ihya edir, etsin,
Şə'nü şərəfi-qövmünü i'la edir, etsin,
İnsanlıq adın dəhrdə ibqə edir, etsin,
Qəflətdə yatıb, ad batırıb, nam alıriz biz,
Başə yumuruq zolladıız, kam alıriz biz!..

SƏRHESAB

Səs ucalaşdı, qoymayın!
Millət oyaşdı, qoymayın!
Riştəyi-dərsə, məktəbə...
Cümlə dolaşdı, qoymayın!
İş yavalaşdı, qoymayın!

El uyuşub azanlara,
Gündə qəzet yazanlara,
Od vurulub qazanlara,
Qaynadı, daşdı, qoymayın!
Həddidən aşdı, qoymayın!

Tərk eləyin cavanlan, -
Zərrəcə yoxdu qanlan.
Sözləri doğru isə də,
Başları şaşdı, qoymayın!
Çöhrə tərəşdı, qoymayın!

Sehri, füsunu xoşlayın,
Şairi, şe'ri boşlayın,
Məktəb ilə bu fırqənin
Bağrı badaşdı, qoymayın!
Nikbəti var, səsin kəsin!
Qarğa dolaşdı, qoymayın!
Çox pis ulaşdı, qoymayın!

Kafir olub, vurun, vurun!
Riştəyi-ülfətin qınn!
Yazdığı şe'rini cırın!
Dinə sataşdı, qoymayın!
Küfrə bulaşdı, qoymayın!

Əqli, şüuru, fəhmi yox,
İrzü həyədə səhmi yox.
Məzhəbi, dini, rəhmi yox,
İşləri yaşdı, qoymayın!
Lap danabaşdı, qoymayın!
Qırıldı qaşdı, qoymayın!
Gözdən uzaşdı, qoymayın,

AĞLAŞMA

Nə rəvadır əğniyələr baxa ac qalanə, ya rəb!
Bu nə söz ki, ac qalanə oluna ianə, ya rəb!
Çıxa canı ac qalanın gözüntün bəbəklərindən,
Gedib işləsin, qazansın əlinin əməklərindən,
Nədir əğniyəyə xeyri oların yeməklərindən?
Yeməyib acmdan ölsə, dəxi xoş bəhanə, ya rəb!
Mənə boylə-boylə işdə deməyin söz, ey cəmaət!
Nəyimə gərək ki, yeksər qırılıb ölü də millət?
Yaradan xudayi-raziq edəcək özü kəfalət,
Nə rəva baxam fəqirə, ürəyim bulanə, ya rəb!
Bu qəzetçilər deyilmi ki, salıb bizi bəlayə?
Elə bir iş olmamış hey verilir sədə-sədayə -
Ki, gərək kömək olunsun füqərayi-binəvayə...
Elə puldu göndərilsin o yanə-bu yanə, ya rəb!

Sənə nə, evin yıxılısın, füqərə üçün yanırsan?
Atan oğlu qardaşıdır, nə də hiç bir tanırsan?!
İki gözlərimdi pulum, kişi, bir məgər qanırsan!?
Onu vermək olmur axır hər ölən-qalanə, ya rəb!

Füqəralər əğniyanın tanısın neçin yaxasın?
Əgər acdı qanı, satsın papağın, çulun-çuxasın;
Edər əğniya də başqa işə dair öz səxasın,
Məgər azdı bəzlü bəxşi filanə, filanə, ya rəb!

Elə hey qəzet yazırsan, kişi, bircə mətləb anna!
Əməlin gör əğniyanın, yeri varsa, sonra danna!
Pulunu fəqirə versin, bəs acından ölsün Anna?
O məgər ki, Xansənəmdir, qapılar dolanə, ya rəb?!

TÖMEYİ-NƏHAR

Çığırma, yat, ay ac toyuq, yuxunda çoxca darı gör!
Süs, ay yazıq, fəzədəki üqabi-canşikan gör!

Hinində daldalanma çox, həyətdə də dolanma çox,
Yiyəndəki bıçağə bax, o tiği-abdan gör!

Gətirdiyin yumurtadan nəticə cücə gözləmə,
Qazanda qəyqanağə bax, ocaqdakı şərari gör!

Taxıl, taxıl deyib də çox çığırma zəngəzurlu tək,
Bəyin, xanın, xanın, bəyin əlində ehtikarı gör!

Mənəm-mənəm deyənlərin inanma çox da qövlünə,
Gərəkli gündə onların qıçındakı fərari gör!

Amandır, uyma vaizin həlavəti-kəlamına,
Əba-qəbani qovza bax, içində zəhrman gör!

Bu əğniyələrin üzün görüncə ehtiyacda,
Get, ey fəqiri-binəva, kəfən bürün, məzarı gör!

Bu intelleklərin* sözlərini gətirmə heç aralığa,
Oları görmək istəsən, şərabi gör, qumarı gör!

Palıtqadır hər işləri, alışları, verişləri,
Olarda bir əməl fəqət quru, boş iftixarı gör!

* Intellektlərin (ziyallıların)

VAY, VAY! NƏ YAMAN MÜŞGÜLƏ..

Vay, vay! Nə yaman müşgülə düşdü işim, Allah!

Fəryadımə yet kim, yanırım atəşə, billah!

İslamə xələl qatmadadır bir neçə bədxah,

İstərlər ola bəndələrin taği və gümrəh.

Etdim nə yaman əsrə təsadüf, aman, ey vah!

Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!

Məktəblər açıb eyləyin əhsanı. - deyirlər.

Məktəbdə qoyun ustulu, dasqanı, - deyirlər,

Pərpuç eləyin çubi-fələqqanı, - deyirlər,

Dişrə çıxarın həzrəti-mollanı, - deyirlər.

Molla qovula, yə'ni müəllim gələ, vah-vah!

Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!

Mən anlamıram kim, nola mə'nayi-müəllim?

Qırx-əlli manat pul ala hər ay müəllim?

Bir tazə üsulə ola ifayi-müəllim?

Pulları ala, söyləyə, «oxqay», - müəllim?

Molla ona həsrətlə çəkə küçədə ah!.. ah!..

Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!

Bir ildi, bir az çox da olur, yoxdu damağım.

Nə çatmır əlim bir işə, nə getmir ayağım.

Hərdən yeni bir söz danışır oğlan-uşağım,

Taqqıldayır, Allah da şahiddi, qulağım,

Port-Artur, hürriyyəti-Mancuriya, qah-qah!..

Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!

And olsun ötən günlərə, divanə olublar!

İslamə də, imanə də biganə olublar!

Billahi başım çıxmayı, aya, nə olublar?

Hürriyyətə-mürriyyətə məstanə olublar!..

Bah! bah... yenə bah-bah!.. yenə bah-bah!..

yenə bah-bah!..

Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!

Ax. ay keçən illər, nola bir də dolaneydin,

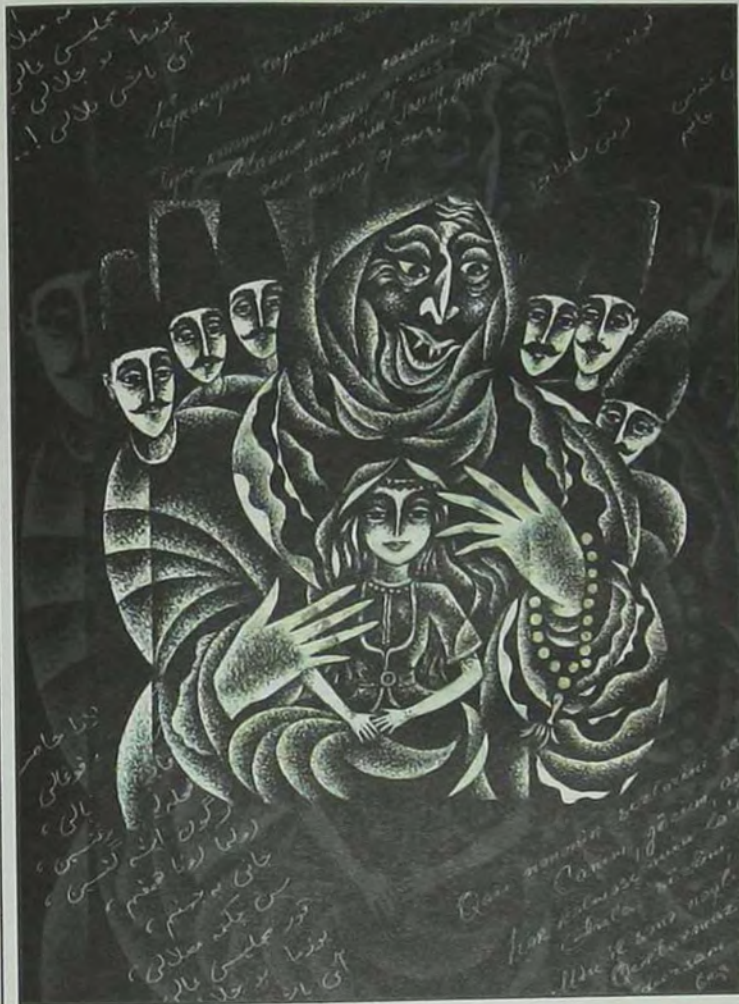
Tazə yenə beş yüz il olunca dayaneydin.

Elmi, ədəbi, fəzli, kəmaləti daneydin!

Ey bildir, inişil, nola odlarə yaneydin!

Ta eyləmiyəydin də bu qafilləri agah!

Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!

مجلسی عالی
روزها در خلابی
آن باشی ملالی!

روزها خاموش
خوابی
ایلی
مجلسی
روزها در خلابی
خوابی
روزها در خلابی
خوابی
روزها در خلابی
خوابی

روزها در خلابی
خوابی
روزها در خلابی
خوابی
روزها در خلابی
خوابی

Bilməm nə işim vardı, başım harda qarışdı,
Elm ilə belə düşmən olan qəvm banışdı,
Təcidi-vəfa birlə məariflə sarışdı,
Rahət yata bilməm, mənə qəm muri darışdı;
Etməkmi olar bir də bu uymuşları ikrah?
Lahövlə vələ qüvvətə illa və billah!..

ÖVRADIMIZ, ƏZKARIMIZ..

Övradımız, əzkarımız əfsaneyi-zəndir,
Əfsaneyi-zən nuri-dilü ruhi-bədəndir.
Çün hübbi-nisa lazimeyi-hübbi-vətəndir,
Əhli-vətəni, hübbi-vətən yad alırsız biz!
Dindarləriz, gündə bir arvad alırsız biz!

Yox fərq bizim hündür ilə alçağımızda,
Daim görürüz iş bu qocalmış çağımızda,
Cüt-cüt durur övrət solumuzda, sağımızda,
Şəhvət quluyuz, nəfəsdən imdad alırsız biz!
Dindarləriz, gündə bir arvad alırsız biz!

Hər şəm gərək üqdeyi-əfkar açılısın,
Fəwareyi-iqbaldən amal saçılısın,
Hər sübh nəməz ötmədə həmmama qaçılısın,
Təthir edərək dillərə övrad alırsız biz!
Dindarləriz, gündə bir arvad alırsız biz!

Bu məşğələlər şiveyi-əşyaxi-zəmandır,
Ata-babamızdan bizə miras həmandır,
Zənn eyləmə süstüz, qanımız od kimi qandır,
Bu yolda töküb qanımızı ad alırsız biz!
Dindarləriz, gündə bir arvad alırsız biz!

Sair miləl övrtlə ədalət edir, etsin,
Övrət ərə, ər övrtlə rəğbət edir, etsin,
Hər kim ki, bir övrtlə qənaət edir, etsin,
Üç-dördün ötüb siğədə tə'dad alırsız biz!
Dindarləriz, gündə bir arvad alırsız biz!

Tə'dadi-nisa bir hünəri-sariyəmizdir,
Tez boşluyuruq, çün bu libas ariyəmizdir,
Övrət nə demək? Xadiməmiz, cariyəmizdir!
Hərçənd alan vəqtdə azad alırsız biz!
Dindarləriz, gündə bir arvad alırsız biz!..

HƏ, DE GÖRÜM, NƏ OLDU BƏS,...

Hə, de görüm, nə oldu bəs, ay balam, iddəalann?
Dutmuş idi yeri, göyü nalələrin, nəvalann...
Yoxsa qamb da eybini boşlamısan ədalarn?
Şimdi, hərif, söz həman mən deyən oldu, olmadı?
Sən demədinmi sağlamam, yox bədənimdə bir mərəz?
Mən demədimmi cövhəri-nəfsinə hirs olur ərəz?
Sən demədinmi şəxsimə əl tapa bilməyib qərəz?
Ta ki, olundu imtəhan, mən deyən oldu, olmadı?
Əncümən əhlinin, qoçaq, sən demədinmi, bir tək
Verməyəcək riza gələ ölkəmizə Ətabəki?!
Noldu ki, tez boşaldı bəs iş görən əncüməndəki?
Köhnə qarı, həman daban, mən deyən oldu, olmadı?
Sən o deyilmidin, dedin: dumdur ümidgahımız?
Mən demədimmi, var buna dumduru iştibahımız?
Bakı vəkili getdimi, oldumu dadxahımız?
Get, hələ xamsən, dolan, mən deyən oldu, olmadı?
Sən demədinmi dumada rəf olur ehtiyacımız?
Mən də dedimmi çox yemə, tez pozulur məzacımız?!
Qara buludlar oynasır, indi nədir əlacımız?
Çulgalayır bizi duman, mən deyən oldu, olmadı?
Sən o deyilmidin, dedin: var bizim ittihadımız?
Mən də, yadında var, dedim: yox buna e'timadımız,
Büğzə, nifaqədir bizim qeyrətü ictimadımız?!
Pərdə açıldı nəgəhan, mən deyən oldu, olmadı?

EY Kİ GUYİ ŞƏRƏFİ-NƏFS...

Ey ki guyi şərfi-nəfs beədləstü beəud,
Vey ki cuyi göhəri-taci-kəramət zi süəud,
Səxt bizarü məluləm mən əz in göftü şünud,
Guş kon pəndi-həkimaneyi-Lağlağı nümud,
Şərəfi-nəfs bebüxləstü ləamət, nə beəud.
Hər ki in hər dü nədarəd, ədəməş beh zivüəud.
Səhbət əz bəzlü səxavü kərəmü əud məkon,
Atəşi-əud məzən, ne'məti-xod dud məkon.

Mlistəhəqra bekərəm naili-məqsud məkon,
Ne`mətira ki, fərahəm şodə məfqud məkon,
Ey ki dər ne`mətü nazi bekəsi cud məkon
    Ki, məhaləst bedin məşğələ imkani-xülud.

Əz gəmi-fəqr miyəndiş mədeh dil beməlal,
Abiru riz behər dər be təmənnayi-sual,
Bəgədayi həməca cəm`i-nümvavü zərü bal,
Sən`əti piş məgirü dəri-hər xanə benal,
Ey ki dər şiddəti-fəqrixöi pərişaniyi-hal,
    Dözd şo kin do, sə ruzi besər ayəd mə`dud.

Zərər əz fəqr çü didi tərəfi-sud gozər, öəm məxor
düzdəgəri kon suyi-məqsud gozər,
Hirs kon tiztər əz atəşi-Nəmrud gozər,
Xaki-rahi ki, beru migozərəd zud gozər,
Ta nənalənd zi cövri-to bəmə`bud gozər
    Ki, üyunəstü cüfinəstü xüdüdəstü qiüdü.

T ə r c ü m ə s i : *

Ey deyən ki, şərəfi-nəfs ədalətdə olur,
Ya səxavət tacının dürrü ibadətdə olur.
Mənə min dərdü müsibət belə söhbətdə olur.
Qulaq as fayda sənə boylə nəsihətdə olur.
Şərəfi-nəfs paxıllıqda, cəhalətdə olur.
    Bunlar olmazsa birində, niyə dünyadə qalar?

Salma heç vaxt səxavət və şərəf söhbətini,
Yandıb kül eləmə əldə olan ne`mətini,
Görmə möhtacların ömründə bir an surətini,
Can kimi bağrına bas topladığın dövlətini.
Tutma əl bir nəfərə, pozma gözəl adətini.
    Belə fürsət adama anla ki, hərdənbir olar.

Tutmasın çöhrəni qoy feqrdə heç dərdü məlal,
Üzünün tök suyunu, dur yolun üstündə pay al.
Yığıla boynuna ta ki, bu gədəliqda vəbal,
Sənət öyrənmə məbada, iş üçün etmə xəyal
Bu zəlilliklə ki, öldün daha lap bəd əhval.
    Oğru ol ki, bu işin insana çox faydası var.

* Şeirləri farscadan Əbülfəz Hüseyni (Həsərət) tərcümə etmişdir.

Fayda axtar sənə üz versə həyatında zərər,
Dön oğurluq elə, mal yığı ki, qəmi məhv eləyər.
Becid ol öz əməlində, gününü etmə hədər.
Yeyin ol yolda, yubanma, azacıq dursan əgər,
Xalq əlindən ayılıb, xalığa min nalə edər
O, görəndir, o, biləndir, səni hirsənsə tutar.

FƏ'LƏ, ÖZÜNÜ SƏN DƏ..

Fə'lə, özünü sən də bir insanımı sanırsan?!

Pulsuz kişi, insanlığı asanımı sanırsan?!

İnsan olanın cahü cəlalə görə olsun,

İnsan olanın dövləti, mali görə olsun,

Hümmət demirəm, evləri ali görə olsun;

Alçaq, ufacıq daxmanı samanımı sanırsan?!

Axmaq kişi, insanlığı asanımı sanırsan?!

Hər məclisi-alidə soxulma tez araya,

Sən dur ayaq üstə, demə bir söz ümərəyə,

Caiz deyil insanca danışmaq fuqərayə,

Dövlətlilərə kəndini yeksanımı sanırsan?!

Axmaq kişi, insanlığı asanımı sanırsan?!

Fəqr ilə ğina əhlinə kim verdi müsəvat?

Mə'nədə də, surətdə də var bunda münafat,

Öz fəzlini pulsuz edəməz kimsənə isbat,

Bu mümtənəi qabili-imkanımı sanırsan?!

Axmaq kişi, insanlığı asanımı sanırsan?!

Get vur çəkicin, işlə işin, çıxma zeyindən,

Məqsud müsəvat isə ayrılma ceyindən,

Var nisbətün ərbabi-ğınayə nə şeyindən?

Bir abbasi gün müzdunu milyanımı sanırsan?!

Axmaq kişi, insanlığı asanımı sanırsan?!

Dövlətliyik, əlbəttə, şərafət də bizimdir,

Əmlak bizimdirsə, əyalət də bizimdir,

Divan bizim, ərbabi-hökumət də bizimdir,

Ölkə dərəbəylik deyə xan-xanımı sanırsan?!

Axmaq kişi, insanlığı asanımı sanırsan?!

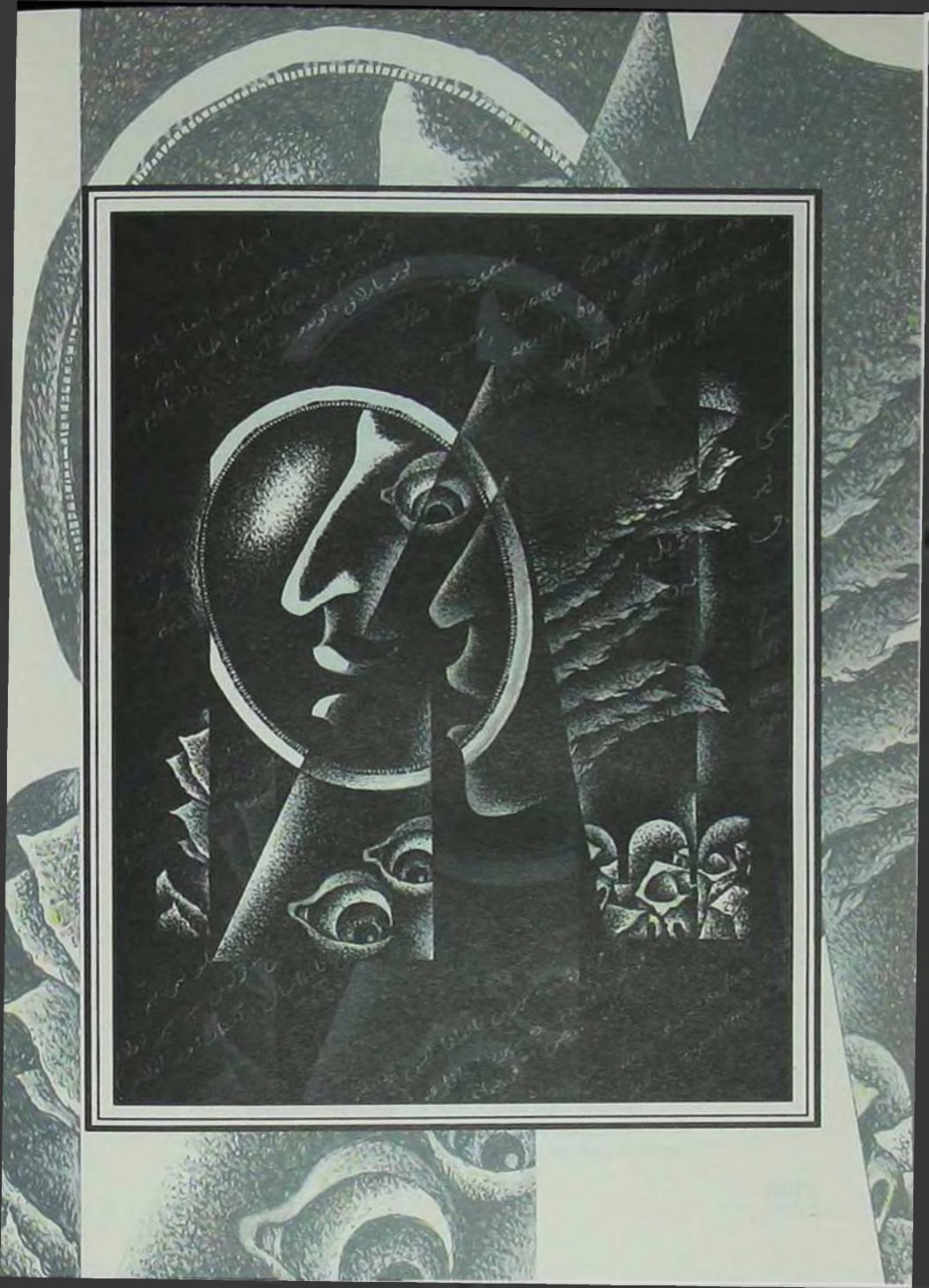
Asudə dolanmaqda ikən dövlətimizdən.
Azğınlıq edirsiz də hələ ne'mətimizdən,
Boylə çıxacaqsızımı bizim minnətimizdən?!
Ehsanımızın şükürünü küfranmı sanırsan?!
Axmaq kişi, insanlığı asanmı sanırsan?!
Heç bir utanırsan?!
Ya bir usanırsan?!
Əlminnətü-lillah,
Odlara yanırsan!

TƏNİ-ADƏMİ ŞƏRİFƏST...

Təni-adəmi şərifəst be nani-adəmiyyət,
Nə həmin kəmalü fəzləst nişani-adəmiyyət.
Əgər adəmi be nitqəstü be ləhn sövti-dİLkəş,
Çi məyaneyi-qramafon, çi məyani-adəmiyyət.
Xörəşü plov, fısincan, xinikabi-qəndü fincan,
Həyəvan xəbər nədarəd zi xani-adəmiyyət.
Be təbiət adəmi şöv peyi-səfki-xuni-ixvan,
Rəkü xuni-adəmi xür be dəhani-adəmiyyət.
Əgər in dirəndəxuyi nəbübəd çisan təvan kərd. Həmə
ömr cəndəbazi be zənani-adəmiyyət.
Güzərani-fə'lə didi... to sual kon, zi qeyrət
Bedər ay ta be bini güzərani-adəmiyyət!..

T ə r c ü m ə s i :

Adamı çörəklə indi tanıyıb sayırlar insan.
Bəşərə bəzək deyildir bu zamanda elm, irfan.
Danışqla, söhbət ilə birinə adam deyirlər,
O nə ilə fərqlənir bəs oxuyan qrammafondan?
Düzülüb plov-fısincan, döşənib otaqda süfrə.
Belə insan aləmində nə bilir nə var ki, heyvan.
Adam ol təbiətinlə, didib ələmi dağıt sən,
Bəşərin üzüb boğazın, sən öz ağzın ilə iç qan.
Belə vəhşilik, cinayət əgər olmasa birində
Nə cürə kef ilə məşğul olacaq cahanda hər an?
Necə ömr edir o fəhlə... soruş indi, qeyrətindən,
Nəzər eylə gör ki, insan dolanır necə fırvan.

TƏRANEYİ-ŞAİRANƏ

Süluki şairin eynən səfa deyil də, nədir?
Vətənpərəstə bu məslək rəva deyil də, nədir?
Nasıl da əsrə görə məzhər olmasın şair?!
Füadı lövhəyi-giytünümə deyil de, nədir?
Xəyalı məs'ədətü e'tilayi-əhli-vətən,
Şüan millətə mehrü vəfa deyil də, nədir?
Sərir-i-səltənəti-şairanə malikinin
Livayi-himməti izzətgüşa deyil də, nədir?
Bəleyk caizəculuqla vəsfə şair
Şu məsləkində yavuncu gəda deyil də, nədir?
Pula sitayiş edən şairin bu qəhbəliyi,
Nəhayət, əqbəh olan bir əda deyil də, nədir?
Düri-xəzinəyi-əhli-kəmal ikən əş'ar,
Xəzəf bəhasına satmaq cəfa deyil də, nədir?
Mədihəgüların əş'an abrulan tək
Nisari-xaki-dəri-əğniyə deyil də, nədir?
Təməllüqatə yaqışmaz təbiəti-şair -
Bu şivə məsləki-əhli-riyə deyil də, nədir?
Riyanı tərək edəlim zahidi-riyakarə,
Dürənglik bizə nisbət xəta deyil də, nədir?
Təbəsbüsatlə hasil olan beş-on günlük
Ömürdən isə bir ölmək səza deyil də, nədir?
Qulami-himmət olan şairi-qəzəlxamn
Zəbanı, nitqi həqiqədə deyil də, nədir?
Deməm ki, şair olub həcvi-nasə aç dilini,
Əminə həcv, kəməli-əza deyil də, nədir?
Qərəzlə bir kəsə ithami-ləğvkarənə -
Zəhi qəbahəti-əqlü zəka deyil də, nədir?
Deməm ki, fasidi vəsf et, sakın fəsadından!
Yamanə yaxşı demək nasəza deyil də, nədir?

Vəleyk cadəyi-insafdən kənar olma
Ki, rahi-ədl sirati-hüda deyil də, nədir?
Rizayi-həqqi gözət, get rəhi-həqiqətlə,
Bu yolda gəlsə bəla, həq riza deyil də, nədir?
Əli, işgənceyi-əhli-diyarə ol Sabir,
Bəlayi-hübbi-vətən lilməla deyil də, nədir?

NAƏHL OLANA MƏTLƏBİ..

Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!
Söz qanmıyana zor ilə qandırmaq olurmu?!

Könlüm sənə maildir əzəldən bəri, ey pul!
Olsam da nolur təətinə il-günü məşğul,
Sənlə görtürəm kəndimi hər bəzmdə məqbul,
Sənsiz bu cəhan əhlin inandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Sənsiz mənim əfzuniyi-sərməyeyi-fəxrım,
Sənlə ucalır mərtəbeyi-payeyi-fəxrım,
Gər dönsə üzüm qiblədən, ey mayeyi-fəxrım,
Səndən yana göz nuru dolandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Canım üzülüb səndən ötür xəlqi soyunca,
Bir yatmamışam ta səni sənduqə qoyunca!
Dərlər mənə: pul yığmayı boşla, ye doyunca!
Eşq əhlini sövdədən usandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Kasib deyiliz, sikkeyi-pulu tanırız biz,
Pul ilə olan şə'nü şüunu qanırız biz,
Bir həbbə zərər yetmə pula, odlanınız biz,
Yansın ciyərim! Dövləti yandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Sə'y eyləmişəm bir neçə il zirəkü çalak,
Hardansa keçib girmə çox sərvətü əmlak,
Bir acizə rəhm etməyib, ömr eyləmişəm pak,
İndi bu süluki yavalandımaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Bunlar keçər, indi düşüb el başqa həvayə,
Pul istənilir, məktəb açılısın fükərayə,
Oğlan oxusun, qız oxusun payəbəpayə;
Kasibləri elmə ucalandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Dəxli mənə nə elm oxuya millət uşağı?!
Təhsili-kəmalat edə ya ümmət uşağı?!
Gətsin işə bu tənbelü bigeyrət uşağı!
Canım, gözüm, arifləri qandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

Bizlərdə yox idi belə adət, - yeni çıxdı.
Övrətlərə tədrisi-kitabət yeni çıxdı,
İslamə xələl qatdı bu bid'ət, - yeni çıxdı,
Bu çeşməni bir növ' bulandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?!

PAH ATONNAN, NƏ AĞIR YATDI..

Pah atonnan, nə ağır yatdı bu oğlan, ölübə!
Nə də tərənəməyir üstündəki yorğan, ölübə!..
Bu qədər qışqırığa durdu qonum-qonşu təmam,
Dəbərişməz də, veribdir, deyəsən, can, ölübə!
Demək olmaz dirilər tək yatıb, əlbət, duracaq,
Ölülər yatmağıdır, yox buna payan, ölübə!
Çox sovuqdur çıxan ahəstəcə tək-tək nəfəsi,
Bədənində donuşub, ləxtələnib qan, ölübə!
Cumuxub canna bitlər, birələr, hiss eləmir,
Çalsa əqrəb də hənuz eyləməz əmman, ölübə!
Hansı bir doktora ərz etdim onun illətini.
Dədi: çək bundan əlin, boşla, bu çoxdan ölübə!
Nə «masaj» ilə, nə «məsnui-tənəffisi» bunun -
Və nə «dağ» ilə olur dərdinə dərman, ölübə!
Bunu hətta düşünüb cümlə müsəlman uşağı
Hər vilayətdə deyirlər: pay atonnan, ölübə!

Məzəli lap bu ki, bir parə urus «dama»ları
Qoşulub bunlara derlər ki, müsəlman ölübə!
Aman, ay Molla dayı, bir kitab açıdır, fala bax,
Tapmasan çarəsini sən də de ordan: ölübə!..

TƏRANEYİ-ƏSİLƏNƏ

Nə soxulmusan arayə, a başı bəlalı fə'lə?!
Na xəyal ilə olubsan belə iddialı, fə'lə?!

Sənə dinmədikcə, əbləh, azıxıb yolun çəşirsən,
Qapıda dayanmayıb da, zala doğru dırmaşırsən,
Qara fə'lə olduğunda bəyü xanla çulğaşırsən,
Bəyə bizdə görməyirsən bu qədər cəlalı, fə'lə?!

Nə çığır-bağır salırsən, yorulub usanmayırsən,
Ədəb ilə öz məqamın tanıyıb dayanmayırsən,
Hələ köhnə paltarından qızarıb utanmayırsən,
Başıma qoyub gəlırsən yekə bir motalı, fə'lə?!

Buna bax, bu sir-sifətlə danışır da bir ibarə!..
Gözüm ağrıyır edəndə bu qırılmış nəzarə...
Gətirib buraxdı kimlər buları bizim diyarə?
Nə bilim haralı kasıb, nə bilim haralı fə'lə?!

Belə idi adət əvvəl, bəyə yalvarardı kasıb,
Nücbələri görəndə ayağa durardı kasıb.
İki qat olub, ədəblə bəyə baş vurardı kasıb,
Var idi vəfalı kasıb, var idi həyalı fə'lə!

Dəyişib zəmanə imdi, dolanıb bütün ümurat,
Ayağı çarıqlılar da gəlib istəyir müsəvat!..
Belə əsrdə məişət bizə xoş keçərmə, heyhat?!
Ayılıb yatan cəməət, göz açıb qapalı fə'lə!

Adə, fə'lə, sən get əlləş, sana günlərin ay olsun,
Get olarla söz danış kim, sənə fəqrdə tay olsun.
Bəşəriyyətlə ələmindən nəyinə görə pay olsun?
Bu deyilmi baş-qulağın, a başı havalı fə'lə?!

Bəşəriyyətlə axtarırsən, hamı rütbəvü cəlalın?
Mədəniyyətlə axtarırsən, hamı pulü mülkü malın?
Ə'zəmiyyətlə axtarırsən, hamı xalisən, mənalın?
Hamı taqə-taqə şalın, a cırıq çuxalı fə'lə?!

Danışırsan azğın-azğın, hanı qəsri-zəmigarın?
Hanı Anna tək banşnan, hanı Sonya tək nigarın?
Hanı məclisi-qumarın, rüfəqayı-meyküsarın?
Hanı nəş'əyi-xumamın, a qalın qafalı fə'lə?!

Əgər istəsəydi Allah, ki səni edəydi məqbul,
Bizə verdiyi tək, əlbət, sənə həm verədi pul-mul,
Di utan ləyaqətindən, barı olma bunca məchul!
Quru-boş əl ilə umma özünə kəmalı, fə'lə!
Qələt eylə, etmə bir də belə boş xəyalı, fə'lə!
Dur itil, cəhənnəm ol, get, ürəyim daralı, fə'lə!..

LEYLİ-MƏCNUN

Ey dövlətimin zəvalı oğlum!
Ey başı ağır bələli oğlum!
Ey məktəbü dərsin aşınası!
Ey rısteyi-elm mübtəlası!
Şad oldum o gün ki, sən doğuldun,
Mın şükr elədim ki, oğlum oldun.
Dərdim ki, gözəl xələf olarsan,
Bir ailəyə şərəf olarsan.
Şüglü hünərimi yad edərsən,
Atanı, ananı şad edərsən;
Dünyadən olursa irtihalım,
Ancaq sənə tərək olur mənalım.
Bilməzdim olursan elmə şeydə,
Şuridə edər səni bu sevda.
Bə'zi oxumuş rəfiqi-bədxah
Tədbirimi çaşdırıbmuş, ey vah!
Uydum olara, səni oxutdum,
Səd heyf ki, əqlimi unuttum!
Kəsdim öz əlimlə öz ayağım,
Xamuş elədim mən öz çirağım.
Girəm bu xəta düşüb özümdən,
Göz nurimi saçmışam gözümdən.

Hophopname

Sən həm niyə bunca səhv edirsən,
Göz nuri kimi uzaq gedirsən?

Bunca oxudun, yorul da bari,
Bir dəfə buraq bu zəhrimari!
Pul qalmadı, baxmışam hesabə, -
Getdi qələmə, kağız, kitabə.

Jumalü kitab yüz-yüz olmaz,
Bu xərc ticarətə düz olmaz.
Dəftərsə beş-altı cild bəsdir.
Ey naxələfim, bu nə həvəsdir?!
Çemil, qrafil, pero, qaradaş -
İcad edəni olaydı şil, kaş!

İnsaf eləməzmisən ki, yandım,
Pulü nə əzab ilə qazandım!
Bihudə işə nə xərc edirsən,
Bu könlümü hərcü mərc edirsən!
Xərcin tükənib kəsilmir ardı,
Billah, dəxi pullarım qutardı!
Xassə əridi, üzüldü canım,
Soldu gül üzün, qaraldı qanım;
Vazeh bu ki, xəstədir məzacım,
Ya rəb, kim edər sənin əlacım?!
Nə var yeyib-içməyin, nə xabım,
Təhsilədir ancaq irtikabım.

Nə seyrü səfanı xoşlayırsan,
Nə dərsü kitabı boşlayırsan.
Mırt-mırt oxuyub mırıldayırsan,
Qarğa kimi hey qımldayırsan!

Əyyami-bəharü güldür, oğlum!
Qoyma məni qəmədə, güldür, oğlum!

Həmsinlərin səfadə, bağda,
Həməslərin çəməndə, dağda.

Bə'zisi gəzib də kiştzari.
Quş əldə gözətləyir şikari;
Bə'ziləri bir tərəfdə xəlvət,
Adətə edərlər eyşü işrət;
Bə'zisi olub qumarə məşğul,
Bə'zisi şərabə, yarə məşğul.
Hər bir nəfəri bir işdə çalək,
Hər digəri bir əməldə bibək.
Hər gün əbəveyni şad edirlər.
Hörmətlərin izdiyəd edirlər.
Xoş ol əbəveynə kim, bu minval
Hər daim olur cəhanda xoşhal!..

MƏZLUMLUQ EDİB BAŞLAMA...

Məzlumluq edib başlama fəryadə, əkinçi!
Qoyma özünü tülkülüyə, adə, əkinçi!

Bir üzrlə hər gündə gəlib durma qapımda.
Yalvarma mənə, boynunu kəc burma qapımda,
Gahi başına, gah döşünə vurma qapımda.
Ləğv olma, ədəb gözlə bu mə'vadə, əkinçi!
Lal ol, a balam, başlama fəryadə, əkinçi!

Xoş keçmədi il çöllüyə, dehqanə, nə borcum?
Yağmadı yağış, bitmədi bir danə, nə borcum?
Əsdi qara yel çəltiyə, bostanə, nə borcum?
Getdi mənə nə fə'ləliyin badə, əkinçi?!
Lağ-lağ danışıb başlama fəryadə, əkinçi!

Aldı dolu əldən sərü samanımı, neylim?
Yainki çəyirtkə yedi bostanımı, neylim?
Verdin keçən il borcuna yorğanımı, neylim?
Ol indi palas satmağa amadə, əkinçi!
Lal ol, a balam, başlama fəryadə, əkinçi!

Söz açma mənə çox çalışıb, az yeməyindən,
Cann bəcəhənnəm ki, ölürsən, deməyindən!
Mən gözləmənəm, buğda çıxar, ver bəbəyindən!

Çəltik də gətir, arpa da, buğda da, əkinçi!
Yoxsa soyaram lap dərinə, adə, əkinçi!

Sən hey de yoxumdur, çıxarıb canını, allam!
Vallahi ovub dideyi-giryanımı, allam!
Şallağə tutub peykəri-üryanımı, allam!

Öz halını sal indi özün yadə, əkinçi!
Lağ-lağ danışıb başlama fəryadə, əkinçi!

Cütçü babasan, buğdanı ver, darı yeyərsən,
Su olmasa, qışda əridib qarı yeyərsən,
Daşdan yumuşaq zəhr nədir, marı yeyərsən,
Öyrəşməmişən ət-yağa dünyadə, əkinçi!
Heyvan kimi ömr eyləmişən sadə, əkinçi!

Lakin mənim insanlıq olub vəz'i-mədarim,
Bəyzadəyəm, asayışədir cümlə qərarim,
Meysiz, məzəsiz bitməz olur şamü nəharim;
İştə belədir haləti-bəyzadə, əkinçi!
Bəyzadələrin rəsmi budur, adə, əkinçi!..

ƏLMİNNƏTÜ-LİLLAH Kİ,...

Əlminnəti-lillah ki, «Dəbistan» da qapandı!
Bir badi-xəzan əsdi, gülüstan da qapandı!

Hasilləri puç oldu bütün məzrəcatın,
Yel vurdu qavun-qarpızı, bostan da qapandı!

«Ülfət» kəsilib, toxdadı «Bürhani-tərəqqi»,
Məhv oldu «Həmiyyət», ədəbistan da qapandı!

«Rəhbən» yorulub, yuxladı «İrşad»ü «Təkamül»,
Aslanlara ox dəydi, neyistan da qapandı!

Meydani-rəqabətdə bizim hümmətimizdən
Də'va qapanıb, Rüstəmi-dastan da qapandı!

Ətfali-vətən qoy bağırıb ölsün acından,
Yandı analar sinəsi, püstan da qapandı!

Qoy köhnələrin daş ürəyi gül tək açılın,
Darüzzəfəri-tazəpərəstan da qapandı!..

UÇİTELLƏR

Tövqif edilməmişdi mağıl Gəncə siyezdi,
Olmuşduq əcəb biz dəxi rahət, uçitellər!

Düşdü tavuğu dövrüyə bədbəxt «Nicat»ın,
Əyləşmədi bir ləhzə fəragət, uçitellər!

Divan-dərəni bəndə çəkib aldı dübarə,
Bu bid'ət olan əmrə icazət, uçitellər!

İndi Bakıda başlanacaq oldu bu iclas,
Olduq yenə ol məclisə də'vət, uçitellər!

Qoymur bu qapanmış bizi dünyadə beş-on gün
Adətə çəkib keyf, edək işrət, uçitellər!

Bilməm bu siyezdin nədir axır bizə xəyri -
Hər ildə çəkək bunca əziyyə, uçitellər?!

Daim bu təşəbbüslər olur həqqül-əməlsiz,
Millət pulu yox, ta əlaq ücrət, uçitellər!

Lazım gətirir xərc edək ancaq cibimizdən,
Həm xərc ola, həm mayeyi-zəhmət, uçitellər!

Boylə əmələ aqıl olan mürtekbə olmaz,
Layiqmi cibişdanə xəyanət, uçitellər?!

Yə'ni nə deməkdir bu ki, sən pulunu xərc et,
Ta elm oxuyub dərs ala millət, uçitellər?!

Millətdən ötür ağılyan axırda olur kor, -
Məzmunlu məsəldir bu ibarət, uçitellər!

Bildir də nə zəhmətlə bu iclasa yığışdıq,
Etdik nə qədər boş yerə söhbət, uçitellər!

Lağ-lağ danışıldı ki, nədir şüə və sünni,
Lazım ki, bir olsun bu şəriət, uçitellər!

Derdiz ki, gərəkdir açılı məktəbi-nisvan,
Bir yanda dəxi məktəbi-sən'ət, uçitellər!

Bu hərzəvü hədyanlara kimlər qulaq asdı,
Kim verdi bu axmaq sözə qiymət, uçitellər?!

Baş tutdumu beytülmalmız, söylə, sən Allah?
Çəkdi, mən ölüm, hiç xəcalət, učitellər?!

İslamın ölüb yoxsa samrdız vükəlası?
Xudsər eləyirdiz də vəkalət, učitellər?!

Bir millətə kim, siz olasız hadiyü hamı,
Batsın yerə, ya rəb, belə millət, učitellər!

Sıdqi bu ki, bu barədə rə'yimdir əlavə -
Sizlə edə bilməm də şərəkət, učitellər!

Fikrim budur ancaq olam öz keyfimə məşğul -
Bir guşeyi-gülzardə xəlvət, učitellər!

«Mey şişədə, cam əldə, ağır nəş'ə başımda»...
Bu şe'rin edəm virdini adət, učitellər!

ŞƏKİBAİ

Yar getdikcə təhəssür dili-şeydədə durar,
Ömr vardıqca həvəs aşiqi-risvadə durar!

Seyli-tə'n oylə təməwüclə alıb dövrü bərim -
Bənzərəm bir qocaman dağə ki, dəryadə durar!

Döysə də canımı minlərcə mələmət ləpəsi,
Zövrəqi-himmətim əvvəlki təmənnadə durar!

Bisütun sinəsinə dəysə də min tişə, yenə
Cövrə təmkin edərək durduğu mə'vadə durar!

Nəqdi-can isə bəhayi-tələbi-yar, iştə,
Can bəkəf aşiqi-sadiq belə sövdədə durar!

Nə qəm, uğratsa da bir gün məni ifhayə zəman,
Mən gedərsəmsə mərəmim yenə dünyadə durar!

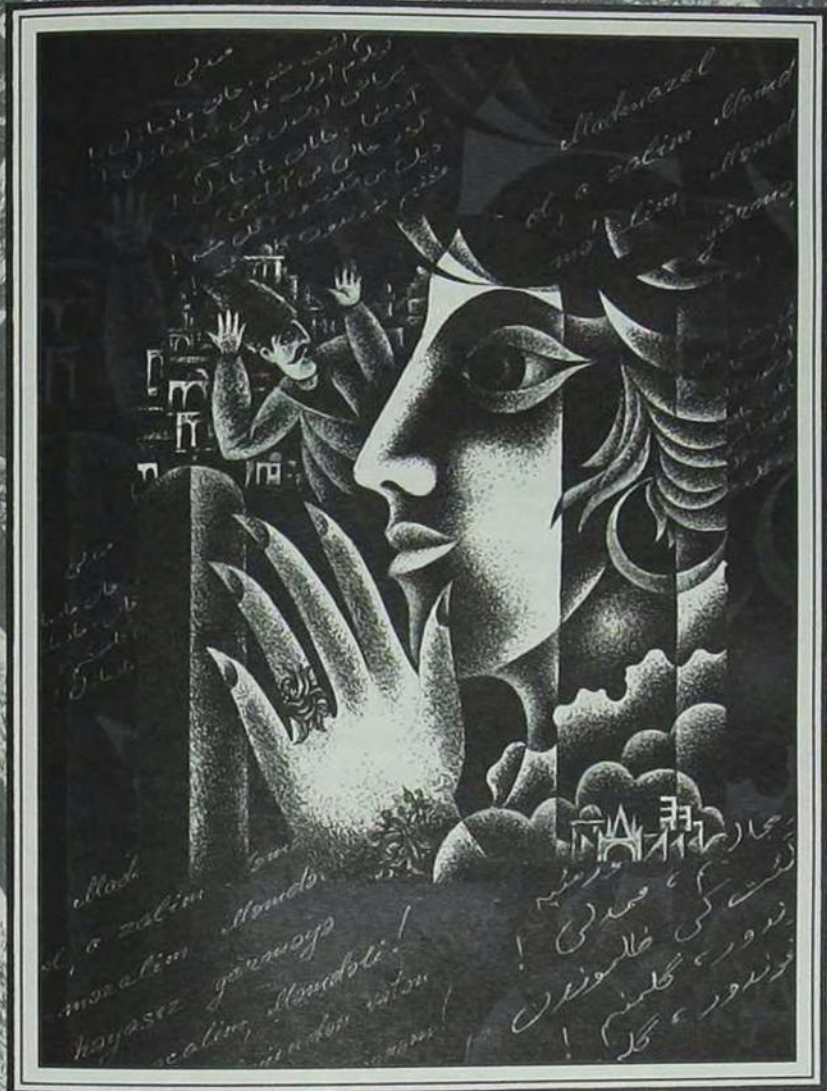
Durmuşam pişü pəsi-tə'ndə, Sabir, necə kim,
O əliflər ki, pəsü pişi-ətə'nadə durar!

VƏQTA Kİ, QOPUR...

Vəqla ki. qopur bir evdə matəm.
Təşkil edilir būsati-ehsan,
Mə'lumlar əyləşir müəmməm,
Təfrih ilə əllərində qəlyan,
Ev sahibinin xəyalı bərhəm.
Əfkan qonaqların fısincan.
Bişdikcə qazan-qazan miitəncəm.
Gəldikcə tabaq-tabaq badımcan -
Yad et məni, yağlı-yağlı yad et!

Vəqta ki, əsas olur mürəttəb
Məcmuəyi-nazü ne'mət ilə,
Sərsüfrədə səf çəkər müəddəb
Eyzən nücəba mətanət ilə,
Dərvazədə əhli-fəqr: «Ya rəb!
Ya rəb!..» çağırır zəlalət ilə;
Sərsüfrədə dadlı-dadlı şərbət,
İçdikcə qonaqlar əldə fincan,
Dərvazədə həsrətü nədamət.
Olduqca nəsibi-müstəməndan -
Yad et məni, qəmli-qəmli yad et!

Vəqta gətirir bir əhli-sərvət
Minheysi-zəkat bir qədər pul;
Seyfül-üləma edib icabət,
Övrədə olur və leyk məşğul;
Yə'ni ki, müqəddəsəm həqiqət (?)
Mən fazili-əsr, xəlq məfzul.
Məbləğ tökülüb hüzurə lay-lay.
Olduqda həvəleyi-cibişdan,
Həqqül-füqərayə şeyx: «Oxqay,
Bəllə'tü») deyib udanda pünhan
Yad et məni, gizli-gizli yad et!..

ایستاد منور بادشاهی
برای مردم ایران
ایستاد منور بادشاهی
برای مردم ایران
ایستاد منور بادشاهی
برای مردم ایران

Allah
o zalim
Allah
o zalim
Allah
o zalim

Allah
o zalim
Allah
o zalim
Allah
o zalim
Allah
o zalim
Allah
o zalim

مخبر
مخبر
مخبر
مخبر
مخبر
مخبر
مخبر
مخبر
مخبر
مخبر

FƏXRİYYƏ

Hərçənd əsirani-qüyudati-zəmanız,
Hərçənd düçarani-bəliyyati-cəhanız,
Zənn etmə ki, bu əsrdə avareyi-nanız,
Əwəl nə idiksə, yenə biz şimdi həmanız...

Turanlılanz, adiyi-şügli-sələfiz biz!
Öz qövmümüzün başına əngəlkələfiz biz!

Zülmətsevər insanlarınız üç-beş yaşımızdan,
Fitnə göyərir torpağımızdan, daşımızdan,
Tarac edərək, bac alırsız qardaşımızdan,
Çıxmaz, çıxma bilməz də bu adət başımızdan...

Əslafımıza çünki həqiqi xələfiz biz!
Öz qövmümüzün başına əngəlkələfiz biz!

Ol gün ki, Məlikşah Büzürg eylədi rihlət,
Etdik iki namərd vəzirə təbəiyyət,
Qırdıq o qədər bir-birimizdən ki, nəhayət,
Düşməni qatıb əl, taxtımızı eylədi qarət...

Öz həqqimizi gözləməyə bitərəfiz biz!
Turanlılanz, adiyi-şügli-sələfiz biz!

Bir vəqt olub leşkəri-Çingizə tərəfdar,
Xarəzmləri məhv elədik qətl ilə yekbar,
Xarəzmlərin şahı fərar eylədi naçar,
Məscidləri, məktəbləri yıxdıq yerə təkrar...

Həqqa ki, səzavari-nişanü şərefiz biz!
Öz dinimizin başına əngəlkələfiz biz!

Bir vəqt də də`vayi-Səlib oldu mühəyya,
Də`vadə firəngilərə qalib gəlib, əmma
Dincəlməyib etdik yenə bir faciə bərpa,
Öz tiğimiz öz rüşəmizi kəsdi sərapa...

Guya ki, biyabanda bitən bir ələfiz biz!
Öz qövmümüzün başına əngəlkələfiz biz!

Bir vəqt dəxi Qarəqoyun, Ağqoyun olduq,
Azərbaycana, həm də Anatoluya dolduq,
Ol qədr qırıb bir-birimizdən ki, yorulduq,
Qırdıqca yorulduq və yorulduqca qıldıq...

Turanlılanz, adiyi-şügli-sələfiz biz!
Öz qövmümüzün başına əngəlkələfiz biz!

Bir vəqt salıb təfriqə olduq iki qismət,
Teymur şəhə bir paramız etdi himayət,
Xan İldırma bir paramız qıldı itaət,
Qanlar saçılıb, Ankarada qopdu qiyamət...
Əhsən bizə! Həm tircəniz, həm hədəfiz biz!
Öz qövmümüzün başına əngəlkələfiz biz!

Teymur şahi-ləngə olub tabeyi-fərman,
Xan Toxtamışı eylədik al qanıma qəltan,
Ta oldu Qızıl Ordaların dövləti talan,
Məsko şahinə fəidəbəxş oldu bu meydan...
Əlyövm uruslaşmaq ilə zişərəfiz biz!
Öz dinimizin başına əngəlkələfiz biz!

Bir vəqt Şah İsmayilü Sultani-Səlimə
Məftun olaraq eylədik islamı dünimə,
Qoyduq iki tazə adı bir dini-qədimə,
Saldı bu təşəyyö, bu təsənnün bizi bimə...
Qaldıqca bu halətlə səzayi-əsəfiz biz!
Öz dinimizin başına əngəlkələfiz biz!

Nadir bu iki xəstəliyi tutdu nəzərdə,
İstərdi əlac eyləyə bu qorxulu dərdə.
Bu məqsəd ilə əzm edərək girdi nəbərdə,
Məqtulən onun nəşini qoyduq quru yerdə...
Bir şeyi-əcibiz, nə bilim, bir tühəfiz biz!
Öz dinimizin başına əngəlkələfiz biz!

İndi yenə var tazə xəbər, yaxşı təməşa,
İranlıq, osmanlıq ismi olub ehya,
Bir qit'ə yer üstündə qopub bir yekə də'va,
Meydan ki, qızışdı olarıq məhv sərəpa...
Onsuz da əgərçənd ki, yeksər tələfiz biz!
Öz qövmümüzün başına əngəlkələfiz biz!

QORXURAM

Payı-piyadə düşürəm çöllərə, -
Xari-mügilan görürəm, qorxmuram.
Seyr edirəm bərrü biyabanları, -
Quli-biyaban görürəm, qorxmuram.
Gah oluram bəhrdə zövrəqnişin, -
Dalğalı tufan görürəm, qorxmuram.
Gəh çıxıram sahilə, hər yanda min
Vəhşi-yi-güran görürəm, qorxmuram.
Gah şafəq tək düşürəm dağlara, -
Yangılı vulkan görürəm, qorxmuram.
Gəh enirəm sayə tək ormanlara, -
Yırtıcı heyvan görürəm, qorxmuram.
Üz qoyuram gah neyistanlara, -
Bir sürü aslan görürəm, qorxmuram.
Məqbərəlikdə edirəm gəh məkan, -
Qəbrdə xortdan görürəm, qorxmuram.
Mənzil olur gəh mənə viranələr, -
Cin görürəm, can görürəm, qorxmuram.
Bu küreyi-əzrdə mən, müxtəsər,
Müxtəlif əlvan görürəm, qorxmuram.
Xarici mülkündə də hətta gəzib
Çox tühaf insan görürəm, qorxmuram.
Leyk, bu qorxmazlıq ilə, doğrusu,
Ay dadaş, vallahi, billahi, tallahi.
Harda müsəlman görürəm, qorxuram!..
Bisəbəb qorxmayıram, vəchi var:
Neyləyim axır, bu yox olmuşların
Fikrini qan-qan görürəm, qorxuram.
Qorxuram, qorxuram, qorxuram!..

BƏ'Zİ YERLƏRDƏ TƏSADÜF OLUNUR...

Bə'zi yerlərdə təsadüf olunur aşa, ətə,
Müftə görcək tuturam kəndimi bozbaşa, ətə!
Deyirəm, kaş qonaqlıq olan evlərdə bütün
Yeyib-içməkdə başım bənd ola, çulğaşa ətə!

O qədər xoşlanıram tüstüsü çıxcaq kababın -
Ac pişiktək cumuram şövq ilə birbaşa ətə!

Görürəm ta əti qəssab dükənində asılıb,
Az qalır it kimi nəfsim hürə, dırmaşa ətə!
Nuş olur canıma ət, xasə o həngəmdə kim.
Mən yeyəm, xırda uşaqlar baxa, ağlaşa, ətə!
Əti çox istəyirəm, leyk pulu ondan çox,
Nola, quzğun kimi ta müftə qonam laşa, ətə!
Xərc edir bir para əşxas pulun bayramda
Zə'fəranə, yağa, rəzyanəyə, xaşxaşa, ətə!

Filhəqiqət yeməli şeydir əgər pulsuz ola,
Yaramır pul verilə hər quruya, yaşa, ətə!

Pulu ancaq yaraşır çinləyəsən sənduqə,
Nə ki, xərc eyləyəsən millətə, dindaşa, ətə?!
Oylə zəhləm gedir, Allah da bilir, millətdən,
Oluram süst adı gələcək, dönürəm daşa, ətə!

Adı puldursa pulun, leyk özü can yonqarıdır,
Vermək olmur qohuma, qonşuya, qardaşa, ətə!

Verərəm dinimi, imanımı, əmma pulumu
Vermərəm, «Bəhlul» ağa, arxayın ol, aşa, ətə!..

MƏN BELƏ ƏSRARI QANA BİLMİRƏM

Mən belə əsrarı qana bilmirəm,
Qanmaz olub da dolana bilmirəm!..
Axtaxana, dağda dana böyüdü,
Mən böyük ollam haçana, bilmirəm!..
Derlər utan, heç kəsə bir söz demə, -
Həq sözü derkən utana bilmirəm!..
Neyləməli, göz görür, əqlim kəsir,
Mən günəşi göydə dana bilmirəm!..
Şiddəti-seylan ilə baran töktür,
Bir koma yox, daldalana bilmirəm!..
Derlər usan, hərzəvü hədyan demə, -
Güc götürür dərd, usana bilmirəm!..
Derlər, otur evdə, nedim, kasibəm,
Kəsb eləməzsəm, qazana bilmirəm!..
Derlər, a qanmaz, de yıxıl, öl, qutar!
Hə, balam, doğrusu, ay dadaş, mən dəxi
Məsləhət ondan o yana bilmirəm!..

MÜƏLLİMLƏR SİYEZDİ*

Baş tutdu müəllimlərin iclası-siyezdi,
Ey vay, uçitəllər yenə dərkər olacaqdır!..
Zənnimcə mənim, işbu yığıncaqda həmana
Bildirki məsail yenə təkrar olacaqdır.
Təşkil edəcəklər kişilər məktəbi-nisvan.
Qızlar oxuyub cümlə şərafdar olacaqdır.
Hər şəhrdə bir məktəbi-sən'ət açacaqdır,
Oğlanlar alıb həndəsə, me'mar olacaqdır.
Tətbiq edəcəklər yazını şiveyi-türkə,
Sibyan da sühulətlə xəbərdar olacaqdır.

* «Bu şeirlər 33-cü nömrədə çap olunacaqdı. Bəzi səbəblərə görə bu nömrəyə qaldım
(«Molla Nəsrəddin jurnalı).

Təsnif olunub tazə kütüb türk dilində,
Hər kəs oxuyub elmlə bidar olacaqdır.
Bu bir, iki, üç məs'ələdə yox o qədər bak,
Olsun, bəcəhənnəm, necə rəftar olacaqdır.
Lakin bu yamandır ki, iki məzhəbə rəğmən
Bir məs'ələ üstündə də göftar olacaqdır.
Sünnilik ilə şiəliyi qaldıracaqlar,
İslamə yetib rəxnə, xələdar olacaqdır.
Qardaş biləcək bir-birini şiə və sünni,
Hər əmrdə hətrə'yü həməfkar olacaqdır.
Məzhəbləri biranlıq edib bu uçitellər.
Ancaq yavan islam adı təzkar olacaqdır.
Əfsus, səd əfsus sənə, ey gözəl islam!
Kimlər sənə gör indi tərəfdar olacaqdır!?
Baş saçlı, ayaq çəkməli, mirt-mirt danışanlar
Din qədri bilib, mö'minü dindar olacaqdır!..

ÇAPMA ATINI, GİRMƏ BU MEYDANƏ, A MOLLA!

Çapma atını, girmə bu meydanə, a Molla!
Çox məsxərə sən yazma müsəlmanə, a Molla!
Salma özünü ataşi-niranə, a Molla!
Gəlsin yazığın canına, divanə, a Molla!
    Bu sözlərini yaz xərü nadanə, a Molla!
    Biz anlayanıq, gəldik axır canə, a Molla!
Şimdi de görək, məqsədin, aya, nədi bizdən?
Nə kəşfi-kəramət, nə də bir mö'cüzə sizdən
Heç görməmişik, salma özün bir belə gözdən!
Ancaq ki, gəlir birçə şəkil çəkmək əlizdən!
    Qorxum budu inkar edəsən tarın, a Molla!
    Ya məhv edəsən axirət asann, a Molla!
Elm əhlisən, et heyzü nifasi gözəl ünvan,
Ya məs'əleyi-şəkk ilə səhvi elə tibyan,
Məndən gəl eşit bunca nəsihət, a müsəlman!
Nəql eylə «Çəhil tuti», nə hürriyyəti-vicdan?!

Ol bircə peşiman, gəl imanə, a Molla!
Söhbət edəsən huriyü qılmanə, a Molla!

Ya və'z elə bizdən ötar əxbarü əhadis,
Qıl malə təsahüb, qala boş yerdə məvaris,
İrsalə oxu, eylə əyan fərqi-xəbais,
Aya, sənə nə, oldu keçən vəz'ü həvadis?
Qıl təkyə mitəkkayə, elə rahət, a Molla!
Elm əhlinə şimdi belədir adət, a Molla!

Çıx mənberə, zahirdə oxu nəqlü kitabı,
Buğdanı vur anbara, elə meyl şərabi,
Vur başına noxtadı, bu məxluqə, səvabi,
Aya, nə işin var, yazıb ayatı-hicabı?
Bu sözləri insan yazıb insanə, a Molla!
Noxta yaramıb fırqeyi-heyvanə, a Molla!

Ya müctəhid ol, tap özünə çoxlu müqəllid,
Yainki əvam ol, elə irsaləyə təqlid,
Aya, sənə nə, neylədi molla ilə seyid?
Ya neylədi hacı? Elmə hər sözü təcid!
Hər nə eləsə, başda var əmmamə, a Molla!
Dinmə, toxunur aləmi-islamə, a Molla!

Gahi yağışı, gahi müsəllanı danırsan,
Gahi öküzün üstə bu dünyanı danırsan,
Gahi buludu, ərşi-müəllanı danırsan,
Gəh cinni, gəhi quli-biyabanı danırsan,
Təsxirə girib çox oxudun, azdın, a Molla!
Hər nə gəlib öz əqlinə sən yazdın, a Molla!

Təsbihə götür, qurşağı bağla, elə təzvir,
Öz vəhmi-xəyalatını eylə bizə təfsir.
Aya, sənə nə nəf i ki. İran ola tə'mir, -
Risva edib hər həftə çəkirsən belə təsvir?
Bircə sənə nə, noldu bu İranə, a Molla!
Ya molla, seyid qoydula viranə, a Molla!

Coğrafi nədir, elmi-hesab, elmi-riyazi,
Ya elmi-məsahət edə təqsimi-ərazi,
Ya elmi-məadin oxuya kəşf edə gəzi,
Qoy nəhv ilə sərfi oxusun ta ola qazi,

Söhbət eləsin töhrü nəcəsdən, a Molla!

Ya məs'əleyi-qüslü cənabətdən, a Molla!

Ya tiryaki ol, getmə nə də'vavü nə rəzmə,

Sən'ət nədi, Allaha təvəkkül elə, gəzmə.

Ya düşsə yetim mah ye, ver xəlvəti həzmə.

Əyləş, otu, iç badəni, sal mütribi bəzmə.

Bizlərdə nə lazımdı ticarətlər, a Molla!

Bir yaxşı ticarətdi bu adətlər, a Molla!

Aya, sənə nə qız ərə getdi ki, uşaqdı?

Aya, sənə nə açlara noldu ki, quraqdı?

Ya gündə bir arvad ki, müsəlmandan iraqdı?

Yainki tərəqqi bizə hardandı, haçaqdı?

İnkər eləmə qəsd ilə köhnə yolu. Molla!

Bıçarə, yazıq, başı cünundan dolu. Molla!

Yatmırsan özün indi də, neylim, hələ yatma.

Mollalara yansın ürəyin, xəlqi ayıtma,

Xanların evin yıxma, gözüm, köhnəni atma.

Buzlu suyu qaynar qazanın aşma qatma,

Yox anlayanın mənfəəti canə, a Molla!

Dərvişə, axunda, bəyə, həm xanə, a Molla!..

İKİ CAVABLARA BİR CAVAB

Loğalaşıb, a görməmiş, çox da belə fırlıdama!

Tərbiyəsiz uşaq kimi boş-boşuna hırlıdama!

Baş-qulağın düzəlməyib, çox da basıb-guruldama!

Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!

Müntəzəm olmamış əməl, rəvnəqi-kar olurmu ya?!

Sübh tülu' etməmiş vəqti-nəhar olurmu ya?

Bir gül açılmaq ilə də fəsl-i-bəhar olurmu ya?

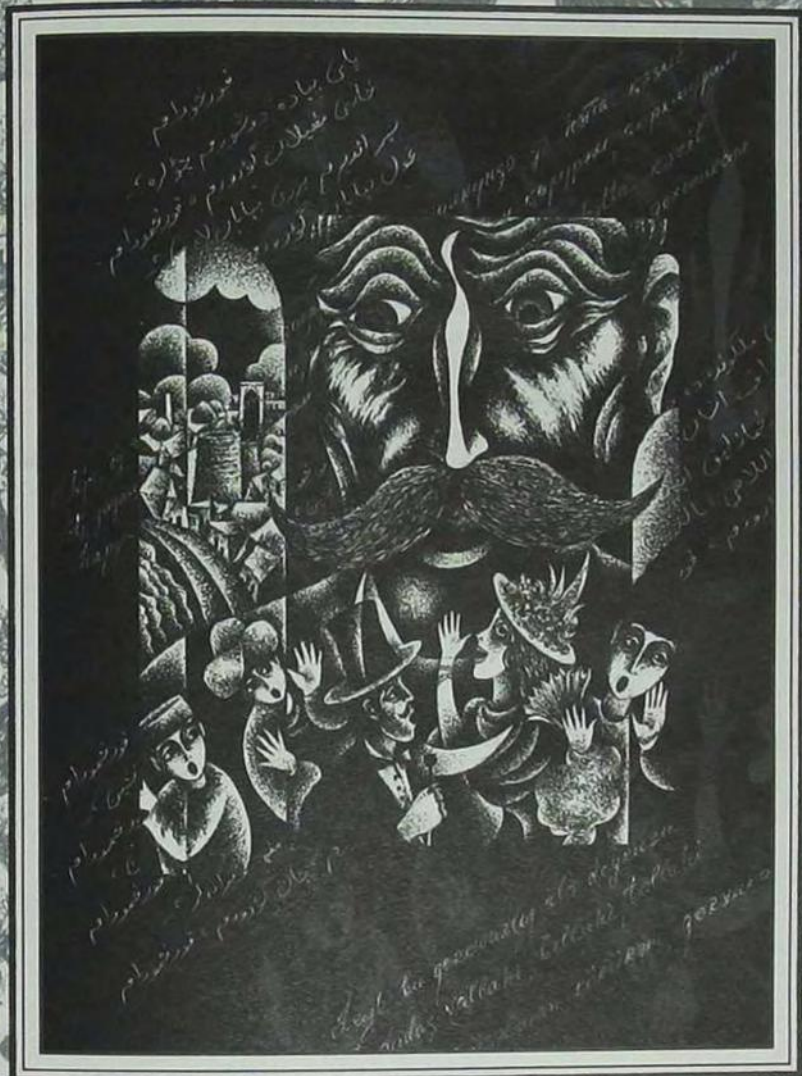
Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!

Qətl elədik Ətabəki, mən ki, bu əmri danmıram?!

Var yenə min Ətabəkiz, yoxsa əməlli qanmıram?

Köhnə qapı bu tezliyə təzələşə inanmıram!

Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!

Girəm Ətabək öldü də, topu tufənginiz ham?
Bəhri-əmiqi-hərbə də kəştiyi-cənginiz ham?
Əski hamamdır, əski tas, pəs yeni rənginiz hamı?
Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!

Söylə mənə, vəzarəti-milliyəniz düzəldimi?
Ya uzun əl, uzun papaq qıssalaşib gödəldimi?
Ölkənizə şəməndəfer yol tapa bildi, gəldimi?
Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!

Dari-şəfayi-Tehrannın get elə bir səyahətin,
Mirzə Əbülhəsən xamm gör rəvişi-təbabətin,
Tən yan böldü zəhr ilə yeksər əcəm cəmaətin!
Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!

Mülki-İraqı adbaad saysam əgər, kəlal olur,
Tul tapar kəlamımız, qərəə həm məlal olur,
İşbu səbəblə şe'rimiz müxtəsər ərzi-hal olur,
Dinmə, danışma, yat balam, sən deyən olmayıb hələ!
Arxa su dolmayıb hələ!
Köhnə idarəniz durur,
Rəngi də solmayıb hələ!..

SOLDUMU GÜLZARIN, EY FAİQİ-NE'MAN PƏSƏR

Soldumu gülzann, ey Faiqi-Ne'man pəsər,
Laleyi-ne'manların oldumu xunincigər,
Sinəyə dəsti-qəza çəkdimi daği-kədə,
Nərgisi-şəhlələrin jaləçəkan oldumu?
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?!

Söyləmədimmi sənə, rahət otur, heyfən,
Çəkmə bu millət qəmin, çək özünə keyf sən,
Xanə deyildir sənin, getməlisən, zeyfən,
Eyləmədin e'tina, qissə həman oldumu?
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?!

Fayidə verməz, dedim, etdiyin əfğan sənə,
Halına yandıqların eyləməz əhsan sənə,
Məskən olur aqibət guşeyi-zindan sənə,
Guşeyi-zindan sənə işlə məkan oldumu?
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?!
Mən demədimmi sənə başda otur tac tək,

Durma müqabil bəla tirinə amac tək,
İstəmə hürriyyəti fə'leyi-möhtac tək,
Balü pərin nagəhan tirə nişan oldumu?
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?!

Mən demədimmi sənə girmə işə can ilən,
Xovf elə, sallaşma çox bəylər ilən, xan ilən,
Olmagilən həmrəviş məclisi-İran ilən,
Məclisi-İranda bir şövkətü şan oldumu?
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?!

Mən demədimmi sənə həzrəti-zişanları,
Eyləmə də'vət əbəs birliyə işanları,
Sən ki, yığa bilməsən bunca pərişanları,
Məs'əleyi-ittihad həllü bəyan oldumu?
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?!

EY ON KI, ÜLUMİ-MƏDƏNİDƏN...

Ey on ki, ülumi-mədənidən xəbərin var,
Yüz dərdi-sərin var;
Bica yerə hər ləhzədə min şürü şərin var,
Çox pis nəzərin var.
Bəsdir, az elə bizləri sən əlmdə talib,
Axır nə münasib?
Gör milləti-bipavü sərü həm çü xərin var,
Bundan bəterin var!
Təsxiri-əcinno ilə et kəşfi-kəramət,
Əhsən deyə millət;
Neylim oxuyub elmi-sənaye hünərin var,
Nəfin, səmərin var?!Buynuzlu ilan seydinə get yazgilə əfsun,
Etmə bizi məhzun!
Minlər bu əməldə görəsən simü zərin var,
Ali əsərin var!

Bəsdir dəxi millət qəmini eyləmə təkrar.

Olmaz belə israr!

Bir bax özünə, gör necə əşki-bəsərin var,

Həm çeşmi-tərin var!

Yüz elm oxusan, axırı avarə qalarsan,

Biçarə qalarsan;

Baxmazla sənin sinədə dürlü gühərin var,

Lə'li-tərin var.

Bir tazə cavan olsan, əzizim, işin işdir.

Bu yaxşı rəvişdir;

Hər kəs görə söylər: necə lə'li-şəkərin var.

İncə kəmərin var.

Əlbət yeyib-içmək, keyf çəkmək ola karın.

Həm olmaya arıı;

Bunda biləsən yaxşıca fəthü zəfərin var,

Hali-digərin var.

Getsə belə iş möhtəşəmi-xəlvət olursan,

Asudə qalırsan;

Boylə eləməzsən, bilirəm, çox xətərin var,

Həm şurü şərin var.

Yoxsa deyəsən milləti-biçarə qəmindən.

Hakim sitəmindən;

Bil sübhə kimi naleyi-mürği-səhərin var!

01 dərbədərin var!

Etmə qəmi-millət,

Açma başa zəhmət,

Olsa belə möhnət

Xunun ciyərin var!

SUAL-CAVAB

- Görmə! - Baş üstə, yumaram gözlərim.
- Dinnə! - Mütiəm, kəsərəm sözlərim.
- Bir söz eşitmə! - Qulağım bağlaram.
- Gülmə! - Pəkey, şamü səhər ağlaram.
- Qanma! - Bacarmam! Məni mə'zur tut,
Boyləcə təklifi-məhalı unut!
Qabili-imkanını olur qanmamaq?
Məcməri-nar içrə olub yanmamaq?
Eylə xəmuş atəşi-suzamni,
Qıl məni asudə, həm öz canını!

**İFTARDAN BİR GÖFTAR,
YA MƏCMUƏDƏN BİR LÖQMƏ**

Atmış niqabi-hüsni məcmuəyi-təvəngər,
Məcmuədə düzölmüş eyzən xuruş sərəsər,
Həsərəkəşani-mətbəx, gürgani-bətnərvər,
Cari boğaza şərbət, sari-məzaqə şəkkər,
Əksi-buxari-dolma, zilli-əmməmeysi-sər,
Dəryayi-iştəhayə olmaqda behcətəvər,
Hüzzar içində əsla yox bir fəqirü müztər,
İftar vəqtidir ha, ey vaizi-süxənvər!

İş başbilənsiz olmaz!
Sərsüfrə sənsiz olmaz!

Vəqti-ğəza ki, nəfsin cüş etdiyi zəmandır,
Bilcümlə ruzadə həngami-əkli-nandır,
Ənvə'i-nazü ne' mət sərsüffədə əyandır.
Lakin o löqmələr həp ə'yanə şayəgandır,
Hər su nəzər edərsən: bəydir, əmirü xandır,
Fəqr əhlinə bu halət taqət-güdazi-candır.
İftar ləzzətəfza suri-səfanişandır.
Ey müstəhəq, darıxma, könlün əgərçi qandır!

Miskin həzənsiz olmaz!
Qəm, qüssə sənsiz olmaz!

Etdikcə mən təməşə, gördükcə işbu kari -
Acizdə inkisari, saildə izzitirari,
Miskində intizari, tacirdə ehtikari,

Əşkim olur gözümdən xuni-ciyərlə cari,
Heyhat, olurmu çeşmim haiz bu iqtidari
Ta yanmadıqca könlüm, ey könlümün mədari?!
Əş'ari-atəşin-dəm yaxdıqca qəlbi-zari,
Təqlid edir təbiət mürğani-növbəhari.

Şair süxənsiz olmaz,
ŞeT isə sənsiz olmaz!

Ey əhli-fəqrü faqə, ver şairə səlalın,
Dəmdir ki, şair olsun dildadəyi-kəlahın,
Dəmdir ki, şe'ri-nəğzım şərh etsin ərzi-halın,
Şayani-rəhm olunsun hər kəsə infiahn,
Surətnümalıq etsin ayineyi-visalm,
Gözlərdə cüvələnsin insan kimi cəmalın.
Heyhat! Sümmə heyhat! Xam olmasın xəyalın!
Bihimmət əğniyədən olmaz rəva sualın.
Tök ruyi-zərdin üzrə daim sirişki-alm...

Sail mihənsiz olmaz!
Möhnət də sənsiz olmaz!

BİMƏRHƏMƏT Ə'YANLARINA...

Bimərhəmət ə'yanlarma şükr, xudaya!
Bu sahibi-milyanlarma şükr, xudaya!
Millət qəminə baxmayan ənzari-kərəmlə -
İşani-zəvişanlarma şükr, xudaya!
İş bilməyən ancaq yemək-içməkdən əlavə,
Bu canlı dəyirmanlarına şükr, xudaya!
Bidadi-bəradərlə olan qanma qəltan,
Qafqazdakı qurbanlarına şükr, xudaya!
Xassə Bakı şəhrində, o şöhrətli məkanda
Dərya tək axan qanlarına şükr, xudaya!
Xunxar olan əfradi-bəni-növ'ünə daim -
Bu vəhşiyü gürranlarma şükr, xudaya!
Qurd isə, şəqal isə biyabanda olurdu,
Şəhr içrə bu heyvanlarına şükr, xudaya!

Hophopnəmə

Gözlənməyən ədnahğm icadına ciddən -
Himmət edən insanlarına şükür, xudaya!
Həmməmdə övrətlərə quldurluq edən bu
Qeyrətli müsəlmanlarına şükür, xudaya!
Sakit oturan boylə cinayətlərə qarşı
Bu sahibi-vicdanlanna şükür, xudaya!
Bilməm nə zəman qəhrin edər aləmi bərbad?!
Səbr etdiyən avanlanna şükür, xudaya!
Həll olmadı könlümdəki niskilli müəmma,
Təcdid edirəm mətləi, məbə'di var əmma

MƏKTUB

Molla dayı, etmə şərərət belə,
Ortalığa salma ləcacət belə!..

Gündə çıxarma yeni bir qaidə,
Məktəbi bilmə belə bafaidə,
Milləti bənd etmə əlif-baidə,
Söyləmə «se'fəs» belə, «qərşət» belə!..

Çox da sənin tək deyiləm naxələf
Ta olam aqi-pədərani-sələf,
Elmlə övladımı etməm tələf-
Min də desən söz belə, söhbət belə!..

Elm nədir, fəzl nədir - qanmaram,
Atəşi-elmə alışıb yanmaram,
Sən edən işğalərə aldanmaram,
Vermə əbəs kəndinə zəhmət belə!..

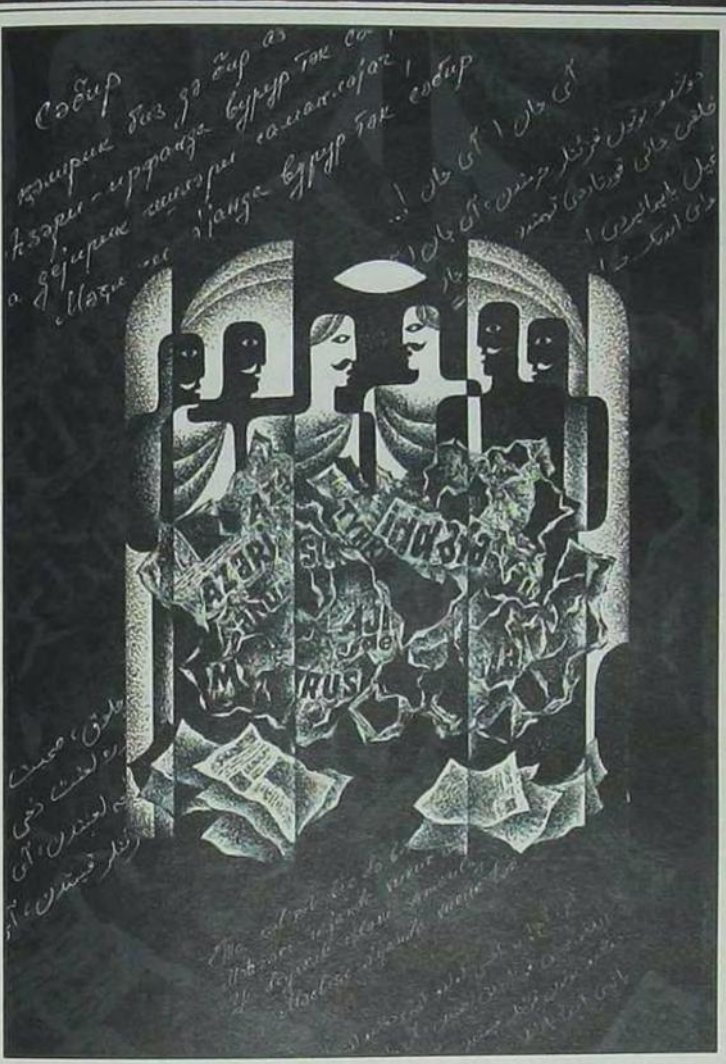
Cəhlədə bir qəPəyi-istadəyəm,
Aləmi məhv etməyə amadəyəm,
Adiyi-tiryakü meyü badəyəm,
Etmışəm ömrümdə mən adət belə!..

Tikmə, kənar ol, gözümdə milləti!
Neyləyirəm milləti, milliyəti?!
Oldu başım dəng, dəyiş söhbəti,
Az sölə millət belə, ümmət belə!..

Mən fəqət öz əmrimi samanlaram.
Xeyrim üçün aləmi viranlaram,
Mən nə cəməət, nə vətən anlaram, -
    Yansa vətən, batsa cəməət belə!..
Yox gözüm əsla fiiqərə görməyə!
Xud, fiiqəranı nə rəva görməyə?
Gözdə əgər olsa ziya görməyə -
    Göstər ona pul belə, dövlət belə!..

TÖHMƏT EDİR QƏZETÇİLƏR, ...

Töhmət edir qəzetçilər, - məşəri-nası bir belə!..
Özlərinin, inan ki, yox fəlmü zəkası bir belə!..
Mən kimi aqıl olsalar, şügl edələr oğurluğu, -
Zəhməti, rənci bir belə!.. Zövqü səfası bir belə!..
Cümlə məarif əhlinin haləti göz önündədir, -
Vəchi-məaşı bir belə!.. Dərdii bəlası bir belə!..
Madəri-elmə söylənir Məryamə söylənən tühəm.
Elmin anası bir belə!.. Cəhlin atası bir belə!..
Mən dəliyəmmi oğlumu məktəbə, dərse sövq edəm?!
Dərsin əzası bir belə, xəlqin ədası bir belə!..

Социал
 արարել ինչ թո՛ւք ան
 հոգոր - արքաջը նրաք թո՛ւք ան
 զայնք արքաջը նրաք թո՛ւք ան
 Անքաջ արքաջը նրաք թո՛ւք ան

Երկու, հաստ
 ինչ արքաջը
 զայնք արքաջը

Այն ժամ
 Դուք արքաջը նրաք թո՛ւք ան
 Երկու, հաստ
 ինչ արքաջը

Այն ժամ
 Դուք արքաջը նրաք թո՛ւք ան
 Երկու, հաստ
 ինչ արքաջը

1908

DAŞ QƏLBİLİ İNSANLARI NEYLƏRDİN, İLAHİ?!

Daş qəlbli insanları neylərdin, ilahi?!
Bizdə bu soyuq qanları neylərdin, ilahi?!

Artdıqca həyasızlıq olur el mütəhəmmil,
Hər zülmə dözən canlan neylərdin, ilahi?!

Bir dövrdə kim, sidqü səfa qalmaqaymış, -
Bilməm belə dövranlan neylərdin, ilahi?!

Məzlumlann göz yaşı dərya olacaqmış, -
Dəryaları, ümmanları neylərdin, ilahi?!

Səyyadi-cəfakardə rəhm olmayacaqmış, -
Ahuləri, ceyranlan neylərdin, ilahi?!

Bağın, əkinin xeyrini bəylər görəcəkmış, -
Töxm əkməyə dehqanları neylərdin, ilahi?!

İş rəncbərin, güic öküzün, yer özününkü, -
Bəyzadələri, xanlan neylərdin, ilahi?!

Hökəm eyləyəcəkmış bütün aləmdə cəhalət, -
Dildadəyi-irfanlan neylərdin, ilahi?!

Surtuqlu müsəlmanları təkfirə qoyan bu
Döşdüklü müsəlmanları neylərdin, ilahi?!

Yaxud buların bunca nüfuzu olacaqmış, -
Beş-üç bu süxəndanlan neylərdin, ilahi?!

Qeyrətli danosbazlanmız iş bacarırkən, -
Tənbəl, dəli şeytanları neylərdin, ilahi?!

Ərlər hərə bir qız kimi oğlan sevəcəkmış, -
Evlərdəki nisvanlan neylərdin, ilahi?!

Tacirlərimiz Sonyalara bənd olacaqmış, -
Bədbəxt Tükəzbanlan neylərdin, ilahi?!

Sübhənəkə,sübhənəkə, sübhənəkə, ya rəb!
Baxdıqca bu hikmətlərə heyran oluram həp!..

SUAL-CAVAB

CAVAN-QOCA

- Şəhri-mə'lumunuzun vəz'ü qərarı necədir?
Həmdülillah, necə görmüşdüsə Nuh, oyləcədir!
Yeni məktəb açılıbmı vətən övladı üçün?
Az deyil Adəm açan mədrəsə əhfadı üçün!
Oxuyurmu qəzetə şəhrinizin əhli təmam?
Bə'zi sarsaq oxumuşlar oxuyur, mən oxumam!
Ölkənizdə açılıbdırmı qiraətxanə?
Tazələr açmış idi, qoyduq onu viranə!
Ac qanndaşlara infaq edilirmi, əmi can?
Onu görməzmi xuda, el niyə versin ona nan?!
Bivə övrətlərin əmri ahırmı nəzərə?
Canı çıxsın, o da getsin yenə bir tazə ərə!
İttihad əmrinə dair danışırsız mı ban?
Danışır bir paramız, leyk boğazdan yuxarı!
Sünniyü şiə təəssübləri ləğv oldumu ya?
Nə dedin? Küfr danışdın! Cıraram ağzım ha!..
- Qabili-ərz sözü mənə yox, mənə əfv et, gedirəm...
  - Bəcəhənnəm ki, gedirsən, səni xud mən nədirəm?!
  - Buna bax, ağzına bax, surəti-ıdbanna bax!
  - Başımın şapqasına, etdiyi göftarına bax!..

SƏBİR

- Ta gəlirik biz də bir az anlayaq, -
Məhzəri-irfanda vurur tək səbir.
Ya deyirik işləri samanlayaq, -
Məclisi-ə'yanda vurur tək səbir.
- İstəyirik bir iş açmaq filməsəl,
Söyləşirik bir-iki il laəqəl,
Ta deyilir pul verin, aşşın əməl, —
Ölkədə, hər yanda vurur tək səbir.
- Yalnız bizi eyləməyib mübtəla:
Səfheyi-Qafqazı tutub bu bəla;
Qaxda, Qazaxda, Şəkiddə bərməla,
Şişədə, Şirvanda vurur tək səbir.

Lakin o yerlərdə gedir, dunnayır,
Bir elə layiqli kələk qumrayır,
Gəncədə derlərsə vurur, vurmayır,
Oylə ki, Səlyanda vurur tək səbir.

Andıra qalmış nə yaman səslənir!
Söz deməyə vermir aman, səslənir!
Ox atılır, sanki kaman səslənir!
Sahəti-meydanda vurur tək səbir.

Hərzə nə şura və nə məclis bilir.
Nə düşünür yaxşı, nə bir pis bilir,
Qorxmur, utanmur, nə də bir his bilir,
Hücrədə, dükkanda vurur tək səbir...

FİSİNCAN

Sanma əzdikcə fələk bizləri viranlıq olur.
Un təmənnası ilə buğda dəyirmanlıq olur!
Qarışıqdır hələlik millətin iste'dadı, -
Ələnirsə, safı bir yan, tozu bir yanlıq olur!
Çalxalandıqca, bulandıqca zaman nehrə kimi.
Yağı yağ üstə çıxır, ayramı ayrınlıq olur!
Kim ki, insanı sevrər, - aşıqi-hürriyyət olur.
Bəli, hürriyyət olan yerdə də insanlıq olur!
Ey ki, dersən, ürəfa rahi-xətadə bulunur,
Elmi-məntiqcə bu söz bəhreyi-nadanlıq olur!
Ürəfa dersən özün, əhli-xəta dersən özün,
Düşünürsənmi bu sözdə necə hədəyanlıq olur?
Gözünü xirələdirmi günəşi irfanın?
Haydı, xəffaşsifət, buncamı xulqanlıq olur?!
Tanırıq biz sizi artıq, demə ha, biz beləyik,
Tanılır ol kişi kim, tutduğu meydanlıq olur!
Baxmasız guşeyi-çəşm ilə fəqirənə tərəf,
Yüyürürsüz ora kim, dadlı fisincanlıq olur!..

ALDANMARAM Kİ, DOĞRUDUR AYININ,...

Aldanmaram ki, doğrudur ayinin, ey əmu!
Kəssin məni, həqiqi isə dinin, ey əmu!
İmanına qəsəmlə çapırsan cəməəti,
Quldurçuluq tufəngimidir dinin, ey əmu?!
Qəlbin kimi siyah edəməzsən məhasinin,
Cumma hənyə, boşla bu təlvinin, ey əmu!
Sövmü səlatdan sənə gər çıxmasaydı pul,
Olmazdı bunca zəhmətə təmkinin, ey əmu!
Tikmə nəməzini gözümə bir cida kimi.
Göstər müamiləndəki tə'yinin, ey əmu!

BİZƏ NƏ?!

Gər bu il xəlqi təbah etdi giranlıq, bizə nə?!
Tapmayırsan ac-yalavaclar güzəranlıq, bizə nə?!
Biz məgər açlara vəqf eyləmişik malımızı?
Ta ki, hər müstəhəqə bəzi edək əhvalımızı?
Biz müraət edərək ancaq öz əhvalımızı,
Daima bəsləyərək naz ilə ətfalımızı;
Atasız tipləri basdı poranlıq, bizə nə?!
Tapmayırsan ac-yalavaclar güzəranlıq, bizə nə?!
Bu da sözdürmə, qazandıqlanımız parələri
Hey verək boğmalasın Zəngəzur avarələri?
Bizlərə dəxli nədir, - yoxdur əgər çarələri
Qoy ağarsın fəqərə gözlərinin qarələri!
Çəksin onlar gecə-gündüz nigəranlıq, bizə nə?!
Tapmayırsan ac-yalavaclar güzəranlıq, bizə nə?!
Boşla, ay Molla dayı, sən də bizi çəkmə zora!
Biz sənin hiylən ilə düşmərik əsla bu tora!
Baxmarıq guşeyi-çəşm ilə daha Zəngəzura!
Qarlı dağlarda soyuqdan ölənin canı gora!
Olmadı qismət o bədbəxtə aranlıq, bizə nə?!
Tapmayırsan ac-yalavaclar güzəranlıq, bizə nə?!

Bizə göstərmə, əzizim, o qəm oynadılarım,
Yazda çox gözmişik al güllər açan dağlarım,
Yığmışıq dehyekini, boşlanmışq bağlarım,
Qış üçün xoşlanmışq Tiflis oyuncuqlarım;
Çulğayıb Zəngəzuru indi boranlıq, bizə nə?!
Tapmayır ac-yalavaclar güzəranlıq, bizə nə?!

Hələlik tullamışq xaneyi-viranələri,
Dolanıb kişveri-Tiflisdə kaşanələri,
Tapdıq axır Lizalar tək neçə cananələri,
Çilçiraqlarla işıqlandırırıq xanələri,
Zalxalar daxmasına çökdü qaranlıq, bizə nə?!
Tapmayır ac-yalavaclar güzəranlıq, bizə nə?!

RƏHGÜZARİ-MƏXLUQATDA BİR MÖHTACİ-MƏSARİF

Ey dərbədar gözib ürəyi qan olan çocuq!
Bir ləqmə nan üçün gözü gıryan olan çocuq!
Əşkilə abrusu da rızan olan çocuq!
Mətlubi nan, qazandığı hirman olan çocuq!
İnsan kimi bilinsə idi qədrü qiymətin,
Açmış olurdu məktəbi-milli cəməstin,
Dərk etmək istəmir hələ bu feyzi millətin,
Qalsın nihan vədieyi-fitri-məharətin;
Ey ehtişami-milləti talan olan çocuq!
Ey dərbədar gözib ürəyi qan olan çocuq!

Ey gövhəri-fitadə-bəgil, qal nihan hənuz,
Sərrafi-qədrdan deyil islamiyan hənuz,
Məşğul xurdü xəbdür ərbabi-şan hənuz,
Var ortalıqda söhbəti-də`vayi-nan hənuz,
Yox gövhəri-səadətə xahan olan çocuq!
Ey dərbədar gözib ürəyi qan olan çocuq!

Həqli deyil o kim sənə der: var qəbahətin;
Məncə, qəbahət isə olur hali millətin...
Etsəydi tərbiyət səni əhli-vilayətin,
Sailliyə qalırımdı hərgiz də rəğbətin?!
Başsız qalıb ayaqlara üftan olan çocuq!
Ey dərbədar gözib ürəyi qan olan çocuq!

Ey nəxleyi-vətən, əsəf olsun bu halına
Kim, bəxşi-tərbiyət edənün yox nihalına!
Bilməm nələr gəlir şu qaranlıq xəyalına...
Baxdıqca yalü balına yandı mələlinalı!

Ey vadiyi-səfaləti puyan olan çocuq!
Ey dərbədər gözib ürəyi qan olan çocuq!

Olsun əsəf o millətə kim, bixəyaldır,
Yaxud xəyalı kəndinə təksiri-maldır;
Yavrum, quzum, yatanlar ayılmaz, məhaldır,
Ancaq mənimki nalə, səninki süaldır...

Ey mən kimi tənəffürə şayan olan çocuq!
Ey dərbədər gözib ürəyi qan olan çocuq!

BARAKALLAH

Sən beləsənmiş, balam, ay barakallah sənə!..
Fisq imiş əmrin tamam, ay barakallah sənə!..

Doğru imiş, şairin olmaz imiş məzhəbi,
Kafir olurmuş bütün mirzələrin əğləbi,
Ləğvü əbəs mətləbi, ləhvü ləəb məşrəbi,
Şüglü qəzet, telqram, ay barakallah sənə!

Ay adama oxşamaz, bir üzünə baxsana!
Bomboz olub saqqalın, rəngü həna yaxsana!
Mö'min olub, bir üzük barmağına taxsana!
Ta ki, desin xasü am: ay barakallah sənə!

Yox xəbərin, binəva, hiç özündən sənün,
Ləp malaqanlıq yağır girdə gözündən sənün,
Doğrusu, mən ürkmüşəm bə'zi sözündən sənün...
Vermərəm artıq salam, ay barakallah sənə!

Heyf qapanmış sənün didəyi-həqbinlərin,
Mənzilinə yığmışan partretin cinlərin,
Gözlərinə çapmayır yoxsa bu bidinlərin -
Surəti hər sübhü şam, ay barakallah sənə!

Əqlin azıb, ay yazıq, boşlamışan karını,
Cümlə dəyişdirmisən kürkünü, paltarını,
Çəkmə, qaloş geymişən, pozmuşan ətvarını,
«Fi'lükə fi'lül-həram», ay barakallah sənə!
Ağzına olsun qadam, ay barakallah sənə!..

OLMUR, OLMASIN!

A t a

Küçədə tullan, ey oğul, sən'ətin olmur, olmasın!
Sən'ətə, dərsə, məktəbə rəğbətən olmur, olmasın!

O ğ u l

Kəsbinə getməyə, ata, fürsətin olmur, olmasın!
Gündə bir arvad al, boşə, qeyrətin olmur, olmasın!

A t a

Axşam olanda çıx çölə, gəlmə səbahə tək hələ.
Neyləsən eylə, bir belə ismətin olmur, olmasın!
İffətin olmur, olmasın!

O ğ u l

Axşam olanda yax həna, düz zəvəcatı yan-yana,
Girdin o dəm ki, yorğana, halətin olmur, olmasın!
Qüdrətin olmur, olmasın!

A t a

Tezdən ayılma bir səhər, dərsinə qılma bir nəzər.
Elin oxumaqda, müxtəsər, niyyətin olmur, olmasın!
Himmətin olmur, olmasın!

O ğ u l

Saqqalı bağlı hər səhər, isti həmamə qıl güzər,
Qorxma, azarlasan əgər, səhhətin olmur, olmasın!
Behcətin olmur, olmasın!

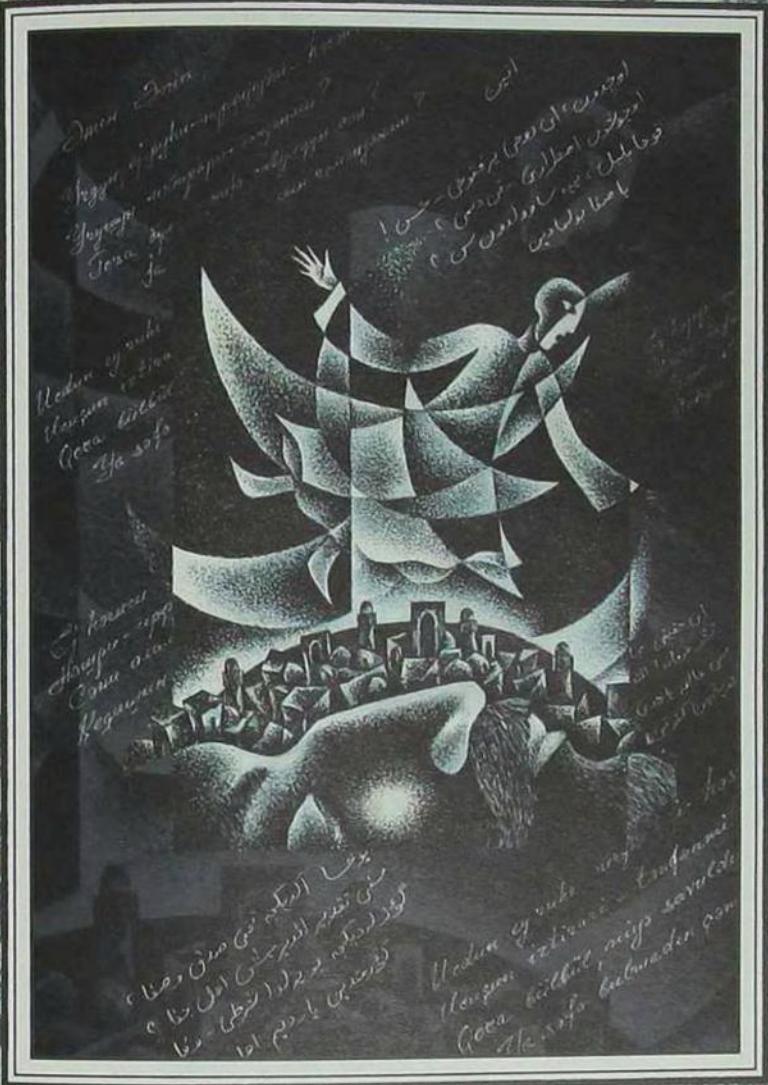
A t a

Uşqoladan çıxan zaman, hər yeri vurnuxan zaman,
El sənə pis baxan zaman, ibrətin olmur, olmasın!
Xiclətin olmur, olmasın!

O ğ u l

Tək həyəətə girən zaman, qonşu qızın görəən zaman,
Şövq ilə dindirən zaman, övrətin olmur, olmasın!
Qismətin olmur, olmasın!

Başma eşqi dolmasın!
Rişini Zalxa yolmasın!..

دین و دنیا
بجز آنکه در پیوسته است
بجز آنکه در پیوسته است
بجز آنکه در پیوسته است
بجز آنکه در پیوسته است

این
اولین بار است که
ببینیم این صحنه
در این کتاب
با این روش

هدیه ای است
از طرف
کتابخانه
موزه

بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار

بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار

هدیه ای است
از طرف
کتابخانه
موزه
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار
بزرگوار

MADAM Kİ, HAMİYANİ-ZÜLMƏT

Madam ki, hamiyani-zülmət
Xoşlar ki, dəvam edə cəhalət;
Heyhat, bilimri onda millət
Tovhid nədir və ya nübüvvət?
Məktəb edir iqtiza zəmanə,
Bixar ola ta güli-fərasət;
Ey seyr arayan o gülsitanə,
Əsli yoxu bəkləmək nə hacət?!

Xab et hələ, qafilanə xab et!

Tainki uyub yatan ayılmaz,
Fərq etməz ola ya ağ, ya qarə;
Xəstə ki, başında huş qalmaz,
Dərdin düşünüb bulurmu çarə?
Ancaq ona türfə-türfə dəllək
Eylər hərə bir əcəb təbabət!
Ey xəstə, ayılma, etmə idrak,
Həp qanımı əmsə də həcamət!

Dönmə o yana, bu yanə, xab et!

Aldanma, quzum, ki ləfzi-kafər
Təshih olunub çıxı lüğətdən;
Madam ki, sağdı Mirzə Qənbər
Eymən deyilik bu məFənətdən;
Qoymaz ki, bu xəlqi cismi-vahid
Hökmündə olub edə məişət;
Əfsaneyi-küfrü şirkü mülhid,
Heyhat, olurmu tərki-ədat?!

Bu nüktəni qanə-qanə xab et!..

MƏSLƏHƏT

Ağrın alım, ay Məşəd Sijimqulu,
Altmışa yetdin, demə oldun ulu,
Şükür ola Allaha, canındır sulu,
Çox da, kişi, tutma beş əlli pulu,
Ver pulunu, dadlı, ləzətli zad al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

Öz dediyindən görünür övrətin
Birdir, olur evdə fəna halətin;
Var imiş evlənməyə də qüdrətin,
Bəs niyə yox laəqəl üç külfətin?
Yoxsa qonum-qonşuda, axtar, yad al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

İndi ki, var elçi də Səfdər kimi,
Bir bala qız al boyu ər'ər kimi,
On-on iki simndə dilbər kimi,
Zülfü qara, sinəsi mərmər kimi,
Qoy başını sinəsinə, bir dad al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

Saxlama kaftar kimi bir övrəti,
Boşla onu, basdı səni nikbəti,
Tap özünə bir sənəmi xəlvəti,
Bağrına bas yarı-mələksurəti,
Sən də igidlər kimi iş gör, ad al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

Oğlun uşaqdır, hələ xamdır, naşı,
Ancaq iyirmi beşə çatmış yaşı,
Çıxmaz onun bir para işdən başı,
Neyləyir evlənməyi, atsin daşı,
Öz kefinə bax, kişi, dad ver, dad al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

And verirəm mən səni imanına,
Bağla həna rişinə, qıy canına,
Bir, iki, üç övrəti düz yanına...
Vermə zərər sərvəti samanına -
Sən nə qəzet qan və nə də «İrşad» al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

Fikr elə bir, kimdi bir arvad alan?
Rus, yəhudi! - Deyil ərzim yalan.
İldə bir arvad alı mə'min olan,
Ləzzəti bir, feyzi də mindir, inan!
Gəlməsə bir qız bu cürə, aldad al!
Qoy babalın boynuma, get, arvad al!

ŞİRVAN

Şe'rimi, Molla dayı, zənbilə salsan, mənə nə?!
Düşməyib əmdəni səhvən yada Şirvan, mənə nə?!
Özüm aciz deyiləm, şəhrimizin ətvarın
Çəkərəm nəzmə, əgər olsa da hədyan, mənə nə?!
Əvvələn, ümdeyi-mətləb bu ki, şəhr əhli təmam
Tənbəlü kahilü bihimmətü nadan, mənə nə?!
Məhfilü məclisimiz, mədrəsəvü məscidimiz,
Həm qiraətxanəmiz bağlı, pərişan, mənə nə?!
Əvəzində buların çayçı, çaxırçı dükanı
Gecə-gündüz doludur cümlə müsəlman, mənə nə?!
Füqəranın qanını çox da sorullar lotular,
Şeyxlər xəlqə satır huriyü qılman, mənə nə?!
Qanmasan sözlərimi jurnala da yazma dəxi.
Məsləhət amma budur, fikr elə, bir qan, mənə nə?!

BİR CİBİMDƏ ƏSKİNASIM, ...

Bir cibimdə əskinasım, bir cibimdə ağ mənət,
Olsun, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!
Pişgahi-çəşmi-canimdə vətən etsə vəfat, -
Olsun, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!
Qarşıma tə'zim üçün səf bağlasa kuhsarlar,
Axsə aclar didəsindən cuyi-cuşişbarlar.
Baxmaram, ancaq çoxalsın kassada dinarlar,
Olsun, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!
Xuni-ixvan ilə qoy olsun vətən bir laləzar,
Zalimanın zülmü hərgiz etməsin vicdanə kar,
Tək ucalsın şə'nimiz, olsun təəyyüş bərqərar.
Olsun, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!
Şimdi bəzi etməm, mənə lazım şu imranın sonu,
Çün pula möhtacdır dünyadə hər anın sonu,
Bərcəhənnəm, olmasın yeksər müsəlmanın sonu!
Olsun, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!

Çeynənildi millətin, neylim, hüquqi-əqdəsi?!
Ya ki, heç bir yerdə yoxdur hörməti, şə'ni, səsi,
Boylə-boylə sözlərin mən olmaram baziçəsi!

Olson, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!

Müxtəsər, çəkmə yanımda bir də vicdan namini,
Ac qalıb, zar ağlayan bikəs yetiman namini.
İstəsən könlüm açılıns - söylə milyan namini!

Olson, olsun, qoy çox olsun boylə ləzzətli həyat!..

AY HARAY!

Ay haray, bir neçə şair, neçə şair kimilər
İstəyir döndərələr Gəncəyə Şirvanımızı!

Yeni məktəb denilən bid'ətin icrası ilə
Bir də bərbad edələr xaneyi-viranımızı!

Kafir olduqları yetməzmi ki, bu hərzələrin,
İstəyirlər çəkələr küfrə müsəlmanımızı!

Ey bizi elmə dəlalət eləyənlər, bilirik,
Qəsdiniz elm deyil, səlbdir imanımızı!

Şaxlarıq hörməti-islami, daha doğru desək,
Açmarıq məktəbə hərgiz də cibişdanımızı!

Deyilik biz nuxulu, gəncəli, ya kim bakılı, -
Belə boş işlərə vəqf eyləyək ehsanımızı!

İstəyirdiz bizi bir fənn ilə iğfal edəsiz, —
Necə gördüz sizi təkfir edən ixvanımızı?!

Kafir etdikmi nəzərgahi-cəməətdə sizi?!
Tamdızmi bizi, gördüzmü də vicdanımızı?!

Gədin indi özünüzdən, dəxi bizdən də deyin!
Ala bildizmi hələ məktəbə sibyanımızı?!

DOĞRU

Doğru deyən olsaydı yalançı usanardı,
Avarə qalanlar dəxi bir söz də qanardı!

Sabitqədəm olsaydı əgər yar vəfada,
Aşiq dəxi qaçmazdı bələdən, dayanardı!

Əqval ilə ə'mal bir olsaydı, yəqinən,
Bunca denilən sözlərə məxluq inanardı!

Münsif həqə həq, batilə batil söləsəydi,
Əlbəttə ki, nahəq söləyən şəxs utanardı!

Şəxsiyyə qərəz yatmışa laylay deməsəydi,

Qəflətlə yatan gözlərimiz bir oyanardı!

Gər ağzı küləkli kişilər püfləməsəydi,
Bir şəm' ki, asudə yanır, həm də yanardı!

Həq söyləyənin küfrünə hökm eyləməsəydik,
Həqqu məgər öz fikrini gizlərdi, danardı?!

DİLBƏR

Ey dilbərənə tərzdə cövlan edən çocuq!
Yeksər musurmanın ürəyin qan edən çocuq!

Hər taifə baxar sənin əqlü kəmalına,
Əxlaqına, xisalına, fikrü xəyalına,
Ancaq musurman aşiq olur gül cəmalına,
Yetmək dilər nə növ ilə olsa visalına,
Ey həsrətin çəkənləri nalan edən çocuq!
Ey dilbərənə tərzdə cövlan edən çocuq!

Ey tiffi-sadə, gəzmə soyaqlarda boylə fərd,
Alicənab əmulərini bilmə çox da mərd,
«Ey kəbki xoşxüram, koca mirəvi bekərd?
Gürre məşo ki, qorbe-ye abid nəmaz kərd!»*
Yoxdur nəməzə sidq ilə iman edən, çocuq!
Ey dilbərənə tərzdə cövlan edən çocuq!

Hər guşədə sənə tapılır min fədayilər,
Rişi hənalı, sürməli gözlü vəfayilər,
Sofı, müridlər, məşədi, kərbəlayilər,
Can tək səni kənarə çəkər pullu dayilər,
    Hər yerdə az deyil səni mehman edən, çocuq!
    Ey dilbəranə tərdə cövlan edən çocuq!

Tə'rif edər səni görə hər möhtərəm kişi,
Təqdim edər sənə bir ovuc səbzə, kişmiş,ı,
Xam olma, alma, anla nədir bunların işi,
Mə'sum olan məzac ilə yox səbzə sazişi,
    Olmaz dübarə dərdinə dərman edən, çocuq!
    Ey dilbəranə tərdə cövlan edən çocuq!

Çox nüktə var, sən anlamasan, anlar aşiqin,
01 nüktəyə çəkir səri samanlar aşiqin,
01 baxəbər, olub neçə ə'yanlar aşiqin,
Molla Həbiblər, Hacı Qurbanlar aşiqin,
    Əlqissə, çoxdu canını qurban edən, çocuq!
    Ey dilbəranə tərdə cövlan edən çocuq!..

BƏXTƏVƏR

Oğlumuz, ay Xansənəm, bir yekə pəlvən imiş!
Bəxtəvər olsun başım, bəxtimiz oğlan imiş!

Durmuş idim küçədə, bir də nə gördüm, həman
Ağnsını aldığım Feyzi gəlir lap piyan,
Çatcaq urub bir qoca saili, qusdurdu qan,
    Gözlərinə döndüyüm sanki bir aslan imiş!
    Bəxtəvər olsun başım, bəxtimiz oğlan imiş!

Sən öləsən, qoy hələ olsun əməlli cəvan,
On beşə çatsın yaşı, cür'ətin etsin əyan,
Bir qoçu olsun bu kim, aləmə salsın fəğan,
    Hər kəs ona söyləsin: Rüstəmi-dastan imiş.
    Bəxtəvər olsun başım, bəxtimiz oğlan imiş!

Yaxşı olub mən bunun bəxtini çöndərmədim,
Bir para pis işlərə fikrini döndərmədim -
Qonşumuzun oğlu tək məktəbə göndərmədim
    Doğrusu, məktəb demək guşeyi-zından imiş.
    Bəxtəvər olsun başım, bəxtimiz oğlan imiş.

Məktəbə getsəydi bu, boylə qalırdı məgər?!
Dərs ilə olmazdımı bir ala-gic dəngəsər?
Axsamacan murt-murt, heyvərlilik, əlhəzər!
Məktəbə məxsus olan hərzəvü hədyan imiş!
Bəxtəvər olsun başın, bəxtimiz oğlan imiş!

Həm də olurdu uşaq dərs ilə bəd'ətiqad.
Məzhəbə rəxnə vurub dinə salırdı fəsad.
Dininə, ayininə etməz idi e'tiqad.

Oğlumuzun, şükr kim, zatı müsəlman imiş!
Bəxtəvər olsun başın, bəxtimiz oğlan imiş!

Nəslimiz insan imiş!
Elmü ədəb qan imiş!
Baisi-xizlan imiş!
Doğrudan, ay Xansənəm,
Can sənə qurban, Sənəm,
Nəslimiz insan imiş!..

ÜÇ ARVAD

Ax, bu uşaqlar necə bədzatdılar!
Lap deyəsən cin kimi bir zatdılar!
Bic-vələdüznələrə söz batmayır,
Mın də nağıl aç, birin aldatmayır,
Keçdi gecə, mətləbə əl çatmayır,
Sübh olar indi, biri də yatmayır,
Nəş'əmizə yaxşı xələl qatdılar!
Ax, bu uşaqlar necə bədzatdılar!

Hey yazıq arvad işi sahmanlayır,
Gəh Fətını, gəh Sadığı yanlayır,
Zeydi söyür, Kamiləni danlayır,
Körpə deyil, hər biri söz anlayır,
Əsl həqiqətdə də bədzatdılar!
Lap deyəsən cin kimi bir zatdılar!

Bir dəli şeytan deyir, aç bəd başın,
Gəl bu hərəmzadələrin at daşın.
Bir-birinə qat bacısın, qardaşın,
Əz bədənin, üz boğazın, kəs başın,

Gör məni axır kimə oxşatdılar!?
Ax, bu uşaqlar necə bədzatdılar!

Bir para bidinlər olub bədgüman,
Derlər: uyub arvada hacı filan,
Hər gecə Qəzvinə sürür karvan...
Sübhi də gərmabədə eylər məkan,
Leyk qaranlıq yerə daş atdılar!
Doğrusu, bunlar dəxi bədzatdılar!

Çox da məni bilməyin əhli-məcaz,
Qəsdim odur, məs'ələ olsun tərəz,
Qüslə müsavi ki, deyil dəstəmaz,
Qüsl ilə bir rük'ətə mindir nəməz...
Xasə çatır feyzə üç arvatdılar!
Bəxtəvər olsunlar, əcəb çatdılar!
Bir neçə şeytanə də ox atdılar!

Gərçi səvab əmr-ibadətədir,
Əfzəli-feyz əhmazi-təatədir,
Leyk o feyzi ki, nəhayətədir,
Məncə, həman qüsl-i-cənaabətədir.
Heyf məni bu gecə toxdatdılar!
Ax, bu uşaqlar necə bədzatdılar!
Bağrımı çatdatdılar,
Sinəmi oxlatdılar,
İl gecəni sübhə tək Bircə məgər
yatdılar?!

SƏBR ELƏ

Etsə də aləm hamısı zəlzələ,
Aləmi gər tutsa da yüz vəlvələ,
Get yuxuya, durma, a qardaş, hələ!
Qovzama başın, cocuğum, səbr elə!
Qonşuların cəhd eləsə sən'ətə,
Yetsə də qeyriləri hüriyyəətə.
Vermə qulaq söhbəti-milliyətə,
Onlar əbəsdir ki, düşür möhnətə,
Ey adı insan, özü kərtənkələ!
Qovzama başın, cocuğum, səbr elə!
Zülm eləsə xan ilə bəy açlara,

Verməsə pul pullu da möhtaclara,
Rəhm olunmazsa yalavaclara.
Canı cəhənnəm, düşə yamaclara,
Bunlar üçün təng eləmə hövsələ!
Qovzama başın, cocuğum, səbr elə!

Qoyma, balam, oğlunu sən uşqola,
Qorxusu var, axırı kafir ola,
Məşqini ver oğruluğa, sal yola,
Axırı gər bağlasalar qol-qola,
Ya vel olub düşsə də əldən-ələ,
Qovzama başın, cocuğum, səbr elə!

Mollaların eyləmə pis adını.
Salma çölə eybini, hər zadını,
Saxlama çox boylə işin yadını –
Etsə kəbin özgənin arvadını,
Özgəsinə eyləmə çox həlhələ,
Qovzama başın, cocuğum, səbr elə!

Hər nə bəla gəlsə sənin başına,
Zülm edələr qövmünə, qardaşına.
Qatsa da düşmənlər ağı aşına,
Qərq olasan axın göz yaşma,
Müxtəsəri, keçsə də iş çəngələ,
Qovzama başın, cocuğum, səbr elə!..

AY NƏNƏ, BİR QIRMIZI SAQQAL KİŞİ!

Ay nənə, bir qırmızı saqqal kişi!
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!

Zöhdlü, təqvalı, dili şükrlü,
Sürməli gözlü, dodağı zikrlü,
Əqli kifayətli, dərin fikrlü,
Qəlbi məhəbbətli, xoşəhval kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!

Molla ədalı, sofi kirdarlı,
Mərsiyəxan qanlı, mürid arlı,
Hacı əməlli, məşədi karlı,

Nitqi həqiqətli, sözü fal kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!
Bir kişidir ki, nə çığır, nə bağır,
Gəzmədə yüngül, danışıqda ağır,
Sir-sifətindən elə bil nur yağır,
Görməmişəm bir buna timsal kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!

Ta məni görcək olur oğlan kimi,
Gah məni ağuşa basır can kimi,
Qol uzadır, gərnəşir aslan kimi,
Gah durur baxmağa mal-mal kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!

Söyləyir, ax! ax! nə gözəl çağ idi,
Onda ki, rəhmətlik atan sağ idi!
İşbu dükanda mənə ortağ idi,
Gündə satırdı nə qədər mal, kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!

İndi sənindir bu dükən sərbəsər,
Gəl, get, otur, dur, ye, iç, ol bəxtəvər,
Qəm yemə, doldur cibinə xüsgəbər,
Ağrını alsın qoca baqqal kişi,
Rüstəmi-dastanə dönən Zal kişi!

Bir belə yaxşı kişi olmaz, nənə,
Gündə verir ləbləbi, kişmiş mənə,
Söyləyir, oğlum, saba tez gəl gənə,
Qoyma qəmindən ola pamal kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!

Gah başımı, gah gözümlü əlləyir,
Gah budumu, gah dizimi əlləyir,
Gah çənəmi, gah üzümü əlləyir,
Bir para söz də deyir ehmal, kişi,
Ağzı dualı, qoca baqqal kişi!..

ŞİKAYƏT

A kişi, bundan əzəl xəlqdə hörmət var idi,

Binəva mollalara hörməti izzət var idi!

Ağa hər yana ki, anqır desə, xəlq anqır idi,

Yer üzündə bərəkət, ne'məti dövlət var idi!

Kimin ağzıydı ki, mən ağ deyənə qarə desin?

Hər nəyə əmr eləsəm, xəlqdə taət var idi!

Hərə öz əmrinə məşğul idi başı aşığa,

Nə bu mollayə sataşmaq, nə bu söhbət var idi!

Elm hardaydı, müsəlman harada, qardaşım,

Nə tərəqqi sözü, nə söhbəti-millət var idi!

A dönüm başına, bilməm bu cəvanlar nə deyir Ki,

əzəl onlara nə qüslü təharət var idi!

Hamısı kafirə bənzər o haramzadələrin,

Nə müsəlmanlığa onlarda şəbahət var idi!

Bu yatan taifəni onlar oyatdı, heyhat!..

Keçdi ol dövr ki, mollalara rahət var idi!

Müftəxorluq nə gözəl peşə idi tutmuş idim,

Nə açan üstünü karın, nə şəmatət var idi!

Ziddimə söz deyən olsaydı edərdim təkfir, İşimi

qurdalasın kimdə nə cür'ət var idi?

İndi bu xırda uşaqlar da edir tə'nə bizə,

Fövt olub getdi o əyyam ki, fürsət var idi!

Ah, əfsus ki, keçdi o gözəl dövrənim!

Rahət idim ki, bu xəlq içrə cəhalət var idi!

GAVUR QIZI

Bilməm nə çarə eyləyim, ay Molla Nəsrəddin!

Çərlətdi lap məni bizim övrət, gavur qızı!

On beş, on altı, bəlkə də, on yeddi il olur

Vardır mənim evimdə bu külfət, gavur qızı!

Üç-dörd uşaq doğub, qocalıb, dişləri düşüb,
Bir kaftara dönübdü bu nikbət, gavur qızı!
İndi nə qədr ona deyirəm, sən qocalmısan,
Çoxdur işin, olur sənə zəhmət, gavur qızı, -
Gəl razı ol ki, bir qız alım, mən də kef çəkim,
Həm eylesin sənə dəxi xidmət, gavur qızı!
Bundan yana dönüb itə mır-mır mınıldayır,
Qoymur olam evimdə də rahət, gavur qızı!
Bir söyləyən yox, ay başı batmış, nə borcuna,
Həqqin nədir salırsan ədavət, gavur qızı?!
Sübh oldu dur, inəkləri sağ, çalxa nehrəni,
Divarə yap təzək, elə qeyrət, gavur qızı!
Örkən, palas, çatı toxu, ip tovla, yun dara,
Təndir qala, bişir çörək, aş, ot, gavur qızı!
Sal başını aşağə sən, ancaq işində ol,
Paltar yu, ev süpür, elə xidmət, gavur qızı!
Yoxsa nə borcuna ki, ər övrət alır yenə,
Övrətsən, ancaq eylə itaət, gavur qızı!
Ərdir, özü bilər, neçə övrət alar, alar,
Heyvan kimi durar, baxar övrət, gavur qızı!

OSMANLILAR, ALDANMAYIN,...

Osmanlılar, aldanmayın, Allahı seversiz!

İranlı kimi yanmayın, Allahı seversiz!

Şad olmayın, ey sevgili millət vükəlası,
Osmanlıda cari ola qanuni-əsasi!
Qanuni-əsasi demə, iranlı əzasi,
İranlıların başlarının qanlı bələsi,
Oğlanları ölmüş analar matəmi, yasi,
Derlərsə sizə var bu işin sonra səfəsi, -

Aldanmayın, aldanmayın, Allahı seversiz!

İranlı kimi yanmayın, Allahı seversiz!

Əvvəlcə verirlər sizə hüriyyəti-əfkar.
Yə'ni danışıb fikrinizi eyləyin izhar;
Vəqta ki, danışdız, vüzərə oldu xəbərdar,
Mütləq görəcəklər ki, cibışdanə zərər var;
Hər fənn ilə olsa qovacaqlar sizi naçar.
Çünki bu yığıncaqda olur həqqiniz inkar,
Yaxşı budu toplanmayın, Allahı seversiz!
İranlı kimi yanmayın, Allahı seversiz!

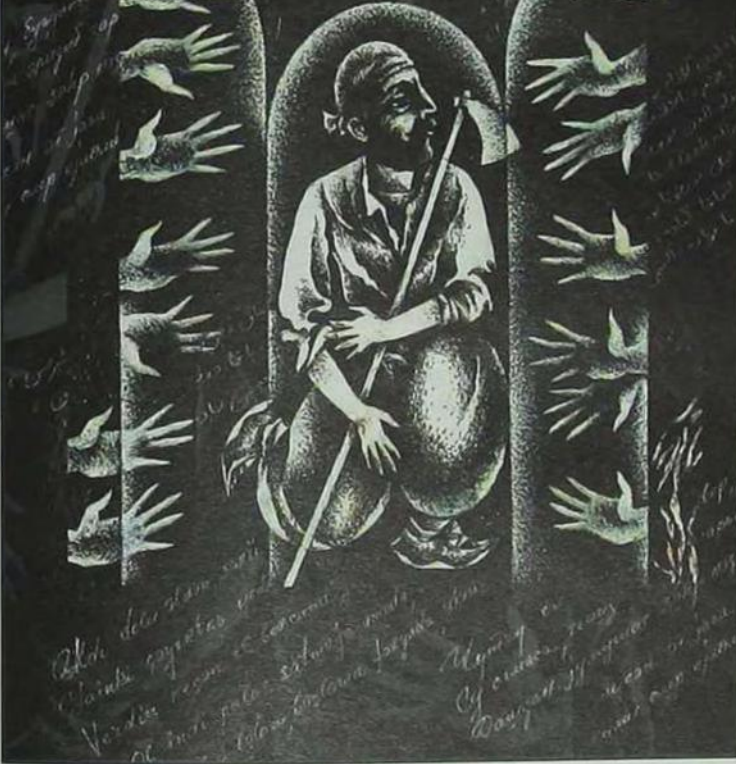
Girəm ki, təərrüzlər edib də vüzərayə
Bir növ ilə öz fikrinizi soxduz arayə,
Ta çatdı xəbər bir para müfsid üləmayə.
Mirzə Əli Əkbərlər əlin açdı duayə,
Təkfir oxu. lə'nətə topu dəydi ürəfayə,
Varmı elə bir şəxs edə əhrarı vıqayə?
Bu əmri əbəs sanmayın, Allahı seversiz!
İranlı kimi yanmayın, Allahı seversiz!

Ya lifəcəb, osmanlılar, aya, nə qanırsız?
Qanuni-əsasi verilib ya inanırsız?
MİR Həşimü Fəzlüllahınız yoxmu sanırsız?
Əksik deyil onlar, vəli, sizlər nə tanırsız!
Bir gün tanıyıb onları labüd usanırsız,
Ancaq usanırsızsa da, qanə boyanırsız!
Qansızları gic qanmayın. Allahı seversiz!
İranlı kimi yanmayın, Allahı seversiz!

Bir vaxtdə bizlər də olub xürrəmə xəndan.
Sandıq ki, veriblər bizə hüriyyəti-vidan,
Şükr etdik, adamcılar olub daxili-insan.
Övladımızı saxlamadıq xanədə pünhan.
Hac Mirzə Həsən qırx lotuya verdi bir oğlan,
Bu molla-nümalər desələr: bizdə var iman,
Yox, yox, ona tovlanmayın, Allahı seversiz!
İranlı kimi yanmayın, Allahı seversiz!..

Citaca
Su amasa,
Kasdan yemasag
Oyagomison at yaga
Koyomiso lewir eme glemison

كلام الله في كتابه
القرآن الكريم
هو نور يهدي
الإنسان
إلى صراط
الاستقامة

Alah delatam
Kanda puyaka
Verde rasam
al mawlah
sahaja
aloh lahana
Mami
By amasa
Rasyad
am

MƏN ŞAHI-QƏVİŞÖVKƏTƏM,...

Mən şahı-qəvişövkətəm, İrən özümündür!

İrən özümün, Rey, Təbəristan özümündür!

Abad ola, ya qalsa da viran, özümündür!

Qanuni-əisasi nədi, fərman özümündür!

Şövkət özümün, fəxr özümün, şan özümündür!

Vermişdi atam gər sizə qanuni-əisasi,

Bir molla kişiydi, var idi hilmə, həyasi,

Bilməzdi nədir leyk ümurati-siyasi;

Ey həməşəri, sən əyninə gey bitli libasi!

Xəl'ət özümün, təxti-zərəfşan özümündür!

Şövkət özümün, fəxr özümün, şan özümündür!

İrənli deyil, cümlə bilir Məndəliyəm mən,

Gürgani-cəfavü sitəmin çəngəliyəm mən,

İrənliyənin başlarının əngəliyəm mən,

Sorram, içərəm qanlanm - çün zəliyəm mən,

Laşə özümün, ət özümün, qan özümündür!

Şövkət özümün, fəxr özümün, şan özümündür!

Gördüz ki, necə sızləri tə'dib elədim mən!

Baqqal balasın leşkərə sərtilib elədim mən!

Atəşlə yaxıb məclisi təxrib elədim mən!

Qur'amı danıb, andı da təkzib elədim mən!

Sövgənd nədir, əhd nə, fərman özümündür!

Şövkət özümün, fəxr özümün, şan özümündür!

Osmanlıda gərçi ucalır bir para səslər,

Alqışlayır ol səsləri həp qırmızıfəslər!

Qəm çəkməyin, ey köhnələr, ey köhnəpərəslər!

İrənima tə'sir etməz boylə nəfəslər!

Bundan sora bu ölkədə meydan özümündür!

Məxluq özümün, xəncəri-bürən özümündür!

Təbrizlilərin kor idimi gözləri əvvəl,

Bir yerdə keçirdik gecə-gündüzləri əvvəl,

Həqqimdə yox idi onların sözləri əvvəl,

Şah etdilər İrənə məni özləri əvvəl,

İndi nə deyirlər dəxi, dövrən özümündür!

Qızlar özümündür, gözəl oğlan özümündür!

İranlı gərək ömr edə zillətdə həmişə,
Nikbətdə, əsarətdə, məzəllətdə həmişə;
İranlı gərək can verə qürbətdə həmişə!
İranlı, itil, get yaxanı bitdə həmişə!

Xaqan özümün, kişvəri saman özümündür!
Şövkət özümün, fəxr özümün, şan özümündür!

QOYMA, GƏLDİ!

Xandostu, amandı, qoyma, gəldi!
Didan yamandı, qoyma, gəldi!

Vay, vay! Deyəsən bəşər deyil bu!
Bir şəkklə uyan təhər deyil bu!
Allahı sevirsən, ər deyil bu!

Ərdodu, qabandı, qoyma, gəldi!
Didan yamandı, qoyma, gəldi!

Ol gün ki, adaxladız, utandım,
Oğlandı, dediz, ərini, inandım,
Ər boylə olurmuş?! İndi qandım;

Xandostu, amandı, qoyma, gəldi!
Kirdarı yamandı, qoyma, gəldi!

Qorxdum, ay aman, yandı bağnım,
Bir nazik ipə sanldı bağnım,
Gup-gup döyünüb danldı bağnım,

Canım oda yandı, qoyma, gəldi!
Kirdarı yamandı, qoyma, gəldi!

Dudkeş kimi bir papaq başında,
Ağ tükləri bəllidir qaşında,
Gərçi qocadır babam yaşında,

Amma sorağandı, qoyma, gəldi!
Kirdan yamandı, qoyma, gəldi!

İyrənmişəm ağzımın suyundan,
Qətran qoxusu gəlir buyundan,
Lap doğrusu qorxmuşam xuyundan,

Bir əfi ilandı, qoyma, gəldi!
Kirdarı yamandı, qoyma, gəldi!

UŞAQDIR

Ay başı daşdı kişi, dinmə, uşaqdır uşağım!
Nə ədəb vaxtıdı, qoy söysün, ufaqdır uşağım!

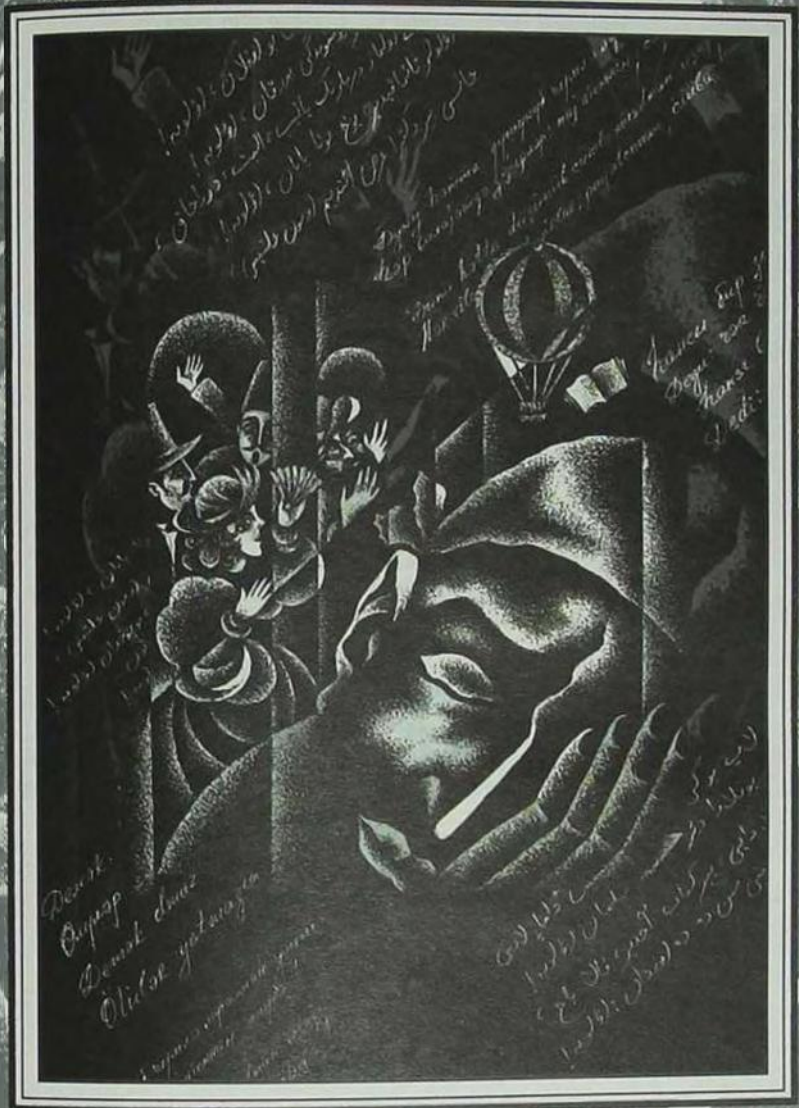
Atanın goru üçün, boşda bu tifli başına,
Keyfinə dəymə, söyə ya sənə, ya qardaşına,
İndicə-indicə ancaq yetir on bir yaşına.
Əqli kəsmir, hələ bir körpə uşaqdır uşağım!
Nə ədəb vaxtıdı, qoy söysün, ufaqdır uşağım!

Bir söyüşdən ötəri etmə əziyyət balama.
Göyərüb coşma, utan, qonşuları yığma dama.
Sənə söydükləri getsin başı batmış atama,
Qışqırıb bağrını da yarma, uşaqdır uşağım!
Nə ədəb vaxtıdı, qoy söysün, ufaqdır uşağım!

Ax, nə yaxşı kişidir qonşumuz Ağcanın əri, -
Oğlu söydükcə fərəhdən açılır balı pəri;
Yoxsa, ay hərzə kişi, bir quru sözdən ötəri
Darıxırsan, deməyirsən ki, uşaqdır uşağım!
Nə ədəb vaxtıdı, qoy söysün, ufaqdır uşağım!

Kişi, az söylə mənə bir dəxi məktəb sözünü!
Yə'ni məktəblə uşaq kamil edərmiş özünü?
Bir söyüşdən yana az danla bu tiflin üzünü!
Sözü ləzzətli, şirin dilli uşaqdır uşağım!
Nə ədəb vaxtıdı, qoy söysün, ufaqdır uşağım!

Deyilik erməni, zayə' edək övladımızı,
Oxudaq gözləri açılmamış əhfadımızı,
Görmüşəm elm oxumuş heyvərə damadımızı.
Qoymaram məktəbə, bir qabil uşaqdır uşağım!
Nə ədəb vaxtıdı, qoy söysün, ufaqdır uşağım!..

سومانی سرفراز
بازار بازارهای مرغ
بانی سرداران
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ

بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ

بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ

بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ

بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ
بازار بازارهای مرغ

İSTİQBALIMIZ LAĞLAĞDIR

İnanmam, söyləmə artıq ki, feyzabad olur aləm,

Yağar imkani-rəhmət, bağı-ədlü dad olur aləm,

Doğar xurşidi-hürriyyət, bütün azad olur aləm,

Xəyali-xamə düşmə, bilmə bir gün şad olur aləm!

Bu ikən vəz'imiz, çox çəkmədən bərbad olur aləm!

Nə istərsən, canım, əl çək, yetər fəryadi-hürriyyət!

Nə yapsın köhnələrlə dilbəri-növzadi-hürriyyət?!

Bütün ixvanın ikən səngdil, cəlladi-hümyət?

Xəyali-xamə düşmə, bilmə bir gün şad olur aləm!

Bu ikən vəz'imiz, çox çəkmədən bərbad olur aləm!

«Oxur, təhsil ilə ehrazi-hürriyyət qılar insan...» -

Bu söz pək doğrudur, əmma hanı məktəb, hanı irfan?

Qalırkən ölkəmiz məktəbsizin, övladımız nadan,

Xəyali-xamə düşmə, bilmə bir gün şad olur aləm!

Bu ikən vəz'imiz, çox çəkmədən bərbad olur aləm!

Təcəlla etdiyin gördük o məhbubi-dilaramın,

Fəqət al qanə qəltan olduğun da gördük islamın,

Başından çıxmadıqca Rey həvası şahı-gümnamin,

Xəyali-xamə düşmə, bilmə bir gün şad olur aləm!

Bu ikən vəz'imiz, çox çəkmədən bərbad olur aləm!

Əgər sən görmədisə zövqünü gülzari-əkvanın,

Yəqin et, mən də görməm bir səfasın ol gülüstanın,

Sənü məndən sora ya dəyşilirmi halı dövrünün?

Xəyali-xamə düşmə, bilmə bir gün şad olur aləm!

Bu ikən vəz'imiz, çox çəkmədən bərbad olur aləm!

CAVAN

Eyvənımız ucadır,

Nökərlərim xocadır,

Niyə məndə durmusan,

Mənim haram qocadır?!

Qabaq dişim tökülüb,

Azılanm sökülüb,

Mənə qoca deməzlər,

Bir az belim bükülüb!

Sözün məni yaralar,
Ürəyimi paralar,
Saqqalım ağardısa,
Həna qoysam qaralar!
İsticə ləvaşım var,
Hər gecəyə aşım var,
Demə, dədəm yerdəsən,
Ancaq əlli yaşım var!
Getmə, getmə, a dilbər!
Məni etmə mükəddər,
Özümü yüz cavana
Eyləmərəm bərabər!..
Getmə, getmə, amandır!
Ürəyim dolu qandır,
Zahirdə qocaldımsa,
Könlüm hələ cəvandır!

AX!..

Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi,
Onda ki, övladi-vətən xam idi!

Öz həqi-məşruini bilməzdi el,
Çöhreyi-hürriyyətə gülməzdi el,
Gözlərini bir kərə silməzdi el,
Qəztəyə, jumulə əyilməzdi el,
Daim eşitdikləri övham idi,
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

Ölkədə bunca yox idi eybcu,
Neyləridiksə görünürdü niku,
Xəlqdə didarimizə arizu,
Bizdə var idi nə gözəl abiru,
Hörmətimiz vacibi-islam idi,
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

Millətə çatdıqca qəm, əyyaş idik,
Hakimə yar, amirə qardaş idik,
Qibleyi-taətgəhi-övbaş idik,
Harda aş olsaydı, ora baş idik,
Hər gecə, hər gün bizə bayram idi.
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

Gərçi riya idi bütün karımız.
Kar ilə bər'əks idi kirdanımız,
Leyk həman var idi miqdarımız,
Höccət idi hər kəsə göftarımız,
Xələqin işi bizlərə ikram idi.
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

Eybimizi çulğalamışdı əba,
Hər nə gəlirdi boşalırdı qaba,
Kim nə qanırdı, - nədi zöhdü riya?
Naxoşa xaki-dərimizdən şəfa,
Söməəmiz kə'beyi-ehram idi.
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

Bizlər idik xələqin inandıqları,
Piri-hidayət deyə qandıqları,
Nur görtürlərdi qarandıqları,
Bizdə idi cümlə qazandıqları,
Kim bizə pul verməsə bədnam idi,
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

İndi adamlar deyəsən cindilər,
Cin nədi, şeytan kimi bidindilər,
Lap bizi ovsarladılar, mindilər,
Ay keçən əyyam, olasan indilər!..
Onda ki, övladi-vətən xam idi,
Ax!., necə kef çəkməli əyyam idi!

AÇILDIQCA SƏNİN SÜBHÜN,...

Açıldıqca sənin sübhün, mənim də hörmətim artır,
Qaraldıqca şəbi-tarin cəlalü şövkətim artır.

Yığılmazkən qapılardan gözümlə bir hərzə sail tək,
O yağlı-yağlı aşılarçın ölüncə həsrətim artır.

Alarsa hər gecə üç-dörd nəfər əşxas gər və'dim,
Nə qəm, beş-altı da olsa, mənim şəxsiyyətim artır.

Müəmməm olmağım olmuş cəlaləfzayi-hər məclis,
Çəkib gərdən dayandıqca o qədri qiymətim artır.

Libasi-alimi olmuş mənimçin aləti-çərçi,
Odur məğrur olub yövməni fəyövməni izzətim artır.

Hikayati-rəzalətbəxş tətbiqi-lüğət etsəm.
Deyib rəngin ibarətlər, kəmalü şöhrətim artır.

Buxarəndəz olduqca plov ol məclisi-amə
Sürurabad olur, didəmdə sürü behcətim artır.

Badımcan dolması, ballı tərək, yağlı qovurmanı
Görən tək ac gözümlə, bəl'inə zövqüm, sür'ətətim artır.

Oyanma, yat, a millət, dinmə, dinmə, durma, tərponmə!
Ayılsan, ah, vaveyla!.. məlalü möhnətim artır!..

NƏSİHƏT

Ey xacə, çalış surəti-zahirdə qəşəng ol!
İstərsən özün siyrəti-mə'nədə cəfəng ol!

Qoy adımı arif, vəli irfanı bəyənmə.
Ariflər ilə gizlicə amadəyi-cəng ol!

Heyvan kimi bir bərədə palçıqda qalanda
Sal fitnəli söz ortalığa, hövsələtəng ol!

Yüzlərəcə ziyan xələqə vur, öz xeyrini gözələ,
Aldatma özün bir kəsə, huşyarü zirəng ol!

Gər məsləhət olsa işini qıl ikiüzlü:
Bir yanda qoyun, özgə tərəflərdə pələng ol!

At məsləkini bircə gecə həbsdə qalsan,
Şeytanlığa adət edərək, zorba nəhəng ol!

Babi deyər təkfir elə həqquləri küllən,
İstərsən özün rühgüzəri-həqqdə ləng ol!

Şapqalı müsəlmanı görüb lə'n oxu hər dəm,
Molla ilə bəy, xan qapısında səpələng ol!

MAHI-RƏMƏZANDIR, YENƏ...

Mahi-rəməzandır, yenə meydan da bizimdir!

Meydan da bizim, ərədə cövlan da bizimdir!

Sərsüfrədə ərbabi-niəm məhzərimizdə,

E'zaz ilə, ikram ilə dövrü bərimizdə,

Min ne'məti-əlvan düzülüb qənşərimizdə,

Sövdəyi-plov, şuri-çığırtma şərimizdə,

Fimi və tərək, dolma, fisincan da bizimdir!

Boşqabda müsəmmavü badımcan da bizimdir!

Sail, qapıdan baxma bizə, pis göz atarsan!

Çox qanqıma, durram, elə vurram ki, batarsan!

Ruzi sənə hər yerdə müqəddərsə çatarsan!

Bir şey əlinə keçməsə, sən ac da yatarsan!

Biz nazü niəm əhliyyik, ehsan da bizimdir!

Ehsan da bizimdir, şərəfü şan da bizimdir!

Səbr eylə hələ, yağlı qarınlar dolar isə,

Dövrədə plov qalmağa imkan olar isə,

Gər sür-sümüyündən bu təamin qalar isə,

Bir şey yetişər həm sənə qismət olar isə,

Şimdi hələlik süfrə də, qazğan da bizimdir!

Şərbət də bizim, kasə də, fincan da bizimdir!

Sən hər qapıda min kərə yahu da deyərsən,

Bir köhnə libas olmasa, cecim də geyərsən,

Bir pahlı çörək düşsə yavansız da yeyərsən,

Gər düşməsə, ac qalmağı da məşq eləyərsən;

Biz möhtərəmik, ne'məti-əlvan da bizimdir!

Qaymaq da bizim, qəhvə də, qəlyan da bizimdir!

Asudə burax bizləri öz halımız ilə,
Zəhmət çəkib iş görmüşük əqvalımız ilə,
Ruzi deşiyi açmışıq iğfalımız ilə,
Zidd isə də əqvalımız ə'malımız ilə,
    Ölyövün yenə sərvətü saman da bizimdir!
    Tacir də bizim, bəy də bizim, xan da bizimdir!
    Əyan da bizimdir!
    Fərman da bizimdir!
    Çünki rəməzandır,
    Meydan da bizimdir!..

BU BOYDA!..

Nədir olur bu cocuqlar ə'yan bu boyda, bu boyda?
Hara gedir bu yazıqlar, aman, bu boyda, bu boyda?
Əyinlərində «buluz», başlarında baftalı şapqa,
Alınlarında urus tək nişan bu boyda, bu boyda!
Məgər bular deyil övladi-paki-dindaran?
Duturlar uşqulalarda məkan bu boyda, bu boyda!
Əcəb bu kim, buların da əcəb həyaləri vardır,
Böyük adam tək oxurlar həman bu boyda, bu boyda!
Bular görək hələ «əbcədə»də hıqqana «qərəşət»də,
Kitabi-elmi oxurlar rəvan bu boyda, bu boyda!
Ana dilin belə bilmir iyirmi yaşlı cəvanlar,
Bilirlər indi bular beş lisan bu boyda, bu boyda!
Lisani-müxtəlifə bilməsi hələ belə dursun,
Qanırlar ərz nədir, asiman, bu boyda, bu boyda!
Məşahəti-küreyi-ərzi qit'ə-qit'ə tanırlar,
Deyirlə, seyr eləyir xakdan, bu boyda, bu boyda!
Bütün kəvakibi bir-bir öz adları ilə sayırlar
Ki, seyr edir hərəsi hər zəman, bu boyda, bu boyda!
Hənuz bir-ikini bilməyən zəmanları ikən
Edirlər elmi-hesabı bəyan bu boyda, bu boyda!

Yəqin ki, bunlara tələqin edir bu bilməyi şeytan...
Və gər nə bunca bilərmi olan bu boyda, bu boyda?!
Amandı, qoymayım övladımız azıb çıxsa yoldan!
Ola bu yaxşı vələdlər yaman bu boyda, bu boyda!..

NƏ YAZIM?

Şairəm, çünki vəzifəm budur əş'ar yazım,
Gördüyüm nikü bədi eyləyim izhar, yazım,
Günü parlaq, günüzü ağ, gecəni tar yazım,
Pisi pis, əyrini əyri, düzü həmvar yazım,
Niyə bəs boylə bərəldirsən, a qare, gözünü?
Yoxsa bu ayinədə əyri görürsən özünü?!

Şe'rə məşğul edərək xatiri-qəmmayilimi,
Qoyuram qənşərimə kağızimi, çemilimi,
Gəlirəm yazmağa bir kəlmə, - tutursan əlimi,
Qorxuram, ya nə üçün, - çünki kəsirsən dilimi!
Ey əcəb, mən ki, sədaqət yolunu azmayıram,
Hələ gördüklərimin dördə birin yazmayıram!

Hələ mən dördə birin yazmayıram, karına bax,
Üstümə gündə söyürsən bu qədər, arına bax,
Özün insaf elə, efkanna, ətvarma bax,
İstəmirsən yazam? Öz eybli kirdarına bax!
Kişi, sən eybini qan, mənə əbəs cəng eləmə!
Özünü, həm məni bu barədə diltəng eləmə!

Görürərbabi-qələm qayeyi-amalımızı,
Məndən artıq yaza bilməkdə ikən halınızı, -
Yazmır onlar dəxi on dördə bir əf alınızı,
Özünüzsüz olara yazdıran əhvalınızı...
Yoxsa bu eybdən aləmdə mübərradır olar,
Boylə alçaq yazıdan min kərə ə'ladır olar!

Necə mən dördə birin yazmağa eymən deyiləm,
Qorxur on dördə birin yazmağa həm əhli-qələm;
Sən əgər söz verəsən: «Qorxmə, qıl əhvali rəqəm»,
Vəz'i-halın yazılarsa zili-zilü bəmi bəm,
Elə bir halə düşərsən ki, tükün biz-biz olar,
Əyninə geyməyə şey tapmasan, astar üz olar!..

SƏTTARXANA

Hali-məczubim görtüb, qare, demə divanədir,
Nə'reyi-şuridəmi zənn etmə bir əfsanədir,
Şairəm, təb'im dəniz, şe'ri-tərim dürdanədir,
Bəhcətim, eyşim, sürürim, vəcdim əhraranədir,
İncizabim cür'əti-mərdaneyi-mərdanədir,
Afərinim himməti-valayi-Səttarxanədir.

Ta ki, millət məcməin Tehrandə viran etdilər,
Türklər Səttarxan ilə əhdü peyman etdilər,
Zülmü istibdadə qarşı nifrət e'lan etdilər,
Millətə, milliyətə can nəqdi qurban etdilər,
Ayeysi-«zibhi-əzim» itlaqı ol qurbanədir,
Afərinim himməti-valayi-Səttarxanədir.

Həq mədədkar oldu Azərbaycan ətrakma,
Ali-Qacann protest etdilər Zöhhakma,
Ol şəhidanın səlam olsun rəvani-pakına
Kim, tökülmüş qanlan Təbrizü Tehran xakma,
Onlann cənnət deyildir mənzili, aya, nədir?
Afərinim himməti-valayi-Səttarxanədir.

İştə Səttarxan, baxız, bir növ' iqdamat edib,
Bir vəzirü şahı yox, dünyam yeksər mat edib,
İrzi-islamı, vətən namusunu yüz qat edib,
Hörməti-heysiyyəti-milliyətin isbat edib,
İndi dünyanın təvəccöh nöqtəsi İrənədir,
Afərinim himməti-valayi-Səttarxanədir.

İştə Səttarxan, baxız, İrəni ihya eylədi,
Türklük, İrənlik təklifin ifa eylədi,
Bir rəşadət, bir hünər göstərdi, də'va eylədi,
Dövlətin bir eynini dünyadə risva eylədi,
Qaçmayıb pərvanə tək oddan, demə pərvanədir,
Afərinim himməti-valayi-Səttarxanədir.

Afərin təbriziyan, etdiz əcəb əhdə vəfa!
Dustü düşmən əl çalıb eylər sizə səd mərhəba!
Çox yaşa, dövlətli Səttarxan, əfəndim, çox yaşa!
Cənnəti-ə'ladə peyğəmbər sizə eylər dua,
Çün bu xidmətlər bütün islamədir, insanədir,
Afərinim himməti-valayi-Səttarxanədir.

QABLA DƏXİ MARFAŞINI, MİR HAŞIM!

Qabla dəxi marfaşım, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başımı, Mir Haşım!

Qəsb edəli məsnədi-peyğəmbəri,
Dikkeyi-baqqal elədin mənəbəri,
Lobyə, noxud satmağa oldun cəri,
İndi dəxi xoşlamayır müştəri
Küncüdünü, xaşxaşımı, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başımı, Mir Haşım!

Həq səni məhkum elədi taətə,
Səcdə üçün adəmi-hürriyyəətə,
Etdin ibə əmri-rübubiyyəətə,
Eyləmədin səcdə, di gəl lə'nətə!
Süzmə dəxi göz-qaşımı, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başımı, Mir Haşım!

Əbrəhə tək əzm elədin fil ilə,
Kə'bə evin yıxmağa tə'cil ilə,
Dəsti-xuda teyri-əbabil ilə Başımızı deşdimi siccil
ilə?

Qırdımı yaz-yoldaşım, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başımı, Mir Haşım!

Sən o deyildinmi, edəndə qiyam Səcdə edərdi sənə
yeksər əvam?

İndi olar da ayılıb bittəmam,
Qılmadı heç yerdə sənə ehtiram,
Atdı cəməət daşımı, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başımı, Mir Haşım!

Neyləyəsən, xəlqə sözün batmadı,
Hiylələrin bir kəsi aldatmadı,
Çərxaçilər də usanıb yatmadı,
İndi ki, əhrarə gücün çatmadı -
Topla qohum-qardaşım, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başımı, Mir Haşım!

Səndə günah qalmadı, qurban sənə,
Sə'y elədin, çatmadı meydan sənə,
Qaldı fəqət həsrətü hirman sənə,
Çünkü hərəm oldu fisincan sənə,

İndi ye öz bozbaşını, Mir Haşım!
Durma, götür qaç başını, Mir Haşım!
Yardımanı Səttar başını, Mir Haşım?!..

MƏNİMTƏK

Səd şükr ki, yox indi bu saatdə mənimtək

Bir mō' mini-pakizə bizim kətdə mənimtək!

Sabiqdə ki, əyyami-tüfuliyyətim idi,
Əhli-nəzəri valeh edən surətim idi,
Ərbabi-həvəs məsti-meyi-vüslətim idi,
Vəqtə görə bir parə əməl adətim idi,

Bir tifi ola bilməzdi ləyaqətdə mənimtək,
Hacı əmulərlə ola söhbətdə mənimtək!

Vəqta ki, cəvan oldum, iyirmi beşə çatdım,
Əvvəlki işin vəqti ötüşdü, onu atdım,
Əmma demə tənbəl kimi bir guşədə yatdım,
Açma işin üstün ki, nə aldım və nə satdım...

Ancaq görüyorsan ki, bu saatdə mənimtək
Yox bir kişi dövlətdə bizim kətdə mənimtək!

Hər şüğl üçün ərbabi ilə durdum, oturdum.
Hər şeydi şikar etmək üçün damımı qurdum,
Hər vəqtə münasib olaraq fənnimi vurdum,
Tapdım yeni bir hiylə, onlardan geri durdum,

İndi baxasan cümlə cəməətdə mənimtək,
Haşa, görəsən bir kişi taətdə mənimtək!

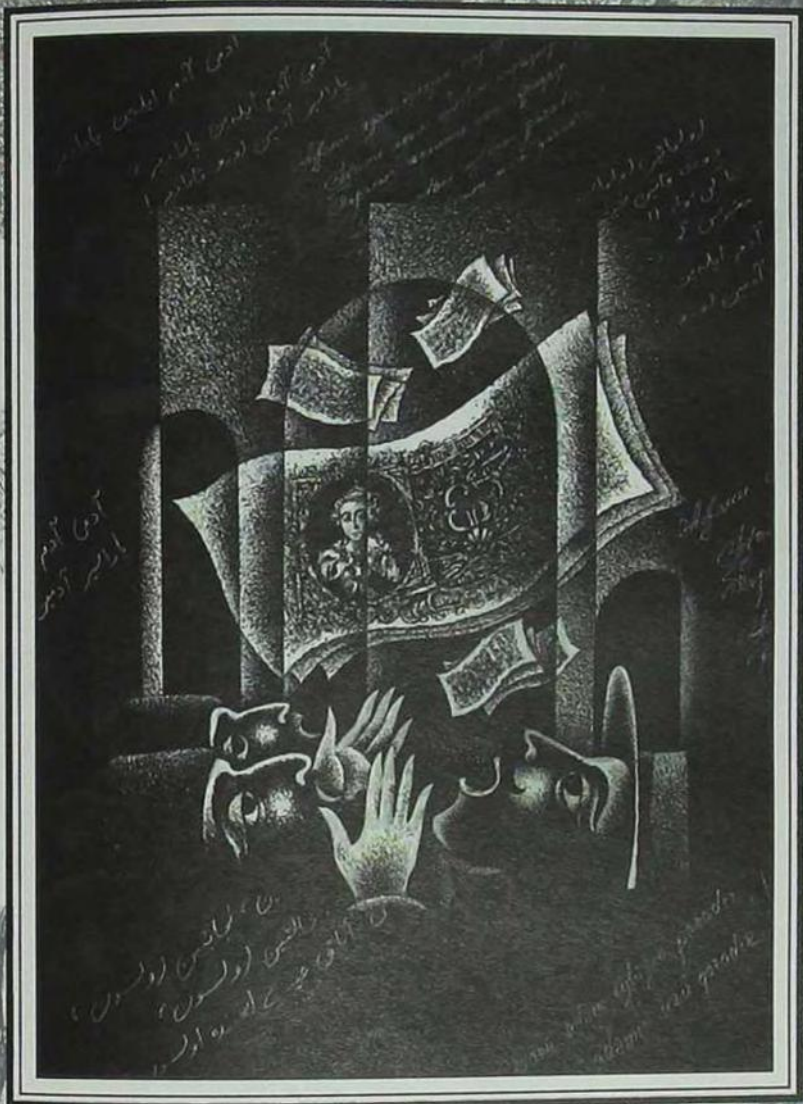
Gördüm bu cəhan əhlini mən çünki məcazi,
Əvvəlcə olub məşhədi, vongah hicazi,
Həcdən qayıdıb aldım ələ şügli-nəmazi,
Saldım araya məs'ələyi-tulü dirazi,

Gördüm ki, dəxi yoxdu həqiqətdə mənimtək
Bir mō' mini-pakizə bizim kətdə mənimtək!

Qare, sözümlü dərk elə, gər varsa şüurun,
Fənnin var isə örtüləcək cümlə qüsurun.
Gər sadə isən min də əgər olsa hüzurun,
Zülmət görünüb didəyi-müfəsidlərə nurun
Təkfir edəcəkdir səni, əlbəttə, mənimtək
Mən mö'mini-növsaxtə hər kətdə mənimtək!
Həsəl, nə səyaq isə, bu səətdə mənimtək
Yox bir kişi hörmətdə bizim kətdə mənimtək!..

KİŞİ

Durma, yıxıl yat hələ, Fəhrat kişi!
Əsri görüb qalma belə mat, kişi!
İndi olub yorğanın üçqat, kişi!
Saqqalını bir-iki yırgat, kişi!
Çək başına yorğanımı yat, kişi!
Əwəli-şəbdən uzanıbsan belə,
Rahəti yatmaqda qanıbsan belə,
Yaxşı da, əlhəq, inanıbsan belə.
Lakin inanmam, usanıbsan belə,
Çək başına yorğanımı yat, kişi!
Ömr ötüşüb, baş ağarıb un kimi,
Diş tökülüb, saqqal olub yun kimi,
Sinə çöküb, bel бүkүlүb nun kimi,
Gərçi olubsan qoca meymun kimi,
Leyk yenə rubəhi-məl'un kimi,
Tez götürüb tiryakımı at, kişi!
Qalyanımı çağla, xoruldat, kişi!
Bir qədər öz sinəni toxdat, kişi!
Çək başına yorğanımı yat, kişi!..

من این کتاب
در این کتاب
در این کتاب

در این کتاب
در این کتاب

در این کتاب
در این کتاب
در این کتاب

در این کتاب
در این کتاب
در این کتاب

ZAHIDA, GƏL SOYUNAQ BİR KƏRƏ PALTARIMIZI

Zahida, gəl soyunaq bir kərə paltarımızı,

Çıxaraq zahirə batındəki əfkarımızı,

Pişgahi-nəzəri-xəlqə dutaq harımızı,

Görüb onlar dəxi təhqiqləsin varımızı,

Hər kimin ağı qara isə utansın, a balam!

Bəlkə illərcə yatanlar bir oyansın, a balam!

Hələlik gəl unudaq, filməsəl, öz lafımızı,

İddiamızca açaq ayineyi-safımızı,

Alaq ayinəyə qarşı bütün əsnafımızı,

Göstərək onlara, insaf üçün, insafımızı,

Hər kimin ağı qara isə dayansın, a balam!

Bəlkə illərcə yatanlar bir oyansın, a balam!

Nola bir ləhzəlik olsun ataq əlqabımızı,

Çıxaraq hörməti calib olan əsvabımızı,

Toplayaq bir yerə ə'damızı, əhbabımızı,

Məhzəri-nasə qoyaq sirətü adabımızı,

Hər kimin halı fəna isə usansın, a balam!

Bəlkə illərcə yatanlar bir oyansın, a balam!

Gəl yazaq şərt üçün öz tərcümeyi-halımızı,

Həm də doğru olaraq şərh edək əhvalımızı,

Xəlq tətbiq eləsin halımıza qalımızı,

Anlasınlar da, nölür, qayeyi-amalımızı,

Hər kimin qəlbi qara isə utansın, a balam!

Bəlkə illərcə yatanlar bir oyansın, a balam!

ŞAHNAMƏ

Şəhim, tacidarım, qəvi şövkətim!
Mələk ehtişamım - fələk rüfətim!

Əgər lütfə sorsan əhvalımı,
Bu naməm sənə bildirər halımı.
O gün ki, hüzurundan ətfi-inan
Edib, suyi-Təbrizə oldum rəvan,

Bu əzm ilə kim, şir tək cəng edəm,
Mücahidlərə ərsəni təng edəm,

Fədailəri öldürəm Xan ilə,
Biyabanları dolduram qan ilə.

Rikabımda bir tövsəni-badpa,
Açılmış başım üstə zərrin liva;

Yəminü yəsanmda sərhənglər,
Nə sərhənglər? - Rüstəmi-cənglər!
Qoşun seyltək rubərudə rəvan,
Həşəm xeyltək hər tərəfdə dəvan;
Boyunlarda yeksər qətari-fişəng,
Revolverlər əldə, həmayil tüfəng.

Çalınmaqda şeypurlər, nayırlər,
Ucalmaqda ləşkərdən urraylər.

Çəkilməkdə ərradədə tuplər,
Təbillərdə fəryad gup-guplər...

Bəli, mən bu fərxəndə iqbal ilə,
Bu şövkətlə, sətəvtlə, iclal ilə,
Ötüb qatdadm yollarım az-çoxun,
Gəlib ta ki, Təbrizə oldum yoxun.

Buyurdum: çalınsın neyü küslər,
Və getsin xəfi şəhrə casuslər.
Bu iş, fikr edirdim ki, bir dolmadı,
Ha mən söylədim, bir gedən olmadı;

Gəlib qeyzə hökm eylədim ləşkərə,
Açm şəhrə üç yandan od bir kərə.

Açıldıqda atəş edərdin güman
Ki, göydən yerə od yağır nagəhan.

Fədailərin təngə düşdü işi,
Ölüb ordaca qaldı doqquz kişi.

Görüb çün bu övzai Səttar xan,
Urub şirtək nə'rə, çəkdi fəğan:

- Mücahidlər, ey qeyrətin kanları,
Qənimət bilin boylə meydanları!

Həyatın qalır bizdə son saəti,
Ağırdir bu son saətin qiyməti!

Nə bir xidmət etmişsəniz millətə -
Bütün bəstədir işbu bir saətə!

Bu söz boylə tə'sir edib ləşkərə, -
Hamı canü dildən dedi bir kərə:

- Nə ölmək? Biz öldürməyə hazırık!
Gər ölsək də bu əmrədə şakirik!

Deyib bu sözü şəhrdən çıxdılar,
Elə qızdılar, təhrdən çıxdılar.

Mücahidlərin cünbüşündən həman
Deyərdin ki, bir məhşər oldu əyan.

Düşüb səcdəyə cümlə iklas ilə,
Niyaz etdilər niyyəti-xas ilə;

Durub bir sağa, bir sola getdilər,
Qəfildən bizə bir hücum etdilər.

Yəmini yəsərə qatıb vurdular,
Bizi əzdilər, döydülər, qırdılar.

Dədəm vay, məgər boylə də cəng olur?
Hələ lap uzaqdan nəfəs təng olur!

Xüsusən məgər boylə də Xan olur?
Bu sətvətlə də mərdi-meydan olur?

Bu halı görüb xirələndi gözüüm,
Cəhənnəm qoşun, ölmüş idim özüm!..
Dedim, yaxşıdır bir dağa dırmaşım,
Əlimdə səlamət qala ta başım;
Qaçıb mərdü mərdanə çıxdım dağa,
Baxırdım o yerdən sola, həm sağa;
Nə gördüm, qaçır tülkü nisbət qoşun,
Özün də görəydin gələrdi xoşun!
Haray basdım, ax, vay, aman, qaçmayın!
Davam eyləyin bir zaman, qaçmayın!
Sözüm batmadı ləşkərin beyninə,
Ox, ox!.. Batdı ox dövlətin eyninə!
Qoşun qaçdı, boşlandı meydanı-cəng,
Bütün getdi yağmayə tupü tüfəng.
Çü gördüm olur vəz'i-halım təbah -
Gətirdim iyirmi qazağə pənah;
Yanan qəlbimə sanki su saçdılar,
O yerdən alıb da məni qaçdılar.
Budur surəti-ərzi-halım mənim,
Mücahidlər ilə cidalım mənim!
Qəvi şövkətim, indi fərman nədir?
Buyur, hazırım, baş nədir, can nədir?
Əgərçi qaçarkən atı yormuşam,
Yenə hər nə hökmün ola, durmuşam.

ARZU

Nə dərs olaydı, nə məktəb, nə elmü sən'ət olaydı!
Nə dərsə, məktəbə, elmə, filanə hacət olaydı!
Nə səndəli, nə qarandaş, nə lövhü miz, nə təbaşir,
Nə dəftərə, qələmə, kağəzə bu rəğbət olaydı!
Nə mədrəsə, nə müəllim, nə bu üsuli-cədidə
Və nə uşaqlarımızda bu qabiliyyət olaydı!

Nə əhlimizdə ayıqlıq əlaməti görtünəydi,
Nə bir para oxumuşlarda bu zəkavət olaydı!

Nə hiss olaydı cəvanlarda əmri-millətə qarşı,
Nə bu cəvanlar olaydı və nə bu millət olaydı!

Düşəydi daş o günə kim, qazet-mazet sözü çıxdı,
Qazet işin törədən nabəkarə lə'nət olaydı!

Nə gündə, həftədə, ayda çıxan qazet və nə jurnal,
Nə mətbəə, nə mühərrir və nə təbəət olaydı!

Nə Şərq olaydı, nə Əfqsayi-şərq, həm nə Japonya,
Nə onların hünəri xalqə dərsi-ibrət olaydı!

Nə nəfxi «Sur»i-Cəhangir və nə Melik-Mütəkəllim,
Nə bə'zi kişvəri-İranda bu ləcaçət olaydı!

Nə Türkiyədə bu qanun-əsasi nəşr olunaydı,
Nə biədəb yeni türklərdə bunca cür'ət olaydı!

Nə xortlayaydı bu şəkili ilə «Molla Nəsrəddin», ey kaş!

Nə kalba Səbzahılarda bu xovfə vəhşət olaydı!

O köhnələrdən əcəb kim, utanmayıb da deyirlər:
Gərək bu əsrə görə boylə, boylə adət olaydı!

Bu bişüurlann əqlinə, kəmalına bax bir!
Qadam kəmalımıza! Ban sizdə qeyrət olaydı!..

...TAPMACANIN TƏ'BİRİ

Nə lap kiçik, nə çox da çox iridir,
Qamı yoğun, boynu da dam tiridir,
Ruhu ölüb, nəfsi hələ diridir,
İnsaniyyət paltannın kiridir,
Məmələlidir, əskiklərin biridir!
Molla əmi, gör tapdım, ya tapmadım?!

BİR BƏHANƏ ÖLDƏ ÜNVAN ETMƏLİ..

Bir bəhanə əldə ünvan etməli bundan sora!

Büsbütün məxluqə e'lan etməli bundan sora!

Nov üsulun şəər'ə bər'əks olduğun izah edib,

Köhnəni tətbiqi-Qur'an etməli bundan sora!

Xasə bu jurnal, qazet əmrində bir fitva tapıb,

Səddi-rahi-nəşri-irfan etməli bundan sora!

Boylə iş, bunca qazet, bunca mazel olmaz, canım!

Bunları məhkumi-bütlan etməli bundan sora!

Din gedir, məzhəb gedir, qədri itir mollaların,

Çareyi-əmri-müsəlman etməli bundan sora!

Hər yetən kəndin mühərrir ədd edib, min söz yazır,

Bunları mətrudi-övvan etməli bundan sora!

Kəsməli hər növ ilə olsa nüfuzun, hörmətin,

Sərbəsər avareyi-nan etməli bundan sora!

Cırmalı dəftərlərin, sındırmalı çemil qabın,

Fikri tərvici-qələmdan etməli bundan sora!

Mümkün olsa lap kökündən qaldırıb bir zənn ilə

Cümlə mətbuatı viran etməli bundan sora!

Sıyyüma, şairləri hökmən və hötmən zur ilə

Xaric-əz-islamü iman etməli bundan sora!

Müxtəsər, hər kim ki, gördün fəhmi var, bir söz qanır, -

Küfr ilə məşhuri-dövran etməli bundan sora!

Arqadaşlar, əl'əman, gəl tez verib də əl-ələ,

Həm bu yolda əhdü peyman etməli bundan sora!

Aid olmur indi bunlardan bizə bir mənfəət,

Pul verərlərsə, müsəlman etməli bundan sora!

QƏMÜ MÖHNƏT FÜZUN OLDU

Qəmü möhnət fiizun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu!
Əliflər döndü nun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu!

Nə üçün kişvəri-İran
Olur şəxsiyyətə qurban?
Məgər bayquş sevir viran,
Və ya tale' zəbun oldu?
Səbəb boynu yoğun oldu!

Nədən oldu iki dilli,
Ürəklər qaldı nisgilli,
Dağıldı məclisi-milli,
Ələmlər səmigen oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu!

Neçün məşrutə bağlandı,
Müzəvvirlər qoçaqlandı,
Qarımlar doydu, yağlandı,
Vətən dərilcünun oldu?
Səbəb boynu yoğun oldu!

Qəsəm etdi, inandırdı,
Neçün rə`yin dolandırdı,
Özün dünyaya andırdı,
Mütii-nəfsi-dun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu!

Nədən ləğv oldu peymanlar,
Verildi odlu fərmanlar,
Bütün odlandı Qur'anlar,
Cinayət rəhnümün oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu!

Nədən qalxışdı xulqanlar,
Satıldı pula imanlar,
Töküldü bigünəh qanlar,
Ürəklər lələgun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu!

Nə üçün susdu natiqlər,
Alındı həbsə sadıqlər,
Fəqət bə`zən münafıqlər
    Varıb nurül`üyun oldu,
    Səbəb boynu yoğun oldu!

Nədir təkfiri «Əxbar»ın,
Nədir təhqiri «Əbrar»ın,
Nədir təqsiri «Əhrar»ın
Ki, boylə qərqi-xun oldu?
Səbəb boynu yoğun oldu!

Qüruri-intihəsindən,
Həya qılmaz ədasından,
O «keyfi-mayəşə»sından
    Neçün «dayəs`əlun» oldu,
    Bütün işlər oyun oldu,
    Səbəb boynu yoğun oldu!

İSTİQBAL BİZİMDİR

Yetər, canım, çəkil get, etmə çox təbxiri-hürriyyət!

Bizim qazqanda hərgiz oynamaz kəfkiri-hürriyyət!

Hanı, dərşən: «Girizandır vətəndən leyli-istibdad?»

Məgər görməzmişən ətrafı tutmuş xeyli-istibdad?!

Bu gün İrani yeksər qaplamışdır seyli-istibdad,

Yazıq ölməkdədir xuni-cəhanı geyli-istibdad,

Hələ Təbrizə də var iştəhayi-meyli-istibdad!

    Yetər, canım, çəkil get, etmə çox təbxiri-hürriyyət!

    Bizim qazqanda hərgiz oynamaz kəfkiri-hürriyyət!

Demə: «Tiği-rəşadət xiyərəsazi-çəşmi-imkandır»!

De kim, təkfir üçün tiği-zəban hər yerdə bürrandır!

Deyən kafir müsəlmanə sanır kəndi müsəlmandır;

Bu gün həq söyləyən hər kəs olursa küfrə şayandır;

Gözl bir əsrdir: qəhti-şüuru əqlü vicdandır!

    Yetər, canım, çəkil get, etmə çox təbxiri-hürriyyət!

    Bizim qazqanda hərgiz oynamaz kəfkiri-hürriyyət!

Mücahid qalxızıb, dersen, şükuhin mülki-İranm, -
Buna təmkin edərmi çakəranı şahı-zişanın?
Buna razı olarmı qeyrəti, namusu ə'yanın?
Bu yol bir şanlı qurbangahdır insafın, imanın!
Nə iman vəqtdir?! Ancaq gözət xeyrin cibişdamn!
Yetər, canım, çəkil get, etmə çox təbxiri-hürriyyət!
Bizim qazqanda hərgiz oynamaz kəfkiri-hürriyyət!
Əvət, «səhrayi-İran doğrudan bir odlu meydandır»,
Fəqət ol odlu meydana duran bir şiri-ğürRANDIR,
Vəli, min hiyləgər, tülkisifət hər yan nüməyandır,
Yatıb iranlılar, nəgəh görərlər ölkə virandır,
Hələ qoy söyləsinlər də - mücahid namüsəlmandır;
Hələ qoy eyləsinlər büsbütün təkfiri-hürriyyət!
Desinlər də - bizə lazım deyil tə'miri-hürriyyət!

NEYLİYİM, EY VAY! ...

Neyliyim, ey vay! Bu urus başdılar,
Bilməyirəm hardan aşıb-daşdılar?!
Ölkədə gündən-günə çoxlaşdılar,
Hər əmələ, hər işə çulğaşdılar,
Qoymayın, ay köhnələr, ay yaşdılar!
Heyvərələr hər yerə dırmaşdılar!

Hər biri min günə iş icad edir,
Məclis açıb nitqlər irad edir,
Şiə ikən sünniləri şad edir,
Sünni ikən şiəyə imdad edir,
Sanki bular bir-birə qardaşdılar,
Yoxdu təəssübləri, çaşbaşdılar!

Heç biri öz məzhəbinin hörmətin
Gözləməyir, gözləyir el qeyrətin;
Cümləsi bir yolda qoyub niyyətin,
Xoşlamayırlar atalar adətin;
Çünki nə sünni, nə qızılbaşdılar,
Bir yava şeydir bu başı daşdılar!

Əmr təəssüb ola bütlan neçin?
Sünni deyə şiələrə can neçin?
Şiə bilə sünnini insan neçin?
Birləşə yə'ni bu müsəlman neçin?
Himmət edin, din gedir, ay başdılar!
Qoymayın, aldatdı bizi şaşdılar!

İndi ki, duyduz buların niyyətin -
Cəhd eləyin pozmağa cəm'iyyətin!
Bunları pozmaq bizə olmaz çətin,
Harda ki, gördüz, oxuyun lə'nətin;
Hökmlə eləyin, küfrlə ulğaşdılar,
Dini-xudadən qırılıb qaşdılar,
Cümləsi kafirlərə yoldaşdılar.
Çünki təəssübləri yox, çaşdılar!

ÇATLAYIR, XANBACI, QƏMDƏN ÜRƏYİM

Çatlayır, Xanbaci, qəmdən ürəyim,
Qavuşub lap acığımdan kürəyim!
Nola bir evdə qoyaydız qarabaş,
Verməyəydiz məni bu əbləhə, kaş!
Mən ki, damdan, bacadan baxmaz idim,
Su kimi hər tərəfə axmaz idim;
Hərzə-hərzə danışıb gülməz idim,
Ər nə şey olduğunu bilməz idim;
Oturub ac komasında atamın,
Biş-düşün hazır edirdim anamın;
Bitləyirdim nənəmin baş-yaxasın,
Yamayırdım babamın çul-çuxasın;
Tez durub sübh sağardım inəyi,
Xansənəmdən diləməzdim köməyi;
Neyliyirdim bəzəyi, ya düzəyi?
Dama, divarə yapardım təzəyi!
Atam əllaf, babam dülgər idi,
Qardaşım culfa, əmim kərgər idi;

Xanbibim falçı, nənəm bağ toxuyan,
Bizdə, haşa, yox idi bir oxuyan!

Evimizdə var idi hər nə desən:
Qatıq, ayran ilə qaymaq, nə yesən!

Nə bilirdik nə zəhirmardı kitab?
Biz olan evdə haçan vardı kitab?

Büsbütün gül kimi insanlarıdıq,
Nə müəllim və nə dərş anlandıq;

Dəftərin andıra qalmış sözünü
Eşidib, gönnəmiş idik üzünü.

Boylə bir tərbiyəli evdə müdam
Bəslədik mən kimi bir sərvə-xüram!

Vay o gündən ki, məni ad elədik,
Elə bildiz də ki, dilşad elədik;

Mən də sandım ki, dönüb bəxtəvərə, -
Gedirəm bir nəfər insanə ərə!

Nə bilim boylə də insan varmış,
Şəkli-insanda da heyvan varmış?!

Ər oxurmuş da, yazarmış da, atam!
Ər deyil, möhlik azarmış da, atam!

Ər deyil, şair imiş xanəxərab!
Fikri yazmaq, oxumaq, şügli kitab...

Saldız axırda yaman halə məni,
Ərə verdiz də bu qəffalə məni.

Gah yazır, gah oxuyur, gah danışır,
Gündə bir hərzə kitabnan tanışır;

Gah gedir fikrə, bərəldir gözünü,
Məhv olur oylə ki, bilmir özünü;

Sübh olunca gecələr darğa kimi
Yatmayır, qır-qır edir qarğa kimi;

Gah da bir yatsa da vəqtində əgər,
Çəkməyir yuxladığı bir o qədər,

Qəflətən bir də görürsən ki, durur,
Yandıb lampanı çılpaq oturur;
Başlayır yatdığı yerdə təzədən
Oxuyub yazmağa bir də təzədən.
Belə od olmaz, atam, boylə alo!
Od deyil, yangı deyil, lovdur, lo!..
Gah görürsən ki, miz üstə yıxılır,
Baxıram halına qəlbim sıxılır;
Bir qarandaş, bir-iki parə kağız,
O qədər çəkmir - olur qarə kağız.
Xeyrini, şənini qanmır bu kişi!
Yorulub bircə usanmır bu kişi!
Bizim evdə baxasan hər tərəfə —
Taxçaya, boxçaya, ya kim, irəfə -
Görəcəksən bütün işqabda kağız,
Kasada, nimçədə, boşqabda kağız;

Yığılıb dağ kimi hər yanda kitab,
Evdə, dəhlizdə, hər yanda kitab...

Deyirəm, ay kişi, gəl bir özünə,
Bu nə işdir, a kül olsun gözünə!
Bu əməl etdi səni xanəxərab,
Pulların döndü bütün oldu kitab.
Oxuduqca gözünün qarəsini
Aparır, tap başımın çarəsini!
Pul gedir, tabü təvanın da gedir.
Üstəlik bir quru canın da gedir.

Kəsbü karından əlin çıxdı, usan!
Ər olan yerdə gördüm yox olasan!

MƏNİMKİ BELƏ DÜŞDÜ!

Qəm rahnümün oldu, mənimki belə düşdü!
Dil varteyi-xun oldu, mənimki belə düşdü!
El döndü cünun oldu, mənimki belə düşdü!
Tale mənə dun oldu, mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»

Sən, Məmdəli, qorxma!

Qəm çəkmə, darıxma!

Dövrən özünüdür!..

Qafilmişəm əhvalimə sövdayi-sərimdən,
Sövdayi-sərim etdi məni taci-zərimdən,
Rişəm kəsilməmiş demə kəskin təbərimdən,
Məşrutəyi salmaqda ikən mən nəzərimdən -
Ol nurül'üyun oldu, mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»

Sən, Məmdəli, qaçma!

Naəhlə əl açma!

Meydan özünüdür!..

Heç fəidəbəxş olmadı tədbirlərim, heyf!
Kəşf oldu bütün ələmə təqsirlərim, heyf!
Bər'əks əsər əylədi tə'birlərim, heyf!
Aldatmadı bu milləti təzvirlərim, heyf!
Yıldızdakı... Yıldızdakı tə'mirlərim, heyf!
Hər gün-fəyəkun oldu, mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»

Sən, Məmdəli, bərk dur!

Torbaları doldur!

Xırman özünüdür!..

Şeypur deyil, təbi deyil, sur çalındı,
Əks əylədi surun səsi hər qəlbə salındı,
Bir şəbdə otuz illik ümüratım alındı,
Osmanlıların şahı vətəndən qovulandı,
İş döndü oyun oldu, mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»

Sən, Məmdəli, qorxma!

Qəm çəkmə, darıxma!

Tehran özünüdür!..

Sən vur işini, durma geri məkrü hiyəldən!
Mən topladığım şeyləri hər qapdılar əldən,
    Bunlar keçər, amma hələ var qorxum əcəldən,
Sən qamı yoğun bir şey idin ruzi-əzəldən,
    Boynun da yoğun oldu; mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»
    Sən nehrəni çalxa!
    Heç baxma bu xalxa!
    Ayrıan özünüdür!..

Etdim qəsəm, amma özümü səhvə sandım.
Kamil paşalar çidə edən fikrə inandım,
    Baxdım sənə öz əhdimi, peymanımı dandım,
    İllərə, zəmanlarca, bu gün dandığım andım,
Tarixi-qürun oldu, mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»
    Sən, Məmdəli, qorxma!
    Qəm çəkmə, darıxma!
    Meydan özünüdür!..

Məzlumlərin tutdu məni ahı axırda,
İncitdi xəyanətlərim Allahı axırda,
Oldum Salanik qəfəsinə rahi axırda,
Mənfələr ara türklərin şahı axırda,
    Məcburi-sükun oldu, mənimki belə düşdü!
«İqbal zəbun oldu, mənimki belə düşdü!»
    Qaç, Məmdəli, durma!
    Çox sinənə vurma!
    Məndən götür ibrət,
    Sülh eylə, qudurma!
Vallah və billah,
İnsansan, inan, ah,
    Fərman gedər əldən,
    Saman gedər əldən,
    Yalnız nə ki, Tehran,
    İran gedər əldən!..

VAH!.. BU İMİŞ DƏRSİ-ÜSULİ-CƏDİD?!

Vah!.. Bu imiş dərsi-üsuli-cədid?!

Yox...x! Yo...x! oğul, məktəbi-üsyandı bu!

Molla deyil bundakı təlim edən!

Əlhəzər et, bir yeni şeytandı bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Gör necə alt-üst eləyib şeyləri,

Döndərib «a-ba»yə «əlif-bey»ləri,

Bid'ətə bax, «ya» oxudur «yey»ləri,

Sanki hürufat ilə düşməndi bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Diqqət edib baxsan əgər dərsinə -

Hər sözü təlim eləyir tərsinə;

Dəyməz o bir pəhlə dəmir ərsinə -

Mən də desə dürci-zərəfşandı bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Verdiyi dərsi uşağa yazdırır,

Hüccə demir, hər əməlin azdırır.

Gah oxudur, gah çıxarıb gəzdirir,

Bir demir övladi-müsəlmandı bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Bir də görürsən ki, olub heyvərə -

Əlli uşaq banladı birdən-birə,

Dərs demə, gülməli bir məsxərə!

Molla demə, məsxərəcünbandı bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Düz yeri bir yuyumuru şey qanır,

Həm də deyir sulkada bir fırlanır,

Ay dolanır, göy dayanır, gün yanır,

Kafirə bax, gör nə bədimandı bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Bundan əzəl boylə deyildi səyaq,

Dərs oxudan mollada vardı ləyaq,

Molla qoyardı başına şiş papaq;

Oylə ki, bir fazili-dövrəndi bu!

Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

İndi bütün iş dolanıb lağlağa,
Dərs oxudur hər başı fəsli çağa,
Etdiyi tədrisi ilan, qurbağa,

Dərs deyil, hərzəvü hədyandı bu!
Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!..

Mən dəyişib şiveyi-əcdadımı,
Boylə oda salmaram övladımı!
Eyləmərəm dinsiz öz əhfadımı!

At çölə getsin, nə dəbistandı bu?!
Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qandı bu!
Elm adına bir quru böhtandı bu!..

Nifrətə şayandı bu!
Hərzəvü hədyandı bu!
Müslimi kafir qılan
Xaneyi-küfrandı bu!..

SATIRAM

Moldayı, salmadı el dil boğaza...
Eybi yox, gərçi qoyulduq loğaza,
Yaz bu e'lanımı da bir kağaza:
Açmışam Reydə geniş bir mağaza,

Çox ucuz qiymətə hər şey satıram,
Ay alan!.. məmləkəti-Rey satıram!

Mağazamda tapılır hər cürə zad:
Cami-Cəm, rə'yəti-Key, təxti-Qubad;
Gərçi bazarımı etməkdə kəsad Sə'y edir
bir para İrani nəjad,

Leyk mən baxmayıram, hey satıram!
Ay alan!.. məmləkəti-Rey satıram!

Nə görəkdir mənə bir munca ümur
Ki, edə qəlbimi bihissü hüzur?
Babama vermədi əl «abəki-şun»,
Deyiləm naxələfə nabəşüur;

Qəsri-Şirin, əsəri-Key satıram!
Ay alan!.. məmləkəti-Rey satıram!

İstəməm nuri, qaranlıq sevirəm,
Mülki-İrani dumanlıq sevirəm,
Boşlayıb şəhri, yabanlıq sevirəm.
Bəsdə şahlıq, dəxi xanlıq sevirəm,
Səbzəvar ilə məyamey satıram!
Ay alan!.. məmləkəti-Rey satıram!

Söz mənim, ev mənim, əsrar mənim,
İrzü namus mənim, ar mənim,
Mal mənim, məsləhəti-kar mənim,
Satıram, dövləti-Qacar mənim;
Kimə nə dəxli ki, mən şey satıram?!
Ay alan!.. məmləkəti-Rey satıram!

Şah məşrutə-pənah olmaq isə,
El qoyan vəz'lə şah olmaq isə,
Guş bər əmri-sipah olmaq isə,
Şah olub həmdəmi-ah olmaq isə,
Xan olub, nuş eləyib, mey satıram!
Ay alan!.. məmləkəti-Rey satıram!

NEÇİN VERMƏYİR?

Bircə bu məşrutəni şah neçin verməyir?
Gah verir filməsəl, gah neçin verməyir?

Gərçi bugün şah bizim başımıza sayədir,
Nami-hümayunu hər mətəbə pirayədir,
Leyk bu ancaq həman gördüyümüz qayədir.* -
Hər səsə bir səs verir, kəndisi bimayədir,
Yoxsuz olmaz demək - var... neçin verməyir?
Bircə bu məşrutəni şah neçin verməyir?

Hərzə danışma, kişi, gözəl ədəb zinhar.
Şahımızı bilmə çox boyul səfahətşiar.
Əqli-səlim əhlidir büsbütün ali-Qacar,
Verməyir, əlbəttə, bir hikməti var, sirri var.
Yoxsa bu keyfiyyətə rah neçin verməyir?
Gah verir filməsəl, gah neçin verməyir?

*Qaya

Yox bu işin başqa bir hikməti ya mikməti,
Əyri otur, düz danış, vazeh edək söhbəti.
Bir kərə al boynuna, var yazığın nikbəti,
Şah cəvanbəxt isə bəs nə səbəb milləti
Həftədə bir aldadır, gah neçin verməyir?
Bircə bu məşrutəni şah neçin verməyir!
Gah verir filmesəl, gah neçin verməyir?

DOĞRUDAN DA, MƏMDƏLİ,...

Doğrudan da, Məmdəli, qeyrət həlal olsun sənə!
Baği-şəhdə etdiyin işrət həlal olsun sənə!
Əhlinə şah olduğun dövlət həlal olsun sənə!
Verdiyın məşruteyi-millət həlal olsun sənə!

Oldun ol gündən ki, malik rütbeyi-əcdadına,
Düşmədi el qayğısından başqa bir şey yadına,
Ədlü dadə dad verdin, yetsin Allah dadına,
Yaxşı bir şöhrət qazandı adma, övladına!?
Getdiyın yol, tutduğun niyyət həlal olsun sənə!
Verdiyın məşruteyi-millət həlal olsun sənə!

Afərinlər doğru yollu verdiyin peymanlara,
Əhdini ifa üçün sadir olan fərmanlara,
Həftədə bir, ayda bir and içdiyın Quranlara,
Aqibət hər səmtdən cəlb etdiyın mehmanlara;
Çəkdiyın bu xani-biminnət həlal olsun sənə!
Vediyn məşruteyi-millət həlal olsun sənə!

Müstəqillən hökmüranı olduğun İranına
Hankı xidmətdən saqındın ta toxunsun qanına?
İndi bir İran deyil, aləm güvənsin şamına,
Namına, namusuna, insafına, vicdanına;
Əhli-viedan verdiyi qiymət həlal olsun sənə!
Doğrudan da, Məmdəli, qeyrət həlal olsun sənə!

Altı min ildən bəri mövcud olan bir məmləkət
Görməmişdi sən kimi bir şahı-vala-mərtəbət:
Niyyətin saf, e'tiqadın pak, qəsdin məs'ədət.
Millətin şad, ölkən abad, ümdə fikrin mərhəmət;
Qoyduğun tac, örtdüyün xəl'ət həlal olsun sənə!
Verdiyın məşruteyi-millət həlal olsun sənə!

Arslanlar boynuna saldırdığım zəncirlər,
Namvərlər qətlinə çəkdiyiəm şəmşirlər,
Atəşi-qəhrü qəzəblə yaxdığı mirlər,
Vəsfə şayandır, həqiqət, etdiyin tədbirlər;
Ümmi-Xaqan oğlu, bu qeyrət həlal olsun sənə!
Verdiyin məsruteyi-millət həlal olsun sənə!

NƏDİR, AYA, YENƏ ÜSYANLARI İRANLILARIN?

Nədir, aya, yenə üsyanları iranlıların?
Başladı cümbüşə tüğyanları iranlıların,
Nəqzi-əhd əylədi əyanları iranlıların,
Dərəcəqət pis imiş qanları iranlıların!

Yansın iranlıların arxası, yandı ciyərim!
O yetim Məməlidən var yenə bir pis xəbərim;
Belə derlər ki, qoyub xəti qaçıb taci-sərim,
Sığıb konsula xaqanları iranlıların,
Dərəcəqət pis imiş qanları iranlıların!

Əhli-İran bu qədər bişərəf olsun, nə üçün?
Düşməni-tərzi-ümuri-sələf olsun, nə üçün?
Yeni Osmanlı kimi naxələf olsun, nə üçün?
Bata, ya rəb, gördüm İranları iranlıların!
Dərəcəqət pis imiş qanları iranlıların!

Üçə il qoymadılar xətdə rahət yaşasın,
Bir doyunca çıxarıb kef, edib işrət yaşasın,
Ta onun sayeyi-ədlində bu millət yaşasın,
Olsun asudə müsəlmanları iranlıların!
Dərəcəqət pis imiş qanları iranlıların!

Neyləmişdi sizə, yahu, bu başıdaşdı yetim?
Ya nə vicdanə dəyər bir işə çulğaşdı yetim!?
Hərə bir hoqqa çıxartdız. kuxıb çaşdı yetim.
Dedi, çıxınsın dəxi qoy canları iranlıların!
Dərəcəqət pis imiş qanları iranlıların!

Sizə öz şə'ninə şayəstə kərəm etmədimi?
Höküm məsruteyi-İranı rəqəm etmədimi?
Xətti-Qur'anı öpüb, yadı-qəsəm etmədimi?

Niyə bəs olmadı imanları iranlıların?
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

Bilmirəm andıra qalmış bu nə hürriyyət idi?
Haradan çıxdı bu söz, ya bu necə söhbət idi?
Ölkəmiz altı min ildən bəri bir cənnət idi,
İndi qan-qan deyir insanları iranlıların!
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

Hələ iranlıların bir o Sipəhdarına bax!?
Bəxtiyari elinin rütbəli Sərdarına bax!?
Bir, sən Allah, buların şah ilə rəftarına bax!
Bu da ə'yanları, ərkanları iranlıların!
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

Başına cəm eləyib hər biri bir xeyli sipah
Ki, nə var? Məmdəli, düş təxtdən, olma bizə şah!
Etdilər üç günün ərzində bütün ömrü təbah.
Qaçdı, «ax-vay!» deyə, sultanları iranlıların!
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

Bundan əvvəl bu gözəl ölkədə canlar var idi.
Yaxşı-yaxşı qocalar, adlı cəvanlar var idi,
Şahı həq zilli bilən sevgili xanlar var idi,
İndi Yefremlər olub xanlar, iranlıların!
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

Bir də, yahu, nə görək el qarışa şah işinə?
Göz açıb diqqət edə gah özünə, gah işinə?
Şah olan kəs olur ancaq özü agah işinə!
Yoxsa hər silsiləcünbanları iranlıların?!
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

Şah bilər ölkədə hər nə götürər, hər nə qoyar.
Gah cibin, gah dərşin hər kimin istərsə soyar,
Baş kəsər, ev dağıdar, can çıxarar, göz də oyar -
Mın də çıxsa göyə əfğanları iranlıların!
Becəhənnəm ki, yanır canlan iranlıların!
Şahın öz əbdidir insanları iranlıların!
Dərhaqiqət pis imiş qanları iranlıların!

EY ANNIN AY, ÜZÜN GÜNƏŞ, ...

Ey annin ay, üzün günəş, ey qaşların kəman!
Ceyran gözün, qarışqa xətin, kakilin ilan!

Alma çənən, çənəndə zənəxdən dərin quyu,
Kipriklərin qamış, dodağın bal, tənin kətan!

Boynun sürahi, boy-buxunun bir uca çinar,
Əndamın ağ gümüş, yanağın qırmızı ənar!

Xalın üzündə buğda, başında saçın qürab,
Qah, qah!.. Qəribə gülməlisən xaniman xərab!..

«GÜLÜSTAN»İ-SƏ'DİDƏN BİR HEKAYEYİ-MƏNZUMƏYƏ BƏNZƏTMƏ

Yeki pərsid əz on şəh geştə fərzənd
Ki, ey Əbdülhəmid əz to xirədmənd!

Səfərətxanərə mənzil güzidi,

Çərə tən dadə bər millət nəzidi?

Be sevdəyi-Krım əz Rey güzəşti,

Çərə dər Baği-şəh rahət nəgəşti?

Bəgoft əhvali-ma bərfi-cəhanəst,

Gəhi çün yəx, gəhi abi-rəvanəst;

Gəhi bər təxti-cəbbari nişinin,

Gəhi dər qürbət əndər ca güzinin.

Mənü Əbdülhəmid ər zində manim,

Be cani-millət atəş bərfeşanim.

T ə r c ü m ə s i :

Biri sordu o oğlu şah olandan
Ki, ey Əbdülhəmiddən nədən insan!
Səfərətxanəni sən mənzil etdin.
Nə oldu millətə bəs əks getdin
Krım eşqilə keçdin öz Reyindən.
Nə oldu Baği-şahda qalmadın sən.
Dedi: əhvalımız qartək cahanda.
Donar qışda, ərir o yaz olanda.
Oturuq gah sarayda əzrayiltək.

Dolanlıq gah da qürbətdə səfiltək.
Əgər Əbdülhəmidlə sağ qalarsaq,
Yeri bu millətin odlardır ancaq...

BURA SAY!

C ə m a ə t

Zilli-Sultan, bura say döydürüb aldıqlarını!
Söyüb aldıqlarını, söydürüb aldıqlarını!

Z i l l i - S u l t a n

Tövbə, əttövbə, xəta rahinə getdiklərimə!
Bilib etdiklərimə, bilməyib etdiklərimə!

C ə m a ə t

Sən ki, Avropada idin, niyə yorta-yügürə
Cumdun İranə, bu viranədə düşdün də girə?
Saldın axır öz əlinlə özünü ağzıbirə,
Vec bitirməz sənə, dönmə dəxi daşə, dəmirə,
Boş danışma, bura say qapdıb aldıqlarını!
Çapıb aldıqlarını, çapdırıb aldıqlarını!

Z i l l i - S u l t a n

Tövbə, əttövbə, xəta rahinə getdiklərimə!
Bilib etdiklərimə, bilməyib etdiklərimə!

C ə m a ə t

Birbəbir yadına sal cümlə unuduqlarını,
Millətin qanını alıb şişəyə dutduqlarını,
Qış üçün axtalayıb yayda qurutduqlarını,
Gözlərin kəllənə də çıxsa, qus udduqlarını!
Boş danışma, bura say öldürüb aldıqlarını!
Bölüb aldıqlarını, böldürüb aldıqlarını!

Z i l l i - S u l t a n

Tövbə, əttövbə, xəta rahinə getdiklərimə!
Bilib etdiklərimə, bilməyib etdiklərimə!

C ə m a ə t

Əlli il ölkədə vurmuşdun, a zalım, işini,
Sən ki, hazır eləmişdin çiyini, bişmişini,

Təməin indi nədir ya qıçdırsan dişini?
Aç belindən dəxi şəmşiri-müzəffərkeşini!
Boş danışma, bura say satdırıb aldıqlarını!
Atıb aldıqlarını, atdırıb aldıqlarını!

Z i l l i - S u l t a n

Tövbə, əttövbə, xəta rahinə getdiklərimə!
Bilib etdiklərimə, bilməyib etdiklərimə!

C ə m a ə t

Əhli-İranı uşaqdır deyə saldız beşiyə
Ki, məbada ayılıb ağlıya, durduz keşiyə,
Ta ki, açdı gözün iranlı, soxulduz deşiyə,
İş çətinləşdi, daduş, yıgduğum çək eşiyə!
Boş danışma, bura say asdırıb aldıqlarını!
Basıb aldıqlarını, basdırıb aldıqlarını!

Z i l l i - S u l t a n

Tövbə, əttövbə, xəta rahinə getdiklərimə!
Bilib etdiklərimə, bilməyib etdiklərimə!

FÜZULİYƏ BƏNZƏTMƏ

Məndə ar olsaydı ölmək ixtiyar etməzmidim?
Abrunun nolduğun bilsəydim ar etməzmidim?
Gər şüurum olsa idi dustü düşmən bilməyə, -
Şapşalı, Fəzlüllahı işdən kənar etməzmidim?
Anlasaydım Əs'ədin fikrin, Siphədann işin, -
Onları məqtuli-tiği-canşikar etməzmidim?
Xaki-İrannın mənə bir guşəsin versəydilər, -
Kəndimi Əbdülhəmid tək bəxtiyar etməzmidim?
Bilsə idim el məni axir belə müflis qovar, -
Var-yoxu dərcib edib əwəl fərar etməzmidim?
Mülki-İrannın düşünsəydim əlimdən getməyin, -
Var ikən fürsət o mülkü tarumar etməzmidim?
Ah, ol dəm ki, Təqizadə mənə əl vermədi, -
Mümkün olsaydı başın təndən kənar etməzmidim?

Qoy desinlər, Mə'dəli düşdü Ades sövdasma,
Məncili versəydilər orda qərar etməznidim?..

VAİZ, QƏLƏM ƏHLİN...

Vaiz, qələm əhlin niyə təhqir eləyirsən?
Ey əbri-siyəh, nuri nə təstir eləyirsən!
El cümlə dönüb olsa da kafir işin olmaz,
Təzvirini kim ki, duya təkfir eləyirsən!

Lə'n eyləyərək qasibə məxluqu soyursan,
Fani deyərək ələmi tə'mir eləyirsən!
Gördüm yuxuda bağı-behişt içrə gəzirsən,
İnsaf!.. Bunu sən necə tə'bir eləyirsən?

Tərk eylə riyani ki, riyə şirki-xəfidir,
İşbu sözü kəndin belə təqdir eləyirsən!
Mən məkrini hiss etməyə meyl etmədim əsla,
Kəndin dili-həssasimə tə'sir eləyirsən!

Bizdən gözünü yığ ki, sənə aldanan olmaz,
Get onları xam tovla ki, təzvir eləyirsən!

YAŞAMAQ İSTƏR İSƏK...

Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Atıb insanlığı, bilcümlə həvəm olmalıyız!

Yaşamaq istər isək dəhrdə əmniyyət ilə,
Elmə, fənnə, üdəbəyə baxalım nifrət ilə,
Uyalım fitnələrə əldəki vəhşiyyət ilə,

Y atalım bəstəri-qəflətdə uzun müddət ilə;

Püxtəlikdən nə yetər, biz hələ xam olmalıyız!

Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Balışa baş qoyalım, yorğanı bərduş edəlim,
Pənbeyi-qəfləti yox, zeybəqi dərguş edəlim,
Xabi-övham görüb, seyi kimi çuş edəlim,
Qeyrətü himməti-islami fəramuş edəlim;

Dusta mayeyi-qəm, düşməne kam olmalıyız!

Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Fikr tədris edən əşxası kənar etməliyiz,
Hər nasıl olsa bu bidinləri zar etməliyiz,
Ölkədən bunları məcburi-fərar etməliyiz,
Tez zamanda vətəni, milləti xar etməliyiz;
Boyləcə naili-məqsudü məram olmalıyız!
Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Başqalar çox da balonlarla edir seyri-həva,
Biz bu seyri edirik xabdə hər sübhü məsa,
Qövli-axundu unuttunmu ki, və'z etdi səna:
Dəhr fanidir, əzizim, ona uyma əbədə!
Tərki-dünya ilə firdovs xuram olmalıyız!
Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Nə bilirsən hələ sən səhneyi-rö'yadə nə var?!
Əhli-zahir nə qanır ələmi-mə'nadə nə var?!
Hər nə var - xabdə var, yoxsa bu dünyadə nə var?
Yaxşı yat, qol-qanad aç, uç, gör o mə'vadə nə var?!
Həzzi-rö'ya ilə məşğuli-mənam olmalıyız!
Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Yat, dolaş cənnəti-ə'ladəki rizvanlar ilə,
Qol-boyun ol, məzələş huriyü qılmanlar ilə,
Ye, iç!., artıq kefə bax cümlə müsəlmanlar ilə,
Qoy bu dünyam bu kafirlərə şeytanlar ilə.
Biz mələklərlə uçub ali məqam olmalıyız!
Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

Qoy olar kəşfi-bədaye' eləsən sən'ət ilə,
Paraxod, ya vaqon icad eləsin zəhmət ilə,
Biz verib pul minərik, yol gedərik rahat ilə,
Nə münasib ki, rəqabət edək hər millət ilə?!
Bizə ağılıq edən əhlə qulam olmalıyız!
Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyız!

ADƏMİ ADƏM EYLƏYƏN...

Adəmi adəm eyləyən paradır,
Parasız adəmin üzü qaradır!

Qoy nə əslin, nəcəbətün olsun,
Nə nəcibənə halətün olsun,
Baş-ayaq eyb içində olsan da -
Tək bu aləmdə dövlətün olsun;

Adəmi adəm eyləyən paradır,
Parasız adəmin üzü qaradır!

Olmasın fəhmin, əqlin, idrakın,
Var nə qəm, ta ki, vardır əmlakın;
Atəşi-xanəsuzi-millət ikən - Hər kəsin
səcdəgahidir xakın;

Adəmi adəm eyləyən paradır,
Parasız adəmin üzü qaradır!

Olmayır, olmasın da insafın,
Dut qanın şişə içrə əsnafın,
Ta ki, var əldə beş bucuq quruşun -
Mö'təbərsən gözündə əşrafın;

Adəmi adəm eyləyən paradır,
Parasız adəmin üzü qaradır!

VERMİRƏM A!..

Mən ölüm, Molla, bizim Xankişinin qanına bax,
Evinə, mənzilinə, mülkünə, eyvanına bax,
Puluna, alverinə, səravətü samanına bax,
Nəfsinə, hirsinə, insafına, vicdanına bax,

Gör bu qan ilə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

Ac, yanıq kimsə deyildir, yeməyə var çörəyi,
Yeməyə var çörək, əmma buna dözmür ürəyi,
Həvəsi yığmağadır, yığmağadır hər gərəyi,
Arizusu budur: altundan olaydı dirəyi!

Gör bu niyyətlə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

Var sürilə qoyunu, ilxı ilə at, öküzü,
Olsa da min bu qədər mal-qarası acdı gözü,
Eləyir səcdə pula, bu sözə qaldir özü,
Sanma böhtan atıram, kəndi deyir işbu sözü;
Gör bu hirs ilə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

Qocalıb ötmədədir yetmiş, həştadı yaşı,
Yoxdur oğlu-uşağı, bir qandır, bir də başı,
Günbəgündən çoxalıb artmadadır mülkü, maşı,
Düz deyir arşını, ölçüsü, tərəzusu, daşı;
Gör bu nəfs ilə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

Gündə on şahı ilə cümlə ümuri dolanır,
Bavücd in ki, dəmadəm əməli zorbalanır,
Başqası pul sanıyanda bunun ağzı sulanır,
Başlayır hürməyə nəfsi, təməi qurcalanır,
Gör bu nəfs ilə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

Deyirəm ölməyini, ay kişi, bir al nəzərə,
Övrətin, malın ilə çatmalıdır başqa ərə,
Əl bulaşdırma, deyir, kari-qəzavü qədərə,
Bəlkə məndən qabaq övrat cumacaqdır səqərə?!
Gör bu niyyətlə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

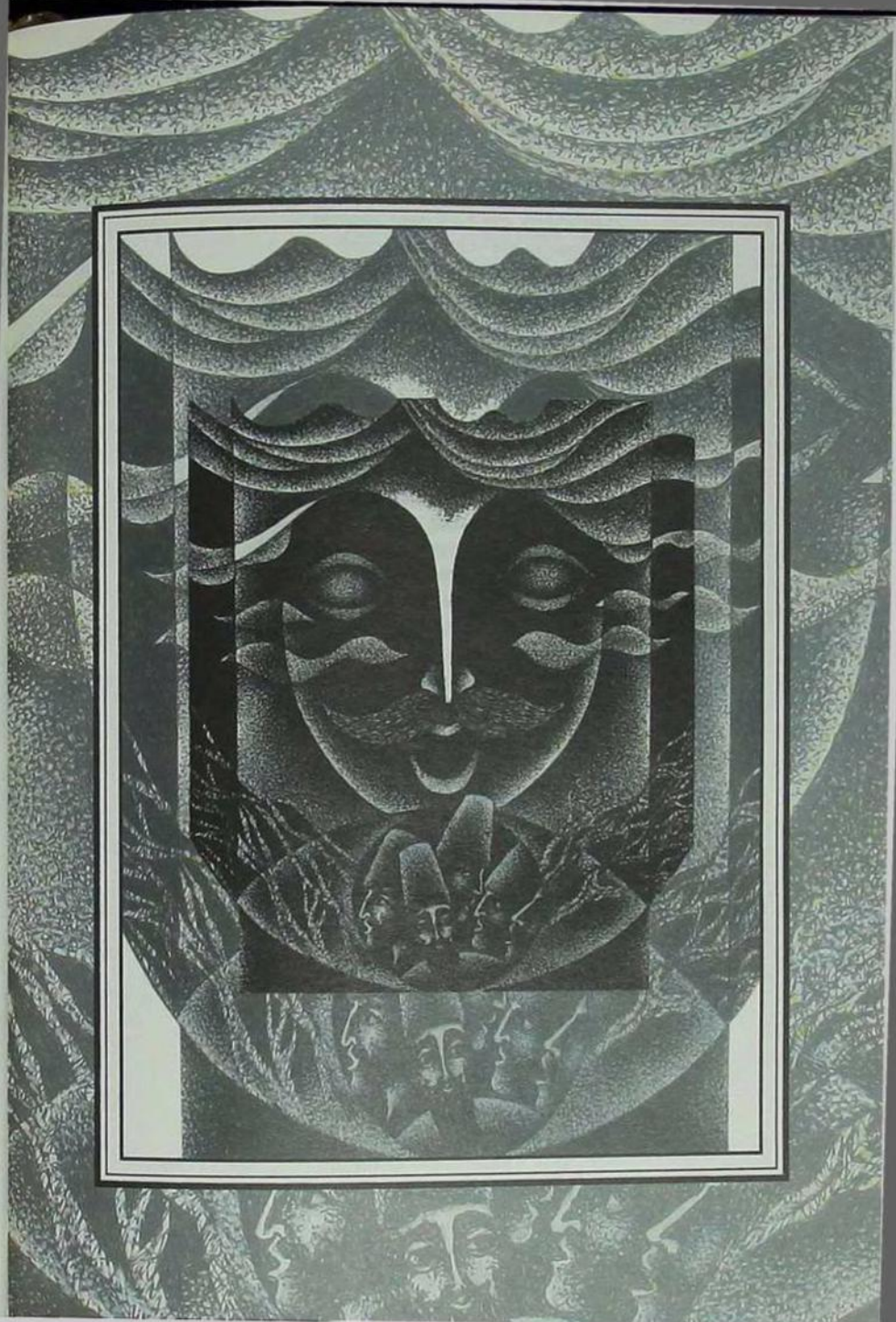
Deyirəm, bari bir az pul ayır ehsanın üçün,
Məktəbə vəqf elə xeyrat olaraq şanın üçün,
Söyləyir, get bu duanı oxu öz canın üçün,
Vermərəm bir qara pul da belə hədyanın üçün!
Gör bu qeyrətlə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

Molla, bu barədə zəhmət də əgər olsa sana.
Yaz bizim əhli-məariflərə e'lan elə ta:
Bir də, məktəb pulu ver söyləməsinlər buna ha!..
Dün eşitdim ki, dəxi etməyəcək şərrnü həya,
Apaçıq söyləyəcək: - Vermirəm a!.. Vermirəm a!..

Gör bu şərm ilə bunun şə'ninə ehsan yaraşır?
Ya hələ yığmağa pul, etməyə milyan yaraşır?
Boylə bir şəxsə rəvadırımı, qıl ehsan, deyələr?

CANİN ÇIXSIN!

Canın çixsın gözündən qanmayaydın!
Qanıb da hər işi odlanmayaydın!
Cəhalət rismannı qırmayaydın!
Əvamünnasdən ayrılmayaydın!
Sənani, hənzəli bal tək yeyəydin!
Hərifin məşrəbincə söz deyəydin!
Bütün mövhumunu təsdiq edəydin!
Başında noxta, ardınca gedəydin!
Nə tədbir, indi iş işdən keçibdir.
Sözün dildən, ətin dişdən keçibdir!
Dəxi etmə şikayət bizdən əsla!
Get öz bəxtindən eylə indi şəkva!
Nə üçün hüsnü qübhü anladın da?
Bütün el yatmış ikən banladın da?
Öpəydin əl-ayağın ciüstü çalak.
Olaydın sən dəxi bir mö'mini-pak!
Çək indi dutduğun karın cəzasın!
Eşit hər səmtdən lə'nət sədasın!..

YOX, YAZMARAM!

Molla dayı, çox bərk daşır qazanım!..

Başçısısan hər yolundan azanım!

Baharından görünməyir xəzanın,

Çünki hər yerdən var neçə yazanım;

Burdan da mən xəbər yazım, yazmayım?

Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım...

Qismət olsa, bundan belə yazmaram,

Toxunmasa sözümlə, yazmaram!

Yazdığuma yalan-palan qatmaram,

«İşan» kimi rüsvət pula yatmaram,

İmanımı Hac Kazıma satmaram,

Bəşşan deyib, Fəxrini aldatmaram,

Məsləhətsə əgər yazım, yazmayım?

Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım...

Fürsət olsa, bundan belə yazmaram,

Girə bilsəm daşqın selə, yazmaram!

Kəbin kəssəm doşab kimi axmaram,

Göz altından Fəxri tərəf baxmaram,

«Ənkəhtünü» «təlləqtüyə» çaxmaram,

Hac Bədəli yandımban yaxmaram,

Dalda gedib söylər, yazım, yazmayım?

Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım...

Möhlət olsa, bundan belə yazmaram,

Elə yazsam, bilə-bilə yazmaram!

Dövlətliyə yaltaqlanmaq bilmərəm,

Qəmli ikən yalan yerə gülmərəm,

Pristavın çəkməsini silməyəm,

Hörmətimi gözlərəm, əksilmərəm,

Mollalığa dəyər, yazım, yazmayım?

Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım...

Qismət olsa, bundan belə yazmaram,

Əgər poçta yazsam, telə yazmaram!

Qumarbazın hədiyyəsin almaram,

Bir şübhəli pul kisəmə salmaram,

Üzə sahib gücnən qonaq qalmaram,

Qonaq qalsam cibin-zadın çalmaram,

Üzmim əldən gedər, yazım, yazmayım?
Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım...
    Növbət olsa, bundan belə yazmaram,
    Davam etsə duman, yelə yazmaram!

Eylədiyim və'zə inannam özüm,
Eldən qabaq, eybimi qannam özüm,
Qövlümə fe'limlə dayannam özüm,
Pis hərəkət etsəm utannam özüm,
Halım olar bətər, yazım, yazmayım?
Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım...
    Hacət olsa, bundan belə yazmaram!

Dalda qeybət, üzdə sənə etmərəm,
Gizli söyüş, zahir dua etmərəm,
Xəlqi görcək riya-miya etmərəm,
Riya etmiş olsam, həya etmərəm
Allahımdan məgər! Yazım, yazmayım.
Yox yazmaram! Amma hələ qoy yazım...
    Halət olsa, bundan belə yazmaram.
    Uysam məkrə, düşsəm fe'lə, yazmaram.
    Qovlansam da evdən çölə, yazmaram!
    Uyub sənə öz yolundan azmaram...

1910

ZAHİD ÖLMƏKDƏN QABAQ..

Zahid ölməkdən qabaq məqsudinə çalmaq dilər,
Cənnətə uyqu ipiylə bir kəmənd atmaq dilər.

E'tiqadınca yatar-yatmaz qucar qılmanları,
01 səbəbdəndir nəməz üstündə də yatmaq dilər.

Əbləhin fikrincə cənnət bir Buxara şəhridir,
Beççətək qılmanları bulduqca oynatmaq dilər.

Məqsədi sövmü səlätindən bu imişkən, yazıq
Həm xudanı. həm də məxluqatı aldatmaq dilər.

Uyquda axtardığın zahirdə, ya rəb, tapmasın!
Yoxsa illik təətin biryolluğa satmaq dilər!

Rindi risva gördüyün zahid görərsə, şübhəsiz,
Səbhəsin, səccadəsin zöhdilə fırlatmaq dilər.

Küfrün iksir olduğun zahid, amandır, bilməsin,
Yoxsa bir zərrə bulub imanına qatmaq dilər!

KİM NƏ DEYƏR BİZDƏ OLAN QEYRƏTƏ?!

Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Qeyrətimiz bəlli bütün millətə!..

Biz qoca qafqazlı igid ərlərik,

Cümlə hünərməndlərik, nərlərik.

İş görəcək yerdə söz əzbərlərik.

Aşiqik ancaq quru, boş söhbətə.

Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Çırmarıq keçməyə çay gəlməmiş,

Başlayırıq qızmağa yay gəlməmiş,

Söz verərik indi - bir ay gəlməmiş.

Asta qaçıb dürtülərik xəlvətə.

Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Cümlə cəhan yatsa da, biz yatmarıq.

Qeyrəti-milliyəmizi atmarıq.

Əhlimizi başqalara satmarıq

Bir quruşa, bir pula, ya bir çtə,
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Bizdə görünməz nə fəsadı nifaq.
İşləmədə bir-birimizdən qoçaq.
Bax, budur islami gətirrik qabaq;
Boyləcə xidmət olunur millətə,
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Bir işə min hümmətimiz var bizim!
Bax, neçə cəm'iyətimiz var bizim!
Bunda gözəl niyyətimiz var bizim;
Ay barakallah, bu gözəl niyyətə!
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Hansı məkatib ki, onu açmadıq?
Hansı sənaye ki, para saçmadıq?
Verdiyimiz sözdən uzaq qaçmadıq;
İşlərimiz mindi bütün surətə!..
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Bax, neçə darüfəcəzə, dari-elm!
Bir neçə məktəb, neçə asari-elm!..
Bizlərik, əlbəttə, xəridari-elm!
Çatmışıq ondandı belə hörmətə!..
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Bizdə nə fə'lə tapılır, nə gəda.
Bizdə nə sail və nə bir binəva.
Bəxtəvər övladımıza mərhəbə!
Baş aparıb hər biri bir sən'ətə!..
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!

Etmışik ifa atalıq mehrini,
Çəkmişik övladımızın fikrini,
Ömrümüz olsa görərik bəhrini.
Onda ki, onlar uyacaq sirqətə.
Həbsdə məşğul olacaq işrətə,
Fəxr edərik biz də bütün millətə!
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!
Ay barakallah, bu gözəl niyyətə!..

QOCALAR MARŞI

Bir qocayam, çaq nər kimi yaşaram,
Dörd arvadı bir-birinə qoşaram,
Bir ildə üç-dördün alıb boşaram,
Qoca kişi yalnız yatmaz...m!

Barmağıma əqiq tüzük taxaram,
Saqqalıma çox-çox xına yaxaram,
Hər yerdə bir arvad görsəm baxaram,
Qoca kişi yalnız yatmaz...m!

Oruc tutub, namazımı qılaram,
Dəsmalımı göz yaşına bularam,
Huriləri virdimdə arzularam,
Qoca kişi yalnız yatmaz...m!
Bir mō'münəm, əba, qəba bürünnəm,
Nəzərlərdə mələk kimi görünnəm,
Bir uşaqçın illər ilə sürünnəm,
Qoca kişi yalnız yatmaz...m!

On yaşında uşaqların başına,
Əl çəkərəm gah gözünə, qaşına,
«Xod» verərəm gecə-gündüz maşına,
Qoca kişi yalnız yatmaz...m!

Axirətim, imanım var, dinim var,
Arifləmədən ədavətim, kinim var,
Bir xoruzam əlli yerdə hinim var,
Qoca kişi yalnız yatmaz...m!

YAŞADIQCA XƏRABƏ ŞİRVANDA

Yaşadıqca xərabə Şirvanda
Bir səfa görmədim o viranda.

Yaşadıqca əzabə düşdü tənim,
Mənə zindan kəsildi öz vətənim.
Əbədən olmadım o büq'ədə şad,
Hasili-ömrüm oldu həp bərbad.

Bulmadım onda bir müvafiq yar,
Yar sandıqlarım bütün əğyar...
Dust zənn etdiyim bütün düşmən,
Bunca düşmən, fəqət yazıq bir mən.
Bir bədən min cəfayə tab edəməz,
Xəstələndikcə şəxs yol gedəməz.
Zalim etdikcə binəvalərə zur,
Binəva qaçmağa olur məcbur.
Aqibət iqtidarımız getdi,
Sabir ikən, təhəmmülüm bitdi.
Güvənib əhlə olmadan faxir,
Bakıya eylədim səfər axir.
Şair ikən vətəndən ayrıldım,
Bülbül ikən çəməndən ayrıldım,
Şimdi qürbət yolun alıb nəzərə,
Oldum amadə, başladım səfərə.
Həq mədəd qıldı, qeydimi açdım,
Başımı icz ilə alıb qaçdım.
Ta bulundum Bakı diyarında,
Bir böhlük əhli-dil civarında.
Həmdülillah ki, ney şəkər verdi,
Arizu nəxlimiz səmər verdi.
Əhsənəllah gözəl-gözəl insan,
Lövhəşəllah bütün-bütün irfan.
Cümləsi bir xəyal ilə mərbut.
Cümləsi ittifaq ilə məzbut.
Qamusu əhli-zövqü əhli-səfa,
Həpisi əhli-halü əhli-vəfa.
Xassə bu məcməin dilarami -
Zati ali, Əliqulu nami.
Bəxti məs'ud, sinni-sali cəvan,
Rə'yi piranə, hey'əti zişan.

Hüsni-siyrətlə surətə malik,
Pak niyyətlə izzətə malik.
Fikri parlaq, xəyalı müstəhsən,
Boylə ali cənabə min əhsən!
Dustdur əmnlə, əmanət ilə,
Necə kim, ziddidir xəyanət ilə.
Yaraşır naminə əmin desələr,
Hər işində min afərin desələr.
Kim əmin olmasa əmanətdə,
Olamaz bu məqami-izzətdə.
Safi-dil olmayınca bir insan,
Ona insan desək olur böhtan.
Məncə insan əmin olan kişidir,
Quru insanlıq hər kəsin işidir.
Ey mənim pak ürəkli həmvətənim,
Sənlə könlüm sürürə çatdı mənim!
Şairəm, çünki hər kəsi tanırım.
Lütf edirsən mana, bunu qanıram.
Yox ikən sənlə bir rəfaqətimiz,
Nərədəndir bu rütbə hörmətimiz?!
Bu fəqət hüsni-niyyətindəndir,
Bu sənin öz nəcabətindəndir.
Gün çıxarsa, işıq saçır hər yan,
Bulut afaqə yağdırar baran.
Hənzəlin bəhri zəhr olur amma,
Bid bibəhrə, nəxldə xurma.
Müxtəsər, yaxşıdan yaman gəlməz,
Yaxşıdan bir kəsə ziyan gəlməz.
Yaxşılıq etsə hər nəsil insan,
Qədrini anlayan edər şükran.
Məndə yox lütfünə əvəz bir kar.
Hünəri şairin olur eş'ar.

Şaire lütf olursa, ya azar,
Pisi pis, yaxşımı da yaxşı yazar.

Səni yaxşı görüncə pis yazamam,
Mən ədəb məsləkimdə yol azamam.

Deyirəm, həq səni sevindirsin!
Xəl'əti-lütf ilə geyindirsin!

Ta ki, var ömrü mehlə məhın,
Sənə çatsın nə isə dilxahın.

Ömr edib bəxt ilə, səadət ilə,
Yaşa minlərcə eyşü işrət ilə!

Həmdəmin - xatirin sevən bir yar,
Həmqəmin - bir ay üzlü sadə nigar.

Məclisin eyşü zövq ilə dolsun,
Düşmənin, hasidin zəlil olsun!

Sabirin şe'rdə duası budur,
Həzrəti-həqdən iltiması budur:

Ömr edib daima səfa bulasan,
Hər zəman, hər dəqiqə şad olasan!

ƏQVALİ-HİKƏMİYYƏDƏ N MÜQTƏBİS BİR MƏNZUM

Könül, ol talibi-hikmət, - o hikmət kim, həqiqətdir,
Həqiqi hikmət ancaq hüsnü-siyətdən ibarətdir.

Həkim-i-kamil olmaqçın deyildir çox bilik lazım.
Fəqət iqnai-nəfsə müqtədər olmaq kifayətdir.

Zələlət əhli hər şey'i kəc anlar, kəc də hökm eylər,
O kəs kim, doğru yolu fəhm edər - əhli-fəzilətdir.

Olur aləmdə şəxsin himməti miqdari-fikrincə.
Nə himmət gözlənir ondan ki, əfkarı qəbahətdir?

Pədərlə mədərin nəshindən əsla təlxkam olma,
Səni təkdirü tə'zir etsə də, bir dadlı şərbətdir.

Doğuşda ayrılırkən müxtəlif surətlərə insan,
Məmatında onu yeksan qılan xaki-nədamətdir.
Cənabi-həq o bəhri-bikərani-mərhəmətdir kim.
Ona mülhəq olan insan şərəfyabi-səadətdir.

ÜRƏFA MARŞI

İntelientik, gözərik naz ilə,
Ömr edərək nəş'eyi-dəmsaz ilə,
Həftədə bir dilbəri-tənnaz ilə
    Həmdəm olub işləri samanlarıq,
    Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!..
Xoşlamarıq bir para nadanları,
Şiveyi-nisvani-müsəlmanlan,
Neyləyirik Fatma-Tükəzbanlan?!
    Annaları, Sonyaları yanlarıq,
    Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!..
Bir para biəqlü fərasət bizə
Eyləyir isnadi-qəbahət bizə,
İstəyir etsin də nəsihət bizə.
    Bir bunu qanmır ki, biz irfanlarıq,
    Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!..
Kimsəyə yox dəxli ki, biz işrəti
Xoşlayırıq; boşlayınq külfəti,
Guşeyi-qəstində olan ləzzəti
    Xaneyi-viranda haçaq anlarıq?!
    Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!..
İntelientik, bu ki, böhtan deyil,
Türki danışmaq bizə şayan deyil,
Türk dili qabili-irfan deyil,
    Biz buna qail olan insanlarıq!
    Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!..
Türk qəzeti versə də əqlə ziya,
Mən onu almam əlimə mütləqa,
Çünki müsəlmanca qonuşmaq bana
    Eybdir! Öz eybimizi anlarıq!
    Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!

Yox işimiz məcməi-islam ilə,
Püxtə nasıl söhbət edər xam ilə?
Çünki klublarda sərəncam ilə
Hər gecə bir mətləbi ünvanlarıq,
Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!..

PULA TƏVƏCCÖH

Nuri-çəşmanımmısan, ey pul, ya canımmısan?
İsmətim, namusum, irzüm, qeyrətim, qanımmısan?
Hörmətim, fəxrüm, cəlalım, şövkətim, şanımmısan?
Müshəfim, Məkkəm, Mədinəm, qibləm, ərkanımmısan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanımmısan?
Keçdi ömrüm şügli-təhsilinlə mövqufi-mələl,
Dərdə düşdüm, bəstəri-həsrətdə qaldım xəstəhal,
Səndədir könlüm yenə etsəm cəhandan irtihal,
Sən mənim ömrüm, həyatım, cəvharım, canımmısan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanımmısan?
Ah, zalım, ah kim, oldum yolunda canfəda,
Bir doyunca qıymadım səndən alam zövqü səfa,
İndi varislər hücumavər olub yeksər sana,
Varisin, yaxud mənim mali-cibiđanımmısan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanımmısan?
Eyləməz varislərim mək tən səni sənduqə dərc,
Hər biri eylər səni bir növ ilə min yerdə xərc,
Restoranlarda, klublarda olarsan hərcü mərc,
Hər yetən çeynər səni, bilməm ətim, qanımmısan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanımmısan?
Sevdiyim, bundan belə heyni-zəvalındır sənin,
İşbu vəch ilə könlü cayi-mələlindir sənin,
Xatirim, qəlbim, sərım vəqfi-xəyalındır sənin,
Sən məni məftun edən nəzəndə cananımmısan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanımmısan?
Səndən əl çəkməzdim olsaydı əlimdə iqtidar,
Lakin icbarən əcəl eylər məni səndən kənar.
Canım ağzımdan çıxınca söylərəm biixtiyar:
Nuri-çəşmanımmısan, ey pul, ya canımmısan?
Məzhəbim, dinimmi, ayinimmi, imanımmısan?

TƏŞƏKKÜR

Mollalar, taleimiz oldu əcəb yar bu gün!
Misyonerlər də bizə çıxdı həvadar bu gün!

O ki, məktəbləri məhv etmək idi niyyətimiz,
Yox idi əldə və lakin ona bir qüdrətimiz.
Məktəb artdıqca azalmaqda idi hörmətimiz,
O açıldıqca qapanmaqda idi sən'etimiz,
Günbəgün zaid olurdu qəmimiz, möhnətimiz,
Arqadaşlar, sevinin oldu rəva hacətimiz!

Qəmimiz bitdi, fərəh oldu nümudar bu gün!
Misyonerlər də bizə çıxdı həvadar bu gün!

Misyonerlər, o gözəl fikrli ərbabi-düha
San-Peterburqda etmişlər əcəb bir şura
Ki, müsəlmanlar açan bunca məkatib nə
rəva.

Oxudub həndəsə, təlim edələr coğrafiya,
Hikməti hey'ətü tarix ilə elmi-əşya,
Bu işə bizdə təhəmmül ola bilməz əsla!

Çalışın, hümmət edək dəfinə zinhar bu gün!
Misyonerlər də bizə çıxdı həvadar bu gün!

Misyonerlər bu gözəl əmrə edərkən iqdəm
Biz nəçin lal oturub, eyləməyək bəhsə dəvam?
Xassə bu elmlərin biz üləmayi-islam
Etmişik bir kərə təhsilini islamə həram.
Bunları bilməz ikən biz, niyə övladi-əvam
Oxuyub, adəm olub, eyləsin ağazi-kəlam?

Şimdi fürsət var ikən görməli bir kar bu gün!
Misyonerlər də bizə çıxdı həvadar bu gün!

Misyonerlər, görüm Allah sizə ehsan eləsin.
Biz kimi, sizləri də daxili-iman eləsin,
Qoymadız çünki müsəlmanları tüğyan eləsin.
Yeni məktəbləri Allah özü viran eləsin!
Uçurub dam-daşını, xak ilə yeksan eləsin!
İndi qoy məktəb açanlar gedib əfğan eləsin!..

Qalsın hər yerdə müəllimləri bikar bu gün!
Misyonerlər də bizə çıxdı həvadar bu gün!

MİLLƏT ŞƏRQİSİ

Qeyrət edib çalışdım, düşdün qabağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

Hər yerdə, hər məkanda hər dürlü iş qayırdım,
İslamə xidmət etdin, məzhəbləri ayırdın,
Yüzlərcə coşqə yapdın, minlərcə söz buyurdun,
Hər gündə bir cəməət atdın qırağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

Uyquda ikən aləm, əfradını oyatdın,
Cümlə miləl içində öz şə'nini ucaltdın,
Hörmətli ad qazandın, ali məqama çatdın,
Əhsən, səd əhsən, əhsən bu təmtərağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

Mimbə'd ciddü cəhdin yoxdur bizə lüzumi,
Zira ki, əsri-halın bambaşqadır rüsumi,
Məktəb sevir cəməət, təqdis edir ülumi,
Tərcih edir vaqonu ata, ulağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

Seyr etməyə fəzanı icad olur balonlar.
Bir yandan aftamillər, bir səmtdən vaqonlar,
Hər ixtirə dair tə'sis olur salonlar,
Vallah, bular azıblar başdan ayağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

Bunlar bütün cəhanın əsbabi-e'tilası,
Onlar əsiri-dünya, biz axirət fədası,
Beş gündür ömri-dünya, yoxdur onun bəqası,
Bizcə xətdir uymaq boylə məzağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

İslam üçün gərəkmez kafirlərin şüarı,
Qoy onların ucalsın həp qəsr-i-zərmigarı,
Biz gözlərik fəqət bir eyvani-xüldzan,
Ol yerdə hurilərlə dolluq otağa, millət!
İndi bir az da dincəl, baş qoy yatağa, millət!

TƏBAƏT

- Sərmayeyi-irfanı nasıl kəsb edər insan?
- Təhsili-ülum ilə olur rütbcyi-irfan!

- Elm isə olur hankı məkandan bizə vasil?
- Məktəbdə kitab ilə olur sə'ylə hasil!

- Ənva'i-kütüb buldu nə mərkəzdə təzayid?
- Ol mətbəədən aləmə bəxş etdi fəvayid!

- Kəşf oldu kimin sayeyi-sə'yində bu sən'ət?
- Göstərdi Hutənberq bu sən'ətdə məharət!

- Kafi olub icrası üçün sərvəti-bari?
- Məfluk olub icrayə varınca bu şiarı!
- Yetdi nəcə bəs mövqei-ikmalə bu sən'ət?
- Etdi iki sərvətli zəvat ilə şərəkət!

- Şirkətlə məgər boyləcə müşkül olur asan?
- Şirkətdədir icrayi-əməl, nəf i-firavan!

- Etsək nə olur biz də belə şirkətə iqdəm?
- Sus, söylə bizə təfriqəyi, ta edək əncam!..

GİLEY, YAXUD UMU-KÜSÜ

Get-gedə, «Zənbur» ağa, sən də çaşırsan deyəsən?!

Gah da bir məzhəbə, dinə sataşırsan deyəsən?!

Sən düz adəmsən əgər səndə bu tədbir nədir?

Jurnala çəkdiyin ol çalınmış təsvir nədir?

Qollarından sarılan kimdir, o zəncir nədir?

Dinmədikcə sənə sərhəddən aşırırsan deyəsən?

Gah da bir məzhəbə, dinə sataşırsan deyəsən?!

Nədir ol həlqəyi-zəncirdə bir parə süvər?

Kimləri göstərir həlqə dərunindəkilər?

Şekli-islamə gülən kimdir o ifritsiyər?

Sən bu rəftar ilə bizdən uzaşırsan deyəsən?!

Gah da bir məzhəbə, dinə sataşırsan deyəsən?!

Açmağa bir para əsrarı edib sə'yü tələş,
Çalışırsan ki, bizə təng ola ta rahi-məaş?
Bu qədər etmə cəsarət, özünü gözlə, yavaş!..
Dəymədikcə kefinə loğalaşırsan deyəsən?!
Adətə, ürfə, rüsumə sataşırsan deyəsən?!

Sən bu şəkli ilə bütün xəlqi oyatdın da deyək,
Bizi mənfur eləyib, bir yana qatdın da deyək,
Sənə nə xeyr olacaq bizləri atdın da deyək?
Boş yerə boylə bizimlə dalaşırsan deyəsən?!
Adətə, ürfə, rüsumə sataşırsan deyəsən?!

Məzhəkə jurnalın əvvəl bizə, ibrətdi, dedin,
Bir para şəxsə sataşdın, bu nəsihətdi, dedin,
Bizi qatdın işə, bir növ' zərəfətdi, dedin,
İndi amma dəxi ciddən savaşırsan deyəsən?!
Adətə, ürfə, rüsumə sataşırsan deyəsən?!

Şəxsi-islamm əgər biz qolunu bağlamışıq -
Nə günah eyləmişik? Millət üçün ağlamışıq...
Hifz edib məzhəbi, şeytanı yaxıb dağlamışıq!
Bizi görməkdə müqəssir, dolaşırsan deyəsən?!
Adətə, ürfə, rüsumə sataşırsan deyəsən?!

Biz əgər olmasaq, islamə nigəhban kim olar?
Beş gün ötməz ki, bu bağın gülü reyhanı solar,
İxtiraati-şəniə bütün islamə dolar,
Leyk sən anlamayıb işdə çaşırsan deyəsən?!
Gah da bir məzhəbə, dinə sataşırsan deyəsən?!

Asta-asta dəbərilib, qurdalaşırsan deyəsən?!
Bə'zi əfsanəçilərlə yanaşırsan deyəsən?!
Büsbütün məfsədölərlə bulasırsan deyəsən?!
A balam, eybini qan!
Bir həya eylə, utan!
Yoxsa təkfir edərik,
Lapca rüsva olusan!..

ALTMİŞ İLLİK ÖMRÜM...

Altmış illik ömrüm oldu səndə bərbad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Zənn edirdim mən bütün aləmdə İrandan səva,
Bir fərəhabad yer yoxdur o samandan səva,
Övrət olmaz hüsndə Fatma, Tükəzbandan səva,
Var imiş Rusiyyədə min-min pərizad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Ey vətən, huri görürdüm səndəki övrətləri,
Derdim ol hurilərin sənədən yəqin cənnətləri,
İndi heyranam baxıb gördükcə bu lö'bətləri,
Hər birində başqa ləzzət, başqa bir dad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Haliya Bakudəyəm, Bakı demə bir xüldzar,
Xassə dərya sahili: bir lö'bənistani-tatar,
Hər tərəf ağ-çağ madamlar, bir-birindən gül'üzər,
Türfə dilbər, töhfə bir şey, yaxşı bir zad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Mən mənimtək kablayı bir Sonyanın dildadəsi,
Mən mənimtək pəkdin bir rumkanın üftadəsi,
Mən mənimtək mō'minin bilməm nolub səccadəsi,
Bəndəlik qeydin qırıb, olmuşdur azad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Beş deyil, on beş deyil, hər yan baxırsan, - var madam:
Ev madam, mənzil madam, balqon madam, talvar madam,
Sirk madam, qastin madam, passaj madam, bulvar madam,
Müxtəsər, əqlim çayıb, ey dad-bidad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Gərçi İrandan çıxarkən başqa idi niyyətim,
Niyyətim kəsb idi, vardı kəsb-i-karə qeyrətim,
Qeyrətim razı deyildi ac dolansın külfətim;
Yox gözümdə indi nə külfət, nə övlad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Bəs ki, artır bunları gördükcə hər dəm rəğbətüm.
Rəğbətüm artırsa da, lakin qavısmır həsrətim.
Həsrətim bir şeyədir, ancaq düzəlmir halətim!

Halətim təskini-nəfsə qılmır imdad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Qorxudurdu çıxmamışkən ölkədən qürbət məni,
Çulğayıbmış qəflətimdən vəhşətü dəhşət məni,
İndi bu gördüklərimdən mat edib heyrət məni,
Özlüyümdən çıxmışam, əfsus!., fəryad!.. Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!
Tazədən bərgəşt edib bir də cəvan olsaydım, ah!
Şıq geyimli bir cəvani-xoşnişan olsaydım, ah!
Bu pərilərlə doyunca həmzəban olsaydım, ah!
Dəhrdə beş gün yaşardım xürrəmə şad, Ərdəbil!
Bir də namərdəm əgər etsəm səni yad, Ərdəbil!

EY VAY Kİ, HEYSİYYƏTİ-MİLLƏT...

Ey vay ki, heysiyyəti-millət götürüldü!
Millətdə olan büsbütün adət götürüldü!
Yetməzdi bu kim, millətin əhran ayıldı,
Anf denilən bə'z füsunkarı ayıldı,
Məcmuə yazan bir para bıarı ayıldı,
Şair ləqəbində neçə idbarı ayıldı,
Yə ni ki, bu əsrin bütün əşrarı ayıldı,
Derdim, bəcəhənnəm, elin əfkarı ayıldı,
Tozpaq başıma, indi də tüccan ayıldı!
Hər bir işə əl qatdı, mürüvvət götürüldü!
Millətdə olan büsbütün adət götürüldü!

Var idi bu millətdə qabaq bir gözəl adət:
Bir şəxsi-müsəlman eləyən vəqtdə rihlət,
Meyyit hələ bəstərdə uzansın deyə rahat',
Qusl etmədən əvvəl olunurdu ona hörmət,
Yüzlərə ədədik ona siparə tilavət,
Hər cüzdə bir rublə çatardı bizə ücrət,
Bir hörmət idi bu bizə, həm meyyitə nisbət;
Heyfa ki, əvaxirdə bu hörmət götürüldü!
Millətdə olan büsbütün adət götürüldü!

Tacirlərin indi dəyişib tiynəti yekca,
Duymuşlar olar bizdəki niyyətləri guya
Ehsanlar olub tərək, qazanlar söntüb ey va!..

Nə molla payı var, nə qonaqlıq, nə müsəmma,
Bişmir tarının bir tikə halvası da həтта,
Hər fənn ediriksə işimiz tutmayır əsla,
Ax!.. Ax!.. O keçən günlərimiz noldu, xudaya?!
Kü fran elədik sanki bu ne' mət götürüldü!
Millətdə olan büsbütün adət götürüldü!

Kim getsə idi həccə və ya Kərbübəlayə,
Züvvar idi əvvəlçə o biz əhli-duayə,
Mail o duayə, vəli biz simü tilayə,
Görcək onu ünvan edərək bir neçə ayə,
Derdik ki, gərək pak ola həmyandakı mayə,
Bir xeyrli əmr idi bu biz mollanümayə,
Heyfa ki, baxılmır dəxi nə'leynə, əsayə,
Birləşdi hamı, sidqü sədaqət götürüldü!
Millətdə olan büsbütün adət götürüldü!

Şadəm gələcək günlərimiz keçsə bu nisbət,
Qorxum bu ki, gündən-günə bədtər ola halət,
Bir gün gələ bidar ola bilcümlə cəmaət,
Təzviri ibadətdən edə fərqu bu millət,
Meydanə çıxı bizdəki hər dürlü xəyanət,
Nə töhfə gələ bizlərə, nə neyr, nə rüşvət,
Hörmət yerinə el bizə izhar edə nifrət,
Həтта deyələr: - Molla, ziyafət götürüldü!
Dolma və tərək, fimiyyü şərbət götürüldü!
Millətdə olan büsbütün adət götürüldü!

ƏHVALPÜRSANLIQ, YAXUD QONUŞMA

Nə xəbər var, məşədi?
Sağlığım!
Ax-çox da yenə?
Qəzet almış Hacı Əhməd də...
Pah! Oğlan, nəmənə? Sən özün gördün alanda?
Belə nəql eylədilər!..
Dəxi kim qaldı, xudaya, bu vilayətdə mənə?!
Bu isə pəs o löinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!

Mirzə Ələkbər Sabir

- Dəxi bir başqa xəbər?
- Hacı Cəfərin oğlu Vəli
- Qoyub uşqolaya oğlun...
- O qurumsaq da?
- p Bəli!
- Sənə kim nəql elədi bu sözü?
- Bilməm kim idi.
- Oylə isə ona da min kərə lə'nət deməli!..
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Dəxi bir başqa xəbər yoxmu?
- Tanırsan Qəfəri?
- Nə Qəfər? Hansı Qəfər?
- Mirzə Mənafin pədəri!
- Tanıram!
- Dün o da bir şübhəli kəslə danışıb...
- Kim deyirdi?
- Yedici Xansənəm arvadın əri.
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Yenə bir başqa xəbər varmı?
- Bizim qonşu Kərim...
- A... A... A?..
- Bəli, hə... hə!..
- O nə qayıb, de görüm?
- «Molla Nəsrəddin» alıb, həm özü, həm oğlu oxur.
- El bütün kafir imiş ölkədə, yoxmuş xəbərim!
Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Mənə bir boylə xəbər çatdı: Səməd dam-daşımı
Satıb, onversetə göndərmək üçün qardaşımı...
- Bu xəbər doğrudur, ancaq bunu da bilməlisiz:
Özü də çəkmə geyib, saç da qoyubdur başına...
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Bir belə söz də deyirlər ki, sizin Kalba Aşır
Yeni məktəbcilər ilə gecə-gündüz yanaşır?!
- Bəli, düzdür bu dəxi!..

- Heyf, o dövətdən ona!..
Dövlət azdırdı onu, dini-xudadan uzaşır...
Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- _ Doğrudurmu ki. Bədəl də qoyub ağzın yabana,
Danışır bir para sözlər ki, dəyir rövzəxana?
- Bəli, qurbanın olum, lap o çıxıb məzhəbdən!
_ Görməyirsənmi şişib boynu, dönüb bir qabana?!
Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dinü imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- O qurumsaq Cəbi də gözləməyir hörmətimi,
Burda-orda, belə derlər ki, edir qiybətimi...
- Bəli, hətta bu işin üstə onun arvadına söymüşəm!
- Borcun odur, - gözləmişən qeyrətimi...
Mən də hər daim ona yağdıraram lə'nətimi,
Başlayıb də'vətimi, ərz edib hacətimi.
Vəqfi-nifrin edərəm həm günümü, saatimi.
Deyərəm xəlqə: bu bidinin işi qullabıdır.
Siz də lə'nət oxuyun, çünki bu məl'un babıdır!..

RƏDD OL QAPIDAN, AĞLAMA ZAR-ZAR,

DİLƏNÇİ!

Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!
Vaqqıldama bayquş kimi, idbar dilənçi!

Bu məclisimiz məclisi-ehsandır əgərçi,
Düzdüklərimiz ne'məti-əlvandır əgərçi.
Ehsan füqərə kəslərə şayandır əgərçi.

Bir adəti-irsiiyyə dəxi var, dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!

Dövlətliləriz, məqsədimiz eyşü səfadır.
Mehmanlarımız büsbütünərbabi-qınadır,
Köküdür, yekədir, boynuyoğundur, nücəbadır.
Bəydir, ağadır, ağzı dualı üləmadır,
Bişmişlərimiz min cürə ləzzətli qıdadır.

Dikmə gözünü mətbəxə, biar dilənçi.
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi.

Dəxli bizə nə boşda qalıb dəsti-süalın?!
Yainki acımdan mələşir əhlin, əyalın?!
Bax, bax, necə çirkindir o mənhus cəmalın!
Hax-tüf üzünə, surəti murdar dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!

Dövlətli nəçin sərf edib öz bəzlü səxasın,
Ə'yanı qoyub, doydura şəhrin fuqərasın?
Töksün görüm Allah üzünün şərmü həyasın!
Əl çək yaxamızdan, itil, idbar dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!

Bir dəfə fəqir olduğunu anla da, zinhar,
Dövlətlilərin bişmişinə olma həvəskar,
Yoxsa yeməyə bir zadın, öl, canını qurtar!
Etmə bu qədər bizlərə azar, dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!

Fəqr əhli qənilərlə mülaqat edə bilməz,
Dövlətliyə insanlığın isbat edə bilməz,
Dövlətli fəqir ilə müsavət edə bilməz,
Nöqsan gətirər şə'ninə bu kar, dilənçi!
Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!

VƏ'Z ETDİYİN İNANDI,...

Və'z etdiyin inandı, sən amma inanmadın!
Ya lil'əcəb, məgər yorulub bir usanmadın?!
Yatdıqca xabi-qəflət ilə millətin sənin,
Vəqf oldu layla söyləməyə xidmətin sənin,
Hər gün genəldi dairəyi-hörmətin sənin,
El uğradıqca fəqrə, şişib sərvətin sənin,
Millət anqladıqca kökəldi ətin sənin!
Rüşvət həramdır, dedin, aldın, utanmadın!
Mali-yetimə - od - deyə uddun da, yanmadın!

Qəssabxanəni bizə darüfaman dedin,
Doğru libasına bürünüb, min yalan dedin,
Olduqsa müştəbih: «Qələt etmə, inan!» - dedin,
Kim yaxşı söylədisə, ona min yaman dedin,
Qeyzə gəlib bərəldi gözün, lantaran dedin;

Bir vəqt olar tanır səni hər kimsə, qanmadın!

Bu məhız bir söz idi - həqiqətdi sanmadın!

Fəssad olub da milləti daim damarladın,

Hər kəs əlindəkin yerə atdı, qamarladın,

Ciyfə dedikcə mali-cəhəni toparladın,

Fani dedikcə mülkə, - imarət hamarladın,

Sərrişteyi-mədaxili möhkəm yumarladın,

Rüşvət həramdır, dedin, aldın, utanmadın!

Və'z etdiyini inandı, sən amma inanmadın!

Qövlü-sərih ikən, acəba, «mən kəfər» sözü,

Etməkdəsən bəhaneyi-təkfir hər sözü.

Zənnim budur ki, ortada gər olsa zər sözü,

Hərgiz danışmasan belə alçaq, hədər sözü,

Vicdanə, abruyə, həyəyə dəyər sözü,

Bir vəqt olar tanır səni hər kimsə, qanmadın!

Ya lil'əcəb, məgər yorulub bir usanmadın?!

Cildi-qənəmdə oldun acəb gürgi-canşikar,

Nəfsin susub, yorulmayaraq oldu tō'məxar,

Hiyılən duyuldu şimdi, sənə olmaz e'tibar,

Əsrari-müxtəfilərin olduqca aşikar -

Qalsın deyə səhayifi-dəftərdə yadigar -

Bir vəqt olar tanır səni hər kimsə, qanmadın!

Ya lil'əcəb, məgər yorulub bir usanmadın?!

BİR BÖLÜK BOŞBOĞAZIQ...

Bir bölük boşboğazıq, heyvərəlik adətımız,

Doludur lə'nət ilə, qeybət ilə söhbətımız,

Oxumaqdan payımız yox, yazıdan qismətımız,

Bu əvamlıqla belə hər sözü təfsir edərik!

Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!

Hər sözə çulğışıq, hər bir işi qurdalanq,

Harda bir nur görürsək, ona qarşı olanq,

Bə'zinə diş qıcıdıb, bə'zinə quyruq bularıq,

Bizə hər kəs çörək atsa, onu təqdir edərik!

Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!

Deyilik naşi bu işdə, - ağarıbdır yalnız,
Bilirik dini-müsəlmanı bu gün öz malımız,
Üzüqırıxıq deyilik, - bir şələdir saqqalımız.
Tərpədib xeyrə onu, ələti-təzvir edərik!
Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!

Gedərik məscidə hər gün, qılarıq onda nəmaz,
Xüşkə mə'minlik edib, başlayırıq razı niyaz,
Məscid olsun. - alarıq satsa çocuqlar bizə naz.
Bu uşaqbazlığı biz zöhd ilə təstir edərik! Mümkün olduqca
müsəlmanları təkfir edərik!

Danışıb-söyləşərik hər necə ünvan olsun.
İftira, ləğv, əbəs, hərzəvü hədyan olsun.
Hər kəsə bağlayırıq hər cürə böhtan olsun.
Qoy bizim din evimiz olsa da viran, olsun.
Güc verib zikrə, cinan qəsrini təmir edərik! Mümkün
olduqca müsəlmanları təkfir edərik!

Mə'minik, keflənərik arzuyi-cənnət ilə.
Oxumuşlar adını yad edərik lə'nət ilə,
Düşmənik elm ilə. insaf ilə, hürriyyət ilə.
Biz bu əfsanələri cəhl ilə tənfir edərik!
Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!

Ölkəni seyr edərək hər cürə insan görürük,
Ancaq öz nəfsimizi pak müsəlman görürük.
Bu xəyal ilə yatıb huriyə qılman görürük,
Xabi-sadiq deyə bu haləti təbir edərik!
Mümkün olduqca müsəlmanları təkfir edərik!

OXUTMURAM, ƏL ÇƏKİN!

Oğul mənimdir əgər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Gərçi bu bədbəxt özü elmə həvəskardır,
Kəsb-i-kəmal etməyə sə'yi dəxi vardır,
Məncə bu işlər bütün şiveyi-küffardır.

Dinə zərərdir, zərər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

ای کس که در این عالم
بسیار از این عالم
بسیار از این عالم
بسیار از این عالم

ای کس که در این عالم
بسیار از این عالم
بسیار از این عالم
بسیار از این عالم

ای کس که در این عالم
بسیار از این عالم
بسیار از این عالم
بسیار از این عالم

Bəs ki, uşaqdır hələ, yaxşı-yaman sanmayı,
Elmin əbəs olduğu anlamayı, qanmayı,
Sair uşaqlar kimi hər sözə aldanmayı,
Eyləyir ömrün hədə, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Eyləməyəm rəhm onun gözdən axan yaşma,
Baxsın özündən böyük öz qoçu qardaşına,
Ölsə də verməm riza şapqa qoya başına,
Kafir ola bir nəfər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Uşaq mənimdir, baba, dəxli nədir sizlərə?
Kim sizi qəyyum edib hökm edəsiz bizlərə?
Yatmaram əsla belə dinə dəyərlərə!
Bir kərə qan, müxtəsər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Qoysanız öz oğlumu mən salım öz halimə,
Sən'ətimi öyrədir, uydurum əhvalimə,
Dün bu oxutmaq sözün ərz elədim alimə,
Söylədi: «haza kəfər...», oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Bəsdə, cəhənnəm olun, bunca ki, aldatmışız,
İndi beş ildir tamam dinimə əl qatmışız,
Sevgili övladımı kafirə oxşatmışız,
Duydum işin sərbəsər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Satmaram öz əqlimi siz kimi laməzhəbə,
Razıyam oğlum gedə qəbrə, - nə ki məktəbə!
Məktəb adın çəkməyin, - məFəbədir, məl'əbə!..
Əlhəzər, ondan həzər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Bəsdir o bildikləri, kaş onu da bilməsə!
Canıma olsun fəda bir də üzü gülməsə!
Ta ki, o zehmindəki fikrləri silməsə,
Sanma ola bəxtəvər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!

Fikrimi verməm əbəs siz kimi nadanlara,
Sövk edəsiz oğlumu bir para hədyanlara,
Çünki xəyanətçisiz cümlə müsəlmanlara,
Mənzilinizdir səqər, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dəngəsər, oxutmuram, əl çəkin!
Dinə zərərdir, zərər, oxutmuram, əl çəkin!..

ASUDƏLİK BU SAƏT...

«Dil mirəvəd zidəstəm, sahib dilan xudara,
Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara!»

Asudəlik bu saət yerdən göyə cəhanda
Var isə vardır ancaq İrandə hər məkanda:
Təbrizdə, Sərabda, Xalxalda, Xançobanda,
Qeyrətli Şahsevəndə, hər anda, hər zəmanda.
Lorlarda, Şıx-gözdə, Keşkanda, İsfəhanda,
Tehrandə, əncüməndə, kabnetdə, parlamanda,
İşlər bütün həqiqət, sözlər bütün güvara,
«Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara».

Dalma təfəkküratə, qare, ki işbu halət -
Ya kimlərin gücündən İrandə etdi nəş'ət?
Əlyövəm hər tərəfdən çarpır gözə şikayət,
Hər kəsə də vəcdü şadi, hər yerdə əmnü rahət,
Əhvali-daxiliyyə bilxeyrü vəssələmət,
Dadü sitəddə rəvnəq, şirkətlə hər ticarət,
Xoşdil bütün cəməət, razi bütün raiyyət,
Asudə hali-millət, dair ümuri-dövlət,
Nəzmü nəşəq mühəyya, leşkər bütün səfara,
«Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara».

Zənn etmə haziranın sə'yüə bimühəba
Bu rütbə e'tiləliq beş gündə oldu bərpa!..
Yox, yox, xəta edirsən, haşa və sümmə haşa!
Gərçi bular da az-çox bir iş görüblər, amma
Keçmiş binayi-xeyrin asandır həmana.
Qaib müdəbbirinin tədbiridir ki, hala
Etdikləri sədəqət bir-bir olur da peyda.
Açdıqları bulaqlar cari olur sərəpa,
«Hatəssəbuə həyyu ya eyyühəssükara!»
«Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara».

Bunlar əbəsmi, yahu, mə'lulə yoxmu illət?
Hümmətsiz olurmu bunca müvəffəqiyyət?!
İran səadətində çoxlar edirdi xidmət.
Çoxlar bu məmləkətdə göstərdi sə'yü qeyrat...
Zonciimlə Nasirəddin, - həqq eyləsin də rəhmət!
Hər beşdə-üçdə etdi hər səmtə bir səyahət.
Hər bir səyahətində seltək axıtdı sərvət,
Yüksəldi ərşə qarşı xaki-diyari-Dara...
«Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara».

İştə bunun üçündür iranlı bilməsərrət,
Dünyalərə axışdı, olduqca gördü izzət (?)
Hər şəhri qıl tamaşa, hər səmtə eylə diqqət:
Məşriqdə minlər ilə, məğribdə bil'izafət,
Türkiyyədə ziyadə, Rusiyyədə nəhayət,
Çində, Xətadə... Bəh-bəh!.. Həp aşinayi-qürbət!
Hər sudə bittəkəssür, hər kudə bizziyadət,
İranlıdır görürsən, amma nə şanlı rə'yət!
Amma nə datlı didar, amma nə xoş qiyafət!
Hər şəxsə zahir ikən yox ərzi-halə hacət...
Tə'rif üçün və bir də yoxdur dilimdə yara.
«Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara».

Ha, indi də Əhəd xan, ol mənbəi-ədələt,
«Abadiyə» vətənçin minbabi tabiiyyət,
Nasirtək etmək istər isbati qədri-millət.
Bol-bol səyahətindən məqsudu məhz ibrət,
Cudü səxavətindən mən eyləməm hekayət...
Qoy madmazellər etsin tə'rifini, nəhayət,
İrana bənzər olsun qoy səfheyi-Buxara!
«Dərda ki, razi-pünhan xahəd şod aşikara».

BƏLAYİ-FƏQRƏ DÜŞDÜN, RAZI OL, ...

Bəlayi-fəqrə düşdün, razi ol, biçarə, səbr eylə!
Üzün oldisə gər külfət yanında qarə, səbr eylə!
Əsın-qeydi-fəqr oldun, yazıq, təslimi-hirman ol!
Çalışma, bir işə getmə, fəqət mə'yusü nalan ol!
Qəzayə çarə yox, giryan ol, uryan ol, pərişan ol!
Səbur ol, şakir ol, yəni müsəlman ol, müsəlman ol!

Çatar öz rizqi-məqsumun, dolan avarə, səbr eylə!
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Məaşın ta ki, təng oldu, ənis ol dərdü möhnətlə!
Boş ol, süst ol, ümidin qə't qıl, yar ol ətalətlə!
Bunu təqdira nisbət ver, yaşa daim rəzalətlə!
Həvadə seyr edən insanə baxma çeşmi-qeyrətlə!
Burax kəsbi, unut sə'yk yapışma karə, səbr eylə!
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Yətərkən zalimin zülmü sənə, dövrü-qəzadən bil!
Çatarkən amirin zəcri, onu seyri-səmadən bil!
Özün öz əczinə bais olurkən, masəvadən bil!
Bu məş'umiyyəti biganədən gör, aşınadən bil!
Əzil, pamal ol, axtarma buna bir çarə, səbr eylə!
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Əgər çox təngdil olsan bu işdə, qıl fəğan, ağla!
Girişmə başqa bir tədbirə, ancaq hər zəman ağla!
Bütün dünyadən əl çək, aşikar ağla, nihan ağla!
Qaparsın gözlərin, fikrin, düşünmə, görmə, yan, ağla!
Tüptür namusa, baxma nəngə, gəlmə arə, səbr eylə!
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Fəqət bir iş də görmək istər isən, gör müsəlmantək!
Təhəmmül eylə cövrü-mülkədarə, işlə heyvantək!
Çalış, ək, biç, aparsın bəy, evin qalsın dəyrimantək!
Ayılma, haqqını qanma, xəbərdar olma insantək!
Dan İma, incimə, tab eylə hər azarə, səbr eylə!
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Və gər az-çox var isə qeyrətin, katırlərə baxma!
Bir asan kəsbe məşğul olmaq ilə dindən çıxma!
Uşaqlarçm çörək çıxısın deyə, ha din evin yıxma!
Vəbalın boynuma, get fə'ləlik et, qəlbini sıxma!
Sənə iş sahibi pul verməsə, yan nara, səbr eylə!
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Və yaxud gər əsər varsa canında zürü qüvvətdən,
Qolun güclü, üzün qansız, dilin xalisə rəhmətdən,
Qutar bir dəfəlik dərdü ələmdən, bari-möhnətdən,
Quduzluq işlə bir pişə, gözəl hər dürlü sən ətdən.

Bas al, kəs al, vur al, yıx al, qoşul fuccarə, fəxr eylə!
Məqami-hörmətə çatdım, dəxi həmvərə fəxr eylə!

Yanaş əsrarə, fəxr eylə!
Bulaş hər karə, fəxr eylə!
Tutulma nəngə, namusə,
Ütanma arə, fəxr eylə!..

SONYA, EY DİLBƏRİ-PAKİZƏ ƏDA!

Sonya, ey dilbəri-pakizə əda!

Sənə bu Naqdı bəyin canı fəda!

Aşiq oldum o zamandan ki, sana,

Hər nə hökm eylədin, ey mahliqa,

Etmədim onda təxəllüf əbədə,

Diləyin oldu mərammca rəva!

«Gözəlim, şimdi nədir fərmanın?

Canı qurban sənə bu nalanın!»

Sənənim, laləruhum, gülbədənim,

Mələyim, sərvqədim, simtənim,

Ey fərəhbəxş dili-pürmihənim,

Söylə, aya, günəhim noldu mənəm,

Qarğalar məskəni oldu çəmənəm?

Keçdi əğyar əlinə yasəmənəm?

El bütün oldu bu gün tə'nəzənəm?

«Gözəlim, şimdi nədir fərmanın?

Canı qurban sənə bu nalanın!»

Ta dedin tabeyi-fərman ol, oldum,

Hüsnümə valehü heyran ol, oldum,

Nazənim canıma qurban ol, oldum,

Eşqdə xanəsi viran ol, oldum,

Qapıma ecz ilə dərbən ol, oldum,

Aqibət müstəhəqi-nan ol, oldum,

«Gözəlim, şimdi nədir fərmanın?

Canı qurban sənə bu nalanın!»

Dil o gündən ki, düçar oldu sənə,

Bir yazıq aşiqi-zar oldu sənə,

Uydu, bisəbrü qərar oldu sənə,

Var-yoxum ta ki, nisar oldu sənə,
Bir də baxmaq mənə ar oldu sənə,
Başqa bir cəzbəli yar oldu sənə!

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Camı qurban sənə bu nalanm!»

Əmr qıldın mənə, şeyda ol, oldum,
Eşqdə bisərü pa ol, oldum,
Yə'ni sərdadəyi-sevda ol, oldum,
Tərki-namusə mühəyya ol, oldum,
Şə'nini at çölə, rüsva ol, oldum,
Nəzəri-xəlqdə ədna ol, oldum,

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Canı qurban sənə bu nalanm!»

Söylədin hörmətini at, atdım,
Malım, sərvətini at, atdım,
Əhlini, külfətini at, atdım,
Qövmünü, millətini at, atdım,
Cümlə heysiyyətini at, atdım,
Müxtəsər, qeyrətini at, atdım,

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Canı qurban sənə bu nalanm!»

Mənə əvvəlcə özün yar oldun,
Əkinim, mülküm, evim, bumü bərim
Nə zəman getdi isə yox xəbərim,
Səndə idi mənəm ancaq nəzərim,
Hər sənə oldu fəda simü zərim,
Qalmadı yanmağa bir parça tirim,

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Canı qurban sənə bu nalanm!»

Mənə əvvəlcə özün yar oldun,
Sevdiyimsən, deyə, dildar oldun,
Məst ikən mən hələ, huşyar oldun,
Başqa bir fikrə həvəskar oldun,
Cümlə məəmləkimə nar oldun,
Məni yox etdin, özün var oldun,

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Canı qurban sənə bu nalanm!»

Leyk mən bunca fəlakətlə yənə,
Varam əvvəlki sədaqətlə yənə,
Durmuşam eyni iradətlə yənə,
Baxıram kuyinə həsrətlə yənə,
Mümkün olduqca bu halətlə yənə
Sürərəm ömrümü qəflətlə yənə,
Ageh olmam bu rəzalətlə yənə,

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Canı qurban sənə bu nalann!»

Çünki biz taifə əhli-kərəmiz,
Mərəzi-eşqdə sabitqədəmiz,
Zadəgamız, həpimiz möhtərəmiz,
Eşq meydanına yeksər həşəmiz,
Dinü dildadəyi-zibasənəmiz,
İşbu vəch ilə səzayi-ədəmiz...

«Gözəlīm, şimdī nədir fərmanın?
Canı qurban sənə bu nalann!»

NEÇİN MƏKTƏBƏ RƏĞBƏTİM...

Neçin məktəbə rəğbətīm olmayır?
Cibim dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Mənə hər qəzetçi bərəldir gözün,
Yazır hey qəzetlərdə məktəb sözüñ,
Sözün qoy deyim bir kərə lap düzün:

Bu işdən mənə bir qazanc olmayır!
Cibim dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Oxur, bundan hər kəs qanar həqqini,
Qanan mütləq ali sanar həqqini,
Axund isə xəlqin danar həqqini,

Bununçün mənīm rəğbətīm olmayır!
Cibim dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Mənə xəyrsiz olduğuyçün bu kar,
Ona bağlaram küfr adın zinhar,
Cəməst də duymuş bunu aşikar;

Bu işdən mənə bir qazanc olmayır!
Cibim dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Və bir də bu məktəblilər bil'ümum
Oxurlar kəmalınca ali'ülum,
Edirlər bizə sonra yeksər hücum,
    Bununçün ona rəğbətım olmayır!
    Cibim dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Əgər məktəb əmrində bil'intixab,
Mənə tapşırılsa ümumən hesab
Mən ol vəqt, haşa, edəm ictimab!?
    Fəqət indilik bir qazanc olmayır!
    Cibim dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Ax!.. Ax!.. Ay keçən günlərim! Vay mənə!
Hər evdən gəlirdi neçə pay mənə -
Plov, halva, bal, yağ, şəkər, çay mənə!
    Nə çarə ki, indi bular olmayır!
    Qarın dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Çətindir bizimçün bütün məs'ələ,
Bir ildə üç əhsan da keçmir ələ,
Belə qalsa iş, razı oluq hələ,
    Bu da olmayır, olmayır, olmayır!
    Qarın dolmayır, dolmayır, dolmayır!

Yığıncıqlar indi söz ilə ötür,
Beş-üç kəlmə söz söylənir, iş bitir,
Fəqət şə'nimiz günbəgündən itir,
    Bizə ehtiram olmayır, olmayır!
    Qarın dolmayır, dolmayır, dolmayır!

QAÇ, AT BASDI!

Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!
Ötüşdən çıxan bir cəməət gəlir!
Edib cümlə əqvamə səbqət, gəlir!
    Verib hər kəsə dərsi-ibrat, gəlir!
    Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Çəkil, yol ver, at bağı çatlatmışıq,
Vurub yıxmışığı, tutmuşuq, atmışığı,
Çapıb qovmuşuq, qan-tərə batmışığı,
Yığıb milləti bir yerə qatmışığı,

Müsavat, ədalət, üxüvvət gəlir!
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Neçə əsrdir indi biPəhtimam,
Qoyub nami-milliyətə ehtiram,
Qoçaq, əlləşib çarpışıb sübhü şam,
Xüsusən bu sonku beş ildə təmam
Edib aləmə bəxşi-heyvət, gəlir!
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Nədir, yoxsa zənnincə etdim xəta?
Sus! Etməm xəta! Söyləməm nəbəca?
Məzah etmiş oldum samırsan bəsa?
Dodaqaltı gülmək nədir, söylə ya?
Sənə bəlkə bunlar zərəfət gəlir?
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Buyur, qıl da dünyayə ətfi-nəzər,
Müsəlman kimi kim olub bəxtəvər?!
Bu İran, o Türkiyə - həp bixətər,
Əvət, başla Fasdan Xətayə qədər,
Baxıldıqca qəlbə məsərrət gəlir!..
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

O Albanyada amavud qeyrəti,
Bu Qəzvindəki mürtəce hey'əti,
Kiriddə müsəlmanların haləti,
Buxarada məzhəbçilər söhbəti,
Yəməndən də başqa rəvayət gəlir!
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Bu Rusiyyənin əhli-imanları
Ki, yə'ni bu səmtin müsəlmanları,
O yekşənbə, cüm'ə, bu dükkanları,
O dum macərəsi, bu vicdanları,
Hələ e'tirazə nə hacət gəlir?
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Bu - Qafqaz, bu da - Qafqaz arifləri,
Bu da - əhli-nazə təarüfləri,
Bu millət yolunda məsarifləri,
Bu da şanlı-şanlı maarifləri,

Bunlardan dəxi boylə xidmət gəlir!
Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Bununla belə biz neçin bəxtiyar
Olub etməyək də hələ iftixar?!
De, nöqsanımız hansıdır, zinhar?

Bu - siyrət, bu - surət, bu - qeyrət, bu - ar...

Bizə, ya, nə nisbətə töhmət gəlir?

Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Həp əfradımızda bir əzmü səbat,
Bu əzmü səbat ilə bulduq nicat,
Bu gün cümləmiz bəkləriz bir həyat,
Bir əhval, bir fikr, bir iltifat...

Bu əfkarə qarşı nə diqqət gəlir?

Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!

Hanı bizdə, yahu, nifaqü təzad?

Hanı bizdə həmdinimizlə inad?

Bu - ülfət, bu - rəfət, bu da - ittihad!..

Bax, işlə, bu - məclis, bu da - in'iqad!

Nə məbeynə nifrət, nə lə'nət gəlir,

Nə bəhtan, nə hədyan, nə qeybət gəlir,

Nə cib, nə cibişdan, nə rüşvət gəlir,

Qaç, oğlan! Qaç, at basdı! Millət gəlir!..

GÖRÜNCƏ ŞƏXS...

Görüncə şəxs birərbabi-sərvətin üzünü -

Görür mücəssəm olan bir ləmətin üzünü!

Gözüm ağarsın əgər yüzdə, mində, milyonda -

Görürsə ölkədə bir əhli-hümmətin üzünü!

Qəmim ki, var mənəm ancaq budur: qiyamətdə

Ki, bir də görməliyəm işbu millətin üzünü!

DİNDİRİR ƏSR BİZİ, - ...

Dindirir əsr bizi, - dinnəyiriz,
Açılan toplara diksinməyiriz;
Əcnəbi seyrə balonlarla çıxır,
Biz hələ aftomobil minməyiriz;
Quş kimi göydə uçar yerdəkilər,
Bizi gömmüş yerə minbərdəkilər!

ƏKSİMƏ

Zahidin əksimə düşəcək nəzəri-xudbini -
Görür ayineyi-safımda o bir bidini;
Zənn edər əqli-qəsirilə o mənhus mənəm,
O mənə lə'nət edər, mən deyərəm amin;
Gec-tez, əlbəttə, kəsər bir bu qədər lə'nət onu.
Yerdə qalmaz mənim aminim, onun tə'lini.

ƏHLİ-İRANDA, PAH OĞLAN, YENƏ...

Əhli-İranda, pah oğlan, yenə hümmət görünür!
Yenə hər guşədə bir tazə cəməət görünür!
Baxasan hər tərəfə - cünbüşü qeyrət görünür!
    Bütün əsbabi-tərəqqidən əlamət görünür!
    Əhsənüllah ki, dəxi bizdə səadət görünür!

Oxuduqca qəzetə qəmli ürəklər açılır,
Fərəhəngiz xəbərlər görərək qəm qaçılır,
Qəlbədən, gözədən ona əşki-bəşəşət saçılır,
    Çünki hər səfhədə bir tazə rəvayət görünür!
    Əhsənüllah ki, dəxi bizdə səadət görünür!

İrəcəkdir əgər göz, nəzər İran işinə,
Xassə, İranda olan kişvəri-Tehran işinə,
Üləmə fikrinə, bəy xahişinə, xan işinə,
Gündə bir fırqəni təşkil edən ə'yan işinə,
    Nə xəyanət, nə ədavət, nə cinayət görünür!
    Əhsənüllah ki, dəxi bizdə səadət görünür!

E tidali deyər bir fırqənin ünvanından,
Sevinir şəxs bunun məsləkü vicdanından,
İndi iranlıların qəm ötəməz yanından.
Keçəcəklər kişilər millət üçün canından,

Çünki bunlarda bu gün bir yeni hümmət görünür!
Əhsənüllah ki, dəxi bizdə səadət görünür!

Neçə ac bəy, neçə tox molla, neçə kök qazi,
Üzv olub məclisə həll etdilər istiqrazi,
Olsun Allah belə kamil kişilərdən razi,
Unuduldu dəxi İranda şüuni-mazi,
İndi İran demə bir guşeyi-cənnət görünür!
Əhsənüllah ki, dəxi bizdə səadət görünür!

Gərçi xud zəlzələ Təbrizə bir az verdi zərər,
Şərqi İranda çoxun həm elədi zirü zəbər,
Etməyir məclis əgərçi bulara ətfi-nəzər,
Çünki işlər hələ bir növ' zərəfət görünür!
Əhsənüllah ki, dəxi bizdə səadət görünür!

DÜN CƏHƏNNƏM VƏSFİNİ ZAHİDDƏN...

Dün cəhənnəm vəsfini zahiddən eylərdim sual,
Cənnəti ağzın açıb etdi mənə vəsfi-sifat,
01 cəhənnəm ki, zəlalət əhlini tə zib edər,
Göstərir hala onu qüdrətlə ərbabi — «Nicat».

KÜRD ÇALDIQCA BORU...

Kürd çaldıqca boru çingənə oynar, derlər, -
Bir məsəldir ki, demiş Türkiyə iz'anlılan.
Bir tuhaf çalğı ilə oynadıyor avropalı
Şimdi yunanlı ilə bir sürü osmanlıları.

YILDIRIMLAR YAĞSA GÖYDƏN, ...

Yıldırımlar yağsa göydən, titrəməz ruhum mənim.
Dağlar atəş püskürərsə kargir olmaz bana,
Hücreyi-təhtəl-türabımda məni həp düşmənin
Öldürü ənfasi-təkfirindəki murdar hava.

BİZİ ALDATMA, XACƏ,...

Bizi aldatma, xacə, hər sözüünə,
Bizə yox, get nəsihət et özünə!
Görüyorkən gözün düzü əyri, -
Bizdən əl çək də, çarə qıl gözüünə!

ŞANLI GÖRDÜKCƏ MƏNİ...

Şanlı gördükcə məni sanki edir qövr fələk.
Mın kələk çidə edir başıma filfövr fələk.

Namurad olmağım oldisə muradı oldum,
Şimdi bilməm nə murad ilə edir dövr fələk?

Asiman oldumu surax iki gün güldü üzüm
Kİ, mükafat olaraq bunca edir cövr fələk?!
Artıq oynatma məni sən dəxi, ey eşqi-cünun,
Mən özüm oynayıram çalsa da hər tövr fələk!

Şimdilik rəqsdəyiz, ta görəlim kim yıxılır:
Mənü dil, eşqü həvəs, hutü həməl, sövri-fələk?

ARİF ÇALIŞIR Kİ,...

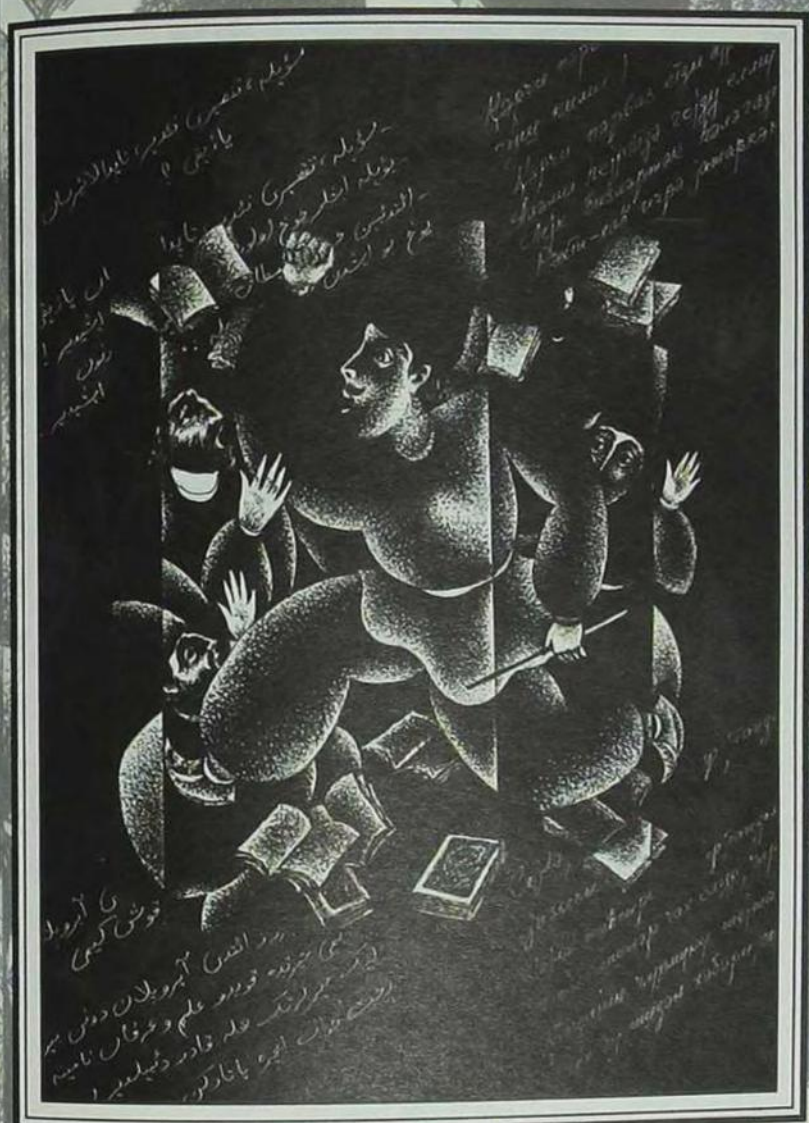
Arif çalışır ki, millət azad olsun,
Zahid çığırır ki, məscid abad olsun.
Söz boynu qraxmallılandır ki, deyir:
- Bir madmazel olsun ki, pərizad olsun!

DÜN YATIB MİR HAŞIMI...

Dün yatıb Mir Haşımı rə'yadə gördüm, söylədim:
Seyyidim, hicrində ərzi-şurişi-həşr eylərəm.
Ən boğuntu birə «Sədə» ilə dedi: görməzmişən -
Hiylələr icad edib, bir qəztəcik nəşr eylərəm.

...DEYİR

Oylə səngindir ki, əsqali-təəssübdən yüküm,
Gündə min tərpnəsə yer, tərpnəməz əsla bir tüküm!

سازم و تقصیری ندارم تا اول انباشتن
 یا نهی

مهری که
 در این عالم
 جانی را
 از بندگی
 برساند
 در راه
 حق است

این
 است
 این
 این

با آرزوی
 خوش گویی

بدر اندیش
 آبرویان دهنش
 همه
 بگریخته بودند علم و عرفان
 نامیده
 در کتب موروثی
 علم قادر و دهنده
 است
 پانارکتر

در این
 عالم
 جانی را
 از بندگی
 برساند
 در راه
 حق است

YATMISAN, MOLLA ƏMU,...

Yatmisan, Molla əmu, gürcülər içrə hələ sən!
Nə olur ta bu müsəlmanlığa da bir gələsən,
Bakudə bir neçə gün rahat edib dincələsən,
Hacılarla olasan hər gecə həmməşğələ sən,
Görəsən bir para yerlərdə nə canlar var, əmu!
Necə kef çəkməyə xəlvətə məkanlar var, əmu!

Dolaşib bulvarı hər gün gəzəsən bimiruət,
Xassə, axşama qalarkən bir, iki, üç saat,
Görəsən orda neçə oğlan, uşaq, qız, övrət -
Cümləsi simbədən, zöhrəcəbin, məhtəl'ət,
Xubru, qaliyəmu, qönçədəhənlər var, əmu!
Özün insaf edəsən, ta necə canlar var, əmu!

Ol yerə sanma çıxır seyrə fəqət hərəcayılar,
Yox, yox, orda gəzənin əksəri mö'min sayılar,
Lap sənin tək əmilərdir və mənim tək dayılar,
Pak, mö'min hacılar, məşhədilər, kablayılar,
Həpsinin səcdədən alnında nişanlar var, əmu!
Dəyişik donda gəzən mərsiyəxanlar var, əmu!

Cümləsi ağzı dualı, bütünü əhli-nəmaz,
Əldəki səbhəyi-səddanələri tulu diraz,
Dilim, ağzım qurusun şəkkə düşürsəm də bir az!
Demirəm mən nə şeyidbazdı, nə də kim, beçəbaz...
Bir para çünki xəta yollu gümanlar var, əmu!
Nə işim, bə'zi gümanlarda ziyanlar var, əmu!

Demirəm bulvara bunlar nə xəyal ilə gəlir?!..
Kişilər bəlkə də bir başqa məal ilə gəlir!..
Bu qədər var... dəyişik surəti-hal ilə gəlir,
Qəmə həsrətlə gedir, dərdü məlal ilə gəlir!..
Bilmirəm bunda nə əsrari-nihanlar var, əmu?
Bildiyimcə desəm, aya, inananlar var, əmu?!

TAPDIM!..

Qoy sağ olsun başımız, düşməsin əsla ayağa,
O bizi torğa qoyub, gərçi satıb yandırdı;
Bir qədəh şol... suyu şimdi iki yüz yirmi beşə
Bizə içdirmək ilə yangımızı qandırdı.

HANKI ALÇAQ BİR ƏLİN...

Hanki alçaq bir əlin qeyd etdiyi xətdir o ki,
Büsbütün təqdirə şayan xətlərin ə'lasıdır?
Mən bunu hər əhli-vicdandan sual etdim, dedi:
Xəl'inə Əbdülhəmidin çəkdiyi imzasıdır.

- YOLDAŞIM, YATMIŞMISAN?

- Yoldaşım, yatmışmısan?
- Yox, bir sözlün varsa, buyur!
- On manat qərz istəyəm...
- Yox, yox, bəradər, yatmışam!

BAŞQA MİLLƏTDƏN HÜQUQUN...

Başqa millətdən hüququn almaq üçün hər zaman
İnqilabiyyun, səlahiyyun, rəşadiyyun çıxar!
Bizdən isə satmağa namusu irzi-milləti
E'tidaliyyun, himariyyun, fəsadiyyun çıxar!

DÜN OXURKƏN BİR...

Dün oxurkən bir müdiri-məktəbin məktubunu
Mən qələt gördüm qarışmış bir vərəq imlasına;
Uf!.. Yazıq millət, dedim, bilsəydiniz məktəb nədir,
Boylələr düşməzdi tə'lim etmənin sövdasına.

MÜRTƏCƏ XADİMLƏRİM, HA İNDİ..

Mürtəcə xadimlərim, ha indi xidmət vaxtıdır!
Yatmayın, huşyar olun, iş vaxtı, qeyrət vaxtıdır!

Gizli cəmiyyətə yapın, məclis qurun, şura edin,
Rəşt, Zəncan irtica'nı hər yerdə icra edin,
Hər nasılsa rişeyi-məşrutəyi imha edin,
Heykəli-mənfuri-istibdadi ehyə edin,
İğtişəşə başlayın hər yerdə, fürsət vaxtıdır!
Yatmayın, huşyar olun, iş vaxtı, qeyrət vaxtıdır.

Cəhd edin göndərdiyim təhrirlər puç olmasın.
Yazdığım, göstərdiyim təsvirlər puç olmasın,
Məmdəli-Kazım tökən tədbirlər puç olmasın,
Verdiyim qövl, aldığım təqrirlər puç olmasın,
İndi isbatı-hünər, sidqü sədaqət vəqtdir!
Yatmayın, huşyar olun, iş vəqti, qeyrət vəqtdir!

Sanmayın ancaq Ədesdə kefdəyəm nisvan ilə,
İrtibatım yoxdur öz mülküm olan Tehran ilə,
Lafəvallah, var əlaqəm büsbütün İran ilə,
Rəşt ilə, Qəzvin ilə. Kirman ilə, Zəncan ilə!
Mən işi qaldırışam, sizdən də hümmət vəqtdir!
Yatmayın, huşyar olun, iş vəqti, qeyrət vəqtdir!

Sanmayın azdır bu gün İranda ə'vanım mənim.
Ev başı hər yerdə var minlərcə dərbanim mənim,
Onlara sadır olur hər anda fərmanım mənim,
Mən bu yolda işdəyəm, var hər qədər canım mənim!
Leyk sizdən də mənə indi həmiyyət vəqtdir!
Yatmayın, huşyar olun, iş vəqti, qeyrət vəqtdir!

Bax, nasıl İran bu saət haləti-böhrandır,
Parlaman heyrətdə, ə'za mə'rəzi-tufandır,
Qanmayır heç kəs ki, kəşti qanda, dərya qandır,
Müxtəsər, hər vəchlə məşrutə min nöqsandır,
Etməyin qəflət, bu fürsətdən qənimət vəqtdir!
Yatmayın, huşyar olun, iş vəqti, qeyrət vəqtdir!

Gorməyirsizmi, kişi gəh söz, gəh iste'fa verir,
Xeyrsizmi mənsəbindən əl çəkir, yekca verir?
Ya Nəcəfdən müctəhid müftə məgər fitva verir?!

Sanma bu fitvayə bihəqqül'əməl imza verir...
İş aparmaqçm bu gün dünyadə fürsət vəqtdir!
Yatmayın, huşyar olun, iş vəqti, qeyrət vəqtdir!

BİR DƏSTƏ GÜL

İranlı deyir ki, ədi ilə dad olsun;
Osmanlı deyir ki, millət azad olsun-
Zahid nə deyir? - Deyir ki, qam,m dolsun,
iranlı da, osmanlı da bərbad olsun!

Tacir arayır ki, bir ticarət yapsın,
Amil çalışır bu yolda xidmət yapsın,
İş mollalarıdır ki, çalsın-çapsın,
Yatsın, dursun, qüslü-cənaibət yapsın.

Jurnal, qəzetə çıxır ki, millət oxusun,
Hər bir əsərindən alsın ibrət, oxusun;
Rusca oxumuşlara bu iş ar gəlir,
Derlər, bunu qoy qara cəmaət oxusun.

Zənn etmə ki, zikrə, səcdəyə dalmaq üçün,
Zahid yürürür məscidə əcr almaq üçün,
Dün çaldığı səccadəyi satmış da yemiş,
İndi yürürür əlavəsin çalmaq üçün.

ƏLHƏZƏR, QOYMA BAXA ƏKSİMƏ...

Əlhəzər, qoyma baxa əksimə zahid ki, onun
Nuri-həq dideyi-xudbininə zülmət görünür;
Qoy bu ayinəyə ol paknəzər baxsın ki,
Bütүн əşyadə ona nuri-həqiqət görünür.

QƏZTƏLƏR TÖVQİFİNİ YALNIZ...

Qəztələr tövqifini yalnız Siphədar əkməyir,
Bizdə də əksik deyildir boylə biidraklər!
Çarparaq cari olan bunca məarif seylinin
Qarşısın sədd etməyə qabilmidir xaşaklar?!

SANMA BİR MƏSLƏKİ TƏ'QİBLƏ...

Sanma bir məsləki tə'qiblə möhkəm qalaram.
Əlli arxin suyunu gündə bir arxa çalaram!
Kəfimin gəlməsinə bax, nə gərək yaxşı, yaman
Mən gəhi mixi, gəh i nə'li döyüb tapdalaram.

DÜN BİR EŞŞƏKXİSAL İNSANƏ

Dün bir eşşəxkxısal insanə
Gəlməmiş xoş tərənəyi-zənbur;
Atdı şıllaq, dedim, əfəndim, sus,
Dağtlar bilmə xanəyi- «Zənbur».

BAKIDA BİR KƏNDƏ MÜHAVİRƏ

K ə n d ç i

Denilir «elm oxuyun» sözləri hər anda bizə,
Bunu təsdiq ediyor ayeqi-Qur'an da bizə!

A x u n d

Hansı Qur'andır o ki, onda yazılmış bu xəbər?
Şiə mollası yazan türkiyə Qur'ansa əgər,
Mən onun yazdığı Qurana yavıq durmayıram,
Maşa ilə yapışıb, əl də belə vurmayıram.

K ə n d ç i

Xub, buyur sünni yazan bir neçə təfsiri oxu,
Elmin icabı üçün ondakı təqdiri oxu!

A x u n d

Oh, apar bir yana at sünni yazan təfsiri!
Başına dəysin onun tərcüməsi, təhriri!
Bizlərə molla filankəs yazan a'sar görək!
Biz olaq ondakı məzmunə xəbərdar görək!

K ə n d ç i

O yazıb: yer öküzün buynuzu üstündə durur,
Biz görəkdir inanaq ki, kişi boylə buyurur?!

A x u n d

Buna şübhən də var?

K ə n d ç i

Əlbəttə, inanmam bu sözə!

A x u n d

Lə'nətullah, a gavur, şəkk ediyorsan öküzə?!

CƏNNƏTDƏKİ HURİLƏRİ,...

Cənnətdəki hurilər, qılmanlan Allah, -
Qovdum, - deyə bir vəhylə etsə səni ifham,
Zahid, mən ölüm, gizləmə, aç sidqini söylə,
Sən bir də edərsənmi nəmaz əmrinə iqdəm?

KİMDİR ARİF? - DEYƏ SORDUM,...

Kimdir arif? - deyə sordum, dedilər, əsrə görə:
Arifin indi nə dini və nə imam olur.
Bunu bildim, tanıdım, zahidi sordum, dedilər:
Zahidin heç şeyi olmazsa, cibşadanı olur.

OĞLUNUN VASİTEYİ-XİLQƏTİ...

Oğlunun vasiteyi-xilqəti olmaqla fəqət,
Atalıq borcunu ifa edəməz insanlar;
Atalıq borcu eyi tərbiyənin qeyri deyil,
Yoxsa bir işdədir insanlar ilə heyvanlar.

DEYİRDİK BİR ZƏMANLAR BİZ...

Deyirdik bir zəmanlar biz kəməli-fəxrü hümmətlə:
«Cəhangirənə bir dövlət çıxardıq bir əşirətdən!»
Bu gün də iftixar etsək sazadır fərti-qeyrətlə:
Kərəmkarənə beş dövlət yetişdirdik rəiyyətdən!

MÜTLƏQİYYƏTDƏ ƏBD ŞƏKLİNDƏ

Mütləqiyyətdə əbd şəklində
Mütəşəkkil olan nifaqü təzad
Dövri-maşrutədə siyasət ilə
Mülki-İrənə salmasımı fəsad?

BİR MÜDİRİN Kİ,...

Bir müdirin ki, keçməyə qoluna
Qolu bulvarda bir gözəl sənəmin,
O necə milləti çəkər qabağa,
Ya «Səda»sı nasıl çıxar qələmin?

BİR GÜL

Vaiz ki, çıxar minbərə, hey püflər odu,
Təkfirə qoyar kimin ki, eşq isə modu;
Vardır deyəsən bu xazini-niyranın
Ağzında ekstrenni kafir zavodu.

AY CAN! AY CAN!..

Düşdü bütün qəzetlər hörmətdən, ay can, ay can!
Xəlfın canı qutardı töhmətdən, ay can! ay can!..

Qıl yaymayırdı əsla zalımların gözündən,
Rüsvay idik cahanda məl'unların sözündən,
Ax! ax! Nə yaxşı oldu iş düşdü öz-özündən,
Əlləşməmiş qutardıq zəhmətdən, ay can! ay can!
Düşdü bütün qəzetlər qiymətdən, ay can! ay can!.

Badi-səba, apar ver Molla Qəvama müjdə,
Yazsın, de, Lənkəranda Molla Sələmə müjdə,
Söylə, o da yetirsün cümlə əvama müjdə:
Mühbərdə rəqsə gəlsin behcətdən. ay can! ay can!
Düşdü bütün qəzetlər hörmətdən, ay can! ay can!.

Ərz et bəşəşət ilə Qafqaydakı vücutdə:
Jurnal, qəzet qapandı, durma, yıxıl sücudə,
Hər nə bilirsən eylə qeybətdə, rubərudə,
Yazmaz dəxi yazanlar bid'ətdən, ay can! ay can!..
Xəlfın canı qutardı töhmətdən, ay can! ay can!..

Get Qübbəyə, səlam et Molla Hacı Babayə,
Söylə tutuldu cümlə jurnal, qəzet vəbayə,
Mö min müridlər ilə dur qoş sədə-sədayə,
Ümmətlərin yığılsın hər kətdən, ay can! ay can!..
Düşdü bütün qəzetlər qiymətdən, ay can! ay can!..

Yatdı yazı yazanlar, fürsət dəxi sizindir,
Qarşıda var orucluq, söhbət dəxi sizindir.
Məsciddə minbər üzrə lə'nət dəxi sizindir.
Ayrılmayın ölüncə lə'nətdən, ay can! ay can!..
Düşdü bütün qəzetlər qiymətdən, ay can! ay can!..

AMMA, MİLLƏT A!..

Moldayı, gördün nə iqdam etdi? Amma, millət a!..
Az zəmanda nə sərəncam etdi?! Amma, millət a!..
Oz gücün hər qövmə ifham etdi! Amma, millət a!..
Varlığın mərdanə e'lam etdi! Amma, millət a!..
Moldayı, gördün nə iqdam etdi?! Amma, millət a!..

Basdı, keçdi əhli-İran, qatladı hər milləti,
Bildi qədrin, aldı həqqin, qovzadı milliyyəti,
Aldığı məşrutəni parlatdı parlaq qeyrəti,
Əhsenüllah, hümməti-tam etdi! Amma, millət a!..
Moldayı, gördün nə iqdam etdi?! Amma, millət a!..

İş başında əyləşən kəsələr xəyanətdən səva,
Bay, yanıldım, qoy deyim, hə, lap sədaqətdən səva,
Etməz oldu bir nəfər olsun da xidmətdən səva,
Var-yoxun həp bəzli-islam etdi! Amma, millət a!..
Moldayı, gördün nə iqdam etdi?! Amma, millət a!..

Əql heyrandır ki, saysın bir-bir əhrarın işin,
Qanmaq olmur, anlamaq olmur SİPƏHDARIN işin,
Yeffemin, ya BAĞIRIN, yainki SƏTTARIN işin,
Mərhəbalar! Vəh, nə öncəm etdi?! Amma, millət a!..
Moldayı, gördün nə iqdam etdi?! Amma, millət a!..

Eyləsin Səttarı Bağır başqa bir iyma, neçin?
Ya hökumət eyləsin əhrarlə də'va, neçin?
Qanmıram, əlqissə, sərdari-Bəhadir ya neçin
Bağırı təslimi-Səmsam etdi! Amma, millət a!..
Moldayı, gördün nə iqdam etdi?! Amma, millət a!..

Get, daha ol arxayın, yat, eyləmə sərsəm, kişi!
Parladı, meydana çıxdı millət, etmə qəm, kişi!
Qoy bizi təqdir edib də söyləsin aləm, kişi!
İktisabi-izzəti-nam etdi! Amma, millət a!..
Moldayı, gördün nə iqdam etdi?! Amma, millət a!..

SİPƏHDAR DEYİR Kİ:

Arşimed: «Bir nöqtə bulsaydım, ona bil istinad
Qaldırardım cürmi-ərzi» - söyləmişdir; leyk mən
Qaldırardım büsbütün İrani da, Turanı da —
Kisəmə girsəydi ancaq bir beş-on yüz min tümən.

HÜSEYN KƏMAL DEYİR Kİ:

Tə'nü təhqirə təhəmmül edərəm mən, lakin
Tə'n edən zati-firumayədə vicdan olsa.
Nə gözəldir bu sözü şairi-osmaninin.
«Tə'n edən dinimizə bəri müsəlman olsa».

Mirzə Ələkbər Sabir

RƏMƏZAN SÖHBƏTİ

Bizim hacı deyir ki:

Əl'əman artıq orucdan, əl'əman!
Qoymadı taqət oruc məndə, inan!
Sən oruc yersən*, balam, lakin məni
Yer** oruc hər ləhzə, hər an, hər zəman!

Oruc deyir ki:

Ey hacı, məndən şikayət eyləmə.
Kəndin*** et kəndi şəkviyyatını;
Mən səni illərlə görmək istəməm. -
Sərmühərrir görsə səhviyyatını!

«SƏDA»mn 162-ci NÖMRƏSİNƏ

Şairəm, əsrimin ayinəsiyəm.
Məndə hər kəs görür öz qaş-gözünü;
Necə kim, dün «Biris» baxdı mənə.
Gördü ayinədə ancaq özünü.

E'TİLA ETDİKƏ, DƏRLƏR,...

E'tila etdikə, dərlər, yüksəyə təyyarələr
Görməyə nail olur hər yanda alçaq yerləri.
İşbu qanunu bizim mənsəblilər bilsəydi, ah,
Bir kərə görsəydi də alçaqdakı müztərləri!..

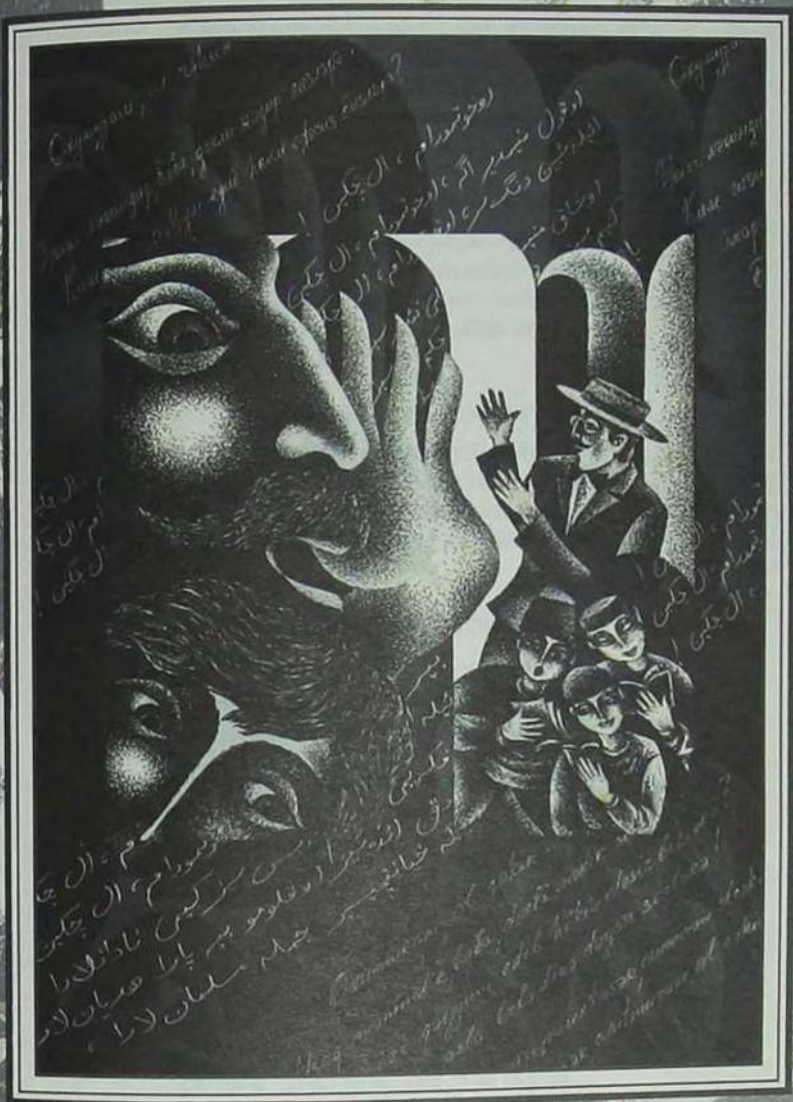
KƏNDLİ DEYİR Kİ:

Bakıda nafiz ikən əllidən artıq üləmə, -
Rəməzan eydini tək bircə gün e'lam etdi;
Yenə az-çox bərəkət varsa bizim qəryədədir.
İki alim hərəsi bir günü bayram etdi.

* Yeyirsən

** Yeyir

*** Özüne

روشنترام ، ان چکیس
ادقول شیدر آه ، ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس

ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس

ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس

ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس
ادوشترام ، ان چکیس

BAKILI DEYİR Kİ:

Rəmzəzan eydinin icrasını hərçənd bizə
Həzərati-üləma birçə gün e'lam etdi;
Biz o bir gündə də açdıq dükan, aldıq, satdıq,
Ancaq onlar qara məxluq ilə bayram etdi.

ŞAH DEDİ: - AĞLAYIRAM, BƏS Kİ,...

Şah dedi: - Ağlayıram, bəs ki, üzüm çirkindir,
İldə bir görsəm əgər ayinədə surətimi!
Ona ərz etdi vəziri: - Səni hər gün görürəm.
Nə qədər ağlayıram, şimdi düşün halətimi!..

İNTELİGENTLƏR DEYİR Kİ:

Deyirik haləti-təhsildə: millət! millət!
Diplom almaq görünür bizlərə illət millət;
Basırıq bağrımıza hər birimiz bir hacını,
Camı çıxсын ki, görür min cürə zillət millət!..

«TƏRCÜMAN» DEYİR Kİ:

Be tə'mine lesane madər əz hər ku be Petresburğ
Yeki alim furustənra mən əz millət rəcaqarəm.

Millət deyir ki:

Şəbi-eyd əst, yar əz mən çoğondor poxtə mixahəd,
Xəyaləş mirəsəd mən gənci-Qarun ziri-sər darəm.

T ə r c ü m ə s i :

«Tərcüman» deyir ki:

Ana dili bu yerdə tə'min edilsin deyə
Petresburğa alimlər millət göndərsin görək.

Millət de) 'ir ki:

Bayram gəlib, niganm pişmiş çuğundur istər,
Mənəm xəzinəm vardır deyir bəs ki, Qaruntək.

İRANLILAR DEYİR Kİ:

Bunca qeyrət ki, biz etdik vətən uğmnda bu gün,
Yarın İrənımız, əlbəttə ki, bir bəbət olur;
Biz bu qeyrətlə bütün aləmə fəxr etməliyiz
Ki, ufaq dövlətimiz bir neçə zor dövlət olur.

İDRAKDİR MÜSİBƏTƏ MİYZAN,...

İdrakdir müsibətə miyzan, əvət, əvət,
İdraksizlərin ola bilməz müsibəti;
İdrakinin məratibinə bağlıdır fəqət
Hər bir kəsin tutulduğu ənduhü möhnəti.

DƏRDİM OLDUR Kİ,...

Dərdim oldur ki, mənə ariz olan dərdlərin
Etməyir bir gecə-gündüzdə biri məndə səbat;
Mənə ol mərtəbədə dərd hücum eylər ki,
Bir dəqiqə belə qalmaz biri sabit, heyhat!..

BİR ƏZMDƏ SƏBAT EDƏMƏZ...

Bir əzmdə səbat edəməz əhli-ehtiyac,
Pul qarşısında aciz olur fəqrü məskənət;
Lakin şu ehtiyacı yıxarsa yıxar o kim,
Sərmayeyi-həyatı ola elmü mə ritət.

SÖYLƏ, TƏQSİRİ NƏDİR,...

- Söylə, təqsiri nədir, tapdalayırsan yazığı?
- Böylə işlər çox olur, cümləsi şeytan işidir!
- Etdiyin cürmünü şeytan adına çıxma, onun
Yox bu işdən xəbəri, söylə: müsəlman işidir!

MİLLƏT DEYİR Kİ:

İnteligen ağalar, biz sizi çoxdan tanırıq...
Bilirik sizdə bu gün qeyrəti-millət yoxdur!
Biz niyə məktəbi, təhsili-ülumi sevirik.
Çünki məktəb adına bizdə xəyanət yoxdur.

QLASNI SEÇKİSİNİ...

Qlasni seçkisini qoydu dum müzakirəyə.
Çatır sezon ki, yenə əlbəəl gözə rüşvət.
Qlasni olmaq iki şərtə bağlıdır ancaq:
Birinci rüşvət, ikinci hədə, fəqət xəlvət.

BAKILILAR DEYİRLƏR Kİ:

Şamaxılılar kimi işsiz, kifayətsiz deyiliz
Ki, tel vuraq dumaya biz ana lisanı üçün;
Klubda, bağda, qoruqda var ol qədər işimiz
Ki, ev, uşaq yada düşmədir, o Anna canı üçün!..

DİLƏNÇİ DEYİR Kİ:

Əl açıb sail olmağın xoşdur,
Gərçi bir həbbə sim isə diləyin;
O səfilanə sirqətindən kim.
Kəsib bir fülus üçün biləyin.

ÇOX TƏƏCCÜB EDİRƏM TƏRZİ-CƏDİDƏ Kİ, ...

Çox təəccüb edirəm tərzi-cədidə ki, onu
Əcnəbilər oxuduqca hünər izhar ediyor.
Halbuki millətimizdən onu kim ki, oxuyur.
Qaliba həzrəti-Allahı da inkar ediyor.

GƏRÇİ PƏRVAZ ETDİ AYROPLAN...

Gərçi pərvaz etdi ayroplan dünən bir quş kimi.
Aləmi heyrətdə qoydu elmü irfan naminə;
Leyk bizlər tək hələ qadir deyildir uçmağa,
Rəxti-xab içrə yatarkən hurü qılman naminə...

AXŞAM OLCAQ UÇENİKLƏR...

Axşam olcaq uçeniklər həra bir madmazelin
Keçirib qol qoluna küçədə cövlan ediyor;
Sonyalar bunları tədris edəsiymiş, əcəba,
Uçitellər dəxi məktəbdə nə meydan ediyor?!

CÜMƏLƏRDƏ DÜKAN AÇMAZ BAKILI

Cümələrdə dükan açmaz bakılı,
İstəsən göz Bakının hər yerini;
Ancaq, ancaq... arasından qapının
Şey satıb razı edər müştərini.

ÖYMƏ NƏSƏBİ, ÖYMƏYƏ...

Öymə nəsəbi, öyməyə şayistə həsəbdir,
Gördük o müləwəsləri kim, paknəsəbdir.
Hərçənd ki, dünyadə oğul varisi-əbdir,
Ən xeyrli miras, vəli, elmü ədəbdir.

CƏVANKƏN FƏQRDƏN ETMƏ ŞİKAYƏT

Cəvankən fəqrdən etmə şikayət,
Cavanlıqdan böyük bir sərvət olmaz!
Qoca müstəğniyi-sərvət də olsa,
Qolunda bir çocuqca qüvvət olmaz!

OĞRULARDAN DA BƏDƏXLAQ...

Oğrulardan da bədəxlaq qumarbazlardır.
Çünki bu firqədə onlar kimi cür'ət yoxdur;
Gərçi bunlarda da, onlarda da vicdana görə
Sə'yü namusü həya, hümmətü qeyrət yoxdur.

TAP GÖRÜM!..

Hər kiçiklər kiçik ikən böyüyür,
O nədir ki, böyük ikən kiçilir?

Al, tapdim!..

Bu kiçilmək fəqət müsəlmanın
Boyuna hər bir əmrdə biçilir!

MÜLKİ-ŞİRAZƏ ZİLLİ-SULTANIN

Mülki-Şirazə Zilli-Sultanın
Yenə hakimliyi müqərrər isə,
Kim deməz ömrü bitdi İrannın -
On min ildən daha müəmmər isə?!

MÜRTƏCELƏR, SEVİNİN,...

Mürtəcelər, sevinin, kişvəri-İrana yenə
Tanıyıb bildiyiniz sayeyi-sultan gəlir!
Pişvazə yüyürün, gəlcək öpün əllərini,
Çünki bu zati-mükərrəm sizə mehman gəlir!
Hələlik dinnəyəcək, oylə ki, bərkizdi yerin
Verməyə hürrlərin qətlinə fərman, gəlir!
Mülki-Təbrizdə kəsdirdiyi qurbanlardan
İndi Şirazda kəsdirməyə qurban, gəlir!

ZİLLİ-SULTANA, AMANDIR, ...

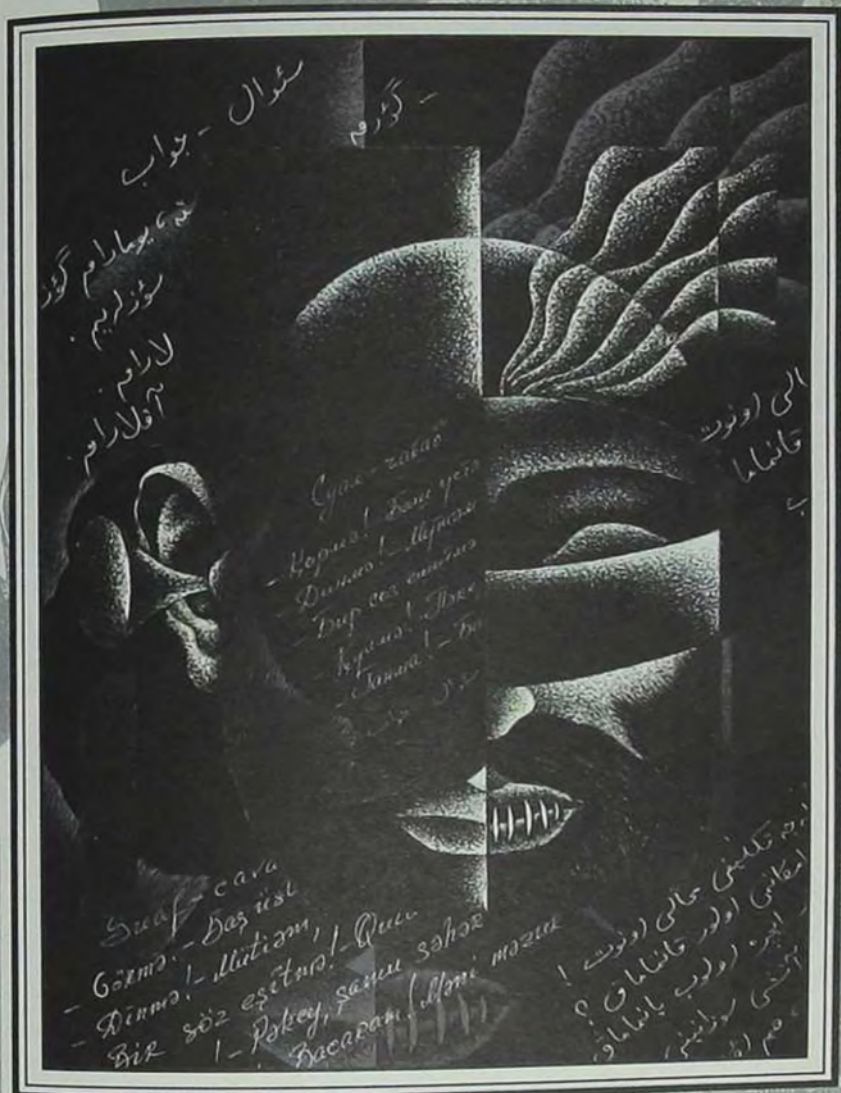
Zilli-Sultana, amandır, verməyin İrana yol.
Rəhm edin bir kərrə xəlqüllaha, Allah eşqinə!
İşbu millət xainin mən, sən deyil, aləm tanır,
Yalxı xəlqüllah deyil, Allah satar şah eşqinə!

ONLAR Kİ, EDİR HÖRMƏTÜ...

Onlar ki, edir hörməti namusunu təqdis -
Bir digərinin irzinə eylərmi xəyanət?
Dersəm ki, zinakarlərin qeyrəti olmaz.
Olmazmı mənim işbu sözüüm eyni həqiqət?!

SAXTƏ BİR XƏTTİ-XAM İLƏ...

Saxtə bir xətti-xam ilə mənə kağız yazıb,
Ey məni təhdid edən min dürlü tə'kidat ilə!
Boylə: «Xortdan gəlди, dur, qaç!» sözlərin get tiftlə de!
Zatını Sabir tanırkən qorxmaz övhəmat ilə!..

سؤال - جواب
 سوز لریم
 لارام
 آول لارام

گورم

الی اونوت
 قانناما

Cyano - zakas
 - Koonul! Doni yeri
 - Dünnes! - İlgünce
 - Dıp ces amıncas
 - İyünce! - İyünce
 - Çünce! - İyünce

Suaf - eavu
 - Göms! - Daş işt
 - Dünnes! - İllitiam
 - Biz söz eşitür! - Quu
 - Paşey, sanu şahze
 - Bacapan! İllim mazun

اونوت کلیمنی حمانی اونوت
 اوقانی اولور قانناما
 اینت اولوب بانناما
 قشنی سوزنتم
 صم (ا)

HATİFDƏN GƏLƏN BİR NİDA DEYİR Kİ:

Görəsən Məmdəlinin yapıdığı əf alı nədir?
Bu səyahətdən onun qayeyi-amalı nədir?
Zilli-Sultan ilə, aya, nə üçündür bu görüş?
Naibüssəltənəyə ya deyəcək halı nədir?

Vyana teleqrafları deyir ki:

Qardaş oğlu, əmidir Məmdəli, Zilli-Sultan,
Sənə nə ta biləsən bunların əqvalı nədir?
Şübhələnmə, yox onun gizlicə bir başqa işi,
O gedir ta görə Avropanın əhvalı nədir.

«Naye-Fraye-Press» qəzetəsi deyir ki:

Bizə pək doğru xəbərlər yetişir İrandan,
Yazıyorlar ki, işin surəti, əşkalı nədir!
İstəyir Məmdəli hüriyyəyə bir zərbə vura,
Yoxsa Avropada bica onun əşğalı nədir?!

Berlin mətbuatı ciddən inandırır ki:

Bizcə, Rusiyyə bilir Məmdəlinin məqsədini
Ki, bu fikrindən onun halı nə, iqbali nədir?!
Yenə İranə onu şah edəcəklər deyəsən,
Gər bu şah olsa yazıq millətin əhvalı nədir?!

Rusiya mətbuatı deyir ki:

O özü gəzməyə çoxdan bəri müştəq idi.
Ona lazım deyil İran nədir, əmsalı nədir!
O, siyasi işə hərgiz də qanşmaz, çünki
Özü çox yaxşı bilir ki, bu işin dalı nədir...
Məclis ol vəqt ona bir çet də məvacib verməz, -
O zaman Məmdəlinin söyləyəcək qalı nədir?
Naibüssəltənə ilə bu səfərdə ancaq
Görüşüb söyləşəcək: keyfi nədir, halı nədir!
Gələcək məs ədətiçin danışib İranın -
Ona yol göstərəcək surəti-ikmalı nədir!

Məşhur professor Vambəri deyir ki:

Oylə aşıqları var Məmdəlinin İranda -
Canını fədyə verər, mülki nədir, malı nədir!
Naibüssəltənəyə - əksinə tənzimatın -
Məmdəli hər nə desə yap, onun ehmalı nədir?

Biz də deyirik ki:

Görəsən boylə ağırđan yatan iranlıların
Üstə saldıqları yorğanların əşqalı nədir?
Daşmıdır, kütləmidir, ahənü fuladmıdır?
Yox, ölüm yorğanıdır, bunlara əmsalı nədir!

ŞURƏ GƏLİB ŞAD OLUN, İRANLILAR!

Şurə gəlib şad olun, iranlılar!
Qüssədən azad olun, iranlılar!

Aləmə tə'sir elədi ahınız,
Doğdu yenə behcət ilə mahınız,
Yada salır sizləri öz şahınız,
Günbəgün abad olun, iranlılar!
Qüssədən azad olun, iranlılar!

Yar olacaq sayeyi-sultan sizə,
Eyləyəcək lütfi-fırvan sizə,
Çün gələcək Məmdəli mehman sizə.
İndidən irşad olun, iranlılar!
Qüssədən azad olun, iranlılar!

Dərdü qəmi, qüssəni bir yan atın. İstəyəcək
məqsədə yeksər çatın,
İndi dəxi həsrə qədər bərk yatın,
Xab görüb şad olun, iranlılar!
Qüssədən azad olun, iranlılar!..

«TƏRCÜMANI-HƏQİQƏT» DEYİR Kİ:

Xəstəmiz Əbdülhəmid artıq sağaldı, səmriddi,
Şimdiki halilə məmnuniyyət izhar eyləyir;
Şey yeyir, çalğı çalır, gahi yazır, gahi oxur.
Vəqtini bə'zən də dülgərliklə imrar eyləyir.

Əbdülhəmid deyir ki:

Sanma kəsmək, doğramaq, yonmaq misilli işlərin
Olmuşam məşğuli ol gündən ki. nəccar olmuşam,
Lafövəllah, hökəmrənliq etdiyim günlərdə də
Kəsmişəm, kəsdirmişəm, sultani-cəbbar olmuşam.

HALƏTİ-MƏSTLİYİNDƏ...

Haləti-məstliyində nə olur, ey əyyaş!
Baxıb ayınəyə görsən əcəba surətini;
O kərahət, o səfalət, o rəzalət tökülən Surətindən
utanıb, anla nədir siyrətini?!

DƏRLƏR, İRAN GÜNBƏGÜNDƏN...

Derlər, İran günbəgiindən xar olur, əlbəttə ki!
Səhhətin hiفز etməyən bimar olur, əlbəttə ki!
Bir diyarın ki, olur ə'yanı yeksər cibdust,
Zilli-Sultan çağnılır, sərdar olur, əlbəttə ki!
Kamiran mirzalərin təşviqidir ki, «bəst»də
Əyləşənlər büsbütün bir olur, əlbəttə ki!
Söyləyir bunlar ki, şah Qacar ikən naib ona, Bizcə,
həmnəslı olan Qacar olur, əlbəttə ki!
Məndən olsa Məmdəli layıqlıdır naibliyə, - Onda
İran bir gözəl gülzar (?) olur, əlbəttə ki!..

ALMANİYA İMPERATORU VİLHELM DEYİR Kİ:

Möhtərəm iranlılar, sizdən təmənnamız budur:
Bir də İran hiفزini bizdən təməнна etməyin;
Çünki rusun, ingilisin xətiri bizdən sınar,
İncinərlər; siz dəxi artıq təğəlla etməyin.

Aləmi-insaniyyət də deyir ki:

Növ'pərvər, rəhmgiustər, mə'dələtfər Vilhelm,
Bir də ali namımı dillərdə icra etməyin;
Çünki vicdanın o nazik xətiri sizdən sınar İncinər;
artıq ona minbə'd iyza etməyin.

**EYNÜDDÖVLƏNİN İSTE'FASINDAN DOLAYI
BƏSTƏ GİRMƏK İSTƏYƏN TEHRAN TACİRANİ-
QEYRƏTMƏNDANƏLƏRİNƏ!**

Bəstə iqdam eyləyin, ey tacirani-mö'təbər!
Qaliba, vardır ümidim, bəxt yar olsun sizə!
Olmayın razı ki, Eynüddövlə iste'fa verə!
İştə Təbriz, iştə Eynüddövlə ar olsun sizə!..

HATİF DEYİR Kİ:

Bəs Şəmaxide məktəbi-nisvan
Açacaqdın, buna güman çox idi.

Müdür əfəndi deyir ki:

Bəli, onda müəllimə qızımın
Bakudə çünki məktəbi yox idi!

«OSMANLICADAN TƏRCÜMƏ TÜRKƏ» - ...

«Osmanlıcadan tərcümə türkə» - bunu bilməm,
Gerçək yazıyor gəncəli, yainki hənəkdir;
Mümkün iki dil bir-birinə tərcümə, amma
«Osmanlıcadan tərcümə türkə» nə deməkdir?!

ŞİMDİ HƏR MİLLƏT EDİR...

Şimdi hər millət edir nəfisini irfanə fəda.
Vətən övladı üçün elmə, dəbistanə fəda.
Qara məxlüq deyil, bizdəki ariflər də
Vətən övladın edir nəf i-cibişdanə fəda.

OYLƏ QORXMAM «BİŞ»DƏN KİM,...

Oylə qorxmam «biş»dən kim, qorxuram «cədvər»dən,
Yardən olmam əmin, olsam da gər əğyardən;
Qorxmuram vəhşiyəti-gürgani-insanxardən,
Qorxuram insansifət, vəhşitəbiət yardən.

**BAKIDA ŞAMAXI YOLUNDAKI HƏBSXANƏNİN
QABAĞINDA OXUNAN NÖVHƏDİR:**

Asta-asta, ey hacı, izhar olur xəlvətdəki,
Get-gədə lap şöhreyi-bazar olur xəlvətdəki;
Pərdə çəkdin, yorğan altında yatırdın işləri,
Bilmədinmi bir zəman bidar olur xəlvətdəki?!

SƏFİL TACİR DEYİR Kİ:

Bir neçə ildir ki, uyub işrətə,
Bilməmişəm əmri-ticarət nədir?
İndi deyirlər, hacı, borcun da var...
Çox da var, ondan mənə xiffət nədir?
Xiffəti qeyrətli edər, mən ki, hiç
Bilməmişəm dəhrdə qeyrət nədir?!

TUMANOV İZN ALIR Kİ, ...

Tumanov izn alır ki, Şirvanə
Sığnağdan çəkə dəmir yolunu;
Buna, aya, bizimkilər nə deyir?
Boşlayırlarmı Kürdəmir yolunu?

ÖVRƏT ALMAQ, BOŞLAMAQ...

Övrət almaq, boşlamaq, övlada ad qoymaq kimi
Nəsnələrdən ücret almaqçın Qazan mollaları
İttifaq etdisə də, lakin cənabət qüslünün
Muzdunu heyfa unutdu xatiri-valaları.

**DƏRYADA QƏRQ OLAN İRANLILARIN YETİM
BALALARINA TƏSƏLLİ**

İki yüz qərq olan iranlıların
Qiymətin bildi əcəb konsulunuz!
İstədi «Merkuri»dən yüz qırx min...
A yetimlər, sevinin, var pulunuz!..

BƏS DEYİLMİŞ BUNCA MEHDİLƏR...

Bəs deyilmiş bunca Mehdilər xüruci, indi də
Volqadan bir tazə Mehdi xəlqi iğfal eyləyir.
Cahiliyyət hökmfərmədir ki, hər şəxsi-müzill
«Mehdiyəm» namilə xəlqüllahı izlal eyləyir.

QURBAN BAYRAMI

Bayram olcaq şövkətlilər, şanlılar,
Dövlətlilər, pullular, milyanlılar,
Tirboyunlar, şişqarınlar, canlılar
Qurban kəsir Xəlilullah eşqinə,
Fəğır-füğür gözür Allah eşqinə.

İki qonşu bir-birinin milləti,
Hər ikisi bir peyğəmbər ümməti,
Biri kəsir qurban, bişirir əti,
Bayram edir Xəlilullah eşqinə,
O biri də baxır Allah eşqinə.

Bu qonşunun oğlu geyir, sallanır,
Qalstuku taxır, qırxmallanır,
Atası da ona baxır hallanır,
Fəxr eləyir Xəlilullah eşqinə.
Əl cibə salmayıq Allah eşqinə.

Görürsənmi bizim Hacı Pirini.
Paylamayıq ətin ondan birini.
Qonşu sorur barmağının kirini,
Hacı yeyir Xəlilullah eşqinə.
Yatır, şişir, köpür Allah eşqinə,

Dedim, hacı, gözlə işin birisin,
Diqqət elə irəlisin, gerisin,
Ver məktəbə qoyunların dərisin.
Elm oxunsun Xəlilullah eşqinə,
Çocuqları şad et Allah eşqinə.

Dedi, bizdə dəri vermək sınağı
Yoxdur, versəm ollam arvad qınağı,
Basdırırıq onda xəmir çanağı,
Bərəkətdir, Xəlilullah eşqinə,
Saxlayırıq evdə Allah eşqinə.

Ə.QƏMKÜSAR BƏRADƏRİMƏ CAVAB

«Təhvili-ibarət» sözünü «tərcümə» qanmaq, -
Məktəbli çocuqlar da bilir kim, bu xətdir;
Bir boylə xəta kəlmə mühərrir qələmindən
Cari olur isə, edebiyatə bələdir!..

BİLDİR EHYAYİ-SƏMƏRQƏND ETDİ..

Bildir ehyayi-Səmərqənd etdi İran taciri,
Məktəb açdı, xəlqi xürsənd etdi İran taciri;
Gördü əlsizlər, ayaqsızlar da insan tək oxur -
Məktəbi bilmərrə dərbənd etdi İran taciri.

ŞAMAXIDA

Əsri-bistümdür, səhab altında qalmaz şəmsi-elm,
Bir zəman tələt açar, pərtöv saçar, zülmət qaçar;
Məktəbi-nisvan lüzumu hər kəsə məflum olar,
Şeyxzadəm açmaz isə, xahərim Gövhər açar.

...LAM DEYİR Kİ:

Şeyxül-islamlərin, müftiyi-islamlərin
Hankısı satmadı on müslümi bir tərsayə?
«Satdı gülzari-behiştə iki buğdayə babam,
Satmasam naxələfəm mən onu bir arpayə».

GÜNDƏ ÜÇ KAĞIZI, BEŞ KOPYANI..

Gündə üç kağızi, beş kopyanı imza edərək,
Rayevski çəkியormuş nə məratib zəhəmat?!
Kişinin zəhməti çoxkən učitellərdən də (?)
Yirmi min donluq ilə eyləyir imrari-həyat.
Učitellərsə fəqət ildə alır doqquz yüz,
Gündə beş saət edir əlli uşaqqm xidmət.
Var ikən məs'ələdə bunca təfəvüt, əcəba,
Rayevski utanırmı dediyindən, heyhat?!

İŞTƏ BİR HEY'ƏTİ-TƏHRİRİYYƏ

İştə bir hey'əti-təhririyyə
Bulunur ən uca bir məşğələdə...
Göstərir xəlqə nəzafət yolunu,
Bəhs açır gündə birər məs'ələdə;
Lakin öz fikrini bər'əks olaraq,
Yaşayır kəndisi bir məzbələdə.

QURULUBDUR YENƏ MEYDANI...

Qurulubdur yenə meydani-həyahayi-süxən,
Yazılır şe'r, açılır pərdeyi-mə'nayi-süxən;
Şair olmaq hünərindən başı bibəhrə ikən
Girişib oğruluğa Mirzəli Ağayi-süxən;
Əsrəfin gündə birər danə rübaisi ilə
Özünü ədd ediyor şairi-danayi-süxən.
Nə gözəl söyləmiş ol Nəf iyi-ustadi-kəlam,
O böyük xazini-rövşəndilü kalayi-süxən:
«Sirqəti-şe'r edənə qəf-i-zəban lazımdır,
Boylədir şər'i-bəlağətdə fətavayi-süxən».

ZAHİDLƏRƏ

Aç dilini, yum gözünü, zahida,
Vird oxu, heç anlama mə nasım!
Baxma bir ibrətlə bütün ələmə,
Görmə həqin nuri-təcəllasım!
Xüşk ibadətlə, quru zöhdlə
Anlama sən eşq müəmmasını.
Zöhdü öyüb, eyləmə inkari-eşq.
Şəxs bulur eşqlə mövlasını.
Qeymə əbəs vermə cünun namını.
Görməyərek surəti-Leylasım.
Guşeyi-xəlvətdə oturma, kişi,
Bilmə həqin guşədə mə vasım.

Qəsdin əgər yar isə, gəl, göstərim,
Varsa gözün, eylə təmaşasını.
Sən'ətə bax, sənəinə pey apar.
Dərk elə keyfiyyəti-inşasını.
Leyk hanı sənə bəsirət gözü,
Ta görəsən vəchi-dilarasımı?!
Hu çəkib axır gəzəsən kubəku,
Tərk edəsən zöhd müsəllasını.
Küfrdə təqlid edəsən şairə,
Zikr edəsən şe'ri-müqəffasını.

EY DİLBƏRİ-HÜRRİYYƏT,...

Ey dilbəri-hürriyyə, olandan bəri aşiq
Könlüm sənə, çarpışmadadır ruzü şəb ilə!
Derlərsə əgər işbu səbəbdən mənə fəsiq,
Pək müftəxirəm mən də bu ali ləqəb ilə!

BƏNZƏTMƏ

Sövdəyi-məvəddətdən
Xali görünür başlar;
Bigənə bilir yeksər
Qardaşları qardaşlar.
Gözlər dəxi qan saçsın,
Bitsin saçılan yaşlar;
Ağlar bizə torpaqlar,
Dağlar, dərələr, daşlar...
Zinhar, edəlim xidmət
İnsanlığa, yoldaşlar!
Qeyrət, a vətəndaşlar!
Himmət, a vətəndaşlar!..

RUHUM!..

Ruhum, ey şahbazi-ülviyyət,
Himmətim tək fəzadə pərvaz et!
Uç! Uç! Övci-səmadə pərvaz et!
Təngnayı-bədəndə var xiffət.

Aşiyani-bədəndə etmə qərar,
Yanma sən də mənim kimi narə!
Bulamazsan məlalimə çarə!
Sıxılırsan, lətifsən, zinhar!

Boşla bu cismi, cism mən deyiləm;
Sana müşkül olursa hicranım -
Mən sənin, sən mənim dilü canım,
Mən sənin kəndinəm, bədən deyiləm!

Hara getsən səninlə mən də varam,
Şu bədəndə fəqət əsiriz, zar,
Ölməyimlə sevinməsin əğyar, -
Aləm olduqca mən dəxi duraram!

Bir səfa bulmadıq bu aləmdə,
Başqa bir aləmə varıb gedəlim;
Bir ovuc xaki xakə tərək edəlim
Mədfəni-şumi-ali adəmdə!

Mən gedərsəm, var olsun amalım!
Yaşasın şəhriyari-hürriyyət!
Yaşasın şəhriyari-hürriyyət!
Mən gedərsəm, var olsun amalım!..

TƏRBIYƏ

Ümmətin rəhnüması tərbiyədir.
Millətin pişvası tərbiyədir.
Tərbiyətlə keçir iimuri-cəhan.
Hər işin ibtidası tərbiyədir.
Valideynin, təbii, övlada
Nəzəri-e'tinası tərbiyədir;

Çünki övlad ne'məti-həqdir,
Şükri-həqqin ədası tərbiyədir.
Necə kim, bir ədibi-mümtazın
Dərsi-hikmət'ədası tərbiyədir.
Cahilin də zavallı övlada
Şiveyi-narəvası tərbiyədir;
Öyrədir tiflə su'i-əxlaqı,
Qaliba, müddəası tərbiyədir.
Tərbiyət elmsiz deyil məqbul
Ki, onun müqtəzası tərbiyədir.

HƏVƏS

Həvəs sövq eylər insanı həyatə,
Ətalət cəlb edər şəxsi məmatə;
Həvəs isal edər zətı səfayə,
Ətalət mübtəla eylər bəlayə;
Həvəs pirayeyi-əqlü hünərdir,
Ətalət mayeyi-iczü kədərdir;
Həvəsdən nəş'ət eylər həp fəxarət,
Ətalətdən törər min-min xacalət;
Həvəs səhrası əmniyyətfəzadır,
Ətalət təngnası bir xətabdır;
Həvəs birlə tərəqqiyyat dərkar,
Ətalətdən əməl mənkusü idbar.

TƏRK EDƏR KİM Kİ,...

Tərk edər kim ki, şükri-ne'məti-nas,
Etməyir vəqəən xudayə sipas;
Şakirani-vəsaili-ne'mət
Olur əlbəttə naili-ne'mət.
Artıq etdikcə şükri ifasın,
Hasil eylər köntül təmənnasın.

Şəkəri-şükrdə həlavət var,
Şükrdə izdiyadi-ne'mət var.
Ne'məti-nasə şükr edən əlhəq,
Həzrəti-həqqə şükr edib mütləq.
İnd həqdəndir, çünki külli-əsas,
Həqqə race'dir şükri-ne'məti-nas.
Şükr sərmayeyi-ibadətdir,
Şükr pərvaneyi-itaətdir.
Ey xuda, fəzlinə rica edərəm,
Mən nasil şükri-ni əda edərəm
Ki, dəqiqə-dəqiqə, anbəan,
Sabirə ne'mətin olur şayan.

NOLA ƏRBABI-KƏMAL...

Nola ərbabi-kəmal eyləyə təhsin mənə kim,
Fələki-nəzmdə bir əxtəri-rəxşanəm mən.
Xaki-payımdı verən didəyi-xurşidə ziya
Ki, Hüseyin nökrəim, aləmə sultanəm mən.
Dövr edər başımə hər gündə hümayi-dövlət
Ki, əza gülşəninə bülbüli-nalanəm mən.
Müddəilər gözüne xari-müğyilanəm əgər,
Nəzəri-paki-əhibbadə gülüstanəm mən.
Gərçi pür əhqəri-nasəm bu həqarətlə, vəli
Zakiri-ali-əbayəm, şəhi-dövrənəm mən.
Sabirəm, səbr şianmdı, qanaət tacım.
Nəfsimə padşəhəm, sahibi-fərmanəm mən.
Tapmışam fəqrde bir xatəmi-istiğna kim,
Deyərəm təxti-qənaətdə Süleymanəm mən.

YARAN, MƏGƏR Kİ,...

Yaran, mægər ki, mahi-əza ibtida olur.
Hər yanda, hər məkanda būsati-əza olur.

Qəm artırır müsibəti-övladi-Fatimə,
Ari mələlə bais uzun macərə olur.

Kükürdi-əhmər adlana layıqdi göz yaşı,
Hər qətrəsində min əsəri-kimya olur.

Əmma hədisi-ali-kisa rəf i-qəm edir.
Zira ki, nuri-mehr ilə ziilmətzədə olur.

Hər bəzmdə ki, zikri-hədisi-kisa ola.
Cənnət əgər deyilsə o bəzmə rəva olur.

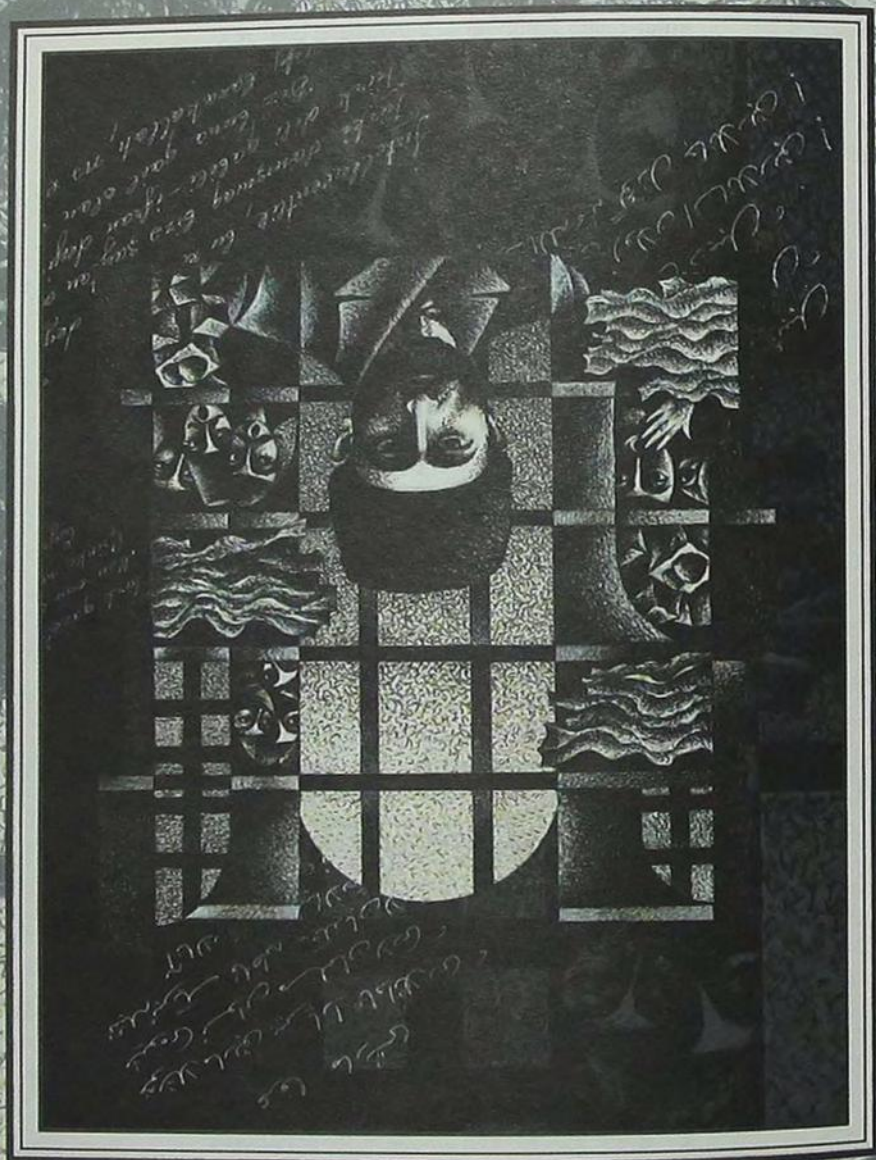
Bir məclisi-şərifdi kim, xak dərgəhi
Əhbabi-xas gözlərinə tutiya olur.

Qüddu-siyani-ələmi bala nüzul edər,
Dərgəhi-həqqə rəhmət üçün mültəca olur.

Bir bəzmi-pakdır ki, gəlir hüccəti-xuda.
Bir yerdə kim, imam ola, hacət rəva olur.

Qəmlər olur zədədə, günəhlər bağışlanır.
Bir bəzmdə ki, midhəti-ali-əba olur.

Sələvat zikr edin ki, şüru'i-kəlam edim,
Mədhi-Əliyü ali-Əli ibtida olur.

1911

SUAL

Eyb ikən şəxsə görə nəfsini öymək, acəba,
Şeyxül'islam özünü bunca nə təqdir ediyor?

CAVAB

Molladır çünki, o öz gördüyü rə'yalərini
Başqadan sormayı, ancaq özü tə'bir ediyor.

LƏ'NƏT SƏNƏ, EY CƏHL,...

Lə'nət sənə, ey cəhl, nə bidad ediyorsan!
Hər gün yeni min məl'ənət icad ediyorsan!
Sərməşq edərək Habilü Qabil hərəkətini,
Qardaşları qardaşlara cəllad ediyorsan!
Nakəslərə imdad ilə, bəkəslərə bidad -
Bir gör kimə yardım, kimə bidad ediyorsan?!

QAFİL YAŞAMAQDANSA...

Qafil yaşamaqdansa gözəl kardır ölmək,
Hərçənd ki, qəflətlə dəxi ardır ölmək;
Zənciri-cəhalətdə bu alçaq yaşayışdan.
Cahil, sənə dar üzrə səzavardır ölmək!

MƏMDƏLİ DEYİR Kİ:

Nasirülmülk, sənə boylə gümanım yox idi
Ki, bu tezlikdə qohumluq odunu sərd edəsən;
Mən Ədəsdən sürünəm Berlinə didarın üçün,
Qapma üz tutam ümmid ilə, sən tərd edəsən...

NASİRÜLMÜLK BAKIDAN İRANA AZİM OLDUQDA

Mənə, İranə əbəs əzm ediyor Nasiri-mülk,
Göz önündə götürəm çünki budur İrani;
Var ikən parlaman içre bu qədər qasiri-mülk -
Bir nəfər Nasiri-mülkün nə olur imkanı?!

MÜXBİRÜSSƏLTƏNƏYƏ

Yapdığın hiyləni hər günkü qəzetdə oxudum,
Axırında yenə gördüm ki, yazılmış: «Sonu var».
Nə xəbərdir, deyə sordum, dedi müxbir ki, hələ
Birini göstərirəm, işbu rəqəmdən onu var!..

DƏHR BİR MÜDDƏT OLDU...

Dəhr bir müddət oldu mənzilimiz,
Onda həll olmaz oldu müşkilimiz;
Yaşadıqca çoxaldı düşmənimiz,
Nə edək, doğru söylədi dilimiz!..

ƏCDADINA ÇƏKDI, PƏDƏRİN...

Əcdadına çəkdi, pədərin mütələq unudu,
Məb'usləri məclis ilə atəşə tutdu,
Bir mərtəbə zülm eylədi ki, Məmdəli minza,
Zöhhakə də, Çingizə də min rəhmət oxutdu.

MÜHAVİRƏ

- Qafqaz əhli üç il ərzində nə e'mal eylədi?
- Məktəbə hər yerdə onlar hümmət ibzal eylədi!
- Mərhəba! Səd mərhəba!..
- Bəs bu az müddətdə məktəblər qapandı ya nədən?
- Hər çocuqlar dövreyi-təhsili ikmal eylədi!..
- Mərhəba! Səd mərhəba!..

MÜXABİRƏ

Məmdəli:

Sevgili sultan babam, söylə, sənin halın nədir?
Mən ki, bir şux madmazel eşqində əldən getmişəm!
Şəhrdən şəhrə gəzib, Avropanı uğraşmışam.
İt qızı ram olmadı, hər dürlü ilhah etmişəm!

Həmid:

Məndəli, artıq maraqlıq mərəqim qalmamış.
Kərki, mişarı yığıb başqa evə göndərmişəm!
Ölkədə tək-tək vəba var, derlər, ondan qoxmuşam
Xanəmə dəmi yığıb bir aptekə döndərmişəm!

ABBAS AĞA DEYİR Kİ:

Can verib millətə, ali, əbədi nam alırız.
Nə ziyan eyləyiriz, can veririz, kam alırız.
Qətlimiz yəvümü bizə sanma müsibət gütüdür.
Biz o gün həzrəti-həqdən yeni bayram alırız.
Qan deyil nə'şimiz üstündə qızıl tək qızaran,
Əsgəranız ki, hünər göstərüb, ən'am alırız.

ANALAR BƏZƏYİ

Gər olsa nisadə elmü irfan,
Övladə edər o yolda im'an.
Əksi olaraq bu müddəanın,
Olmaz isə elmi bir ananın -
Övladə çatar haman cəhalət.
Nə əql olur onda, nə fərasət.
Bitərbiyəliklə tiffi-mə'sum
Axırda olur səfilü məş'um;
Sarıdır çünki işbu halət,
Həmcinsinə eyləyər sirayət.
Gözlənsə gərək hüquqi-nisvan,
Ta kamil ola vüsuqi-nisvan.
Elm ilə olur hüsuli-izzət,
Elm ilə olur nüfuzi-millət.
Elmə çağırır bütün əvamı
«Əl-elmü fərizətün» kəlamı.

DREPER DEYİR Kİ:

Elm olduđu yerdə olamaz dinü dəyanət,
Din məs'ələsi cəhl təqzası deyilmi?
Təb' id olunan məclisi-şurayı-düvəldən
Avropanın ərbabi-kəlisası deyilmi?

Əlwəəd Midliət deyir ki:

Dinsizlik ilə kəsb olunan bir mədəniyyət,
İnsanlığın olduqca bəlayası deyilmi?
Məhdi-mədəniyyət ki, deriz mülki-firəngə,
Vəhşiyyətin ən qorxulu səhrası deyilmi?

ANALAR BƏZƏYİ

Bəzək, bəzək ki, deyirlər, cəvahirat deyil,
Cəvahirat bu gün ziynəti-həyat deyil.

Nədən cəvahirə fəxr eyləsin görək nisvan?
Cəmadə fəxr isə şayani-ümməhat deyil.

Həqiqi validənin ən şərəfli bir bəzəyi
Ədəbli, uslu çocuqdur, təcəmmülət deyil.

O madərin ki, yox övladə hüsni-tərbiyəsi.
Səzayi-məkrəməti-nami-validat deyil.

Həyata layiq olan ziynət - elm gövhəridir
Ki, boylə bir dirilik qabili-məmat deyil.

AVROPADA MƏMDƏLİNİN EŞQBAZLIĞI

M ə m d ə l i

Rəhm et mənə, can madməzel!
Könlüm olub qan, madməzel!
Birbaş Ədesdən gəlmişəm
Ardınca, canan madməzel!
Gör hali-biaramımı,
Dil bisükundur, gəl mənə!
Eşqim fuzundur, gəl mənə!

M a d m a z e l

Rədd ol, a zalim Məmdəli!
Şahi-məzalim Məmdəli!
Artıq həyasız görməyə
Yoxdur məcalim, Məmdəli!
Get, get ki, zülmündən vətən
Dəryayi-xundur, gəlmənəm!
Boynun yoğundur, gəlmənəm!

M ə m d ə l i

Mən öz yerimdə şah idim,
Şahi-fələkxərgah idim,
Şə'nim, cəlalım var idi,
Axır nə zillü Allah idim;
İranda çox yerdə yənə
Şə'nim məsundur, gəl mənə!
Eşqim füzundur, gəl mənə!

M a d m a z e l

Sən bir dəni mərdudsən,
Hər şə'ndən mətxudsən,
Bir müstəbid Şəddadsən
Bir müstəqil Nəmrudsən,
Mən dəfə onlardan dəxi
Zülmün füzundur, gəlmənəm!
Boynun yoğundur, gəlmənəm!

M ə m d ə l i

Zənn etmə, İran sərbəsər
Olmuş mənimlə kinəvər;
Əlyövün İranda yənə
Var nökrəm min-min nəfər;
Onlar bütün gürgi-əcəl.
Millət qoyundur, gəl mənə!
Eşqim füzundur, gəl mənə!

Madmazel

Döğru bu, lakin əhli-kar
Az olsa da İranda var;
Məncə, bu xain niyyətin
Etməz isabət zinhar;
Çünki sənin halın cünun,
Şəxsin zəbundur, gəlmənəm!
Betxin nigundur, gəlmənəm!
Fikrin də dundur, gəlmənəm!
Karın oyundur, gəlmənəm!
Söz müxtəsər, bir dəfə qan:
Boynun yoğundur, gəlmənəm!..

NİTQƏ XİTAB

Ey natiqeyi-bədiəpərdaz!
Vey söhbəti-dilfiribin e'caz!
Ey məhbəti-feyzi-asimani,
Miftahi-xəzineyi-məani!
Sən məxzəni-hikmət idin axır,
Sən mənşəi-himmət idin axır!
Bir tutiyyi-xoşbəyan idin sən,
Bir dürci-dürərfəşan idin sən;
Əflaki-süxən sitarəsiydin,
Gülzari-vətən həzarəsiydin;
Düşdün niyə bəs bu halə əlhal?
Bilməm nə səbəbdən olmusan lal?
Ey bülbülüm, ol tərənəpərdaz,
Qıl bağı-bədəndə nəgmə ağaz!
Fəryad elə bir dəm aşiqanə,
Söylə dili-zarü natəvano:
Key qönçə, açıl ki, şimdİ dünya
Gülzari-təməddün oldu yekca!
Gəl dişrə bu pərdeyi-xəfadən.
At pərdəni məzhəri-xudadən;

Sən aləmi-əkbəri-xudasən.
Sən ayineyi-cəhannümasən;
Mahiyyətini həqir sanma.
Azadələri əsir sanma;
Səndə yaradıb bədi'i-əflak
Əqlü hünərü şüürü idrak;
Aləmdə nə var - var səndə,
Sərmayeyi-e`tibar səndə;
Dur, dur ki, tükəndi leyli-ziilmət,
Əlirərə açıldı sübhi-dövlət!
Aşıqləri iştiyağa düşdü,
Hər kəs ayılıb qabağa düşdü.
Onlar ki, səninlədir müasir -
Hər elmü fünunə oldu mahir.

YUXU

Heyvərə, ey müdiri-əhli-füsün.
Bir yuxu görmüşəm, de, xeyr olsun!
Görürəm mən dünən gecə yuxuda
Yenə də sakin olmuşam Bakuda.
Bakudə, leyk lap uzaqlarda,
Gəzirəm bir para soxaqlarda;
O soxaqlar ki, ruzi-fitrətdən
Ari idi bütün nəzafətdən;
İndi, səd mərhəbə, səfalənmiş,
Nuri-fanus ilə ziyalənmiş;
Yox ikən sabiqən gediş-gəlişi.
İndi bir başqa rəng alıbdır işi;
Qapılardan çıxış, giriş vardır,
Bunda, əlbəttə ki, bir iş vardır...
Görürəm bunda bə`zi ə`yanı,
Həpsinin var nəcabəti, şanı;

Qapını birbəbir döyür, danışır,
 Bə'zisi ilə hələ təzə tanışır.
 Söz alır, pul verir, rica ediyor,
 Ayrıla-ayrıla dua ediyor;
 Bə'zinə iştəhayi-mə'də verir,
 Bə'zinə başqa-başqa və'də verir...
 İstədim anlayam - nə işdir bu,
 Nə alışdır bu, nə verişdir bu?
 Məni xıs basdı fərti-heyvətdən,
 Heyf, oyandım o xabi-rahətdən!
 İndi, ey Heyvərə, varınsa hünər,
 Söylə tə'birini bilirsən əgər?!
 O soqəqlar, o şəxslər, yahu,
 Kimdir aya, nədir, nə işdir bu?

AY CAN!..

Müftinin rə'yi ilə kəşfi-vücuhi-nisvan
 Şər'də cayız imiş, hökm ediyormuş Quran;
 Müslimə övrətə baxmaqda da yoxmuş hörmət,
 Övrətin əl-üzü övrət ki, deyilmiş, ay can!..
 Pəs yazıq zadeyi-Ne'man nə deyirdi, acəba?
 Ya ona lə'n edən oğlan nə deyirdi, acəba?
 Həzərati-üləmadə pəs o cümbüş nə idi?..
 O zaman cümlə müsəlman nə deyirdi, acəba?
 Nə deyirdi Şəkinin, Gəncənin imanlılan,
 Tiflisin bir para məzhəbçi dəliqanlıları,
 Cülfanın, Naxçıvanın, Ordubadın hampaları,
 Bakının zorbaları, Lənkəranın canlıları?
 Şimdi, yahu, bu tühaf işlərə vicdan nə deyir?
 Əql nə hökm ediyor, ya buna irfan nə deyir?
 Hərə Qur'ana verir istədiyi mənanı.
 Aç, oxu, bunlara gör həzrəti-Qur'an nə deyir?

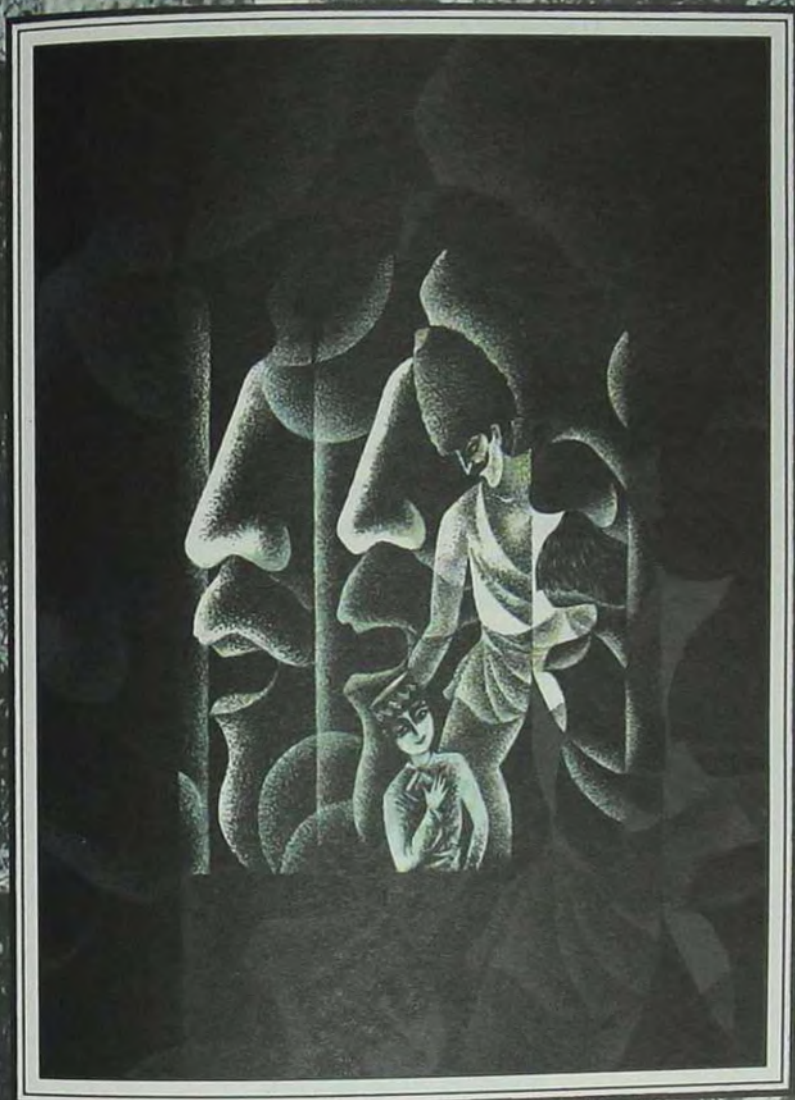
Nə deyir? - Bəllidir ərbabına, mən bilməyirəm,
Bir para molla kimi hiyləvü fən bilməyirəm,
Deməz Allah iki mə'nalı sözü qullarına,
Bu qədər anlamışam, başqa süxən bilməyirəm.

EL ÇƏKİR İNAMIMI...

El çəkir namımı min lə'nət ilə.
Mən eli yad edirəm rəhmət ilə;
Nə elin lə'nətinin bir kəsəri.
Nə mənim rəhmətimin bir əsəri;
Mən nə müstəvcibi-lə'nəm, zira.
Nə də el rəhmətə, qüfranə söza!

TƏBRİZ MÜXBİRİNƏ

Müxbirüssəltənəyə şəkk edəcəksənmi yenə?!
«Diplomatlıqda» bu il çaldığı kısılə belə!
Bax necə bir yekə Təbrizi məhərrəmlikdə
Aldı üç min tükənə cümlə nüfusilə belə!
Hankı məbləğlə bu sövdayı bitirdi, əcəba?
Füqərayi-vətənin odlu fülusilə belə!
Sən hələ əncümən ə'zasını vəsf eylə, yazıq,
Əncümən çoxdan ayaqlandı rüusilə belə...
Görməyirsənmi ki, azad edilir fitnəçilər,
Tutulur əmnü əman əhli xüsusilə belə.
Nə ki, İranda törənməkdə idi Məmdəlinin
Səltənət təxtinə öz nəhs cülusilə belə;
İndi Təbrizdə də nəş'ət edən onlardı.
Bu hərifin də o əfkari-nühusilə belə.
Məncə, təqdirə səzadır, kişi şeytandan alıb.
Kamil öyrəndiyi elmilə, dürusilə belə.
Xainin boynuna həp vizri, vəbalı vətənin -
Müslimi, gəbri, nəsarası, məcusilə belə.

EŞİDİRİZ Kİ:

0 zəmandan ki, Rəhim xan yetişib Təbrizə,
Həzrəti şamü səhər did olunur, bus edilir;
İnqilabi adı cəbrən taxılır ehəre,
Hər nasıl hiylə ilə olsa da məhbus edilir.

MENŞİKOV DEYİR Kİ:

Məktəbə düşmənlər olan bə'z müqəddəs (?) üləmə
Ostroumova yazmaz da təşəkkür nə üçün?
Kişi Xoqənddə məktəbləri bağlatdı bütün...
Bir rızanaməyə bunlarda təəzzür nə üçün?

ƏZRİLİN İSTE'FASI

Əzrail ərz edərək söylədi: «Ey rəbbi-ənəm...
Bir təbib, işte, bu il qullarını qırdı təmam.
Mən edincə hələ bir ölməli bimarı həlak,
O alır ölməməli min nəfərin canını pak.
Verdiyən canlan min-min ki, bu zalım alacaq,
De görüm, qul deyə, yahu, sənə bəs kim qalacaq?
Qoy alım canını bari, qopanm məhşərini,
Yoxsa, billah, qıracaq qullarınm əksərini.
Bu təmənnamı qəbul eyləməz olsan hala,
Kərəm et, ta əməlimdən verəyim iste'fa.
Başqa bir xidmətə nəsbən məni qıl minnətdar,
Əzrail olmağı ver işbu təbibə zinhar».

AĞLADIQCA KİŞİ...

Ağladıqca kişi qeyrətsiz olur,
Necə ki, ağladı İran oldu.
O zaman ki, bezikib şah qaçdı,
Mürtəcələr dəxi pünhan oldu;

Parlaman parladı ə'zası ilə,
Dedik, İran yenə İran oldu;
Məclis içrə ümənayi-millət
Nami-milliyətə şayan oldu;
Düzəlib işlərin əskik-gərəyi,
Millətin dərdinə dərman oldu.
Leyk biz işbu təmənnədə ikən,
Bax ki, İranda nə dəstan oldu!..
Hər yetən keçdi cəməət başına,
Hər ötən silsiləcünban oldu;
Yetdi bir mərtəbəyə surəti-kar,-
Parlaman qəhvəçi dükkən oldu;
İçilən çay, yeyilən yağlı plov,
Çəkilən hoqqavü qəlyan oldu.
Parlamandır, balam, axır burada
Kim danışdı, nə söz ünvan oldu?
Hansı bir məs'ələdən bəhs edilib,
Hasili millətə e'lan oldu?
Yox, əfəndim, yanılış zənn etmə,
Sanma iş layiqi-vicdan oldu;
Doğru, gərçi üfüqi-İrandan
Şəmsi-məşrutə dirəxşan oldu;
Yə'ni millət işi millət əlinə
Verilib, məs'ələ asan oldu;
Şimdi öz işlərini icrayə
Dəsti-millətdə bir imkan oldu?
Leyk bildinmi büzürgani-vətən
Belə iş gördü ki şayan oldu?!
Çırmamış iş görəcək yerdə, yazıq,
Vay, dədəm, vay! - deyər giryan oldu
Gözlülər başladılar ağlamağa,
Kürlər də ona xəndan oldu.

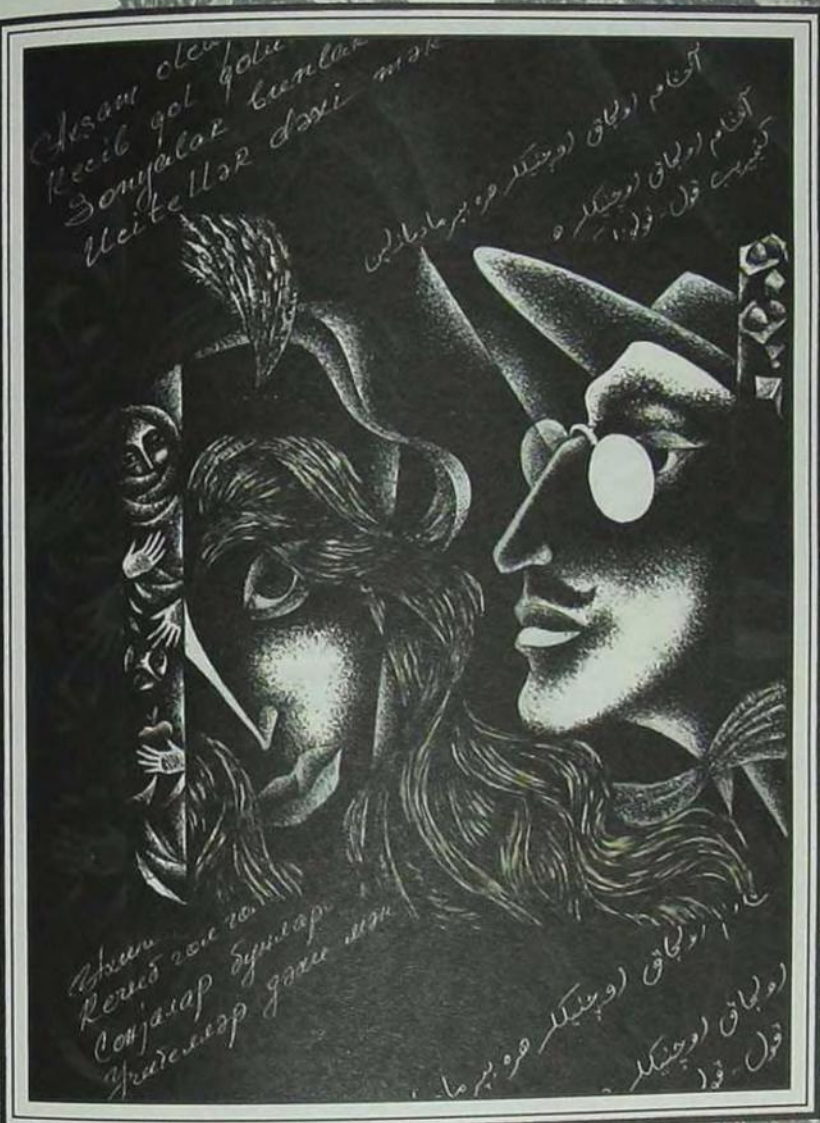
İş yatıb qaldı arada ölü tək.
Nə ona meyl, nə im'an oldu.
Əsl mətləb unuduldu, lakin
Fər'i-kari hamı cuyan oldu.
Gördü meydanı adamdan xali
Hərə bir əzmə şitaban oldu.
Hər kəs ancaq bacarıb aldı ləqəb,
Daxili-zümreyi-ərkan oldu;
Dürtülüb soxdu özün parlamana, -
Parlaman məcməi-irfan (?) oldu.
Pah, nə çoxdur bütün İranda ləqəb.
Kimi bəy oldu, kimi xan oldu...
Çıxdı meydana müləqqəb kişilər.
Bəxtəvərlər hamı ə'yan oldu.
İş necə oldu, onu alma xəbər,
Bayaq ərz etdim, o nisyan oldu...
Bir dəyən olmadı, ey xanəxərab.
Məmləkət xak ilə yeksan oldu!
Siz hələ aşıqi-şeydayi-ləqəb.
Budamı layiqi-insan oldu?!
Ləqəb iş görməz, əfəndim, kişinin
Adı ya Samü Nəriman oldu.
Kişidən istənilən işdir, iş.
Kim ki, iş yaptı, o zişan oldu!
De görək, şimdi müqəddəs vətənin
Hansı bir müşkülü asan oldu?
Ancaq iş gördü ləqəb «fabrikası».
Bütün işlər ona qurban oldu.
İndi qandinsa işin əngəlini.
Demə İran niyə viran oldu?!

كەسەم دەلە
كەسەم گولە
سەنجالار تەنلەر
ئەيتەلەر دەسە مەسە

آفتابم اويلاق اويچىڭلار ھەم پەرمەن ما
آفتابم اويلاق اويچىڭلار ھەم پەرمەن ما
كەسەم دەلە - گولە

كەسەم دەلە
كەسەم گولە
سەنجالار تەنلەر
ئەيتەلەر دەسە مەسە

آفتابم اويلاق اويچىڭلار ھەم پەرمەن ما
آفتابم اويلاق اويچىڭلار ھەم پەرمەن ما
كەسەم دەلە - گولە

ÇOX DA DEMƏ SƏRVƏTÜ SAMANLIYAM...

Çox da demə sərvəti samanlıyam, ey filan!

Boldu pulum, bir neçə milyanlıyam, - bir utan!
Möhtərəməm, mö'təbərəm, şanlıyam, - dur, dayan!
Məşhədiyəm, kablalıyam, hacıyam, nacıyam,
Dinliyəm, imanlıyam, ərkanlıyam,
Həm əli Qur'anlıyam.

Səndə deyək din də var, iman da var, - filməsəl,
Ev dolusu ne'məti-əlvan da var, - bibədəl,
Xəz-külecə, sərvəti saman da var, - çox gözəl,
Ev-eşik, eyvan, mütəəddid otaq, - təmtəraq,
Yağlı plov, dadlı fisincan da var,
Şərbəti-reyhan da var.

Qonşuda lakin neçə üryan da var, - qış, boran...

Giryə də var, naləvü əfğan da var, nimcan...

Sən ki, şəriətçisən, ey binəva, qıl həya!

Şər'də axır nə, bir ehsan da var,

Həqqi-müsəlman da var...

İndi get insaf elə,
Aç başını, ver yelə,
Məzhəbü iman sözlün
Vird eləmə bir belə!..

DÖRD DİLLİ QIRMANC

Zaqafqaziya müftisi Hüseyn Əfəndi cənabları

deyir ki:

Kəşfi-vəch etmək deyil övrətlərə şər'an hərəm, -

İştə Qur'an, iştə asar, iştə məfhumi-kəlam!

«İşiq» qəzetəsi müdirəsi Xədicə xanım cənabları

deyir ki:

Müslimə övrətləri məsturə olmaq istəriz, —

İştə söz, iştə əməl, iştə müvafiq bir məram!

*Şamaxı camei müdərrisi Əbdülxəlil əfəndi
cənabları deyir ki:*

Müslimə övrət fəqət əl, üz açar indəssəlat, -
İştə ayat, iştə əxbar, iştə əshabi-kiram!

«Molla Nəsrəddini) də deyir ki:
Müfti oylə, Əbd... boylə, həm Xədicə şoylə der,*
İştə oylə, iştə boylə, iştə şoylə, vəssəlam!..

BÜTÜN AVROPADA KƏMYAB İKƏN,...

Bütün Avropada kəmyab ikən, amma Bakıda
Nə səbəbdənsə bu il oldu fırvan yubiley.
Göndərilsin zakaz indi Bakıya Şirvandan,
Orada çünki satılmaqdadır ərzan yubiley.

MƏMDƏLİ DEYİR Kİ:

Rusiyyə diplomasyasına bağladım ümid,
Zənn eylədim ki, dərdimə bundan dəva olur;
Umdum ki, şah edər mənə İrənima yenə,
Gec-tez nasıl olursa da kamım rəva olur;
Xəssə nəzərdə vardı Potsdam görüşməsi,
Bundan əmin idim ki, mənə e'tina olur;
Lakin mənim bu fikrlərim xam imiş bütün...
Söz yox, müxəbbətin işi boş xülya olur.
Rusiyyə sanki şahlığımə olmadı riza,
Almanya diplomasyası şayəd riza olur;
Tərk eylədim bu xatirə Rusiyyə mülkünü,
Artıq Frankfurtda işim cəbəca olur...

ƏRDƏBİL HAKİMİ RƏŞİDÜLMÜLKƏ

Şeyx Sə 'di deyir ki:
Ey qolçomaq, əlsizlərə çox eyləmə azar,
Zənn etmə ki, daim belə qızgım qala bazar...
Mın zülm çatır xəlqə diləzarlığından,
Yeydir sənə ölmək bu cəhandarlığından!..

MOLLA ƏRƏSZADƏNİN...

Molla Ərəszadənin... vay, yenə ma'bədi var!
Yazdığımın yox sonu, «ən'ənə» ma'bədi var;
Gündə çıxan qəztənin bircəsi boş keçməyir, Bir
gecəlik mətləbin bir sənə ma'bədi var!..

ƏQVALE HƏKİMƏNE

Əz «Səda» qarein bezar ayəd,
«İbn Bonyad» əgər yazar ayəd.
Əsbe lağər miyan be kar ayəd,
Ruze meydan nə gave pərvari.
Cəfərə! Əz Dadaş to ar məbər,
Zəhleye xəlq zinhar məbər,
Ba frumaye ruzgar məbər,
Kəz neye burya şəkər nəxori.

Tər cüməsi :

Həkimənə söhbətlər

Oxudu kim «Səda»m zar oldu,
«İbni-Bünyad» gəlib yazar oldu.
Anq at meydana yarar oldu,
Çapmaq olmaz vuruş günü camışı.
Ey Cəfər! Sən Dadaşdan ar etmə,
İncidib xəlqi biqərər etmə;
Alçağı gəl özünlə yar etmə,
Çün şəkər verməz o həsir qamışı.

TƏBRİZDƏN «MOLLA NƏSRƏDDİN»Ə GÖNDƏRİLƏN KAĞIZLARIN MÜFƏTTİŞİNƏ

Ey müfəttiş, yollanan kağızları axtarma çox,
Hökmi-təftiş eləyən əxsası get təftiş qıl;
Qorxma, yavrum, Molla Nəsrəddin əmin xain deyil,
Xaini-millət olan hükkəmdən təşviş qıl!

BALACA SƏHNƏ

Vəqta ki, məşrutə xəbəri İran kəndçilərinin qulağına yetişdi, bir nəfər qoca əkinçi əkinin içində səcdəyə yığılıb dedi:

Səd şükr ki, oldu nur-baran
Məşrutə ilə bu xaki-İran!
Rəxnə yetişib binayi-zülmə,
Yer qalmadı kədxudayi-zülmə;
Zülmün, sitəmin çıraqı söndü,
İran yenə bir behiştə döndü;
Hakimlərin ixtiyarı bitdi,
Dehqanların iztiranı bitdi;
Bundan sora rəncbər döyülməz,
Nahəq yerə binəva söyülməz;
Salmaz bizi mülkədar rəncə,
Qurmaz bizə bir daha şkəncə...

Yazıq bu şe'rləri oxur-oxumaz nagh divan mə'murlarıdan bir nəfər ferraşla- zır olub, əkinçinin, əhlü əyalının gözü önündə qollarını bağlayıb, at qabağında piyada, ayaq ilə onu ərbabın qapısına gətirdi.

Ərbabın gözləri qızarmış, əlində bir tə'limi dışarı çıxıb, əkinçini gördükdə dedi:

Ha... kətçi, bir ay keçir ki, xirmən
Ötdü, nərələrdə qalmısan sən?
Məhsulu bütün özün götürdün,
Ərbabə nə pişkeş gətirdin?
Bostandakı meyvəcatı dərdin,
Aya, de görək, bizə nə verdin?
Nə buğda, nə arpa çatdı səndən,
Nə lobya, noxud, nə paxla, ərzən;
Lazım sənə indi min üqubət.
Ta ibrət ala bütün rəiyyət!

Biçarə əkinçi boynu çiyində, tamam bədəni əsə-əsə, qorxa-qorxa baş endirib ərz etdi:

Allaha qəsəm ki, mən fəqirəm,
Köç-külfət əlində dəstgirəm,
Ətfali-səğirə pasibanəm,
Avareyi-əklü şüribü nanəm;
Mə'lumi-cənabımızdır, ərbab.
Bu il quraq oldu, tapmadıq ab;
Əkdiklərimin təmami yandı,

Mirzə Ələkbər Sabir

Fəryadların göyə dayandı;
Vallah, özümüz də qalmışیق ac,
Bir parça quru lavaşa möhtac...

Ərbab kətçidən bu sözləri eşidincə ağzı köprümüş, gözləri hədəqədən çıxmış- bir halətdə qışqır:

- Uşaqlar, falaqqa, çubuq hazır edin, od yandırın, şiş qızdırın! Bu əsnədə dörd nəfər zalım əllərində şallaq, biçarə kətçinin ayaqlarını möhkəm bağlayıb, falaqqa- ya salıb, döyməyə başladılar.

Ə r b a b
Vur, vur ki, gətirməyibdir aipa!
Ə k i n ç i
İnsan dözməz bu şarpa-şarpa!
Ə r b a b
Vur, vur ki, bir az da məstkaməm!
Ə k i n ç i
Canım çıxar, urma, bidəvaməm!
Ə r b a b
Vur, vur ki, nə yağ verib, nə qaymağ!
Ə k i n ç i
Vurma ki, deyil inəklərim sağ!
Ə r b a b
Vur, vur ki, bunu qudurtdu məclis!
Ə k i n ç i
Vurma, məni hakim etdi müflis!
Ə r b a b
Məşrutə bunu xərab edibdir!
Ə k i n ç i
Zülmün məni dilkəbab edibdir!
Ə r b a b
Hürriyyət edib bu şumu gümrah!

Ə k i n ç i

Fəryadə yetiş, amandır, Allah!
Əla lə'nətullah ələl-qövmüzzalimin.

MÜHƏRRİRLƏRƏ

Tə'limə dair odlu yazılmış məqalələr,
Zənn etmə, mültəhib olaraq xəlqi yaxmayır...
Yox, yox, cəməət anlamış elmin məziyyətin,
Amma nə çarə, daldakı məl'un buraxmayır!..

VAQİEYİ-YUBİLEYKARANƏ

Girdim yerimə başımda qayğu,
Gördüm gecə bir qəribə uyğu:
Bir şəhrdəyəm ki, cümlə dəhri
Gəzsən, bulamazsan oylə şəhri;
Ləzzətli suyu, gözəl havası,
Var behcəti, zövqü, həm səfəsi;
Əhli bütün əhli-fəzlü insaf,
Həp mö'mini-pak, müsliimi-saf;
Şəhri-füzələ, diyari-irfan,
Mö'min yatağı, qədim Şirvan.
Əlqissə, gəzib bu şəhri yekca,
Hər bir yerin eyelədim tamaşa;
Gəzdikcə adam görünmür, ancaq
Bir səmtdə vardı bir yığıncaq.
Vəqta ki, bu izdihamı gördüm,
Mən də o yerə qoşub yüyürdüm;
Baxdım ki, əzim bir cəməət,
Eyzən ürəfa, əvət, həqiqət!
Lakin nə üçündür işbu əhval? -
Sordum, birisi dedi bu minval:
«Rahi-mədəniyyəti tey etdik,
Bir şəxsi-əzizə yubley etdik».

«Əhsən, - dedim, - ən gözəlcə bir şey,
Xaqani üçünmü işbu yubley?»

Ya seyyidi-paki-Zülfüqari
Yad etdiz o şairi-diyari?

Yoxsa Məlikov Həsənbəyi-pir
Əlyövmlunur vətəndə təqdir?

Əkdikləri danələr göyərdi,
Bəh, bəh, necə dadlı meyvə verdi!

Yaxud, de görüm, müdiri- «Kəşkül»
Ünsizadə Səidi-mə'qul

Etdikləri ictimadə nisbət
Millətdən alır bu gündə qiymət?

Yainki o Seyyidi-Əzimi
Şad etdiz o şairi-nədimi?

Yoxsa Qəniyev Məcidə təcil
Etmək səbəbincədir bu təşkil?

Məhmudbəyov ol Həbibə yoxsa,
Alqışladız ol ədibi yoxsa?

Yaxud, de görüm, müdiri- «Rəhbər»
Məhmudbəyəmi bu e'tinalər?»

«Lal ol, - dedi, - Zülfüqar kimdir?!
Xaqaniyi-namdar kimdir?!»

Kimdir Məlikov Həsənbəyi-pir?
Millət onu çoxdan etdi təkfir!

Kimdir, nəçidir o Ünsizadə?
Həp dinimizi verirdi badə!

Ya Seyyid Əzim kimdir, oğlan?
Bir şair idi yazırdı hədyan!

Məhmudü Həbib, ya Məcidin
Çəkmə adım o üç pəlidin!

Ömründə belə niyaz qılmaz,
Bunlar üçü də nəmaz qılmaz.

Yublemdir bu, həbə deyildir,
Var qiyməti, kəmbəhə deyildir;
Hər elmi ufaq müəllim əsla
Layiq olamaz bu feyzə, illa.
Layiq belə yubleyə ziyadə
Əlhafız əfəndi Şeyxzadə».
İşbu sözü söyləyib də təkrar,
İstərdi edə bir az da göftar.
«Dinmə, - dedim, - oldu qissə məflum.
Rumi ki, dedin, qəziyyə mə'lum ...»

Dərpərdə olan rümuzu qandım,
Bu halda xabdən oyandım.
Gördüm bu rübaiyi mükənər
Təb'im ediyor dəmadəm əzbər:
Qanunü qəvaidi-təbiət
Qoymuş bu cəhəndə boylə adət:
«İnsandakı cəhəldən ziyadə
Həqsizlər edərlər istifadə».

EY PULLULARIN SƏFASI, NOVRUZ!

Ey pulluların səfəsi, novruz!
Tacirlərin aşınası. novruz!
Bir millətə eyd ikən, nədən bəs
Oldun fütqərə əzəsi, novruz?!

BAYRAM TÖHFƏSİ

Ey tökən mollaların kamına şərbət, novruz!
Əğniyalarla quran məclisi-işrət, novruz!
Səndə hər kəs sevinir, bəs niyə ancaq fütqərə
Çəkir övladını gördükdə xəcalət, novruz?!

OYLƏ BİR TƏRCÜMƏ KİM, ...

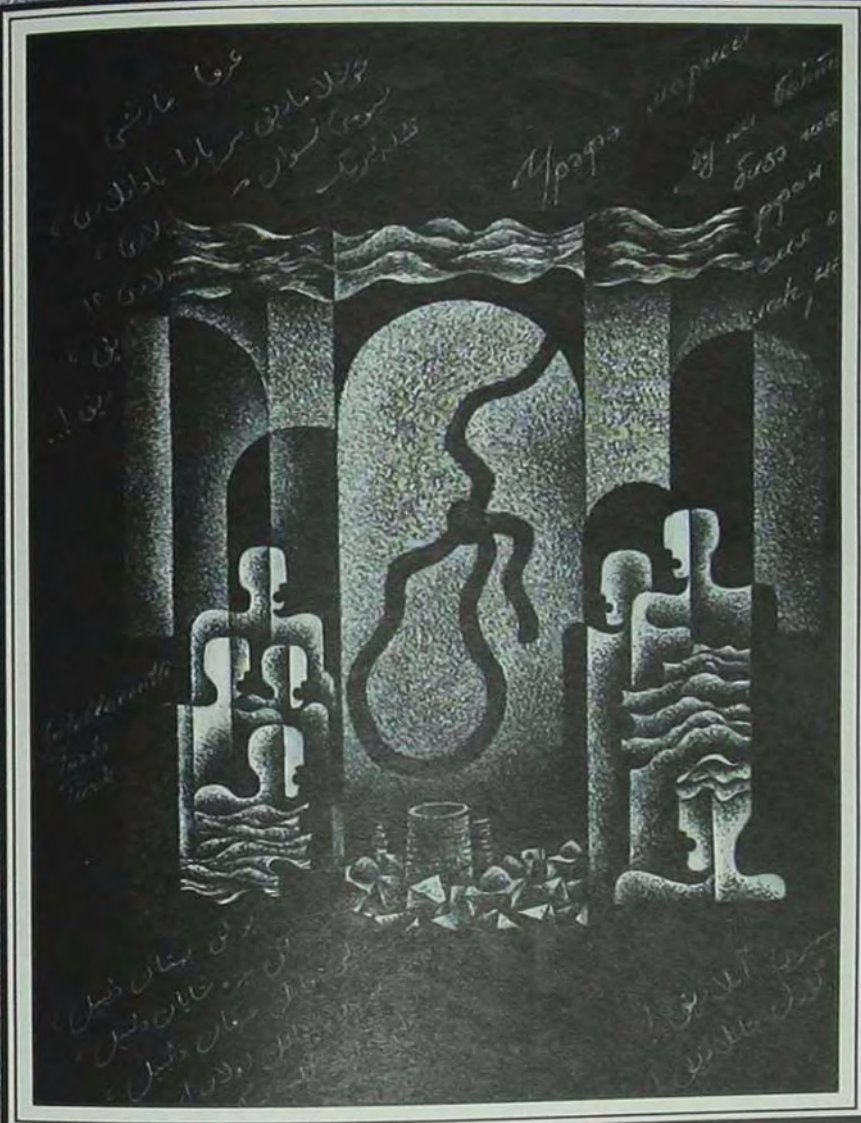
Oylə bir tərcümə kim, ruhi-Şekspir görək
Ağladı ruhi-Otelloyla bərabər özünə.
«Ax, mütərcim!» deyər bir odlu tüfurecək atdı,
Şübhəsiz, düşdü o da tərcüməkann gözüünə.

HƏMDÜLİLLAH Kİ, BU GÜN...

Həmdülillah ki, bu gün bəxtəvər oldu başımız,
Gəldi novruz, demək, artdı bir il də yaşımız,
Bütün əqvamə görə gərçi çox azdır yaşımız,
Bavücad-in ikidir bir sənədə il başımız:
    Biri novruz, biri mahi-məhərrəmdir, əmu!
    Birisi mayeyi-işrət, birisi qəmdir, əmu!
Bu səbəbdən bir ili biz də iki pay edirik:
Bir payı on bir, ikinci payı bir ay edirik,
On bir ay nalə çəkib, ağlayıb ax-vay edirik.
Bir ayı ləbləbi-kişmiş yeyib, oxqay, edirik;
    Çünki bu eyd biz islamda ə'zəmdir, əmu!
    Şiveyi-məzhəbi-Zərdüşt, əsəri-Cəmdir, əmu!
Bu bir ayda geyinib sallanarıq behcət ilə,
Əlli-əlli olaraq ev gözərik işrət ilə,
Girərik hər evə, hər mənzilə cəm'iyət ilə,
İçərik çay, yeyərik hil-noğulu ləzzət ilə,
    Çox da ev sahibinin iş-gücü dərhəmdir, əmu!
    Eyddə bərc eləmək də'bi müsəlləmdir, əmu!
Tapdı vəqta ki, ərəb leşkəri ətrakə zəfər,
Dini-aba'imizi eylədi həp zirü zəbər,
Biz də atdıq bütün adatımızı, bircə məgər
Bu mübarək günü təqdis ilə bu anə qədər
    Saxladıq, çünki biz islamə çox əlzəmdir, əmu!
    Bərşikəstə olan ərbab məgər kəmdir, əmu?!
Leyk bu eydimizin bircə qüsuru yenə var:

MOLLA, SƏMAVARINDAN...

Molla, səmavarından dərda, həzar dərda!
Bir istəkəni indi, bir istəkəni fərda!..

عونا ما نشي
عزلا مان سر مارا ادا دل سا
سومى نسلان م
ظلمتور

مظلمتور
عزلا مان سر مارا ادا دل سا
سومى نسلان م
ظلمتور

عزلا مان سر مارا ادا دل سا

عزلا مان سر مارا ادا دل سا
سومى نسلان م
ظلمتور

عزلا مان سر مارا ادا دل سا
سومى نسلان م
ظلمتور

NƏGƏRDƏD KƏZ ƏCƏL...

Nəgərdəd kəz əcəl poştəm xəmidə,
Keşəm dər duş-e xud rənc-e Həmidə.

T ə r c ü m ə s i :

Əgər əcəl əlində əyilməsəydi qəddim,
Həmidənin zəhmətin çiyində mən çəkərdim.

RAZIYAM ÖLMƏYƏ MƏN,...

Raziyam ölməyə mən, leyk qaçır məndən əcəl,
Gör nə bədbəxtəm, əcəldən də gərək naz çəkəm.

ARIZI-QƏMLƏR ƏLİNDƏN...

Arizi-qəmlər əlindən ürəyim şişmiş idi,
Zənn edərdim edəcəkdir ona çarə ciyərim;
Bəxti-mənhusimə bax, mən bu təmənnədə ikən
Başladı şişməyə indi üzü qarə ciyərim.

MƏNƏ BƏD KEÇDİ ŞƏHRİ-ŞİRVANDA

Mənə bəd keçdi şəhri-Şirvanda,
Mərəzim şiddət etdi hər yanda;
Bir tərəfdən təvərrümi-ciyərim.
Bir tərəfdən ürəkdəki kədərim.

RAHƏM BƏDƏHİD,...

Rahəm bədəhid, ru bərah amədəəm,
Bər dərgah-e həzrət-e ilah amədəəm;
Bitöhfe nəyamədəm, nə dəstəm xalist.
Ba dəst-e pür əz həmə qonah amədəəm...

T ə r c ü m ə s i :

Yol verin, tapmışam yolu, gəlmişəm.
Olub bu dərgahın qulu, gəlmişəm.
Töhfəsiz gəlmədim, əlim boş deyil.
Əllərim günahla dolu gəlmişəm.

ƏŞHƏDÜ BİLLAHİ ƏLİYYÜL ƏZİM

Əşhədü billahi əliyyül əzim,

Sahibi-imanəm, a şimnlılar!

Yox yeni bir dinə yəqinim mənim,

Köhnə müsəlmanam, a şirvanlılar!

Şiəyəm, əmma nə bu əşkaldən.

Sünniyəm, əmma nə bu əmsaldən.

Sufiyəm, əmma nə bu əbdaldən,

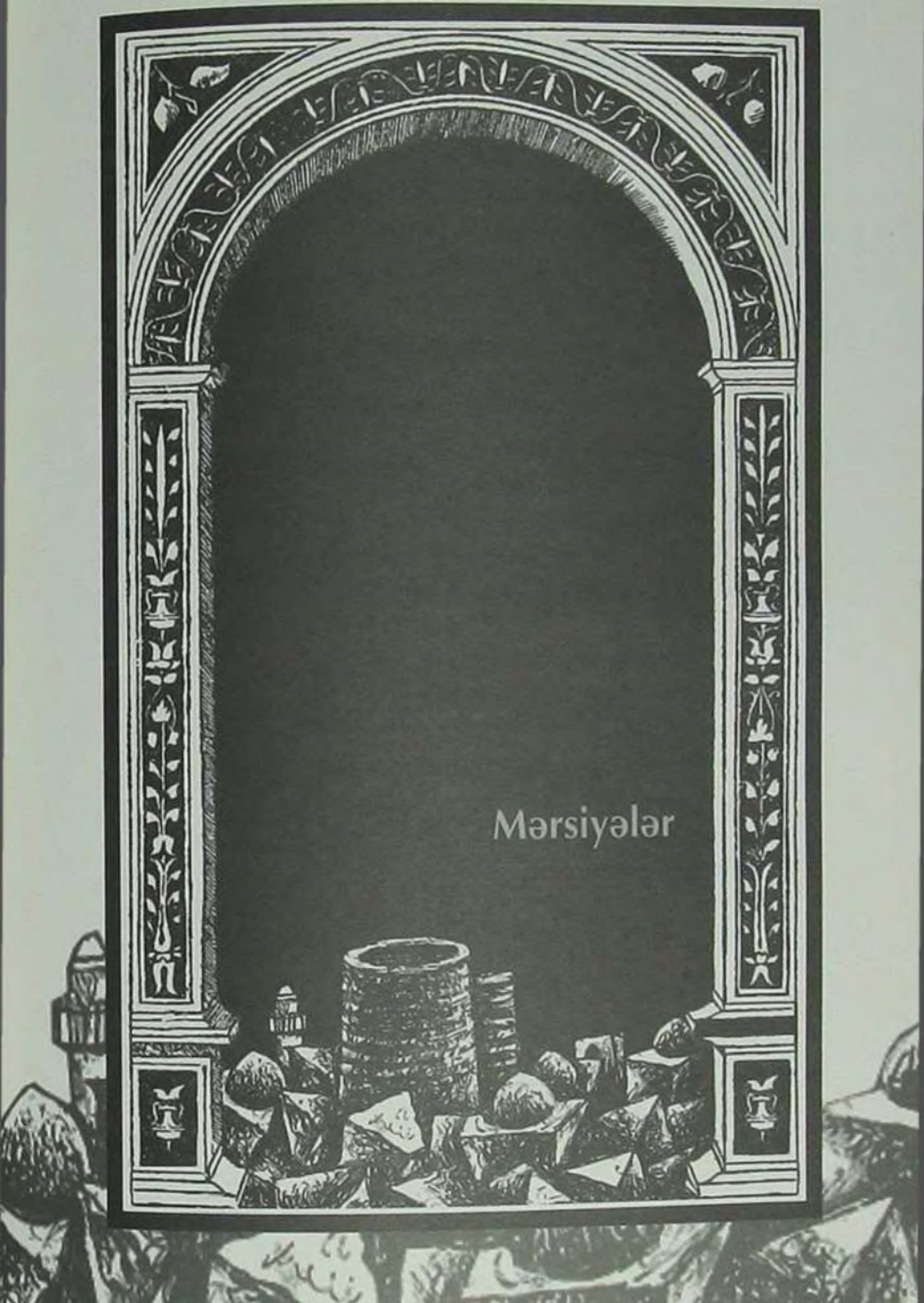
Həq sevən insanəm, a şin'anlılar!

Ümməti-mərhuməvü məğfur ilə,

Əmrəyəm taəti-məzbur ilə,

Küfrümə hökm eyləməyin zur ilə,

Qaili-Qur'anəm, a şirvanlılar!

Mərsiyələr

QƏRİNİ-MƏĞFİRƏT QIL,...

Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfahı padşahi!..

Bu hali-zari-məhrumanəmizlə,
Məlal i-nəfsi-məhmumanəmizlə,
Xülusi-qəlbi-mə'sumanəmizlə,

Sana ərz eyləriz biz, ya ilahi,
Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfahı padşahi!..

Xüdəvənda, kərıma, kirdigara.
Onilə rəhmətinlə qıl müdara,
Olurkən fəvt, edib islami ihya,

Səadət rütbəsin aldı kəmahı,
Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfahı padşahi!..

Müqəddəs fikri, pak əqli, zəkasi,
Vətən övladının oldu bəqasi,
Verib İranə qanuni-əsasi,

Bütün İranın oldu qıbləgahi;
Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfahı padşahi!..

Hümayi-ruhini xüldaşıyan et,
O zati-əqdəsi cənnətməkan et,
Mübarək qəbrini rəşki-cinan et,

Ayırma rəhmətindən sən bu şahı,
Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfahı padşahi!..

Onun qanuni-pakin payidar et,
Vəliəhdin müsəvat ixtiyar et,
Raiyyətə dust, hurriyyətsüar et,

Şərəflənsin bu yolda izzü cahı,
Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfahı padşahi!..

Şahi-İran Məhəmməd şahi-ə'zəm,
Uzun ömr eyləsin ol zati-əkrəm.
Ola qanuni-ədl ilə münəzzəm
Ümuri-dövləti, mülki, sipahi,
Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfəli padşahi!..

ABDULLA CÖVDƏTİN ƏŞ'ARINI TƏXMİS

Əcəb, kəşfi-niqab etməzmi yarım ruyi-ziybadən,
Ziyaləndirməz afaqi fürüği-ələmaradən?
Nə vəqt ol sübhi-safim ayrılır bəs leyli-yəldadən?
«Yolunda bin həqiqət verdiyim bir şanlı rəyadən
Qalan pişaniyi-ömrümdə bir nabud kövkəbdir».

Hüma pər'az olub uçmaqda ikən övçi-ə'ladən,
Alıb səyyad oxun nəgəh yıxıldım xakə baladən,
Sevinsin, söylə, səyyadım ki, mən göz yumdum əşyadən...
«Tənəffürlər, tərəhhümlər, təxəttürlərlə dünyadən
Güzarim zəxmdari-vəsl bir hicri-nrükövkəbdio».

NÖVHEYİ-MİLLİ

Vahəsrətə!.. ki bərhəm oldu tifaqi-millət!
Milliyyət ictimain pozdu nifaqi-millət!

Əmnü rəfahü rəfət təbdil olub fəsadə,
Mehrii vəfavü ülfət təğyir olub inadə,
Qur'anımız olurkən dai bir ittihadə
Şər'i-şərifə saldı min infıraç millət!

Təbliğə başladı çün peyğəmbəri-nikunəm,
Əmri-rəsalətində ancaq gətirdi islam,
Bir dini, bir xudanı islama qıldı elam,
Ta bir tifaqə dair olsun vifaqi-millət!

Əshabi-pakı oldu xidmətgüzari-islam,
Dutdu cəhami ceyşi-züliqtidari-islam.
Çünkü təməddün idi ümdə şüan-islam.
Qavzandı övci-ərşə taqi-rəvaqi-millət!

Nəşr etdilər şüarı-islamı hər diyarə,
Bilittifaq olundu xidmət bu intişara,
Bilməm kim etdi axir islamı para-para,
Xalq oldu firqə-firqə, döndü məzaqi-millət!

Kim xidmət etdi, ey dil, islamə, ittihadə?
Kim keçdi başı candan bu məsləki-vəfadə?
Məzlumi-Kərbəlanı gör, dəşti-Neynəvadə,
Xiyşü təbann etdi bəzli-tifaqi-millət!

Sabir! Hüseyinə peyрав olmaq gərək və illa,
Mən müsəlman deməklə, yetməz sübutə dəva,
Bax, gör nə şövqilə baş verdi əzizi-Zəhra,
Olsa, nolur bu yolda həm iştiyaqi-millət!..

TƏHƏSSÜR

*İstənilir ittifaq,
Göstərilir infiraq.*

Olsaydı səfa zümreyi-irfan arasında,
Qalsaydı vəfadən əsər ə`yan arasında,
Dursaydı sədaqət bəy ilə xan arasında,
Qalmazdı kədər zərrəcə insan arasında!

Da`i bə üxuvət olur ikən bizə Quran,
Əmr eylər ikən birliyə peyğəmbəri-zişan,
Tapmazsan iki müttəfiqürre`y müsəlman
Qafqazda olan bir neçə milyan arasında!

Dinməz əcəba mə`niyi-Qur`ani bilənlər.
İslamı belə təfriqədə xar görənlər,
Aya, oxumazlar nə üçün dini bələnlər,
(Kanu şeyəən) rəmzini Quran arasında!

Axır bu nə təfriqü təxəllüfdür, ey ümmət?!
Əldən gediyor, dinləməyirsizmi bu millət?!
Ta key bu təxəllüf, bu təfərrüq, bu ədavət
Bir din, bir islamü bir iman arasında?!

Vabəstə müsəlmanlardır qeyrəti-islam,
Etsin də gərək müslüm olan xidməti-islam,
Əfsus ki, bihimmət olub milləti-islam
Dünyədə olan müxtəlif ədyan arasında!

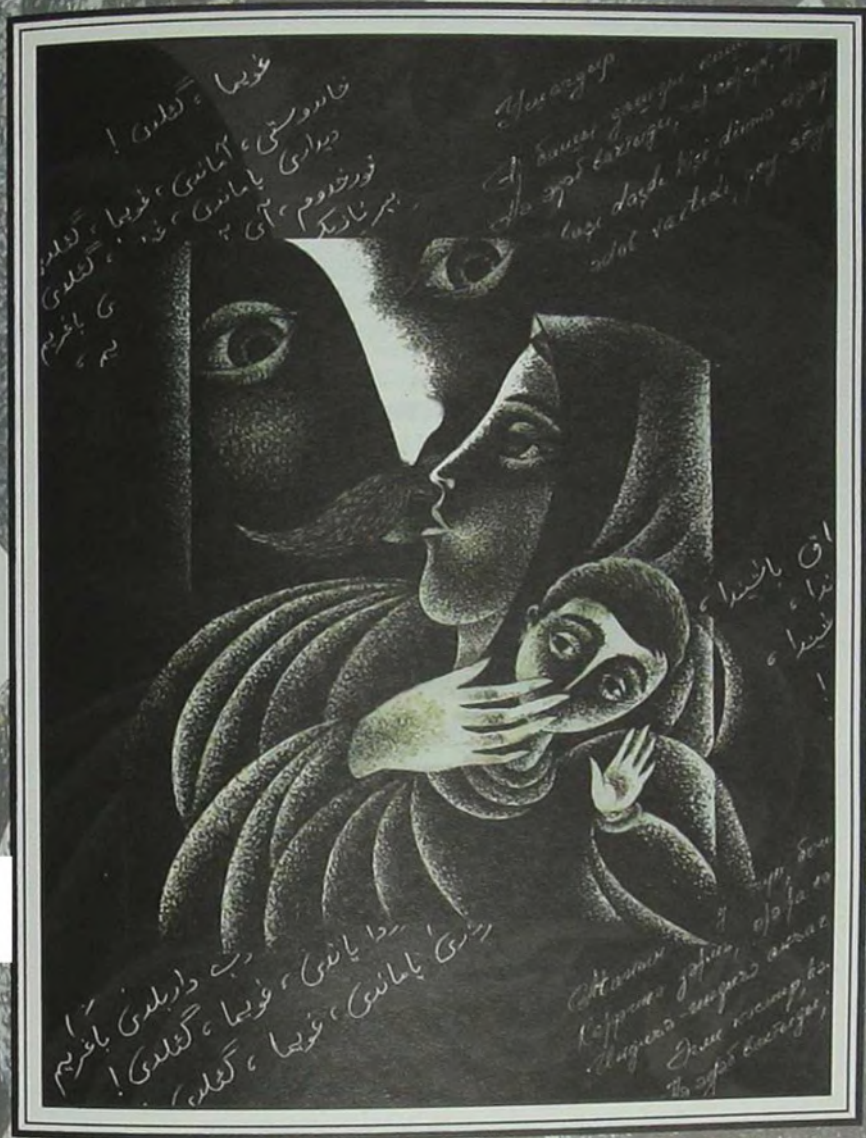
Bir ildir olur zülmə tarac müsəlman.
Ətraf bələdlərdə qalır ac müsəlman,
Aya, nə rəvadır ola möhtac müsəlman
Gün rizqinə bir boylə müsəlman arasında?!
İslamımızı etməliyiz boyləmi ihya?!
İmanımızı qılmalyız boyləmi ifa?!
İslam o deyilmi ki, ciyərguşeyi-Zəhra
Baş verdi yolunda susuz, al qan arasında!
Biz millətə lazımmı deyil bu təbəyyət?
Biz ümmətə vacibmi deyil qeyrəti-millət?
Ey vay ki, qeyrət oxuyur bizlərə lə'nət,
Milliyyətə xidmət edən insan arasında!

EYDİ-MÖVLUDİ-NƏBİ

Füzulidən təzmin

Həmdüillah ki, bizə şamil olub lütfi-xuda.
Bu mübarək günü dərk etməyə ömr etdi vəfa.
Eydi-mövludi-nəbidən gözümlüz tapdı ziya.
Qılın, ey ümməti-mərhumə bu gün vəcdü səfa,
«Əşrəqət min fələkil-bəhcəti şəmsün və bila,
Mələəl-aləmə nurən və sürürən və bəha»*.
Aləmə zahir olub mərhəməti-xaliqu-küll.
Aşikar oldu bu gün batini-Qur'ani-müdüll,
Doldu afaqə səfa, oldu cəhan gülşəni-gül,
Mülki-dünyayə qədəm basdı o hədiyyi-sübül.
«Çıxdı bir gün ki, ziyasında tətamiyyə-rüsul.
Oldu məhv öylə ki, xurşid şüaində Süha».
Çöhreyi-hur işıqlandı cəmalinə görə,
Taqi-kəsra yığılıb taqi-hilalinə görə,
Qızarıb rəngi-şəfəq arizi-alinə görə,
Bəzənib cənnəti-firdövs visalinə görə,
«Rütbəyi-hikməti-me'raci-kəmalinə görə
Hükəma firqeyi-dun, fəlsəfə cəmi'süfəha».

*Tərcüməsi: Gözəllik fələyindən parlaqlıq və günəş doğdu, aləmi gözəllik, şadlıq və işıqla doldurdu.

غلویما = گولدی !
خاسوستی ، آمانسی ، غلویما ، گولدی
دیواری پامانسی ، نورخووم ، آی
بهر نازیک

Glouyima = Goldy!
Khasosty, Amansey, Glouyima, Goldy
Diwari Pamansy, Norxoom, Ai
Beh Nazik

ان بانسی
نوا
نسی

دب داریلدی باغریم
ردا پانسی ، غلویما ، گولدی !
رندی پامانسی ، غلویما ، گولدی

an bansi
nawa
nasy
Dab darildi bagrim
Reda pansy, Glouyima, Goldy!
Randy Pamansy, Glouyima, Goldy

Bu günün meymənətindən açılıb babi-neim,
Bu günün hörmətinə bağlanıb ədvabi-cəhim.
Bu günün məs'ədətindən saçılıb dəhrə nəsim,
Bəzənib dürri-nübüvvətlə bu gün beyti-hərim.
«Oldu bazarı-cəhan rəvnəqi bir dürri-yetim
Ki, değıl iki cəhan hasili ol dünə bəha».

Sabira! Tök fərəhindən üzünə əşki-tərin,
Sımsa bazarı nolur əşkinə nisbət gühərin,
Asitani-Şehi-Bəthayə nisar eylə sərin.
Şidqlə tut ətəgin həzrəti-Xeyrülbaşərin.
«Ey Füzuli, rəhi-şər'ini tut ol rahibərin,
Bu təriqlə zələlətdən özün eylə rəha».

İLTİHABİ-TƏƏSSÜRATIMDAN YENƏ BİR ŞÖ'LEYİ-CƏHANSUZUM

Əl'əman, ey şahı-Yəsrib mədfənü Məkki vətən,
Ya nəbiyyürrəhmə, ey məhbubi-rəbbi-zülminən,
Şər'i-pakində həram olmaqda ikən sui-zənn,
Ümmətin salim deyil bu xisləti-məzmunədən,
Tiri-sui-zənnə salehlər nişan olmaqdadır!
Gül könüllər qönçələrtək bağı qan olmaqdadır!

Nəş'eyi-sidqü səfadən əhli-dil olmaqda məst,
Sağəri-ixlas olur səngi-mələmətdən şikəst,
Etmədən təhqiqi-mətləb xəlq olub zahirpərəst,
Cahilü nadan büləndü aqilü huşyar pəst,
Tiri-sui-zənnə salehlər nişan olmaqdadır!
Gül könüllər qönçələrtək bağı qan olmaqdadır!

İstiqamət birlə sərv etdikdə meyli-e'tidal,
Tişeyi-xərratdan təxlis üçün bulmaz məcal,
Bir fərağət bulmuş ikən qəlb olur cayı-məlal.
Gündə min tazə bəlayə uğrayır əhli-kəmal,
Tiri-sui-zənnə salehlər nişan olmaqdadır!
Gül könüllər qönçələrtək bağı qan olmaqdadır!

Ey bəsa müslim ki, itham ilə təkfir eylənir,
Ey bəsa ali, gümani-bədlə təhqir eylənir,
Sidq - kizbə, mehr - büğzü kinə tə'bir eylənir,
Müxtəsər sidqü sədaqət əhli təkdir eylənir,

Tiri-sui-zənnə salehlər nişan olmaqdadır!
Gül könüllər qönçələrtək bağı qan olmaqdadır!
Dəsti-qəlb-işkən cəsürü payi-himmət kəmqərar,
Kari-batıl hökmfərma, çeşmi-həqbin pürxumar,
Bəxt tirə, yar sadə, çərx kəc, el hiyləkar.
Əsr namərd, əhl bielm, əmr müşkil, elm xar,
Tiri-sui-zənnə salehlər nişan olmaqdadır!
Gül könüllər qönçələrtək bağı qan olmaqdadır!

Ya nəbiyyəl-müslimin, ey həq-təala rəhməti,
Çox fənadır əmrimiz, dərk eylə hali-ümməti,
Getdi izzət, batdı şövkət, tutdu zillət milləti,
Əl'əman, sümməl'əman (ya mən ileykə hacəti),
Tiri-sui-zənnə salehlər nişan olmaqdadır!
Gül könüllər qönçələrtək bağı qan olmaqdadır!

ƏNİN

Uçdun, ey ruhi-pürfütuhi-Həsən!
Uçuşun iztirari-təndənmi?
Qoca bülbül, niyə savuldun sən?
Ya səfa bulmadın çəməndənmi?

Ey həqiqi mücahidi-islam!
Nəşri-irfanda etdiyincə dəvam -
Səni alamə yaxdı yoxsa əvam?
Gedişin kəsərəti-mihəndənmi?

Yoxsa əkdikə toxmi-sidqü səfa
Səni təkdir edirmiş əhli-cəfa?
Gözlədikə bu yolda şərti-vəfa,
Görmədin yardım əhli-fəndənmi?

Ey Əkinçi, məzariatında
Bulmadınsa səmər həyatında,
İştə hənga meyi-məmatında
Bu tənəbbüt deyil Həsəndənmi?

Leyk millət fəqət sifətm üçün,
Mütəzəkkir nüuti-zatın üçün,
Əsəfa, bir bina simatın üçün
Yadigar olmasın da səndənmi?

Həsənim, şimdi qıl behiştə xüram,
Onda Seyyid Əzimə söylə səlam:
Key məhin şairi-bədi'kelam
    Bir xəbər tutmasan vətəndənmi?
Ürəfa məskəni olan Şir'an
Cühələ xabgahidir əl'an;
Bizi iğfal edən bu nüktə həman
    Kəndimizdən deyil, zəməndənmi?

NÖVHƏ

Ərseyi-aləmin yenə vəz'i bəlali görsənir!
    Yoxsa səbati-aləmin hiyni-zəvali görsənir!
Ayineyi-cəhanda bir surəti-qəm nümələdir.
Vəq'eyi-Nuhdur məgər kim yenə ibtidalədir?
Yoxsa sinini-aləmin günləri intihalədir.
    Ya ki, məhi-məhərrəmin tazə hilali görsənir!
Ey üfütq, olma müncəli ərseyi-faciat üçün,
Etmə əyan hilalını matəmi-kainat üçün,
Tiği-cəfayə kəsmə bu təşnələri Fərat üçün,
    Nəhri-Fəratə bax, necə ma'i-zülali görsənir!
Ay açılan səbahi-qəm, şam ol, açılma bir zəman!
Yəsribü Məkkə sərvərin salma bəlayə əl'əman!
Gərçi İraqə cəlb edir miri-hicazi kufiyan,
    Leyk bu yolda onların özgə xəyali görsənir!
Çəkmə, dur, ey qətari-qəm! Gör ucalan nəvaləri.
Çəkmə diyari-qürbətə bu vətən aşinaləri,
Düz deyil əhli-kufənin əhdləri, vəfaları,
    Əhd şikəndir aqibət, gərçi vəfali görsənir!
Giryeyi-zarim etmədi aləmi qərqi-əşki-tər,
Cani-cəhani tutmadı atəşə, odlanan ciyər,
Başla fəğanə bari, ey bülbüli-təb'i-növvhəgər.
    Sənlə bəlali Sabirin başı bəlali görsənir!

ÇÜNKİ VÜCUDİ-ALİM...

Çünkü vücudi-alim bir ne' mət-i-xudadır,
Ne' mət ki, getdi öldən, qan ağlamaq rəvadır!

Əhli-həqin əvamə nisbət deyil vəfatı,
Bil, alimin həyatə təbdil olur məmatı,
Batındə həm müsibət çulğar mükəvvənəti,
Ancaq görür o göz kim, menzuri ibtiladır!

Tərk eylədikdə alim bu ariyətsərani,
Olduqda didələrdən qaib deyil də fani,
Mülki-bəqadə eylər bir seyri-cavidani,
Xasani-bəzmi-həqlə həmxaneyi-bəqadır!

Ancaq biz ağlarıq öz hali-fikarımızçın,
Zahir olan bələyə əhli-diyarımızçın,
Ümmidgah itirmiş əytami-zarımızçın,
Ne' mət ki, getdi öldən, fəryadımız sözadır!

Ey alimi-həqiqi, qaldıqca ad səndən,
Olmazmı zikri-xeyrin dillərdə yad səndən,
Çün yadigar qaldı bir ittihad səndən,
İsmin Məcid olurkən məcədin də bərməladır!
Sabir müsibətində dildadəyi-bələdir!

EY MÜSİBƏTZƏDƏ DİNDAŞLARIM,...

Ey müsibətzədə dindəşlarım, etdikcə nəzər.
Görürəm mən sizi bir başqa müsibətdə bu gün!

Aman Allah, bu nə halət, bu nə tufani-bəla,
Tapıram sizləri bir vətəyi-heyrətdə bu gün!

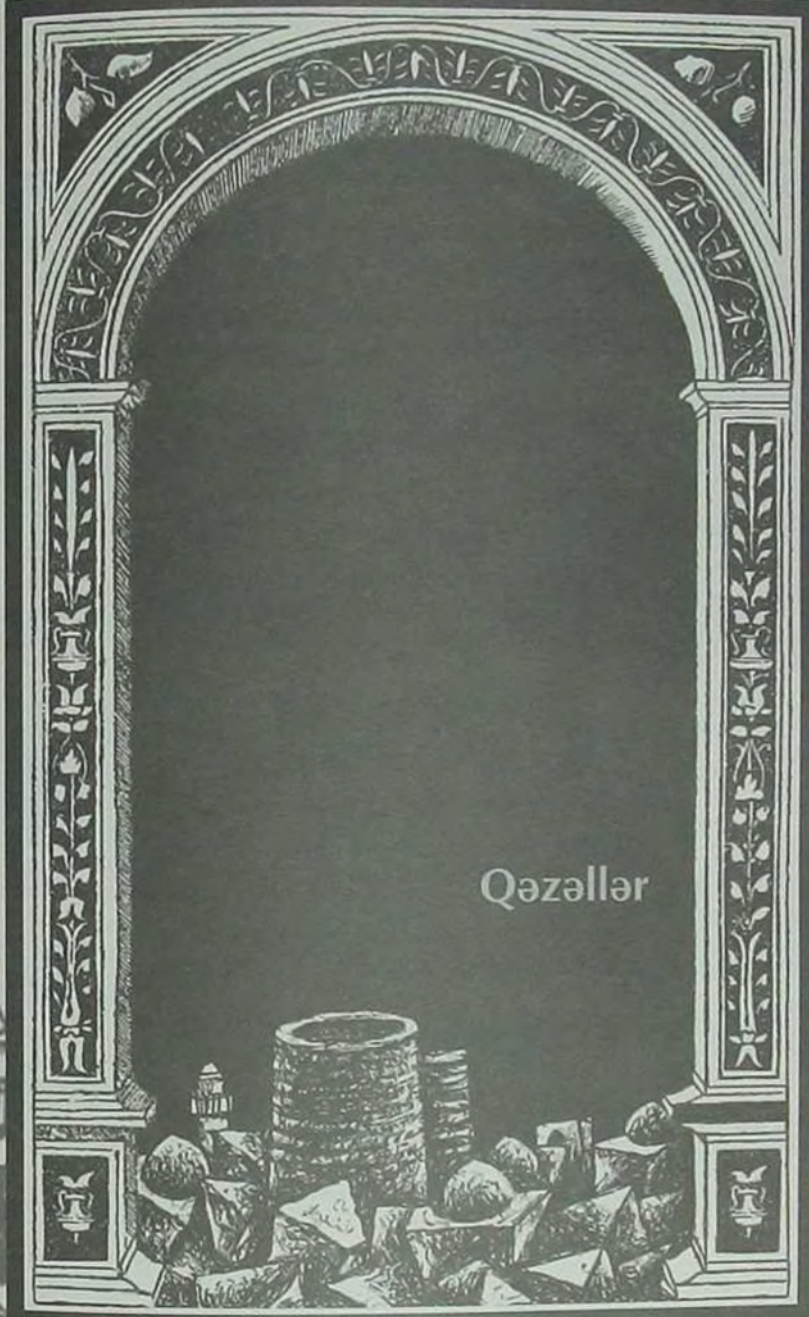
Əcəba, bir yeni afətmi yetib, ya nə üçün
Bulunursuz belə bir hali-fələkətdə bu gün?!

Baxırsız nə səbəbdən belə heyran-heyran,
Nigəransız niyə bu beyti-ibadətdə bu gün?!

Nəzəri-heyrətiniz məscidü gəh minbərdir,
Axtarırsız kimi mehrabi-imamətdə bu gün?!

Mirzə Ələkbər Sabir

Əsəfa, sineyi-mehrab da çək etmədimi
Görübən boyle yara sineyi-ümmətdə bu gün?
Siz deyilsiz fəqət ol alimi-paki arayan,
Açıb ağuşunu kürsiyi-xitabət də bu gün!
Bax, nasıl məscidə bir hüzn qonur, guya kim
Tapmayır yarını bir boylə cəmaət də bu gün!
Çəkilib göylərə zikr etdiyi təhlili dəxi.
Döşənib torpağa səccadəyi-taət də bu gün!
Hardasan, ey pədəri-mə'nəviyi-əhli-vətən?
Vətən övladı yanır atəşi-firqətdə bu gün!
Əbədi hicrinə tabavəri-qəm bulmaz idik,
Etməsəydi xələfin cəlvə niyəbətdə bu gün!
Mustəfa hörməti-zişə'ninə ya rəbbi-məcid,
Ruhunu eylə duagu bizə cənnətdə bu gün!
Müttəhid olmada tövfiqini qıl ümmətə bəxş.
Hissi-milliyət oyandır dili-millətdə bu gün!
Yaşat aləmdə məhəbbətlə, üxüvvətlə bizi,
Necə kim, ömr ediriz eyni-üxüvvətdə bu gün!
Onun övladına, ixvaninə ver əcri-cəzil,
Sabir et xiyşü təbann bu müsibətdə bu gün!

Qəzəllər

QOYMA GƏLƏ, SAQİYA,...

Qoyma gələ, saqiya, zahidi meyxanəyə,
Dönməyə meyxanəmiz məscidi-viranəyə.

Urma gireh zülfünə, eylə həzər, ey sənəm!
Oxşamasın şəkldə səbheyi-səddanəyə.

Hirz ilə, əfsun ilə olmaz ilaci-cünun.
Eşq sözündən səva söz demə divanəyə.

Badeyi-təlx içrə bu nəş'eyi-şirin nədir?
Yoxsa qoyub dilbərım ləb ləbi-peymanəyə?

Şimdi ki, üzdün əlin zülfi-pərişandən,
Bari gəl izhar qıl dərdi-dilin şanəyə.

Şəm'i də yaxmaqdadır atəşi-sevdayi-eşq,
Şö'leyi-pərtövfürüz xasını pərvanəyə?

Sabir o cənnətruxün gəndümi-xalın görüb,
Az qalıb Adəm kimi aldana bir danəyə.

HƏR SƏRİ-MUYDƏ...

Hər səri-muydə min aşıqi-nalanın var,
Məgər, ey şux ki, bir cisimdə min canın var?

Leyliyə Qeys olur aşıq, sənə min-min Leyli,
Axtarırsan yenə bir aşıq, əcəb qanın var!

Xahişin tərki-dilü can idi, mən həm etdim.
Söylə, ey yar, görüm şimdi nə fərmanın var?

Eydi-əzhadə qoyun kəsmə, boyun qurbanı.
Aşıqi-zar kimi kəsməyə qurbanın var.

Suzi-binaleyi-pərvanəni gör, ey bülbül,
Səhni-gülzardə ancaq sənin əfğanın var.

Hər mərəz çarəsini eyləmək asandı, təbib,
Mərəzi-eşqə nə tədbir, nə dərmanın var?

Sabira, qərq edər axir səni bu seyli-bəla.
Olma qafil belə kim, didəyi-giryanın var.

VİRANƏ ŞƏMAXİDƏ MƏNƏ...

Viranə Şəmaxidə mənə gənc tapılmaz.

Bir gənc bu viranədə birənc tapılmaz.

Pistani-sənəm tək iki limu ələ keçməz.

Bir gəbğəbi-dilbər kimi narinc tapılmaz.

Rüx tutmağa dərğahına bir şah bulunmaz,

Fərzini-xirəd seyrinə şətrənc tapılmaz.

Bu bağdə bir növgüli-bixar görünməz,

Bu bəzmdə bir dilbəri-biğənc tapılmaz.

Bu xaneyi-şəşdərdə iki kə'b atılmaz.

Bu təxteyi-heyrətdə şeşii pənc tapılmaz.

Tərsədə pəriruy gözəl çoxdu və lakin

Sən tək gözəl, ey dilbəri-Gürgənc, tapılmaz.

Şirin söz ilə saldı o ahını kəməndə.

Sabir kimi bir rindi-süxənsəncə tapılmaz.

MƏFTUNİ-SƏRİ-ZÜLFÜNƏ...

Məftuni-səri-zülfünə qüllab gərəkmez,

Rəncuri-ləbi-lə'linə innab gərəkmez.

Mehrabə sücud etmərəm, ey qibleyi-məqsud.

Qaşın görənə səcdeyi-mehrab gərəkmez.

Aç zülfünü, divanələri bir yerə yığma,

Bu fırcəyə cəm'iyyəti-əsbab gərəkmez.

Yatma xəmi-zülfündə nigarın belə rahat.

Aşiqlərə, ey xəstə könül, xab gərəkmez.

Mən nəş'eyi-ləüi-ləbi-canan ilə məstəm,

Saqi, mənə minbə'd meyi-nab gərəkmez.

Hicrində rəvadır ciyərim qanı tökülstün,

Çəşmindən axan qətreysi-xunab gərəkmez.

Sirab eləyib lə'li-ləbin Sabiri, ey şux,

Təbdari-qəmi-eşqinə qəndab gərəkmez.

KUYİNİ XUNABEYİ-ÇEŞMİMLƏ..

Kuyini xunabeyi-çəşmimlə nəmnək eylərəm,
Kipriyimlə asitamın gərdini pak eylərəm.
Ta ki, gördüm sağəri-səhbadə əksi-surətin,
Ömrlərdir kim, cəhanda xidməti-tak eylərəm.
Eşqini asan bilirdim, çəkdi iş risvalığa,
Şimdi risvayi-cəhan oldum, nədən bak eylərəm?
Boynuma saldım o ziyba təl'ətin zülfi-kəcin.
Türfə caduyəm, füsuni-mari-Zəhhak eylərəm.
Vəsle ümmid olsa, hierində bu çari ünsürü,
Əşki-çəşmim seyfinin mövcündə xaşak eylərəm.
Urma şənə zülfünə, narahət etmə könlümü,
Zülfünə dəydikə şənə könlümü çak eylərəm.
Sabira, torpağa saldı sayə rə`na dilbərim,
Gər mələk olsam da, labüd səcdeyi-xak eylərəm.

GƏR İSTƏSƏN Kİ,..

Gər istəsən ki, fitneyi-aləm oyanmasın,
Dövrü-qəmərdə əqrəbi-zülfün dolanmasın,
Göstər çəməndə nərgisə hər şam gözlərin.
Ta sübh olunca xabi-ədəmdən oyanmasın.
Yox məndə tab vəsfinə, göstərmə ruyini.
Pərvanə şəm`i görsə, nə mümkündü yanmasın.
Kuyin rəqibə məskən olub, gəlmərəm dəxi,
Nə görməsin gözüm və nə könlüm bulanmasın.
Sirri-dəhanini demə nəəhl zahidə.
Qoy bixəbər qalıb belə əsrari qanmasın.
Canım çıxar çıxanda xətin gülüzardə.
Eylə xətin tərəş, qoy ömrüm uzanmasın.
Dərlər, nəvidi-vəsl verib yar Sabirə,
Xam olmasın, bu mətləbə hərgiz inanmasın.

İSTƏSƏN KÖNLÜM KİMİ...

İstəsən könlüm kimi zülfün pərişan olmasın, -
01 qədən cövr et mənə ah etmək imkan olmasın!

Dərdi-eşqin qəsdi-can etdisə, mən həm şakirəm,
İstərəm cismimdə dərd olsun, dəxi can olmasın!

Qoyma əğyar eyləsin kuyində cövlan, ey pəri!
Əhrimənlər maliki-mülki-Süleyman olmasın!

Atəşin ruyində əf itək yatıb geysulərin,
Türfə cadudur ki, mar atəşdə suzan olmasın!

Dərlər, aşiqküş nigarım qətlimə amadədir,
Allah, Allah, bir səbəb qıl kim, peşiman olmasın!

Mübtəlayi-dərdi-eşqəm, əl götür məndən, təbib!
Eylə bir tədbir kim, bu dərdə dərman olmasın!

Sabira, ümmidi-vəsl ilə qəmi-hicranə döz,
Hansı bir müşküldi kim, səbr ilə asan olmasın?!

EY DİL, AMANDI, SİRRİNİ...

Ey dil, amandı, sirrini biganə bilməsin!
Ahəstə zülfi-yardə yat, şanə bilməsin!

Düşdün xəyali-daneyi-xal iştियाqinə,
Ey mürği-rəf, tizpər ol, danə bilməsin!

Ey yar, can fədayi-qüdumi-mübarəkin,
Ahəstə qıl xüram ki, həmxanə bilməsin!

Qeyrət həlak edər məni, açma cəmalini,
Göstərmə şəm'ə ruyini, pərvanə bilməsin!

Bir ləhzə bəzmi-yardə dilşadəm, ey könül,
Aram tut, bu mətləbi biganə bilməsin!

Ey ahi-sərd, urma nəfəs zülfi-yarə sən,
Bir dəm qərar tut, dili-divanə bilməsin!

Zahid edərsə eşqdə təkfir Sabiri,
Zahir gözilə Kə'bəni bütxanə bilməsin!

EY ŞUX, YENƏ HƏMDƏM OLUB..

Ey şux, yenə həmdəm olub kakilə zülfiin,
Təhris edir ol kafiri seydi-dilə zülfün!
Dinü dilimi qarət edib, eyləməz insaf,
Şimdi nə təmənnə ilə eylər gilə zülfün?
Hər lehzə urur sinəmə min navəki-dilduz,
Müjganın ilə yoxsa dəyib dil-dilə zülfün?
Heyrətdəyəm, aya ki, nədir fitneyi-Harut,
Ey şux, məgər sehr oxuyub Babilə zülfün?
Tənha səfər etmə, gəl apar canımı, əmrinə
Bu sirri nihan saxla, məbada bilə zülfün.
Aldatdı könül mürğünü ol daneyi-xalın,
Dami-rəhi-əql oldu o pürsilsilə zülfün.
Sabir kimi qərq oldu gözüm yaşınə cismim,
Tutmub əlimi çəkmədi bir sahilə zülfün.

XOSROVI-HÜSNÜN, ƏZİZİM,..

Xosrovi-hüsnün, əzizim, sən imişsən taci,
Xublər cümlə sənin dərgəhinin möhtaci.
Qabi-qövseyin qaşın, leylətül-isra zülfün,
Tapmışan mərtəbeyi-hüsndə sən me raci.
Tökülüb zülfi-siyəh arizi-alın üzrə,
Kə'bəyə çöl ərəbi mane' olur hüccaci.
Zairi-kuyinəm, ey məh, qoy öpüm xalindən,
Həcəri öpməyənə xəlq deməzlər haci.
Kəc nigah ilə dələr bağrımızı müjganın,
Bu ox atmağı kim öyrətdi sənə qıyğacı?
Gecə-gündüz səri-kuyində sızıldar Sabir,
Neyləsin, qovma qapından, kəsilib illaci.

QƏMİNDƏ ÇƏRXİ-ÇARÜMDƏN KEÇƏN...

Qəmində çərxi-çarümdən keçən fəryadü ahim var,
İnanmırsan əgər İsa kimi adil güvahim var.

Gədim mən hansı kə'bə, kə'beyi-kuyindən əfzəldir,
Tutub yüz hansı mehrabə, qaşıntək qibləgahim var.

Baxıb əbnıyi-canarı, edirsən səcdə mehrabə,
Get, ey zahid, sənin ixlasına çox iştibahim var.

Əlimdə cami-badə tutmuşam meyxanələr küncin,
Günəhdən zərrə bakim yox, ləbintək üzrxahim var.

Başımda taci-möhnət, padşahi-kişvəri-eşqəm,
Qabağımda çəkib səf dərdü qəmlərdən sipahim var.

Bəlakeş Sabirəm, səbrim tükənmiş hicri-ruyindən.
Gözüm yaşınə rəhm eylə, turalım çox günahim var.

Uşaq şeirləri

MƏKTƏB ŞƏRQİSİ

Məktəb, məktəb, nə dilgüşasən,
Cənnət, cənnət desəm səzasən.
Şadəm, şadəm təfərrücdən,
Əlhəq, əlhəq, gözəl binasən!

Ətrin, ətrin güli-cinandır,
Feyzin, feyzin həyati-candır,
Qünçən, qünçən səfayi-viddan,
Nurun, nurun ziyafəşandır!

Tahir, zahir hünərlərin var,
Bahir, zahir səmərlərin var,
Dərya-dərya təməwütcündə
Parlaq-parlaq gühərlərin var!

Dəftər-dəftər xəbərlərin var,
Rəhbər-rəhbər əsərlərin var,
Mişgin-mişgin qələmlərində
Ahu-ahu nəzərlərin var!

Himmət, himmət səninlə ali,
Xaki-vətən səninlə hali,
Sənsən, sənsən ümum nasın
Nitqi, fikri, dili, məqali!

Gülşən-gülşən lətafətin var,
Rövşən-rövşən səadətin var,
Vazeh-vazeh bəyanlarında
Şirin-şirin hekayətin var!

Olsun, olsun səninlə xoşhal,
Yetsin, yetsin kəmalə ətfal,
Görsün, görsün pəsərlərində
Sabir-Sabir pədərler iqbal!

MƏKTƏBƏ TƏRƏB

Mənim bağım, baharım!
Fikri ziyalı oğlum!
Məktəb zamanı gəldi,
Dur, ey vəfalı oğlum!
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Gün çıxdı, səhər açıldı,
Qaranlıqlar qaçıldı,
Pəncərədən gün düşdü,
Otaqlara saçıldı.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Oğul, oğul, amandır.
Çox yuxlamaq yamandır.
Çox yuxlamaq - şeytandan,
Tez durmaq - Allahdandır.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Nəsihət al, nəsihət,
Qıl kəsb-i-elmə qeyrət!
Elmsizlik bəlası
Müşkül olur, həqiqət.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Məktəbdə var şərəfət,
Dəftərdə var lətafət.
Cari olur qələmədən Şirin-şirin
hekayət.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Allah olsun sədiqin,
Məktəb sənin şəfiqin;
Dur məktəbə get, oğlum,
Dəftər sənin rəfiqin.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Müəllimin kəlamın
Al, saxla ehtiramın;
Həqdən edər təmənnə
Məktəbinin dövamı.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

Elm öyrən, imtəhan ver,
Öz fəzlini nişan ver;
Qədrin bil elmü fəzlin,
Elmin yolunda can ver.
    Ey gözüm, ey canım!
    Get məktəbə, cavanım!

ELMƏ TƏRGİB

Elmin izzəti payıdar olur,
Cəhlin nikbəti canşikar olur;
Hər kəs elm oxur, bəxtiyar olur,
Millət elm ilə bərqərar olur.
    Oxuyun, əzizlər, oxumaq zəmanıdır!
    Oxumaq hər adəmin ədəbi nişanıdır!

Elm ilə sərfəraz olmasaq biz,
Cümlədən biniyaz olmasaq biz, -
Bizdə fəxrü mübahat olurmu?
Qeyrilərlə müsəvat olurmu?
Hər bir taifə bir səyaq ilə Çatdı
izzətə ittifaq ilə,
Düşdük zillətə biz nifaq ilə,
Məktəb açmalı iştiaq ilə.
    Oxuyun, əzizlər, oxumaq zəmanıdır!
    Oxumaq hər adəmin ədəbi nişanıdır!

Sıdq ilə əl-ələ çatmasaq biz,
Qəfləti bir tərəf atmasaq biz, -
Bizdə hərgiz səadət olurmu?
Səbqət etməkdə qüdrət olurmu?

İslamiyyətə iftixarımız -
Sünni-şiiəlik oldu karmız,
Getdi şə'nimiz, e'tibarımız,
Varmı rütbəmiz, iqtidarımız?
Oxuyun, əzizlər, oxumaq zəmanıdır!
Oxumaq hər ədəmin ədəbi nişanıdır!
Doğru bir ittihad etməsək biz,
Birliyə e'tiqad etməsək biz, -
Bizdə şərti-üxüvət olurmu?
Dini-islamə xidmət olurmu?

UŞAQ VƏ BUZ

Dərsə gedən bir uşaq
Çıxdı buz üstə qoçaq;
Sürüşdü birdən-birə,
Düşdü üz üstə yerə.
Durdu uşaq, neylədi?
Buza belə söylədi:
«Sən nə yamansan, a buz!
Adam yıxansan, a buz!
Az qalıb ömrün sənin,
Yaz gələr, artar qəmin:
Əriyib suya dönərsən,
Axıb çaya gedərsən!»

YAZ GÜNLƏRİ

Gəl, gəl, a yaz günləri!
İlin əziz günləri!
Dağda ərit qarları,
Bağda ərit qarları:
Çaylar daşıb sel olsun,
Taxıllar tel-tel olsun.
Ağaclar açsın çiçək,
Yarpağı ləçək-ləçək.

AĞAQLARIN BƏHSİ

Alma, palıd, şam ağacı hal ilə
Eylədilər bəhs bu minval ilə:

Başladı tərifə palıd qamətin,
Öydü özün, zorbalığın, halətin;
«Yetməz olur, - söylədi, - dağlar mənə,
Layiq olur fəxr edə bağlar mənə;

Az qala başım yetişir göylərə,
Şax budağım kölgə salıb hər yerə;
Əssə külək, qopsa da tufan, yenə
Əyməyə əsla gücü çatmaz mənə;

Canlıcadır, zorbacadır baldırım,
Sındıra bilməz məni heç ildim!»

Alma ağacı ona verdi cavab:

«Eyləmə tərif özünü, ey cənab!
Zorbadı hərçənd ki, qəddin sənin,
Yox mənə tay olmağa həddin sənin;
Səndə bitər bir neçə vecsiz qoza.
Ancaq o da qismət olur donquza.
Məndə, vəli, yaxşı, gözəl alma var,
Rəngini hər kim görə heyran qalar!

Dadlı, lətifətli, məlahətlidir,

Saplağı incə, özü ləzzətlidir!»
Şam ağacı bildi bu keyfiyyəti.
Söylədi: «Bəsdir, buraxın söhbəti!
Boş danışıqdan nə çıxar, ay balam?
Qış günü siz çılpaq olursuz tamam;
Leyk mənim qışda dəxi yaz kimi,
Yaşıl olur paltarım atlas kimi;
Laziməm ev tikdirən insanlara.
Həm dirəyəm, həm qapı eyvanlara;
Qış sobada xəlq məni yandırar.
Mənfəətim xəlqə mənim çox dəyər.

CÜTÇÜ

Çıxdı günəş, doldu cəhan nur ilə,
Cütçü sürür tarlada cüt şur ilə.

Atlar, öküzlər kotana güc verir,
Gah yürüyür, gah yığılır, gah durur.
Cütçü batıb qan-tərə, yer şumlayır,
Şumladığı tarlasını tumlayır.

Olsa da artıq nə qədər zəhməti -
İşləməyə var o qədər qeyrəti.

Çünki bilir rahət əziyyətdədir,
Şad yaşamaq sə'ydə, qeyrətdədir.
İndi əgərçi ona zəhmət olar.
Qışda əyalı, özü rahət bular:
Cəm edəcək tarlasının hasilin.
Bəsləyəcək ailəsin, həm elin.

QARĞA VƏ TÜLKÜ

Pendir ağzında bir qara qarğa
Uçaraq qondu bir uca budağa.

Tülkü görcək yavaş-yavaş gəldi.
Endirib baş ədəblə, çömbəldi.

Bir zaman həsrət ilə qarğa san
Altdan-altıdan marıtdı baş yuxan;

Dedi: «Əhsən sənə, a qarğa ağa!
Nə nəzakətlə qonmusan budağa!
Bəzədin sən bu gün bizim çəməni.
Şad qıldın bu gəlməyininlə məni.

Nə gözəlsən, nə xoşliqəsən sən.
Yeri var söyləsəm - hūmasən sən.
Tüklərindir ipək kimi parlaq.
Bədnəzərdən vücudun olsun iraq!

Bu yəqindir ki, var sevimli səsin.
Oxu, versin mənə səfa nəfəsin!»

Boylə sözdən fərəhlənib qarğa
Ağzını açdı ta ki, etsin - ğa,
«Ğa» edərkən hənuz birçə kərə
Pendiri dimdiyindən endi yerə.
Tülkü fəvrən havada qapdı, yedi.
Qarğaya tə'nə ilə boylə dedi:
«0lmasaydı cəhanda sarsaqlar,
Ac qalardı, yəqin ki, yaltaqlan).

MƏKTƏB UŞAQLARINA TÖHFƏ

Doğar insan ata ocağında,
Bəslənər validə qucağında.
Ata hər gün gedər işə, çalışar,
Nə qədər zəhmət olsa da, alışar.
Sevəməz kəndi istirahətini,
Arar övladının səadətinə.
İşləyər, cismi qan-tərə boyanar,
Hər nasıl olsa da, çörək qazanar.
Ana övlada vəqf edər özünü -
Yumamaz, yummasa uşaq gözünü;
Sübhə tək binəva çəkər zəhmət,
Kəndi övladma verər rahat;
«Layla-layla» deyər çəkər keşiyin,
Min məhəbbətlə yelləyər beşiyin.
Ah, bizlər çocuq ikən nə qədər
Vermişik valideynə rəncü kədər.
Şimdi biz onlan əvəz edəlīm,
Onlann xahişincə yol gedəlīm.
Soralım hər zaman rizalərini,
Alalım xeyirli dualərini.
«Payı altındadır behişt ananın» -
Bu hədisi-şərəfidir, inanım!
Bizə lazımsa həqqə qul olalım,
Valideynə müti' oğul olalım.

Ataya hörmət etməyən çocuğun,
Anaya xidmət etməyən çocuğun
Nə olur kəndi nəfsinə xeyri,
Nə də ondan vəfa görə qeyri!
Şübhəsiz, xüsrədən kənar olamaz,
İki dünyadə bəxtiyar olamaz.

MƏKTƏB ŞAĞİRDLƏRİNƏ TÖHFƏ

Ey uşaqlar, uşaqlıq əyyami, -
Gələcək əyyamın ondadır kami.
Kim ki, qeyrətlə zəhmətə alıyar,
Kəsb-i-irfanə ruzü şəb çalıyar, -
Zəhməti mayeyi-səadət olar,
Yaşadıqca həmişə rahat olar.
Kim ki, tənbəlliyə məhəbbət edər,
Daim əyləncələrlə ülfət edər,
Keçirir vaxtını cəhalət ilə,
Bütün ömrü keçər səfalət ilə.
İştə, övlad, siz bu halı görün,
Bu iki vazeh ehtimalı görün;
Vaxtdən daim istifadə edin,
Elm təhsilini iradə edin;
Çalışın, biniyaz olun, çalışın!
Elm ilə sərfəraz olun, çalışın!
Gələcək günlərin səadətini -
Qazanın fəzlü fəxrü izzətini.
Sizdədir millətin ümid gözü, -
Hal ilə söyləyir sizə bu sözü.
Dinləyin yangılı sədalərini!..
Eşidin atəşin nəvələrini!..
Oxuyun, millətin nicatı olun!
Ta əbəd bəsis-həyatı olun!

TƏBİB İLƏ XƏSTƏ

Bir təbibə gedib də bir bimar Dedi:
«Mə'dəmdə ağn bir şey var;
Bir dəva ver, mana əlac eylə,
Ölürəm, çareyi-mizac eylə».
Tutdu nəbzın təbib onun dərhal:
«Nə yemişsən?» - deyə edincə sual,
Dedi: «Yanmış çörək yedim,
doktor, Yediyim bir əlavə şey
yoxdun).

Baxa qaldı təbib onun sözlünə,
İstədi bir dəva tökə gözlünə.
Xəstə: «Mə'dəmdir ağrıyan, a
gözüm, Yoxsa məflhumunuz
deyilmi sözlüm?»

Dedi doktor ona ki: «Ey əhməq,
Eybli olmasa gözlün mütləq,
Yanmış əkmək yeməz idin əsla,
Bu səbəblə yarar tökülsə dəva».

QOCA BAĞBAN

Bir taqım gənc yol kənarından
Keçərək bir bağın civanndan,
Gördülər yüz yaşında bir bağban
İşləyir bağda sə'y ilə hər an;
Titrəyə-titrəyə əli, bir də Alma
çərdəkləri əkər yerdə.
Gülərək etdilər sual: «A qoca,
Yüz yaşında nədir bu hal, a qoca?»
Dedi: «Yer şumlayıb cəfa çəkərəm,
Torpağa alma çərdəyi əkərim».
Dedilər: «Bunda bir səlahm yox.
Sən bu gün var isən, səbahm yox.
İndi əkdiklərin nə vəqt çıxar?
Bu çıxınca səni zəmanə yıxar...

Rahət ol, çəkinə boş yerə zəhmət,
Olamaz meyvəsi sənə qismət!»

Dedi: «Əkmışlər, almışız,
yemişiz, Xeyrlə yad edib dua
demişiz;

Əkeriz biz daha yeyənlər üçün,
Əhli-xeyrə dua deyənlər üçün».

QARINCA

Gördülər bir qarınca bir mələxi
Daşıyır qarşısında sür'ət ilə;

Dedilər: «Mura bax ki, bunca
yükü Qaldırır bir zəif qüvvət ilə».

Dedi: «Sus, qüvvəti-bədənlə
deyil, Çəkəram qüvvəti-həmiyyət
ilə».

Ey oğul, mürdən götür ibrət,
Get ağır işdə işlə qeyrət ilə!
Ufacıq işləri hünər sanma,
Boylə işlər keçər sühulət ilə.
Hünər öldür ki, bir böyük əməli
Edəsən həll min süübət ilə.

Kişilər himməti dağı qoparır,
Kişi ol, dağ qopar həmiyyət ilə!
Xassə, icrayi-əmr-i-millətdə
Pişkəm ol kəməli-cür'ət ilə!

Vətən uğrunda, millət eşqində
Bəzli-can et xülusi-niyyət ilə!

İş apar, baş gedərsə qoy getsin...
Ad qalır, bəs deyilmi, millət ilə?!

MOLLA NƏSRƏDDİNİN YORĞANI

Gecə yatmaq zamanı çatmış idi,
Molla Nəsrəddin evdə yatmış idi.

Nagəhan küçədən ucaldı səda,
Vurharay düşdü, qopdu bir qovğa.

Molla, çiyində yorğani, dərhal
Küçəyə çıxdı müztərib-əhval.

Gördü bir yanda bir ağır dəstə,
Sanki minmiş adamlar üst-üstə.

İstədi dəstəyə tərəf getsin,
Bu yığıncaq nədir, - sual etsin.
İşbu əsnada bir nəfər tərrar Yorğanı
qapdı nagəh, etdi fərar.

Molla bu qissədən pərişanhal Evinə
döncək övrət etdi sual:

«De görüm, küçədə nə var, a kişi?
Bu nə də'vadır, anladınmı işi?»

Dedi: «Yorğan üçün imiş bu təlaş,
Aldılar yorğani, kəsildi səvaş».

UŞAQ VƏ PUL

Küçədən bir çocuq yüyürdü evə,
Bir bumajnik bulub dedi bu nevə:
«Ana, gəl, gəl ki, dövlətə çatdıq.
Pullu olduq, səadətə çatdıq!»

Dedi xatun ki: «Söylə, ey fərzənd,
Nə oldu kim, olduq indi dövlətmənd?»

Görəyim, ver, nədir, nədir bu, oğul?»
Dedi: «Buldum bunu içi dolu pul;

Yol gedən bir qoca kişi nagəh
Düşürüb keçdi, olmadı agah.

Görmədən kimsə mən qoşub aldım.
Tez qaçıb kəndimi evə saldım».

Anası oğlunun cinayətini
Görərək zahir etdi nifratını;
Dedi: «Oğlum, nə serd imiş
qanm Ki, buna razı oldu
vicdanın?
Tifli-mə'sum ikən günah etdin,
Kəndi vicdanmı təbah etdin.
Niyə verdin fənayə doğruluğu,
İrtikab eylədin bu doğruluğu?
Hiç zənn etməm, özgənin mali
Bizi zəngin qılıb, edə ali.
Yox, yox, oğlum, inan ki, xar oluruz!
Ərzəli-əhli-ruzigar oluruz!
Xain olsa qəgər bu dünyadə,
İrzü namusumuz gedər badə;
Gözümüz müntəhayi-zillətdən
Baxamaz kimsəyə xəcalətdən;
Gərçi pul çox fərəhfəzadır, oğul,
Leyk namus pək bəhadır, oğul!»

İSKƏNDƏR VƏ FƏQİR

Gün önündə bir acizü müztər
Yol kənarında tutmuş idi məqər.
Ona bir çox miçək daraşmış idi,
Yazığın haləti qarışmış idi.
Əzəmətlə keçərkən İskəndər,
Onu görək tərəhhüm etdi məgər:
«Ey fəqir, ehtiyacını göstər,
İstə məndən nə xatirin istər!
Dərdini söylə ta dəva edəyim,
Nə isə hacətin rəva edəyim!»
« - Padşahim, sənə rica edərim:
Bu miçəklərdən iştika edərim;

Hökm qıl, ta uçub da getsinlər,
Məni bir ləhzə rahat etsinlər».
« - Pah, adam, hacət istə de bari
Ki, ona hökmümüz ola cari.
Əbədə yox bu işdə imkanım,
Deyil onlar müt'iyi-fərmanım».
« - Padşahim, bu əcizin ilə acəb Mənə
dərsən ki, hacət eylə tələb?
Halbuki çox nəhifdir bunlar,
Hər sinifdən zəifdir bunlar.
Yox ikən səndə bir ufaq qüdrət,
Mən nasıl səndən istəyim hacət?»
Ey oğul, hacəti xudaya dilə,
Dərdini zati-kibriyaya dilə.
Cümlənin dərdinin dəvəsi odur,
Acizin, qadirin xudası odur.

AZARLI KƏNDÇİ

Xəstə olmuşdu bir nəfər dehqan,
Gecə-gündüz edirdi ahü fəğan.
Gəldi həmsayəsi əyadətinə,
Qonşuluq həqqinin rəyətinə;
Dedi: «Həmsayə, var nəyə meylin,
Nə yeyərsən, nə istəyir könlin?»
Dedi: «Əzbəs ki, halətim yoxdur,
Yeməyə hiç rəğbətım yoxdur».
Dedi: «Meylin olurmı aluyə,
Təm'i meyxos, qızıl gəvaluyə?»
Dedi dehqan: «Əcəb, acəb, yeyərəm.
Sənə min dəfə «çox sağ ol» deyərəm».
Dedi: «Qışdır, həmuz, həmsayə,
Meyvə fəslı deyıl, dayan yayə».

Dedi dehqan: «Nəinki yayə qədər,
Bəlkə sağ qalmaram bir ayə qədər.

Məni tezdən əcal təri bürüyər,
Yay olunca sümüklərim çürüyər».
İşbu təmsilə məzhəriz biz də.
Xəstə dehqanə bənzəriz biz də;

Əğniyə görcək ehtiyacımızı
Göstərir bizlərə ilacımızı;

Söyləyirlər ki, var həmiyyətimiz,
Qoymanz puç ola cəmətimiz.

Hər kəs öz rə`yini deyir mə`qul.
Ta ki, söhbət olur, yığılsın pul,
Dəmiyan əylədikdə pul sözlünü
Hər kəs işdən kənar edir özünü.

Söyləyir, vəqt yox bu təşkilə,
Bu işi saxlayaq gələnlə...

CAMUŞÇU VƏ SEL

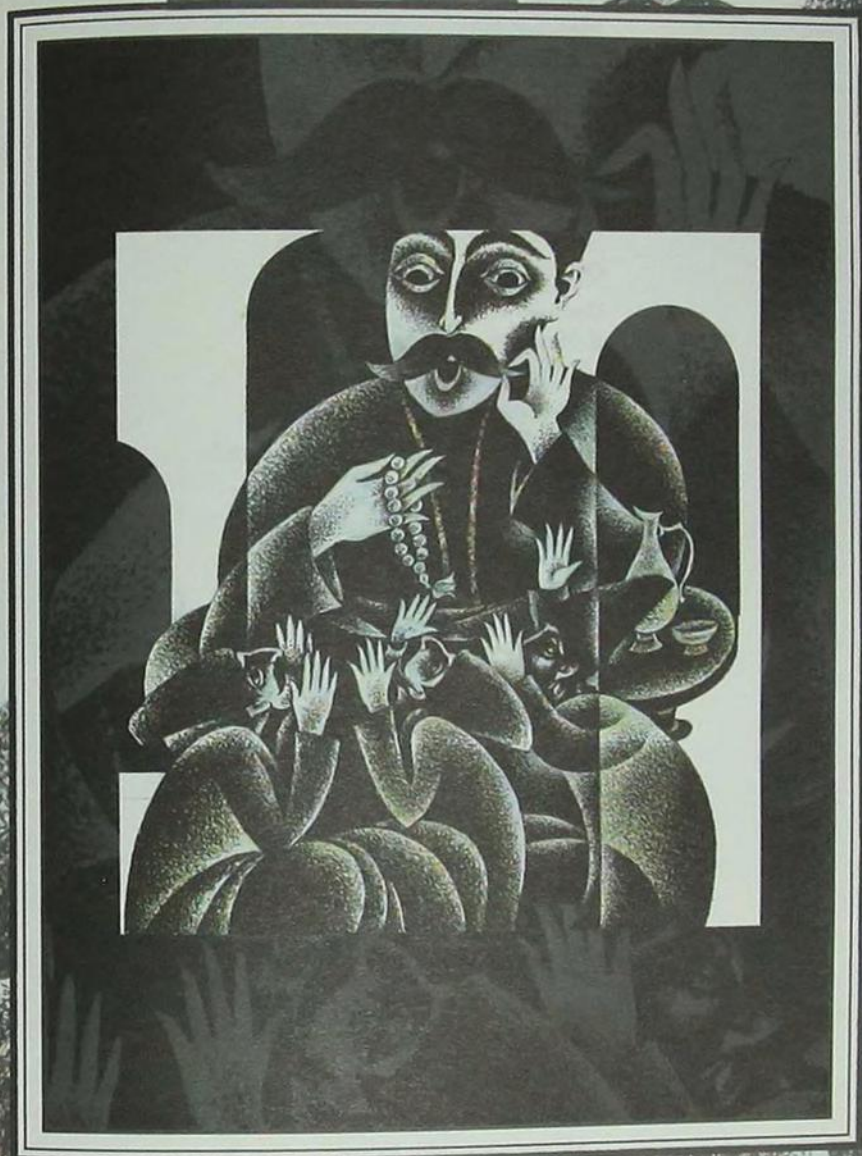
Bir kişi saxlayırdı bir camuş,
Su qatırdı südə, edirdi furuş.
Yağdı şiddətlə bir yağış nagah.
Kişinin vəz`i-hali oldu təbah.

Tutdu dünyanı sellərin cuşi,
Dər-zəman aldı, getdi camuşi.

Kişi ağlar göz ilə qıldı fəğan;
Söylədi oğlu: «Ağlama, baba
can!

Çünki su südlərə tufeyl oldu,
Qatdığın su yığıldı seyi oldu.

İndi camuşunu apardı isə.
Başına məhşəri qopardı isə.
Söyləmə kim, fələk qəzasıdır ol,
Tutduğun işlərin cəzasıdır ol».

MOLLA NƏSRƏDDİN VƏ OĞRU

Mollanın bōrkünü çalıb oğru,
Yüyürüb qaçdı bir bağa doğru.
Baxmadı oğrusu gedər nərayə, -
Özü ancaq yüyürdü məqbərəyə.
Mollam gördülər durur orada,
Dedilər: «Durmusan neçin burada?»
Dedi: «Bir oğru bōrkümü çaldı,
Qaçdı getdi, başım açıq qaldı».
Dedilər: «Oğru qaçdı, getdi bağa,
Burada boş oturma, dur ayağa,
Bağa doğru get, eyləmə ehmal,
Oğrunu tap o yerdə, bōrkünü al».
«Nəmə lazım, - dedi ki, - bağ haradır.
Oğrunun aqibət yeri buradır».

ÖRÜMÇƏK VƏ İPƏK QURDU

Bir örümçək özün öyüb durdu,
Dedi fəxr ilə: «Ey ipək qurdu,
Nə kəsətlə iş görürsən sən?
Niyə bunca ağır hörürsən sən?
Gəl mənim sən'ətimdə sür'ətimi
Görüb, iqrar qıl məharətimi...
İşə gircək tamamını hörürəm,
Az zamanda necə çox iş götürəm».
Baxdı, güldü ona ipək qurdu,
Sərzəniş etdi, tə'nələr vurdu;
Dedi: «Bərfərz olsa hər yerdə
Toxuyursan böyük, kiçik pərdə.
De görək, onların nədir səməri?
Bəlkə də hər kəsə çatır zərəri!..
Leyk məndə yox isə də sür'ət,
Yapdığım işdə var ağır qiymət.
Almə faidə verir karım,
Hər kəs istər ola xəridarım!»

ARTIQ ALIB, ƏSKİK SATAN TACİR

Bir nəfər tacir öz dükənində
Oğlunu saxlayırdı yanında.

Eləyirdi qəribə dadü sitad:
Satdığımda - kəm, aldığımda - ziyad.
Məkrü təzvir idi onun hər işi,
Düz deyildi bütün alış-verişi.
Atanın şüglünə olub adı.
Gördüyün öyrənirdi övladı.
Bir gün öz dərdinin ilacı üçün,
Getdi tacir bir ehtiyacı üçün.
Oğlu gördü ki, vaxtı-fürsətdir:
«Dəxli soysam, - dedi, - qənimətdir».
Əli dəxi içrə, gözləri nigəran,
Atası bir tərəfdən oldu əyan.
Daralıb büsbütün cəhan gözüne,
Vurdu bir silli oğlunun üzünə.

Gördü bir pir, xeyli təcrübəkar,
Dedi: «Etmə əbəs buna azar.
Əkdüyün danənin budur səməri,
Səndən əxz əyləyib həmin hünəri.

Lövhi-safında tiffli-mə'sumun,
Mün'əksdirsə batini-şumun;

Çəkdiyün nəqşdir bu nəqşi-xəta,
Vermə isnadın oğluna əbədə.

Tərbiyət müstəhəqqdir, övlad
Pədərindən nə görsə, eylər yad.

Xah əmri-qəbih, xah cəmil, -
Edər övlad cümləsin təhsil.

Saleh ol, saleh olsun övladın!
Taleh ol, taleh olsun övladın!»

YALANÇI ÇOBAN

Bir çoban bir gün etdi dağda haray:
«Canavar var, - dedi, - gəlin, ey vay!»

Əhli-qəryə yüyürdü dağ tərəfə,
Getməsin ta qoyun, quzu tələfə.

Bunları müztərib görtincə çoban
Gülməyə başlayıb dedi: «Yaran,
Siz bunu sanmayım həqiqətdir.
Damağım gəldi, bir zərəfatdır!»

Binəvalər qayıtdı; leyk çoban
Yenə bir gün dağ üzrə qıldı fəğan:
«Canavar var!» - deyə bağırırdı yenə,
Qəryə əhlin kömək çağırırdı yenə.

Kəndçilər etdilər dübarə hücum.
Yenə oldu yalanlığı mə'lum.
Doğrudan bir zaman bəəzmi-şikar
Qoyuna gəldi bir neçə canavar.

Hərçi dad eylədi çoban, yahu!
Eşidənlər dedi: yalandır bu!

Bu səbəbdən hərəyə getmədilər.
Ona heç e'tina da etmədilər.
Canavarlar yedi bütün qoyunu,
İştə, oğlum, yalançılıq oyunu!
Bax, yalançı tanındı çünki çoban,
Doğru derkən sözü göründü yalan.

Hərgiz, oğlum, yalan demə ki, xuda
Dust tutmaz yalançını əbədə!

Həm də xəlq içrə hörmətin olmaz,
İzzətin, qədrü qiymətin olmaz.

«Evi yandı yalançının. - derlər.
Ona bir kimsə etmədi bəvən».

Tərcümə əsərləri

GÖRDÜM NEÇƏ DƏSTƏ TAZƏ GÜLLƏR

Gördüm neçə dəstə tazə güllər, -
Bağlanmış idi giyah ilən tər;
Dedim: «Nə olur giyahi-naçiz
Ta əyləşə gül səfində əziz».
Ot ağlayaraq dedi: «Otur sən,
Söhbət eləyim, qəmim götür sən.
Alilər edərmi tərki-söhbət,
Halonki olarda var səxavət».

«ŞAHNAMƏ»DƏN TƏRCÜMƏ

*Tus və Giv pəhləvanların ovlaqdan bir gözəl qız gətirmələri
və Keykavusun o qızı xatunluğa gətirməyi*

Belə nəql edir möbidi-huşyar
Ki, Tus etdi bir sübh əzmi-şikar;
Olub Giv Gudzəz ona həm 'inan
Dəxi bir neçə şirdil pəhləvan,
Əl üstündə şəhbazi-şahinşikar,
Şikar itləri seyd üçün biqərar.
Sürüb at Değuy daştinə yetdilər,
O yerdə firavan şikar etdilər.
O səhra idi türklə həmcivar,
Qurulmuşdu xərgahlər bişümar.
Baxanda gəlirdi gözə bərməla,
Uzaqda əcəb cəngəli-basəfa.
Qabaqca rəvan Tusü Givi-cəvan,
Gəlir dalda həm bir neçə pəhləvan.
Sürüb at, olub varidi-mürğzar;
Təfərrüç edirdi iki namdar;
Bərabərdə cülvə edib nagəhan,
Mələk çöhrəli bir qız oldu əyan;
Gözəl qız, vəli, misli aləmdə yox,
Bu qaş, göz bəni-növ'i-adəmdə yox.
Ona söylədi Tus: «Key gül'üzər,
Nədən bişə içrə tutubsan qərar?»
Cəvabən dedi nazənin: «Key süvar,
Atamdan cəfa görmüşəm bişümar.
Keçən şəb olub məsti-cami-şərab,

Gəlirkən məni görcək etdi şitab,
Çəkib qətlimə tigi-zəhr abgun
Ki, etsin məni qərqi-dəryayi-xun:
Məbada meni öldürə bigünah -
Gətirdim bu xəlvət məkanə pənah».
Nijadın sual eylədi pəhləvan,
Ona Xubçöhr etdi bir-bir bəyan:
«Ki, var nisbətü şə'nilə rüfətim,
Firidunə mənsubdir nisbətüm».
Dedi Tus: «Key rəşki-tabəndə mah,
Piyadə necə eylədin qət'i-rah?!»
«Piyadə deyildim, - dedi, - ey cəvan,
Yoruldu atım, boşladım mən, inan.
Var idi mənim biadət gövhərim,
Gülübəndi-mina və taci-zərim.
Məni yolda bir qorxuya saldılar.
Əlimdən nəyim var isə aldılar.
Ayılsa atam məstlikdən həman.
Məni tapmağa hökm edər bigüman.
Edər ayrılıqdan fəğan madərim,
Dayanmaz, gələr mehriban madərim».
Danışdıqca ol lə'bəti-nuş-xənd
İki pəhləvan oldular paybənd;
Dedi Tus Givə: «Mən at çapmışam.
Bu nazlı nigarı acəb tapmışam!»
Dedi Tusə Giv: «Ey sipəhdari-şah.
Məgər müttəfiq etmədik qət'i-rah?
Əgər pəhləvanlıqda sən fərdsən,
Həqiqət sölə, gər cəvanmərdсэн?»
Düşüb göftguyə iki sərfəraz,
Təərrüzləri çəkdi tulü diraz;
O həddə yetişdi işin surəti
Ki, qətl eyləsinlər o məhtəfəti.
Bu halı görüb namvərlər əyan
Miyənçi olub gəldi bir pəhləvan,
Dedi: «Verməyin rəy şürü şərə,
Tərəhhüm edin bu mələkmənzərə;
Bu ziyba nigarə mülazim olun.
Varın, xidməti-şahə azim olun;
Nə fərman edərsə şəhi-hökmdar.

O fərmanə məhkum olun zinhar!»
 Görüb cəngcülər bu rə'yi səvab,
 Həman etdilər barigahə şitab.
 Çü Kavus gördü o mahin üzün,
 Düşüb iştiyaqə, itirdi özün;
 Sıpəhbüdlərə söylədi padşah:
 «Gözəl faidə verdi bu rənci-rah;
 Maral isə, ahu isə bu şikar,
 Belə seyd olur layiqi-şəhriyar».
 Dönüb eylədi Xubçöhrə xitab:
 «Ki, ey arizindən xəcil afitab!
 Gözəldir üzün, safdır təl'ətin,
 Nə bir dudmanə yetər nisbətın?»
 Dedi nazənin: «Hissi-dilşadiyəm,
 Firdunü Gərşivəz övladiyəm;
 Həm Əfrasiyabə yetər nisbətım,
 Var övladi-Tur ilə cinsiyyətim».
 Dedi padşah: «Ey məhi-asıman,
 Sənə mərhəbə, bəxtin imiş cəvan!
 Yəqin tapmasaydın hüzurunda ca
 Nijadın, cəmalın olurdu fəna;
 Sənin layiqin qəstri-şəhdir müdam,
 Kənizin ola mahrulər təmam.
 Təfaxürlər et taclə, təxtlə,
 Səni bəslərəm mən gözəl bəxtlə».
 Dedi Xubçöhr: «Ey şəhi-təcdar,
 Hüzurunda olsam gərək bəxtiyar!»
 Giranmayə on at dəxi tacgah
 Hər iki süpəhdarə göndərdi şah.
 Həman dəm edib Xubçöhrə rəvan
 Hərəmxaneyi-eyşə şəh, dərzəman
 Yaraşdırdı məşşatələr zivəri,
 Bəzəndirdilər ol mələkmənzəri.
 Geyindirtilər əyninə fərd-fərd
 Çi zərbəftü ötləs, çi dibayi-zərd;
 Olub zəmişan taclə sərfəraz,
 Şəbistanə qoydu qədəm yari-naz.
 Keçib təxti-ac üzrə tutdu qərar,
 Cəvahir olundu bu eyşə nisar...

*Siyavuşun anadan olmağı və Rüstəmin ona
Zabilistanda tərbiyə verməyi*

Bir ol qədr dövr etmədi ruzigar
Ki, gülzarı şad etdi xürrəm bəhar.
Yetib axirə doqquz ay şad ona,
Xuda verdi bir tifli-növzad ona.
Xəbər verdilər şahə mövluddən
Ki, şad ol bu mövludi-məs'uddən.
Əcəb saftəl'ət, əcəb nikru,
Məgər göz görübdür belə ruyü mu?
Olub şah Kavus məsrurü şad,
Siyavuş qoydu o mövludə ad.
Edib həzrəti-həqqə şükrü sipas,
Tələb qıldı bir mahir əncümşinas.
Münəccim öz elmində huşyar idi,
Rümuzi-nücumə xəbərdar idi.
Baxıb talein gördü aşıftədir.
Bu mövludun iqbali çox xüftədir.
Hüzuri-şəhə ərzi-hal eylədi,
Şəhi bu xəbər pürməlal eylədi.
Ziyadə mükəddər olub şəhriyar,
Bu hal ilə ta keçdi bir ruzigar.
Vəli, bir gün etdi Təhəmtən vürud,
Hüzuri-şəhənşəhdə qıldı dürud:
«Ki, ey əfsərin arşi-pirayəsi,
Bu tiflin mən olsam gərək dayəsi,
Gözüm nuru tək xatirin istərəm,
Gərək mən ona tərbiyə göstərəm».
Şəh isə təfəkkür edib bir zəman,
Bu əmrə riza verdi qəlbi həman.
Qoşub Rüstəmi-Zalə şahzadəsin,
Rəvan etdi ol sərv-i-azadəsin.
Təhəmtən bərabər Siyavəxşlə
Vürud etdilər Zabilə Rəxşlə.
Gözəl bir güllüstanda layiq bəşah
Siyavəxşə bəxş etdi aramgah.
Mühəyya qılıb Rüstəmi-namdar,
O şahzadə məşqində ağazi-kar.
Əzəl öyrədib şiveyi-girü bənd,
Süvari-yü tirü kəmanü kəmənd;

Verib sonra tə'lim bəzmi-nişat,
 Meyü məclisü şiveyi-inbisat;
 Nəbəd içrə mahir at oynatmağı,
 Şikarində ahuyə ox atmağı,
 Məhəbətlə gürzi-giran vurmağı,
 Mətanətlə qalxan çəkib durmağı.
 Bəzəndi Siyavuş hər adablə,
 Bəli, gül tərəvətlənin ablə.
 Belə şirdil oldu ol namvər, -
 Bərabər ona qalmaq bir nəfər.
 Kəçib bir zəman oldu bir pəhləvan,
 Şikarində verməzdi şirə aman.
 Dedi Rüstəmə bir gün: «Ey piltən,
 Varımdır təmənnayi-özmi-vətən!
 Məni dəhrdə biniyaz eylədin,
 Verib tərbiyəət sərfəraz eylədin:
 Hüzurunda kəsb eylədim çox hüner,
 Məni cəlb edir indi şövqi-pədən.
 Nölür görsə şəh, ərcümənd olduğum.
 Sənin tərbiyənlə bülənd olduğum!»
 Münasib görüb bu sözü pəhləvan,
 Firistadələr etdi hər su dəvan
 Ki, olsun mühəyyə əsasi-səfər,
 Siyavəxşə layiq libasi-səfər,
 Dəxi əsbü tiğü sənanü sipər,
 Zərü simü təxtü külahü kəmər.
 Xəbər birlə aldrdı ətrafdən
 Mülukanə xə'l'ətlər əşrafdən,
 Süyavəxşi təşrifü ən'əmlə,
 Bəzəndirdi e'zazü ikramlə;
 Yəminü yəsərinə səf-səf sipah
 Edirdi bu cahü cəlalə nigah.
 Gedirdi onunla Təhəmtən bəhəm
 Ki, şəhzadəyə yetməsin bir ələm.
 Cəhan əhli bu eyşə dilşad olub,
 Qəmə qüssədən cümlə azad olub,
 Hamı eyşü işrət şiar etdilər,
 Zərü simü ənbər nisar etdilər.
 Siyavəxşü Rüstəm firavan sipah,
 Mənazil sürüb, etdilər teyyi-rah.

Rüstəmin Siyavuşu
İrana gətirməyi

Olub ta ki, Kavus-Key baxəbər,
Buyurdu, açıldı livayı-zəfər.
Götürdü sipahi-giran Givü Tus,
Çaldı neyü nayü şeypurii kus.
Büsati-tərəb cümlə saz etdilər.
Rəvan oldular, pişvaz etdilər.
İki fəvə edib bir-birin didü bus,
Döyüldü iki səmtdən təblü kus.
Bu didar ilə şadman oldular.
Dəri-qəsri şahə rəvan oldular.
Pərəstarlər məcməri-udlə.
Nəvazəndələr çənglə, udlə.
Sərəfrazlar müntəzəm səfbəsəf,
Sipəhdarlər müntəzir hər tərəf;
O şəhzadəyə şahrah açdılar.
Xüram eylədikə gühər saçdılar.
Görüb təxtin üstündə Gavi-səri.
Dirəşəndə xurşiddək əfsəri
Düşüb səcdəyə qıldı əvvəl nəmaz,
O, mə'budinə etdi razü niyaz.
Sora məhzəri-şahə etdi səlam,
Sipəhbud olub şad, fərxəndəkam.
Alıb bağına basdı şəhzadəsin.
Bülənd etdi şah sərvü-üfladəsin.
Sual eylədi cümlə halatını,
Bəyan etdi Rüstəm kəmalatını.
Nişimən ona verdi firuzə təxt,
Mürəssə' nişanü mülukanə rəxt;
Görüb oğlunu cümlədən səfəraz,
Düşüb səcdəyə etdi şükrü niyaz:
«Ki, ey sanei-nurü nar. afərin,
Ola sün'ünə səd həzar afərin!
Məni sərbüləndi-cəhan eylədin,
Müəyyəd qılıb hökmran eylədin;
Saadət-qərin etdin e'zazlə,
Xüsusən bu fərzəndi-mümtazlə».
Bu halı görüb məclis ə'yanları
Qoşun bəyləri, dövlət ərkanları

Deyib mərhəbələr o məhmənzərə,
Sipas etdilər həzrəti-davərə.
Bu cəsnə baxıb iftixar etdilər,
Zərü simü gövhər nisar etdilər.
Pəs ol dəm buyurdu şahi-nikpey,
Xidivi-cəhandar, Kavusi-Key:
«Gərək leşkər etsin sürürü nişat,
Sürürü nişatə açılısın büsat!»
Büzürgani-İran qurub dəstgah,
Bəzəndi tilələtlə qəsri-şah.
Nə bir qəsri-şahı oldu arastə,
Nə tənha sipahı oldu arastə.
Bəzəndi bütün şəhrü bazarı bağ,
Ağaclar olub hər biri çilçirraq;
Əyan oldu hər səmtdən min sürür.
Hər ev oldu bir məclisi-eyşü sur.
Bu minval hər həftə, hər sübhü şam
Sürürü nişat eylədi xasü am.
Tamam oldu bir həftə, əmr etdi şah,
Səfarahıq etdi dübarə sipah.
Açıldı dəri-gəncü babi-kərəm,
Gühər saçdı eyzən səhabi-kərəm:
Zərü simü möhrü külahü kəmə,;
Əmudü sinanü xədəngü sipər;
Tila kisə-kisə, gühər ovc-ovc,
Xədəm dəstə-dəstə, həşəm fəvc-fəvc,
Dürü lə'lü yaqutü zər keyl-keyl,
Süturani-tazinəsəb xeyl-xeyl,
Libasü qumaşi-zəri dəst-dəst,
Xəzü tirmeyi-pürbəha bəst-bəst
Edib bəxş, verdi rəvac oğluna,
Məgər vermədi təxtü tac oğluna;
Deyildi səzavari-əfsər hənuz,
Cəvan idi ol məhmənzər hənuz.

İzdiyəd

Vəli, etdi şəfqətlə bir dəm nigah,
Belə söylədi oğluna padşah:
«Ki, ey nəyibim, yadiganm, oğul!
Gülüm, gülşənim, nöbəharım, oğul!

Demə sərbüləndəm ki, şəhzadəyəm,
 Əsarət nədir, mən ki, azadəyəm;
 Mühəyyadürür təxtü tacım mənim,
 Nədir kimsədən ehtiyacım mənim?!
 Sənə, qalibə, elm olur ehtiyac,
 Tapar elmlə mülkü dövlət rəvac.
 Demə irsi-əbdir mənə taci-zər,
 Sənə irsdir bəlkə elmi-pədər.
 Zərin tacma eyləmə iftixar,
 Hünər birlə ol tacə minnətgüzar.
 Ədəb iktisabında çox şaiq ol,
 Vücudunla təxti-zərə layiq ol;
 Rəiyyətnəvaz ol, ədalətşiar.
 Rəiyyətlə dövlət olur bərqərar.
 Demə, eylərəm taci səndən diriğ,
 Vəli, qıl təkamüldə sə'yi-bəliğ.
 Səninçin bu taci-şəhi bəslərəm,
 Həman sərbülənd olmağın istərəm!»

T ə r c ü m ə

Bu minval ilə yeddi il hər zəman
 Edirdi Siyavəxşi şah imtəhan.
 Hər işdə onu gördü huşyardır.
 Dəxi tacə, təxtə səzavardır.
 Qurub bəzmi-işrət şəhi-ərcümənd.
 Siyavəxşi tac ilə qıldı bülənd.
 Məramə çatıb gördü mənzurini,
 Yazıb pəmiyan üzrə mənşurini.
 Kuhistanı bəxş etdi lütfən ona
 Ki, olsun o mə'vayə
 fərmanrəva.

Südabənin Siyavuşa aşiq olmağı

Bu əhvaldən keçdi bir ruzigar
 Ki, şad idi hər haldə şəhriyar.
 Oturmuşdu bir gün Siyavəxşi
 şah Ki, Südabə varid olub
 nabəğah Siyavəxşi görcək,
 olub maili.
 Yamb nari-eşqə. alışdı dili.
 Vücudu dönüb bir tirazi-nəxə.
 Əsər etdi guya ki, atəş yəxə.
 Nihani ona göndərib xadimin:

«Siyavəxşə get söylə, key məhcəbin,
 Təəccüb ki, bir ləhzə, aya, nəyə
 Xüram eyləməzsən hərəmıxanəyə?»
 Gəlib elçi peyğəmin etdi bəyan,
 Bu sözdən bəraşüftə oldu cəvan,
 Dedi: «Mərd olur mərdlə həmkəlam.
 Hərəmıxana nisvan içindir məqam».
 Firistadədən yetmədi kari-eşq,
 Giran oldu Südəbəyə bəri-eşq;
 Özü etdi şəbgir qəsdı-məram,
 Bəri-şahi-İranə qıldı xüram;
 Hüzurində ərz etdi: «Key şəhriyar,
 Sənin mislini görməyib ruzigar.
 Cahan fəxr edər əhdü peyvəndinə,
 Xüsusən bu fərzəndi-dilbəndinə;
 Nölür sərfəraz etsə xahərlərin,
 Hərəmıxanədə görsə mədərlərin;
 Şəbistanə göndər o məhtə'l'əti
 Ki, var bizdə didarının həsrəti;
 Fəraqində tər-çəşmə xumindiliz
 Ki, didanna cümləmiz mailiz;
 Pərəstış qılıb zəmisar eyləriz,
 Vürüdlə biz iftixar eyləriz».
 Dedi şəh: «Vanmdır sənə e'timad,
 Sevirsən onu yüz anadan ziyad».
 Siyavəxşi şəh dərhüzür eylədi.
 Ona mehriban-mehriban söylədi:
 «Sevər hər görən əhli-viddan səni.
 Gözəl xəlq edib pak yəzdan səni;
 Xüsusən qohumluq qanı cuş edər,
 Səni görsə hər kəs dərağuş edər;
 Əbəs sanmaq olmaz rəgi-nisbətı,
 Rəgi-nisbət icab edər ülfətı;
 Hərimi-hərəm içrə var xahərin -
 Məhəbbətli Sudabətək mədərin.
 Şəbistanə get, bir dəm ol həmnışin,
 Görüb eyləsinlər sənə afərin!»
 Siyavuş bu sözdən edib iştibah,
 Onu xirələndirdi göftari-şah, -
 Məbad inki şəh bir güman eyləyir,
 Bu sözlə məni imtəhan eyləyir -
 Ki nazik xəyal idi cırə zəban,
 Qəvi'əqlü biynadilü bədgüman.
 Nəzərdən keçirdi dili-razini,

Bu əmrin sərəncamü ağazini:
 «Ögər xud gedərsəm şəbistanə mən,
 Əmin olmaram məkri-Sudabədən».
 Bu mətləbdə seyri-xəyal eylədi,
 Şəhə boylə bir ərzi-hal eylədi:
 «Ki, ey möhtəşəm şəhi-ələmxərəc,
 Mənə lütf edib vermisən təxtü tac.
 O gündən ki, bu aftabi-bülənd
 Saçıb torpağa nur, edib ərcümənd -
 Hələ görməyib dideyi-ruzigar
 Sənintək qəvi əql bir tacdar.
 Nə mislin var əndazəvü cahlə,
 Nə manəndin ayin ilə, rahlə;
 Məni göndər aqillər iclasına,
 Cəhanbinlərin bəzmü şurasına;
 Mənə nizəvü tirdən söylə gəl,
 Kəməndi-ədugirdən söylə gəl;
 Sözlə söhbəti-təxtü adabi-bar,
 Dəxi bəzmi-rudü meyü meygüsər;
 Nə fəzlə məni sövq edər qəsri-şah, -
 Zənan söhbəti əqlədir səddi-rah».
 Dedi şah Siyavəşə: «Şad ol, oğul!
 Kəmalınca dünyadə yad ol, oğul!
 Pəsəndidədir cümlə halətlərin.
 Məni valeh etdi bu söhbətlərin.
 Nə fərman edərsəm, duri-guş qıl,
 Nə əndişən olsa, fəramuş qıl.
 Şəbistanda vardır sənin xahərin -
 Çü Südəbə bir mehriban madərin».
 Siyavuş dedi: «Çün olur bəmdad.
 Gəlib eylərəm əmrinə inqiyad.
 Nə fərmayışın olsa, mən sameəm.
 Mənə hər nə hökm eyləsən tabeəm».
 Var idi vəfa yollu bir mərdi-pir.
 Adı Hiyrbüd, şəxsi-rövşənzəmir.
 Ümurati-ələmdən agah idi,
 Əmini-hərəmxaneyi-şah idi.
 Ona söylədi şah ki: «Ey huşyar.
 Olur ta ki, gün qeybdən aşkar.
 Hərime Siyavəşlə ol rəvan,
 İtaət qıl etsə nə hökm ol cəvan.
 Sözlə sakinani-hərəmxanəyə
 Ki, e'zaz olunsun o fərzanəyə;
 De Südəbəyə eyləsin zər nisar.

Gülabü gülü mişkü ənbər nisar.
Mübarək qədimunda xahərləri
Nisar eyləsinlər cəvahlərlin.
Çü gün çıxdı, məhv oldu zülmati-şəb
Siyavuş gəlib xidmətə baadəb,
Edib şahə kümüş o gərdənfiraz,
Düşüb toypağa öpdü xaki-niyaz.
Ona padişah iltifat eylədi,
Səmimanə çox nüktələr söylədi.
Və bə'd istədib Hiyrbüdü məhzərə,
Neçə söz dedi ol vəfapərvərə.
Bərabər Siyavəxşlə dərzəman
Onu qıldı dövlətsərəyə rəvan.
Və lakin o şəhzadəyi-nikbin
Deyildi bu getməkdə qəlbən əmin.
Fəraz oldu çün pərdəyi-izzü naz -
Hərim əhli etdi bütün pişvaz;
Şəbistan dolub ətrlə, ban ilə,
Əbirii gülü mişkü reyhan ilə;
Xüram eylədikə qədəm-bər-qədəm
Saçlarıdı yaqutü lə'lü dirəm.
Salınmışdı bəzm içrə dibaci-Çin,
Tökülmüşdü hər yanda dürri-səmin;
Çalınmaqda nayü neyü sazlar,
Tərənnümdə yeksər xoşavazlar;
Könüllərdə didardən min sümr.
Ayaqda mey, əldə qədəh, başda şur.
Şəbistan demə - bir behiştü-bərin,
Gözəllər - nüməyəndeyi-huri-eyn.
Siyavuş olub daxili-bəzmi-naz.
Nə gördü ki, bir xətti-zərrin tiraz
Olub lə'lü firuzə ilə nigar.
Bəzəklənmiş əlmas ilə şahvar;
O xətt üzrə Sudabeyi-məhcəbin
Oturmuş çü huri-behiştü-bərin;
Başında onun əfsəri-sərvəri,
Ayağın öpər türfə geysuləri.
Ötərkən sərəpərdədən ol cəvan
Onu gördü Südəbə nəgəh əyan;
Düşüb iztirabə, itirdi özün,
Enib xətdən, xakə qoydu üzün;
Durub basdı ağışuna can kimi,
Qucub iylədi dəstə reyhan kimi;
Üzündən, gözündən öptüb şövqdən,

Doya bilməyirdi belə zövqdən;
Edib hezrəti-həqqə şükür səna,
Deyirdi ki: «Bu sən'ətə mərhəbə!
Sənintək o şahın ki, fərzəndi yox,
Rəvadır desəm hiç peyvəndi yox».
Siyavuş bilib, qandı bu ülfəti
Ki, Südəbənün xud nədir niyyəti.
Dayanmaqsızın ötdü ol növcəvan,
Görüb etdi xahərlərin şadman;
Ona etdi xahərləri afərin,
Nişiməngəhi oldu təxti-zərin.
Olub onlara bir zaman dilnəvaz,
Yenə eylədi övdat ol sərfiraz.
Hərimitlər oldu bütün vəsfgü:
«Ki, əhsən Siyavəxşi-fərhəngü!
Nə rə'na gözəldir, nə ziybə cəvan!
Sözü cani-ruhü özü ruhi-can».
Hərəmxanədən çıxdı ol növcəvan,
Hüzuri-şəhə gəlmiş, qıldı bəyan;
«Ki, gördüm hərəmxaneyi-dövlətin,
Səzavari-təqdir olan şövkətin,
Cəlalın şəhani-əcəmdən ziyad,
Firidunü Huşəngü Cəmdən ziyad;
Ola paydar izzətin bəxtlə,
Xəzayinlə, övrəng ilə, təxtlə!»
Bu göftərdən şad olub şəhriyar.
Bəzəndirdi eyvəm çün növbəhar;
Meyü sağərii bərbətü sazla,
O gün eysü nüş etdilər nazla.
Bülənd oldu çün leyleyi-nilfəm,
Şəbistanə Key-Kavus etdi xüram.
Edib rə'yi-Sudabədən fəhisi-hal,
Kəməli-Siyavuşdən etdi sual.
Bəyan etdi Südəbə: «Key şəhriyar,
Hələ görməyib didəyi-ruzigar
Siyavuş tək bir gözəl növcəvan.
Kəməlü ədəblə fəridi-cəhan!»
Dedi padişah: «Etsə tale mədəd.
Əgər yetsə rüşdə bu ziybə vələd.
Görəkmiş ki, yetsin ona bəd nəzər,
Edilsin görək bədnəzərdən həzər!»
Cavabında Südəbə özü bəyan
Edib söylədi: «Ey şəhi-kamran!
Baxılsa əgər rə'yi-azadimə

Onu eylərəm vəsl öz övladımə;
 Ona verrəm öz qızlarımdan birin -
 Vəcahətdə çün huri-xüldi-bərin,
 Verər türfə fərzəndi-dilbənd ona
 Ki, olsun vəcahətdə manənd ona;
 Deyil az hərəm içrə düxtərlərim,
 Fələktək füzuzandır əxtərlərim,
 Mələksurətü gülrüxü məhcəbin,
 Düri-bəhri-Key-Arişü Key-Pəşin».

Dedi şəh: «Bu mətləb məramımcadır,
 Məramımcadır, çünki kamımcadır».

Siyavuş gəlib məhzərə nimi-şəb.
 Sitayış edib öpdü xaki-ədəb.
 O bəzm içrə biganələrdən nəhan.
 Ona etdi şəh məhrəmanə əyan;
 «Var oğlum, səmimanə bir niyyətim.
 Bu niyyət olub mayeyi-behcətim;
 Adın aləm içrə ola paydar
 Ki, səndən qala bir gözəl yadigar;
 Necə sən məni etmişən şadkam.
 Səni həm edə nayibin zindənam.
 Belə tapmışam əxtərindən nişan,
 Necə kim deyib mö'bidə-nikdan
 Ki, olsun vəcahətdə manənd ona,
 Verər türfə fərzəndi-dilbənd ona,
 Və ya xani-Key-Arişə qıl nigah,
 Bəyən bir pəriruyü huriyyəcah;
 Sərapərdeyi-Key-Pəşinə nəzər
 Edib də qəbul eylə bir simbər
 Ki, səndən qalır türfə bir yadigar,
 Cəhan içrə ol həm olur şəhriyar».

Siyavuş dedi şahə: «Bir bəndəyəm,
 Nə fərman edərsən sər əfkəndəyəm;
 Rəvadır kimi rə'yin etsə pəsənd
 Ki, şahənə rə'yindürtür sudmənd.
 Vəli, bilsə Südəbə verməz riza.
 Bu əmrə onu eyləmə əşina.
 Mən isəm onu baxəbər etməzəm,
 Şəbistaninə bir dəxi getməzəm!»

Bu güftərdən xəndənak oldu şah.
 Dedi: «Etmə Südəbədən iştibah
 Ki, Südəbə çox məhribandır sənə,
 O bir mədəri-canfəşandır sənə,
 Səzadır ola əmrədən baxəbər...»

TƏRCÜMEYİ-QÖVLƏL-MÜFTİ

Qəm etməzəm, denilsə. Məhəmməd sağaldım,
Yoxsa yığıldı nə'sinə matəm quranları?

Lakin səlahi-dini-mübinkən iradəmiz,
Qorxmaqdayam ki, yetsin əməim ziyanları.

Çox arizu ki, xəlq arayı nailiyyətin,
Heyfa ki, müzməhill edəcək mövtim onlan.

Ya rəb, müqəddər ələmi-ərvahə ric'ətim
Etdinsə, axirisə həyatın bu anlan,

Bir mürşidi-rəşid ilə islamə xeyr ver,
Tənviri-rah edə şəbi-müzlüm zəmanlan.

ŞE'R TƏRCÜMƏSİ

Tapşırma sirrini məgər əhli-kərəmlərə,
Əhli-kərəm yanında qalır sirr dərxəfa.
Məncə, yanımda sirr müqəffəl bir evdə kim,
Zayə olub anaxtarı, ev bağlı mütləqa.

LƏFFAZLIQ

«Məclis» qəzələsmədən tərcümə

Biz iranlıların damarlarımızda rişə atıb, beyinlərimizin pərdəsini bürüyən ləffazlıq xəstəliyi səbəbincə, bu gün haman ləffazlıqdan başqa bir şeyi dərk və anlamıyuruq.

Hər bir işin iqtibasında ancaq ləffaz qanə olub da, onun mə'nasına əbədən bir iz aparmıyuruq.

Ləqəqləq lisan etmiş olduğumuz ləffazlıq laqququrlarını hər gün bir şəkəllə qoyub, hər məclisdə bir rəng ilə gurulduyuruq.

Bu kibi sözləri danışmaqla özümüzü xoşhal da ediyuruq. Və oylə ədd ediyonuz ki, daha tərəqqi yoluna üz tutub qabağa doğru dörd ayağa çaparaqlyuruq.

Heyhat, ancaq əvvəlki mənzildə, bəlkə də, geriyə dönüyuruq.

Bir vəqt görüyuruq ki, məmləkətimizin, millətimizin istiqlalını bizdən altyorlar, bizlər üçün qəyyumlar meydana çıxıyur.

Bu aralıq biz bir az ayılmaq istiyuruq. Həqqimizi tanımaq istiyuruq. Məşrutə yapıyuruq; bütün işlərin mə'naları mənzuri olduğundan həpimiz birar müstəbid oluyuruq. Bütün həvasımızı cəm, bütün qüvvələrimizi meydana çıxarıyuruq ki, bütün bizimlə mühavirə edəcək bir şəxsin bir kəlmə sözümlə rədd etməyə iqtidarı ola bilməz. Hər kəsin bizə sitayiş etməsinə arzu ediyuruq. Onu istiyuruq ki, hər kəs vücudumuzu müqəddəs, füyuzati-rəbbaniyə məzhər, ʊlum və fūnunilədünniyə mənşə bilsinlər.

Müstəbidləri iş başına almayalım - deyə çalışdığımızda, onları padşah dərbən - nin kargūzarlan ediyuruq. Millətin və məmləkətin hər dūrlū işlərini onlara təslim ediyuruq.

Otuq yaşından əskik vəkil olmasın gərəq - deyə qanun vəz' etdiyimizdə, 22-23 yaşında vəkillər intixab ediyuruq. Nə üçün, əcəba?

Zira vəkil özü - otuq yaşmdayam, - diyor. Bu halda bir şəxs onun xilafını isbat etməq istər isə də, qəbul olunmaz. Mənim bu iradəm bir şəxsin yaşına deyil və yaşın azlığına deyil! 22-23 yaşında olanlarda əlli yaşlılardan daha aqil və alimraq şəxs ola bilər. Fəqət, mənim məqsudim qanunun ehtiramını hiqz etməkdir. İşə ya əvvəldən iqdəm etməməli, yaxud iqdəm olunan işi canfəşanlıq ilə başa gətirməli. Ləffazlıq isə ancaq millət və məmləkətin viranlığına səbəb olmuş oluyur.

Kabinə təşkil ediyimiz surətdə rəisül-vüzərayi əksəriyyət ara ilə intixab və qəbul, sair vəzirliəri onun təhti-sədərət və ixtiyarına verib, kabinəyi cismi-vahid hökmündə görmək üçün onun mə'nasına əməl edəcəyimiz yerdə, kabinə əffadının hər fərdinə məxsus müəyyən bir partiyasını, yeddi nəfər ə'zadan iki nəfərinin arasında boylə ittifaqın olmadığını görüyuruq. İştə buna gərədir ki, dövlet və məmləkətimizin zəfi gūndən-günə artıyur və xaricilər də ona müdaxilə etməyə cəri və cəsür oluyur.

Dövlətin pula ehtiyacı olduqda vilayətlərdən məclisə və «İran-e nou» qəzetəsinə, daha bilməm nərələrə uzun, uca xitabat və əlqabat ilə göndərilən teleqramlarda: filankəs ağa ə'yani-məmləkətdən məşhur bir məclisi-ali tərtib edib şəq- qülqəmərlər göstərərək ianə ünvanı ilə yüz min tūmən para toplamış və bir kürür para dəxi ianə dəftərinə qeyd etdirmişdir. Sair vilayətlərdən, ötəkəndən dəxi reng-rövnəqli olub gəlməkdə olan teleqramlarda: İrannın mühyisi olan filan zati-ali həzrət Məsihin mö'cuzatını yad edib, vilayətin bütün ə'yan və əşraf və məxadimi- izam və kəsəbeyi-girami (?) cəm edərək istiqrazi-millinin mühəssənət və lüzumunu iş'ara, istiqrazi-xaricənin nə payədə vəxim olması haqqında Səhban Vaili həyrətdə buraxacaq və ölülərin qalibibiruhlama can verəcək dərəcədə irad etdiyi odlu nitqi ilə bütün hüzzam kipiqliklərindən axan ürəklərinin odlu, qanlı yaşlarını tökməklə haman qızdırdığı tənurədə İran üçün bir ötmək yaptı.

İşbu çidə etdiyi əsas ilə filməclis bir kürura qədər para toplanmış, ətrafa çəkdiyi təşviq teleqramlarına dəxi mətlub cavablar almağa nail oldu (işə görəndə böyükklər lazımınca görələr). Qəzetələr dəxi hər gün filani cənablarının hesab və nəsəbini tə'riflə bərabər, keçmiş və gələcəkdəki qulluqlarını da raportlara əlavə ediyolar. Bir vəqt hesab edib görüyoruz ki, qərz və ianə ünvanı ilə İran üçün otuz-qırx kürür para toplanmışdır. Amma biz bunu təhqiq etdikdə ortada bir dinar da olsun belə görməyib, ancaq bunu görüyoruz ki, Röyterin teleqram xəbərləri Avropa qəzetələ- rində İran dövlətinin para təhsili xüsusunda hər vəsilədən mə'yus olaraq yənə rus və ingilissə mütəvəssil olduğunu iş'ar ediyor. Məmləkətimiz üçün bir qüvvə təşkili məqamına gəldiyimizdə büsbütün İran millətini təhti-tə'limə alıb, hətta üləmə və tüccarın dəxi çiyinlərinə tūfəng verib meydanlarda onlara də'va məşqi tə'lim ediyoruz; müsəlsəl toplar, mə'dud tūfənglər ixtira ediyoruz, məktəblər açıyoruz, sər- bazlarımızı məxsus milli əlamətlər və rənglər ilə libaslar tərtib etmək üçün dərin- dərin mülahizətdə bulunuyoruz. İstədiyimiz kimi hər şeyi tə'yin ediyoruz. Halbuki nis və osmanlı qoşunu hanki sərhəddən istəyor isə İrana daxil olub rəhli-iqamət döşəyor, qüttaütəriqlər yollara sahib olub bəndərlər ümuratına və hind sərbazlarına rəsidəlik ediyolar. Darab Mirzə neçə nəfər bisərüpaların başında Zəncanı mühasirə ediyor. Boylə bisərüpalan tutmaq üçün özümüzdə o qədər həmiyyət olmuyor ki, onları tutub da həbs edək, ta ki təxlişləri barəsində nis bizdən iltimas etsin; bər'əks, onları tutmağa rus qazağı gedyor. Hüququmuza nisbət bir təcavüz müşahidə etdiyimiz halda, zəton yaltaqlıq ilə tərbiyə olunduğumuz üçün, kişi olub və kişilər kimi hüququmuza hifz etmək əvəzinə sair millətlərə istigəsəndə edərək əlğiyas- əlğiyas sədalənmizlə aləm əhlinin qulaqlarını dəng ediyoruz, öz əlimiz ilə özümüzə qəyyumlar tikiyoruz. Həqqimizdə olan təcavüzlərin dəfinə qalxışdıığımızda, ləf- fazlıqda məhərəti-tamməmiz olduğu vəchlə həvcguluqdan, bir də istigəsəndə başqa bir iş bacarmıyoz. Çünki öyrəndiyimiz də ancaq bunlardan ibarətdir.

Məmləkətimizdə bir qüvvəyi-nizamiyyə tə'sisi üçün millət və dövlət ciddən tərgib və təhris edəcək yerdə ağızlanmızı bağlıyomız. Sonra Yəğmə və Ənvəri-

lərəş'arının məzmunlarını məqalələrimizə yerləşdirib həcvə, söyüşə davam ediyə ruz. Bir tərəfdən acizliyimizi e'tiraf edərək özümüzə qəyyumlar tikdiyimiz halda o biri tərəfdən də mütəcavizlərin qəzəblərini mövcib olacaq bol-bol fəhşlər veriyoruz.

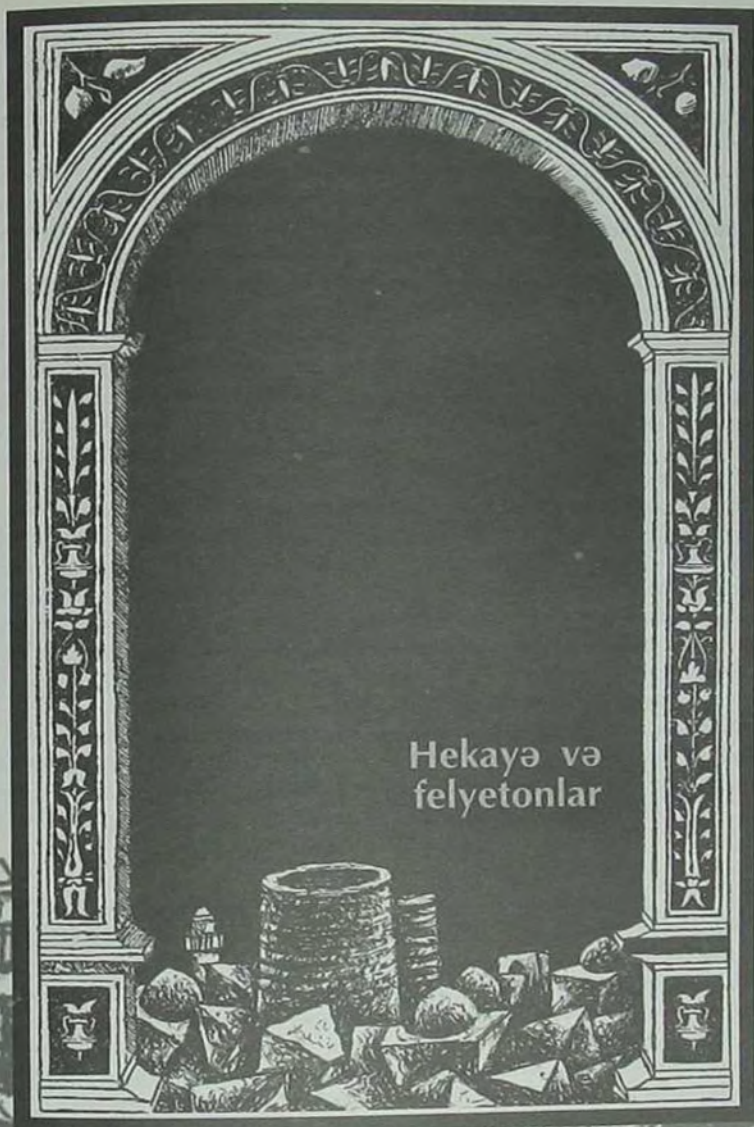
Xaricdəki qəzetələr eybculuğumuza qalxışaraq xəta və nöqsanlarımızı meydana çıxardığı bir zamanda, bundan mütənəbbəh olub nöqsanlarımızı düzəltmək fikrinə düşmək əvəzində, qüvvəyi-qəzəbiyyəimizi müştəil edib onlara tərəf dürtüş fəryadlar etməyə başlayuru ki, xayır, bizdə əbədən eyb və nöqsan bulunmaz! Bütün nöqsandan ari, bütün qüsurdan mübərrayız. Siz yalançısımsız, siz yalan diyorsunuz! Əvət, ləfzdən mütəəssir olub, ləfzlə də tələfi ediyoruz. Öz yanımızda yağlı, yumşaq sözlər söyləməklə iradəət və məhəbbətdən dəm vurub bütün biganələri dost bütün millətləri özümüzə aşına ədd ediyoruz.

Özümüzədən toxuduğumuz bu sözlərə müntəzir də oluyuru ki, onlar vaqti-icabında bizdən ötrü hər dürlü fədakarlıqdan çəkinməyəcəklər. Biz hər daim boylə biki fikirlər ilə məqsədlərimizə nail oluyuru!

Zira, bu ləffazlıq bizlərə ötəkilərdən yadigar qalmış bir hünərdir ki, sabiq hü-kəmə və fuzəlamız onilə, yə'ni ildə bir-iki dənə inşad etdikləri qəsidələri ilə bə'z zəvatdan silə alaraq tamam ildə özlərini, evlərini idarə edirlər idi. Bir şəxs və ya bir dövlət məhz rişxənd ünvanı ilə bizi təmcid edərək bir niş urduğu halda ondan dilxoş və şad olub. Xaqaninin təmam qəsaidini onun tə'rifində oxuyuru.

Biz heç vəqtdə ləffazlıq dairəsindən kənara çıxmıyuru; ləfzdən başqa bir şey də bilmıyuru. Qəzetələrdə ziddimizə yazılan bircə sözdən mütəəssir olduğumuz halda, fe'lən həqqimizdə icra olunan min dürlü ihanət və xiffət halımıza boylə tə'sir etmiyör.

İştə haman ləffazlıq səmərəsidir ki, o əzəmətdə olan İrani bugünkü viranlıq halına qoyub, övladi-Kəyan gərdənkeşanlarım boylə zəlil və xar ediyoruz.

Hekayə və
felyetonlar

MEYDANA ÇIKIYOR...

Mahmud mə'nəvi bir tərbiyənin, bir tərbiyəyi-diniyyənin ağuşi-himayəsində böyümüş, həyatı-ictimaiyyətdəki təlxivi-xudkamidən zərrə qədər nəsibədar olmamış idi. O, həyatım köyünün gözəl dağları, meşələri, çəmənləri, sulan arasında böyütmüş; məişətin, zövqün, xüsusilə aləmi-cədidin, əsri-tərəqqinin təkamülündən xəbəri yox idi... O, Allahın yolunda səbhəyi-bihüdudunu çəkməkdən başqa bir məşğələyi-maddiyyə bilməzdi... İnsaniyyətin məmləkətində təzə adı, təzə sədasi hənuz eşidilməyə başladığı vaxt Mahmud istigraqi-xamuşi içində təcəlliyati-təbiyyəsinin əş'ari-mütəəvvifəsilə dəmgüzər idi...

Gözəl dağlar, gözəl çəmənlər, gözəl sular, - bunlar hər təbiətin vəsaiti-ilhamıdır. Hər ruh öz nəsibeyi-İrşadını onlardan alır... Mahmud da təbindəki ilhamati-mütəəliyyəsinə o kimi şeylərə məclub görüyordu... Vətənin yeni-yeni sözlərini eşitdikcə, millətin növmi-əmiqini gördükcə fitrətində mərkuz olan hissi-atəşin inşiala başladı. Əvvəldən vətən, millət qayğısı yadına gəlməzəkən, indi vətən, millət fəryadlarını əyyuqə çıxanyordu... Fəqət, çə sud? Nə bu fəryadı eşidəcəək cəməət, nə də bu hissiyati anlayacaq millət vardı!..

Bu hissiyati-təsəvvüfün, təsəvvüf deyil, hissiyati-təəssüb və cəhalətin içində yaşayamamaq imkanı baş göstərdi. Zülam içində nur şəbpərə-təbani-bəşəriyyət üçün ən biinsaf düşməndir. Mahmud da oylə oldu... Öz əviddası, öz əqrəbası, öz ailəsi onun xəsmi-canı oldular... O da öz ciyərpərələrini bu uğurda, - elm, hüriyyət, insaniyyət, mədəniyyət uğrunda fəda etdi... İğtirab etdi... Öz mühiti-ictimaisində bircə məsdəri-irfan və mədəniyyət bildiyi /..... /yə gəldi... Oh, artıq orada rahat idi, məsrur idi, mə'sud idi... Onu özünə qarşı təkfir, təklin etmiyorlar... Onun hüriyyəti-fikriyyəsinə, asari-qələmiyyəsinə cəbr ilə müqabilə etmiyorlardı... Hərgah ki, onun şəhərindəki rəfahi-məişəti yoxdu, fəqət sə'yi-qələmi ilə, namuslu, qeyrətli adilə ədəbiyyəti-milliyəsi arasında bir mövqei-mümtaz kəsb etmişdi... O, yazıyor, çalışıyor, bəşəriyyətə mərhəmət, şəfqət göstəriyordu. Bulunduğu yerdə bir əfkari-cədidə darülfirfanında işğal etdiyi mövqei-tədrisi onun güzərişi- həyatına xadim olacaqdı. İndi hürr, asudə bir fikrə malik. Müstərih!..

...

Pərəstişkarı bulunduğu həyatı-mətbuata da bir kərə daxil olsa, artıq muranə olsa da, edəcəyi bu xidmətlə zövqi-ua'nəvisini tətmin, vicdanının qələyanını təskin edəcəkdə. Oylə də oldu. Yaxından tanıdığı bir qəzetənin əzayi-amiləsi sırasına girdi. Mətbəənin pərişan və qəsvətəngiz həyatını daha bilməyən bu adam ən az ürəti-xidmətlə fəxurənə çalışıyordu. «Ruhum bu sə'yədən məhzuzdur. Güc olsa da, dəvam edəcəyəm; çünki qayeyi-əməlim millətə xidmətdir!» deyirdi. O, ə zayı-mətbuatın səyyanən həpsinə hörmət, məhəbbət göstərirdi, onları müslihiinsaniyyət bilirdi... Onları, əqidəsi əvamiri-ilahi olan - «Mənəm indimdə ən böyük əhsan, -

beynülbəşər təminisəlah və səadətə xadim olanların qulluğudur!» - fərmanını icraya müvəkkəl bilərdi.

Fəqət, heyhat!.. Təsadüf onu oylə aldatdı ki, bütün qeyzi-qəlbisi bir anda müdhiş bir qüveyi-müidəxxərə kimi patladı... Qəzetənin müdiri xülqən adı, təbən dəni, vicdanını mənfəəti-şəxsiyyəsi uğrunda paymal etmiş bir saxtakar idi

O, heç bir vəqt inanmıyordu ki, boylə bir vicdan, boylə adı bir ləmət mətbuati-milliyəsinin bir üzvi-mühümündə bulunsun; lakin gərəkdə ki, bu həqiqəti layiqilə öyrənsin. Pərəstişkarı olduğu bu səhaifi-mətbuata boylə alçaq və müxərrib bir mikrobun nə surətlə yapışdığını öyrənmək istiyordu.

Bir gün vəzifəsilə məşğuldu... Mürəttiblərdən birinin şəkviyi-mütəzəllimanəsini eşitdi. Tə'siri artdı, rıqqəti-şə'riyyəsi həyəcana gəldi. Taziyaneyi-atəşbar olan xameyi-cəwalmədan qeyri-ixtiyari bir qaç misra töküldü... Pək acı idi. Özü də ağladı... Daha mütəyeqqiz, daha maraqlı bir surətdə tədqiqi-mühitə başladı... Oh, pək bərbad, pək məlun bir həyat!.. Hər kəs ondan nifrət ediyor... Şəxsən mərufu olan hər kəs onu mənfur, ləim, adı biliyor... Fəqət, heyhat! Bir vərəqeyi-mətbuənin sahibi, əfkəri-ümumiyyənin şəxsən tanımadığı bu çəhreyi-siyahi-şeytənət hala ortada dolamıyır, yaşayor...

Mahmud daha ziyadə tədqiqatda bulundu... Oh, işin içinə girdikcə, müləwəs bu adam insaniyyət, maarif, vətən düşməni imiş! Bir vəsileyi-ittifaq və ittihadın pərişanı və izməhləimə da səbəb oluyur... O, darüttəhsilin təkamülü arasında oynadığı rollar ilə inqirazına da badi olmuş... Bütün hey'əti-tə'limiyə onu təlin etmiş.

Daha, daha... əvət o, hətta yeni oyanan və bu yenilik uğrunda başlar verən, qanlar təkən bir millətin əfradi-məsuməsi arasına da ixtilaf salıyır və bulanmış suda balıq ovlayacaq; artıq hər tərəfdən özünə qarşı çevrilən ənzari-istikrahın öntündə fəsad ilə təmini-məişət edəcək... Mümkün olursa yaşadığı məmləkətin qanuni-istibdadına müraciət edərək kəndisində məada bütün mətbuati-mövcudənin də səddinə çalışacaqmış!

Heyhat! heyhat! Bir qəzetə müdiri... boylə bir dəni, boylə binamus olsun?! Mahmud bir dürlü fikrinə bu halı sığdırırmıyordu və mətbuat içinə boylə bir lövnin əfkəri-ümumiyyəyi, milləti aldadaaraq ləkələdiyinə təhəmmül etməiyordu.

Nəhayət, işin meydanı-sübut və ələniyyəyə çıxması, əvət, bu rəzil məxluqun, bu müzür bəşər parçasının yox olması gərəkdə...

Mahmud zətan bəşəriyyətin rıdayi-din arxasında aciz, səfil, bi idrak məxluqları ilə və riya ilə iğfal edən abai-istibdadın həpsini təl'in edərək çəkilməmişdi.

Şimdi də qeyrəti-vətəniyyə, həmiyyəti-milliyənin kürsiyi-xitabəti, səhifeyitə iğr möhtərəm bir vəsitiyi-İrşad olan qəzetənin də pərdeyi-nifaq və şıçaq olmaq üzrə iste mal edildiyini görüncə, büsbütün cahanda şayani-e'timad bir şey olmadığına qail olacaqdır.

Fəqət, ömrünün üçdə ikisini bir əmayi-cəhl içinə keçirdiyi halda əvaxiri-əyyamında aşıq olduğu mədəniyyətin ənvəri-feyzafeyzindən binsəib olmaq

-bir intihari-mə'nəvidən başqa bir şey deyildi. Təhəmmül edə bilmədi. Dərünində bir hüznü-yetimənə doğdu. Vəchən mərarəti-qəlbiiyyəsi görülməyən bu adamın gözlərində şimdi sönük, yorğun bir şöleyi-nifrət fişqıryordu. İnsanlarda bu hal nadirən görünür; lakin bu kimi əlayimi-vəchiyyə oylə dərin əsrari-ruhiyyənin tərcümanı olur ki, bunu məhsusati-madiyyə ilə təbliğ və ifadə qeyri-qabildir. Bu kimi infialati-mə'nəviyyə əsnasında arzu edilən hər şey səmimidir, həqiqidir. Adətən, icabət qəbuli-indəllah mühəqqəq olan xülusi-niyyə, iştə o halın vücudu deməkdir. Xüşü və xüzui-ruh boylə bir həyəcanın əsabi təhrik etməsindən başqa bir şey deyildir.

İdarəni tərək etməyə qərar verdi. Bu qərarın dəhşəti o anda vücudunu sarsıtdı... Dimağında bir itxilali-zehni hüsulə gətirdi. Məişəti-nəfsi deyil, iaşeyi-əyal... kiçik, mə'sunn, bircəcik yadığı-heyatının nəştəyi-istiqləli gözünün önündə təəssüm ediyordu. Boynu büküldü. Bədəni donmuş bir cism kimi tərliyordu.

Əvət, oradan alacağı icrətin gündəlik hissəsi müdirin ancaq bir çay sərfinə təqəbul etdiyi halda, bu qənaəti-sabiranəyi istehqarən kəndisinə edilən müamileyi-bişşürə də boyun bükməyə məcbur idi.

Şair heyatın boylə məhlük bir zərbəsinə şimdiyə qədər daha təsadüf etməmişdi.

Bu təsadüf onun qəlbində bir e'timad oyandırdı. Bu e'timad, özünə zülmü, eti-safı rəva görəninin müqərrər izməhləli idi. Bu hissi-qəbləlvüqu ruhuna təsəllibəxş oldu. Gözlərində hüsuli-əməldən mütəvəllid bir şöTeyi-intiqam parladı, yenə söndü. Vətəninə müləvvəs də olsa, bir cüz'i mətbuatın məhvi sürürünü sındırdı.

Başqa bir idarəyə intisabə qərar verdiyi vəqt mütərəddid idi; qəbulu məşkuk idi. Müraciət etdi. Naümid bir ric'ət, bir vəsileyi-qəhr daha çıxdı. Ən ziyadə məz-həri-əmn və e'timad olduğu səəyayi-məqbulədə yeni bir hakimiyyəti-mütəəbbidə arzusu istişmam ediyordu. İğbirari-dərüni getdikə təzayüd ediyor. Hər gün bəlkə yüzlərcə beyt söyləyəcək qədər iti olduğu qəriheyi-ibdəi şimdi təəllümatid-rəuniyyəsinə təfsir edəcək bir kəlmə bulmaqdan aciz idi.

Çıldırılmış kimi sokağa çıxdı. Bütün sokaqlarda bir vəlvəleyi-məişətin hayü huyi-şəmatəti-beynini sarsıtdı. Görüyor, məcməi-ənam olan mahal, bir səmayi- müzi altında elektrikle nurlanmış bir süvri-şəbanə halında görünüyor idi. Musiqi bandosunun vəqur və mühəqqir ahəngi-rulnəvazi təbdili-hissiyatına yardım etdi. Öz mövqəi ilə mühitindəki bu cəmaəti-şəbistanı müqayisəyə başladı.

Hər kəsin üzündə bir əsəri-sürur var; gülüyorlar, oynuyorlar, qoşuyorlar... Aşınalar, əhibbalər bir-birini ibtisami-məvəddətkaranələrilə salamlayor. Tək, bircə tək özü fikirlidir. Artıq onun səmayi-ilhamatında bir tülui-məhtəşəm doğmuyor; afaqi-həyatı məişətin qara bulutları altında görünməz olmuşdu.

Geniş «Millət bağ»nın müntəzəm xiyabanı altında dalğın-dalğın gəziyordu. Hər biri birər sövdayi-məğrurun hakimi ədd edilən qadınların ənzari-dilpəziri onu

Mirzə Ələkbər Sabir

cəzb etməliyordun. Kəndi-kəndinə, təsvirihalə müvafiq bir kəlmə bulamadığına pək mütəssir idi.

Bağın hicra bir guşəsinə getdiyindən xəbəri yoxdu. Bir əlin umuzuna toxunduğunu uyqudan ayılırcasına bir təhəllüklə hiss etdi.

- Həzrət! Bu pərişani-əfkar nə? Dünyayı görmüyorsan ki!.. - deyən rəfiqini, boğazında tıxılan boğuq bir səda ilə salamladı.

Arqadaşı demişdi ki:

- Səninki işi bitirdi. Artıq qəzetə çıxırmıyır...
- Əcəb! Neçün?
- Neçün olacaq, artıq bütün heysiyyəti-müləvvəsəsinə hər kəs tanıyır. Zətən...dən para da heç kəsə çatdırmıyır ki...

Artıq indiə qədər bütün bu binəva millətin müqəddəratına, taleinə bir pis ləkə salan əf ali-müləwəsə «meydana çıxıyır...» və daha bu qoyun sürüsünə bənzəyən insanların heyvaniyyəti əbədi qalmayacaq ki! Əlbət:

«Zalimlərə bir gün dedirər qüdrəti-mövlə:

Tallahi ləqəd asərəkəllahü əleyna».

HAMISIN TAPA BİLİRƏM, BİRİN TAPA BİLMİRƏM

Bir belə məsələ vardır ki, «doğru danışanın papağının qulağı yırtıq olur».

Mən bu barədə çox fikirləşirəm ki, əcəba, doğru danışanın papağının qulağı niyə gərək yırtıq olsun?

Fikirləşirəm, fikirləşirəm... axırda yəqin edirəm ki, liələ gərək belə də olsun.

Məsələn, götürək ki, Məhəmməd Cəfər ağa vəfat edir, bir qədər pulu, mülkü, malı və neçə nəfər uşaqları da qalır.

Təşbihən, Hacı Molla Feyzi əmi, bu imanın Allah kamil eləmiş kişi, hər növ olur isə uşaqlara qəyyum olub və hər ixtiyarı da yədi-təsərrüfünə keçirir. Söz gəlişi, uşaqların anasına naməhrəm olmasın deyə, nikah da oxudur. Bəli, müsəlman olan adam gərək belə də olsun... Və sağirlərin pulundun çox xərc olmamaqdan ötrü nöqərləri-zadları da azad edir. Ancaq uşaqlar nöqərlərin xidmətlərin dərdəhdə edə bilirlər, eləməsələr də yaramaz; çünki Hacı əmi şapalaqlıyır. Qaldı ki, mülk, mal və pul - onları da icarəyə və müamiləyə verib işlədir.

Bəli, vəqt o vəqt olur ki, uşaqlar böyüyürlər, indi gərək Hacı əmi uşaqlara hesab versin.

Hesab isə barmaq hesabından başlanır, yanında yatır, palçığa batır, elə qabil bir şey qalmayıb ki. Hacı əmi uşaqlara versin. Burasını istəyirəm ərəbcə deyim ki, başa düşən olmasın: deməli ki. Hacı əmi «bəllə'tü» edib «həzmi-rabə»dən ötürmüş olur.

Hə, imdi deyəcəksən ki, bu sözlərinin yuxanda dediyin misal ilə nə münasibəti var?

Yox, əzizim, bir dayan, qoy sözümlü ayağa kimi deyim, gör münasibəti var, yainki yoxdur.

Vəqta ki, iş bu məqamə yetişir, cəməət arasında bu söz danışılır, məsələn, bir əzətə müxbiri də bu sözləri eşidir, götürüb qəzetəyə yazdırır.

Hərçənd Hacı əmi oylə israfçı adam deyil ki, ildə beş-on manat verib bir qəzetə abunə olsun və yainki gündə bir şahı verib bir nömrə alıb oxusun. Ancaq aonşudan alıb oxuduğu müftə qəzetədə nəgah görür ki, bu əhvalat yazılıb, helə onda kişinin acığı tutub, iki əlli bir qapaz müxbirin başına oylə ilişdirir ki, yazığın papağının qulağı nədir ki, öz qulağı da yırtıq olur. Odur ki, deyirəm, helə belə də gərək olsun...

Amma burada yenə bir az fikirləşirəm; fikirləşirəm ki, Hacı əmi müxbirin başına qapazı neçün ilişdirdi?

Tapıram ki, Hacı əminin elədiyi əməlin yazdığına görə... Fikirləşirəm ki, müxbir bu sözləri yalandan yazıb imiş, yoxsa doğrudan?

Tapıram ki, doğrudan yazıb imiş.

Fikirləşirəm ki, bu əməl yaxşı əməl deyil imiş, hətta Hacı əminin xüsgə möminliyinə də yaraşan əməl deyil imiş.

Fikirləşirəm ki, pəs Hacı əmi qapazı öz başına ilişdirməyib müxbirin başına neçün ilişdirdi və halonki bu əməli işləyən Hacı əmi özü imiş, müxbirin təqsiri nə imiş? Əcəba, buralarını hərçi fikirləşirəm, tapa bilmirəm ki, tapa bilməyəcəyəm. Deyirəm, görəsən, diqqət edim, bunu tapa biləcəyəmmi?

Tapa bilsəm də Hacı əmini başa sala biləcəyəmmi? Amma, heyhat!.. İndi hər kəs bunu tapa bilsə və Hacı əmini də başa sala bilsə, buyursun, bu iş mənim işim deyil!..

ŞİRVANDA MÜHÜM HƏVADİS

Şirvandan agentə teleqrafının verdiyi səhih xəbərlərə görə (inanınız ha!..) Şamaxının yüzdən doxsan doqquzu (o bir danəsində də şübhəm var!..) aşağıda yazılan fikrə düşüblər: «Bu axır vəqtlərdə «Molla Nəsrəddini» şeyximizə, pişvalarımızın «lap zorbalanana sataşmağa başlamışdır. Daha doğrusu, lap-lap-lap həqiqət sözləri bipərva söyləməyə cəsərət etmişdir. Bu çəkiləcək dərd, əfv olunacaq xətaımdır a?.. Kişi la məzhəbə, dinə əl apardı... Şeyx qalmadı, məşayix qalmadı, molla qalmadı, alim qalmadı, xan qalmadı, bəy qalmadı, sovrça qalma ı, sə ənc qalmadı, nə bilim, dibəng qalmadı, - hamını ələ saldı. Kişi lap ipləmə o u , çiy nin-zadın qapır. Fars demişkən: «Əlac-e vaqəə piş əz vüqu bayə ər

Buna bir əlac etmək hər bir müsəlmanın borcudur».

Xülasə, möhtərəm Molla əmimizin haqqında bəd hərəkətə düşüblər.

Şirvanın «elektrik kompaniyasının telefonla verdiyi axırkı xəbərlər artıq dərəcədə təəssüflüdür. *

* Tərcüması: Hadisə baş verməzdən əvvəl qarışıq alınmışdır.

Kompaniyanın verdiyi xəbər budur:

«Mollapərəstlər, şeyxçilər, bizim zəngi demişkən «...pərəstlər» hamılıqla Peterburqa vəkil göndərmək istəyirlər. Özü də bu vəkil özgə millətdən olacaq - İvandan, Qurşuvandan biri... Bu adam lap getsin hökumət dairələrinə şikayətə

Burdan bir haşiyyə çıxalım. Peterburq sözü gələndə, and olsun çörək yaradan Allaha, lap bizim kişi gəlir dənir gözümlün qabağında. Bizim kişi deyirəm ey! Anladınmı, adə?.. Qah-qah-qah!.. Yenə bilmədin? A evin tikilsin, sözü açə bilmirəm, qorxuram lap doğru danışsam «Bürhani-tərəqqi» kimi, «Bəhlul» əmini də şamaxılılar baykot edələr. Yenə duruxmusan, adə?» Pa atonnan, yerimiyəsən!

*«Söyləməmiş mən ləbi
Sən başə diiş - ləbləbi,
Sür iləri mərkəbi».*

Hə, mən deyirəm ki: «Ab dar kuzeyi-ma, təşnələban miğərdim».*

Allaha şükür, mægər özümüzdə belə vəkillər azdır? İndi ki, paytaxta deputat vəkil göndərmək lazımdır, kişi də, sən Allah, bəri bax a, xeyrin özgələrə verərmi?..

Möhtərəm oxucularımız, əfv edin! Bir haşiyyə də çıxmaq istəyirəm. Hə, nə deyəcəkdim gördüm? Hə, «deputat» dedim, Şamaxı deputatı (...) düşdü yadıma. Sən öləsən, barmağın salıb erməninin (bir söz oxunmadı - tərtibçi) lap gözün çıxardasan. Vurasan başına, gözü bub edə tökülə yerə, deyəsən, a canım, deyirsiniz ki, siz müsəlmanlarda diplomat almış deputat yoxdur. Xeyr, xeyr, böyük səhv edirsiniz! Hə, görək baxaydın «İrşad»a, oxuyaydın bizim deputatın müdafiəsini! Onda:

*«Onda get səhvinə qıl istiğfar.
Gündə mün dəf ə denən: ya qəffar».*

Sən öləsən, sənə elə deputatlar göstərəm ki, hələ xoruz sasi eşitməyib, lotu-lotuyana, heç xarratbazardan keçməyib... Hə, sözümlüz harda qaldı.

Hə, onu deyirdim: indi ki, a qardaşlar, piri-möhtərəm Molla Nəsrəddin əmidən (yaşasın!..) şikayətə Peterburqa deputat göndərirsiniz, bu deputat özümüzdə ola-ola adı, sanı, şanı özgələr niyə qazansın? Halbuki mollalar da deyir ki, sileyi-rəhm lazımdır. Əvvəl evin içi, sonra bayırı. Və bir də Peterburq kimi yerdə və bütün dünyada deməsinlər ki, belə mühüm məsələni də kişi özgələrə usburd olarmı?..

Qəzetədən şikayət etməyə mühüm məsələ dedim. Bu sözümlə gülürsən, ey qare? Həqiqəti bilsən - ağlırsan. Sənə bir nümunə göstərim, bax.

«Qaragürh»lann ələmdən, şeytan fikirlilərin sipəhsalan olan Orenburqda çıxan «Dünya və məişət», daha doğrusu, «Dəni və vəhşət» cəridəyi-xəbisə və qəbihəsi deyir, xəlqi qudurdan - qəzetələrdir; üləma və şeyxləri söyən - qəzetələrdir; an adlan insan cərgəsinə salmaq istəyən - qəzetələrdir; an'adlara hıluq göstərən -

*Tərcüməsi: Su səhəngimizdə, biz susuz gəzirik.

Hophopnoma

qəzetələrdir; müsəlmanları dinsiz edən - qəzetələrdir; hamı bərabər olsun deyənlər - yenə qəzetələrdir. Əhəmiyyətli, bütünlüklü və fəsadın mənbəyi qəzetələrdir. Bu bədbəxt çərçivədə - qəzetələrin, ədiblərin məhv olmağın istəyir.

İndi, ey möhtərəm qare, qara üzülülərin qəzetələrdən şikayət etməsi mühüm məsələ deyil də nədir?.. İndi bilirəm dayı gülmürsən. Ümitsiz bir halda, boynun çiyinində durmusan, dərin-dərin fikirlərə, qaranlıq xəyalata qərq olmusan. Əsl məqsudumuzla keçək. Töküldü qaldı, yer yox.

*Ah, Şirvanı əhlinin vicdanı tək viranəzər olmuş vətən!
Ruhsuz şirvaniyana sən məzar olmuş vətən!..*

YADİGAR

*Möhtərəm Molla Nəsrəddin əfəndi!
Acizənə xahiş edirəm ki, bu neçə kəlməyə jurnalımızda yer verəsiniz.*

Mərhum Həsənbəyin vəfatı münasibətincə lazım idi ki, bütün Qafqazda olan şəhərlərdən biz şamaxılıların üstümüzə sər-səlaməti teleqramları çəkilsin... Çünki o mərhum bizim öz şamaxılıımız idi, o bizim öz adamımız idi; daha doğrusu, o bizim mə'nəvi atamız idi.

Amma Qafqaz əhli bu barədə səhv etdilər, götürüb Bakıya teleqram elədilər, nə bilim «İrşad»a yazdılar...

Bainhəmə biz yenə öz vəzifəmizi ifa etməkdə qüsurluq etmədik, o mərhumu yadıımızdan çıxarmadıq, demək, onun bizdə olan həqqini əda etdik.

Qərar qoyduq ki, onun ancaq möhtərəmə əyalına birçə teleqram edib sər-səlaməti verək. Hətta bu xüsusda çox danışdıq da, hələ də danışırıq, yenə də danışacağıq; çünki o mərhumu yadıımızdan çıxarda bilmərik! Şərt teleqram vurmaqda deyil: hər mətləbin üstündə gərəklə danışılmalı olsun, danışılar, danışılar, axırda iş bir yerdə qərar tutar; necə ki, elə belə də oldu, yəni teleqramı mövquf edib, mərhumun yadigarına şəhərimizdə olan uşqolaların birində tək birçə nəfər yetim uşaq oxutmaq fikrinə düşdük; demək ki, müsadiməyi-əfkardan bəriyyəyi-həqiqətə parlatdıq! Afərin bizə! Mərhəbə bizə!

O idi ki, bu xüsusda götür-qoy elədik, götürdük qoyduq, qoyduq götürdük, qoyduq götürdük, götürdük qoyduq, birçə xırda qalmışdı ki, iş lap düzəlsin, nəgah vəqtsiz xoruz kimi bir şoğərib tək səbir bu yandan bannadı, səbrin səsinə diksinib yuxudan ayıldım, bir bu tərəfə, bir o tərəfə nəzər saldım, gördüm ki, hamı xərha-xəroman yatıb. Təzə kağız-qələmi götürüb, bu neçə kəlməni sizə yazıb, dübarə başımı atdım yasdığa və getdim yuxuya. Hərçənd ev isti, yorğan-döşək qalın, yuxu şirin, heç bir də oyanmağa ümidim yoxdur; amma yenə vəsiyyəti yüngüllükdür, budur

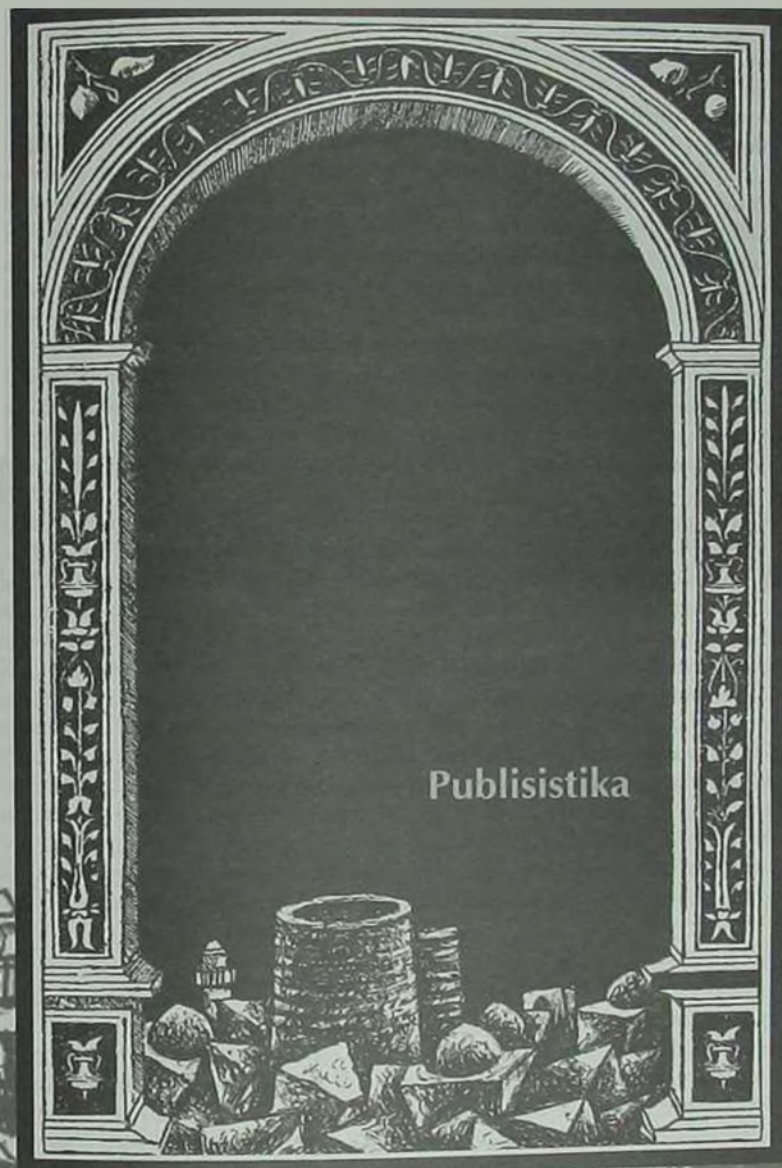
Mirzə Ələkbər Sabir

sənə deyirəm, aşna: əhyana, oyandım, məbədini də yazaram, yox, əgər oyana bilmədim, nə bir eybi varmış: yar baqi, söhbət baqi, o dünyada götürüşüb zəbani-ərz edəməm.

ŞİKAYƏT!..

Ay Palanduz əmi! Hələ dünyanın işləri belədir. Adamın adamı olmayanda hələ böylə edərlər. İki ildir ki, məktəbdə türk dili dərsi vermişəm. İndi deyirlər ki, sən türk dili bilmirsən. Sən də məktəbə nazir ola bilməzsən! Komissiyanın iclasında mənim adamım hazır olmadığından götürüb məni qaralayıblar. Heç bu da insafdır?!

İndi mən də gedib şikayət edəcəyəm ki, mən ondan da layiqəm. Onu qəbul etməyin. Onda görərsən ki, mən necə adamam.

Publística

VƏFAT XƏBƏRİ

Alimi-amil və zahidi-fazilimiz cənab Şeyxəli ağayi-Şirvani Şamaxıda zilhic-cətül-höram ayının 28-də pəncşənbə günü darül-üqbayə rihlət etdi. Dəfni günündə tamam müsəlman və erməni və cühudlar da ehtiram üçün dükanlarını bağlamışdılar. Ağalar, əfəndilər, axundlar, təmamən üləmayi-müsəlman və ə'yan-əşraf və tüccar mərhumun tabuti-şərifini çiyinlərində aparmaqla sairlərinə macal vermiyordular. Sahibi-mənsəblərdən bir çox zəvati-giram, naçalnik, pristavlar və Şamaxıda sakin olan ermənilər öz keşişlərdən müttəfiq təşyi'i-cənazəyə hazır olmuşdular. Məscidin səhnində müsəlmanlar bir yerdə namaz qıldılar. Qəbristanda mərasimi- dəfəndən fariğ olduqda erməni Qriqoryan taifəsinin keşişi bu məzmun ilə camaata xitabən buyurdu:

- Camaat, siz ağlayırsınız ki, cənab Şeyx ağa vəfat edib və bizləri yetim qoyubdur. Halbuki bu mərhum zahirdə cismən vəfat etmişsə də, ruhən behiştə olub, Allah-təala hüzurunda diridir. Siz ağlamayın, qoyun ağlasın o yetim uşaqlar ki, bu mərhum onlara ata olub; qoyun ağlasın o dul övrətlər ki, bu mərhum onlara kafil olubdur. Biz həmişə Allahdan istəyirik ki, onun ruhunu öz rəhmətinə qərqs etsin, amin!

Ondan sonra erməni Lüteryan taifəsinin keşişi bu məzmununda bir nitq söylədi:

- Camaat, bir belə alimin vəfatı bizim üçün bir böyük müsibətdir; ondan ötrü ki, bu kimi ne'məti Allah-təala bu gün əlimizdən alıb; biz görək ağlıyaq öz əhvalımıza, hansı ki, bizim müsibətlərimizin cəhətinə ki, bu növ ne'mətlər bizim əlimizdən alınır. Allah-təala həzrətləri boylə-boylə müsibətlərilə bizləri mütənəbbəh ediyər, ayılmaq istiyər ki, ta öz mə'siyyətlərimizdən tövbə edib, onun tərəfinə qayıdaq. Məsələ, zəlzələ, yənkə bir ildən bəri Qafqazda bu qədər nahəq tökülən qanlar və bunun kimi hadisələr hamısı öz nəfsimizin bəlasıdır ki, biz çəkirik. Lazımdır ki, hamılıq ilə öz günahlarımızdan tövbə edib, Allah-təala tərəfinə qayıdaq; ta Allah-təala bizə mərhəmət buyurduğu ne'mətləri əlimizdən almasın və duağ olaq ki, bu mərhumun ruhunu behiştə-əladə öz müqərrəblərilən həmməclis eləsin, amin!

Bu camaat o mərhumun əzasında lazımcə tə'ziyədarlıq mərasimini bərpə edib, öz vəzifeyi-müxlisanələrini kəməli-himmət ilə ifa etdilər. Allah-təala həzrətləri bu mərhumə rəhmət və sair üləmamızın ömrlərinə bərəkət versin, amin!

İSLAMİYYƏTİN İNSANİYYƏTPƏRVƏRLİYİ

Bir ildən ziyadə vəqtdən bəri Qafqazda erməni-müsəlman davasından naşi bu qədər qanlı hadisələrin əsli məbdəi-nəş'ətinə nəzəri-inf an ilə baxıldıqda vüquuna boylə bir maddi səbəb və bir milli müvəccid olmadığı kimi, nəticəyi-nəş uməsindən illərdən bəri qardaş kimi müəşirət edən iki qonşu növbənöv xəsarətlərə və günəbəğuna müsibətlərə düçar olmaqlarından mədə cəhalət qurbanları olmaqla

bərabər, bəşəriyyət aləminə nüfuz cəhətinə böyük bir nöqsan yetirməkləri dəxi müşahidə olmaqdadır. Məəttəəssüt, əziz vətənimizin sevgili övladları bir-birin rəva gördükləri birelənənə sui-qəsdədən dolayı darülmüsalimət olan Qafqazın hər guşəsi bir meydani-müharibəyə dönməsindən qəlblərimiz yanıb, ürəklərimiz çalandı isə də. həmd olsun, bu anə kimi Şamaxı şəhəri və ətraf dəhatı boylə-boylə hadisələrin hüdusundan eymən qaldı.

Ancaq bu günə ittifaqların ədəmi-vüquunun səbəbi bizim üləmələrin islamiyyət və insaniyyətpərvəranə məsə'iyi-cəmilələri idi ki, əhalini bir həyəcanlı hadisə eşitməklə pərişanhal gördüklərində durbinlik və məələndişlik edib, məvaizi müslihənə və nəsayehi-müşfiqanələri sayəsində hər iki tərəfi qədim mehribanlıq məqamında saxlamağa müvəffəq oldular. Və həmin asayiş və müsalimət üzrə yek- digərimiz ilə güzəran etməyimiz səbəbinədir ki, bu axır günlərdə tə'mirinə süni' etdiyimiz Cami'i-şərif üçün erməni Meysəri kəndinin daş mə'dənlərindən aldığımız daşlardan yüz altmış ərradə bikirayə Cami'i-şərifə gətirməyə Mədrəsəkənd erməniləri qəzavətpənahımız Hacı Əbdülməcid əfəndidən dəfəat ilə illah və israr ilə təvəqqe etdiklərindən mə'zun olub, bu günlərdə daşı gətirməkdədirlər. Hər halda ümum Qafqazda sükunət edən vətəndaşlarımız zərərdən və qeyri bir nəticəsi olmuyan bu bəradərküşlik ədavətin unudub, gələcəkdə xoşbəxtlik sayəsində yaşamaqdan ötrü sülh və müsalimət üzrə dolanmaqların dərgahi-xudadan ən səmimül-qəlb istid'a edirik.

QABISTAN MAHALININ PRİSTAVI...

Qabistan mahalının pristavı naxoş olduğuna görə naçalnik Fyodorov cənablan şəhərin birinci çast pristavı Vahabbəy Rəhimbəyovu Qabistana göndərdi.

Şamaxıda olan çayçı dükanların əvvəl axşamdan bağlanmağına naçalnik hökm etdi.

***

İyulun 12-ci gecəsində məşhur Ağsu ilə həmcivar Hacıqasımlı kəndində Usutəli İsrafil oğlu öz həyətidə təxt üzərində yatmış halda neçə nəfər bədəfkar gəlib başının altında olan xəncərin və yanında olan tütəngin və həyətidən bir baş düyü və bir baş camış götürüb getdiklərində xəbərdar olub səs edərəkən köməyə gələn qonşular canilər ilə atışib ancaq bir baş camış saldıra bilirlər.

** *

Şamaxıya naçalnik tə'yin olunmuş kapitan Fyodorov cənabları vürudunun ikinci günü islam üləmələrinin didinə müşərrəf oldular. Bu cənabın təşrifi ilə şad o an iz Şamaxı əhli mərhəməti-rəiyyətpərvəranəsi sayəsində min bəd fariğülbal güzəran etməyimizə əmin oluruq.

BU GÜN QAFQAZIYA MƏMLƏKƏTİNDƏ...

Bu gün Qafqaziya məmləkətində viranəzar bir vilayət və fəlakətmədar bir camaat var isə, o da Şamaxı şəhəri və Şamaxı əhlidir desəm, həqiqət üzrə demiş oluram, zənn edirəm.

Bəşinci ildir ki, bizim şəhərimiz zəlzələdən viran olubdur. Bu isə ümum Rusiya əhlinə, bəlkə də, tamam dünyaya mə'lum olsa gərəkdir. Əgərçi axırınıcı olaraq 92-ci ildə hadis olan zəlzələ cəhətindən Şamaxıda bir dəfə virançılıq törəndi isə də, amma, xeyr, deyə bilərik ki, bu halə kimi hər gündə virançılıq imtidad etməkdədir. Boylə ki, zəlzələdən sonra Şamaxı xüsusunda müqərrər olunmuş sərəncama görə daxili-şəhəri genişləndirməkdən ötrü içərisindən şəhərin xariclərinə, yə'ni aşağı və yuxarı tərəflərinə bir neçə yüz ev köçürülmüş idi.

Qafqazdan və tamam Rusiyadan şəhərimizə göndərilmiş ianə pullarından köçürülən evlərin hər birisinə iki yüz əlli manat verilmiş idi.

Zəlzələ kimi böyük bir sədəmə səbəbdən mən cəm'-ül-cihat varı yox olan bir şəxsi boylə az məbləğ ilə necə bir münasib ev tə'mir edə biləcəyi bədihidir.

O idi ki, hər kəs bir mühəqqər evi tikib tamam etməmiş, pul tamam olduqdan, qəz etməyə məcbur olub, aldığı qəzəi də məsrəf etdikdən sonra fəqət hasarsız bir ev tikə bilməmişlər.

Şəhərin aşağı tərəfində bina olunan evlərin yeri və suyu qayətdə namünasib olduğundan əhli qışda soyuğun məşəqqətindən, yayda cəhənnəm kimi zəbanə çəkən istinin səbəbindən naxoşlayıb, az vaxtdə bir çoxları tələf olduqdan sonra baqiləri canları boğazlarına yığılmış halda evlərin uçurub şəhərə köçməyə məcbur oldular.

Yuxarı tərəf isə yerləri münasib olmağa görə bir qədər dayandırlar isə də, şəhərdən, bazardan, alış-verişdən kənar olduqları üçün, hansı ki, bir tay kömürə, iki batman una bir abbası hammallıq verməyə qüdrətləri çatmadıqlarından və gündüzlər şəhərə gəlib dadıstad edib, axşamlar evlərinə qayıtdıqlarında qardan, yağışdan, palçıqdan tənə gəldikləri üçün onlar dəxi labüd olub şəhərə köçməli oldular. Köçüb də hər vəz' ilə olur-olsun deyə bir evciyəz bina etdiklərində bir yandan divanın məmaniəti qorxusundan ki, gərək tez tikib başa versin, bir yandan dəxi kisəboşluq səbəbdən möhkəm bir binagüzərlığa müqtədir olmadıqları üçün biçarələrin tamam ciddiləri və sə'yələri ancaq adı bir ev olsun gərək həmin bir namə təbər ev düzəldə bilirlər.

Boylə olduğu üçündür ki, keçən gün, yə'ni mahi-hazirin 17-ci gününü Padar nəvəsi Ağa Kərim adlı bir nəfər Qəl'əbazar məhəlləsində tazə tikdirdiyi ev ki, hənuz tamam deyil, naghə yuxulub öz övrəti və südəmər bir uşağı və həmsəyəsi olan Həmid Məşədi Əhməd oğlunun övrəti evin içərisində qalib tələf oldular.

İştə binavaların halətləri necə müəssir və necə müəlləm imiş, beş ildən ön narahət evlərdə, hasarsız həyətlərdə zəhmət, əziyyət çəkən ismətli həmsürələrimiz indi qohum-qərəbası arasında şəhər içərisində olmaqla sevincək o u , ağıuşşəfəqətimdə bəslədiyi nuri-didəsinə kəndisi ilə bərabər naghə boylə bir qorxulu.

vahiməli ölüm halında gördükdə etdikləri qısqanc və həyalı fəryadları eşidənin və görənün ürəyini parçalamaqda imiş.

Fövrən köməyə gələn yüzlərcə müsəlman qardaşlar binəvaları xilas etməyi bacarmadıqlarından necə təəssüf ilə ağlamaqda imişlər!

Binəva həmsiirələrimiz! Siz bu neçə dəqiqə zəhmətdən sonra şəhiddə olduğunuz üçün özüünüzü, nuri-didənizi əbədi rəhətliyə yetirdiniz isə, sizin bu fəlakətli halətiniz dindəşlarınıza, əqrəbalarınıza, ələlxüsus ailənizə böyük nisgil oldu.

Vətəndaşlar! Baxınız, boylədir bizim güzəranımız! Şamaxıya ianə olunan nəqdiyyə pulların miqdarı altı yüz min manatdan ziyadə imiş. Of, bilməm nələr... Hər halda ümidvanz ki, təzə varid olmuş naçalnikimiz kapitan Fyodorov cənabları bizim dərdlərimizə qalacaqdır.

QARABAĞ DAVASI QƏT'İ XÜSUSUNDA...

Qarabağ davası qət'i xüsusunda Şamaxı üləması və əhli tərəflərindən sərdar Voronsov-Daşkov cənablarının hüzeni-şəriflərinə edilən teleqraflara cavab olaraq Badkubə qubernatoru tərəfindən gəlmiş teleqramı Cüm'ə məsciddə və Hacı Məhəmməd Rza məscidində cəm olmuş camaat arasında üləma hüzurunda naçalnik Fyodorov cənabları oxudular: Qarabağda dava qət' və sülh icra olunubdur. Hər halda Şamaxı üləmalarının camaatı müsəlimətə də'vət etmələrin təmənnə edirəm.

Şamaxı tüccari-mö'təbərərindən neçə nəfər zatigiram Qarabağda məcnun və xəsarətdidə olan müsəlman qardaşlarımızın xeyirlərinə ianə dəftəri açıblar, bəqədr beş yüz manat hələlikdə cəm olub və yenə olmaqdadır.

Və yenə həmin xüsudə şəhərimizin qəyətli və rəhmədil cavanları Vəzirovun «Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük» komediyasının hökumət izni ilə avqust ayının üçündə Salamovların evində oynayacaqlar. Millət pişrəfti üçün çeşmədaştımız olan ziyalı cavanlarımızın əmsalın dəxi ziyadəsi ilə görməkdə gözələrimizin işıqlanmasını dərgahi-əhədiyyətdən ən səmimül-qəlb rica və təmənnə ediriz.

Bəli, Şamaxı əhli öz milləti-nəciyyə-i-islamiiyələrinə qarşı ürəklərində bəslədikləri məhəbbəti-qeyrətməndənələri təhəyyücündən Qarabağ faciəyi-müəssifə- sindən xəsarətlərə düşər olan sevgili qardaşlarını düşmənlərin zalımanə və birəh- manə sui-qəsdlərindən müdafiəyə müqtədir olmadıqlarından yaralanmış ürəklərinə mərhəmət olaraq bir yanda ianə dəftəri açmaq və bir tərəfdə teatr məclisi bərpa etməklə bərgi-səbz mənəzələsində olan hədiyyeyi-mühəqqəranələr cəm etməkdə olmaq və təsəlliyləy ol bilirlər isə də, amma qalaşçapovların məxsusən müsəlmanlara etdiyi yaddançıxılmaz olan birəhmanə və xanimansuzanə hərəkətdən ancaq dərgahi-əhədiyyətə şaki olub, dövlətin ədalət qanununa ona cəza verilməsinə ümidvar olmaq təsəlliyləy ol bilirlər.

AVQUSTUN 3-də SALAMOVLARIN EVİNDƏ...

Avqustun 3-də Salamovların evində Qarabağda axır vaxtdə emiəni-müsəlman qırğınında yaranmış müsəlmanların mənəfətinə müdiri-məs'ul üzlet Əlicabbar Orucəliyev cənabları sair ziyalı cavanlar ilə müttəfiq Vəzironun dördpərdəli «Ya-ğışdan çıxdıq, yağmura düşdük» komediyasını səhneyi-tamaşaya qoydular. Spek- takl çıxarılacaq otaq vəsi' və geniş zaldan ibarət idisə də, izdiham və qələbəlikdən insane adətən yerindən hərəkət edə bilməyirdi. Tamaşaçıların boylə cəm olduqlarında ancaq ianə etmək ən ümdə məqsədləri və saf-sadiq niyyətləri olduğu hər kəsin nasiyyəyi-əhvalından müşahidə olunurdu. İnanə mətlub vəchilə olmuş idisə də, spektakl dəxi müntəzəm bir surətdə tərtib olunmuş vəz' ilə hüzurə çıxarılıb, kəməli-ləyaqət ilə oynanıldı.

Cəbrayılbəyov cənabları (Hacı Qənbər) hansı ki, öz dövləti(ni) ə'li dərəcədə dərk etdiyindən hərəkəti-səkənatında və ədəyi-kəlimat və bəyanatında ziyadə məharət göstərüb, cəməəti qah-qah ilə güldürürdü. Cənab Məhəmmədov (Aşıq Vəli) aşıqlar tərzində gözəlcə saz çalıb, xoş avaz ilə oxumağında və mələhətli oynamağında cəməəti valeh ediyordu. Ağalarbəy Hüseynbəyov (Əşrəf) özünü səh- neyi-tamaşada asudə saxlamaqla müəssir dediyi ibrətamiz sözləri tamaşaçıları məbhut etmişdi. Müstəfayev (Cəbi) öz rolunu nəhayət dərəcədə əzbərləmişdi. Danışığımda, hərəkətində bir hiyləkər nökrəi mücəssəm ediyordu.

Övrətlər rollarını cənab Səfərəliyev (Dilbər xanım), Kazım Abdullayev (Yətər), İsmayilov (Cavahir xanım) qayətdə gözəl oynadılar. Məxsusən İsmayilov öz səsinə və şivəyi-hərəkətini övrətlər şivəsinə artıq dərəcədə bənzədirdi.

Hüseynbəy Hüseynbəyov (Hacı Səlman), Qulam Abdullayev (mayor Xuda- verdi bəy), Məşədi Nəcəf Sadiqov (Molla Səfi), Şirəlibəyov (Mahmud), Əlibəy Nazir Hüseynbəyov (başmaççı İmamqulu) hər biri öz rolunda behəqqi münasibi- məqam idilər. Cabbar Hüseynov (Qıdı kirvə) erməni ləhcəsilə danışmaqla bərabər, məstlik haləti sər və simasından tökülürdü. Həmçinin süfliyorun səsi o qədər eşi- dilmiyordu. Antrakt vaxtında muzik və zurnaçılar çalırdılar.

Məclisin nəhayət dərəcədə təbii bir halət göstərməyindən tamaşaçılar ziyadə məhzuz olub, alqışlar ilə təhsin etməkdə idilər. Görünürdü ki, müntəzəm və mürat- tib cənabları öz vəzifələrində lazımınca sə'y edib, qeyrət göstərmişlər. Vüsul olan məbləğin vəz'-i-məxaricindən sonra təmizəlbaqi 318 manat 6S qəpik pulu Orucəliyev və Şirəlibəy cənab Şişə şəhrinə poçta vasitəsilə doktor Kərimbəy Mehman- darovun üstünə göndəriblər.

* * *

Bu vaxtə kimi Qafqaz məktəblərində müntəzəm bir proqram olmadığından şa- girdanə tə'lim edilən elmi-hal və elmi-tarixdən bir fayda hasil olmadığı üçün həmin əmri-mühümmü nizam və intizam dairəsinə salmaq münasibəti ilə Bakı məkatibinin komissiyası tərəfindən işbu avqust ayının on beşindən axırına qədər ümumi

Mirzə Ələkbər Sabir

bir məclisi-məşvərət qərar olunduğu kimi, bu barədə hər bir şəhərə xüsusi bir məclisdən ötrü dəxi müraciət olunubmuş. Əzon cümlə əl'an öz vətəni Şamaxıda sakin olan, Qoridə darülmüəllimin müsəlman şö'bəsinin inspektoru Sultan Məcid Qənzadə cənablarına da rücu olunub, bu xüsusda bir məramnamə tərtibi xahiş etmişdilər. Buna görə müşarileyh dəxi Şamaxıda olan müəllimləri bir neçə gün mütəəqibən öz mənzilinə də'vət edib, tərtib etdikləri məramnaməni və ifadəyi- məramnaməni Bakı məkatib komissiyasına göndərdilər.

ŞAMAXI TÜCCARİ-MÖ'TƏBƏRANİNDƏN...

Şamaxı tüccari-mö'təbaranından Məşədi Əbdüləli Abdullayev, Məşədi Səfərdar Qurbanov, Ağa Nəcəf Yəhyayev, Kərbəlayı Kazım Güləhmədov cənabları Qarabağda axırını qırğında yaralanan müsəlmanlar üçün məsaiyi-millətpərəstanələri sayəsində zeylədə mərqum olan təfsil üzrə topladıqları min yetmiş (1070) manat məbləği həmin avqust ayının səkkizinci günündə xəzineyi-dövlətə tövdion Qarabağ şəhərində doktor Kərimbəy Mehmandarov cənablarının tərəfi-alilərində 262351-1048 nömrəli qəbz ilə bərabər göndərdilər.

Həmin xüsusda fəzailməab Mir Mehdi ağa həzrətləri cüm'ə moizəsində məfəddi-şərifeyi-ayeyi-vəfi-hidayeyi (innəməl-möminunə ixvətun)* ilax məzmununa mütəbiq ifadəti-rəşiqə və bəyanati-dəqiqə ədə edərək, ümməti-mərhuməni bir-birinə ianə və himayə etməklidə dəxi də tərgib və təhris edib, bu əməli-xeyrin və bu mübarək işin əncamı səbəbinə cəməətə qarşı rizaməndlik və məmnuniyyətin izhar etməklə bərabər, Qarabağ sitəmdidələrinə ianə verən müsəlman qardaşlara duayi-xeyir verib, moizəsin xitamə yetirdi.

HƏMD OLSUN, O GÜNDƏN Kİ...

Həmd olsun, o gündən ki, naçalnik Fyodorov cənabları Şamaxıya varid olubdur, şəhərin abadanlığına canü dil ilə şəyə' olmaqdadır. Boylu ki, vilayətimizin təmiratı əksəriyyəten təxtə-şalmandan yapılmış olduğuna nəzərən piş əz vəqt yanqı müdafiəsinə tədbirlər ittixaz etməkdədir ki, əgər mümkün olursa, rastabaza- nın içindən arxı (qanavı) sərəncam etdirsin ki, həmə övqat axar su cari olsun, tainki yanqı ittifaqında kara gəlsin. Bu mümkün olmasa, şəhərin üç hissəsində, yə'ni yuxarı tərəfində, orta meydanda, bir də aşağı meydanda su anbarları tikdirsin. Həmçinin şəhərin qiblə tərəfi xaricində şikəst olmuş Hacı ağa Rəhim bəy körpüsü,

- məşhur beş gözlü körpü ki, tamam elatin və köçərilərin ən əhəmiyyətli yoludur,
- haman körpünü təmir etdirsin. Bədəstur zəlzələdən bəri küçələrdə rəhgüzarlarda tökülüb qalmış olan daş-toşaqların cəhətinə ki, fayton, əraddə işləyə bilməyir və bə'zi küçələrdən yağınliq vəqftində, hətta insan da, adətən, tübr etməyə acizdir,

- * Tərcüməsi: Möminlər bir-birilə qardaşdırlar.

ona binaən qəti surətə e'lan edibdir ki, qüvvəsindən gələn mülkədarlar öz hissəsində olan daş-torpaqları atdırsınlar və küçənin döşəməsin döşdürsünlər. Qüvvəsi yetməyən mülkədarlara şəhərə məxsus olan on iki min manata qədər puldan, yainki Şamaxıya zəlzələ vaxtında olunmuş ianədən qalan iyirmi min manata qədər puldan köməklik olunsun.

Cənab Fyodorov öz vəzifəsinə lazımlıca ifa etməkdə olduğundan gecələr saat ikidə, üçdə və günlərdə çox təzədən və asudəliyə məxsus olan vaxtlərdə piyada və tək təftiş etməkdə olub, şəhərin hər tərəfində görünür. Həmçinin polisa amilləri gecələr sübhə kimi küçə və bazarları nizam ilə mühafizə edirlər. Ümidvar ola bil- riz ki, bu cənabın təhti-idarəsində əhlimiz isə şad və şəhərimiz isə abad olacaqdır.

* * *

Şamaxı miravoy sudyası Q.M.Şneyder cənabları Tiflis şəhərinin üçüncü atdeli- no tə'yin olub, bu günlərdə Şamaxıdan gedəsidir. Bu cənabın həqiqətdə tutduğu bitərəfəliyiindən və ədalətkarənə fəvvrən etdiyi qə'ti-teyyələrindən əhlimiz hər halda razı qaldıqları üçün müsəlman mütəşəxxisləri öz evlərində mütəəddid ziyafətlər verdiklərindən maəda həmin avqust ayının on birinci günündə müsəlman tüccan və çinovnikləri tərəflərindən şəhər klubunun bağında dəxi bir böyük ziyafəti-vida verildi. Erməni nücəbalanndan ziyafətdə gözlənməkdə olan əşxasdan məgər neçə nəfər gəlmiş idilər. O günü hazırun eysü işrətə məşğul olub axşam saat altıda muzika ilə bərabər, mərqumi sakin olduğu evinə götürüb, qapıda bir qədər muzika çalmandan sonra öpüşüb-görüşüb qayıtdılar.

Şəhərimizdə bu cənabın əvəzinə daxili-Rusiyadan Çemişov cənablarının tə'yin olunması söylənir.

Senati-ali divanxanasının qə'ti-teyyinə görə pameşçik Sultan bəy Tərənbə-yovun Şamaxının şərq-i-şimalında vaqe olan öz movrusi torpaq mülkünü ölçüb ixtiyarına verməyə tə'yin olan incinərə Caybanokənd malaqanları mane olub, müxalifət göstərirlər. İncinerin şikayətinə görə naçalnik malaqanlara qarşı ədalət qanununa dair etdiyi nəsihətləri sayəsində mərqumları bir növ ilə sakit edib. Bu xüsusda canişini-Qafqaza teleqraf olunubdur. Nə sərəncam olacağın göstərəcəkdir.

HƏMD OLSUN, ŞAMAXIDA BUGÜNKÜ...

Həmd olsun, Şamaxıda bugünkü maarifdust babalar gələcəkdə vətənin və övlədi-vətənin tərəqqi və təəlisin ancaq oxumaqda müşahidə etdiklərindən Şamaxının 2-ci çastında vaqe Dərəməhəllə adı ilə məşhur olan bir qit'ə xaraba yeri öz xərcləri ilə rusi və müsəlmani mədrəsə binagüzarlığından ötrü qubernatorndan ərizə vasitəsilə təvəqqe etmişdilər. Bu axır günlərdə izninə müvəffəq olduqları üçün

Mirzə Ələkbər Sabir

haman yerin nəqşeyi-müsvəddəsin qubernator divanxanasına göndəriblər. Və bu xüsusda iana dəftəri açılıb. Əf'anlıqda üç min (3000) manata qədər cəm olunan pul Ağa Nəcəf Yəhyayevin təhti-mühafizəsindədir. İnşallah, mədrəsənin təsdiq xəbəri yetişdikdə tə'mirinə şüru' olunmaqla bərabər, kafı qədərincə para ianasinə mətlubi-vəch ilə qeyrət göstərilməsinə ümidvar oluruq.

***

Şamaxı tüccari-mö'təbərindən Hacı Ağaəli İskəndərov cənablan Qarabağ yaralıları xeyrinə Şamaxıda açılmış ianə dəftərinə sair tacirlər ilə bərabər, verdiyi iyirmi beş manatdan maədə həmin avqust ayının onuncu günündə öz kiseyi-fütüvətindən yüz əlli (150) manat Qarabağda yaralanmış müsəlmanlardan ötrü doktor Kərimbəy Mehmandarov tərəfi-alilərinə göndəribdir. Allah-təala həzrətləri millətdust və islampərəstlərimizin əmsalın ziyad etməklə bərabər, ömrlərinə bərəkət versin, amin.

KÜRDƏMİR MAHALINDA QARASAQQALLI KƏNDİNDƏN...

Kürdəmir mahalında Qarasaqqallı kəndindən bir nəfər şəxs Kürdəmir əhlindən üç nəfəri təhrik edib öz qonşusunun evinə oğurluğa gedirlər. Xanə sahibi xəbərdar olub isə kəndçi oğru dəxi öz evinə qaçıb, çəpərdən özünü bağa atarkən bağda sancılmış pavalann birinə keçib, həman halət ilə ölüb qalar. Sübh mə'lum olur ki, həyalı oğru tutduğu əməlin qəbahəti-xəcalətinə görə özün xilas etdirməyə səsin çıxara bilməyibmiş.

***

Pirhəsənli obası tərəflərində otlaçaq alıb qoyun saxlamaqla təəyyüş edən Göylər qoyunçulanna oğurluğa gedən pirhəsənli Səlman sürüdən bir rə's qoyun götürüb aparmağa başladıqda qoyun sahibi tərəfindən tufəng gülləsi ilə öldürülür. Eşitdiyimizə görə, moqtul bir rəşid cavan imiş. Heyf olsun ki, rəşadətın boylə cina-yətlərə sərf etməklə bərabər, canın dəxi üç manatlıq bir qoyuna qurban edibdir. Xudaya, nə vəqtə kimi kəndçi qardaşlarımız üç manatlara, beş manatlara girami canlarını qurban edəcəklər?

27 AVQUST, BAKI...

27 avqust, Bakı. Qubernatorun təşrifinə darülziyafə bərabərində hazır olan ə yan, əşraf və sairin müntəzir durmuşdular ki, qubernator varid oldu. Deputat Abdullayevdən duz-çörək qəbul etdi və hazırına təvazö' edib buyurdular: - Ötədən bəri süll uzrə dolanmaqda olan sıra iki qonşu, yə'ni erməni və müsəlmanlar ilə görüşməkdə çox şad oluram.

Abdullayev dedi ki, siz müsəlimə dost və sülhpərvər cənabları ziyarət etməklə müşərəf olduğumuz kimi, tərəqqi etməklə bərabər, xoşbəxtlik üzrə yaşamağımızı əmin oluruq.

Qubernator camaata xitabən: - Şəhərinizdə realni uşqol təşkili izni üçün popeqitələ yazdığım təsəvvüri-səvab dediyim cəhətinə sizləri təbşir ələyirəm.

Bu barədə hazırlaşırınsız təklifi əylədi.

Bu mətləbə sabiq dövlət duması üzvü Mirzə Məhəmmədtəqi Əliyev boylə xətm verdi: - Bu xüsusda siz cənablara ziyadəsincə təşəkküri-acizənə edirik və bu müqəddəs vəzifənin icrasında dəxi güməncə hazır olmuşuq.

Ə'dadi realni məktəbi məsələsini qurtardıqda, qubernator: - Seminariya barəsində dəxi ərizə veribsiniz, onun xərci çoxdur, öhdəsindən gələ bilərmisiniz? - deyib sordu.

Əliyev bu xüsusda: - Öz aramızda daha dir məsləhət edəcəyik, - deyib, xətmikələm əylədi. Sonra qubernator hazırınə xudahafiz edib, darülziyafəyə daxil oldular. 28 avqust. Cənab qubernator saat doqquzdan ərizəçiləri qəbul etdi. Bə'd şəhər klubunun bağında şəhər tərəfindən kaşidə olunmuş ali bir məclisi-ziyafətə təşrif-fərma oldular.

Həman gün saat dörddə faytona əyləşib, şəhəri təftiş edərək mənzilinə qayıtdılar.

***

Avqustun 27-ci gecəsi şəhər xüsusunda olan zasedaniyadan - məclis in'iqadindən:

Zəlzələ vaxtında Şamaxıya olunmuş ianə pullarından keçən fevral ayına qədər iyirmi min manatı mütəcaviz pul komitətdə qalır imiş. O vaxtdən hal-hazıracən lalam olan bə'z azarxana (balmitsa) kimi yerlərə xərc və komitət əczalərinə donluq verilməkdə olub. Ə'anlıqda hazırda qalan puldan gələn fevral ayına qədər (balmitsa) azarxana xərci ki, - hər ayda yüz manata qədər olmuş ola, - həmin puldan dəf edilir ki, fevraldan sonra azarxana da xəzinə xərci ilə dolansın. Və həmçinin min manat da şəhərin aşağı hissəsində su olmamağına görə azarxananın suyundan bir hissə aparılıb, məzkur yerdə bir bulaq düzəltməkdən ötrü vəz' olunur ki, əgər min manatdan ziyadə xərc olur isə, cəməət özləri sarf etsinlər.

İndi təmizəbaqi pul ki, yeddi min iki yüz manat qalır, haman puldan Hacırağa Rəhim körpüsü tə'mir olunmağa qərar qoyulur. Və nə qədər haman puldan artıq qalır isə, məktəbi-ə'dadi (realni) uşqolun xeyrinə qalsın. Və komitət dəxi movquf olunur.

***

29 avqustda Bakı qubernatoru Rusiyadan gəlmiş mühacirlərin yerlərinə dair məsələlər xüsusunda Qızmeşeydan adlı mələqan kəndinə təşrif-fərma oldular. Sabah Mədrəsə adlı erməni kəndinə təşrif aparacaqlar.

MƏTBUAT

Əqvami-müxtəlifənin tərəqqi və tədənnisinin mətbuatın nisbətümüstəqimi vardır. Boylə ki, bu gün əqsayı-ələmdə olan miləli-müxtəlifənin əhvalı tədqiq olunduqda mətbuatda tərəqqisi çox olan bir millətin mədəniyyətdə dəxi tərəqqisi o nisbətəndir və bil'əks, mətbuatda tərəqqisi olmayan millətin təməddün ələmindən geri qalmağı naqabili-inkar bir həqiqətdir. Bəs bu surətdə «əl-əhəmmü fələ- həmm» babından mətbuata əhəmiyyət verib, əwəli biləvvəl onun pişrəflinə çalışmalıyız, əfkar və hissiyyati-milliyəmizi oyatmaqda vəsaili-mütəəddidələr ittixaz etməliyiz. Amma çi faidə:

*«Kəriman-ra be dəst əndər dirəm nist,
Dirəmdarai-e ələm-ra kərəm nist».**

Ələmi-mətbuatın nizam və bəqasına, səbat və davamına yardımçı üç firqədən əlavə deyil: əvvəlinci, ruhani; 2-ci ürəfa; 3-cü sərmayədaran.

1- ci isə bir dəfə də olur isə bu tərəfə guşeyi-çəşmilə boylə bir nəzəri-e'tina etmiyorlar və etmək də istəmiyorlar.

2- ci isə ancaq əcnəbi mətbuatına aludə olduqlarından islam mətbuatına xidmət deyil, müsəlman nəşriyyatına qeyrət deyil, hətta ildə altı-yeddi manat verib abunə qeyd olmaq ünvanilə bir-ikicə müsəlman qəzetəsinin yaşamasına kömək etmiyorlar. Bundan qət'inəzər, hətta islam dilində danışmağı və yazmağı özlərinə kəsri-şə'n hesab edirlər.

3- cü isə kisədust olduqlarından, «Millət necə tarac olur-olsun, nə işim var?!» - deyib də, ancaq kəndi xeyirləri nədədə olur isə ümdə nəzərləri oradadır.

Ona görədir ki, bu gün qüvayi-milliyəmizi zə'f və kəsəlat istila edib, kalbudi-ruhaniyyəimizi tərək etməyə məcbur olan ruhi-mə'nəvi «Həyat» kimi bir cərideyi-yovmiyyəimizin «əlvida, əlvida!» naleyi-cangüdazın eşidən günlərə qaldıq, eşidib də rəgimilliyə, xüni-islamiyə, qeyrəti-insaniyyəimizə əsla bir əsər də etmədi; bir cüz'i hadisə məsəbəsində oxunub bir əhəmiyyət verilməmiş vaz keçinildi.

Həmana hələ biz ətalət, bətalət, kəsəlatlərdə novmişita mübtəlaləri kimi bir hələti-cümlə və xümmüdə müstəğrəq qalmışlar imişiz.

Əsəfa, qafqazlı müsəlmanlarının iki gözünün biri qapandı, iki eşidən qulaqlarının biri tutuldu.

Bu ar bizə yetməzmi ki, bir milyondan əskik qonşumuz səkkiz-on qəzetə, jurnal saxlamağı bacara bilsinlər, yeddi milyona qədər biz himmətsiz Qafqaz müsəlmanları bildir iki ruznaməyə malik olduğumuzda, bu il üç edə bilmədiyimiz bəs deyil, birin də itirib oturduq. Guya bu dürrü-şadab və bu gövhəri-kəmyab bizim xəzineyi-ümmiyyəməzdən məfqud olmuyubmuş. Hala «Həyat»ın, ərseyi-vücudə qədəm qoyduğı iki il tamam deyil idi, bu qəder azca ömr etdiyi kifayə edərdimi?

* Tərcüməsi: *Kəramət sahibli olmuş diromsiz.
Dirəm sahibləri olmuş kərəmsiz.*

Tərəqqinin nəhayətinə çatdıqımı əcəbə? Yoxsa tərəqqiyi-mə'kusa adət etmək istəyirik?

Ey qeyrətdən dəm vuran müsəlmanlar! Bir təsəvvür ediniz, gözüntüz qonşularımız bizə zəbani-hal ilə bu misrayı xitab edərlər:

Xakət besər tərəqqiyi-mə 'kus kərdei. *

Qeyrət, müsəlmanlar, qeyrət! Bu nəng və arə mütəhəmmil olmaq olarmı? Bəhər hal bunca müsəmihə edib «Həyatı» əlimizdən çıxartdıq isə də, bu gün ələmi-islamiyyətdə meydani-rəqabətdə tək və yalnız qalib sinəspər olan «İrşad»a qədrşünas olub, hər bir nəfərimiz bəqədrülvüs' köməklik etməliyə ki, xudanəkərdə, hərgah «İrşad»a bir sədəmə toxunur isə, biz Qafqaz müsəlmanları bir boylə müvəffəqiyyətdə əbədə bir daha nail ola bilməyəcəyimiz bədihidir.

Morad-e ma nəsihət bud goftim, **

Həvalə bər xoda kərdim-o rəftim.

ŞƏHƏRİMİZDƏ REALNİ UŞQOLA...

Şəhərimizdə realni uşqola təşkilindən ötrü popeçitel cənablan teleqrafən boylə ittıla' yazmışdır: «Yüz iyirmi nəfər mütəəllimlər üçün hələlikdə ev kirayə edilməklə bərabər, uşqolaya lazım olan mayəhtac hazır edilsin ki, oktyabrın əvvəlindən inspektor Leontiyevin təhti-nəzarətində dərsə şüru' olunsun».

Bu xüsusda mahi-hazirin 22-sində Şamaxı ə'yanlan məclisi-intixabdə hazır olub, uşqoladan ötrü ev kirayə etməyə və mayəhtac hazırlamağa atiyəzzikr neçə zəvəti-girami intixab etmişlərdir.

Müntəxəblər: Abdullayev, Yəhyayev, Veyisov, Dolyov, Ter-Avanesov cənablarıdır.

Ötədən bəri arzusunda olduğumuz realni uşqolanın izninə və şüruinə müvəffəqiyyətimizdən maəda ənqərüb zamanda rusi və müsəlmani uşqola təşkilinə dəxi nailiyyətimizə mütəmən olduğumuz üçün cəməətimizin, ələlxüsus məarifməndanlarımızın fəvqəfadə məsərətlərindən naşi necə bir əhəmiyyətli əmrin icrasına himmət edilib, qeyrət göstərilməkdədir. Cümləsindən olaraq müsəlmanlar ittifaqı namında bir kitabxana və basmaxana şirkəti fikri-alisinə düşmüşlərdir. İşbu kitabxananın binaguzarları inciner Zivər bəy Həmidbəyov və Məşədi Sultan Mustafayev cənablarıdır. Cəməətimiz bu şirkətə ziyadəsincə rəğbət göstəririlər.

Əmin oluruq ki, bu ziyalı fikrin nətiyyəi-məhsulu olan ittifaq şirkətinin qüvvədən fe'lə gəlməyinə bir an daha əvvəl mübaşir olub istehsalına lazımcına çalışacaqqlar. Necə ki, bu xüsusda qubernatora ərizə verib icazə də istəmişlərdir. Əgərçi

*Tərcüməsi: İnkışaf eyləmişəm, ay yazıq, ancaq geriyə.

**Tərcüməsi: Həsilətdi muradını xalqa, etdim.

Həvalə eylədin.Allaha, getdim.

Mirzə Ələkbər Sabir

şimdiki halda boylə binagüzərliqlər şayani-təqdir isə də, lakin ümidvar oluruq ki millət pişrəftinə vəsileyi-nəcat olan ruhanilərimiz, ürəfalarımız, sərmayədarlarımız ancaq bunlara qənaət etməyib, hər cəhətlə ən geridə qalmış cəmaətimizi və məarifsizlikdən xarabəzarə dönən vətənimizi ciddən şərəfləndirəcəklər olan mərtə- beyi-əqsəlkəmalə dəxi isal etdirib, istiqbalmız üçün daha parlaq vəsilələr ittixaz etməklə bərabər, həm övlad və əhfadlarımızın bəxtiyarənə yaşamaqlarına səbəb və həm özlərinin dünyada şöhrət və üqbada izzət qazanmaqlarına səi olacaqlar.

QEYRƏT

Bu gün ələmi-mətbuati-islamdə nəşr olunan qəzetələrin hansı bir nömrəsidir ki, onda islamiyyətin tədənnisindən bəhs edilib tərəqqi və təəlisinə milləti-islam tərğib və təhris olunmasın?

Zənni-acizanəmə görə bunca tərğib və təhrisdən murad islamın ancaq islamiyyət ilə bərabər edəcəklər olduğu tərəqqisidir ki, onun sayəsində hər cəhətlə qeyrəti-islam və namusi-millət mülahizə olunsun; nəinki daireyi-islamdan xaric tərəqqidir ki, onilə nə irzi-islam mühafizə və nə qeyrəti-millət mülahizə oluna bilər.

Hər halda adını tərəqqiyi-islam qoyduğumuz şu vəzifeyi-müqəddəsəni mətlub bir surətdə əncamə irişdirməkdən ötrü şüari-islamiyyəmin intişanna qeyrət və qeyrəti-milliyəmizin izdiyadına himmət etməliyiz, tainki ismi ilə müsəmması düz olub həqiqətdə tərəqqiyi-islam olmuş olsun və illa əksi surətdə edilən tərəqqiyə islam tərəqqisi denilməkdən maədə, tədənni də deyil, hətta islamiyyətin və qeyrəti-islamiyyətin nistü nabüd olmağına aşkar bir səbəb olduğu həqiqətdən kənar deyil, zənn ediyorum.

Pəs boylə olan surətdə şəriəti-ğərrayi-Məhəmmədi göstərdiyi əvamiri əxz və nəvahini tərk edib hədisi-şərif «iza ləm yəğurrül-rəcul fəhuvə mənkusəl-qəlb»* məzmununca qeyrətsizlikdən mənkusəqlə olmağa tənəzzül etməyib, irsi-islami mühafizə etməklə bərabər, elmi-islami təhsil edib, zəminində dəxi ülumi-dünyəviyyə və əlsinəyi-əcnəbiyyəni əxz etməliyiz ki, həm dünya cəhətinə və həm axirət cəhətinə tərəqqi edib, mə'sud və bəxtiyar olaq.

ŞAMAXININ QƏRBİNDƏ VAQE'...

Şamaxının qərbində vaqe' Cıyanlu kənd mələqanları şamaxılı Sultan bəy Tərənbəyovun iki yüz desatına qədər çarəkdər adlı yerin qəsb və zəbt etdiklərin və əmlaki-divanxanəsinin qət'i-teyyinə görə məzkur yeri kömürtəpə edib, Sultan bəyin ixtiyarına verməyə mə'mur olub gələn incinə təərrüz edib hədələdiklərin

* Tərcüməsi: Kişi ki, qürurlanmadı, demək, qəlbi sınıqdır.

və naçalnik Fyodorov cənablarının müslihanə nəsihətin qəbul etmədiklərin sabiqdə «Həyat» nömrələrinin birində ittıla' vermişdik.

İkimci dəfə olaraq senat divanxanəsinin qət'i-teyyinə görə sentyabrın 27-sində naçalnik, agent, inciner həman yeri Sultan bəyin ixtiyarına verməkdən ötrü oraya getdiklərində yenə malaqanlar e'tiraz edib müxalifət göstərirlər. Naçalnik cənabları: - Padişahın qanununa müxalifət etməyin! - deyə etdiyi nəsihətlərinə cəvabən özümüzü, övratlərimizi ölümə verəcəyiz, yerdən əl çəkməyəcəyiz kimi sözlər deyirlər.

Ona görə sentyabrın 29-unda naçalnik mestni komanda nəfəratmdan yüz nəfər saldat, iki nəfər afitser, əlli nəfər kazak götürüb inciner ilə bərabər həman yerə azim olurlar.

Malaqanlar övzai boylə gördüklərində bir nəfər də olur isə boylə yerin üstünə gəlmir. İnciner yeri asanlıq ilə kömürtəpə edib Sultan bəyin ixtiyarına verib şəhərə qayıdirlar.

* * *

Qarasu qışlağında Padar elindən Nuru və İdris yer üstündə sözə gəlirlər. İdris tüfəng ilə vurub Nuru öldürübdür.

ŞAMAXI REALNİ UŞQOLASINA İNSPEKTOR...

Şamaxı realni uşqolasına inspektor tə'yin olub gələn Leontiyev cənabları oktyabrın altısında Şamaxıya varid oldu.

Şəhər uşqolasında oxuyan mütəəllimlərin atalarını və sairini ayın səkkizində də'vət edib, atiyəz zikr fəqarətı bəyan etdikdən sonra cümlə şəhər əhlinə dəxi bildirməkdən ötrü nəşr etdirdiyi həmin e'lammaməni eyni surətdə yazırıq:

- 1) Oktyabrın onundan on beşinə kimi başlanr realni uşqolaya qəbul olmaqdan ötrü imtahanlar yarımncı, birinci və ikinci klaslara;
- 2) İmtahan olunacaq şəhər uşqolasında hər gün saat ikidən sonra;
- 3) Ərizələri göndərmək olar oktyabrın on beşinə kimi şəhər uşqolasına poçt ilə və ya vermək olar inspektorun özünə;
- 4) Tə'yin olunmuş vaxtdə gəlməyən uşaqlar dəxi imtahan olunar dərse şüru' olunandan sonra;
- 5) Dərsə gələn uşaqlar özləri ilə bərabər gətirməlidirlər: qələm, kağız və çemil;
- 6) Uşaqların böyükləri ilə danışmaqdan ötrü vaxt tə'yin olunub hər gün sübh saat ondan on ikiyə qədər oktyabrın on beşinədək şəhər uşqolasında, ondan sonra realni uşqolada Mustafabəyovun evində (inspektor Leontiyev).

Oktyabrın 15-ci günündə realni uşqolanın rəsm-güşadı olacaqdır. Bu günə kimi yermiş nəfər mütəəllimlər ərizə veriblər.

Mirzə Ələkbər Sabir

Lakin Şamaxıda sakin olan müsəlmanlar hər millətdən birə on, bəlkə də, ziya- də olduqları halda uşqolaya ərizə verən müsəlman mütəəllimlərinin ədədləri sairindən çox əskik oldu və halonki şəhərin borcudur ki, hər ildə dörd min manat realni uşqolaya pul versin. Həmin pul təqsim olunduqda üç min manatdan ziyadəsini müsəlmanlar verəsidirlər. Buna görə və həm müsəlman nüfusunun ziyadətinə görə lazım idi ki, müsəlman mütəəllimləri üç dəfə sairindən daha ziyadə olaydı. Amma, xeyr, ziyadə deyil, hətta müsəvi də deyil, pək azdır.

Hər halda arzu edirik ki, bugünkü babalar boylə qiymətli zamanları qafilanə fəvt etməyib, övladi-vətəninin təlim və tərbiyəsini mənzurda tutmaqla gələcəkdə bəx-tiyarənə yaşamalarına indiki haldan sə'y və təlaşda olub bəzli-himmət edəydilər.

OKTYABRIN ONUNDA QOŞUNLU MAHALINDA...

Oktyabrın onunda Qoşunlu mahalında Pırhəsənli cəmətinin Donqara adlı oda-cəğında olan qoyunlarına Gürjivan kənd ermənilərindən Tertet oğlu deyilən bir nəfər oğurluğa gedir.

İtlər duyuxub hürdüklərindən qoyunda olan çoban Həsənəli Bədir oğlu ayıllaraq qaraltı tərəfə hücum edir. Erməni Tertet oğlu isə macal verməyib həman dəqiqə tūfəng ilə vurub binəva çoban Həsənəlini öldürür.

***

«İrşad»ın 246-cı nömrəsində xəbər verdiyimiz Pırhəsənli Həsənəli Bədir oğlun gūjjivanlı erməni Tertet oğlu öldürdüyündən naşi oktyabrın 24-də Gürjivan yüzba-şısından naçalnikə boylə bir raport gəlmişdir: «Kürdəmirə çıxır aparan gūjjivanlı ərradəçi ermənilər Pırhəsənli qabağından keçərkən pırhəsənlilər tökülüb ərradəçiləri döyüb, çaxırlarını axıdıb və bir nəfəri də xəncər ilə məcruh edibdilər».

Buna görə naçalnik öz böyük köməkçisi olan Afanasyevskini və Qoşunlu mahalının pristavı olan Yusif bəy Sultanovu o tərəfə göndərdi.

NOYABRIN DÖRDÜNDƏ KÜRDƏMİR İLƏ AĞSU...

Noyabın dördündə Kürdəmir ilə Ağsu arasında olan Nazir çayından fayton ilə keçməkdə olan Şamaxı sakinləri Məşhədi Ağahüseyn Məşhədi Qədir oğlun, Kərbəlayı Nuru Kərbəlayı Zeynal oğlun və iki qardaş Hacı Mikayıl oğlanların sel apandır. Kərbəlayı Nurunun yanında min manat pulu var imiş. Zəlzələ hadisəsindən varlan yox olub Şamaxıda özlərinə bir kəsb yolu tapa bilmədikləri üçün qütbət vilayətlərdə kəməli-məşəqqət və mərarət ilə beş qəpik qara pul cəməvərlik edən və əziz bayram günlərində sevgili övladların sevindirməyə gələn zavallı müsafirlərimiz!

Əmin olunuz, siz neçə dəqiqə zəhmətdən sonra əbədi rahatlıya yetib bir daha dünya zəhməti görməzsiniz. Amma il uzunu yollarımızı gözləyən əqvam və əşirənizə və övladınıza sizin bu müsibətiniz çox ağır olacaqdır! Allah olara səbr versin!

İştə, sair şəhərlər kimi, bizim vəqon yolumuz olmadığından qətinəzər Şamaxıdan hər bir vilayətə getmək istədiyimizdə ancaq tək həman şosa yoluna möhtac olduğumuz halda, Şamaxıdan Kürdəmirə, Kürdəmirdən Şamaxıya əzimet edən müsafirlərimiz bu çaydan keçincəyə qədər canlarından naümid olurlar. O gündən ki, bu çayın körpüsü dağılıb, hər ildə bizlərdən yüzlərcə can və minlərcə mal tələf etməkdədir. Əcəba, nə üçün hökumət müsəmihə edərək körpünü tə'mir etməsin? Məgər biz Rusiya rəiyyəti deyilik və yaxud özlərimiz bu xüsusda lazım olan yerinə ərizələr göndərib dərdimizi söyləmirik? Məgər biz şamaxılılar əhd etmişik ki, heç vəqt öz dərdimizi arayıb dərmanımızı tapmıyaq? Hər halda istid'a edirik ki, baş bilənlərimiz bu barədə bir binəgüzarlıq edib, lazım olan yerinə ərizə verməklə körpünü iadə etdirləsinlər.

* * *

Noyabrın birində, gecə əvvəl axşamdan Novruz Kərbəlayı Əziz oğlunun evinə oğru gəlib əvvəl-axır malik olduğu bir qazan və bir dəst yorğan-dəşəyin aparıbdır. İnsaf da dinin yarısıdır. Oğru ol, insafını əldən vermə demişlər, oğru qardaş!

* * *

Neçə gün bundan əqdəm uradnik Kərim bəy Məhəmmədov Şamaxı naçalnikli Fyodorov tərəfindən təyin olunub bir dəstə kazak ilə Qabistan mahalın təftiş etməyə gətdiklərində əz qəza Sibiriyanıdan çoxdan qaçıb gəlmiş və qaçaqlığına pək bımürüvət və biinsaf olan ləngəbizli məşhur qaçaq Mamaya rast gəldiklərində bir qədər atışmadan sonra mərqumu aciz edib, tutub şəhərə gətirdilər. Noyabrın üçündə həbsə alındı.

BU İL ŞAMAXI ƏHLİ..

Bu ilə Şamaxı əhli realni uşqolaya verəcək olduğu dörd min manat pul xüsusunda noyabrın yəddisində qiraətxanada olan erməni-müsəlman ictimaində çox-çox müzakirədən sonra boylə qərardad olundu ki, üç min üç yüz manat müsəlmanlar və yəddi yüz manat ermənilər versinlər. Hər iki tərəf buna razı qaldılar.

Həmin ictimai da Nazir çayının körpüsüzlüyündən müzakirə edilib dəfəat ilə mal və can tələf etdiyi nəzərə alınıb, bu xüsusda sərdariəkrəm Voronsov-Daşkov cənablarına teleqrafən ərizə verib, körpünü tə'mir etməklə istid'asın etdilər.

QABİSTAN MAHALINDA ƏRƏBŞAHVERDİLİ...

Qabistan mahalında Ərəbşahverdili obasında kamil ixtiyar edib sakin olan İran əhli Qulamhüseyn malakan Mərəzəsi kəndində dükənçilik edən şamaxılı İsmayıl Hacı Sultan oğlunun mənzilində həmin noyabrın on beşində qonaq varid olub qalır.

Xain qonaq gecenin bir vaxtında məzkur İsmayıl rəxtxabda yatdığı halda beybud ilə on bir yerdən zəxmdar edib öldürür. Yanında olan altı yüz manata qədər pulu, bir qədər ətləs şal və iki gümüş kəməri götürüb gedir.

Bu gün dörd gündür ki, Qabistan pristavı tərəfindən qatil axtarılır isə də, tapılmayıbdır.

İştə zavallı İsmayılın dəfoat ilə mənzilində qonaq qalıb, çayın içib, çörəyin yeyib rahat yatan zalım qonaq nə dərəcədə nəməkbəhəram və nə payədə səngdil imiş.

NOYABRIN 18-də ŞAMAXILI MALAQA...

Noyabrın 18-də şamaxılı malaqa Qurişinqovun dükanının bərabərində satdıq maşın kotanına bağlanmış nəqaraxanlı bir nəfər zəngin malaqa nıtı nasıl isə hürkərək kotanı götürüb qaçdığında nagaş Şamaxı nücjəbazadələrindən millət dust Ələkbər bəy Aşurov cənablarına toxunub, biçərəni başı üstə yerə çalır. Mərqumu bihuş bir halətdə evinə aparırlar. Haman gecə vəfat edir. Rəhmətüllah iləy.

LƏBBEYK İCABƏT

Səvgili, yeganə «İrşad»ımız 272-ci nömrəsində «Ümum müsəlmanlara» sər-lövhləli məqaləyi oxuduqda şairi-həcvgu Əşrəfin şu qit'əsi xatirimə gəldi:

Ey vətən, ver əlini bir sıxayım,

Əlimizdən gədiyorsun, adiyo!

Çəşmi-şəfqətlə baxıldıqca sana Məni məlizun ediyorsun, adiyo!

Qayətə-təhəssürümdən nə yapacağımı şaşırıb sərəsimə həmvətənlərim olan Şamaxı əhlinə təvəccöhrimdə nə gördüm? Bütün şəhər əhli mütəəssir olub, ümumi bir pərişanhallıq ilə rəfiqim Səhhətın şu beytləri ilə mütərənnüm olmaq istəyirlər:

Ey vətən, gətmə ki, əldən gəderiz!

Biləriz fərz sənin xidmətini!

Nəqdi-can eşqinə isar edəriz,

İstəriz vəz 'i-fələh hey 'ətini!

İştə «İrşad»a dadrəslik məqamında əl uzatmağa mayil olan həmvətənlərimdən tazə il üçün abunə olmağa iki yüzə qədər zəvati-giram kəmalı-rəğbət ilə amadədir-

lər. Ancaq «İrşad» idarəsində abunə dəftərinin hələlikdə açılmayıb və açılması ədibi-mücahidimiz Ağayev cənablarının Qafqaza müsafirətindən sonraya qaldığına görə hal-hazırda abunə ola bilməyirlər. Ümidvarız ki, inşaallah, tamam Qafqaz müsəlmanları və sairin himmət edib, əl-ələ verib «İrşad»ın dəvam və bəqasına ifayi-himmət edəceklər və bu mənbəi-feyzin qapanmasına millət naminə razı olmayacaqlar.

İştə, hamıya mə'lum olduğu kimi, biz Şamaxı əhli əksər biladi-Qafqazdan fəqir və kəmtəvana olduğumuz halda, az da olur isə bu qədərlik «İrşad»a xidmət edəcəyik. Bizə nisbətən hər vilayət kömək edər isə «İrşad» qapanmaz güman edirik.

*Milliyyəti yad eyləyin, ey ümməti-naci!
Pək təhlükəli xəstədir islam məzəc i!*

NEÇƏ GÜN BUNDAN ƏQDƏM BAKIDAN...

Neçə gün bundan əqdəm Bakıdan Şamaxı sakini Setrak Yəqanov deputat Abdullayevə boylə bir kağız yazmışdı ki, Şamaxıya dəmir yol çəkilmək xüsusunda burada bir nəfər mənə təklif edir ki, Şamaxı əhli on dörd min manat verməyə mütəəhhid olsalar, bu babda onlar üçün vəsatət edərəm; boylə ki, məbləği-məzku- run nisfin dəmir yol alətini yerin üzərinə töküldükdə və nisfin qatar hərəkət edəndə versinlər.

Dəfəat ilə bu kimi kağızlar Şamaxıya gəlməkdə olub axırda binəticə olduğuna görə, bu kağıza e'tina edilməyib, cavab verməyi lazım bilməmişdilər.

İştə noyabrın iyirmisində həmin xüsusta Şamaxı naçalnikı Fyodorov cənabları Bakıdan Nadojin tərəfindən göndərilmiş və zeylə eynən tərcüməsi dərc olunmuş həmin teleqramı aldı.

Tərcümə: «Dəmir yol xüsusunda Yəqanov deputat Abdullayevə yazdığı kağıza hənuz cavab yoxdur. Peterburqdan sərmayədarlar tərəfindən sual olunub və mən də Yəqanovun kağızında göstərilən pulu daşkömür işində öz öhdəmə götürürəm. Şamaxıdan xahiş etdiyim ancaq bir vəkalətnamədir ki, onilə ixtiyar alam.

Sakinəm Bakıda Metropol mehmanxanasında.

Nadojin».

Buna görə Fyodorov cənabları Şamaxı rəisləri ilə məşvərət etdikdən sonra boylə cavab verdilər: Şamaxı əhli vəkalət verməyə hazırdırlar. Ancaq özün gə ə sən ki, bu xüsusta bir müzakirə olunsun.

Həmin Nadojin Şamaxıda Əngəxaran kəndində yavuu vəqtlərdə tapılmış olan daşkömür mə'dəninini icarə edən şəxs olsa gərəkdir.

TƏŞƏKKÜR

Bu il tamam Qafqaziyada gəlləcat bahalıqı iqlimgir olduğu kimi, Şamaxıda dəxi son dərəcədə hökmfərmadır. Boylə ki, Şamaxımız zatən bir kasıb vilayət olub, əhli əksəriyyətlə fəqir-füqərə və bitəvana olduqlarından nəhayət üsrət ilə güzəran etməkdədirlər.

İştə öz dindaşların bu fəlakətdə görə bilməyən rəuf, mehriban tacirlərimizdən on beş nəfər zati-giram bu xüsusda məclisi-müşavirədə bulunub, qərardad etdikləri üzrə filməclis beş min manat toplayıb, Əbdüləhad İskəndərovu kassir tə'yin etmişlər.

Hələlikdə beş vaqon buğda Bakıdan və üç vaqon un Rusiyadan alınıb; məramları isə gəlləcat Şamaxıya varid olan qiymətə, bəlkə də, putda bir şahı, iki şahı əksiyinə satdıb, fəqir və füqəralara kömək etməkdir.

Tacirlərimizin bu himmətlərinə izhari-təşəkkür edib, əmsalının ziyadə olmasın dərgahi-həqdən ən səmimül-qəlb istirca edirik.

DEKABRIN 31-ci GÜNÜ...

Dekabrın 31-ci günü «İrşad» vasitəsi ilə rizvancaygah Müzəffərəddin şah həzrətlərinin vəfatı xəbəri şəhərimizdə müntəşir oldu.

Üləmayi-ə'zəm və ə'yani-vilayət şəhərin mərkəzində vaqe' Hacı Məhəmməd Rza cami-şərifində binayi-əzadərliq bərpa etdirib, qərar verdikləri üzrə çavuş və natiq qara ələmlər ilə süvarə küçə və məhəlləti dolanıb bu qəməfza xəbəri əhli-şəhərə yetirdilər.

Sabahı günü, yo'ni yanvarın birində Şamaxı müsəlmanları müttəfiqən dükənlərin açmayıb, ən səmimül-qəlb məclisi-əzayə hazır oldular. Cami'i-şərif ağır qiymətli xalılar ilə məfruş olunub, bir tərəfdə dəxi mütəəddid səndəl ilə qoyulmuşdur.

Baniyani-məclisi-əza, silsileyi-cəlileyi-üləma qapı tərəfində kəmalı-inkisari- nəfs ilə əyləmişdilər. Əhli-məclisə güləb və çay verilir. Qarələr fərdən bə'd fərd gözəl ləhnlər ilə əsrxanlıqə məşğul idilər.

Ənəbilərdən sərəsələmətiyə gələnələr şəhər naçalniki Fyodorov cənabları sair polisiya əmələcatı ilə, şəhər həkimi Melikov, erməni keşişləri bir çox cəməəti ilə hakəza, rus keşişi və sair sahibi-mənsəblər dəstə-dəstə gəlib, hər kəs bir nitq söyləyib, sərəsələməti verir idilər.

Cəvabən qəzavətrənahımız Hacı Əbdülməcəd əfəndi həzrətləri və fəzailməab Ağə Mir Mehdi ağə cənabları hər biri öz növbəsində münasib bir nitq söyləyir idilər.

İmamlı məscid məktəbinin mütəəllimləri öz müəllimləri Mir Bağır ilə bərəbər məscidə daxil olub, Ə.Sabir Tahirzadənin məğfur Müzəffərəddin şah vəfatı münasibətincə inşa etdiyi:

*«Qərini-məğfirət qıl, ya ilahi,
Müzəffərdin vəfali padşahi!»*

- sürudini bir səs ilə axıra kimi oxudular. Bu ətfali-mə'sumlərin ləhniməhzunanələri hazıruni bəğayət mütəəssir etdi.

Sürud tamam olduqda Ə.Sabir Tahirzadə üləmadən mə'zun olub, minbər üzərində məktubən şah həzrətlərinin vəfatı münasibətincə hürriyyəyə aid bir nitq oxudu.

Bə'dən rövzəxan Hacı Molla Əbdülsəlam xətm-i-Qur'an edib, fatihəxanlıqdan sonra minbərə çıxıb, şah-i-mərhumun vəfatına münasib zikri-müsibət edib, məclisə xitam verildi.

Həmin məclisdə atiyəzzikr teleqram Tehrana sədri-ə'zəm hüzurlarına Şamaxı müsəlmanları tərəfindən göndərildi.

Teleqramın tərcüməsi:

«Tehran, sədri-ə'zəm!

Biz, Şamaxı müsəlmanları böyük məscidə cəm olub, mərhum şahın ruhuna dualar edib, sizin cənabınızdan kəməli-əhtiram ilə təvəqqe edirik ki, ə'lahəzrati-şahənşahi-ə'zəmin qüdüminə bizim artıq dərəcədə olan əfsuslanmızı yetirəsiniz. Müzəffərəddin şahın vəfatı xüsusunda, hansı ki, öz məmləkətinə konstitusiyaya idarələrin ə'zəm olan rəhmətlərini mərhəmət etməklə özünə əbədi zindəlik kəsb etdi.

Şamaxı müsəlmanları».

***

Dekabrın 31-ci gecəsində şəhər klubunda təzə il bayramının istiqbalı üçün tərtib olunmuş musikalı müsəmirəni İran şahının vəfat xəbərinə görə naçalnik Fyodorov cənabları mövqif etdirdi.

YANVARIN 24-də GECƏ SAƏT...

Yanvarın 24-də gecə saət on iki radələrində Əhməd Soltan Əsəd oğlu öz otaqlarında əhli-məhəllədən neçə nəfər ilə kitabxanlığa məşğul olduğu halda, küçə tərəfində olan akuşkadan açılan tapança ilə sol cınağının altından güllələnib dal tərəfdən çıxıb; hətta güllə divara da giribdir. Polis mə murları bədəfkann izini bir qədər apara bilibse də, küçə bərk palçıqlıq olduğuna görə bir yana çıxara bil-məyibdirlər.

Bu kimi mətləblərlə dürtüst diqqət ediləndə mə'lum olur ki, xəlqin cəhalətindən və əhəmiyyətsiz işlərdən naşi vəhşikaranə bir şeydir. Lazım idi ki, bu günə işlərin pişbəndliyinə hər məhəllənin rəisləri və ağsaqqalları bir əlac edəydilər.

Necə ki, bakulılar nə dərəcədə zəhmətlər çəkib və nə qədər fədalar verib sudlar və akrujnoylar bərabərində, vəkillər qapılarında boyunları çiyinlərində xar və

zəlilənə durub, pulların məsrəf edib, təngə gələndən sonra arayıb tapdıqları ən faydalı çarə həmən Hidayət məclisinin təşkilinə müvəffəq olublar və Bakının q_{am} dəryasına dənən küçə və bazarların darül'əman dərəcəsinə yetişiblər.

Əfsus ki, bizim cəməat boylə bir əhəmiyyətli işə kəmə'tinalıq etdilər və edirlər də. Çox gözəl olardı ki, cəməatimiz və rüəsalarımız Hidayət məclisinin böyük faydaların nəzərdə tutub münadiyanimillətin «qumu, qumu, ya əyyühöl-qafil_{üh}»* sədələrinə əhali səmi'e'tibar edəydilər.

*Ya rəb, in arzu məra çe xoşəst,
To bə in arzu məra berəsan***

ŞƏHƏRİMİZDƏ ŞİRKƏTLƏR, ZAVODLAR...

Şəhərimizdə şirkətlər, zavodlar, böyük-böyük fabriklər olmayıb, hətta dəmir yollarından da uzaqda qaldığı halda yenə ticarət qismindən xalı, palas, ipək, gəllə- cat və hər dürlü mütəəddid mağazalar, sənaye qismindən dəxi şərbəfxanələr, rəng-saxxanələr, dəbbağxanələr və sairlərin mövcudluğunu nəzərə alıb əmlahizə edilirsə, özünə görə böyük bir ticarət mərkəzi ədd oluna bilər, zənn edirlər.

Heyfa ki, ticarət mərkəzi denilməyə şayan olan şəhərimizin indiki ümuri-müamilatı zə'fi-qüweyi-iqtisadiyyəsindən dolayı bir heykəlimüqəvvə, bir bədəni- biruh məsəbəsinə hərəkətsiz duruyor.

Əcəba, ruhsuz bədəndən nə fayda hasil ola bilər? Oylə isə hər bədənin mayeyi-zindəganlığı ruh olduğu kimi, hər ticarətin də bəisipişraftı və səbəbi-tərəqqisi, zənni-acizənəmə görə, əqəllən (obşestvenni kredit) istiqrazi-ümumi olaraq bir bankdır; əvət, cümləyə mə'lum olduğu üzrə bankdır; necə ki, əksər məmləkətlərdə olan bütün ticarətlər bu gün banklar müavinəti ilə kəsbi-e'tila ediyorlar.

Şimdi baxalım fəvqəzzikr banklar kimlərin təhti-himayələrində təşkil olunur?

Əlbəttə, bu kimi əmrlər əğniyə himmətləri sayəsində vücudə gəlməsi bədihidir.

Ona görə müşarileyhim həzərətının nəzəri-diqqətlərini ümum əhli-vətənə və xüsusən özlərinə dəxi mənfəətbaşşa olan belə mühlüm bir əmrin lüzumiyətinə cəlb edib və tə'avənu bil-bərrəi əyeyi-şərifəsinə itaətən öz vətəndaşlarına müavinətdə bulunmaqları təmənnə edirik.

ZƏMAN NƏ İSTƏYİR? AMMA BİZ...

Yəqin ki, sərləvhənin bu axırkı iki kəlmələri zamana ədəmi-mütəbiqətimizi eymən ediyor. Əcəba, boyləmi? Bəli! Müqtəzayi-zəmanə, müqtəzayi-halə ədəmi-müvafiqətimiz əzhərü minəş-şəmsdir. Belə isə bu müddəamə isbatə, izahə çalışmaq lüzumsuz qalıyor; daha bu müddəadan danışmağa, yazmağa ehtiyac qalmıyor. Belə

* Tercüməsi: Durun, durun, ey qafillər!

** Ya rəb, bu arzu mənim üçün nə xoşdur, sən məni bu arzuya çaldır.

deyilmi? Amma bizim millətimiz geridə qaldığından bu xüsusda nə qədər danışılır isə, nə qədər yazılır isə yenə azdır.

Binaən-aleyh mən də bu barədə öz biləcəyimi, anlayacağımı millətə xidmət bilib də yazmaqdan geri durmuyorum və hər kəsi də bu yola çağırıram. Çün sözü, işi millət deyib işləməz, bəlkə, milləti təşkil edən efradi-millət deyib işlədər. Odur ki, mən də bir fərd olduğum üçün bəqədri-qüwə öz bildiyimi yazıram.

Mə'lumdur ki, əffadi-insan başlıca üç sinfə təqsim olunur. Birinci sinfi uşaqlar, ikinci sinfi cəvanlar, üçüncü sinfi qocalardır.

Müləhizə buyurulsun, bu üç sinif insanların hansı birisi millətə, milliyyətə kömək edə bilər? Hansı birisi tərəqqiyə, səadətə səbəb ola bilər? Əlbəttə, aşkardır ki, birinci sinif insanların dünyəvi məfihadan hələ xəbərləri yoxdur. Oylə isə daha kömək qeyri-mənzurdur. Bil'əks onlara kömək.

Üçüncü sinif insanlar isə ömrlərinin axır vaxtları olduğuyçün, həvələri getdikcə əksildiyiçin, hər bir işdə yorulduqları üçün onlardan da kömək xahiş etmək olmaz.

Anlaşıldı ki, millətin pişrəfinə, səadətində bais olan ikinci sinif - cəvanlardır.

Amma hansı cəvanlar? Burası böyük sualdır. Cavabına iczimi e'tiraf ilə bunu deyə bilərəm ki, o cəvanlar rahi-nicata, təriqi-səadətə dəlil, hədi ola bilər ki, oxumuş olalar, ali mədrəsələrdə təhsili-elm, təhsili-kəmalət etmiş olalar. Ana dillərindən, dini əmrlərindən ziyadəsincə də olmasa, kafi qədər xəbərdar olmuş olalar. Heyf ki, məəttəssüf bunu söyləyə bilərəm ki, millətimizin avam cəvanları çox-çoxdur. Millətdən, milliyyətdən bixəbər olanları daha çoxdur. Nə təəssüflü bir hal! Bundan daha böyük təəssüf olunacaq burasıdır ki, oxumuş cəvanlarımız dəxi əksəriyyət ilə ana dilindən, əqaidi-diniyələrindən lazımcına xəbərdar ola bilməyiblər. Əcəba, bu təqsir kimdədir, oxumuşlanımızdandır? Xeyr! Xeyr! Təqsir bizim məktəb- sizliyimizdədir. Zira, üsuli-cədid üzrə təşkil olunmuş müntəzəm məktəblərimiz olmuş olsaydı, məkatibi-ətiqin ömr zayeedici üsulundan qorxub, hələ ana dili bilməyən, əqaidi-diniyyəyəndən xəbərdar olmayan övladlarımız, ümidi-istiqlalımız olan övladlarımız xarici məktəblərə verilib, ilminskilər təlif edən risalələrə mö təqid olmaz idilər. Ey vah, nə qəmli halət, nə yaman rəzalət, aman Allah, bu girdablar bizi boğur, biz hələ qafil dururuq. Bu cəhalət bizi odlara yandırır, biz hələ bixəbər qalıraq.

Halbuki daha o zamanlar keçdi, mədəniyyət, hüriyyət zəmanı gəldi.

Hər bir dərdin, illətin çarəsinə baxmaq zəmanı yetişdi. Əcəba. bizim dərdimizin çarəsi varmı? Bəli! Bəli! Əfəndim, «liküllü gəmin fərəcün və liküllü dam dəvəün»*. Bilirmisən çarəmiz nədir? Bəli, çarəmiz, ən böyük çarəbiz məktəbdir. Məktəb, yenə məktəb! Hələ isə hər şəhərdə, bacardıqca hər kənddə iştiaq ilə, itifaq ilə məktəb açmalı, məktəbi-islamiyyəyə açmalı; islamın o mə sum balaların saf qəblərini islamiyyət nuri ilə tənvir etdikdən sonra əcnəbi dillərim də nə qədər oxunur-oxunsun, oxutmalı; övladi-vətəni tərəqqiyə, mədəniyyətə isal etməli, isla-

* Tərcüməsi: Hər bir qəmin sonu və hər bir dərdin dərmanı vardır.

miyyətlə ilə bərabər, tərəqqiyə isal etməli; əcnəbi tərəqqisinə islamıyyə tərəqqisi demək olmaz; islam özü tərəqqi etməli, bunun üçün də çalışmalı!

Amma kimlər çalışmalı? Ziyalı cəvənlər! Çünki islam millətində məktəbi pul açmaz, pullular da açmaz, nə tövr olsa da, oxumuş, ziyalı cəvənlər açarlar. Zira, pullularımız əksəriyyətlə avam olduqları üçün məktəbin faydəsini, mənfəətini xeyrini kəmalınca düşünməzlər. Düşünmədikləri üçündür ki, bu yolda sərfi-him- mət edib pul da xərcləməzlər. Amma oxumuş, qeyrətli cəvənlər o avam əğniyanı məarif yoluna təşviq, tərgib edib də məktəb açdıra bilərlər.

Pəh, pəh, nə böyük vəzifə, nə ali məqsəd! Ey millətimizin ziyalı cəvənlər, bilsəniz ki, siz dünyalar qədəri olan bir vəzifə altında yaşayırsınız! Budur, vətəni- əzizimizin gül, rəyahin bitirən torpaqları qardaşlarımızın mə'sum qanları ilə, elmsiz, tərbiyəsiz cəvənlərimizin vəhşikarına, zalimane hərəkətlərindən ağıştə olduğun görürsünüz! Bu hərəkətlər elmsizlikdən, cəhalətdən nəşi deyilmidir? Əffadi-milləti-islam cəmiən rifahi-halları üçün, istiqbalda səadətləri üçün siz alimlərə göz dikməyiblərimi? Hərgah siz bu şanlı vəzifənizi layiqincə yerinə yetirənsiz, yaqin ki, yaqin ediniz ki, zənciri-əsarətdə, qeydi-cəhalətdə boğulub qalmış millətəşlənmizi qərğ olduqları vətəyi-hələkətdən sahili-nicata çıxarda bilərsiniz. Məktəb açdım, məktəblər açdım, ta ki, nəticəsində o biz deyən oxumuş, böyük oxumuş, ana dilində əqaidi-diniyyəssindən xəbərdar olan cəvənlər sahərayi-meydani-tərəqqi olsunlar.

Bir də təqazayi-zəmanı mülahizə edib də iş görməli! Bilirmisiniz zəman nə istəyir? Amma biz...

MƏRHUMÜL-MƏĞFUR HACI MƏCİD ƏFƏNDİ...

Mərhumül-məğfur Hacı Məcid əfəndi həzrətlərinin vəfatından sonra Şamaxıda vəqə olan mərasimi-tə'ziyədarlıqlar xüsusunda bə'zi mə'lumat:

Tə'ziyədarlığın 2-ci günündə ki, tamam dükən-bazarlar bağlı və xəlq tamamən hərə bir haləti-yə's və kədərdə Hacı əfəndi həzrətlərinin imarəti olan küçədə durmuşdular və imarətin tamam otaqları əzadlar ilə malamal idi. Əşrxanlar, qarelər, tamam əlhani-hicaz ilən ayati-kərimələr təlavət etdilər.

Saat 10 radələrində Şamaxı realni məktəbinin yuxarı sinif şagirdlərindən bir-bir hey əti-xasə müəllimləri Mirzə Abbasqulu Mehdiyədə cəvənlərim təhti-nəzarətdə gəldilər. Müəllim əfəndinin qabaqca yazıb ətfali-məktəbə tə'lim etdiyi xitabə nəvhələr oxunur. Əvvəl oxuyan Ağə Həsən Güləhmədov cəvənlərdir:

- Aman Allah, nə fəlakət! Fələk bizi nə vaxtsız, gözəlilməyən müsibətə düşər etdi! Nə çarə ki, iradəti-ilahiyyə layətəğeyyərdir. Biz daima əvəmiri-ilahiyyəyə inqiyad etməyə mə'mur olduğumuz kimi, şədaid və məsaibi-ruzigar qarşısında aciz qalıb, təhəmmül etməyə məcburuz.

Dünyada rahat və səadətın fəqdaninə inanmalıyıq. Bunu da bilməliyiz ki, ictimələrimizə səbəb həyatımıza irtikab etdiyimiz xətalərin olmasıdır. Bəylə olduğunda

gəliniz günahlarımızdan tövbə edəlim və tələbi-məğfirət edib bu müsibətdə bərabər ağılhalım (Burada Ağa Hüseyn Nəzərov cənabları bir mərsiyə oxuyur).

*Çıxmasını nöh səməyə naleyi-əfğanımız?
Getdi əldən ne 'məti-həqdadəyi-ruhaniniiz.
Yetdi dövrü-çərxdən bir nəgəhan matəm bizə,
Yüz veribdir, ey cəməat, bir tükənməz qəm bizə.
Ağlamaq lazımı olub hər səati hər dəm bizə,
Çün batıbdır kəştiyi-millət, qopub tufanımız.
Getdi ol kəs kim. olurdu daima qəm-xarımız,
Bəs kimə olsun dəxi min bə 'd istizharımız.
Yanmasını atəşi-alı ilə qəlbi-zarımız,
Yağmasını göyləri ahi-dili-suzanımız.*

Burada 2-ci natiq Qəzənfər Məhərrəmov cənabları xitabə oxuyur:

- Ağalar, əfəndilər! Kədərlərinizə hər tərəfdən edilən iştirak sizə mövcibi-təsliyət ola bilər. Qədərin qəlbimizə açdığı bu dərin yaraya təvəkkül ilə müqabilə etmək üçün təəssüfati-ümumiyyədən hissədar olarıq.

Mərhum Hacı əfəndi həzrətlərinin fəzail və kəmalati-biintihasını düşünərkən və onun qoyduğu asari-xeyriyyələri nəzərə alırkən göz yaşlarımız yaralarımıza bir mərhəm kimi təsir edəcək. Mə'lumdur ki, ümüm Qafqaz müsəlmanları bu müsibətdə biz ilə şərikdir və bizim ilə bərabər matəm tutacaqlar. (Burada yenə mərsiyə oxuyan müdaviyə ediyor.)

*Ol müqəddəs və 'zi kim, ya ol mübarək sözləri
Xatirə düşdükcə, hər dəm ağladırsa sizləri,
Dağıdar etməkliyilə şən deyilmi bizləri,
Qəlbi-mə 'sumanəmizlə di-deyi-giyarımız.
Təsliyət verməkliyə yoxdursa iste 'dadımız,
Tə 'ziyət tutmaqda bəri qoy deyilsin adımız;
Həzrəti-Hacı əfəndi mə 'nəvi ustadımız,
Müstəfiz eylər sizi, əlbəttə, ey ə 'yanımız.*

Burada 3-cü natiq danışır. Ağababa Sadıqov cənablarıdır:

- Biz, məktəb şagirdləri atalarımız ilə bir müsibətdə şərik olduğumuzu zəbani-hal ilə deyil, bəlkə, zəbani-məqal bəyan etməyə cəsarət edirdik. Fəqət burada bir deyəcəyim var, budur ki, bu cənabın ülvyyəti-rütbəsinə səbəb nə imiş? Mə'lum ki, alim olmağıdır; yə'ni onun elmidir ki, onu bu qədər əziz və möhtərəm etmiş idi. Pəs lazımı budur ki, elmin nə olduğunu düşünməli və onun üçün asan yollar aramalı və onun mühəssillərinə mümkün olan qədər yardım etməli, ta cəməatimizin

gözü işıqlansın və bu qiylü qalımızın məsəlləri millətimizin arasında ziyad olsun. (Yenə mərsiyə oxuyan müdavimə! edir.)

*Tapmışıq hazırda əlliəmd ol vücuti-qaibi,
İsmii rəsmi Mustafə olduqda vardır naibi.
İşlərə şeyqəl verər əlbəttə fikri-saibi,
Dərdimiz çoxdursa, vardır şiikr kim. dərmanımız.
Lütf qılsın həzrəti-xaliq sizə əcri-cəzil.
Mərhəmət qılsın bütün övladma ömri-təvil.
Xanədanı-pakə versin ol xüda səbri-cəmil,
Görməsin artıq müsibət bir daha Şirvanımız.*

4-cü natiq Xəlilullah Öhmədov cənabları xitabə oxuyur:

- Bizim o həqiqi mə'nəvi atamız dindaranə və müstəğfiranə və məhəbbəti-ila- hiyyə ilə xəbərdar olduğu halda gözələrini qapadı. O cənabın həyatı-dindaranəsi naili-gülYan olduğuna bürhandır. Binaənəleyh dərgahi-həzrəti-əhədiyyətdən məs'ələt edirdik ki, o cənabın dərəcəti-aliyələrin müttəali edib cümləmizə səbri- cəmil və əcri-cəzil əta buyursun. Və səmimi-qəlbədən hamımız üçün tofiq istərəm və bir sureyi-fatihə ilə kəlamımı xətm edərim.

Burada hamı əfəndi cənabları şagirdani bir nitq ilə alqışladı. Bə'də şagirdan müraciət etdilər.

ŞAMAXI UYEZDİ BAKI QUBERNİYASININ...

Şamaxı uyezdi Bakı quberniyasının sair nahiyələrinə nisbətən ab-həva və mülkiyyət cəhətinə müstəid və məhsulavər bir yer olduğundan məhsulətin firavanlıq üzrə yetişdiyi şayani-təqdirdir. Bununla belə, neçə illərdən bəri öz mənfəəti-şəxsiyyələrin fəqərəyi-kasibənin acliğında tapan kəmfürsət möhtəkirlərin bu nainsafanə ticarətlərindən naşi xərmən vəqtində xalvarı iyirmi manata satılan buğdanın qiyməti bir ay keçməmiş qırx manat, bəlkə də, artıq bir məzənnə kəsb edib və durur.

Şəhərli olsun, kəndli olsun, hər həftə azuqə almaqdan ötrü həftə günlərində zəhmət ilə qazanıb və qənaət ilə yığdıqları pulu, bir əlinə dağarcığazın alıb, ürək parçalayan bir həli-iztirarda əllaflar dükənlərinin qabağında və qapan küncələrində boyun-boyuna çatıb durmaqları nəzəri-diqqətə alan qeyrətməndani-vətənin hə- miyyəti-füqərəpərvəranələri ciinbüşə gəlib bir ovniyyə şirkəti təşkil etmək təşəbbüsündə bulunmaqla iyirmi nəfərdən ibarət zəvati-giram səkkiz min manatdan artıq bir sərmayə cəmləyib şəhərin özündə və ətrafında olan anbarlardan və sair şəhərlərdən artıq qiymətə taxıl alınıb xalvarda səkkiz-doqquz manat zərərinə həftədə bir dəfə olaraq cümə günündə səkkiz yüz putdan artıq satmaqla fəqərəyi-kasi- binə köməklik etməkdədilər.

Şirkəti-ovniyyənin möhtərəm üzvləri bu işi özlərinə məxsus müqəddəs bir vəzifə bildiklərindən icrasında hər cür zəhəmatdan yorulmaqsızın səmimi bir fəaliyyətdə olurlar.

Bunların bu təşəbbüsi-xüdapəsəndaneləri sayəsində şəhərimizin kəmtəvəna kasıbları, dul və yetimdar övrləri bir növ ilə qışın taqətfərsə olan məşəqqətdən xilas olub, özlərin bahara yetirib və gözlərini xərmənin tez gəlməyinə dikiblər

İndi ikinci ildir ki, həmin şirkəti-ovniyyə hər ildə oktyabr ayından başlayıb iyul ayının axınına kimi davam edir.

Keçən il şirkətin əsl sərmayəsi sahiblərinə təslim olunduqda hər səhmə altmış manat zərər aid olmuşdu. Bu il isə daha ziyadə olacağı zənn olunur. Məna qalır isə şirkəti-ovniyyəyə təşəkkürati-səmimanənin ərzi bə'dində bərvəchi-ati bir ixtarda bulunmaq istəyirəm. Belə ki, həmin sərmayəni eyni ilə saxlayıb xərmən vəqtində ki, Şamaxıda hər ildə buğdanın xalvan iyirmidən başlayıb iyirmi beş manatdan ziyadə qiymətə olmur, bu qiymətlərə buğda cəm edilib payız və qış fəsillərində hər putun altı abbasiya satarlar isə həm füqərə ucuz qiymətə taxıl almış olurlar və həm əsl sərmayə mənfəətbərdar olur.

Zənnimcə, bu qərar ilə müdavimətdə bulunurlar isə bir neçə ildən sonra əsl sərmayə təməmiyyət üzrə sahiblərinə aid olub da bir mayeyi-təvəkkül dəxi füqəranm ehtiyacatın rəf etməkdən ötrü əldə olar.

Buraya qədər yazdıqlanm vətənimizin füqərayi-kasibəsinin ehtiyacati-cismaniyyəsi rəfinə dair olub, ümdə məqsədim isə bundan daha əhəmm və bundan daha əlzəm olan övladi-vətənin bilküllüyyə ehtiyacati-ruhaniyyələrinə aid bir neçə kəlmə möhtərəm vətəndaşlarımıza ərz etməkdən ibarət olacaqdır.

Əgərçi bizim şəhərdə məktəbin və fayidati-məktəbin nə olduğun bilməyənlər çoxdur isə, hətta üsuli-cədid üzrə tədrisin adından belə qorxanlar daha ziyadədir- lər isə də, həmd olsun, bu kimi təşəbbüsətin əsri-hazırımızda nə dərəcədə əlzəm və əvcəb olduğunu bilən qeyrətli və himmətli rüəsamız az deyildir. Ancaq bu aralıq bə zən ərbabi-qərəzlər, yə ni kisədustlar, xudpərəstlər, - məktəb açılır isə kisələrdən pul almır, - qorxusundan üsuli-cədidəni əvamünnasım nəzərlərinə bir əmri-qəbih və bir əməli-naməşru' kimi göstərirlər.

Odur ki, il yarım bundan əqdəm təşəbbüsündə olduğumuz məktəbi-milliyə- miz bu hala kimi ələcpəzir oluna bilməyir. Hər vəqt iqdamat olunur isə insafa yaraşmayan bir şeyiə buraxılıb, öz kisələrini mühafizə etmək üçün övladi-vətəni, elm və tərbiyə açları olan övladi-vətəni acından öldürüb məhv və nabud etmək istəyirlər. Bu da insaimi?..

İndi mənim kisədustlara deyəcək bir sözüüm yoxdur. Qoy onlar bu ləmət ilə mühafizə etdikləri kisələrin qəhrlərinə aparsınlar. Qoy onlar millət övladı deyil, öz ov a arın da oxutmasınlar. Mənim bir təvəqqəm, bir xahişim var isə - islamiyyət qə n, insaniyyət rütbəsi, milliyət şə'ni, məarif dərəcəsi tanıyan qeyrətməndani-vətənimizdəndir.

Ona görə də kəməli-inkisar ilə cənablarından rica edirik ki, bundan artıq övladivətənin fəlakətinə və özlərinin məs'uliyət altında qalmalarına razı olmayub, bu müqəddəs vəzifəni öncəmə gətirməkdə bəzli-himmət buyursunlar ki, inşaallah indəllah və indəlrəsul, əcrləri zayə olmaq yəqin edirəm.

QƏDİMA ŞAMAXI ŞƏHƏRİNİN...

Qədimə Şamaxı şəhərinin məxsusiyatından olan Miraxur bulağı ki, sabiqən firavan suyu ilə şəhərin bir çox hissəsini dolandırılmış, asarı-xeyri zayə olmağa qoymayan zəvati-əxyarın ədəmi-vücudundanmı, ya nədənmi, bilməm, fəqət müəxxərən gələ-gələ əksilib cüz'i bir surətdə qaldığı halında dəxi cəməət pişrövlərinin müsəməhəkərlıqlanndan bilistifadə bir zat həmin suyu özünə məxsus bilir imiş.

Şamaxı uyezdidin naçalnik Fyodorov cənablan şəhərimizə hakim tə'yin olunan gündən bu halə qədər şəhərimizin pişrəfti üçün bir çox iqdəmatda olduğu kimi, bu dəfə dəxi məzkur bulağın tə'sisin nəzərə alıb qubernatordan hasil etdiyi izn mövcubincə, şəhərin məxsusi pulundan min manata qədər xərc etməklə bərabər suyun mənbəyindən bulağa qədər xarab olmuş yolların, azmış və qəsb olunmuş suları cəm edib bulağı əvvəlki yerində tazədən tə'mir etdirib və bulağın nəhayət dərəcədə nəhəmvər olub xəndəklər təşkil etmiş olan küçəsin düzəldib, ənqərib daş ilə dəxi döşədəcəkdir. Hali-hazırda bulağın sabiqdəki miqdar suyu olmaqla belə cəməəti sirab etməkdədir.

Lakin bu firavanlıqda suyun ayağı şəhərin sair hissələrində ziyadəsincə lazım olduğu halda, heyflər olsun ki. bütün-bütünə çirkəb kürəbəndlərdən tökülüb hədəərə getməkdədir.

Mə'lumdur ki. zəlzələ hadisəsindən sonra Şamaxı tə'miratının çox hissəsi ağac və təxtədən qayırılıbdır, bu isə hər halda yanqılara uğrayacağı bədiilidir. Necə ki, bu bir-iki ildən bəri neçə yanqılar ittifaq düşübdür ki. ədəmi-alati-itfaiyyə cəhə-tincə söndürmək mümkün olmayıb, ali imarətlər və dükənlər yanib tələf olubdurlar.

Binəən-əleyh, naçalnik cənabları bu müləhizəti nəzəri-diqqətə alıb da belə bir niyyətimərhə-mətkaranədə olubdur ki. məzkur bulağın ayağın dəmir turbalar ilə müstəqimən rastəbazar içərisindən apardınb hər korpusda bir məhfəzədən əlavə, yuxarı və aşağı meydanlarda hovuzlar təşkil etdirsin.

Və zəlzələ vəqtində ianə komitetdən qalmış alati-itfaiyyə ki, bütün şəhərin malıdır və bu halda Şamaxının yuxarı hissəsində saxlanıb, onun dəxi nisfini aşağıda saxlamaqdan ötri meydanların birində itfəxanə qayıtdırın, tainki yanqı ittifa- qatında kara gəlsin.

Və bu xüsusda öz əfkarın dəfəat ilə cəməəətə mə'lum edib, icrası xərcinə dəxi onlardan himmət istəmişdir. Cəməət qəbul etmişlərsə də, eşitdiyimizə görə, bə'zi mülkədarlar belə bir əhəmiyyətli işə rə'y vermək istəməyirlər. Əcəba, əgər bu söz doğru isə zəhi müsəməhəkərlıq deyilmi?

Əminiz ki, mülkədar həzrəti bu azca xərci verməkdə imtina göstərməyib, həm öz mülklərin və həm kirayənişinlərin malın yauıqı atəşindən mühafizə edərlər. Zira, fəvqədə ərz olunan kimi, indiki təmiratımızın hər halda yanqıdan nə dərəcədə qorxusu olduğu mə'lumdur. Xudanəkərdə, bir bədbəxtlik üz verər isə, sonra peşimançılıq fayda verməz. Əlac-e vaqəe piş əz vüqu' bayəd kərd!*

BU AXIR VƏQTLƏRDƏ ŞAMAXIDAN...

Bu axır vəqtlərdə Şamaxıdan yazılmış bə'z məqalələr bir para imzalar ilə məhəlli qəzetələrə göndərilib də dərc olunub-olunmadığı gözə çarptır. Yahu! Belə namə'qulanə hərəkatlər nə dərəcədə insam heyrətə buraxır; çünki o imzalar ilə müsəmma olan əşxas əbdədən Şamaxıda belə yoxdur.

Ələlxüsus Kərbəlayı Hüseyn Nəcəfov ismli Şamaxıda bir zat olmadığı kimi, yazdığı böhtandan dəxi bir əsər olsun eşitməmişik və görməmişik. Heç vəqt Şamaxı üləması ittifaq və ittihadə bər'əks bir hərəkatdə bulunmuyublar. Bəlkə də, onlar hər halda ittifaq və ittihad təşəddarlandırlar.

Kərbəlayı Hüseyn Nəcəfov pərdəsinin dalında gizlənən vücudi-mübarəki öz vicdanına and verib, islamiyyətin buralarına toxunmamasın rica edib də, minbə'd Şamaxıya dair göndərilən məqalələrə və məktublara ziyadə diqqət olunub, xassə şəxsiyyətdə və ittihadətəoxunan məqalələrin mühərrirlərin kəmalınca tanınmış dərcinə müsəidə buyurmamaqları qəzetələrimiz müdirilərindən acizənə istirham edirik.

PADAR KÖÇƏRİLƏRİ ŞAMAXI UYEZDİNİN...

Padar köçəriləri Şamaxı uyezdinin elatı arasında hər cəhətdə ən sərvətli bir taifə olduqlarından, ya nədənmi, bilmirəm, fəqət, yaylaqda olsun, qışlaqda olsun, qalibə, mücadilə, müqatilədə olub, xassə köç etdikləri zəmanda aralarında olan qətlü qarətlər vüquunda hər dəfə eşitdiyimiz kimi, bu dəfə dəxi təfsili-zeyl üzrə şayə olmuş bir xəbəri eşitdik.

Padar rüəsasından olub və bildir öz əlində öz tūfəngi açılmaqla məqtul olan İbad namın oğlu Ağalar həmin may ayının yeddinci günündə əğnam və məvaşisi ilə bərabər sakin olduqları binalarından hərəkat edib yaylağa əzimət edərkən Kūduri düzü denilən yerdə gecələyib qalırlar.

Bu xəbəri yenə Padar rüəsasından Saday namın oğulları eşitdiklərində, məzkurun köçün orada saxlatmaq və öz köçlərini qabağa salmaq qəsdı ilə haman yerə azim olmaq istədiklərində ataları olan Saday övladının bu gedışindən bir hadisə törənməsin dəyə, onlara mane olub, haman gecə özü rakibən Ağaların köçünə

* Tərcüməsi: Hadisə üz verməzdən əvvəl qarşı alınmalıdır.

gəlib də orada tövqif etməyi müşarileyhə təklif edir. Ağalar isə qəbul etməyib, işləri davaya, atışmaya müncərr olduqda Saday məqtul və bir çox qoyunlar tələf olur.

Budur bizim Padar rəislərinin ittixaz etdikləri məsləki-cəhalətkarane!..

Ah!., ah!.. Vətəni-əzizimin zavallı övladı cəhalət qurbanları olmaqdadırlar, olduqca da halaldan, haramdan qazanılmış pullar imanlı şahidlərin, insafılı vəkillərin, daha kimlər və kimlərin ciblərinə doldurulub abruyi-islamıyyəmiz dəxi əcnəbilər qapılarında tökülməkdədir... İnsaf...

Bundan da bətər olurmu zillət?!

Qardaşlarım, eyləyin bir ibrət!

VƏSAİTİ-MƏ'LUMƏ İLƏ E'MALİ-FİKR...

Vəsaiti-mə'lumə ilə e'mali-fikr sayəsində ixtira olunmuş dəmir yollar və para-xodlar küreyi-ərzədə vəqə olan bütün məmləkətləri, şəhərləri, hətta bə'z qəryələri biri-birinə rəbt və vəsl etdiyi bir əsrdə, bədbəxt Şamaxı, bilcümlə lətafəti-zahirə və batinədən məhrum olduğu kimi, bilküllüyyə ölkələrdən də ayrılıb sürüdən geri qalmış bir quzuya bənzəyir ki, səhrayı-nisyanə atılıb qalmışdır. Belədimmi?

Yox! yox! Quzu isə onda bir mələmək hissi, bir də ana məhəbbəti vardır. Şamaxı bunlardan dəxi məhrumdur. Bəlkə də, qanqren (mövti-üzvi) olmuş bir üzvə şəbihdir ki, təbiblər təcviyi ilə kəsilib atılmışdır?

Səyyaleyi-mədəniyyəti bədəni-ələmdə cari etməkdə üruq mənziləsində olan dəmir yolların şəhərimizdən kəsildiyi üçündür ki, bu gündən sevgili vətənimiz büsbütün ruhsuz, hissiz belə qalmışdır.

Şamaxıdan Kürdəmir mövqəfinə qədər yetmiş iki verstlik məsafədə olan birçə şosa yolumuz var isə, onun dəxi dördədən bir hissəsi dağ və təpələr olduğundan məəda, Ağsu denilən böyük bir qəsəbənin yanında şiddəti-seylan ilə cərəyan edib yolumuzu kəsən bir nəhr vardır ki, neçə illərdən bəri körpüsüz qaldığı cəhətinə əhaliyə və müsafirinə malən və nüfusen hər ildə ziyadəsincə xəsarət yetirməkdədir.

Müddətlərcə qürbətə qalib vətən həsrəti çəkən zavallı müsafirlerimiz hini-övdətlərində həmin nəhrdən keçincəyə qədər vətənlərinə gələ biləcəklərinə mütməin ola bilməyirlər.

Vaxtilə bu nəhrə qurban olanlar dəxi az olmayubdur.

Hasili-kəlam, bütün qitəati-xəmseyi-ərzi istirahət və əmniyyət ilə gəzmək mümkün olduğu bu əsri-hazırda Kürdəmirdən Şamaxıya, Şamaxıdan Kürdəmirə əzimet edəcək olan müsafirilər bu nəhrdən əmin ola bilməyirlər.

Zira, bu nəhrdə qorxu yalnız sel cəhətinə deyil, bəlkə də, bu seylixürüşənin içində yuvarlanmaqla gəlməkdə olan daşların cəhətinədir ki, insan deyil, filə də toxunur isə həlak edəsidir.

Hansı tacir və müsafirdir ki, bu nəhrdən az və ya çox zərərdidə olmayublar? Hansı ildir ki, əhali malən və nüfusen bu nəhrə qurbanlar verməyiblər?

Nili-mübarək hər sənə misirlilərdən bir qurban almaqla qənaət edirmiş isə də, bu namübarək nəhr ildə bizdən yüzlərcə qurbanlar alır da qane olmur.

Misirliləri ildə bir qurban vermədən müstəğni edən həzrəti-Ömər rəziyallahü ənh idi. Lakin bizləri ildə yüzlərcə qurban vermədən təxlisi-griban etməyə həzrətlərin neçə-neçə peyrəvilərinə ehtiyacımız olduğu halda, əsəfən bir nəfər də olsun tapa biləcəyikmi? Yə'ni Ağsu cəmaətindən olsun, Şamaxı əhlindən olsun, elə zəvati-möhtərəmə tapılacaqdımı ki, bu xüsusda lazım olan yerinə ərizə verib həmin nəhrin üzərində bir körpü tə'mir etdirməyi hökumətdən xahiş etsinlər? Heyhat!

Hələ təəccüb burasıdır ki, bu nəhrdən hansı birimiz zərərdidə oluruq isə, qəza- dən belə varmış, - deyə təsəlli alıb da sakit otururuq. Canım, qəzadə nə təqsir? Qədərdə nə günah?! Təqsir və günah isə bizim deyil də, kimindir? Nəhrin üzərində körpü olur, körpüdən də səlamət keçilir.

Bunu bildikdən sonra, aqlamayan uşağa məmə verməzlər, - deyə bir həqiqətin meydana olduğu düşünüb də bu xüsusda bir tədbir etməyimiz lazım deyilmi?

Ah! Mən bu sözləri kimlərə deyirəm, yaxud kimlər eşidəcək? Ey Şamaxı əhli! Ey eşitdikcə müsamihə edən vətəndaşlar! Qorxmayın! Bu dəfə sizə məktəbi-millî açın demirəm ki, insafa yaraşmayan şeyiələrə övladi-vətən təkfir oluna. Mən bu dəfə sizə Ağsu çayının üzərində körpü tə'miri üçün hökumətə ərizə verin, deyə rica edirəm.

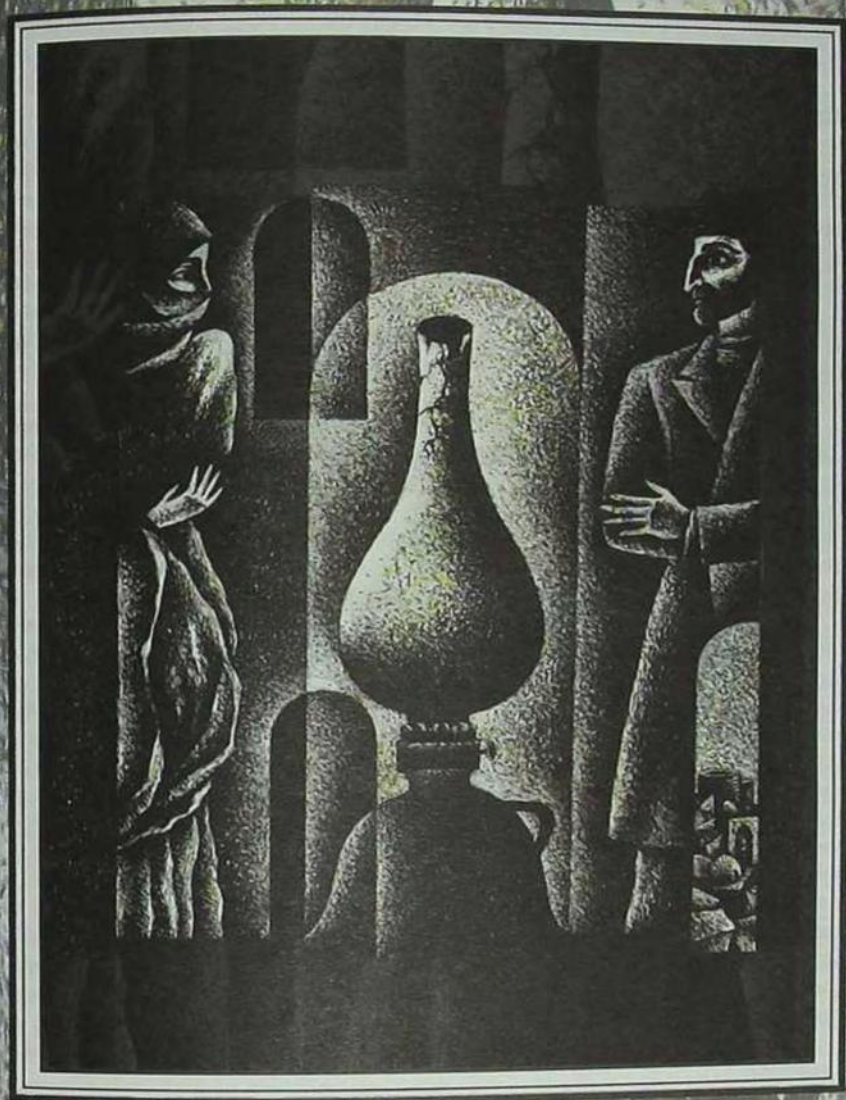
Bu gün mayın 12-ci günü şəhərimizə poçt vürudu günü olduğu halda, Ağsu çayında suların daşmasından tə'xir edib gəlmədi.

* * *

Mayın onunda Şirvan yaylaqlarında külək və çovğun ilə bərabər yağan şiddətli qarlardan köçərilərə bir çox zərər isabət edibdir. Uzaq yaylaqlardan hələlik xəbərimiz yoxdur isə də, şəhərin təqribən on beş verstliyində olan Kürdəmiş, Avaxıl və Nağaraxana yaylaqlarında at, inək və ulaq tələfatından əlavə, təxminən iki yüzə qədər qoyun həlak olubdur.

BAHARDAN İKİ AY YARIM KEÇİR...

Bahardan iki ay yarım keçir isə də, bu il Şamaxı və ətrafına qaliba yağmaqda olan yağmurların cəhətinə iki gün də olur isə mütəaqib gün üzü görməyib, bir xoş havayı ziyarət edə bilməmişik. Hələ qış libasından çıxma bilmədiyimizdən qət'i- nəzər, bə'zən qoca kişilər dükanlarında manqal qoyub atəşə qızındıqları dəxi gözə çarpır. Bundan qiyas olunsun ki, qışm məşəqqətindən xilas olub yazı çıxmaqda sevincək olan füyürayi-kasibin nə dərəcədə fəlakət ilə güzəran etməkdədirlər.....

Güzaştə əz in şəhərimizin şərq, qərb və cənub cəhətlərində olan Pirsəid Rus Zoğalabad çaylarının bu axır günlərdə aşib-daşması əhaliyə və köçərilərə hər gün minlərcə zərər yetirməkdədir.

Gün keçməz ki, bu çayların birinin, yaxud üçünün də əhaliyə yetirdiyi zərərlərdən bir xəbər eşidilməsin.

İllərdən bəri belə xəbərləri eşitməklə qulaqlarımız dolan biz cəmətdə dəxi bu kimi mühüm vüquata əhəmiyyət verməyib, sakit oturmaq adət deyil, təbiət olub getmişdir. Ən gərəkli bir məsələdən ötrü bə'zən bir müzakirədə oluruq isə də nəticəyə-kar həməən binətəcəlikdən maəda bir şey olub qalır da; necə ki, səbiqdə eşidirdik ki, zəlzələ vaxtında sair şəhərlərdən ianə iinvanilə yığılıb göndərilən pul-lardan bir məbləğ ayrılib ki, onunla Zoğalabad çayının üzərində mərhum Hacı Ağa Rəhim bəyin binakərdəsi olub bu gün şikəstə-bəstə qalan körpü təmir olunsun Olundumu?.. Hansı ki, bu körpü yalnız Şamaxı əhlinin deyil, bəlkə də, ümum köçərilərimizin və bütün əhli-dəhatımızm bədənində ruh mənəzələsində kimi lazımlı tək birəcə yolumuzdur.

Əgər həmin şikəstə-bəstə dediyimiz köipü şiddətlə hücumavər olan bu ilki sel-lərdən səlamət qala bilməz isə, əmvatı-müslimini dəfn üçün qəbristanə çayın selindən keçə bilmədiyimizdə nə edəcəyik, bilmirəm...

Bu fəqərəti yazmaqdan ümdə məqsədim Şamaxı uyezində olan çayların bə'zi-sinin bu axır günlərdə əhaliyə yetirdiyi xəsarəti ərz etməkdir. Hər tərəfdən çox xəbərlər eşidirik isə də inandığımız bunlardır: Girdman çayı bir neçə qaramal apar-dığından maəda, lahuc Hacı Teymur namın dəxi evin aparıbdır.

Ağsu çayının nəhayət dərəcədə cərəyan edən şiddətli selindən tələf olan hey-vanətdən başqa zərərdidə olan bağlar nə qədər isə, bizə yetişən xəbərə görə Ağa İsa bəy, Məşədi Həmid, Xəlilüllah və Məşədi Əhmədin bağlarıdır və bir də Davar bağıdır ki, onu sel bittəmmam aparıbdır. Mayın 19-cu günü Şamaxı tüccari-mö'təbə-ranından Məşədi Məhəmmədsadiq Güləhmədov Kürdəmirdən Şamaxıya gəlirkən Ağsu çayının kənarına varid olur, çayda artıq sel olduğuna görə keçməyib, çayın qərb tərəfində olan Şıx Məcid kəndində mirab Məşədi Əbdüləzizin evində gecələyib qalır, sübh suyun əqəllən bir arşın azaldığı müləhizə etməklərinə görə faytonçusu olan Məhəmməd namın faytonunda əyləşib çaya daxil olurlar. Az getməmiş sel faytonu çevirir. Məşədi Məhəmmədsadiq isə özü ilə bərabər gətirdiyi qanovuz tayından əl çəkib, faytonun içindən çıxır; bərəket versin ki, faytonu su çevirdikcə, yuvarladıqca fayton üzərində özün müləhizə etməyə müqtədir ola bilir. Bu əsnada Ağsu yüzbaşısı həmiyyətli Əliövsət və məzkur Məşədi Əbdüləziz raki-bən özünü yetirib müşarileyhi və faytonçunu xilas edir. Qanovuz tayın sel bir qədər apardıqdan sonra onu dəxi tuturlar. Çamadanı və mabaqi əşyası axıb gedər və gedən şeylərdən bu vəqtə qədər bir xəbər yoxdur və faytonu yarım tələf halda çıxardılar.

CÜMƏ

Sərləvhəmidə olan «Cümə» kəlməsi bu günə qədər hər kəsə mə'lum imiş kimi sayılır idisə də, lakin bu mə'lumiyyət səthi və zahiri olub əsl həqiqəti və mahiyyəti bu günün cümə adı ilə təsmiyyəsinin vəchi namə'lum bir halda qalırdı.

Bu axır illərdə qəzəta və jurnalların ələmi-islamda müntəşir olmasından müsəlmanlar da fi əl cümlədə olur isə bu təqəza pəsəndidə olub bir para əmrlərə girişmək və şüari-islam olan bə'zi şeylərin əhyasına təşəbbüs olunduqda cümə günləri dükən və bazarları bağlamaq adəti dəxi onların sırasına keçdi.

Hər nə qədər dükənləri bağlamaq cümə günləri görülcək əməllərin müqəddiməsi olub yavaş-yavaş əsl mətləblərə girişmək ümidi-əbəslə olur idisə də, lakin bizlər bu müqəddimə ilə kifayətlənib əsl mətləbi büsbütün xatirdən çıxartmış olduq.

Demək istəyirəm ki, qəbul-ül islami ürfiyyədə denilib əyyami-səadətdə cümə adı ilə təsmiyə olunan bu yövmi-mübarəki ancaq iki ildən bəri tanıya bilmişik isə də, bu da keçmişdə olduğu kimi, genə səthi bir surətdə olub bilkülliyyə zahiriyyə-yətdən çıxmamışdır.

Sami bəy mərhum Qamusı Türkisində yazır: Cümə həftənin altıncı günü ki, cəmət ilə qılınır bir namazi-məxsusi olub, cəməti-müsliminin cəm olduğu gün olmaqla böylə təsmiyə olunmuşdur: Cümə günü Cümə namazı. Bəli, cümə günü!? Cümə namazı!? Yox, yox, canım! Bu bizcə böylə degil. Cümə günündə hava xoş olur isə diltövr avı, qırğı avı, seyrü siyalət, kef, ixtilat, sazəndə, nəvazəndə, zurnaqaqaval, tapançabazlıq...

Hava xoş olmaz isə bəza dükənlərin bir qapısını açıb, bir qapısını aralı qoymaqla gizli-gizli vürüş etmək, yaxud laübalı boş-boşuna gəzmək və hərzədarlıq etmək, u u u u.

Müsəlmanların məhz ictima' və ibadətləri üçün və z olunan belə mübarək günü pərişançılıq və üsyançılıq ilə əncəmə yetirmək. Bizcə, cümə bunlardan ibarətdir. Dəgilmi?

Şəhərimizdə gözəlcə qiraət-xanamız olduğu halda əhlimiz tərəfindən boykot olunmuş kimi olduğu üçün hələ sair günləri demirəm, hətta cümə günündə dəxi iki nəfər adam oraya getmir. Güman olunmasın ki, qiraət-xanəni guya boykot edənlər məscidə gediyorlar. Xeyr!

Xeyr! Əgər böylə olmuş olsaydı, bizim bu məqaləni yazmağa ixtiyarımız ola bilməzdi.

Əhli-sünnət və əl-cümlə ilə cəmiyyəyə məxsus Cəməyi şərbafımızda hələ şah da bilir ki, şərfə sənəmmənzərdir məsəli meydanda olduğu halda cümə namazında qırx-əlli nəfər hazır olmuyorlar. (Əzancarında və Zəncamanda.) Biz şamaxılılar nə axirətimizi təhsil üçün məscidlərimizə cəm oluruk ki, əqəllən cəmət ilə bir yərə iki rük'ət namaz qılmaq feyzini dərk edək. «Kim nə bilsin, bəlkə də. Şıxımız məhləsi əhli dəxi həmin mülahizə ilə məscidlərinə pişnamaz götürümlər». dünyamız pişrəfi üçün bir ictiməimiz olur ki, minlərlə balıq olan ehtiyacatımızın fəməhələ birin müzakirəyə qoyub bir tədbir axtaraq.

İbadət ki etmirik ictimamiz isə də fəqət seyd üçün təşkil olunan ictimaməldirdir ki, o da hər halda min günə iftiraqlara səbəb olur. Xassa, cavanlarımızın ictimaa seyriyyələri, bəli, cavanlarımızın ictimaa seyriyyələri!

Mən qətiyyəən seyrə gedilməsin, demirəm. Baharın lətəfəti-təbiəyi olduğundan hər kəscə mətlub və bilətəbi insanın qəlbi ona məczub olduğun bilmiyənlərdənəm. Bahar məfrəhruh insaniyyəət və məhrəkhiiss adəmiyyəət olduğu üçün seyrinə insaniyyəət ruhu və adəmiyyəət hissi ilə getməli. Və irfaq izharından dəxi:

*«Bərq dərxətən səbz dər nəzər huşyar
Hərfərəqəş dəftərist mərifət kərdkar» **

- beyti-ürfanməzaqımızın mütalie etməlidir, nəinki bizim xanlarımız kimi ki, əksəriyyə seyrələri qumar, şərəb və axşama kimi tapança atmaqdan ibarətdir. Hələ onlardan sual etməlidir ki, canım, boş-boş havaya bu tapança atmaqdan nə həzz alırsınız? Yox! Yox! Bu sualları onlardan etməyə haqlı ola bilmərik. Zira biz onları tərbiyə etmədik, məktəbdə oxutmadıq, onların səadətina, əxlaqına, hasil-kəlam, onların islamiyyətinə belə xidmət qılmadıq. Ata olub da onların bərsində atalığ həqqin ifa etmədik. Bəhraxın onları aq oluruq. Biz bu sualları özlərimizə verməliyik ki, neyçün övladımız haqqında bunca əfalan rəva görürük? Və nə səbəbə onların zayə olmasına razı oluruq? Və yenə onlar üçün məktəbi-millii açib tə'lim etdirmirik? Və halonki məktəbi-millii bədəni-millətdə ruh məsabəsində olan bir üzvi-şərifdir ki, onsuz bütün üzvlərin məhkum-fəna olması bədihidir, ona görə də dübarə və səhhar olaraq şəhərimiz üləma, rüsa və tüccandan rica edirik ki, vətəni-əzizimizin laməhalə indiki mə'sum balalarına tərəhhüm edib də iki ildən bəri təşkil niyyətinə olduğumuz məktəbi-milliyəmizə xüsusunda ənqərib bir binagüzərliqlə bu mübarək əsası tə'sis etsinlər. Yaşasın övladi-vətən atlasma, insaniyyəət və islamiyyəət əhyasına, məarif və məktəb icrasına bəzl-himmət və sərfi- həmiyyəət edən zəvati-möhtərəmə!

TƏŞƏKKÜR

Şamaxı realni uşqolasının poçotni popeçitəli olan tüccar mötəbərlərindən məftürul əfkar Soltan İskəndarov cənabları Şamaxı şəhər uşqolasının bir çox füqərə şagirdlərinin mədəmət təhsil (təhsil almaşına tərəfdar - A.B.) olaraq oxumaq məxaricini öhdəyi-cavanmərdanələrinə götürməklə bərabər, bu dəfə dəxi təhti-ida-reyi-acizanəmizdə bir otaqdan ibarət olan «Məktəbi-Ümid»in böyüməsi yolunda etdikləri təldir-korəmkəranələrini qəbula tövsihməkan (qəbul edib, əməl edib - A.B.) etmiş olduğumuzda məktəbimizə olan iki skamyə və iki dasqa artırmaqla nütəəlimlərimizi və kəndimizi məmnun buraxdılar.

* Tərcüməsi: *Ağacın yaşıl yarpağı
gözə işıq verir.
Daftərin hər vərəqindən*

Bu himmət alicənabənələrinə qarşı səmimi təşəkkürümüz bəxtində vüdi kibi mövcudiyəti ilə müftəxir (fəxr edən, öyünən - *A.B.*) və mübahat (iftixar, fəxr, öyünmə - *A.B.*) edəcək olduğumuz zəfət-məarifpərvəranelik vətənimiz və millətimiz arasında əmsali-zəbadətin dərgahi-xudadan rica və təmənna edəriz.

Yaşasın Soltan İsgəndərov cənabları!

MÜHƏRRƏRAT

Fikrimcə:

137-ci nömrənidə «Həftəyi-ədəbi» ünvanı altında nəşr etdirdiyimiz məqaləyi-müfidiyi oxuduq. «Şimdi gələcək həftəyi-ədəbi üçün bir sual irad ediyoruz ilax...» məfəidinə gəlincə, qəzətinizin fəqət Bakı şəhəri üçün olmayıb, Qafqazımızın mahalibəidəsinə şümuli olduğu mə'lumunuzdur. Binaən-əleyh bir həftə müddətində uzaq vilayətlər ilə mürasilat üçün zaman kifayət etməyəcəyindən, bu müddətin on beş gün olmasını müqərrər etsəniz, daha münasib olur zənnimi arayı-müsiibənizə ərz ediyorum.

XAQANI

Ulularımızdan eşitdiyim

Şirvan xaqanlarından, - xaqani-kəbir Mənuçöhr olsa gərək, - bir gün erkən ova getdiyi əsnədə Şamaxının şimal-qərbisində, ən yavıq bir məhəldə vaqe Məlhəm kəndi kənarından keçərəkən, pişvazı üçün kənd əhlindən bir kimsənin gəldiyini görmədiyi halda ancaq çıpırtı yığmaqla məşğul gördüyü bir uşağı yanına çağırıb demiş ki:

- Oğlum, sizin kənddə ən böyük kimdir?
- Əmi, bizim kənddə ən böyük gamuşdur.
- Oğlum, mən oylə böyük demədim. Bunu demək istədim ki, sizin kənddə

adam qabağına çıxan kimdir?

- Əmi, bizim kənddə adam qabağına çıxan itdir!
- Yox, canım, yə'ni ağsaqqal adam kimdir?
- Əmi, adam istəsən mən, saqqal istərsən bilməm.

Şah gülərək:

- Oğlum, söylə baxayım, sən burada nə yapırsan?
- Əmi, mən burada çör-çöp toplayıram!
- Oğlum, çöp mə'lum, çör nədir, acəba?
- Əmi, çöp ayaqda duran, çör isə yerə yıxılmış çıpırtı deməkdir!

Uşağın bu sözləri xaqanın xoşuna gedər, bir qızıl çıxarır.

- Al, oğlum!

- Nədir o?
- Bir qızıdır, sənə bağışlıyiram.
- Sağ ol, əmi! Mən istəməm!
- Nəyə?
- İstəməm, çünki anam məni çör-çöp yığmağa göndərmiş, bu qızılı göstərsəm sorar ki, nerədən buldun? Şübhələnir də, sonra sənə açıqlanar.

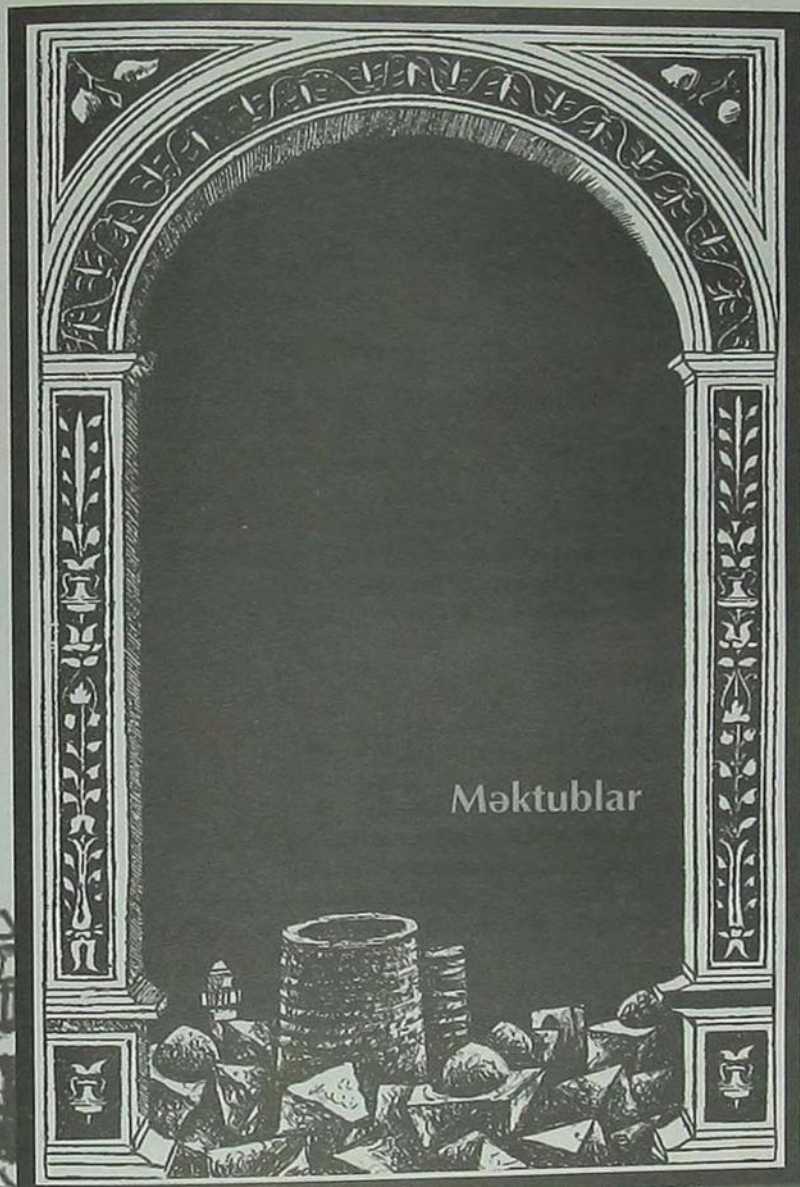
- Oğlum, mən Şirvanın şahı xaqanam. Anana söylə ki, qızılı mənə xaqan verdi.

Uşaq tə'zim edər:

- Şahım, oylə isə heç alamam, çünki padşah adama ehsan edər, bir qızıl verməz ki!.. Çox... çox versin gərək! Anam da deyər ki, gərək sənə padşah çox versin, sən bu pulun qalanını nə yapdın?

Kiçik bir uşaqda bu böyük iste'dadı görən xaqan uşağın oxursa, şübhəsiz, gələcəkdə böyük fəzil bir şəxs olacağına əmin olduğu cəhətlə, uşağın atasını ehzar etdirib onun oxuma məsarifinə kəfil olacağını və'd ilə uşağın bir alim zətin təhti-tərbiyəsinə verilməsini vüzərayə əmr edər.

Əvət, oxumaq bərəkəti sayəsindədir ki, məlhəmli dülgər Əli kişinin oğlu Şirvan şahlarının sərmayeyi-təfəxürü olan «Xaqan» ləqəbini onlardan almağa kəsbi-ləyaqət edib. Xaqanı Şirvani kimi bir şöhrəti-əbədiyə nail olur ki, bu gün bütün üdəba, şüərə və füzələ indində şayani-təqdir olmaqla biz şirvanlılar, xəssə biz Şirvan şairləri onunla təfəxür etməkdə haqlı qalıyoruz. İştə, oxumanın bəxş etdiyi fayda budur!

Məktublar

I

Müdir əfəndim!

Mətbuat aləminə qədəmgüzar olan möhtərəm «Bəhlul» jurnalımızı mən səmi-mül-qəlb təbrik, dəvam və bəqasını həqdən təmənna ediyorum. Məlfıfənizdə əxbar, əş'ar və müştəri təmənnasında bulunduğunuzdan dolayı ərz edirəm üç-dörd ay olur ki, dükan açıb kəsbkara məşğul olduğundan, idarələrə mə'lum olduğu kimi, əxbaməvisliyi bilkülliyyə tərək etməyə məcburam.

Və kəza müştəri aramağa daha kəsratı-məşəğilimdən vəqtim qalmadığı üçün cənablarımızdan münfəiləm.

Ancaq həyati-milliyəmizə dair şe'r yazmaq ilə müavinətinizdə bulunmaqda olacağımı, yazdığım şe'rləri imzasız dərc etməiniz şərtilə və'd ediyorum.

Ələkbər Sabir Tahirzadə Şin'ani

Bə'd-əttəhrir. Əfəndim! İnsafsız adamlar az deyildir; bəsa ola bilər ki, bir şəxsin, ya bir əmrin əleyhində mənim əqidəmin bər'əkəsi olan qərazi-şəxsiyyə, xahi-şi-nafsaniyyələr sayəsində məktublar yazılsın, sizi inandırmaqdan ötrü mənim adım ilə imzalıyıb göndərisin, siz də aldanasınız. Ona görə lazım gətirir ki, əvvələn, mənim şiveyi-xəttimə diqqət buyurub tanıyasınız və səniyəm, minbə'd sizə göndərəcək olduğum kağızda imza qoymuyub, əvəzində sizin poçta nömrənizi yazacağam (248).

II

Fı 17 yanvar 1908

Şamaxıdan

Qoridə maarifpərvər Sultan Məcid Qənizadə hüzurlərinə!

Bə'd-əssələm, himmətzədə pərvəranələri sayəsində yazdıqları məktubi-ali rasidəyidəsti-minmətdarımız oldu İxtar: kəndi alış-verişimə dair rusca danışmaq, imza etmək və paketlər ünvanı yazmaq kimi şeylərə müqtədirəm. Rusca qələmə alınmış yazıları layiqincə oxuya bilmirəmsə də, çap olunan kitabları bir əndazəyə qəder oxuram. Vəqt müsaidə edər isə mütəliatda, mükəlimatda bulunduğumca, əmrimə kafı dərəcədə rusca yazmağa, oxumağa və danışmağa müvəffəq ola biləcəyim bədihi olsa gərəkdir.

Mətrik şəhadətnaməsi hazırdır isə də, Şamaxı şie qazisi uyezdimi olduğundan qanun mövcubincə attestat şəhadətnaməsi Bakıda qubemski qazidən alınmalıdır. Ona dəxi müvəffəq olmağım vasitə ilə olur isə Bakıda çox zəvat tapa bilərəm...

Mirzə Ələkbər Sabir

Məktubumun üzərində olan paketin rusca yazısı kəndi xəttimdir.
Baqi ixtlas və məhəbbət, əfəndim.
Həqiqi dostum Firidunbəy cənablarına müxlisənə salam edirəm.

Mimisiriz Ələkbər Sabir Tahirzadə Şamaxı.

Bə'd-əttəhrir:

Bu gündən e'tibarən naçaluikə orizə verib əxlaq şahadətnaməsi almağa mübadirət etdim. Şahadətnaməni alandan sonra Bakıya imtahandan ötrü getməliyəm Çarçəsm intizar ilə cəvabınıza müntəzirəm.

Fi 27yanvar 1908

Şamaxıdan

Qoridə dusti-dirin və bəradəri-sədaqət ayinim Sultan Məcid hüzuri-şəriflərinə!

Məktubi-məvəddətüslobunuzu ikinci dəfə olaraq dəsti-şükranə aldım. Həqqi-acizanəmdə ibzal buyurduqları təvəccöhəti-alilərinə qarşı təşəkkürdən acizəm.

Ümum əbnayi-vətən uğranda bəslədikləri hissiyyati-millətpərvəranələri ərzi-təşəkkürə mövciəb ikən acizləri kəminin qələmi-şikəstərəqami o təşəkküratın ifasından aciz olduğu təbiidir.

Asari-naçizanəm cəhətinə təşviq və təhris babindən tövsif və təcridə yazdıqları bəyanati-alilərinə izhari-itminan edərək üdəbə və şüərayi-əsrimizə rəhleyi-tədrisində feyzi-ifadələri ilə müstəfiz olmağa çox müştəqəm.

Hissiyati-sədaqətpərvəranələri ilə acizlərini məarifə xidmət və müəllimlər sırasına cəlb etməyə iqdəm buyurduqları də'vətnamələri bir səmimi məhəbbətdən nəş'ət etdiyin dərk edirəm. Yoxsa o rütbəyi-üzmayə ədəmi-ləyaqətimi kəndim gözəlcə hiss edirəm.

Bəli!

*Didey-e pak in çənin biuəd,
Nazənin comle nazənin biuəd*.*

Bari şimdilik lazım olan şahadətnamələri hazırlamışam. Bir neçə gündən sonra Bakıya getmək xəyalında varam. Həqiqətən, siz buyuran kimi sabun və cızlaq tiyanının qırağından qurtarıb, bir neçə dəqiqə ömrümdə insan kimi asudə nəfəs çəkib, ehtiramati-mövhibeyi-vidcəniyyəmi sevgili millətimin tərəqqi və təalisi yolunda ərseyi-şühudə qoymaqlığımi bargahi-həzrəti-qaziyül-hacətdən müstəmədanə niyəz edirəm.

* Tərcüməsi: *Pak görür pak görən nəzər hamın.
Nazənin-nazənin görür hamın.*

Hələlik imtahan məsələləri ilə dolaşmaqdayam. Bu əqəbəyi keçdikdən sonra vaxtım müsaidə etdikcə rusca öyrənməyə sə'y edəcəyəm. Baqi ixlas və məhəbbət.

Əli Sabir Tahirzadə Şirvani

IV

Fəzilətli Sultan Məcid Qənzadə hüzuri-şəriflərinə!

İxtar:

Mənim imtahanım xüsusunda Bakı qubemski məclisin təyin etdiyi gün ki, həmin aprelin 11-ci günü idi, Bakıda olub cami-şərifdə imtahan verdim. Attestatım isə əngərib şeyxülislam idarəsindən gələsindir.

Aprelin səkkizində Tiflisdə idim. Çox istərdim ki, oradan xidmətlərinizə gəlib, sizi və qaibənə dost dutduğum Firdunbəy cənablarımı ziyarət edəm. Bəxtin ədəmi-müsaidətindən, vaxtın tənqliyindən Bakıya qayıtmağa məcbur oldum. Ona görə də çox təəssüf edirəm. Müşarileyh cənablarına müştəqanə səlam edir, feyzi-ziyaratinə nail olmağımı dərgahi-həqdən niyaz edirəm. Baqi ixlas və məhəbbət.

Şamaxıdan Ələkbər Sabir Tahirzadə 23 aprel 1908

V

Maarifpərvəri-möhrtərəm Sultan Məcid Qənzadə hüzuri-alilərinə!

Rüf ətli bəy əfəndim!

Sabiqdə məhəlli qəzetələr vasitəsilə nəşr olunan mənsəbiniz dənəzliniz xəbə-ri-hüznəvərinə hər nə qədər qəzetə idarələri təkzib edirlər idisə də, bilikülliyə əmniyyəti-qəlb hasil olmuyordu. Binaənəleyh bu xəbəri-küdurətəngiz Şamaxıda olan dostlarımız üçün bir mayeyi-alam, bir məbdəi-əkdar olmuşdu.

Bunu mütəəqib dusti-həqiqimiz Mahmudbəy cənablarına və nuri-çəşmi Məhəmmədtəqı bəradərimizə tərəfi-alilərinə irsal buyurulan məktublara o sözlərin əsassız olduğunu yazmış olduğunuzu bilmişdik. Bilmişdik isə də, yenə rahat olamuyorduk. Ta ki, qəzetələrdə təbdili-mənsəb xəbəri-məsərrətəbxəşələrini oxumaqla məfövqülhədd məmnun olduq.;

Bu mənsəbi-alilərin təbrik ilə zati-ədiəbanələrinin yövmenfəyövmen tərəfi rütbə etməkləri ilə millətə xidmətdə paydar və bərqərar olmaların cənab həqdən ən səmimül-qəlb niyaz edirəm.

Acizlərinə gəlincə, bu vaxtə qədər çarçəşmi-intizar ilə yolunuzu gözləyəm ərin ən birincisi mən idim. Zira zati-fəzilətməabləri ilə məvasilətmizi arzu edirdim. Həm də kəndi əfkari-məxsusəmi şifahi olaraq ərz edəcəkdim.

Nə edəyim ki, Şamaxını ədəmi-təşrifinizlə bu məqsədinə müvəffəq olamadım.

Mirzə Ələkbər Sabir

Şimdi müsaidə edər isəniz burada olsun kəndi halımdan bir qədər yazmaq istəyirəm.

Əvvələn, Şamaxının halı sizə mə'lumdur. Siz də bilirsiniz ki, bura mənim kimi-lər üçün bir zindani-fələkətşümlüdür. Odur ki, getdikcə məişətim tənəzzül ediyor Əvət, bu tənəzzülü mən də sevirəm; çünki iştiyaq və məhəbbətim elm və maarifədir. Boylə olduğu üçündür ki, beş ay olur ki, mədari-məişətim olan dükanoğazımı füruxt edib, üsuli-tədrisin əməli olaraq qanun və qəvaidin təhsil üçün fəzilət-məab Əbdülxahq əfəndinin məktəbinə getməklə bərabər, məktəbə lazım olan ülumə də kəsbi-bələdiyyet etmişəm.

Hala iki aydan ziyadədir ki, o məktəbdə uşaqlara tə'lim edirəm. Həm də tə'li-mimi təqdir ediyorlar.

Şimdi əcəba nə ediyim? Bir yer yox ki, oraya tə'yin olunub da vəzifəmi icra edəyim.

İki ay bundan müqəddəm «Tazə həyat»da Bakıdakı «Səadət» məktəbinə iki nəfər müəllimin lüzumi bəbində bir e'lan var idi. Bu eManı görərək mən də oraya bir ərizə verdim.

Bu anə qədər bir xəbərim yox. Bilmirəm nasıl oldu?

Bunlara o qədər əmniyyətim yoxdur. Yalnız ümidim sizədir ki, təhri-idarəniz- də və ya başqa yerlərdə məhlul bir yer bulunar isə orasını acizləri üçün qazanmağa çalışacaqsmız.

Hər halda mövqei düşükdə bəndələrini fəramuşi-xatir etməyib, məmnun edə- cəyinizə əminəm. Baqi ixlas və məhəbbət.

*Əli Sabir Tahirzadə Şamaxı
17 avqust 1908*

VI

Sultan Məcid hüzüri-şəriflərinə!
Davərim, əfəndim!

*Ke dəst-e teşüie migirəd bər abi?
Xodavəndane fəzl axər səvabi!**

Keçən sənə öz həmvətənlərimə xidmət etməyə himmət bağladım. Lakin bu xidmətlərə qarşı onlardan mükafat əvəzinə aldığı mücəzatlara da pək ağladım... Daha taqətim, taq və səbrim başa gəlir. Yusif kimi ixvan əlində əsir qalmışam. Birisi silli ilə üzümə urur; ağuşi-məhəbbət açib o birisi tərəfə yönəldikdə yumuruğun başıma zolluyur; ondan rugərdən olub başqasına mütəvəccəh olduqda

* Tərcüməsi: *Təşnələrə əl tutar kim bir qaşığı su ilə?
Fəzilət əhli, axır səvabə hümmət eylə*

döşümdən itəliyin, ağzuma urur; ona dal çevirəndə digəri dalımdan urur, ağzi üstə yıxılıram...

Halım fəna, güzəranım bir qəmli faciə mənziləsindədir...

Bir daha Şamaxıda qalmağa tabü təvanım qalmıyıbdır. Bir nəfər həvadar və qəmxarım yoxdur. Yənə sizə ümidvar olub da dədsər verməyə cəsarət edirəm.

*Baz arnədəm be dərgəhe to ilticakonan,
Gər hacətəm rəva nəkoni ru koca koutəm?**

Acizənə istidə edirəm bundan artıq mənim burada «katorqa» cəzasına məhkum olub qalmağıma razı olmuyasınız. Lütf və mərhəmət əlinizi mənim tərəfimə uzadıb, bu cəhənnəmdən məni xilas edəsiniz.

Baqi ixlas və məhəbbət.

Ələkbər Sabir Talirzadə Şin'aui.

21 nömrəli «Zənbur» məcmuəsinin poçta qutusunda «Rəhm qıl, Sabir!» ünvanlı bir Beyt var idi. Şamaxılılar məni zənn etdilər və halonki mən deyiləm. O dəxi məndən ötrü tə'sirbəxşi-su'i-zənn oldu...

Təvəkkül bəxuda!

VII

Məktubi-məxsusi

Möhtərəm əfəndim!

İki həftə bundan qabaq xüsusi məktubumla bərabər, keçənlərində «İrşad»da çap olunmuş şe'rirlərimdən bir danə göndərmişdim. Və keçən həftə Səmədovlara yazdığım xüsusi bir məktub ilə bərabər, «Məmdəlinin» həqqində yeni dediyim bir şe'ri dəxi göndərmişdim ki, sizə yetirsinlər. Ümmid ki, vüsul olmuşdurlar. Budur, bu gün də bir şe'ər göndəriyorum.

Əfəndim! Yavaş-yavaş dirçəlirəm. Ümidvaram ki, çox şe'r yazam. Baqi məhəbbət.

16 yanvar.

Dostunuz Ə. Sabir Talirzadə Şirvau.
25 məhərrəm.

VIII

Ruhum, canım. Şərifzadə!

Bu gün bir həftədir Tiflisdəyəm. Şamaxı əhlindən bir namünasib yoldaşım dəxi var idi ki, onun işinə Tiflisdə surət verməyə aramızda olan qohumluq məni məcbur etmişdi. İşini bitiririk. Şimdi üç gündür ki, özü də getdi.

* Tərcüməsi: *Gəldim hüzuruna, sənə mən bir rica edim.
Rədd eyləsən, de. onda qapından itara gedim?*

Mirzə Ələkbər Sabir

Faiq əfəndi məni artıq düşdüyüm mənzildə qoymayıb evə, yə'ni Mirzə Cəlil bəradərimgilə gətirdi. Üç gündür Mirzəgil dəyəm. Sidqizadədən və məxdumunu' Əbdüləzizdən ziyadəsincə razıyam.

Bəradər! Sentyabrın birindən bu günə qədər xəstəyəm. Üç ay Bakıda doktorlar qapısında, iki ay da Şamaxıda moqtorlar qapısında təz'yii-həyat etdim. Dərdim əlac bulamadım. Axır laəlac olub, müalicə üçün Tiflisə gəlmişəm. Görəyim burada sağala biləcəkmiyəm?!

Doktor Rudnikovdan dava yeyirəm. Xəstəliyim qara ciyərimin böyüməsindən nəş'ət etmiş.

Şamaxıda ikən Mirzə Cəildən məktub almışdım. Yazmışdı ki, fevralın on beşinə qədər Tiflisə gedəcəyik. Hələ bu vəqtə qədər gəlməyiblər. Və Faiq əfəndi iki gündür ki. kəndə getdi.

Sizi arzu ediyorum. Tiflis soyuqdur, peçin qırağından aynlmayıram. Siz də kürsüdən çıxıbilməzsiz zənn ediyorum. Pəs nasıl gönişəcəyiz, sağlıq olsun. Faiq əfəndi gedərkən mənə söylədi ki. Şərifzadəyə məktub yazdıqda məndən dua yaz və zimmən ixtar et ki, onun məktubuna cavab yazmaz isəm qiyamətmi qopar?

Baqi afiyət və salamətlik üzrə yaşamanızı niyaz edərək xətmiyəm ediyorum.

Qaraladığım sətirlərdən halım sizə mə'lurti olar zənn ediyorum.

*Ə. Sabir Talizadə Şivvani
Fevral 6, ruzi-yekşənbə, 1911*

Cavab yazasınız rica ediyorum.

*Arizi-qənilər əlindən ki, başımı şişmiş idi,
Zənn edərdim ona bəlkə edə çarə ciyərim;
Bəxti-mənlusimi gör, mən bu təmənnədə ikən
Başladı şişməyə iindi iizü qarə ciyərim.*

Ə.S.

IX

Qardaşım Səhhət!

Müalicədən ötrü Tiflisə gəldikdən sonra sənə məktub yazmamışam; zira ki, halım müsaid olmayıbdır. Mirzə Cəlil və Həmidə xanım cənablarından çox razıyam. Bilmirsən mənə nə qədər ehtiram edirlər! Bu neçə müddətdə təmam məxa-ricimi və zəhəmatımı mütəhəmmil olmuşlar. Məni mehmanxana ya xəstəxanada yatmağa razı olmadılar, öz evlərində mənzil vermişlər. Xülasə, bilmirəm nə dil ilə təşəkkür edim, rəbbi-təala həzrətləri əvəz versin. Bu qədər bil ki, öz evimdən artıq mənə pərəstiş edirlər. Doktorları cəm' edib, konsultasiya yaptılar; doktorların bəzisi operasiya, yə'ni əməliyyatı-cərrahiyyə icra etmək lazım bildi. Mənə təklif

etdilər ki, ciyərindəki illət kəmalınca bizə mə'lum və müşəxxəs deyildir; razı olsan əməliyyatı-cərrahiyyə yaparıq; ciyərlərindən kəsmək lazım isə, kəsərik, yox, lazım deyilsə, yenə kəsdiyimiz yeri tikib, əlac edərik.

Dedim:

- Bağışhıyımız, doktor əfəndilər! Mənim qarnım portmanat, kisə deyil ki, istədiyiniz kimi açıb, qapayasınız. Bəlkə kəsdiniz, sonra əmələ gəlmədi?!

Mənim bu sözlüm həkimlərin çox xoşuna getdi, gültüsdülər. Və buradakı əhibba da doktorların qəti söz vermədiyinə görə əməliyyat icrasına razı olmadılar. Hələlik daxili müalicə ilə müdara edirəm. Doktor Kasparyans mənə müalicə edir.

Mövla görəlüm neylər. Neylərsə, gözəl eylər.

Baқи ixlas və iradət.

*Qardaşın Ə. Sabir.
15 iyun 1911*

X

Qardaşım Səhhət!

Məktubun yetişi. Evdən, uşaqlardan bir əndazəyəcən nigaranlığım rəf oldu.

Qaldı ki, mənim əhvalım, sabiqdə sənə məktub yazdığım halda indiki haldan min dəfə yaxşıraq idi; özüm öz bədbəxtliyimə bais oldum. Doğrusu, Mirzə Cəlil və Həmidə xanım cənablarının həddən artıq iltifatlarından xəcalət çəkdiyimə görə çalışdım ki, bəlkə bir az tez səhhət tapım; daha da xəstəliyim şiddət elədi. Boylə ki, burada bir nəfər Qandəmirov adlı doktor var. - İran konsulunun məxsusi həkimidir. Rusiyada və Yevropada təhsil etmişdir, osmanlı türkcəsilə də gözəlcə danışıq, - getdim onun yanına. Məni müayinə etdi, soruşdu ki, kimdən əlac edirsən. Dedim:

- Doktor Kasparyansdan.

Dedi:

- Kasparyans eyi bir doktordur, lakin bir qədər ixtiyarlaşmış.

Doğrusu, onun bu ibarəsi gəyətə mənim xoşuma getdi. Türklərə məhəbbətimin kəsərindən xəyal etdim ki, bu adamın danışığı yalnız mənə əlacdır.

Ondan əlac istədim. Mənə bir həb və bir içmə dərman yazdı.

Dedi ki;

- Bu həbdən gecələr yatan vaxtdə iki danə atarsan, o içmə dərmandan da iki saatdə bir xörək qaşığı içərsən. Bir az vaxtdə bütün-bütünə səhhətyab olarsan, şişmanlaşarsan. Vətəninə gedib, qəzetlərdə məni mədh edərsən.

Bu adamın yazdığı davaları Mirzə Cəlil cənablarına məsləhət etməmiş, aldım. Çünki bilirdim ona məsləhət etsəydim, razı olmayacaqdı. Həkim iki həb dimişdi sə, mən gecə bir danə həb atdım. O qədər məni ishala apardı ki, daha taqətim qa mamışıdır. Xəcalətimdən əhvalatı Mirzə Cəlil cənablarına deməyə utanıram. Yenə də doktor Kasparyansa ricu' etmişəmsə də, lakin həyatımdan biliküllüyyə qəti-

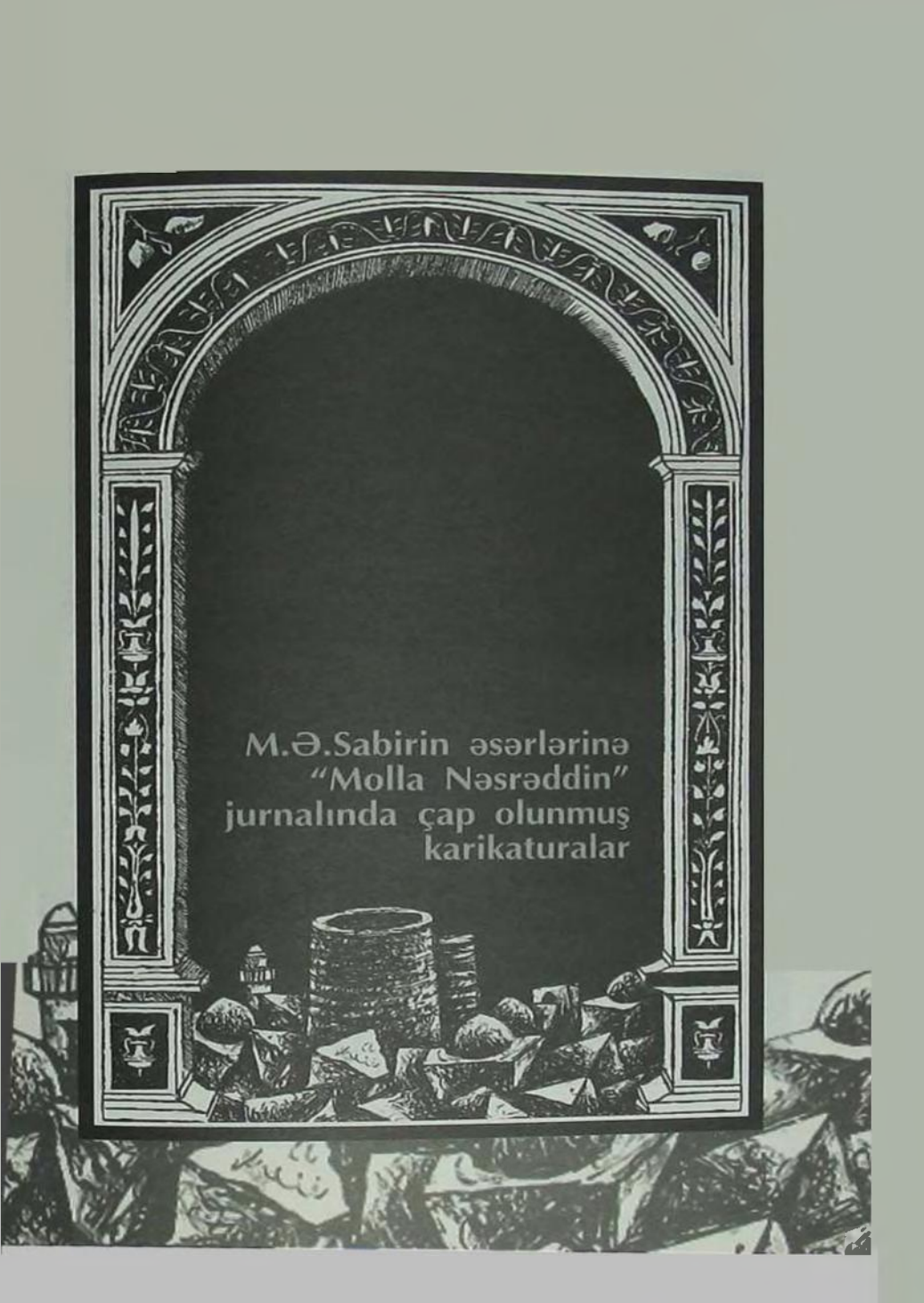
ümidəm. Axır nəfəslərim olduğun dərk edib də, bu məktubla sənə əhvalımı xəbər verirəm. Bir qədər bəbət olar isəm Şamaxıya qayıdacağam. Məndən Mahmudbəyə salam et. Mehdibəy Hacinski cənablarına ayrı məktub yazmaq fikrindəyəm. Lakin əlim daha qələm tutmayı. Əhli-əyalımı sizə, sizi də Allaha tapşırıram. Ölürsəm, qəm etmərəm; çünki bilirəm siz mənim aşarımı təb' etdirərsiniz. Baqi vəssəlam.

Qardaşın Ə. Sabir
27 iyun 1911

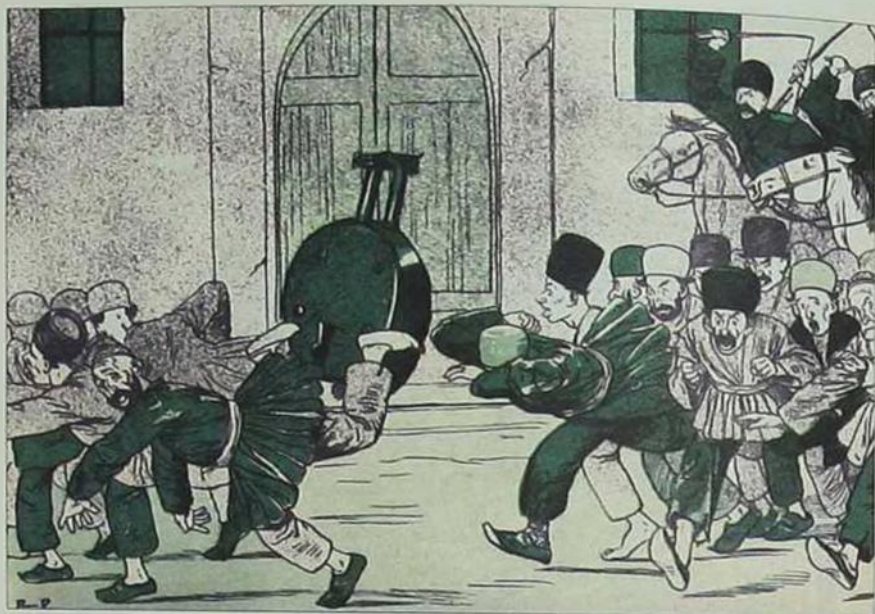
XI

Məktubdan bir parça

...Dünyadən, həyatimdən bizarəm. Bəradər, yəqin et ki, şə'r'ən məs'ul olmaydım, özümü məs'mum edərdim. Bir dəfə dünyanın əzabından xilas olurdum. Lakin nə etməli, tərbiyəyi-ibtidaiyyənin tə'sirindənmi, dindarlıqdanmıdır ki, buna vicdanən razı olamıyoram. Nə qədər cismən narahət...

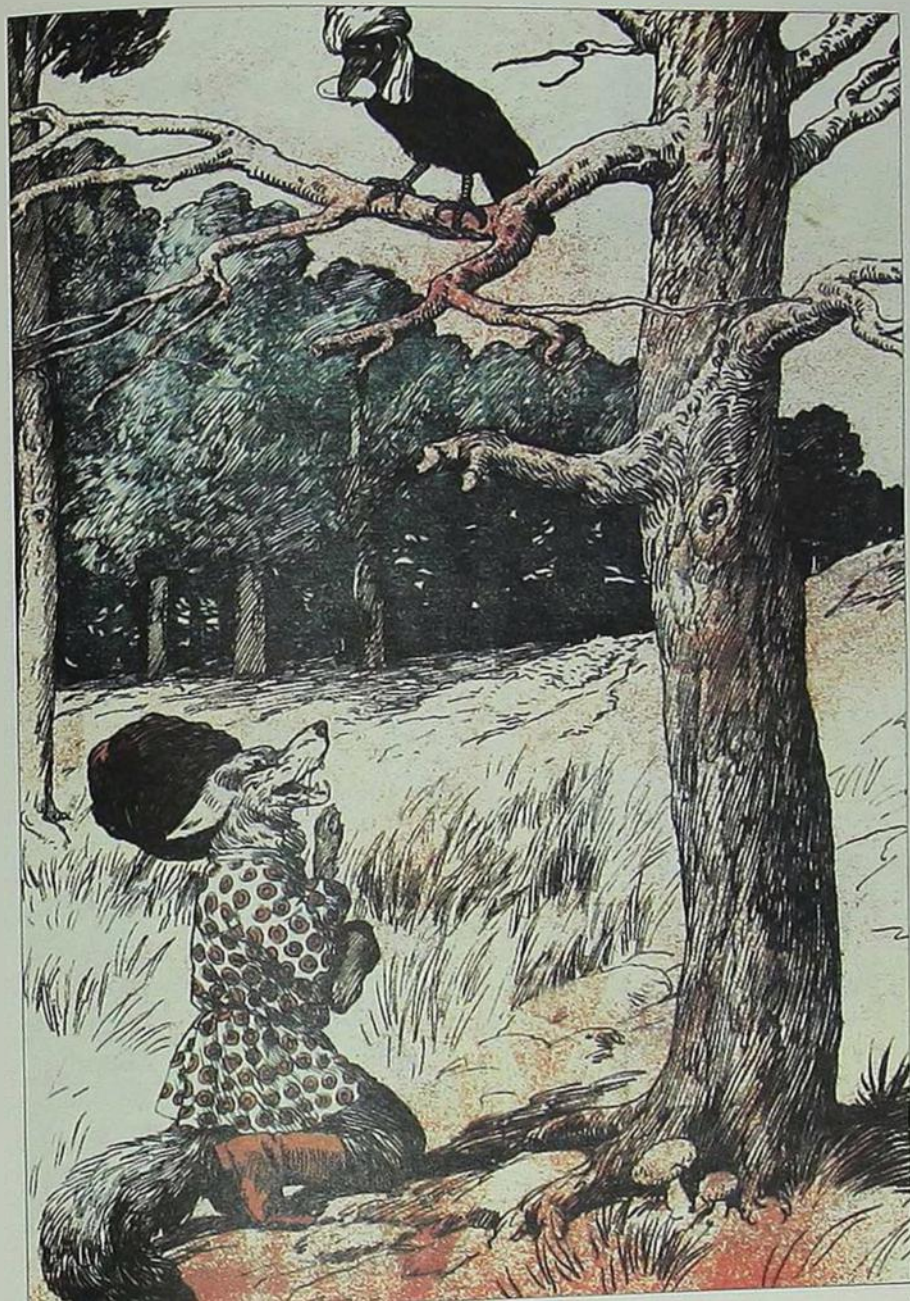
M.Ə.Sabirin əsərlərinə
"Molla Nəsrəddin"
jurnalında çap olunmuş
karikaturalar

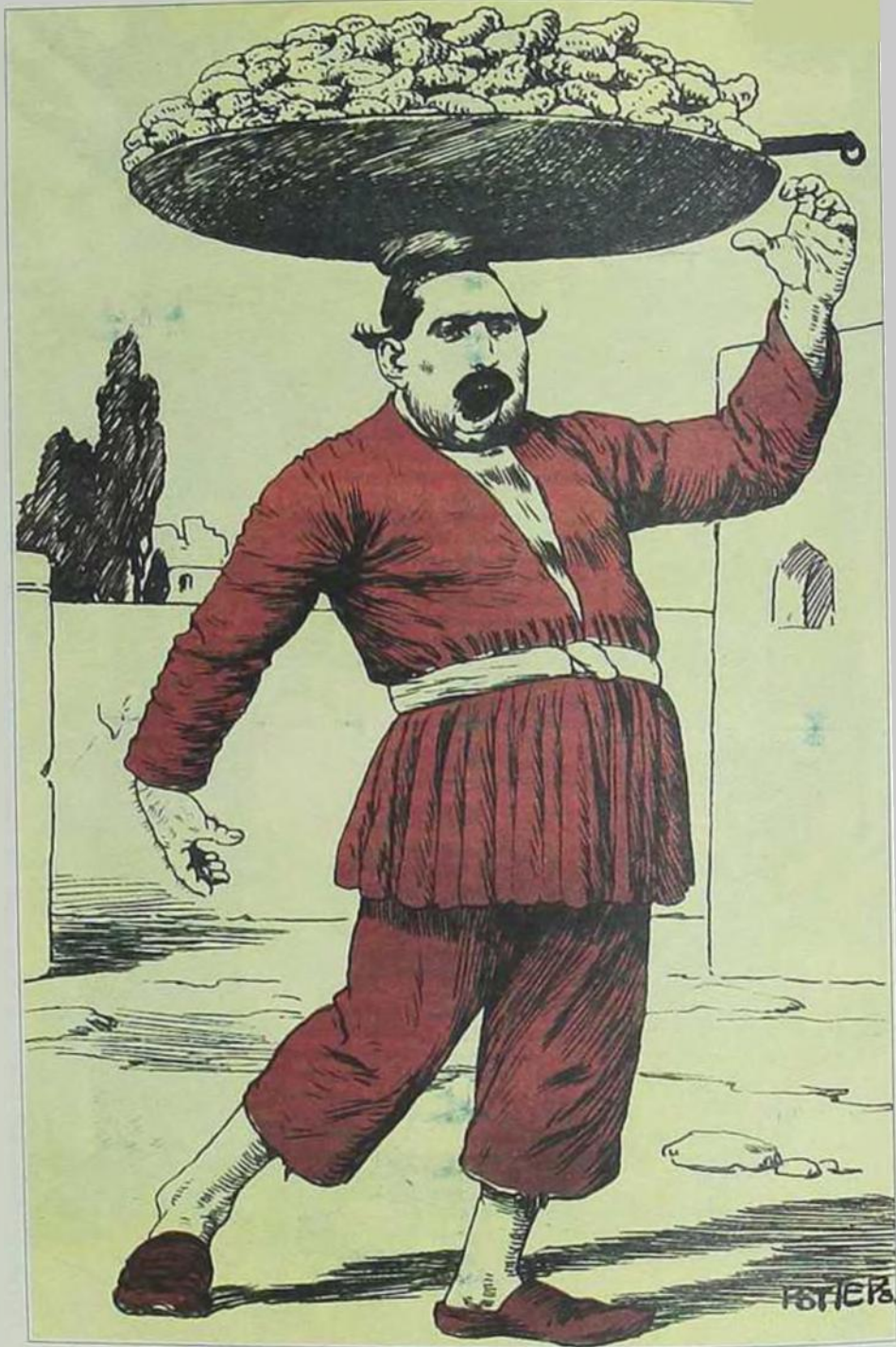

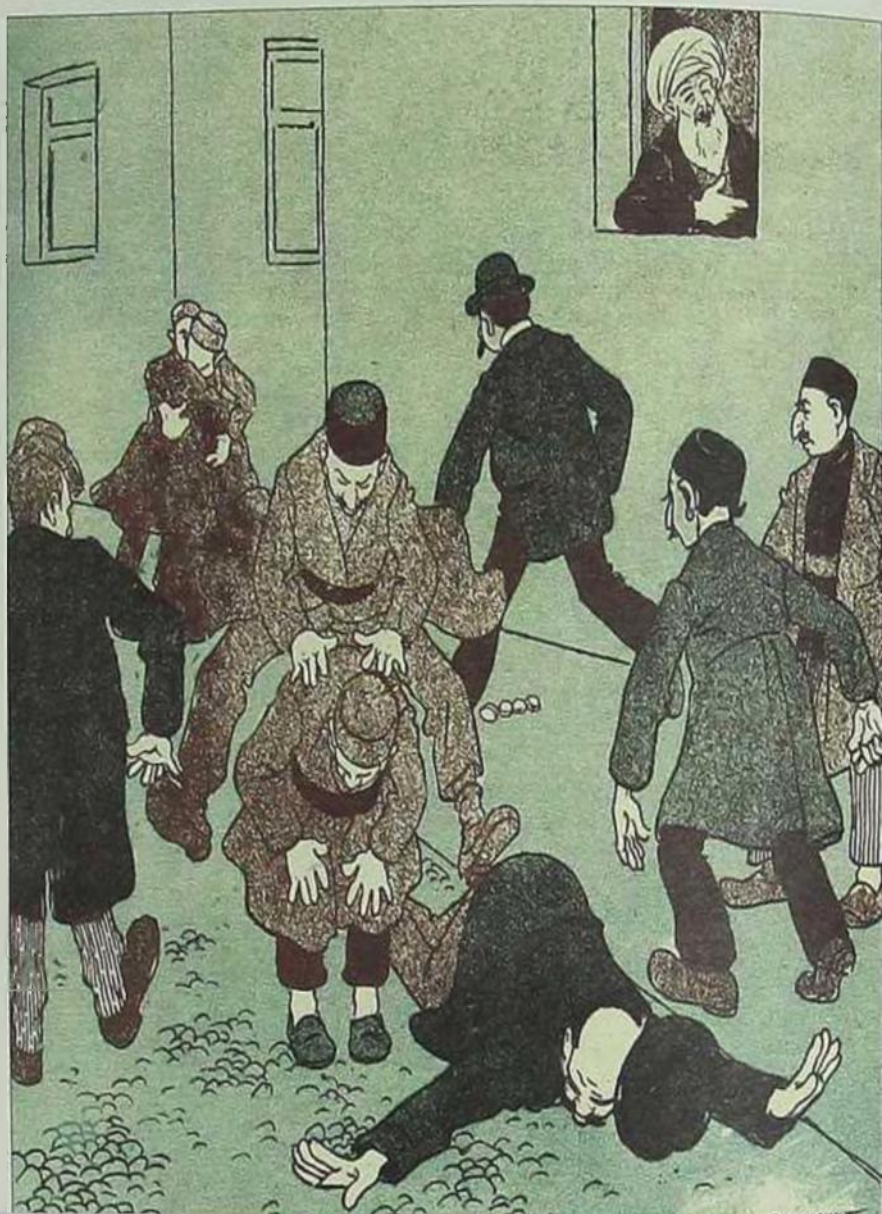

Р. О. Н. ШАЛОВ

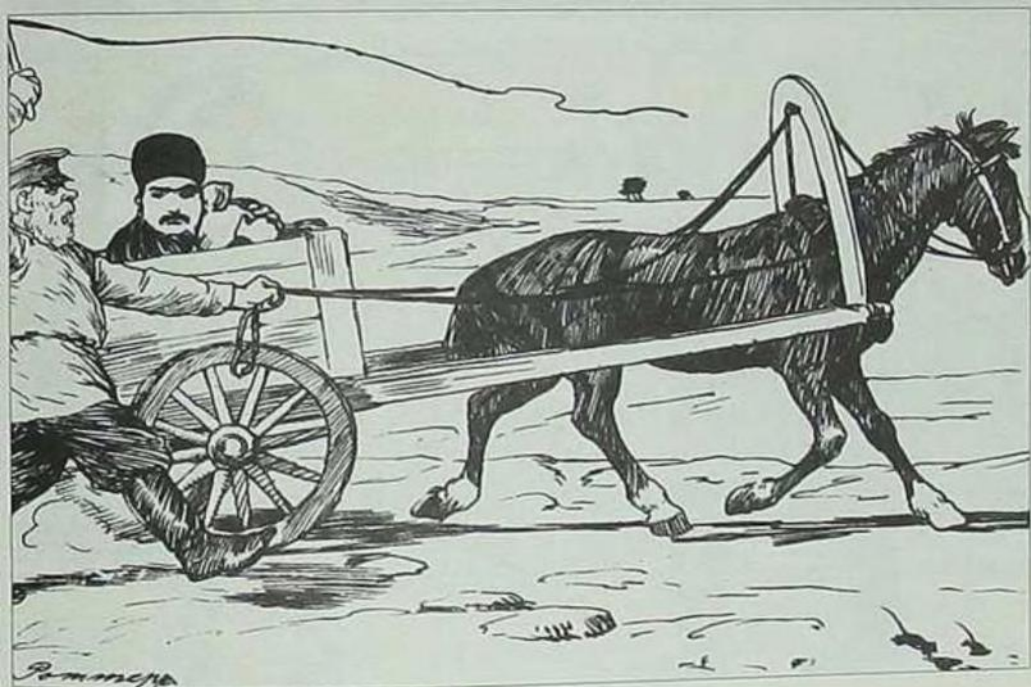

Konak salimta Sablo

خندشاهریز - عباسی

... qhaq
... dlar,
... bir
... dlar

زاهد لوتکن قیل بئوردی هانان دینار
جه لوتک ایله ز حکمت آتق دینار
ایستتمه یاق آتسار لوجار نیشانی
اول مستغیر لیز اولمشمه ایستاق دینار
ایعت لککریه جت بر بئرا عیصر
بیج ت نیشانی بولمجه لوتانق دینار
شدی سوه و سلاکین بر ایسترک آرق؟
م عقی صند سوزقانی آتالاق دینار

Romano

XIX əsrdə yazılan şeirlər

TUTDUM ORUCU İRƏMƏZANDA

(Səh. 33)

Bu şeir ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hophopnəmə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur. A.Səhhət şeirin nə münasibətlə yazıldığını belə izah edir: «8 yaşında məktəbə gedib oxuduğunu, yazmağa həvəsinin olduğundan mollası tərəfindən afərin əvəzinə döyüldünü uşaq dili ilə bu səyaq nəzm etmişdir və rəsm- xətti də boyləcə imiş:

Tutdum orucu irəməzarıda...

BABAM SÜNNİ, NƏNƏM ŞİƏ, ...

(Səh. 33)

Bu parça S.M.Qənizadənin xatirələri («Ədəbiyyat qəzeti», 16 iyul 1936, JVe 18) əsasında çap olunur. Xatirədə deyildiyinə görə, şeiri Sabir 1875-ci ildə S.Ə.Şirvaninin «Üsuli-cədid» məktəbində oxuyarkən yazmışdır.

TANRI HƏR YERDƏ PULU...

(Səh.33)

Yazılma tarixi dəqiq məlum olmayan bu şeir «Hophopnəmə»yə S.M.Qənizadənin Sabir haqqındakı xatirələri əsasında daxil edilmişdir.

MƏN XƏLİLÜLLAHE-ƏSRƏM, ...

(Səh. 33)

XIX əsrin axırlarında yazılmış bu şeir ilk dəfə 1912-ci ildə Abbas Səhhətin «Hophopnəmə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

Xəlilullah - İbrahim Xəlil peyğəmbərin ləqəblərindəndir, Allahın dostu deməkdir. Dini əsatirə görə, Qurban bayramının əsasını qoymuşdur.

Azər - İbrahim Xəlil peyğəmbərin atasıdır. Dini rəvayətə görə, peyğəmbərlik iddiasına düşən oğlunun qəti əleyhdarlarından biri olmuşdur.

HƏMƏDANDA QONAĞIMDAN XƏBƏR...

(Səh. 34)

XIX əsrin axırlarında deyilmiş bu şeir ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hophopnəmə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

A.Səhhət onun yazılması tarixini belə izah edir: «...Bir neçə vaxt Şamaxıda qaldıqdan sonra Kərbəla ziyarətinə azını olur. Ətəbati-aliyalda bir çox növhə və dübeytlər yazmış, o cümlədən Həmədanda dediyi bir rübaisi budur.

Həmədanda qonağımdan xəbər aldım, key şeyx...

XÜMSİ-ŞƏRABİ SEYYİDƏ...

(Səh. 34)

XIX əsrin axırlarına aid olan bu beyt ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hop-hopnamə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

ŞƏ'R BİR GÖVHƏRİ-YEKDANEYİ-ZİQİYMƏTDİR (Səh. 34)

Şairin gənclik illərində qələmə aldığı bu şeir ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hophopnamə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

SƏN PİRİ-CƏHANDİDƏSƏN, ...

(Səh. 34)

XIX əsrin axırlarında qələmə alınmış bu şeir ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hophopnamə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

SABİRİ-ŞEYDA Kİ,...

(Səh. 34)

1884-cü il avqustun 18-də Sabirin Xorasan səyahətinə yola düşdüğü vaxt dediyi bu şeir ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hophopnamə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

1902—1905-ci illərdə yazılan şeirlər

ÜÇ YÜZ ON DOQQUZ İDİ...

(Səh. 37)

1902-ci ildə Şamaxıda baş verən zəlzələ münasibətilə yazılmış bu mənzumə ilk dəfə 1948-ci ildə çap olunmuşdur.

ŞÜKR LİLLAH Kİ, ...

(Səh. 41)

İlk dəfə «Şərqi-Rus» qəzetində (27 iyun 1903, № 37) «Ələkbər Tahirov» imzası ilə çap olunmuşdur. Qəzetdə şeirdən əvvəl redaksiyanın belə bir qeydi vardır: «Şamaxılı Əli Əzimov bəradərimizin idarəməzə göndərdiyi xeyrixahənə məktubunun ləffindəki «Sabir» təxəllüslü bir şairin kəlamıdır».

MÜSƏLMAN VƏ ERMƏNİ VƏTƏNDAŞLARIMIZA

(Səh. 44)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (1 iyul 1905, Jfə 19) «M.Ələkbər Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur. Redaksiyanın Sabirin şeiri haqqında belə bir qeydi vardır:

«Şe`rinizdə türkcəyə müxalif bə`zi əlfaz və cümlələrlə bərabər, qəvaidi-əruzə dəxi müğayir bə`z misralar və kəza mütəəddid imalələrə rast gəldiyimizdən təshihə lüzum gördük. Zətən qəzetəmizin hər nüsxəsi başında təshih xüsusunda muxtar bulunduğumuz e`lan olunmuşdun).

M.Ə.Sabir şeirlə birlikdə redaksiyaya belə bir məktub da yazmışdır: «Həyat» qəzetinin 10-cu nömrəsində maarifdost M.Həsən Tahirov həzrətlərinin ruhəfza məqaləsinin əvaxirində oxudum: həmin «hər birimiz şu qəzetəni oxuyub istiqbalımız üçün iş görməliyiz» kəlimatei-xeyrxahanəsinə peyrəvi olaraq təqazayi-zəmanəmizcə bər`əks ittifaq düşün əraminə və müsəlmin ziddiyyətinin islahında fəvqəz-zikr bir neçə qit`ənin tənzimini ensəb və əlzəm gördüm.

Başqa dəfələr də həm əhvali-ümumə dair mətləbləri öz qabiliyyətim qədərincə nəzm etməyə müştəqəm. Və belə xüdəmati-çəkəranələri vətən qardaşlarımızın yolunda özümüzə vacib biliriz.

Əgər təşviq babindən təb` edəcək olursanız məmnun qalınız».

Satiralar (1906-1911)
1906

BİR MƏCLİSDƏ ON İKİ KİŞİNİN SÖHBƏTİ

(Səh. 47)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (10 fevral 1906, №33) «M.Məhtəmil» imzası ilə çap olunmuşdur.

MİLLƏT NECƏ TARAC OLUR OLSUN,...

(Səh. 48)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (28 aprel 1906, №4) imzasız çap olunmuşdur.

OL GÜN Kİ, ...

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (26 may 1906, №8) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

BİLMƏM NƏ GÖRÜBDÜR BİZİM OĞLAN OXUMAQDAN?!

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (16 iyun 1906, №11) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

MAHİ-KƏN'ANIN BATIB,...

(Səh. 53)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (2 iyun 1906, №9) imzasız çap olunmuşdur.

QOCALIQDAN ŞİKAYƏT

(Səh. 54)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (23 iyun 1906, №2) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAKI FƏ'LƏLƏRİNƏ

(Səh. 56)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (7 iyul 1906, №14) imzasız çap olunmuşdur.

CƏHD EYLƏ, SƏN ANCAQ...

(Səh. 57)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (21 iyul 1906, №16) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

ETDİ BU FƏLƏK HƏR KƏSƏ...

(Səh.58)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (4 avqust 1906, №18) «Molla Nəsrəddin» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏRPƏNMƏ, AMANDIR, BALA, ...

(Səh.59)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (11 avqust 1906, №19) imzasız çap olunmuşdur.

TƏHSİLİ-ELM

(Səh. 60)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (18 avqust 1906, №20) (M.M.) imzası ilə çap olunmuşdur.

ATA NƏSİHƏTİ

(Səh. 61)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (25 avqust 1906, №21) «Yaramaz» imzası ilə çap olunmuşdur.

AH EYLƏDİYİM...

(Səh. 62)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (1 sentyabr 1906, №22) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

«HƏYAT»IN «GOP-GOP»UNA CAVAB

(Səh. 64)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (8 sentyabr 1906, №23) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

BARIŞNALARA DAİR

(Səh. 65)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (22 sentyabr 1906, №25) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞİMDİ FÜRSƏT VAR İKƏN BİR İŞ GÖR İSTİQBAL ÜÇÜN!

(Səh. 68)

İlk dəfə «Rəhbər» jurnalında (24 sentyabr 1906, №1) imzasız çap olunmuşdur.

CAVABLAR CAVABI

(Səh. 69)

«Həyat» qəzetinin bağlanması münasibəti ilə yazılan bu şeir ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (6 oktyabr 1906, -№27) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAKI PƏHLİVANLARINA

(Səh. 70)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (13 oktyabr 1906, №28) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

ADƏTİMİZ DAŞ İDİ...

(Səh. 71)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (27 oktyabr 1906, №30) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

KÜPƏGİRƏN QARININ QIZLARA NƏSİHƏTİ

(Səh. 72)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (3 noyabr 1906, №31) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

UŞAQLARA

(Səh. 74)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (10 noyabr 1906, №32) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏN BİLMƏZ İDİM...

(Səh. 75)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (10 noyabr 1906, №34) «Hophon» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏR NƏ VERSƏN, VER, ...

(Səh. 78)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (8 dekabr 1906, №36) «Molla Nəsrəddin» imzası ilə çap olunmuşdur.

SÖZ

(Səh. 79)

İlk dəfə «Füyuzat» jurnalında (18 dekabr 1906, №5) «Ə.Sabir Tahireadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏL'ƏMAN, SƏRKƏŞ OLUB...

(Səh. 80)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (29 dekabr 1906, №39) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

1907

EYLƏ BİLİRDİM Kİ...

(Səh. 81)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (6 yanvar 1907, №1) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

EY FƏLƏK, ZÜLMÜN ƏYANDIR

(Səh. 81)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (19 yanvar 1907, №3) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

NOLUR ŞİRİN MƏZAQ ETSƏ MƏNİ

(Səh. 82)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (19 yanvar 1907, №3) «Molla Nəsrəddin» imzası ilə çap olunmuşdur.

NƏFSİN QƏRƏZİ, ƏQLİN MƏRƏZİ

(Səh. 83)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (24 yanvar 1907, №16) «Mir'at» imzası ilə çap olunmuşdur.

EY ƏZİZİM, XƏLƏFİM...

(Səh. 84)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (10 fevral 1907, №6) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

XƏSİSİN HEYFİ, VARİSİN KEYFİ (Səh. 85)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (21 fevral 1907, №30) «Mir'at» imzası ilə çap olunmuşdur.

SƏRADƏN BİR DƏLİ ŞEYTAN DEYƏR: ...

(Səh. 88)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (3 mart 1907, №9) «Qabaqda gedən zəncirli» imzası ilə çap olunmuşdur.

AMALIMIZ, ƏFKARIMIZ İFNAYI-VƏTƏNDİR

(Səh. 88)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (10 mart 1907, №10) «Qabaqda gedən zəncirli» imzası ilə çap olunmuşdur.

SƏRHESAB

(Səh. 89);:

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (31 mart 1907, №13) «Din dirəyi» imzası ilə çap olunmuşdur.

AĞLAŞMA

(Səh. 90)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (7 aprel 1907, №14) «Fazıl» imzası ilə çap olunmuşdur.

TÖ'MEYİ-NƏHAR

(Səh 91)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (14 aprel 1907, №15) «Çayda çapan» imzası ilə çap olunmuşdur.

VAY. VAY! NƏ YAMAN MÜŞGÜLƏ...

(Səh. 92)

İlk dəfə «MollaNəsrəddin» jurnalında (28 aprel 1907, №17) «Örümçək» imza sı ilə çap olunmuşdur.

ÖVRADIMIZ, ƏZKARIMIZ...

(Səh. 94)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (5 may 1907, №18) «Boynuyoğun» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏ, DE GÖRÜM, NƏ OLDU BƏS, ...

(Səh. 95)

İkinci dövlet dumasının bağlanması ərəfəsində yazılan bu şeir ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (12 may 1907, №19) imzasız çap olunmuşdur.

EY Kİ GUYİ ŞƏRƏFİ-NƏFS...

(Səh.95)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (19 may 1907, №20) imzasız çap olunmuşdur.

FƏ'LƏ, ÖZÜNÜ SƏN DƏ...

(Səh.97)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (26 may 1907, №21) imzasız çap olunmuşdur.

TƏNİ-ADƏMİ ŞƏRİFƏST...

(Səh. 98)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (2 iyun 1907, №22) imzasız çap olunmuşdur.

TƏRANEYİ-ŞAİRANƏ

(Səh. 100)

İlk dəfə «Tazə həyab? qəzetində (6 iyun 1907. №47) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani?» imzası ilə çap olunmuşdur.

Qəzetdə şeirdən sonra «Ə.S.T. zadə» imzası ilə belə bir «İxtar» verilmişdir:

«Şişadə, Bakıda, Ərdəbildə şair təxəllüsdəşlərimizə olduqca təşəkkür edəcəyiz. Fəqət, təşxisdən ötrü bacardıqca və bəhri-şe'rə müsaidə etdikcəyə qədər əsl adımızdan olan «Əli» kəlməsi ilə bərabər, təxəllüsümüz olan «Sabir» kəlməsin bir misraya yerləşdirmək sə'yində olmağa məcbuniz??.

O zaman Bakı qəzetlərində «Sabir» imzası ilə şeir yazan çox olduğundan böyük şair belə bir qeydi verməyi lazım bilmışdir.

NAƏHL OLANA MƏTLƏBİ...

(Səh.101)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (1 iyul 1907, №21) imzasız çap olunmuşdur.

PAH ATONNAN, NƏ AĞIR YATDI...

(Səh. 102):

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (8 iyul 1907, №25) imzasız çap olunmuşdur.

TƏRANEYİ-ƏSİLƏNƏ

(Səh. 103)

İlk dəfə «Bəhlul» jurnalında (14 iyul 1907, №5) imzasız çap olunmuşdur.

LEYLİ-MƏCNUN

(Səh. 104)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (15 iyul 1907, №26) imzasız çap olunmuşdur.

MƏZLUMLUQ EDİB BAŞLAMA...

(Səh. 106)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (24 iyul 1907, №27) imzasız çap olunmuşdur.

ƏLMİNNƏTÜ-LİLLAH Kİ, ...

(Səh. 107)

«Dəbistan» jurnalının bağlanması münasibəti ilə yazılan bu şeir ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (29 iyul 1907, №928) imzasız çap olunmuşdur.

UÇİTELLƏR

(Səh. 108)

İkinci müəllimlər qurultayı ərəfəsində yazılan bu sətirə ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (12 avqust 1907, №30) imzasız çap olunmuşdur.

ŞƏKİBAİ

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (16 avqust 1907, №98) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

Qəzetdə şerin sonunda M.Ə.Sabirin belə bir qeydi var. « Bu qəzəlin məntəiməzmunun Xaqani Şirvaninin:

*Çinarı isiadəm pişo pəsə-tə 'n
Ki, istadə əlijhayi-ətə 'na*

- beytədən iqtibas etdiyimizi acizənə ixtar edirik». Ərəb əlifbasında «ət'əna» sözünün kökü «tə'n» hər iki tərəfdən əliflə əhatə olunmuşdur. Beytdə buna işarə edilir.

VƏQTA Kİ, QOPUR...

(Səh. 110)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (20 avqust 1907, №31) imzasız çap olunmuşdur. Şeyrdən əvvəl belə bir qeyd vardır: «Rəcaizədə Məhmud Əkrəm bəy əfəndi həzrətlərinin «Yad et» ünvanlı əş'arına nəzirə».

FƏXRİYYƏ

(Səh. 112)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (26 avqust 1907, №32) imzasız çap olunmuşdur.

QORXURAM

(Səh. 114)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (2 sentyabr 1907, №33) imzasız çap olunmuşdur.

BƏ'Zİ YERLƏRDƏ TƏSADÜF OLUNUR...

(Səh. 116)

İlk dəfə «Bəhlul» jurnalında (13 sentyabr 1907, №6) imzasız çap olunmuşdur.

MƏN BELƏ ƏSRARI QANA BİLMİRƏM

(Səh. 117)

İlk dəfə «Bəhlul» jurnalında (13 sentyabr 1907, №6) imzasız çap olunmuşdur.

MÜƏLLİMLƏR SİYEZDİ

(Səh. 117)

İkinci müəllimlər qurultayı münasibətilə yazılan bu şeir ilk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (17 sentyabr 1907, №5) imzasız çap olunmuşdur.

ÇAPMA ATINI, GİRMƏ BU MEYDANƏ, A MOLLA!

(Səh. 118)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (17 sentyabr 1907, №35) imzasız çap olunmuşdur.

İKİ CAVABLARA BİR CAVAB

(Səh. 120)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (2 oktyabr 1907, №37) imzasız çap olunmuşdur.

SOLDUMU GÜLZARIN, EY FAİQİ-NE'MAN PƏSƏR

(Səh. 122)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (20 oktyabr 1907, №39) imzasız çap olunmuşdur.

EY ON Kİ, ÜLUMİ-MƏDƏNİDƏN...

(Səh. 123)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (20 oktyabr 1907, №39) imzasız çap olunmuşdur.

SUAL-CAVAB

(Səh. 125)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (26 oktyabr 1907, №40) imzasız çap olunmuşdur.

İFTARDAN BİR GÖVTAR, YA MƏCMUƏDƏN BİR LÖQMƏ

(Səh. 125)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (11 noyabr 1907, №42) imzasız çap olunmuşdur.

BİMƏRHƏMƏT Ə'YANLARINA...

(Səh. 126)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (16 dekabr 1907, №47) imzasız çap olunmuşdur.

MƏKTUB

(Səh. 127)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (23 dekabr 1907, №48) imzasız çap olunmuşdur.

TÖHMƏT EDİR QƏZETÇİLƏR, ...

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (30 dekabr 1907, №49) imzasız çap olunmuşdur.

1908

DAŞ QƏLBLİ İNSANLARI NEYLƏRDİR İLAHİ?!

(Səh. İ 30)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (6 yanvar 1908, №1) imzasız çap olunmuşdur.

SUAL-CAVAB

Cavab-qoca

(Səh.131)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (13 yanvar 1908, №2) imzasız çap olunmuşdur.

SƏBİR

(Səh. 131)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (20 yanvar 1908, №3) imzasız çap olunmuşdur.

FİSİNCAN

(Səh. 132)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (27 yanvar 1908, №4) imzasız çap olunmuşdur.

ALDANMARAM Kİ, DOĞRUDUR AYİNİN, ...

(Səh. 133)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (3 fevral 1908, №5) imzasız çap olunmuşdur.

BİZƏ NƏ?!

(Səh.133)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (24 fevral 1908, №8) imzasız çap olunmuşdur.

RƏHGÜZARİ-MƏXLUQATDA BİR MÖHTACİ-MƏSARİF

(Səh.134)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (9 mart 1908, №10) imzasız çap olunmuşdur.

Bu şeir Məhəmməd Hədinin 1908-ci ildə «Tazə həyatı» qəzetinin 10 və 11 mart tarixli 32 və 33-cü nömrələrində çap olunmuş «Rəhgüzari-mətbuatda bir şükufeyi-məarif» adlı əsərinə nəzirdir.

BARAKALLAH

(Səh. 135)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (16 mart 1908, №11) imzasız çap olunmuşdur.

OLMUR, OLMASIN!

(Səh. 136)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (23 mart 1908, №12) imzasız çap olunmuşdur.

MADAM Kİ, HAMİYANI-ZÜLMƏT

(Səh. 138)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (30 mart 1908, №13) imzasız çap olunmuşdur.

MƏSLƏHƏT

(Səh. 138)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (6 aprel 1908, №14) imzasız çap olunmuşdur.

ŞİRVAN

(Səh. 140)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (13 aprel 1908, №15) imzasız çap olunmuşdur.

BİR CİBİMDƏ ƏSKİNASIM, ...

(Səh. 140)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (13 aprel 1908, №15) imzasız çap olunmuşdur.

AY HARAY!

(Səh. 141)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (21 aprel 1908, №16) imzasız çap olunmuşdur.

DOĞRU

(Səh. 142)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (21 aprel 1908, №16) imzasız çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

DİLBƏR

(Səh. 142)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (28 aprel 1908, №17) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

BƏXTƏVƏR

(Səh. 143)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (12 may 1908, №19) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÜÇ ARVAD

(Səh. 144)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (26 may 1908, №21) «Hophop» imzası ilə çap olunmuşdur.

SƏBR ELƏ

(Səh. 145)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (14 iyul 1908, №28) «Boynuburuq» imzası ilə çap olunmuşdur.

AY NƏNƏ, BİR QIRMIZI SAQQAL KİŞİ!

(Səh.146)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (21 iyul 1908, №29) «Qardaşoğlu» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞİKAYƏT

(Səh.148)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (28 iyul 1908, №30) «Boynubunıq» imzası ilə çap olunmuşdur.

GAVUR QIZI

(Səh.148)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (28 iyul 1908, №30) «Qoca əmu» imzası ilə çap olunmuşdur.

OSMANLILAR, ALDANMAYIN, ...

(Səh. 149)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (4 avqust 1908, №31) «Qoca iranlı» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏN ŞAHİ-QƏVİŞÖVKƏTƏM, ...

(Səh. 152)

İran şahı Məhəmmədəlinin dilindən yazılan bu satıra ilk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (11 avqust 1908, №32) «İran qurdu» imzası ilə çap olunmuşdur.

QOYMA, GƏLDİ!

(Səh. 153)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (18 avqust 1908, №33) «Yetim qızcıq» imzası, «Bakılılara» adı ilə çap olunmuşdur.

UŞAQDIR

(Səh. 154)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (25 avqust 1908, №34) «Tükəzban cici» imzası ilə çap olunmuşdur.

İSTİQBALIMIZ LAĞLAĞDIR

(Səh. 156)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (25 avqust 1908, №34) «Qoca əmu» imzası ilə çap olunmuşdur.

CAVAN

(Səh. 156)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (25 avqust 1908, №34) «Boynuburuq» imzası ilə çap olunmuşdur.

AX!..

(Səh. 157)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (8 sentyabr 1908, №36) «Molla Cibişdanqulu» imzası ilə çap olunmuşdur.

AÇILDIQCA SƏNİN SÜBHÜN, ...

(Səh. 159)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (15 sentyabr 1908, №37) «Bır alımmı» imzası ilə çap olunmuşdur.

NƏSİHƏT

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (22 sentyabr 1908, №38) «Boynuburuq» imzası ilə çap olunmuşdur.

MAHİ-RƏMƏZANDIR, YENƏ...

(Səh. 160)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (29 sentyabr 1908, №39) «Qanqulu» imzası ilə çap olunmuşdur.

BU BOYDA!..

(Səh.161)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (6 oktyabr 1908, №240) «Dindar» imzası ilə çap olunmuşdur.

NƏ YAZIM?

(Səh.162)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (13 oktyabr 1908, №41) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

SƏTTARXANA

(Səh. 163)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (20 oktyabr 1908, №42) «Məczub» imzası ilə çap olunmuşdur.

QABLA DƏXİ MARFAŞFNI, MİR HAŞIM!

(Səh. 164)

Səttarxan başda olmaqla iran mücahidlərinin təzyiqli nəticəsində mürtəcə ruhani Mir Haşımın Təbrizdən qaçması münasibəti ilə yazılmışdır. İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (20 oktyabr 1908, №42) «Məsləhəççi» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏNİMTƏK

(Səh.165)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (10 noyabr 1908, №45) «Əlhac» imzası ilə çap olunmuşdur. Bütün nəşrlərə daxil edilmişdir.

KİŞİ

(Səh.166)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (14 dekabr 1908, №50) Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

ZAHİDA, GƏL SOYUNAQ BİR KƏRƏ PALTARIMIZI

(Səh. 168)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (28 dekabr 1908, №52) «Molla Nəsrəddin» imzası ilə çap olunmuşdur.

1909

ŞAHNAMƏ (Səh. 169)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (4 yanvar 1909, №1) «Yazıldı Eynüddövlə tərəfindən - nazimi Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

ARZU (Səh.171)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (18 yanvar 1909, №3) «Duaguyi-millət Əbunəsr Şeybanı» imzası ilə çap olunmuşdur.

...TAPMACANIN TƏ'BİRİ (Səh. 172)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (8 fevral 1908, №6) «Əbunəsr Şeybanı» imzası ilə çap olunmuşdur. «Molla Nəsrəddini» jurnalının 4 yanvar 1909-cu il tarixli 1-ci nömrəsində «Tapmacanı başlıqlı şeirdə oxuyuruq:

*Yumruqdur etiqadım,
Xəlqi basıb fəsadım,
Hazır durub cəlladım,
Zülmü sitəm muradım,
Hər yerdə vardır adım.*

Şeirinin sonundakı qeyddə deyilir: «Tapm görək bu adam kimdir?»
Sabirin şeiri həmin «Tapmaca»ya cavabdır.

BİR BƏHANƏ ƏLDƏ ÜNVAN ETMƏLİ...

(Səh.173)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (22 fevral 1909, №8) «Əbunəsr Şeybanı» imzası ilə çap olunmuşdur.

QƏMÜ MÖHNƏT FÜZUN OLDU

İftihə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (1 mart 1909, №9) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

İSTİQBAL BİZİMDİR

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (15 mart 1909, №11) «Əbunəsr Şeybanı» imzası ilə çap olunmuşdur.

NEYLİYİM, EY VAY! ...

(Səh. 176)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (19 aprel 1909, №16) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÇATLAYIR, XANBACI, QƏMDƏN ÜRƏYİM

(Səh. 177)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (26 aprel 1909, №17) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏNİMKİ BELƏ DÜŞDÜ!

(Səh.180)

Türkiyə sultanı Əbdülhəmidin taxtdan salınması münasibəti ilə yazılan bu şeir ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (3 may 1909, 18) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

VAH!.. BU İMİŞ DƏRSİ-ÜSULİ-CƏDİD?!

(Səh.182)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (17 may 1909, №20) «Əbunəsr Şey- bani» imzası ilə çap olunmuşdur.

SATIRAM

(Səh.183)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (7 iyun 1909, №23) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

NEÇİN VERMƏYİR?

(Səh. 184)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (14 iyun 1909, №24) «Əbunəsr Şey- bani» imzası ilə çap olunmuşdur.

DOĞRUDAN DA, MƏMDƏLİ, ...

(Səh.186)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (12 iyul 1909, №28) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

NƏDİR, AYA, YENƏ ÜSYANLARI İRANLILARIN?

(Səh.187)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (19 iyul 1909, №29) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur. Məhəmmədəli şahın İran mücahidləri tərəfindən taxtdan salınması münasibətilə yazılmışdır.

EY ANNIN AY, ÜZÜN GÜNƏŞ, ...

(Səh. 189)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (26 iyul 1909, №30) «Əbunəsr Şeybani» imzası ilə çap olunmuşdur.

«GÜLÜSTAN»İ-SƏ'DİDƏN BİR HEKAYEYİ-MƏNZUMƏYƏ BƏNZƏTMƏ

(Səh. 189)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (9 avqust 1909, №32) «Məstəli şah Gərgüci» imzası ilə çap olunmuşdur.

BURA SAY!

(Səh. 190)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (23 avqust 1909, №34) «Məstəli şah Gərgüci» imzası ilə çap olunmuşdur.

FÜZULİYƏ BƏNZƏTMƏ

(Səh. 191)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (13 sentyabr 1909, №31) «Yetim Mə'dəli» imzası ilə çap olunmuşdur.

VAİZ, QƏLƏM ƏHLİN...

(Səh. 192)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (20 sentyabr 1909, №38) «Obaşdançı» imzası ilə çap olunmuşdur.

YAŞAMAQ İSTƏR İSƏK...

(Səh. 192)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (11 oktyabr 1909, №941) «Güləyən» imzası ilə çap olunmuşdur.

ADƏMİ ADƏM EYLƏYƏN...

(Səh. 194)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (25 oktyabr 1909, №43) «Güləyən» imzası ilə çap olunmuşdur.

VERMİRƏM A!..

(Səh. 194)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (29 noyabr 1909, №48) «Ağlar-güləyən» imzası ilə çap olunmuşdur.

CANIN ÇIXSIN!

(Səh. 196)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (6 dekabr 1909, №49) «Ağlar-güləyan» imzası ilə çap olunmuşdur

YOX, YAZMARAM!

(Səh. 198)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (20 dekabr 1909, №51) «Yarı könül» imzası ilə çap olunmuşdur.

1910

ZAHİD ÖLMƏKDƏN QABAQ...

(Səh. 200)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (? yanvar 1910, №1) «Ağlar-güləyan» imzası ilə çap olunmuşdur.

KİM NƏ DEYƏR BİZDƏ OLAN QEYRƏTƏ?!

(Səh.200)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (? yanvar 1910, №2) «Ağlar-güləyanı» imzası ilə çap olunmuşdur.

QOCALAR MARŞI

(Səh. 202)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (29 yanvar 1910, №1) «Qoca bəyi imzası ilə çap olunmuşdur.

YAŞADIQCA XƏRABƏ ŞİRVANDA

(Səh. 202)

1910-cu ilin yanvar ayında yazılmış bu şeir ilk dəfə «Revolyusiya və kulturayı» jurnalında (1939, №5) əlyazmasına əsasən «Ə.Sabir Tahirzadə Şirvanı» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏQVALİ-HİKƏMİYYƏDƏN MÜQTƏBİS BİR MƏNZUM

(Səh.205)

İlk dəfə «Sədan qəzetində» (7 fevral 1910, №31) «Balaxanı məktəbi müəllimlə-rindən Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÜRƏFA MARŞI (Səh. 206)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (12 fevral 1910, №3) «Cingöz bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

PULA TƏVƏCCÖH (Səh. 207)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (19 fevral 1910, gk) «Cingöz bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏŞƏKKÜR (Səh. 208)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (21 fevral 1910, №8) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

MİLLƏT ŞƏRQİSİ

(Səh. 210)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (26 fevral 1910, №5) «Qoca bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏBAƏT

(Səh. 211)

İlk dəfə «Səda» qəzetində (3 iyun 1910, №127) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

GİLEY, YAXUD UMU-KÜSÜ

(Səh. 211)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (5 mart 1910, №6) «Qoca bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

ALTMİŞ İLLİK ÖMRÜM...

(Səh. 213)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (7 mart 1910, №10), «Kabləyi Feyzullah, nazimi: Ağlar güləyən» imzası ilə çap olunmuşdur.

EY VAY Kİ, HEYSİYYƏTİ-MİLLƏT...

(Səh. 214)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (12 mart 1910, №7) «Qoca bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏHVALPÛRSANLIQ, YAXUD QONUŞMA

(Səh. 215)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (14 mart 1910, Asil) «Imza» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

RƏDD OL QAPIDAN. AĞLAMA ZAR-ZAR, DİLƏNÇİ!

(Səh. 217)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (29 mart 1910, №8) «Qoca bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

VƏ'Z ETDİYİN İNANDI, ...

(Səh. 218)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (4 aprel 1910, №13) «İmza: (.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

BİR BÖLÜK BOŞBOĞAZIQ,...

(Səh. 219)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (11 aprel 1910, №914) «İmza: (.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

OXUTMURAM, ƏL ÇƏKİN!

(Səh. 220)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (18 aprel 1910, №15) «İmza:(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

ASUDƏLİK BU SAƏT...

(Səh.223)

İlk dəfə «Moila Nəsrəddin» jurnalında (25 aprel 1910, №16) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

BƏLAYİ-FƏQRƏ DÜŞDÜN, RAZI OL, ...

(Səh. 224)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (2 may 1910, №18) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

SONY A, EY DİLBƏRİ-PAKİZƏ ƏDA!

(Səh. 226)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (9 may 1910, №18) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

NEÇİN MƏKTƏBƏ RƏGBƏTİM...

(Səh. 228)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (16 may 1910, №19) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

QAÇ, AT BASDI!

(Səh. 229)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (30 may 1910, №21) «(.....)» imzası ü, çap olunmuşdur.

GÖRÜNCƏ ŞƏXS...

(Səh. 231)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (13 iyun 1910, №133) «S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DİNDİRİR ƏSR BİZİ, - ...

(Səh. 232)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (14 iyun 1910, №134) imzasız çap olunmuşdur.

ƏKSİMƏ

(Səh. 232)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (17 iyun 1910, №137) imzasız çap olunmuşdur.

ƏHLİ-İRANDA, PAH OĞLAN, YENƏ...

(Səh. 232)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (18 iyun 1910, №21) «Qoca bəy» imzası ilə çap olunmuşdur.

DÜN CƏHƏNNƏM VƏSFİNİ ZAHİDDƏN...

(Səh. 233)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (18 iyun 1910, №21) «Patıltı» imzası ilə çap olunmuşdur.

KÜRD ÇALDIQCA BORU...

(Səh. 233)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (20 iyun 1910, №139) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

YILDIRIMLAR YAĞSA GÖYDƏN. ...

(Səh. 213)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (21 iyun 1910, №140) «İlan» imzası ilə çap o unmuşdur.

BİZİ ALDATMA, XACƏ, ...

(Səh. 234)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (22 iyun 1910, №141) «S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

ŞANLI GÖRDÜKCƏ MƏNİ...

(Səh. 234)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (24 iyun 1910, №143) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

ARIF ÇALIŞIR KI, ...

(Səh. 234)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (25 iyun 1910, №144) «S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DÜN YATIB MİR HAŞIMI...

(Səh. 234)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (25 iyun 1910, №22) «Patıltı» imzası ilə çap olunmuşdur. «Zənbur» jurnalının Siyasi Sənədlər Arxivində saxlanan komplektindəki nümrəsində bu təziyanə belə getmişdir:

Şeyx Fəzlullahı dün rəyadə gördüm, söylədim:

Seyyidim! Hicrində ərzi-şurişi-həsrəylərəm.

Ən boğuntu bir səda ilə dedi: Görməzmişən,

Hiylələr icad edib bir qəzetəcik nəşrəylərəm.

...DEYİR

(Səh. 234)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (27 iyun 1910, №145) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

YATMISAN, MOLLA ƏMU, ...

(Səh. 236)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (27 iyun 1910, №25) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

TAPDIM!..

(Səh. 236)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (28 iyun 1910, №146) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HANKI ALÇAQ BİR ƏLİN...

(Səh. 237)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (29 iyun 1910, №147) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

YOLDAŞIM, YATMIŞMISAN?

(Səh. 237)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (30 iyun 1910, №148) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAŞQA MİLLƏTDƏN HÜQUQUN...

(Səh. 237)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (2 iyul 1910, №23) «Patıltı» imzası ilə çap olunmuşdur.

DÜN OXURKƏN BİR...

(Səh. 237)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (4 iyul 1910, №151) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜRTƏCƏ XADİMLƏRİM, HA İNDİ...

(Səh. 237)

Məhəmmədəli şahın dilindən yazılan bu sa 1910 dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (4 iyul 1910, №26) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

BİR DƏSTƏ GÜL (Səh. 238)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (4 iyul 1910, №26) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏLHƏZƏR, QOYMA BAXA ƏKSİMƏ...

(Səh. 239)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (6 iyul 1910, №153) «S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

QƏZTƏLƏR TÖVQİFİNİ YALNIZ...

(Səh. 239)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (8 iyul 1910, №155) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

SANMA BİR MƏSLƏKİ TƏQİBLƏ...

(Səh. 239)

Haşimbəy Vəzirovun dilindən yazılan bu təziyanə ilk dəfə «Həqiqət» qəzetində (9 iyul 1910, №156) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

DÜN BİR EŞŞƏKXİSAL İNSANƏ

(Səh. 239)

İlk dəfə «Zənbur» jurnalında (9 iyul 1910, №24) «Patıltı» imzası ilə çap olunmuşdur. Haşunbəy Vəzirov haqqında yazılmışdır.

BAKIDA BİR KƏNDƏ MÜHAVİRƏ

(Səh.240)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (11 iyul 1910, №27) «Məclisdə olan» imzası ilə çap olunmuşdur.

CƏNNƏTDƏKİ HURİLƏRİ, ...

(Səh. 240)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (11 iyul 1910, №157) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

KİMDİR ARİF? - DEYƏ SORDUM,...

(Səh. 241)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (12 iyul 1910, №158) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

OĞLUNUN VASİTEYİ-XİLQƏTİ...

(Səh. 241)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (13 iyul 1910, №159) «Ə.Sabin» imzası ilə çap olunmuşdur.

DEYİRDİK BİR ZƏMANLAR BİZ...

(Səh. 241)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (14 iyul 1910, №160) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜTLƏQİYYƏTDƏ ƏBD ŞƏKLİNDƏ

(Səh. 241)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (15 iyul 1910, №161) «Ə.Sabin» imzası ilə çap olunmuşdur.

BİR MÜDİRİN Kİ, ...

(Səh. 241)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (16 iyul 1910, №162) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

BİR GÜL

(Səh. 241)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (18 iyul 1910, №28) «Bağban» imzası ilə çap olunmuşdur.

AY CAN! AY CAN!..

(Səh. 242)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (1 avqust 1910, №30) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

AMMA, MİLLƏT AL

(Səh. 242)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (8 avqust 1910, №31) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

SİPƏHDAR DEYİR Kİ:

(Səh. 243)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (19 avqust 1 1910 №3) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

HÜSEYN KƏMAL DEYİR Kİ:

(Səh. 243)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (9 sentyabr 1910, №15), sonralar isə «Səda» qəzetində (17 sentyabr 1920, №179) imzasız çap olunmuşdur.

RƏMƏZAN SÖHBƏTİ

(Səh. 244)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (13 sentyabr 1910, №17) imzasız çap olunmuşdur.

«SƏDA»nın 162-ci NÖMRƏSİNƏ

(Səh. 244)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (17 sentyabr 1910, №19) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

E`TİLA ETDİKCƏ, DERLƏR, ...

(Səh 244)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (28 sentyabr 1910, №27) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

KƏNDLİ DEYİR Kİ:

(Səh. 244)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (6 oktyabr 1910, №34) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAKILI DEYİR Kİ:

(Səh. 246)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (7 oktyabr 1910, №35) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞAH DEDİ: - AĞLAYIRAM, BƏS Kİ, ...

(Səh.246)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (8 oktyabr 1910, №36) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

İNTELİGENTLƏR DEYİR Kİ:

(Səh.246)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (8 oktyabr 1910, №36) «Palanduz» səhifəsinin 1-ci nömrəsində «Nizədar» imzaə'JJiə çap olunmuşdur.

«TƏRCÜMAN» DEYİR Kİ:

(Səh. 246)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (10 oktyabr 1910, №37) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

İRANLILAR DEYİR Kİ:

(Səh.247)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (11 oktyabr 1910, №38) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

İDRAKDİR MÜSİBƏTƏ MİYZAN

(Səh. 247)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (12 oktyabr 1910, №39) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DƏRDİM OLDUR Kİ, ...

(Səh.247)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (13 oktyabr 1910, №40) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Hophopnəmə

BİR ƏZMDƏ SƏBAT EDƏMƏZ...

(Səh. 247)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (14 oktyabr 1910, №41) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

SÖYLƏ, TƏQSİRİ NƏDİR, ...

(Səh. 247)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (15 oktyabr 1910, №42) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MİLLƏT DEYİR Kİ:

(Səh. 248)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (15 oktyabr 1910, №42) «Palanduz» səhifəsinin 2-ci nömrəsində «Nizədar» imzası ilə çap olunmuşdur.

QLASNI SEÇKİSİNİ...

(Səh. 248)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (17 oktyabr 1910, №43) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAKILILAR DEYİRLƏR Kİ:

(Səh. 248)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (18 oktyabr 1910, №4) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DİLƏNÇİ DEYİR Kİ:

(Səh. 248)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (20 oktyabr 1910, №46) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÇOX TƏƏCCÜB EDİRƏM TƏRZİ-CƏDİDƏ Kİ, ...

(Səh. 248)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (21 oktyabr 1910, №47) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

GƏRÇİ PƏRVAZ ETDİ AYROPLAN...

(Səh. 248)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (22 oktyabr 1910, №48) imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

AXŞAM OLCAQ UÇENİKLƏR...

(Səh. 249)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (22 oktyabr 1910, №48) «Palanduz» səhifəsinin 3-cü nömrəsində «Nizədar» imzası ilə çap olunmuşdur.

CÜMƏLƏRDƏ DÜKAN AÇMAZ BAKILI

(Səh. 249)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (24 oktyabr 1910, №949) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÖYMƏ NƏSƏBİ, ÖYMƏYƏ...

(Səh. 249)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (26 oktyabr 1910, №51) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

CƏVANKƏN FƏQRDƏN ETMƏ ŞİKAYƏT

(Səh. 249)

İlk dəfə «Yeni füyuzat» jurnalında (26 oktyabr 1910, №2) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

OĞRULARDAN DA BƏDƏXLAQ...

(Səh. 249)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (27 oktyabr 1910, №52) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

TAP GÖRÜM!..

(Səh. 249)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (28 oktyabr 1910, №953) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜLKİ-ŞİRAZƏ ZİLLİ-SULTANIN

(Səh. 250)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (29 oktyabr 1910, №954) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜRTƏCELƏR, SEVİNİN,

(Səh. 250)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (29 oktyabr 1910, №54) «Palanduz» səhifəsinin 4-cü nömrəsində «Nizədar» imzası ilə çap olunmuşdur.

ZİLLİ-SULTANA, AMANDIR,...

(Səh. 250)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (31 oktyabr 1910, №55) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ONLAR Kİ, EDİR HÖRMƏTÜ...

(Səh. 250)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (1 noyabr 1910, №56) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

SAXTƏ BİR XƏTTİ-XAM İLƏ...

(Səh. 250)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (3 noyabr 1910, №58) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HATİFDƏN GƏLƏN BİR NİDA DEYİR Kİ:

(Səh. 252)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (5 noyabr 1910, №60) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞURƏ GƏLİB ŞAD OLUN, İRANLILAR!

(Səh. 253)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (5 noyabr 1910, №60) «Palanduz» səhifəsinin 5-cı nömrəsində «Nizədar» imzası ilə çap olunmuşdur.

«TƏRCÜMANİ-HƏQİQƏT» DEYİR Kİ:

(Səh. 253)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (9 noyabr 1910, №63) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HALƏTİ-MƏSTLİYİNDƏ...

(Səh. 254)

İlk dəfə «Yeni füyuzat» jurnalında (9 noyabr 1910, №4) «Ə.Sabır» imzası ilə çap olunmuşdur.

DERLƏR, İRAN GÜNBƏGÜNDƏN...

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (10 noyabr 1910, №64) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

ALMANİYA İMPERATORU VİLHELM DEYİR Kİ:

(Səh. 254)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (12 noyabr 1910, №65) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

EYNÜDDÖVLƏNİN İSTE'FASINDAN DOLAYI BƏSTƏ GİRMƏK

İSTƏYƏN TEHRAN TACİRANİ-QEYRƏTMƏNDANƏLƏRİNƏ!

(Səh.255)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (14 noyabr 1910, №67) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HATİF DEYİR Kİ:

(Səh.255)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (16 noyabr 1910, №69) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

«OSMANLICADAN TƏRCÜMƏ TÜRKƏ» - ...

(Səh.255)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (17 noyabr 1910, №70) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞİMDİ HƏR MİLLƏT EDİR...

(Səh. 255)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (18 noyabr 1910, №71) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

OYLƏ QORXMAM «BİŞ»DƏN KİM, ...

(Səh. 255)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (19 noyabr 1910, №72) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAKIDA ŞAMAXI YOLUNDAKI HƏBSXANƏNİN QABAĞINDA OXUNAN
NÖVHƏDİR:

(Səh. 256)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (19 noyabr 1910, №72) «Palanduz» səhifəsinin 7-ci nömrəsində «Nizədar» imzası ilə çap olunmuşdur.

SƏFİL TACİR DEYİR Kİ:

(Səh. 256)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (22 noyabr 1910, №72) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

TUMANOV İZN ALIR KI,...

(Səh.256)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (25 noyabr 1910, №77) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÖVRƏT ALMAQ, BOŞLAMAQ,...

(Səh. 256)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (26 noyabr 1910, №78) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DƏRYADA QƏRQ OLAN İRANLILARIN YETİM BALALARINA TƏSƏLLİ
(Səh.256)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (28 noyabr 1910, №79) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

BƏS DEYİLMİŞ BUNCA MEHDİLƏR...

(Səh. 257)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (29 noyabr 1910, №80) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

QURBAN BAYRAMI

(Səh. 257)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (30 noyabr 1910, №81) «Palanduz» şairlərindən «Nizədar cənabları» imzası ilə çap olunmuşdur.

Ə.QƏMKÜSAR BƏRADƏRİMƏ CAVAB

(Səh. 258)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (2 dekabr 1910, №82) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

BİLDİR EHYAYİ-SƏMƏRQƏND ETDİ...

(Səh. 258)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (5 dekabr 1910, №84) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞAMAXIDA

(Səh. 258)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (8 dekabr 1910, №87) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

...LAM DEYİR Kİ:

(Səh.258)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (12 dekabr 1910, №89) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

GÜNDƏ ÜÇ KAĞIZI, BEŞ KOPYANI...

(Səh.258)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (13 dekabr 1910, №90) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

İŞTƏ BİR HEY'ƏTİ TƏHRİRİYYƏ

(Səh. 259)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (14 dekabr 1910, №91) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

QURULUBDUR YENƏ MEYDANI...

(Səh.259)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (17 dekabr 1910, №94) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ZAHİDLƏRƏ

(Səh.259)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (23 dekabr 1910, №99) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

EY DİLBƏRİ-HÜRRİYYƏT, ...

(Səh. 260)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (15 dekabr 1910, №92) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

BƏNZƏTMƏ

(Səh. 260)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (19 dekabr 1910, №95) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

RUHUM!..

(Səh. 261)

İlk dəfə «Yeni fuyuzat» jurnalında (28 dekabr 1910, №1) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur

Jurnalda şeirdən sonra redaksiyanın belə bir qeydi var:

«Sabir, böyüklüyün on böyük sifoti səbirdir. İştə son do bu sifotlo mövsüm və mövsufsən. Əzizim, soni incidənlərə hımpa olmamaq üçün sabir ol, sun ölmü! Sun ölürsən, ölümünlə sevinəcək qədər binəsib insaniyyət təsəvvür edəməin. A Sabir!., Sana da əğyar olacaq qədər tədənniyi-əxlaqəmi düşdiin?.,

*Folok hov durlii əsbabi-cəfasın toplanın, gəl'in,
Dönorsok, alçağız millət yolunda bir oziməldənb>*

TƏRBİYƏ (Səh.261)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (29 dekabr 1910, №104) «O.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏVƏS (Səh. 262)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (16 fevral 1911, №21) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏRK EDƏR KİM Kİ, ...

(Səh.262)

İlk dəfə «Hophopnamə»nin 1914-cü il nəşrində çap olunmuşdur.

NOLA ƏRBABİ-KƏMAL...

(Səh.263)

İlk dəfə «Hophopnamə»nin 1922-ci il nəşrində çap olunmuşdur.

YARAN, MƏGƏR Kİ, ...

(Səh.264)

İlk dəfə «Hophopnamə»nin 1922-ci il nəşrində çap olunmuşdur.

Kitabda şeirdən əvvəl belə bir qeyd vardır: «Sabirin dəsti-xəttilə yazılmış əsl nüsxəsi Sabir kitabxanasında məhfuzdurw.

1911

SUAL (Səh. 266)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (2 yanvar 1911. № 1) imzasız çap olunmuşdur.

LƏ'NƏT SƏNƏ, EY CƏHt.....

(Səh. 266)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (4 yanvar 1911. №3) "Ə.S." imzası ilə çap olunmuşdur.

QAFİL YAŞAMAQDANSA...

(Səh. 266)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (10 yanvar 1911, №8), az sonra isə Həştərxanda çıxan «Bürhani-tərəqqi» qəzetində (21 yanvar 1911, №31) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏMDƏLİ DEYİR Kİ:

(Səh. 266)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (13 yanvar 1911, №1) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

NASİRÜLMÜLK BAKIDAN İRANA AZİM OLDUQDA

(Səh. 266)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (14 yanvar 1911, №12) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜXBİRÜSSƏLTƏNƏYƏ

(Səh. 267)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (14 yanvar 1911, №12) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DƏHR BİR MÜDDƏT OLDU...

(Səh.267)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (16 yanvar 1911, №13) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏCDADINA ÇƏKDİ, PƏDƏRİN...

(Səh. 267)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (17 yanvar 1911, №14) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜHAVİRƏ

(Səh. 267)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (18 yanvar 1911, №5) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜXABİRƏ

(Səh. 267)

İran şahı Məhəmmədəli ilə Türkiyə sultanı II Əbdülhəmidin söhbəti şəklində yazılan bu satıra ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (18 yanvar 1911, №3) imzasız çap olunmuşdur.

ABBAS AĞA DEYİR Kİ:

(Səh. 268)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (19 yanvar 1911, №16) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ANALAR BƏZƏYİ (Səh. 268)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (20 yanvar 1911, №17) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

DREPER DEYİR Kİ:

(Səh. 269)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (23 yanvar 1911, №2) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur. Birinci nəşrdən başqa, bütün qalan nəşrlərə daxil edilmişdir. Dreper, Con Uilyam (1811-1882) - Amerikan kimyaçısı və fizioloqudur. Əhməd Midhət (1845-1913) - Məşhur türk yazıçısıdır.

ANALAR BƏZƏYİ (Səh. 269)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (25 yanvar 1911, №4) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

AVROPADA MƏMDƏLİNİN EŞQBAZLIĞI (Səh. 269)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (25 yanvar 1911, №4) imzasız çap olunmuşdur.

Məhəmmədli şah taxtdan salındıqdan sonra Odessada yaşayırdı. Bir aktrisaya vurulmuş, ondan rədd cavabı almış, lakin dalınca Avropaya qədər getmişdi.

«Günəş»də (29 noyabr 1910) çap edilən «Bizim Məhəmmədli eşqbazlıq edirmiş» başlıqlı yazıda keçmiş İran şahı Məhəmmədli Mirzənin başına gələn macərələr haqda deyilirdi. «...Məhəmmədli Mirzənin Odessadan Avropaya getməsi siyasətçiləri narahat edib. Odur ki, Tehran hökuməti onun dalınca adam salıb, öyrənib ki, keçmiş şah 19 yaşlı bir irlandiyalı rəqqasəyə bənd olub. Rəqqasə onu rədd edib, Avstriyaya - Vyanaya gedib.

Məhəmmədli Mirzə qıza orda da evlənməyi təklif edib. Qız yenə rədd cavabı verib. İndi şah onu şəhərbəşəhər izləyir».

NİTQƏ XİTAB (Səli. 271)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (28 yanvar 1911, №7) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

YUXU

(Səh. 272)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (28 yanvar 1911, №7) «Palanduz» səhifəsinin 4-cü nömrəsində «Nizədar» imzası ilə çap olunmuşdur.

«Tə'bir» adı altında hissə Heyvərinin dilindən Nizədara müraciət şəklində yazılmışdır.

Heyvərə dostunun yuxusunu belə yozur:

*Nizədara, edib yuxun təsir,
Guş ver, mən edim onu tə'bir:
Gördüyündür Bakı qlasnıları
Ki, təmizlətdilər kuçə-bazarı;
Gecələr gəşt edib yığırlar «səs»,
Arifə bir işarə olmuş bəs!..*

«Yuxu» satirasının digər əks-sədası «Palanduz»un elə həmin nömrəsində çıxan

«Qlasnılıq məsələsi» felyetonundan gəlir. «Palanduz» satira məclisinin bayraqdarının - Nizədann yeri yaman görünürmüş ki, onun əsəri məclisə daxil olan kimi, şairin qələmdaşlarına ilham və mövzu vermişdir. «Qlasnılıq məsələsi» felyetonunda da duma seçkilərinin eybəcərliklərinin digər çalarları açılır.

Həmin felyetonun ideya-bədii dəyərini və oxucular üçün maraqlı olacağını nəzərə alıb, burada bütövlükdə verməyi lazım bilirik:

«A kişi, hərdənbir mənim fikrimə belə gəlir ki, nə oldu qlasnılığa özümü sala bilmədim. Nə qədər bu barədə fikir edirəm, xoyallaşırım, bu barədə heç bir tədbir qura bilmirəm. O idi ki, bir gün bir nimdaş qlasnını yanladım. Dedim, aşna, iyirmi ildir ki, sən bizim dum şöqəribdə qlasnılıq edirsən. Bircə mənə də görüm ki, necə edim ki, mən də bu cənazəni dumaya birtəhər salım.

Bu sözü nimdaş qlasnı məndən eşidən kimi dedi:

- Adə, üst-başından Quba meydanında köhnə paltar satana oxşayırsan.

Bu ağıznan da gör nə fikirlərə düşübsən. Bir də, balam, sən bu ağız ilə orada nə danışacaqsan?

- A kişi, məgər bizim qlasnılar danışmaq üçün oraya seçiliblər? Onlar millətin heykəlləridir dumada oturublar. Allah eləməmişkən, bunların haqqında bir şey deyilsə, o saat durub cavab verərlər. Yoxsa ki, nə lazımdır boş yerə laqlıldamaq. Bir də, ey qlasnı, bəs nədən altı il bundan qabaq məktəblərdə süpürgəçilik edən bizim Nəstə xanımın oğlu bu həvəsə düşüb? Sabah, biri gün ona şar yeşiyi qoyulacaqdır. Ona heç bir söz deyənlə yoxdur. Helə bir gözün məni görür.

Dedi ki, sən uzun danışma, onun Ömər-ibn As kimi bir tərəfdarı var.

Bu sözü o cənabdan eşidən kimi dedim:

- Haqqın var, Məşədi. Sən deyəndir ki, sən deyən!!

Qərz nə başım ağrıdım, mən burada söhbəti dəyişdirdim. Dedim ki, aşna, indi ki, bu qıslıqlıq mənə müyəssər olmadı, heç olmasa, mənə qıslıqlıqlıq sifətlərini bir-bir degilən.

- Oğlum, əvvəla budur ki, qıslıqı oldun, böyük-böyük adamlarla tanış olarsan. Bu bir. Kartoçkada da yazarsan: Məsəl: «Lal Şirvani, yainki neft makleri, flankəs qıslıqı Bakinski dum». Hər yerə getdin əlüstü cibindən əbulçəni çıxardıb pridstavit eylərsən. Bir də gördün ki, səni bir yerə təyin etdilər.

Onda ki lap vur-çatlasın. Bunlardan əlavə, qardaş oğlu, qıslıqı olduqda, şəksiz, evin birə on dəfə ucuz qiymət ediləcəkdir. İndi ki, oğlum, sən qıslıqlıq həvəsindəsən, ikicə ədəd yol örgədim. Əvvəla, gələn seçki üçün bir az üstbaşuvi qıvraqla, bir az da pul sazla.

Rəştdən də bir neçə kisə düyü yazdır. İndi arıfsən məsələni başa düş. Vallah, qorxuram...

Qüvvət fəqərəsi!

«Balta Bizoviç Nizadərov».

Göründüyü kimi, «Yuxu» şeiri ilə mövzu və ideyaca üzvi vəhdət təşkil edən felyeton imzalanarkən Sabirin istifadə etdiyi gizli imza, familiya yerində işlənmişdir. İmzadan sonra isə belə bir qeyd verilmişdir: «Hər kəs bizim imzamıza e'tiraz etsə, təvəqqə edirik qəzetimizi diqqətlə oxusun».

¹Heyvərə - «Günəş» və «Yeni həqiqət» qəzetlərindəki «Palanduz» adlı həftəlik məzhəkə səhifəsinin müdiri tərəfindən işlədilən gizli imza idi.

²Nizadərov - M.Ə.Sabirin «Günəş» və «Yeni həqiqət» qəzetlərindəki «Palanduz» səhifəsində istifadə etdiyi gizli imzadır.

AY CAN!..

(Səh. 273)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (29 yanvar 1911. №5) imzasız çap olunmuşdur.

EL ÇƏKİR NAMIML..

(Səh. 274)

Məhəmmədəli şahın dilindən yazılmış bu təziyanı ilk dəfə «Moila Nəsrəddini» jurnalında (29 yanvar 1911. №5) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏBRİZ MÜXBİRİNƏ

(Səh. 274)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (30 yanvar 1911, №8) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

EŞİDİRİZ Kİ:

(Səh. 276)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (1 fevral 1911, №10) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MENŞİKOV DEYİR Kİ:

(Səh. 276)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (2 fevral 1911, №11) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Menşikov - Peterburqda çıxan «Novoye vremya» qəzetinin (1868-1917) fəal müərrirlərindən biri idi.

ƏZRAİLİN İSTE'FASI

(Səh. 276)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (7 fevral 1911, №6) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

AĞLADIQCA KİŞİ...

(Səh. 276)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (9 fevral 1911, №6) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÇOX DA DEMƏ SƏRVƏTÜ SAMANLIYAM, ...

(Səh. 280)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (12 fevral 1911, №7) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

DÖRD DİLLİ QIRMANC

(Səh.280)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (12 fevral 1911, №7) imzasız çap olunmuşdur.

BÜTÜN AVROPADA KƏMYAB İKƏN, ...

(Səh. 281)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddini» jurnalında (12 fevral 1911, №7) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏMDƏLİ DEYİR Kİ:

(Səh.281)

İlk dəfə «Yeni həqiqəti» qəzetində (13 fevral 1911, №9) «Ə.S.ıı imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏRDƏBİL HAKİMİ RƏŞİDÜLMÜLKƏ

(Səh. 281)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (17 fevral 1911, №22) «Mütərcim Ə S » imzası ilə çap olunmuşdur.

MOLLA ƏRƏSZADƏNİN...

(Səh. 282)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (23 fevral 1911, №8)«(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏQVALE HƏKİMƏNE

(Səh. 282)

1911-ci ildə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (23 fevral 1911, №8) imzasız çap olunmuşdur.

TƏBRİZDƏN «MOLLA NƏSRƏDDİN»Ə GÖNDƏRİLƏN KAĞIZLARIN MÜFƏTTİŞİNƏ

(Səh. 282)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (23 fevral 1911, № 8)«(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

BALACA SƏHNƏ

(Səh. 283)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (27 fevral 1911, №30) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MÜHƏRRİRLƏRƏ

(Səh. 285)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (1 mart 1911, №32) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

VAQİEYİ-YUBİLEYKARANƏ

(Səh. 285)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (9 mart 1911, №10) «Gözü yuxu u» imzası ilə çap olunmuşdur.

EY PULLULARIN SƏFASI, NOVRUZ!

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (9 mart 1911, №10) «(.....)» imza ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

BAYRAM TÖHFƏSİ

(Səh.287)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (9 mart 1911, №10) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

OYLƏ BİR TƏRCÜMƏ KİM,...

(Səh.288)

İlk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (9 mart 1911, №10) «(.....)» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏMDÜLİLLAH Kİ, BU GÜN...

(Səh. 288)

İlk dəfə «Hophopnamə»nin 1914-cü il nəşrində çap olunmuşdur.

MOLLA, SƏM AVARINDAN...

(Səh. 288)

Bu beyt «Molla Nəsrəddin» jurnalı əməkdaşlarının xatirələri («Revolüsiya və kultura» jurnalı, 1937, №1) əsasında kitaba daxil edilmişdir. Xatirələrdə deyildiyinə görə, «Molla Nəsrəddini» redaksiyasında çay masasının başında oturan çox olarmış.

Redaksiyadakı samavar isə balaca imiş. Hərər bir stəkan içəndən sonra samovara yenidən su tökülər və od salınarmış. 1911-ci ildə müalicə üçün Tiflisə gedən Sabir bir dəfə redaksiyada çay içərkən həmin beyti demişdir.

NƏGƏRDƏD KƏZ ƏCƏL...

(Səh. 290)

Bu beyt Sultan Məcid Qənizadənin «Ədəbiyyat qəzeti»ndə (31 oktyabr 1936, №26) çap olunmuş xatirələri əsasında kitaba daxil edilir.

RAZİYAM ÖLMƏYƏ MƏN,...

(Səh. 290)

İlk dəfə «Məlumat» qəzetində (4 iyul 1911, №3) H.İ.Qasımovun «Ə.Sabir, yaxud xəstə şairimiz» məqaləsi içərisində, 1912-ci ildə isə A.Səhhətin «Hophop- namə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

ARIZI-QƏMLƏR ƏLİNDƏN...

(Səh.290)

İlk dəfə «Məlumat» qəzetində (29 iyul 1911, №25) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

Qəzetdə şeir «Mərhum Sabirin axırıncı günlərində dediği kəlamlarından» qeydi ilə verilmişdir.

MƏNƏ BƏD KEÇDİ ŞƏHRİ-ŞİRVANDA

(Səh. 290)

İlk dəfə «Məlumat» qəzetində (10 avqust 1911, №35) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur. Qəzetdə şeirdən əvvəl «Şairi-mərhum Sabirin axırcıncı kəlamlarından biri» qeydi verilmişdir.

RAHƏM BEDƏHİD, ...

(Səh. 290)

İlk dəfə «Məlumat» qəzetində (21 iyul 1911, №18) Əli Fəhminin şairin vəfatı münasibəti ilə yazdığı «Vəq'eyi-dilsuz» adlı məqalənin içərisində çap olunmuşdur.

A.Səhhətın yazdığına görə, şair bu rübaini «axır nəfəslərində») demişdir.

ƏŞHƏDÜ BILLAHI ƏLİYYÜL ƏZİM

(Səh. 292)

Bu əsərin ilk bəndi şairin ölümündən sonra «Məlumat» qəzetində (29 iyul, 1911, -№25) «Mərhum Ə.Sabirin axırcıncı günlərində dediyi kəlamlarından») qeydi ilə çap olunmuşdur. Bütünlükdə isə ilk dəfə «Yeni İrşad» qəzetində (6 sentyabr 1911.) şairin vəfatı münasibəti ilə A.Səhhətın çap etdirdiyi «Sabir» adlı məqaləsinə daxil edilmişdir.

MƏRSİYƏLƏR

QƏRİNİ-MƏĞFİRƏT QIL, ...

(Səh. 295)

Müzəffərəddin şahın vəfatı münasibəti ilə yazılmış bu şeir ilk dəfə «İrşad» qəzetində (11 yanvar 1907, №8) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

ABDULLA CÖVDƏTİN ƏŞ'ARİNİ TƏXMİS

(Səh.296)

İlk dəfə «Füyuzat» jurnalında (12 yanvar 1907,) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

NÖVHEYİ-MİLLİ

(Səh.296)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (15 fevral 1907. №26) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏHƏSSÜR

(Səh.297)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (22 fevral 1907, №31), sonra isə Peterburqda çıxan «Ülfət» qəzetində (8 mart 1907, №63) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

EYDİ-MÖVLUDİ-NƏBİ
(Səh. 298)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (13 aprel 1907, №18) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

İLTİHABİ-TƏƏSSÜRATIMDAN YENƏ BİR
ŞÖ'LEYİ-CƏHANSUZUM
(Səh.300)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (3 avqust 1907, №89) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

ƏNİN
(Səh.301)

Həsən bəy Zərdabinin vəfatı münasibəti ilə yazılmış bu şeir ilk dəfə «İrşad» qəzetində (19 yanvar 1908, №9) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

NÖVHƏ
(Səh. 302)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (30 yanvar 1908, №25) «Ələkbər Tahirzadə Şamaxı») imzası ilə çap olunmuşdur.

ÇÜNKİ VÜCUDİ-ALİM...
(Səh. 303)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (29 fevral 1908, №49) Şamaxıdan yazılmış bir müxbir məktubunun içərisində çap olunmuşdur.

Bu və bundan sonrakı şeir şamaxılı quberniya qazısı Hacı Əbdülməcidi əfəndi Əfəndizadənin vəfatı münasibəti ilə yazılmışdır. Hacı Məcidi əfəndi 1908-ci il fevralın 21-də vəfat etmişdir.

EY MÜSİBƏTZƏDƏ DİNDƏŞLƏRİM, ...
(Səh.303)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (8 mart 1908, №29) A.Səhhətin Hacı Məcidi əfəndinin vəfatına dair yazdığı məqalənin içərisində çap olunmuşdur.

QƏZƏLLƏR

QOYMA GƏLƏ, SAQİYA, ...
(Səh. 307)

İlk dəfə «Füyuzat» jurnalında (31 aprel 1907, №15) «Ə.Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏR SƏRİ-MUYDƏ...

(Səh. 307)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

VİRANƏ ŞƏMAXİDƏ MƏNƏ...

(Səh.308)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur. Bu qəzəl 1910-cu ildə qələmə alınmışdır.

MƏFTUNİ-SƏRİ-ZÜLFÜNƏ...

(Səh. 308)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

KUYİNİ XUNAJBEYİ-ÇEŞMİMLƏ...

(Səh.309)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

GƏR İSTƏSƏN Kİ ...

(Səh.309)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

İSTƏSƏN KÖNLÜM KİMİ...

(Səh.310)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

EY DİL, AMANDI, SİRRİNİ...

(Səh. 310)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

EY ŞUX, YENƏ HƏMDƏM OLUB...

(Səh. 311)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

XOSROVİ-HÜSNÜN, ƏZİZİM,...

(Səh.311)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

QƏMİNDƏ ÇƏRXİ-ÇARÜMDƏN KEÇƏN...

(Səh. 312)

İlk dəfə «Qurtuluş» jurnalında (1 oktyabr 1915, №1) «Mərhumt Sabirin tab' olunmamış bir qəzəli» adı altında dərc edilmişdir.

Mirzə Ələkbər Sabir

UŞAQ ŞEİRLƏRİ

MƏKTƏB ŞƏRQİSİ (Səh.315)

İlk dəfə «Dəbistan» jurnalında (20 dekabr 1906, №7) «Ə.Sabir Tahirzadə Şamaxı» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏKTƏBƏ TƏRĞİB (Səh. 316)

İlk dəfə «Milli nəğmələr» məcmuəsində (1907) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

ELMƏ TƏRĞİB (Səh. 317)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (31 avqust 1907, -№9) Şamaxıdan yazılmış bir müxbir məktubunun içərisində çap olunmuşdur.

UŞAQ VƏ BUZ (Səh.318)

İlk dəfə «Birinci il» dərsliyində (1907) «Mənzumeyi-Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

YAZ GÜNLƏRİ (Səh. 318)

İlk dəfə «Birinci» dərsliyində (1907) «Mənzumeyi-Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

AĞAQLARIN BƏHSİ (Səh. 319)

İlk dəfə «İkinci il» dərsliyində (1908) «Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

CÜTÇÜ (Səh. 320)

İlk dəfə «Yeni məktəbi» «Üçüncü il» dərsliyində (1909) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

QARĞA VƏ TÜLKÜ (Səh.320)

İlk dəfə «Yeni məktəbi» «Üçüncü il» dərsliyində (1909) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

Şeirinin sonunda «(Kırıldan tərcümə)» qeydi verilmişdir.

MƏKTƏB UŞAQLARINA TÖHFƏ

(Səh. 321)

İlk dəfə «Səda» qəzetində (14 fevral 1910, №37) «Balaxanı məktəbi müəllimlərinə Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏKTƏB ŞAĞİRDlərİNƏ TÖHFƏ

(Səh. 322)

İlk dəfə «Səda» qəzetində (25 fevral 1910, №46) «Balaxanı məktəbi müəllimlərinə Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏBİB İLƏ XƏSTƏ

(Səh.323)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (18 iyun 1910, №38) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

QOCA BAĞBAN

(Səh. 323)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (21 iyun 1910, №40) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

QARINCA

(Səh. 324)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (23 iyun 1910, №42) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

MOLLA NƏSRƏDDİNİN YORĞANI

(Səh. 325)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (23 noyabr 1910, №75) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

UŞAQ VƏ PUL

(Səh. 325)

İlk dəfə «Yeni fuyuzat» jurnalında (23 noyabr 1910, №6) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

İSKƏNDƏR VƏ FƏQİR

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (20 dekabr 1910, №96) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

AZARLI KƏNDÇİ

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (21 dekabr 1910, №97) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

CAMUŞÇU VƏ SEL
(Səh. 328)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (26 dekabr 1910, №1) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

MOLLA NƏSRƏDDİN VƏ OĞRU
(Səh. 330)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (2 yanvar 1911, №1) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ÖRÜMÇƏK VƏ İPƏK QURDU
(Səh.330)

İlk dəfə «Günəş» qəzetində (10 yanvar 1911, №8) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ARTIQ ALIB, ƏSKİK SATAN TACİR
(Səh. 331)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (3 fevral 1911, №96) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

YALANÇI ÇOBAN
(Səh. 332)

İlk dəfə «Yeni həqiqət» qəzetində (11 fevral 1911, №18) «Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏRCÜMƏ ƏSƏRLƏRİ

GÖRDÜM NEÇƏ DƏSTƏ TAZƏ GÜLLƏR
(Səh. 335)

M.Ə.Sabirin Şərqi ədəbiyyatından ilk, məlum tərcüməsidir. Şairin məktəbdə oxuduğu illərdə etdiyi bu tərcümə ilk dəfə 1912-ci ildə A.Səhhətin «Hophopna- mə»yə yazdığı müqəddimədə çap olunmuşdur.

A.Səhhət şeirin tərcümə tarixçəsini belə izah edir: «On iki sinnə yetişdikdə mərhum Hacı Seyid Əzimin məktəbinə daxil olmuş. Seyid onda hissi-şairinə gördüyü üçün dərs verdiyi mənzum farsı hekayələrin türkcə mənzum tərcüməsini Sabirdən istərmiş. O cümlədən «Gülüstən»də:

*«Didəm güli-tazə çənd dəstə Bər
günbədi əz giyah bəstə»*

- hekayəsini türkcəyə boylə nəzmən tərcümə etmişdir:

Gördüm neçə dəstə taz ə güllər...

«ŞAHNAMƏ»DƏN TƏRCÜMƏ

(Səh. 335)

İlk dəfə «Rəhbər» jurnalında (31 oktyabr, 1, 23 dekabr 1906; 17, 30 yanvar 1907, №2, 3, 4, 5, 6) «Sabin» və «Sabir Tahirzadə» imzalan ilə çap olunmuşdur.

TƏRCÜMEYİ-QÖVLƏL-MÜFTİ

(Səh. 349)

İlk dəfə «Füyuzat» jurnalında (16 iyul 1907, №22) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

«Füyuzat» jurnalının 1907-ci il 23 iyun tarixli 20-ci nömrəsində çap olunmuş «Qövlə-müfti hey-nül-əhtizar» adlı yazıda deyilirdi: «Diyari-Misriyyə müftiyi-sabiqi üləmayi-şəhir Şeyx Məhəmməd Əbdul mərhumun vəfatından bir qaç saat müqəd- dəm ağlaya-ağlaya söyləmiş olduğu bir qaç beyti-dilsuzdur ki, məali ələmi-islamın əhvali-hazirəsinə daırdır.

Biz bu əbyati-münifəyi tərcümə ilə qareini-giramı müstəfəd etmək istərdik. Lakin lisani-cəlili-ərəbiyə bizdən ziyadə vaqif olan alimlərimizin himmətinə müraciətlə onlardan tərcüməsini rica etməyi ula gördük. Ümidimiz pürkəməldir ki, üləmayi-giram gələcək nüsxəyə qəder bu şe'rin tərcüməsini bizə göndərməklə ümumə bir xidməti-müftəxirə əda edərlər».

Bu yazıdan sonra jurnal Şeyx Məhəmməd Əbdonun ərəb dilindəki şeirini çap etmişdir. Sabir həmin şeiri tərcümə edib, jurnala göndərmişdir.

ŞE'R TƏRCÜMƏSİ

(Səh. 349)

İlk dəfə «Füyuzat» jurnalında (8 sentyabr 1907, №26) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

Jurnalın 25-ci nömrəsindəki (15 avqust 1907) «Mətlubumuz» adlı müraciətində yazılmışdır:

«Diyari-Misriyyə müftisi Şeyx Məhəmməd Əbdə mərhumun şe'rini nəsrən və nəzmən tərcümə ilə idarəməzə ırsal buyuran əshabi-himmətə təşəkkür edir və İmam Əli kərəməllahi-vəchə həzrətlərinin əş'ari-atisinin də tərcümə və ırsalını ərəbabi-himmət və iqtidardan rica edirik».

Sabir həmin şeiri də tərcümə etmiş və tərcümədən əvvəl «Füyuzat» jurnalında şeirin ərəbcəsi təkrar çap olunmuşdur. Ərəbcəsi belədir:

*«La tövdəissirrə illa ində zi kərəmin,
Vəssirrü ində kiraminnasi məktumün,
Vəssirrü indi fibeytin ləlmü gələqin
Qəd zəə miftahəhu vəlbeytül məxtumün».*

Mirzə Ələkbər Sabir

LƏFFAZLIQ

(«Məxlis» qəzetəsindən tərcümə)

(Səh. 350)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (2, 4 iyul 1910, №150, 151) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

HEKAYƏ VƏ FELYETONLAR

MEYDANA ÇIKIYOR...

(Səh.355)

Hekayə ilk dəfə «Həqiqət» qəzetində (17-18 iyun 1910, №137-138) «Bəha Səid» imzası ilə çap olunmuşdur.

HAMISIN TAPA BİLİRƏM, BİRİN TAPA BİLMİRƏM

(Səh.358)

İlk dəfə «Bəhlul» jurnalında (14 iyul 1907, №5) «Acizləri qığıldıyan» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞİRVANDA MÜHÜM HƏVADİS

(Səh. 359)

İlk dəfə «Bəhlul» jurnalında (7 oktyabr 1907, №7) «Laübalı» imzası ilə çap olunmuşdur.

YADİGAR

(Səh. 361)

Həsən bəy Zərdabinin vəfatı ilə əlaqədar yazılmış bu felyeton ilk dəfə «Molla Nəsrəddin» jurnalında (13 yanvar 1908, №2) «Müxlisiniz Malxulaçı» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞİKAYƏT!..

(Səh. 362)

İlk dəfə «Günəş» qəzetinin 5 noyabr 1910-cu il tarixli 60-cı nömrəsinə əlavə olunan «Palanduz»un növbəti (5-ci) nömrəsində «İdarəyə məktub» rubrikasında «Əz tərəfi - Mirzə Bisavad» imzası ilə dərc edilmişdir «Hophopnamə»yə ilk dəfə daxil edilir.

PUBLİSİSTİKA

VƏFAT XƏBƏRİ

(Səh.365)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (18 fevral 1906, №49) «M.Ələkbər Sabir Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

İSLAMİYYƏTİN İNSANİYYƏTPƏRVƏRLİYİ

(Səh.365)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (18 iyul 1906, №157) «M.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

QABİSTAN MAHALININ PRİSTAVI...

(Səh. 366)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (18 iyul 1906, №157) «M.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

BU GÜN QAFQAZIYA MƏMLƏKƏTİNDƏ...

(Səh.367)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (24 iyul 1906, №162) «M.Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

QARABAĞ DAVASI QƏT'İ XÜSUSUNDA...

(Səh.368)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (6 avqust 1906, №173) «M.Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

AVQUSTUN 3-DƏ SALAMOVLARIN EVİNDƏ...

(Səh. 369)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (10 avqust 1906, №177) «M.Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞAMAXI TÜCCARİ-MÖ'TƏBƏRANİNDƏN...

(Səh. 370)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (13 avqust 1906, №179) «M.Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏMD OLSUN, O GÜNDƏN Kİ...

(Səh. 370)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (17 avqust 1906, №183) «M.Ə.S.» imzası ilə çap olunmuşdur.

HƏMD OLSUN, ŞAMAXIDA BUGÜNKÜ...

toTdəfe «Həyat» qəzetində (24 avqns, 1906, №189) «M.Ə.S.» imzas, ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

KÜRDƏMİR MAHALINDA QARASAQQALLI KƏNDİNDƏN...

(Səh. 372)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (31 avqust 1906, №192) «Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

27 AVQUST, BAKI...

(Səh. 372)

İlk dəfə «Həyat» qəzetində (3 sentyabr 1906, №194) «Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏTBUAT

(Səh. 374)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (26 sentyabr 1906, №226) «Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞƏHƏRİMİZDƏ REALNİ UŞQOLA...

(Səh. 375)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (9 oktyabr 1906, №237) «Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

QEYRƏT

(Səh. 376)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (13 oktyabr 1906, №241) «Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞAMAXININ QƏRBİNDƏ VAQE'...

(Səh. 376)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (13 oktyabr 1906, №241) «Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞAMAXI REALNİ UŞQOLASINA İNSPEKTOR...

(Səh. 377)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (16 oktyabr 1906, №243) «Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

OKTYABRIN ONUNDA QOŞUNLU MAHALINDA...

(Səh. 378)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (19, 31 oktyabr 1906, №246, 254) «Sabir» və «S.» imzalan ilə çap olunmuşdur.

NOYABRIN DÖRDÜNDƏ KÜRDƏMİR İLƏ AĞSU..

(Səh. 378)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (12 noyabr 1906, №262) «Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

BU İL ŞAMAXI ƏHLİ...

(Səh.379)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (17 noyabr 1906, №266) «Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

QABISTAN MAHALINDA ƏRƏBŞAHVERDİLİ...

(Səh. 380)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (24 noyabr 1906, №271) «Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

NOYABRIN 18-DƏ ŞAMAXILI MALAQAQAN...

(Səh. 380)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (26 noyabr 1906, №272) «Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

LƏBBEYK İCABƏT

(Səh. 380)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (5 dekabr 1906, №278) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

NEÇƏ GÜN BUNDAN ƏQDƏM BAKIDAN...

(Səh. 381)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (19 dekabr 1906, №288) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏŞƏKKÜR

(Səh. 382)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (21 dekabr 1906, №290) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

DEKABRIN 31-ci GÜNÜ...

(Səh 382)

Müzaffərəddin şahın vəfatı münasibəti ilə yazılmış bu məqalə ilk dəfə İrşad qəzetində (11 yanvar 1907, №8) «Ə.S.T.-zadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabir

YANVARIN 24-də GECƏ SAƏT...

(Səh.383)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (12 fevral 1907, №23) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞƏHƏRİMİZDƏ ŞİRKƏTLƏR, ZAVODLAR...

(Səh. 384)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (15 iyun 1907, №112) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

ZƏMAN NƏ İSTƏYİR? AMMA BİZ...

(Səh. 384)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (19 sentyabr 1907, №124) «Ə.Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏRHUMÜL-MƏĞFUR HACI MƏCİD ƏFƏNDİ...

(Səh. 386)

İlk dəfə «İrşad» qəzetində (8 mart 1908, №29) «Əli Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

ŞAMAXI UYEZDİ BAKI QUBERNİYASININ...

(Səh. 388)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (6 may 1908, №101) «Ələkbər Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

QƏDİMA ŞAMAXI ŞƏHƏRİNİN...

(Səh.391)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (8 may 1908, №103) «Sabir Tahirzadə Şirvani» imzası ilə çap olunmuşdur.

BU AXIR VƏQTLƏRDƏ ŞAMAXIDAN...

(Səh. 392)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (8 may 1908, №103) «Ə.S.T.-zadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

PADAR KÖÇƏRİLƏRİ ŞAMAXI UYEZDİNİN...

(Səh.392)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (15 may 1908, №109) «Əli Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

Hophopnamə

VƏSAİTİ-MƏ'LUMƏ İLƏ E'MALİ-FİKR...

(Səh. 393)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (20 may 1908, №113) «Ə.S.T.-zadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

BAHARDAN İKİ AY YARIM KEÇİR...

(Səh. 394)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (27 may 1908, №119) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

CÜMƏ (Səh. 397)

İlk dəfə «Tazə həyat» qəzetində (2 iyun 1908, №119) «Ə.Sabir Tahirzadə Şamaxı» imzası ilə çap olunmuşdur.

TƏŞƏKKÜR (Səh. 398)

İlk dəfə «Tərəqqi» qəzetində (17 dekabr 1908. №129) bu cür imza ilə dərc edilmişdir.:

«Şamaxı «Ümid» məktəbinin müəllimi və müdiri Ələkbər Sabir Tahirzadə, Lisanı-rus müəllimi Hacıbala Zamanov». «Hophopnamə»yə ilk dəfə daxil edilir.

MÜHƏRRƏRAT (Səh. 399)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (21 iyun 1910, №140) «Ə.Sabir Tahirzadə» imzası ilə çap olunmuşdur.

XAQANI

Ulularımızdan eşitdiyim (Səh.399)

İlk dəfə «Həqiqət» qəzetində (6 iyul 1910. №153) «Ə.Sabir» imzası ilə çap olunmuşdur.

MƏKTUBLAR

I

MÜDİR ƏFƏNDİM!

(Səh. 403)

1907-ci ilin mayında nəşrə başlayan «Bəhlul» jurnalının redaktoru Ələsgər Əliyevin ünvanına yazılmış və həmin il mayın 27-də Şamaxıdan Bakıya yola salınmış,

Mirzə Ələkbər Sabir

29-da isə ünvanına çatmışdır. Sonralar əldə edilmiş bu məktub «Revolusiya və kultura» jurnalında (1937, Nsl) çap olunmuşdur.

II

QORİDƏ MAARİFPƏRVƏR SULTAN MƏCİD
QƏNİZADƏ HÜZURLƏRİNƏ!

(Səh. 403)

S.M.Qənizadənin şəxsi arxivində saxlanan əlyazması əsasında ilk dəfə 1922-ci ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

«Hophopnamə»nin 1922-ci il nəşrində S.M.Qənizadənin ünvanına yazılmış bu və bundan sonrakı məktublara belə bir qeydlə verilmişdir:

«Mərhum Sabir öz dəsti-xəttilə S.M.Qənizadəyə yazdığı beş toğra məktub zeylədə dərc olunur. Bu məktublara nəş'əti boyladır: Qənizadə mərhum Sabirə Qori şəhərindən kağız yazıb Zaqafqaziya darülmüəlliminin türk şöbəsinə müəllimlik vəzifəsinə də'vat etmişmiş. Bu xüsusda mürasilət başlandıqda mərhum Sabir müəllimlik vəzifəsinə hazırlaşmaq təəddüdündə bulunaraq Qənizadəyə ati- dəki məktubları yazır. Nəhayət, Qənizadənin vəsatəti ilə Bakı «Nəşri-məarif» cəmiyyətinin təhri- idarəsində bulunan Balaxana zükur ibtidai məktəbində müəllimlik vəzifəsinə nail olur».

III

QORİDƏ DUSTİ-DİRİN VƏ BƏRADƏRİ-SƏDAQƏT
AYİNİM SULTAN MƏCİD HÜZURİ-ŞƏRİFLƏRİNƏ!

(Səh. 404)

İlk dəfə 1922-ci ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

IV

FƏZİLƏTLİ SULTAN MƏCİD QƏNİZADƏ HÜZURİ-ŞƏRİFLƏRİNƏ!

(Səh.405)

İlk dəfə 1922-ci ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

V

MAARİFPƏRVƏRİ-MÖHTƏRƏM SULTAN MƏCİD QƏNİZADƏ
HÜZURİ-ALİLƏRİNƏ!

(Səh. 405)

Bu məktubun bir hissəsi 1922-ci ildə «Hophopnamə»də dərc edilmişdir. Məktubun tam mətni Sabirin Respublika Əlyazmaları İnstitutunda saxlanan avtoqrafı əsasında bütöv şəkildə ilk dəfə «Azərbaycan» jurnalında (1962, №3) çap etdirilmişdir.

VI

SULTAN MƏCİD HÜZURİ-ŞƏRİFLƏRİNƏ!

(Səh. 406)

İlk dəfə 1922-ci ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

VII

MƏKTUBİ-MƏXSUSİ (Səh. 407)

Məktubun əslı Respublıka Əlyazmalar İnstıtutunda Cəlil Məmmədquluzadəyə məxsus fondı saxlanılır. Sabır küliyyatına ilk dəfə «Hophopnamə»nin üçcıldliyi- nin 3-cü cıldınə (Bakı, 1965) daxil edilmişdir.

VIII

RUHUM, CANIM, ŞƏRİFZADƏ!

(Səh. 407)

«Molla Nəsrəddin» jurnalının fəal əməkdaşlarından olan Qurbanəli Şərifzadəyə yazılmış bu məktubun orijinalı professor Əziz Şərifin şəxsi arxivindədir.

IX

QARDAŞIM SƏHHƏT!

(Səh. 408)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

X

QARDAŞIM SƏHHƏT!

(Səh. 409)

İlk dəfə 1914-cü ildə «Hophopnamə»də çap olunmuşdur.

XI

MƏKTUBDAN BİR PARÇA

(Səh. 410)

İlk dəfə 1912-ci ildə «Hophopnamə»nin titul səhifəsində: «Milli şairimiz mərhum Sabirin bir rəfiqinə öz xəttilə yazdığı şikayətnaməsindən bir nəbzə» qeydi ilə verilmişdir.

«Hophopnamə»nin 1922-ci il nəşrinin titul səhifəsində isə məktubdan parça belə bir qeydlə verilmişdir: «Sabır Tahirzadə öz dəsti-xəttilə yoldaşı Abbas Səhhətə yazdığı məktubdan».

LÜĞƏT

A

A b a - atalar, ata-baba.

A b a d i - abadanlıq, abad etmə.

A b d a r - parlaq, parlayan.

A b ə k i - ş u r - balaca, şor su. Xəzər dənizi nəzərdə tutulur.

A c - fil sümüyü; t ə x t i - a c - fil sümüyündən düzəldilmiş təxt.

A d a b - ədəblər, tərbiyə, əxlaq.

A d a t - adətlər.

A d i - adət edən, alışmış.

A f a q - üfüqlər, aləm, dünya.

A f ə t - bəla, müsibət, *məc.* gözəl.

A f i t a b - Günəş.

A f i y ə t - cansağlığı.

A ğ a z - başlama; a ğ a z i - k ə l a m - sözə başlama.

A h ə n - dəmir.

A x t a x a n a - Şamaxı dağlarında danalarnı yeyib böyüdüyü bir bitki.

A l - nəsil, ailə; a l i - ə b a - peyğəmbərin ailəsi (Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən və Hüseyn).

A l a m - ələmlər, dərdlər; m a y e y i - a l a m - əməllər mənbəyi.

A l a t - alətlər, vəsait.

A l ə m i - m ə ' n a - mənəvi dünya, ruhani aləm.

A l u - san gavalı.

A l u d ə - bulaşmış, giriftar.

A m a c - hədəf, nişanə.

A m a d ə - hazır.

A m i l - tacirin inandığı və işini aparan adam.

A m i r - rəis, əmr edən.

A r i - təmizlik; uzaq.

A r i y ə - müvəqqəti, qaytarmaq şərti ilə alman şey.

A r i z - yanaq; a r i z i - a l - alyanaq.

A r i z o l m a q - üz vermək, baş vermək.

A r i z i - başa gələn, üz verən; a r i z i - q ə m l ə r - günün, zamanın qəmləri, dərdləri.

A s a r - əsərlər; hadisələr.

A s i m a n i - göylərə məxsus olan şey, çox təmiz və dəyərlı.

A s i t a n - saray qapısı, saray yolu.

A s u d ə x ə y a l - arxayın olan.

A ş i q k ü ş - aşıq öldürən.

A ş i y a n - yuva, məskən.

A ş ü f t ə - vurgun, aşıq.

A t ə ş b a r - od yağdırən, yandırır-baxan; t a z i y a n e y i - a t ə ş b a r - kəskin həvə.
 A t ə ş i n d ə m - o d nəfəsli, yandırıcı.
 A v a n - anlar, dəqiqələr.
 A y a t - Quran ayələri.
 A y i n - dini nümayiş, dini adət, ibadət.
 A z i m - əzm edən, bir məqsədlə bir yerə gedən.

B

B a b ə t - cür, cürə, növ, dürlü.
 B a b u n ə - çobanyastığı, mollabaşı, yaxud ağkirkik gülü - bundan sinəni yumşaltmaq üçün içmə dərman hazırlanır.
 B a d - külək, yel, rüzgar.
 B a d p a - külək sürəti ilə gedən.
 B a f a i d ə - faydalı, xeyirli.
 B a h i r - parlaq, gözəl; hər kəsə məlum.
 B a k - qorxu, xovf, təhlükə.
 B a l - qanad, qol.
 B a l a - yuxarı; bir şeyin yuxarısı, üstü, yüksəkliyi.
 B a l ü p ə r - qol-qanad.
 B a n u h ə r ə m - xanım arvad, ağa arvad.
 B a r - yük, ağırlıq; bar i - m ö h n ə t - qəm yükü.
 B a r a n - yağış, yağma; n u r - b a r a n - işıq yağışı, *məc.* azadlıq elanı.
 B a r g a h - saray, padşahın evi.
 B a r i , b a r - Allah, xuda; b a r i x u d a y a , b a r x u d a y a - e y böyük Allah.
 B a r i q ə - şimşək.
 B a t i n i - ş u m - pis ürək.
 B a v ə r (etmək) - inanmaq, etibar etmək, güman etmək.
 B a - v ü c u d i n k i - buna görədir ki, belə olduğu üçündür ki.
 B a z i ç ə - oyuncaq, əyləncə vasitəsi.
 B e h c ə t a v ə r - sevinc gətirən, kef açan, zövq verən.
 B e y t - ev.
 B e y t ü l m a l - dövlət xəzinəsi; vərəsesiz önlərlərin mal-mülkü və bu cürə ümumi mal-dövləti saxlayan idarə.
 B ə r b i y a n , y a x u d b ə b r - qaplıdan böyük yırtıcı heyvandır, Hindistanda və Afrikada olur.
 B ə d a y e - bədiələr, gözəl şeylər, gözəlliklər.
 B ə d ə f k a r - sui-qəsdçi, cinayətkar.
 B ə d ə s t u r - təlimata görə.
 B ə d i ə p ə r d a z - bədi sözlər yaradan, gözəl fikirlər söyləyən.

- B ə d i h ə - düşünlümdən, dərhal söylənilən gözəl söz.
B ə d i h i - aşkar, şübhəsiz, aydın.
B ə d i i - ə f l a k - göyləri yaradan.
B ə d i - k ə l a m - bədii söz ustası, gözəl əsərlər yaradıcısı.
B ə ə z m - məqsədlə, niyyətlə; b ə ə z m i - ş i k a r - ovlamaq qəsdı ilə. B ə h a i m - heyvanlar, dərdayaqlılar.
B ə h r - hasil, məhsul; pay, hissə; dəniz, derya.
B ə q a - daimilik, əbədilik; m ü l k i - b ə q a - daimi ələm.
B ə P - udma, sürətlə yemə.
B ə l d ə - şəhər, qəsəbə.
B ə l i l ə - qamı qəbiz edən dərman.
B ə l i y y a t - bələlər, müsibətlər.
B ə l l ə t ü - uddum.
B ə n d - bağlama, azadlığımı alma.
B ə n i n ö v ' - öz növbündən olan, həmcins.
B ə r ¹ - bar, meyvə, yemiş.
B ə r - çox zaman azərbaycanca yönük və yerlik hal şəkilçilərinin mənasını verir. Bəri-köks, sinə; d ö v r ü b ə r - ətraf, yan-yörə.
B ə r d u ş - çiyinə, çiyin üstə, çiyinə çəkmə.
B ə r ' ə k s - əksinə, tərsinə.
B ə r f ə r z - t u t a q k i.
B ə r g - yarpaq; b ə r g i - s ə b z - göy yarpaq.
B ə r h ə m o l d u - pozuldu, dağıldı.
B ə r i n - yüksək, əla.
B ə r q ə r a r - qərarlı, davamlı.
B ə r m ə l a - aşkar, görünən.
B ə s a - çox, xeyli, artıq.
B ə s k i - o qədər, o qədər ki.
B ə s i r ə t - görmə və anlama qabiliyyəti; b ə s i r ə t g ö z ü - həqiqəti görün göz.
B ə s t - pənah aparılan yer, sığınacaq, toxunulmaz yer; İranda canilərin məsuliyyətdən, həbs və cəzadan qaçıb gizləndikləri xilas evi, məkanı.
B ə s t ə r - yataq, yorğan-döşək.
B ə ş a ş ə t - sevinc, şadlıq; güləruzlülük.
B i d a d - zülm, amansızlıq.
B i d a r (olmaq) - ayıq olmaq, xəbərdar olmaq, yatmamaq, oyanmaq.
B i d ' ə t - din, şəriət adı, şəriət əleyhinə iş, söz.
B i h i m m ə t - qeyrətsiz, səhsiz, qayğısız.
B i h u d ə - boş, əbəs; faydasız.
B i x a r - tikənsiz.

B i x u d - özünü itirmiş, özündən getmiş, huşunu itinniş.
B i i c ü m l ə - bütün, hamı, cəmi.
B i l x e y r - xeyrlə; b i l x e y r ü v ə s s ə l a m ə t - x e y i r və salamatlıqla
B i l i n t i x a b - seçməklə.
B i l i s t i n a d - istinad etməklə, söykənməklə.
B i l i z a f ə t - artıqlaması ilə, daha çox.
B i l m ə r r ə - bürbütün, tamamilə, dibindən.
B i l m ə s ə r r ə t - şadlıqla, sevinclə.
B i l ü m u m - ümumiyyətlə.
B i m ü h a b a - çəkinmədən, qorxusuz, çalışıb-çabalamadan.
B i s ü k u n - rahat olmayan, rahatsız.
B i l l ə m a m - hamısı, bütün, tamamilə.
B i v ə - dul.
B i y ş - Çində və Hindistanda bitən öldürücü zəhərli bitkidir.
B i z z i y a d ə t - artıqlaması ilə.
B u (y) - iy, qoxu.
B u ç u q - yarım.
B u x a r ə n d a z - bağlanan, buğ verən.
B u m - yurd, yer, torpaq, mülk.
B u s e d i l m ə k - öpülmək.
B ü ğ z - kin, ədavət, düşmənlik.
B ü x l - paxıllıq, həsəd.
B ü l ə h a - əbləhlər, axmaqlar.
B ü r r a n - kəskin, kəsici, iti (qılınc).
B ü l l a n - haqsızlıq, batil və boş, bihudəlik.

C

C a d ə - yol, böyük yol, prospekt.
C a h - mənəb, yüksək rütbə, böyük mövqe.
C a h i l i y ə t - cahillik, nadanlıq, avamlıq.
C a i z - icazə verilmiş, rüxsət verilmiş.
C a i z ə c u l u q - şairin birinə təqdim etdiyi şeir müqabilində pul və ya şey istəməsi.
C a l i b - c ə l b edən.
C a m - qədəh, piyalə; c a m i - C ə m - əfsanəvi Cəmşid padşahın qədəhi.
C a m ə - paltar, geyim.
C a n ğ ü d a z - əzabverici, ürək yandırıcı.
C a n s i p ə t - özünü qurban edən, canını fəda edən; aşıq, məftun.
C a n s u z - ürək yandıran.
C a n ş i k a r - can ovlayan, can alan.

- C a r i - axan, axmaqda olan.
C a v i d a n ı - əbədi, daimi.
C a y (c a) - yer, məkan; s a y i - m ə l a l - qəm-qüssə yeri.
C a y g i r - yerinə düşən, təsir bağışlayan.
C e y - cızıq, hədd.
C e y ş - ordu, qoşun.
C ə b b a r - zalım; s u l t a n i - c ə b b a r - z a l ı m padşah.
C ə d d - baba, atanın və ananın atası.
C ə d ə l - çəkişmə, didişmə, qovğa.
C ə d i d, - yeni; t ə r z i - c ə d i d - yeni üsul, yeni tədris üsulu.
C ə d v a r - Hindyovşanı (zəhərə qarşı dərman kimi işlədilən bir bitki). C ə h a n d a r - dünyaya sahib olan, böyük hökmdar.
C ə h a n d a r l ı q - dünya tutma, mal-dövlət yığma.
C ə h a n d i d ə - dünyagörmüş, təcrübəli.
C ə h a n g i r a n ə - dünyanı fəth edənlərə yaraşan tərzdə.
C ə h a n n ü m a - dünyanı göstərən; a y i n e y i - c ə h a n n ü m a - hər yeri göstərən güzgü.
C ə h i m - cəhənnəm.
C ə i m - bayram, şadyanalılıq, təntənə.
C ə l a l ə f z a - cəlal artıran, daha da cəlalli, hörmətli edən.
C ə l i l - böyük, cəlalli, yüksək, zəngin; l i s a n i - c ə l i l i ə r ə b - ərəbin zəngin dili.
C ə l i l ə - cəlalli, böyük.
C ə m a d - cansız cisim, şey.
C ə m a d a t - cansız cisimlər, qaz və mayelərdən başqa cansız şeylər.
C ə m a v ə r l i k e t m ə - yığma, yığb toplama.
C ə m i l ə - gözəl.
C ə m i ü l c i h a t - hər tərəfdən; hər cəhətdən.
C ə m i y y ə t - toplama, cəm etmə, yığma; c ə m i y y ə t - ə s q a l - müxəlləfat, ev şeyləri toplama.
C ə n a b ə t - qüslü lazım olan napaklıq.
C ə n g c u - hərbi, müharibə tərəfdarı.
C ə n g ə l - meşə.
C ə n n ə t m ə k a n - yeri cənnətdə olan, cənnətlik.
C ə n n ə t r ü x - çox gözəl üzvlü, dilbər yanaqlı.
C ə r a h ə t - yaralılıq, yara.
C ə r a i d - cəridələr, qəzetlər, jurnallar.
C ə r ə y a n e t m ə - axma, sel, su axını.
C ə r i - cürətli, qoçaq.
Ç ə r i d ə — qəzet; c ə r i d e y i - ö v m i y y ə - gündəlik qəzet.

C ə v a l - çox fəal.
 C ə v a n b ə x t - xoşbəxt, işi uğurlu olan.
 C ə v a n m ə r d - kərəmi i, səxavətli; alicənab.
 C i b d u s t - pulpərəst, rüsvətخور.
 C i b i l l i - təbii, yaradılışda olan xassə.
 C i d a - mizraq, süngü.
 C i d a l - müharibə, qovğa, vuruşma.
 C i d d - çalışıb-çabalama, cəhd və səy etmə.
 C i n a n - cənnət, behişt.
 C i s m a n i - maddi; e t i y a c a t i - c i s m a n i y y ə - maddi ehtiyaclar.
 C i v a r - qonşu, yaxın yer.
 C i y ə r g u ş a - əziz bala, istəkli övlad.
 C o v q ə - dəstə, qrup; c o v q ə y a p d i n - dəstə, qrup düzəldin.
 C ö v f - iç; boşluq.
 C u d - səxavət, əliaçıqlıq.
 C u l f a - toxucu.
 C u ş i ş b a r - coşan, coşub qaynayan, coşub daşan.
 C u ş ü x ü r u ş - coşma, qaynama, coşqun hərəkət.
 C u y - axar su, arx, çay.
 C u y a n o l m a q - axtarmaq.
 C ü h ə l a - cahillər, nadanlar.
 C ü h h a l - cahillər, nadanlar, fanatiklər.
 C ü m l ə - hamı, hamısı.
 C ü m u d - donma, hərəkətsizlik.
 C ü n b ü ş - hərəkət, tərpəniş.
 C ü r m - 1. cinayət, günah; 2. planet, ulduz, göy cismi; c ü r m i - ə r z - Yer kürəsi.
 C ü s t - cəld, tez tərpənən, sürətlə hərəkət edən.

Ç

Ç a k e t m ə k - yarmaq, yırtmaq.
 Ç a k o l m a q - yırtılmaq, yarılmmaq.
 Ç a k ə r - nökar.
 Ç a k ə r a n - nökarlər.
 Ç a r (ç ə h a r) - dörd; ç a r (ç ə h a r) ü n s ü r - dörd ünsür: su, od, torpaq, hava.
 Ç a r ç ə ş m - dörd gözlə, çox maraqla.
 Ç a r ə s a z - çarə edən; ç a r ə s a z i s ü l h o l m a q - barışığa yol tapmaq.
 Ç e ş m - göz .
 Ç e ş m a n - gözlər; n u r i - ç e ş m a n ı m - gözlərimin işığı.
 Ç e ş m i - q e y r ə t - qeyrət gözü; namus, mərdlik.
 Ç e t - dördə bir; azacıq.

Ç ə r ə k ə - balaca kitab kimi dəftər, dərs dəftəri.

Ç ə r x - kainat, fələk; göy; dünya, zamanə; bəxt, tale.

Ç ə r x ə ç i - cəhrə öyirən; xəbərçi, çuğul.

Ç ə r x i - ç a r ü m - göyün dördüncü təbəqəsi.

Ç ə r x i - f ə l ə k - dövrən, zamanənin gedişi.

Ç i d ə - tərtib; ç i d ə e t d i y i - düzəltdiyi, tərtib etdiyi.

Ç i n g ə n ə - qaraçı qızı.

Ç i r ə z ə b a n - gözəl danışan, iti dilli.

Ç ö h r ə - üz, sima; ç ö h r e y i - s i y a h - qara üz; alçaq adam.

Ç ö h r ə t ə r a ş - üzünü qırxdıran, bığ-saqqal qoymayan, *məc.* mömin olmayan.

Ç u - elə ki; ç u K a v u s g ö r d ü - elə ki Kavus gördü...

Ç u b - ağac, çubuq.

Ç ü - o zaman ki, elə ki.

D

D a d - kömək, yardım, ədalət, həqiqət.

D a d a n a q - dadanan, əl çəkməyən.

D a d x a h - birinin hüququnu müdafiə edən, ədalət tələb edən.

D a d r ə s - köməkçi, dada çatan.

D a d ü s i t ə d - alver.

D a i r - dövr edən, dolanan; d a i r ü m u r i d ö v l ə t - hökumət işləri dövr etməkdə, getməkdədir.

D a m - tor, tələ.

D a m a d - kürəkən.

D a n a - bilici, alim.

D a r - ev, bina, müəssisə; məkan, yer.

D a r i - ş ə f a - xəstəxana, müalicəxana.

D a r u - dava-dərman.

D a r ü l c ü n u n - dəlixana, dəlilər evi.

D a r ü l ə m a n - təhlükəsiz yer.

D a r ü l i r f a n - elm və mədəniyyət evi; ali məktəb.

D a r ü l m ü s a l i m ə t - salamatlıq yeri.

D a r ü l t ə h s i l - təhsil alınan yer, məktəb, institut.

D a r ü l ü q b a - axirət, o dünya.

D a r ü l z i y a f ə - qonaqlıq evi.

D a r ü z z ə f ə r - zəfər evi, qalibiyyət evi.

D a v ə r - ədalətli hakim, hökmdar; Allah.

D ə f ə a t i l ə - dəfələri.

D ə h a t - kəndlər.

D ə h ə n - ağır; q ö n ç ə d ə h a n - qönçə ağızlı, gözəl.

D ə h r - dünya, aləm; dövr, əsr.
 D ə h y e k - onda bir.
 D ə x a l ə t - bir işə qarışma, müdaxiləetmə.
 D ə x l - girmə, girişmə, qanşma, müdaxiləetmə.
 D ə x l i - k ə l a m - sözə, söhbətə qarışmaq.
 D ə k k ə t - paralanma, yarıma, qılma; d ə k k ə t ü l - ə r z - yer üzünün zəlzələdən yarılməsi, paralanması.
 D ə q ə l - biclik, hiylə, kələkbazlıq, fırıldaq.
 D ə l a l ə t - aparma, yol göstərmə, bələdçilik etmə.
 D ə l v - dolğa, vedrə; Günəş sistemindəki on iki büredən biri.
 D ə l i l - yol göstərən, rəhbər.
 D ə m g ü z a r - vaxt keçirən.
 D ə m i d ə - çalınmış, tufürülmüş.
 D ə m s a z - dost, yaxın yoldaş, həmdəm; uyğun.
 D ə n i - alçaq, zəlil.
 D ə r - qapı.
 D ə r a ğ u ş - qucaqlama
 D ə r b ə n d e t m ə k - bağlamaq, aradan götürmək, yox etmək.
 D ə r c i b e t m ə k - cibə qoymaq, cibdə gizlətmək.
 D ə r d a - dərd olsun!
 D ə r d ə s t e t m ə k - əldə etmək, ələ almaq.
 D ə r ə c a t - dərəcələr, rütbələr; d ə r ə c a y i - a l i y ə - yüksək dərəcələr.
 D ə r ə k - uçurumun dibi; cəhənnəmin ən dərin yeri.
 D ə r g a h (d ə r g ə h) - ev, saray qapısının qabağı.
 D ə r g u ş q ı l m a q - yadda saxlamaq, xatırlamaq.
 D ə r h ə q i q ə t - həqiqətən, doğrudan da.
 D ə r h ə m - qarışıq, dolaşiq.
 D ə r i - g ə n c - xəzinə qapısı.
 D ə r i - q ə s r - saray qapısı.
 D ə r k a r - işdə, aşkar, göz qabağında.
 D ə r m i y a n e t m ə k — ortaya qoymaq, araya çəkmək.
 D ə r - z a m a n - öz vaxtında.
 D ə s t - əl.
 D ə s t g i r - əsir.
 D ə ş t - çöl, səhra, biyaban.
 Də'va-hüquq müdafiəsi üçün məhkəmə işi; müharibə, vuruşma, dava.
 D ə v a n — yüyürməkdə, qaçmaqda olan, yüyürən, qaçan.
 D ə y a n ə t — dindarlıq, dini tələblərə düzgün riayət.
 D i d o l u n m a q - görüşünə gedilmək.
 D i d a r - üz, sifət.

D i d ə - göz; d i d e y i - ş ə h ı a - ala gözlər; d i d e y i - x u d b i n - ancaq özünü sevən, eqoist.

D i d ə n ə m - gözüyaşlı.

D i d u b u s - götürüşüb-öpüşmək.

D i k k ə - səki, skamya.

D i l a r a - ürək bəzəyən, könül oxşayan, gözəl dilbər.

D i l a r a m - ürək sakit edən, fərəh verən.

D i l a z a r - qəlb incidən, ürək sındıran.

D i l d a r - yar, sevgili, canan.

D i l d a d ə - aşıq, vurğun, mübtəla; ürəyini, qəlbini həsr etmiş olan.

D i l f i r i b - könül aldadan; çox gözəl.

D i l g ü ş a - könül açan.

D i l i - z a r - inləyən qəlb.

D i l k ə b a b - qəlbə yanmış, çox əzab çəkmiş, çox zülm görmüş.

D i l n ə v a z - könül oxşayan.

D i l p ə z i r - ürəkalan, cazibəli.

D i l r ü b a - ürəkçəkən, cazibəli, gözəl.

D i l s u z - qəlbə yanan; ürək yandıran; v a q i e y i - d i l s u z - ürək yandıran, fəlakətli hadisə.

D i l ş a d - sevinən, qəlbə şad.

D i n a r - qızıl pul.

D i r a z - uzun.

D i r ə x ş ə n b ə - parlaq.

D i r ə m - gümüş pul.

D i r i ğ e t m ə k - əsirgəmək, qiyməməq.

D i r i n - köhnə, qədim; d u s t i - d i r i n - köhnə dost.

D i ş r ə - bayıra, xaricə, dışarı.

D i v a n ə s ə r - dəli; vurğun, məftun.

D ö v l ə t s ə r a (y) - hökumət sarayı, dövlət binası.

D ö v r e y i - t ə h s i l - təhsil illəri.

D ö v r i - q ə z a - tale, qəza-qədər, bəxt.

D u d ə - his, tüstü; məc. cəhalət.

D u d m a n - xanədan, sülalə; böyük ailə, nəsil.

D u m (d u m a) - çar Rusiyasında qanunverici, yaxud inzibati vəzifə daşıyan nümayəndələr məclisi.

D u n - alçaq.

D u r b i n - uzaqgörən.

D ü ç a r a n - düçar olanlar, giriftar olanlar.

D ü ç e ş m - iki göz; n u r i - d ü ç e ş m i m - iki gözümün işığı,

D ü n i m ə — iki yarım, ikiyə parçalanmış.

D ü r r İ-Ə d ə n - Ədən incisi. (Ədən - Yəməndə bir şəhərin ad,d,r, dürləri ilə məşhurdur).

D ü v ə l - dövlətlər, hökumətlər.

E

E c a z - möcüzə.

E h m a l e y l ə m ə k - etinasızlıq, əhəmiyyət verməmək.

E h t i k a r - taxıl və ya başqa məhsulu saxlayıb sonra baha qiymətə satma.

E l a m - məlum etmə, bildirmə.

E ş ş ə k x i s a l - eşşək təbiətli.

E t i d a l - orta hal, mötədillik.

E t i l a - yüksəliş, tərəqqi, irəliləyiş.

E t i n a - çox diqqət, əhəmiyyət vermə; n ə z ə r i - e t i n a - çox fikir verib çalışma.

E y (eyi) - yaxşı, daha yaxşı.

E y b c u - eyib axtaran.

E y d - bayram.

E y m ə n - arxayın.

E y n - göz.

E y t a m - yetimlər.

E'zaz - əzizləmə, hörmət etmə.

Ə

Ə b a - ruhanilərin, mömin adamların geydikləri uzun üst geyimi.

Ə b a - q ə b a - ruhanilərin geydikləri uzun paltarlar.

Ə b a b i l - dağ qaranquşu.

Ə b c ə d - bax: səfəs.

Ə b d - qul.

Ə b d a l - sufizm təriqətlərindən biri; dərviştəbiət adam.

Ə b ə d a - əsla; heç vaxt, qətiyyənlər.

Ə b ə v e y n - atalar, ata-baba.

Ə b n a - oğullar.

Ə b r - bulud.

Ə b r i - s i y ə h - qara bulud.

Ə c a m i r - qaragünth, avam xalq.

Ə c ə m - fars.

Ə c i b - təəccüblü, qəribə.

Ə c r a m - cisimlər, kainatda olan kürələr, ulduzlar.

Ə c s a m - cisimlər.

Ə d d - sayma.

Ə d ə b i s t a n - ədəb yeri, elm, bilik yeri.
Ə d i - ədalət, həqiqət tərəfdarı olma; bərabərlik.
Ə d n a - çox dəni, ən alçaq, rəzil.
Ə f k a r - fikirlər, niyyətlər.
Ə f s u n - bax: füsün.
Ə f s ü r d ə - xarab olmuş, solmuş.
Ə ğ l ə b - çoxluq, əksəriyyət.
Ə ğ n i y a - dövlətlilər.
Ə h b a b - dostlar.
Ə h f a d - nəvələr, övlad, nəsil.
Ə h k a m - hökmlər, əmrilər; qüvvət, nüfuz.
Ə h l - xalq.
Ə h l i - d i y a r - bir ölkədə yaşayanlar, bir vətən əhli.
Ə h l i - n ə z ə r - baxan, görənlər, göz yetirən.
Ə h l i - z a h i r - dünya adamı, ancaq gördüyünə inanan və bununla da yaşayan.
Ə h m ə z - ən qüvvətli, ən möhkəm.
Ə h m ə z i - q a ə t - çox itaət, çox ibadət.
Ə h r a r - hürriyyətçilər, hürriyyətçilər.
Ə h z a n - hüznlər, qəmlər, kədərər.
Ə x b a r - xəbərər.
Ə x v a n - qardaşlar.
Ə x z (etmək) - almaq, əldə etmək, mənimsəmək.
Ə k b ə r - böyük, dəstəbaşı.
Ə k l - yemək.
Ə k v a n - kövnlər, varlıqlar; dünya.
Ə q d ə s - ən müqəddəs, ən qiymətli.
Ə q l i - s ə l i m - sağlam ağıl, dürüst, doğru, düşünüən baş.
Ə q s a (y) - uzaqda olan, ən uzaq; ə q s a y i - Ş ə r q - Uzaq Şərqlər.
Ə q v a l - qövlər, sözlər.
Ə q v a l i - h ə k i m a n ə - alimlər, filosofların sözlər.
Ə q v a m - qövmələr, tayfalar, millətlər.
Ə l a i q - əlaqələr, rabitələr.
Ə l a m a n - amandır, kömək edin!
Ə l a m a t - əlamətlər, nişanlar.
Ə l a n - indi.
Ə l ə m - bayraq.
Ə l i r a q - ayrılıq, ittihadın əksi.
Ə l h ə q — həqiqətdə, doğrusu.
Ə l h ə z ə r — həzər olsun, uzaq olsun.
Ə l q a b - ləqəblər, müxtəlif titullar.

Hophopnamə

Ə l q i s s ə - xülasə, qıyası.
Ə l m i n n ə t ü l l i l l a h - şükür Allaha.
Ə l y ö v m - bu gün, indi.
Ə l z ə m - çox lazımlı, zəruri.
Ə m d ə n - qəsdən, bilə-bilə, qərəzlə.
Ə m i q - dərin.
Ə min - əminlik, arxayınlıq, rahatlıq, qorxusuzluq. Çox vaxt «aman» sözü ilə birlikdə işlənir.
Ə m n i y y ə t f ə z a - əminlik artıran.
Ə m r - iş.
Ə m r ə d - hələ bığı-saqqalı çıxmamış gənc.
Əmr i-m ə a ş - məişət işi, dolanacaq vasitəsi.
Ə m s a l - misilər, bənzərlər.
Ə n a m - xalq, camaat.
Ə n a r - nar.
Ə n c a m - son, axır, aqibət.
Ə n c ü m a n - məclis, şura; konqres; cəmiyyət.
Ə n d u h - qəm, qüسسə.
Ə n f a s - nəfəslər; dua kimi bir şey oxuyub üfürmə.
Ə n h a r - nəhrlər, çaylar.
Ə n i s - dost, yoldaş.
Ə n k ə h t ü - nikahlayıram.
Ə n q ə r i b - yaxında, tezliklə.
Ə n v a - növlər, növbənöv.
Ə n z a r - nəzərlər.
Ə r b a b - əhl, sahib, bir işin və ya şeyin əhli, peşəkari.
Ə r b a b i - h ə v ə s - həvəslilər.
Ə r ə r — ardıc ağacı, dağ sərvə (gözəllərin boy-buxununa təşbeh edilir).
Ə r ə z - təbii olmayan, müvəqqəti, keçici hal.
Ə r k a n¹ - hökumətin baş adamları, nazirlər, əyan.
Ə r k a n² - rüknlər, baş üzvlər; ə r k a n i - d ö v l ə t - dövlət başçıları.
Ə r k a n l ı - arxalı, qüvvətli, möhkəm, dayaqlı.
Ə r r a d ə - araba, top arabası.
Ə r s - pahlı dəmir döyülərkən tökülən çürük qırıntı.
Ə r s ə - meydan; vuruş meydanı; dünya; boş geniş sahə.
Ə r ş i-m ü ə l l a - dini etiqada görə göyün doqquzuncu təbəqəsi.
Ə f v ah-ruhlar.
Ə r z - 1. müddət; 2. bildirmə, söyləmə, şikayət etmə, göstərmə.
Ə r z a n - ucuz.
Ə r z ə n - dari.

Ə s b a b - səbəblər.
Ə s ə f - acıma, təəssüf etmə.
Ə s h a b - sahiblər, ağalar, böyüklər; ə s h a b i - g i r a m - kərəmətli, şərafli böyüklər.
Ə s i r i - q e y d i - f ə q r - yoxsulluq zəncirinin əsiri.
Ə s k ə r a n - əsgərlər, döyüşçülər.
Ə s k i n a s - kağız pul.
Ə s q a l - ağır şeylər, ağırlıq.
Ə s r i - h a l - bu əsr, bu dövr, indiki zəmanə.
Ə s v a b - paltarlar, geyimlər.
Ə s ə f - təəssüf ki, heyf ki.
Ə s n a f - sənətkarlar, peşə sahibləri.
Ə s r a r - sirlər, gizli sözlər; ə s r a r i - r u h i y y ə - ürək sirləri.
Ə ş h ə d ü b i l l a h i ə l i y y ü l ə z i m - Allahın böyüklüyünə, əzəmətinə şəhadət edirəm.
Ə ş x a s - şəxslər; abırlı, hörmətli adamlar.
Ə ş y a x - şeyxlər.
Ə ş k - göz yaşı; ə ş k i - b ə ş a ş ə t - sevinc göz yaşlan.
Ə ş k a l - şəkillər, surətlər.
Ə ş r a f - şərafətli, hörmətli adamlar.
Ə ş r a r - şərirlər, fəsadçılar, yaramaz adamlar.
Ə t a b ə t - ziyarətgahlar; ə t ə b a t i - a l i y a t - imamların məqbərələri olan yerlər.
Ə t f - döndərmə, başqa tərəfə dönmə, çevirmə.
Ə t f a l - uşaqlar.
Ə t r a k - türklər.
Ə t v a r - hal, əda, hərəkət tərz; təhər-töhür.
Ə v a m ü n n a s - avam camaat.
Ə y a - ey (xıtab).
Ə y a ı - burjua və feodal hökumətlərində məmləkətin mötəbər, varlı adamları.
Ə y a l - ailə, arvad-uşaq, külfət.
Ə y a n - cəmiyyətin və ya millətin böyükləri.
Ə y y a m i - s ə l ə f - keçmiş zamanlar, ata-babalar dövrü.
Ə y y a r - kələkbaz, aldadıcı.
Ə y y a r ə l i k - əyyarlıq, aldadıcılıq, hiyləgərlik; oğurluq.
Ə y y a ş - eys-ışrət sahibi, sərxoş.
Əz- -dən; əz i s l a m - islamdan.
Ə'z a - əziyyət, cəfa, cövr.
Ə z ə m i y y ə t - böyüklük.
Ə z m - qəti niyyət, bir məqsədlə yola düşmə.

Özvay- sabur bitkisindən hazırlanan acı dərman, aloye.

F

F a c i a t - faciələr.

F a i q - üstün.

F a x i r - fəxr edən.

F a q ə - ehtiyac, zərurət, yoxsulluq.

F a n i - puç, sonu olmayan, çürüyüb yox olan şey.

F a n u s - fənər.

F a s i d - fəsad törədən, fitnəkar.

F a s i q - pis işlər sahibi; əclaf.

F a y i d a t - faydalar.

F a z i l - fəzilətli.

F e l ə n - işdə, əməldə.

F e y z - yaxşılıq; nemət, bərəkət.

F e y z a b a d - feyz və bərəkət yurdu, nemət ehsan ölkəsi.

F e y z a f e y z - çox tərəqqi, sürətlə irəliləyiş.

F e y z i - t ə h s i l - təhsil, irəliləmə, tərəqqi etmə.

F ə x a r ə t - iftixar.

F ə x u r a n ə - iftixarla, öyünərək.

F ə q ə r a t - fəqərələr; epizodlar.

F ə l a h - qurtuluş, nicat.

F ə l a k ə t ş ü m ü l - fəlakətli, bəla və müsibət yeri.

F ə n n - hiylə, kələk, fənd.

F ə r - əsas olmayan, mühüm olmayan, ikinci dərəcəli; f ə r i - k a r - az əhəmiyyətli iş.

F ə r a h ə m - yığma, toplama, mənimsəmə.

F ə r a m u ş - unutma, yaddan çıxarma.

F ə r a r - qaçma, gizli qoyub qaçma.

F ə r d - tək, yeganə, misilsiz; f ə r d i - c ə h a n - dünyada tək olan.

F ə r d a - sabah.

F ə r d ə n b ə d f ə r d - tək-tək, bir-birinin dəlincə.

F ə r ə h b i z - fərəhləndirən, xoşlandırın.

F ə r ə h ə f z a - fərəh artırın, sevinc götürən.

F ə r ə h ə n g i z - fərəhverici, sevindirici.

F ə r ə h f ə z a - çox fərəhverici, çox sevindirici.

F ə r x ü n d ə - xoşbəxt, uğurlu, mübarək.

F ə r x ü n d ə k a m - xoşbəxt.

F ə r m a n r ə v a - hakim, hökmrən.

F ə r r a r i l i k - tez qaça bilmə.

F ə r r a ş - icraçı hökumət, məhkəmə qərarının icraçısı.

F ə r s u d ə - əskimiş, solmuş, pozulmuş.
F ə r ş - yer, yer üstü; döşəmə, sərmə.
F ə r t - artıqlıq, çoxluq, həddən ziyadeliq; f ə r t i - q e y r ə l l ə - artıq.
F ə r y a d r ə s - fəryada çatan, köməyə gələn.
F ə r z a n ə - ağıllı, müdrik.
F ə r z i n - şahmat oyununda vəzir.
F ə s a d i y u n - fəsadçılar, araqarışdıranlar.
F ə s s a d - qan alan, qan çəkən, cərrah, dəllək (həcəmətçi).
F ə l l a n - fitnəçi, fəsad salan.
F ə v a y i d - faydalar.
F ə z a i l m ə b - fəzilətlər, gözəl sifətlər sahibi.
F ə z i l ə t - mərifət, hünər, əxlaq gözəlliyi.
F ə z i l ə t m ə b - fəzilətlər sahibi.
F ə z l - kamal, mərifət.
F i k a r - yaralı, dərdli; h a l i - f i k a r i m i z - müsibətimiz.
F i l f ö v r - dərhal, o saat.
F i l m ə s ə l - misal üçün, tutaq ki.
F i l ü k ə f i l ü l - h ə r a m - sənin işin haramdır.
F i r d ö v s - bağça, cənnət bağçası.
F i r ə n g - Avropa; avropalı; m ü l k i - f i r ə n g - Avropa torpağı.
F i r i s t a d ə - göndərilən, elçi.
F i r q ə - dəstə, qrup.
F i r q ə t - ayrılıq.
F i r u z e y i - ç e ş m - gözün firuzəsi, məc. mavi gözlər.
F i s k - pis iş, əxlaqsızlıq.
F i t a d ə - düşmüş, f i t a d ə - b ə k i l - torpağa düşmüş.
F i t r ə t - yaradılmış; r u z i - f i t r ə t d ə n - yaradılan gündən.
F i t r i - təbii; v ə d i e y i - f i t r i - təbiətin verdiyi şey, qabiliyyət, məharət.
F ö h ş - söyüş, ədəbdən kənar hərəkət, əxlaqa zidd işlər.
F ö v c - bölük.
F ö v q - yuxan, üst.
F ö v q ə z z i k r - yuxanda deyilən.
F ö v t - məhv olma, yox olma.
F u a d - ürək, qəlb, könül.
F u l a d - polad.
F ü c c a r - əxlaqsız, tərbiyəsiz, cəmiyyətə zidd iş sahibləri.
F ü q d a n (f i q d a n) - y o x l u q , olmama.
F ü q ə r a p ə r v ə r a n ə - kasıbların qayğısına qalma.
F ü l u s - xırda mis pul.
F ü n u n - fənlər.

F ü r u x t e t m ə - satma.
 F ü r u q - işıq, Şölə, nur.
 F ü r u m a y e - alçaq, nacins; z a t i - f ü r u m a y ə - alçaq, nacins adam.
 F ü r u ş - satma; satış.
 F ü r u z a n - parlayan.
 F ü s ə h a - fəsih danışanlar, bir dildə üslubiyyat qaydalarına uğyun danışanlar.
 F ü s u n - cadu, sehr; hiylə.
 F ü s u n k a r - cadugər; hiyləgər.
 F ü t ü v v ə t - cömərdlik, səxavət; mərdlik, igidlik.
 F ü y u z (f ü y u z a t) - feyzlər, bərəkətlər, mənəvi zövqlər.
 F ü z ə l a - fəzil adamlar.
 F ü z u n - çox, artıq.

G

G a v s ə r - başı öküzbə başına bənzər əsa; hökmdarlara məxsus ikibuynuzlu, yaxud ikidişli əsa.
 G ə b r - atəşpərəst, Zərdüştdilindən olan.
 G ə l u b ə n d - boyunbağı, həmayil.
 G ə n c e - xəzinə, dəfina.
 G ə n d ü m - buğda.
 G ə r - əgər, hərgah.
 G ə r d - toz.
 G ə r d ə n f ə r a z - məğrur, mütəkəbbir.
 G ə r d ə n k ə ş a n - h e ç kəsə tabe olmayanlar, boyun əyməyənlər.
 G ə r m - isti.
 G ə r m a b ə - hamam.
 G i r a m i - dəyərlı, qiymətli, əziz.
 G i r a n l ı q - bahalıq.
 G i r a n m a y ə - qiymətli, əziz.
 G i r e h - düyün.
 G i r ə m - tutaq ki.
 G i r i b a n - yaxa.
 G i r i ş m ə - naz, işvə, qaş-göz ilə işarələr.
 G i r i z a n - qaçmış, getmiş, yox olmuş.
 G i r ü b ə n d - tutub-bağlama; güləşmə; ş i v e y ı - g ı r u b ə n d - güləş qaydası
 G i r y ə - ağlayış.
 G i y U n ü m a - d ü n y a n ı göstərən; xarici aləmi özündə əks edən.
 G ö f t g u - danışmaq.
 G u n ə - növ, cür, çeşid.

G u ş - qulaq; g u ş e y l ə m ə k - dirləmək.
G u ş e y i - ç e ş m - gözucu.
G ü f t a r - danışmaq, danışma, söz, mübahisə.
G ü h ə r - gövhər, mirvari.
G ü l ü z a r - gülyanaqlı, gözəl, dilbər, sevimli.
G ü m n a m - adı batmış, yaddan çıxmış, unudulmuş.
G ü m r a h - azğın, düz yoldan sarpmış.
G ü r g - qurd, canavar; g ü r g a n - qurdlar, canavarlar.
G ü r g i - ə c ə l - əcəl qurdu, qatıl, qaniçən.
G ü v a h - şahid.
G ü v a r a - xoşagələ, ürəyəyatan; boğazdan asanlıqla keçən.
G ü z ə r - keçmə, keçib getmə.
G ü z ə ş t ə ə z i n - bundan keçək; bu bir yana qalsın.

Ğ

Ğ a y ə - son, axır, nəhayət, son məqsəd; ğ a y e y i - a m a l - əməllərin
nəhayəti, sonuncusu, ən mühümü.
Ğ ə b ğ ə b - buxaq; ğ ə b ğ ə b i - d i l b ə r - gözəlin buxağı,
Ğ ə r a i b - qərribə şeylər,
Ğ ə r r a - parlaq.
Ğ ə z a - yemək.
Ğ i f r a n - əfv, günahı bağışlama; n a i l i - q ü f r a n - günahları bağışlanan,
Ğ i n a - qənilik, zənginlik; ğ i n a ə h l i - dövlətli, sərvətli,
Ğ ü r a b - qargə.
Ğ ü r r a n - bağırən, hayqırən, nərə vuran.

H

H a d i - doğru yol göstərən.
H a d i s o l m a q - baş vermək.
H a d i s a t - hadisələr, əhvalatlar.
H a i z - sahib olma, malik olma.
H a k ə z ə - habelə, həmçinin.
H a l - dərd, kədər, müşkülət.
H a l a - indi, bu gün, bu saat.
H a l ə t i - t ə h s i l - təhsil zamanı.
H a l i - anlaşılın; sevilən.
H a l i y a - indi, bu saat.
H a l o n k i (v ə h a l o n k i) - halbuki, əslində.
H a m i y a n - hamilər, himayə edənlər.

H a s i d - paxıl.
 H a s i l - məhsul, əkilən şeydən bitən.
 H a t i f - qeybdən gələn səs.
 H a y ı m - mat, heyran qalan.
 H a z a k ü f ü r - b u küfrdür, bu kafirlikdir.
 H a z i r a n - hazır olanlar, indikilər, hal-hazırda yaşayanlar.
 H e y ə t e l m i - astronomiya.
 H e y ə t i - t ə h r i r i y y ə - mətbuat orqanının redaksiyası.
 H e y k ə l — cindən, həməzəddən və bədnəzərdən qorumaq üçün uşaqların boynuna asılan dualı, muncuqlu əsqi.
 H ə b a - boş şey; əbəs, bihudə.
 H ə b b ə - dən, dənə; b i r h ə b b ə s i m - gümüş dənəsi; ən kiçik gümüş pul.
 H ə b b i - s ə l a t i n - bitki, dərman bitkisi, kinə otu.
 H ə b i b - dost.
 H ə c c - Məkkəyə gedib Kəbəni ziyarət etmə.
 H ə c ə r - daş; Kəbə divarında olan məşhur qara daş.
 H ə c v g u - həcv yazan, həcv deyən.
 H ə d i s - Məhəmmədin və ya imamların işləri və dedikləri haqqında rəvayət.
 H ə k i m - filosof, alim; h ə k i m i - k a m i l - kamala yetişmiş, tam inkişaf etmiş alim.
 H ə q a i q ə d a - həqiqətçi, həqiqət söyləyən.
 H ə q b i n - həqiqəti görün, haqqı görün.
 H ə q d a d ə - Allahın verdiyi; n e m ə t i - h ə q d a d e y i - r u h a n i m i z - haqqın bizə vermiş olduğu mənəvi nemət.
 H ə q q a - həqiqətən, doğrudan da.
 H ə q q ü l f ü q ə r a - kəsiblərin, fəğirlərin haqqı, payı.
 H ə q q ü l - ə m ə l - iş haqqı, zəhmət haqqı.
 H ə q g u — doğru deyən, həqiqət söyləyən.
 H ə l a k ə t - həlak olma.
 H ə l a v ə t - şirinlik.
 H ə l i l ə - toxumlarından dərman hazırlanan bitki.
 H ə l h ə l ə - «urra-urra», hoydu-hoydu.
 H ə m a ğ u ş - bir-birini qucaqlamış.
 H ə m a q ə t - axmaqlıq, əbləhlik.
 H ə m a n a - aşkar, aydın, məlum; sanki, elə bil ki.
 H ə m a y i l - boyundan asılan dua; çiyindən aşırma.
 H e r a c i v a r - qonşu.
 H ə m d ə m - dost, yaxın yoldaş; h ə m d ə m i - r a z - sıraş.
 H ə m d ü l l i l a h - Allaha şükür.
 H ə m ə f k a r - bir fikirdə, bir rəydə, fikirdaş.
 H ə m ə l - Quzu bürcü, günəşin il müddətində dövr etdiyi

H ə m i y y ə t - qeyrət, şərəf və namusu mühafizə və müdafiə etməkdə cəhd göstərmə.

H ə m i y a n - birgə gedən, süvari yoldaş.

H ə m y a n - cib, pulqabı; qayıq qurşaq şəklinə olan qızıl pul kisəsi.

H ə m n i ş i n o l m a q -bir yerdə oturmaq, həmsöhbət olmaq.

H ə m r ə v i ş - həmhərəkət, bir cür tərpənən.

H ə m s ə r - həyat yoldaşı, arvad, h ə m s ə r i - m ə z l m u m ə - zülm olunan yazıq arvad.

H ə m s i n n - yaşıl, yaddaş.

H ə m ş i r ə - bacı.

H ə m v a r ə - həmişə, hər zaman, daima.

H ə m z a d - avamları inamınca, uşaq doğulanda onunla bərabər doğulan cin; o, hər vaxt uşağa ziyan vurmağa çalışır.

H ə m z ə b a n - dilbir; həmsöhbət.

H ə m z ə l - it xiyarı, acı xiyar.

H ə n ə k - zarafat.

H ə n g a m - vaxt, zaman.

H ə n g a m ə - zaman, bir hadisənin baş verdiyi vaxt.

H ə n u z - hələ, hələlik.

H ə r c a y i - avara, sərgərdan, veyl.

H ə r ə c - günah, qəbahət.

H ə r ə k a t - işlər, hərəkətlər.

H ə r i m - hərəm evi.

H ə r i m i - hərəmxanada yaşayan, hərəm əhli.

H ə r g i z - heç vaxt.

H ə s ə b - adamın dəyəri, qədir-qiyaməti; h ə s ə b v ə n ə s ə b - özü və ata-baba- lar.

H ə s ə b ü l x a h i ş - arzusu üzrə, istədiyi kimi.

H ə s r ə t k ə ş a n - həsrət çəkənlər, həsrətdə qalanlar.

H ə ş ə m - qulluqçular; şahın və başqa böyüklərin ətrafında, xidmətində olanlar.

H ə ş r - qiyamət; ə r z i - ş u r i ş i - h ə ş r e y l ə r ə m - qiyamət qopararam.

H ə v a m - həşərat, sürünən heyvancıqlar.

H ə v a d i s - hadisələr, vəqiələr.

H ə v ə s n a k - həvəsli.

H ə v v ə z - ərəb əlifbasında olan iki «h»dən birinin adı: ha-yi-həvvəz.

H ə z a r - min; b ə d h ə z a r - min ildən sonra.

H ə z a r ə - bülbül.

H ə z ə n - hüzn, qəm, kədər.

H ə z ə r - qorxu, çəkinmə.

H ə z ə r a t - həzrətlər, möhtərəmlər; h ə z ə r a t i - ü l ə m a - üləma həzrətləri.

H ə z m i - r a b e d ə n ö t ü r m ə k - mənimləmə.
 H ə y a h a (y) - gurultu, mərəkə, uca səslər.
 H i d a y ə t - doğru yolu axtarma, doğru yola girmə, doğru yol.
 H i c a b - pərdə, utanma.
 H i c a z - Ərəbistan yarımadasının şimal-qərbi; müsəlmanların ziyarətgahı
 Məkkə və Mədinə şəhərlərinin olduğu ölkə.
 H i c a z i - hicazlı, ərəbistanlı; hacı.
 H i k a y ə t - hekayələr, nağıllar.
 H i k m ə t - 1. fizika; fəlsəfə; 2. gizli sirr, anlaşılmaz, bilinməz səbəb.
 H i k m ə t ə d a - çox mənalı, həkimanə, filosofanə.
 H i k ə m i y y ə - hikmətə, fəlsəfəyə mənsub.
 H i l a l - aypara.
 H i l m - yumşaqlıq, qəlbi incəlik.
 H i m a r i y u n - (himar - eşşək) eşşəklik, qanmazlıq, axmaqlıq.
 H i m ə m - himmətlər, səy, qeyrət, ictimai-faydalı işdə fəal çalışma.
 H i m m ə t - qeyrət, səy.
 H i r m a n - şiddətli arzu, tamah.
 H i n - vaxt, zaman, saat, dəqiqə; h i n i - z ə v a l - zəil olma, yox olma, əldən getmə
 vaxtı.
 H i r s - şiddətli arzu, tamah.
 H i r z - tilsim.
 H i s s ə d a r - pay alan; bir işdə iştirak edən.
 H i y ə l - hiylələr.
 H i y l ə t - hiylə, məkr.
 H i y n - vaxt, zaman; h i y n i - z ə v a l - məhv olmaq vaxtı. H o q q a -
 köhnə mədrəsələrdə, mollaxanalarda quru mürəkəb lüləsi. H ö c c ə t -
 dəlil, sübut, şahid.
 H ö k m f ə r m a - hökm edən, hökm sürən; hakim.
 H u ç ə k m ə k - Allahı çağırmaq, «ya Allah!» demək.
 H u ş y a r - huş özündə olan, ayıq.
 H u r - 1. cənnət qızları, hurilər; 2. Gümüş.
 H u t - Balıq bürcü, günəşin il müddətində dövr etdiyi 12 bürəcdən bir.
 H ü b b - sevgi, məhəbbət.
 H ü d a - həqiqət yolu, doğru yol.
 H ü d u s - başvermə.
 H ü c a e - hacılar.
 H ü c c ə - oxunam hecalara ayırma, hüccələmə, qiraətini mollaxana üsulü
 H ü c c ə t (h ö c c ə t) - sübut, dəlil.
 H ü c r ə - otaq; h ü c r e y i - t ə h t ə l t ü r a b - torpaq altında olan o
 q, p
 H ü c u m a v ə r - hücumədi, şiddətlə axıb gələnlər.

H ü k ə m a - həkimlər, filosoflar, alimlər.

H ü m a (y) - cənnət quşu, dövlət quşu.

H ü m a y u n - şahənə, mübarək; nam i-h ü m a y u n - mübarək ad.

H ü n ə r m ə n d - hünərli, bacarıqlı, məharətli.

H ü r r - azad, sərbəst.

H ü r r i y y ə t ş ü a r - hüriyyət sevan.

H ü r u f a t - hərflər, əlifba.

H ü s n i - s i y y e t - əxlaq gözəlliyi, qəlb təmizliyi.

H ü s n ü q ü b h - gözəllik-çirkinlik, yaxşı-yaman.

H ü l l i - ərəb əlifbasında olan iki «h»dən birinin adı: hayi-hütti.

H ü z n a v ə r - qəm gətirən; x ə b ə r i - h ü z n a v ə r - kədərli xəbər.

H ü z n i y e t i m a n ə - yetimlərə məxsus qəm, qüسسə.

H ü z u r - bir yerdə hazır olma, var olma; ön, qabaq; rahatlıq, asudəlik.

H ü z z a r - hazır olanlar, məclisdə olan adamlar.

X

X a b - yuxu; x a b i - q ə f l ə t - qəflət yuxusu; x a b i - s a d i q - doğru yuxu.

X a b g a h - yataq yeri.

X a c ə - ağa, seyid; müəllim, müdərriis.

X a h - istər.

X a h a n - tələbkar, istəyib axtaran.

X a h ə r - bacı.

X a h i ş i - n ə f s ə n i y ə - şəxsi arzular; bədxahlıqlar.

X a k - torpaq; mülk, dövlət.

X a k d a n - yer, dünya, ərz.

X a l i - boş.

X a l i s ə - xüsusi əmlak.

X a m ə - qələm, yazı aləti.

X a m t ə m ə - tamahda xamlıq edən, yersiz tamaha düşən.

X a m u ş (etmək) - sakit etmək, susdurmaq; söndürmək.

X a n ə - ev; x a n e y i - v i r a n - dağılmış, xarabaya dönmüş ev; x a n e y i «Z ə n b u r» - «Zənbur» jurnalının idarəsi.

X a n ə d a n - böyük və əsl ailə, nəsil; x a n ə d a n i - p a k - təmiz, hörmətli ailə.

X a n ə x ə r a b - e v i - dağılmış, bədbəxt.

X a n ə m a n x ə r a b - evi, ailəsi dağılmış, bədbəxt.

X a n ə s u z - e v y a n d ı r a n , e v d a ğ ı d a n .

X a n i - x ü l d a ş i y a n - evləri cənnət olan xan.

X a n i m a n s u z a n ə - evləri xaraba qoyucu, ev dağıdıcı.

X a r - 1. haqır, zəlil; 2. tikan; x a r i - m ü ğ i l a n - tikanlı kol.

X a r i c b ə l ə d — şəhərdən çıxarılmış, qovulmuş.

X a r i c i - i m k a n - mümkün olmayan, imkansız; dözülməz.
 X a s - xalis, təmiz, saf.
 X a s a n - xaslar, böyüklər, seçmə şəxslər.
 X a s s - məxsus, yalnız birinə aid olan, xüsusi.
 X a s s ə - xüsusilə, ələlxüsus; h e y ə t i - x a s s ə - xüsusi
 heyət. X a s ü a m - hamı, bütün xalq.
 X a t ə m - üzük, möhür, möhürlü üzük.
 X a t i m ə b ə x ş - nəticəli, sonu xeyirli.
 X a t u n - qadın, xanım.
 X a ş a k - çör-çöp.
 X a v ə r - şərq.
 X e y l - süvari, süvarilər, atlılar; ilxı, sürü.
 X a z i n - xəzinəçi, xəzinədar; x ə z i n i - n i y r a n - cəhənnəm qarovulçusu.
 X ə b a i s - xəbis işlər, pis, yaramaz hərəkətlər.
 X ə d ə m - xidmətçilər, qulluqçular.
 X ə d ə n g - ox.
 X ə f a - gizlilik.
 X ə f f a ş s i f ə t - bayquşa bənzəyən, işıqdan qorxan, işığı sevməyən, elm
 və mədəniyyət düşməni.
 X ə f i - gizli.
 X ə l - təxtdən salma, padşahlıqdan çıxarma.
 X ə l ə f - övlad, atanın yerini tutan.
 X ə l ' ə t - rüsvət.
 X ə l q ü l l a h - Allah bəndələri, camaat.
 X ə m - əyri, bükük.
 X ə m s ə - beş; q ə t a ə t i - x ə m s ə - beş qitə.
 X ə n d ə n a k - gülən, sevinən.
 X ə r - eşşək, uzunqulaq.
 X ə r g a h - böyük adamların çadırı.
 X ə r i d - alma, satınalma.
 X ə s a r ə t - ziyan, itki.
 X ə s a r ə t d i d ə - ziyan görmüş.
 X ə s m - düşməni, yağı.
 X ə t ə r n a k - qorxulu, xatalı.
 X ə t m - bitirmə, sona çatdırma.
 X ə t m i - bitki, dərman bitkisi, gülxətmi.
 X ə t m i - k ə l a m - sözü bitirmə.
 X o t m İ - Q u ' r a n - Quran oxumaq. Quranı oxuyub bitirmək.
 X ə l l i - x a m - bisməmiş, formalaşmamış xətt, kəmsavat) adamın xətt., yaais
 X ə z a y i n - xəzinələr.

X ə z a n ə - xəzinə.
X ə z ə f - gildən qayrılmış qab-qacaq.
X ı s - tər, yaş.
X i d a r ə t - tənbəllik, kahallıq.
X i d ə m a t - xitmətlər.
X i d i v (x ə d i v) - hakim, hökmdar.
X i d m ə t g ü z a r - qulluqçu, xidmət edən.
X i c l ə t - xəcalət çəkmə, xəçillik, utanma.
X i l q ə t - yaradılmış, yaradılma, v a s i t e y i - x i l q ə t i - yaramnasına, doğul-
masma vasitə, səbəb.
X i r ə s a z - bulandıran, çaşdıran.
X i s a l - xislətlər, təbiət, xasiyyət.
X i t a b ə - nitq, camaata xitab olunan sözlər.
X i t a b ə t - natiqlik, xalqa müraciət.
X i l l ə - məmləkət, ölkə, yer; x i t t e y i - Ş i r v a n - Şirvan ölkəsi.
X i y ş - özü; x i y ş ü t ə b a r - özü və nəslı.
X i z l a n - kömaksız, adamsız qalma, bədbəxtliyə düşər olma, qara günə düşmək.
X o s r o v - şah, hökmdar; x o s r o v i -
X a v ə r - Şərqi şahı; Günəş; x o s r o v i - h ü s n - gözəllik sultanı, gözəllər
padşahı.
X o ş b ə y a n - şirindilli.
X o ş l i q a - gözəl sifətli, üzlü.
X o ş n i ş a n - gözəl görünüşlü, qəşəng.
X ö v f - qorxu.
X u b - yaxşı.
X u b ç e h r - gözəl, gözəl üzlü (qız).
X u b r u - gözəl üzlü, gözəl şimalı.
X u d - özü, məhz.
X u d a n ə k ə r d ə - Allah eləməmiş.
X u d a p ə s ə n d a n ə - Allaha xoş gedən.
X u d k a m i - inad, inadkarlıq, özbaşnalıq.
X u d s ə r - özbaşma, öz bildiyini edən.
X u n - qan; q ə r q i d ə r y a y i - x u n - qan dənizinə batmaq və ya batırmaq.
X u n a b , x u n a b i - t ə r - qanlı su; qanlı göz yaşı.
X u n x a r - qanıçən, vəhşi.
X u n i n - qanlı, qana bulaşmış.
X u n i n d i l - dərdli, həsrətli, ürəyi qanlı.
X u n i n c i y ə r - ciyəri qana dönmüş, məc. aşıq, vurulmuş.
X u r a m - sallana-sallana gözmə, naz ilə yerimə.
X u r a m a n - naz ilə sallanaraq yürüyən; dilbər, sevgili.
X u r d - yemə, yemək; x u r d ü x a b - yeyib yatmaq.

X u r ş i d - Gümüş.
 X ü f t ə - yatmış; qaranlıq.
 X ü l d - cənnət; x ü l d i b ə r i n - behişt.
 X ü l q ə n - əxlaqca.
 X ü l d a ş i y a n - yeri, məskəni cənnət olan.
 X ü l d z a r - cənnət; məc. gözəllər ölkəsi.
 X ü l u s - təmizlik, saflıq; x ü l u s i - q ə l b - təmiz ürəklilik.
 X ü m s - beşdə bir.
 X ü m u d - sönik, söniklük.
 X ü r a m - naz və əda ilə yerimə.
 X ü r r ə m - şad, sevincli.
 X ü r s ə n d - razı salma, qane etmə; xoşnud etmə.
 X ü r u c - zübur etmə, çıxıb görünmə.
 X ü r u ş a n - bağırtılı, gurlayıcı.
 X ü s r - ziyan.
 X ü s u m ə t - düşmənlilik; d ə f i - x ü s u m ə t - düşmənliliyi aradan qaldırmaq.
 X ü ş k - quru.
 X ü ş k ə - 1. qulluğunun yeməksiz, paltarsız, ancaq quru muzdu;
 2. möminlik - təmənnasız, öz xərcinə möminlik etmə.
 X ü ş u - alçaq köüllülük, təvazö.
 X ü t ə n - Çində şəhərdir; gözəl qadınları, əla mişki və gözəl gözlü ceyranları ilə məşhur olmuşdur.
 X ü z u - təvazö, tabelik, itaət.

İ

İ a d ə - qaytarma; təkrar etmə; dağılmış, yox olmuş bir şeyi yenidən düzəltmə.
 İ a n ə - kömək, yardım.
 İ b a - qəbul etməmə, narazılıq.
 İ b a r ə t - 1. ibarəli sözlər. 2. kəlam, atalar sözü.
 İ b q a - əbədiləşdirmə, daimi etmə.
 İ b t i d a l ə n m ə k - mübtəla olma, düçar olma.
 İ b t i s a m - təbəssüm, gülüş.
 İ b z a l - əsirgəməmə, istənilən qədər sərf etmə.
 İ d b a r - bədbəxtlik, taleyin dönüklüyü.
 İ d r a k - dərk etmə, anlama.
 İ c a b - lazım olma, vacib olma; v ə q t i - c a b ı n d a - lazım olan vaxtda.
 İ c a b ə t - bir yerə dəvəti qəbul edib gəlmə.
 İ c r a y i - ə m ə l - iş görmək.
 İ c t i m a - cəmiyyət, qorxma, ehtiyat etmə.
 İ c t i h a d - səy və qeyrət.

İ c t i n a b - çəkinmə, pəhriz etmə.
İ f a d a t - ifadələr, i f a d a t i - r ə ş i q ə - nəfis, bədii parlaq ifadələr.
İ f h a m - anlaşıma; i f h a m e t m ə k - anlatmaq, başa salmaq.
İ f n a - yox etmə, məhv etmə.
İ f r i f s i y ə r - ifrit sifətində olan, ifritə bənzəyən (ifrit - cinlərin çox zərərli və qorxunc bir cinsi sayılır).
İ f t a d ə - düşgün, yıxılmış, biçarə.
İ ğ f a l - aldatma, azdırma, yoldan çıxartma.
İ ğ v a - azdırma, yoldan çıxartma.
İ h a n ə t - bir şey haqqında şübhə yaratma, tərəddüdə salma.
İ h y a - diriltmə, canlandırma.
İ x l a s - səmimiyyət, qərəzsiz məhəbbət, saf və dərin hörmət.
İ x t a r - xatırlatma; i x t a r d a b u l u n m a q - söyləmək, bildirmək.
İ x t i l a l - qarışıqlıq, pozğunluq; i x t i l a l i - z e h n i - fikir qarışıqlığı.
İ x t i r a t - ixtiralar, icadlar.
İ x v a n - dostlar, məsləkdəşlər; qardaşlar.
İ k m a l - tamamlama, bitirmə, bir başa çatdırma, mükəmməl şəkəllə salma.
İ k r a h - iyrənmə, nifrət.
İ k r a h r ə s a n - iyrənc, mənfur, nifrət oyadan.
İ k r a m - hörmət, əzizlənmə, ehtiram.
İ k s i r - orta əsrlərdə yalançı kimya ilə məşğul olanların fəvqəladə bir qüvvə və təsirə malik olduğunu zənn etdikləri xəyali bir cisim.
İ k t i s a d - kəsb etmə, qazanma; i k t i s a b i - i z z ə t i - n a m e t d i - böyük hörmət və ad qazandı.
İ q b a l - taleyin gülməsi, bəxtin açılması; yaxşı bəxt.
İ q d a m (etmək) - məqsədə çatmağa çalışmaq, istədiyini əldə etməyə səy etmək.
İ q t i d a r - qüvvət, güc, qüdrət.
İ q t i z a - zalım olma, zəruri olma, tələb olunma.
İ q t i z h a r - yardım və himayə üçün xahiş.
İ' l a - yüksəltmə, ucaltma.
İ l h a h - imamlıq; i m a m - dini rəhbər.
İ l l a - məgər ki, ...dən başqa, ...dən özgə.
İ l l ə t - xəstəlik, azar.
İ l l i h a d - əlovlanma, alışıb yanma.
İ l l i h a q - qoşma, əlavə etmə.
İ m' a n - diqqətlə baxma, əhəmiyyət verib diqqət etmə.
İ m a n o l m a q - baxılmaq, əhəmiyyət verilmək, diqqət edilmək.
İ m d a d - kömək, yardım.
İ m h a - məhv, məhv etmə.
İ m r a n - abadlıq, tərəqqi, rifah.

İ m r a r i - h ə y a t - yaşama, ömür keçirmə.
 İ m t i d a d e t m ə k - uzanmaq, davam etmək.
 İ m t i n a n - minnətdarlıq, təşəkkür.
 İ n a n - cilov, yüyən.
 İ n a y ə t - kömək, yardım.
 İ n b i s a t - sevinmə, şadlanma.
 İ n d ə s s ə l a t - namaz üstündə, namaz qılarkən.
 İ n d i r a z - dağılma, aradan çıxma.
 İ n c i z a b - cəzb olunma; durğunluq.
 İ n f a q - xərc, xərcələmə, sərf etmə.
 İ n f i a l - acılıq, iztirab.
 İ n f i r a t - ayrılıq, təfriqə.
 İ n i q a b - rabitə, birləşmə,
 İ n k i s a r - qəlbi sınıqlıq, ruh düşkünlüyü.
 İ n q i l a b i y y u n - inqilabçılar.
 İ n q i y a d - itaət, boyun əymə, tabe olma.
 İ n s a n x a r - adamyeyən, yirtıcı.
 İ n t i f a — söndürmə, yangını ləğv etmə.
 İ n t i h a - son, son dərəcə, sonadək; q ü r u r i - i n t i h a s ı n d a n - artıq dərəcədə qürurundan, qudurğanlıqmdan.
 İ n t i x a b t a p m a q - seçilmək, seçilib ayrılmaq.
 İ n t i s a b - mənsub olma.
 İ n t i ş a r - yayma, hər kəsə bildirmə, ağızlara salma.
 İ n ş a - vücuda götürmə, tikmə, yaratma.
 İ r a d - götürmə, nəql etmə, söyləmə.
 İ r a d ə t - arzu, istək, razılıq.
 İ r a n i - n i j a d - əsil-nəsəbi iranlı olan.
 İ r f a n - bilik, mərifət.
 İ r s a l ə - «risalə» sözünün xalq dilində tələffüzü; elmə, fənnə və dini məsələlərə aid kitabça.
 İ r t i h a l - ölmə, dünyadan köçmə.
 İ r t i k a b - pis iş görmə, günah işləmə.
 İ r ş a d - doğru yolu göstərmə, doğru yola aparma, yönəltmə.
 İ r z - həya, namus, qeyrət.
 İ s a b ə t - məqsədə, hədəfə doğru getmə, öz yerinə düşmə.
 İ s a l - irişdirmə, çatdırma, vəsl etmə.
 İ s a r - qurban etmə, fəda etmə.
 İ s l a m y a n - müsəlmanlar.
 İ s m ə t - namus, həyalıq. qadmlıq pərdəsi.
 İ s m ü r ə s m - ad-san.

İ s t i d a - xahiş.

İ s t a d ə - dayanmış, yerində möhkəm durmuş.

İ s t i c a b ə t - duanın qəbul olunması.

İ s t i c a l - bir işin tez olmasını istəmə, tələsmə.

İ s t i ğ a s ə - yalvarış.

İ s t i ğ n a - ehtiyacsızlıq, qənaət, heç kəsə və heç bir şeyə ehtiyacı olmamaq.

İ s t i ğ r a r - günahın bağışlanmasını istəmə, tövbə etmə.

İ s t i ğ r a t — bir şeyin içində batıb qərq olma; dalğınlıq.

İ s t i h q a r ə n -hədarətlə, hörmətsizliklə.

İ s t i k r a h - nifrət, ikrah etmə, iyrənmə.

İ s t i q l a l - azadlıq, müstəqillik.

İ s t i m d a d - kömək istəmək.

İ s t i r c a - istəyib rica etmə, ürəkdən istəmə.

İ s t i r h a m - xahiş, rica.

İ s t i ş m a m e t m ə k - iyini almaq, duymaq, anlamaq.

İ ş a n - ruhani.

İ ş a r ə n - söyləyərək, xəbər verərək; yazılı surətdə bildirərək.

İ ş t i b a h - şübhə.

İ ş t i k a - şikayət.

İ t f a i y y ə — yağın söndürməyə məxsus; a l a t i - i t f a i y y ə - yağın söndürmə alətləri.

İ t h a m - töhmət, məzəmmət, təqsirləndirmə.

İ l l a q - ad, ad verilmə, adlandırılma.

İ l l i l a - məlumat, xəbər.

İ l l i f a q a t - təsadüflər, ittifaqlar.

İ t t i h a d - birlik, ittifaq.

İ t t i x a z e t m ə k -bir şeyi və ya bir işi seçib qəbul etmək.

I y m a - işarə ilə bildirmə, anlatma.

İ z a - əziyyət vermə, incitmə.

İ z ' a n - itaət etmə, boyun əymə, ürəkdən tabe olma; fərsət.

İ z d i y a d - artırma, çoxaltma.

İ z l a l - azdırma, döğm yoldan çıxartma, pis yola salma.

İ z t i r a r - ehtiyac, zərurət, çarəsizlik.

İ z z - şərəf, izzət.

İ z z ə t - əzizlik.

J

J a l ə ç ə k a n - şəh çəkmiş; yaş, göz yaşı, ağlar.

K a h i l - ağırtərpənən, qayğısız, fərsiz.

K a l a - sərməyə, dövlət, zənginlik; k a l a y i - s ü x ə n - söz xəzinəsinin sahibi.

K a l b ü d - qəlib; bədən, qəfəs.

K a m r a n - məqsədinə calan, xoşbəxt, bəxtiyar.

K a n - mədən, mədən yeri.

K a r - iş, hərəkət, əməl.

K a r g ə r - fəhlə, işçi.

K e y - ki ey.

«K e y f ə m a y ə ş a» - necə kefi istəyir; özbaşnalıq.

K e y l - k e y l - çanaq-çanaq.

K e y s u (g e y s u) - saç.

K ə b - nörd zəri.

Kə'bə - Məkkə şəhərində müsəlmanların ziyarət yeri olan məşhur bina.

K ə b i r - böyük; yaşlı.

K ə c m ə d a r - tərs dönən, nəhs.

K ə f a l ə t - zəmin olma, məsuliyyətini öhdəsinə alma.

K ə h v a r ə - beşik; k ə h v a r e y i - naz - uşaqların əvəzlənib, oxşamb yatdıqları beşik.

K ə l a l - qüssə, qəm, sıxıntı.

K ə l i m a t - sözlər, kəlmələr, ifadələr.

K ə m a l a t - kamallar, mərifətlər, elm və hünər; ə r b a b i - k ə m a l a t - elm, hünər sahibləri.

K ə m a l i - y ə ' s (ilə) - böyük qəm, kədərlə içində.

K ə m a h i - haqq ilə, haqqı olan kimi.

K ə m b ə h a - ucuz, dəyərsiz.

K ə m i n - aciz, həqir.

K ə m q ə r a r - zəif, qorxaq.

K ə m y a b - aztapılan, qiymətli.

K ə n d i - özü; k ə n d i m ə - özümə.

K ə n i s a - kilsə; ə r b a b i - k ə n i s a - kilsə sahibləri, ruhanilər.

K ə n z - xəzinə, dəfinə; k ə n z i - l ö l ö - r a z - sirr icilərinin xəzinəsi.

K ə r a h ə t - iyrendik, mənfurluq.

K ə r ə m - əsillik, alicənablıq, səxavət; ə h l i - k ə r ə m - kərəm sahibi.

K ə r ə m k a r a n ə - lütf və kərəmlə, səxavət və cəmərdliklə.

K ə r i m a - ey kərəmətli, böyük Allah!

K ə r r ü f ə r r - hücum-dönüş, irəli-geri, alma-vermə; hiylə.

K ə s b - qazanma, əldə etmə.

K ə s b i - k a r - işləmə, işləyib qazanma; iş-peşə.

K ə s r a - Qədim və orta əsr İran hökmdarlarının ümumi adı; Xosrov.

K ə s r ə t - çoxluq; k ə s r ə t i - ə m v a l - mal-dövlət çoxluğu.
K ə s r i - ş ə n - alçalma, alçaqlıq.
K ə ş f - açma; k ə ş f i - v ü c u h i - n i s v a n - qadınların özünü açması.
K ə ş t i - gəmi.
K ə ş t i b a n - gəmiçi, gəmi sahibi.
K ə v a k i b - ulduzlar.
K ə y a n - keylər; qədim İran şahlarının ümumi adı.
K ə z a - habelə, həmçinin.
K i b r i y a - böyüklük, əzəmət, cəlal.
K i f a y ə - qabiliyyət, bacarıq.
K i n ə v ə r - ədavətli, düşmən, intiqam almaq istəyən.
K i r a m - alicənab, cəmərđ olanlar.
K i s ə d u s t - cib dostu, pul dostu.
K i ş t z a r - tarla, zəmi.
K i ş v ə r - vilayət, ölkə, şəhər, məmləkət.
K i z b - yalan.
K ö s t ə x a n a - sırtıqcasına, həyasızcasına.
K ö v k ə b - ulduz.
K ö v n - varlıq, aləm; k ö v n ü - m ə k a n - yer-göy, kainat.
K ö v s ə r - dini etiqada görə cənnət suyu.
K u (y) - kənd, məntəqə, yaşayış yeri; h ə r k u d ə b i z z i y a d ə t - h ə r k ə n d d ə ,
hər yerdə çoxluqla.
K u b ə k i - bu kənddən o kəndə, hər yeri, hər yerə.
K u f i y a n - kufəlilər, Kufə camaatı.
K u h k ə n - dağ yaran; Fərhad.
K u r - kor.
K u s - böyük baraban.
K ü d r ə t - məhzunluq, qüssə, qəm.
K ü f r a n - küfrlər; nankorluq, naşükürlük.
K ü f f a r - kafirlər.
K ü f r ş i y ə m - bax; şiyəm.
K ü h s a r - dağlıq, dağlar.
K ü l a h - papaq.
K ü l l - bütün, cəmi, hər şey; x a l i q i - k ü l l — hər şeyi yaranan.
K ü l l i - ə s a s - hər şeyin binası, kökü, əsli.
K ü l l i y ə t ə n - hamı, hamılıqla.
K ü n - f ə y ə k u n - alt-üst, darmadağın.
K ü r n i ş - baş əymə, baş endirib salam vermə.
K ü r u r - beş yüz min.
K ü t ü b - kitablar.

Q

Q a b i l i - ə r z - ərz olunmağa, söylənməyə layiq.

Q a ç - neçə.

Q a i b (etmək) - itirmək.

Q a i l - deyən, razılığım bildirən, etiraf edən.

Q a l - söz, danışiq.

Q a l i b a - çox ehtimal ki; çox ola bilsin ki.

Q a l i y ə m u - qarasaçlı; saçlarına müşk və ənbər sürtülmüş gözəl.

Q a r e i n - oxucular; q a r e i n i - k i r a m - hörmətli oxucular.

Q a s i b - qəsb edən.

Q a s i r - qüsurlu; bacarıqsız.

Q a s t i n - mehmanxana; g u ş e y i - q a s t i n - mehmanxana nömrəsi.

Q a y ə t - bir işin, bir halın son dərəcəsi; q a y ə t i - t ə h ə s s ü r - son dərəcə həsrət çəkib təəssüf etmə.

Q a y ə t d ə - çox, son dərəcə, lap.

Q e y d - ip, zəncir; b ə n d ə l i k q e y d i n q ı r ı b - qulluq zəncirini qırıb, azad olub.

Q e y r ə t m ə n d a n - qeyrət sahibləri.

Q ə b l ə l v ü q u - b i r işin baş verməsindən qabaq; h i s s i - q ə b l ə l v ü q u - hadisə baş vermədən qabaq onun duyulması.

Q ə b z ə - pəncə, ovuc; xəncər, qılınc kimi silahların dəstəsi.

Q ə d ə m g ü z a r - qədəm qoyan, girişən, işə başlayan.

Q ə d ə r - tale, bəxt, qəza-qədər; d ö v r i - q ə d ə r - bəxtin, taleyin gedişi.

Q ə d r d a n - qədirbilən, qiymət bilən.

Q ə f a - qafa, baş, kəllə.

Q ə f f a l - çilingər; kələkbaz, adam aldadan.

Q ə f f a r - əfv edən, günahdan keçən (Allah).

Q ə h r - kədər; məhv olma, ümidin puça çıxması.

Q ə h t - qıt, qəhətlik.

Q ə l b ş i k ə n - qəlb qıran, ürək sındıran.

Q ə n d a b - şərbət.

Q ə n ə m - qoyun.

Q ə n i - dövlətli.

Q ə r i b ü l f ə h m - mənalı, ağıla girən; təsir edən.

Q ə r i h ə 'istedad.

Q ə r i n - yaxın; q ə r i n i - m ə ğ f i r ə t - əfv olunmağa, günahlarından keçilməyə layiq.

Q ə r q i - x u n - qana batmış, qanda boğulan, məhv edilən.

Q ə r y ə - böyük kənd, kiçik şəhər.

Q ə s b - qapmaq, zorla almaq, zəbt etmək.

Q ə s d - niyyət, istək, arzu, məqsəd.
Q ə s ə m - and.
Q ə s i r - qısa, məhdud; ə q l i - q ə s i r - dar düşüncə.
Q ə s v ə t ə n g i z - qəm gətirən, cansızıcı.
Q ə t - kəsmə, qırma; q ə t i - r a h - yol kəsmə; q ə t i - ə l a i q - əlaqələri kəsmək
Q ə t a r i - f i ş ə n g - patrondaş.
Q ə t i - t e y y - qərar, təbdir, sərəncam.
Q ə v i ə q l - çox ağıllı, dərin düşünən.
Q ə v i ş ö v k ə t - qüvvətli və şövkətli.
Q ə y u r - qeyrətli, namuslu.
Q i l m a n - cənnət oğlanları.
Q i n a - sərət, dövlət; ə r b a b i - q i n a - dövlətlilər.
Q i s s ə - əhvalat, hekayə.
Q i t ə t - qitələr, yerin qitələri.
Q i y a m - qalxışma, təşəbbüs.
Q l a s n i - nümayəndə, deputat.
Q ö v l - söz, vədə.
Q ö v s e y n - qövslər, yaylar; *məc.* qaşlar.
Q u f r a v a t - saçları dalğa-dalğa qıvımlamaq (kökü fransızca «qauffer»dən alınmışdır, rusca «qofrirovat»).Q u l l a b i - haramzada, adam aldadan, saxtakarlıq.
Q u l i - b i y a b a n - qulyabanı.
Q u r b a n g a h - qurban kəsilən yer.
Q ü b a r - toz; dərd; tutqunluq, qaranlıq.
Q ü b h - pis iş, çirkin hərəkət, bəd əməl.
Q ü d d u s i y a n - müqəddəslər.
Q ü d u m - qədəm, addımlar, gəlmə.
Q ü f r a n - əfv, rəhmət, mərhəmət.
Q ü r u n - əsrlər, zamanlar, qərinələr.
Q ü s l — ölüni dini qaydalarla yuma; murdarlıqdan sonra yuyunma.
Q ü l l a i - t ə r i q - yol kəsənlər, quldurlar.
Q ü v a - qüvvələr; q ü v a y i - m i l l i y y ə - milli qüvvələr.
Q ü v v e y i - n i z a m i y y ə - hərbi qüvvə; milis dəstəsi.
Q ü y u d a t - qeydlər; bağlar, bəndlər, zəncirlər.

L

L a ə q ə l - azından, ən azı, heç olmasa.
Laf - söz; boş söhbət.
L a - f ə v a l l a h - yox vallah, vallah belə deyil, Allaha and olsun yox.
L a f i - d ə h a n - əmələ keçməyib, yalnız dildə qalan sözlər.

L a h ö v l ə v ə l a q ü v v ə t ə i l l a v ə b i l l a h - «Allahdan başqa heç kimdə qüvvət və qüdrət yoxdur».

L a l e y i - n ö ' m a n - l ə l ə gülünün növlərindən, qızıl lələ.

L a l ə g u n - l ə l ə rəngində, qan rəngində.

L a l ə r ü x - l ə l ə üzlü, al yanaqlı.

L a m e - parlaq.

L a m ə z h ə b - məzhəbsiz, dinsiz.

L a n ə - yuva.

L a n t a r a n - söyüş, nalayiq, ədəbsiz sözlər.

L a ş - leş, cəmdək.

«L a y ə s ' ə l u n » - soruşulmaz, sual edilməz, məsul olmayan. L a y ə t ə ğ ə y y ə r - dəyişilməz.

L e y k - lakin, amma.

L e y l - gecə.

L e y l ə - gecə; l e y l ə t ü l - i s r a - merac gecəsi.

L ə b r i z - qıraqlarına qədər dolu (kasa və s).

L ə c a c ə t - tərslik, inadkarlıq, kəclik.

L ə ğ v - boş söz, cəfəngiyat; gəvəzə, boşboğaz, naqqal.

L ə ğ v k a r a n ə - əbəs, boş, mənasız, yanlış.

L ə i m - alçaq, rəzil.

L ə i n - məlum.

L ə h i - gözəl və ahəngdar səs, xoş avaz.

L ə h v , l ə h v ü l ə b - oyun, əyləncə, faydasız iş.

L ə q l ə q - leylək (quş).

L ə ' l - yaqut, qırmızı qiymətli daş; l ə l i - Y ə m ə n - Yəmən yaqutu, əla yaqut.

L ə m ə - işıq, panitə, şölə; l ə m e y i - v i c d a n - söz.

L ə ' n e t m ə k - lənətlənmək, lənət oxumaq.

L ə r z i ş - titrəmə, tərpənmə; l ə r z i ş i - ə r z - zəlzələ.

L ə y a q - ləyaqət, yararlıq.

L ə z z ə t ə f z a - çox ləzzətli.

L ə z z ə t y a b - ləzzət aparən, zövq alan.

L i F ə c ə b - təəccüb olsun, əcəba.

L i l v ə l a - dostluq xətirinə.

L i s a n - dil.

«L i s a n ü l ğ e y b » - qeybdən gələn səs; məşhur şair Hafiz Şirazinin ləqəbi.

L ö ' b ə t - oyuncaq, kukla; məc. gözəl, qəşəng.

L ö b ə t i s t a n - oyuncaqlar, kuklalar, gözəllər ölkəsi, yurdu; l ö b ə t i s t a n i - t a t a r - tatar gözəllərinin şəhəri.

L i v a - bayraq; l i v a y i - z ə f ə r - qələbə bayrağı.

L ö ' l ö ' - inci, dürr; l ö l ö i - t ə r - təzə inci.

L ö v h i - s a f - təmiz beyin, saf qəlb. L ö v n - rəng, boya;
bəniz, adam.
L ü h u m - ətlər, ətli yeməklər.

M

M a - su; m a i - z ü l a l - təmiz, duru su.
M a b a q i - qalan, bir şeydən qalan hissə
M a b e y n - ara, aralıq, iki şeyin, yaxud iki şəxsin arası.
M a d ə r i - n a l a n - ağlayan, inləyən ana.
M a ə d a - başqa, savayı.
M a ə m l ə k - bütün mal-mülk, nə ki var.
M a h - ay.
M a h i - ə z a - matəm ayı.
M a h l i q a - üzü, sifəti ay kimi (gözəl).
M a h m ə n z ə r (məhmənzər) - üzü aya bənzər.
M a h r u - ayüzlü, gözəl.
M a f ö v q ü l h ə d d - həddən ziyadə, son dərəcə.
M a l a m a l - dəpədlü.
M a m ə z - keçmişdə olan işlər, keçmiş şeylər.
M a n ə n d - bənzər, misl, tay.
M a r - ilan.
M a r f a ş - məffəş, yorğan-döşək yüklənən böyük çuval.
M a s ə v a (əsl: masiya) - Allahın adlarından biri.
M a ş - mülk-maş; mal-dövlət.
M a y e y i - t ə v ə k k ü l - sonradan lazım olacaq maya.
M a z i - keçmiş; tarix, tarixi.
M e h r - Günəş, məhəbbət, sevgi.
M e h r a b - məscidin baş tərəfində namaz qılmaq üçün yarımqübbə şəklində
M e h r i m a n ə - sevgi ilə, məhribancasına.
M e y k ü s a r - şərab sevən, eys-ışrət yoldaşı.
M e y m ə n ə t - xoşbəxtlik, uğur.
M ə a d i n - mədənlər.

M ə a l - niyyət, məqsəd, məna.
M ə a l ə n d i ş l i k - uzaqgörənlik, ehtiyatkarlıq, tədbirlilik
M ə a n i - mənalər;
M ə a r i f m ə n d a n - maarifpərvərlər.
M ə a ş — məişət, dolanacaq.
M ə b a d i n k i - olmaya ki, belə olsun ki.
M ə b d ə - başlanğıc.
M ə b h u t - heyran.

- M ə b u d — ibadət olunan, Tanrı, Allah.
 M ə b u s - xalq nümayəndəsi, deputat.
 M ə c a z i - qeyri-həqiqi, düz olmayan, göründüyü kimi deyil.
 M ə c d - şan, şərəf, böyüklük.
 M ə c i d - şan-şöhrət sahibi.
 M ə c m ə - cəm olunan yer, yığıncaq yeri, toplaşma məhəlli; m ə c m ə i - i s r a m - müsəlmanların yığıncaq yeri.
 M ə c m ə r - içində ətirli maddələr yandırılan qab.
 M ə c r u h - yaralı.
 M ə c u s - Zərdüşt dinində olan xalq; zərdüştilərin kahini, maq.
 M ə c z u b - cəzb olunmuş, vurulmuş, aşiq, divanə.
 M ə d a r i s - mədrəsələr, məktəblər.
 M ə d f ə n - qəbiristan, məzar.
 M ə d ə l ə t f ə r - ədalətpərəst, ədalət tərəfdarı.
 M ə d i h ə g u - mənəb sahibinə yaltaqlanıb mədh, tərif yazan (şair).
 M ə d u d - sayılmış, sayı məlum.
 M ə ə l m ə n i n i y ə - məmnuniyyətlə.
 M ə f a i d - məzmunlar, mündəricələr, mənalər.
 M ə f h u m - anlayış, mənə; m ə f h u m ə l m a q - anlaşılmaq, aydın olmaq.
 M ə f q u d ə l m a q - itmək, yox olmaq.
 M ə f l u k - bədbəxtliyə düşmüş, müsibət çəkmiş.
 M ə f r ü ş - döşənmiş.
 M ə f s ə d ə - fitnə, fəsad, intriqa.
 M ə f z u l - aşağıda olan, alçaqda duran, fəzil olmayan.
 M ə g ə s - çibin; m ə g ə s i-n ə h l - arı.
 M ə ğ r i b - günbatan, qərb.
 M ə ğ f u r - mərhum, rəhmətə getmiş; bütün günahları bağışlanmış.
 M ə h a b ə t - heybətli, əzəmətli görünüş, təşəxxüs.
 M ə h a s i n - bığ-saqqal.
 M ə h b i t - enilən yer; göydən düşülən yer.
 M ə h b u b - sevgili, sevilən.
 M ə h c ə b i n - a y alınlı, gözəl.
 M ə h d - beşik; məc. vətən, yurd.
 M ə h ə l - bir şeyin yeri, vaxtı, qaydası.
 M ə h ə l l i i q a m ə t - bir adamın yaşadığı yer.
 M ə h f ə z ə - mühafizə yeri, anbar.
 M ə h f i l - məclis, cəmiyyət, yığıncaq yeri.
 M ə h f u z - hifz olunmuş.
 M ə h i n - böyük, möhtərəm.
 M ə h i n - t a b a n - parlaq, şölə saçan ay.

Mirzə Ələkbər Sabir

- M ə h l u l - adamsız, yiyəsiz, boş.
M ə h m u m a n ə - qayğılı; qüssəli; n ə f s i - m ə h m u m a n ə - qəm-qüssəyə
batmış.
M ə h s u s a t - hiss olunan, duyulan şeylər.
M ə h s u l a v ə r - çox məhsul verən (torpaq).
M ə h ş ə r - qiyamət, vay; q o p a r ı m m ə h ş ə r i n i - öldürüm.
M ə h t ə l ə t - ay üzlü, gözəl.
M ə h z ə r - hazır olmaq yeri, hüzur yeri; m ə h z ə r i - ş a h - şahın hüzuru.
M ə h z u z - həzz alan, zövq alan.
M ə x d u m - oğul, hörmətli bir adamın oğlu.
M ə x r u b - xaraba, dağılmış.
M ə x z ə n - xəzinə; m ə x z ə n i - h i k m ə t - elm və fəlsəfə xəzinəsi.
M ə k a t i b - məktəblər.
M ə k u s - bir şeyin əksi.
M ə q a l - söz, söyləmə, nitq, danışmaq.
M ə q a m - yer, məkan, rütbə.
M ə q b ə r ə - qəbiristanlıq.
M ə q ə r r - qərargah, məhəl.
M ə q s u d - məqsədlər, arzular.
M ə q s u m - qismət, qismət olan.
M ə q t ə - şeirin son beyti.
M ə q t u l — qətl edilmiş, öldürülmüş.
M ə q t u l ə n - öldürülmüş olaraq.
M ə l a m ə t - tənə, töhmət, məzəmmət.
M ə l a z - sığınacaq yeri, pənah aparılan yer; m ə l a z ü l - m ö m i n i n - möminlərin
pənah apardıqları yer.
M ə l c ə - sığınacaq yer, pənah aparılan yer.
M ə l ə b ə — oyun yeri.
M ə l ə x - çəyirtkə.
M ə l ə k m ə n z ə r - mələyəbənzər, gözəl.
M ə l ə k ' e h t i ş a m - mələklər kimi dəbdəbəsi, təntənəsi olan.
M ə l ə n ə t - lənətləmə; lənətə layiq iş.
M ə l f u f ə - bağlı məktub; zərif, paket.
M ə i u l - dərddə olan, xəstəliyi olan; m ə i u l ə y o x m u i l l ə t - xəstənin bir azan
yoxmu/
M ə ' u m l ə r - məşhur, böyük, adlı adamlar.
M ə m a l ı k - məmləkətlər, ölkələr.
M ə m a t - ölüm.
M ə m u r - tikinti, abadlıq.
M ə n a l - mal-mülk, var-dövlət.

M e n a m - yuxu, rəya.

M e n a z i l - mənzillər; m ə n a z i l s ü r m ə k - mənzildən-mənzilə köçmək.

M ə n f a - sürgün yeri.

M ə n f ə ə t b ə x ş a - xeyir verən, mənfəət verən.

M ə n h u s - nəhs, bəd, uğursuz; b ə x t i - m ə n h u s - uğursuz tale.

M e n i - mənə.

«M ə n k ə f ə r» - kim kafir isə... (Quranda dəfələrlə təkrar olunan ifadədir.)

M ə n k u s - səmigiün, tərsinə dönmüş; m ə n k u s ə - q ə l b o l m a q - əksinə çevrilmək, tərsinə dönmək.

M ə n ş u r - fərman, birinə yüksək rütbə verilməsi haqqında şahın fərmanı.

M ə n z ə l ə - dərəcə, mərtəbə.

M ə n z u r - nəzərə alınan, nəzərdə tutulan.

M ə n z u r i - n ə z ə r o l m a q - birinin diqqətini özünə cəlb etmək, birini çox maraqlandırmaq.

M e r a n q o z - dülgər.

M ə r a r ə t - acılıq; m ə r a r ə t i - q ə l b i y y ə - ruhi acılıq, iztirab.

M ə r a t i b - mərtəbələr, rütbələr, yüksək vəzifələr

M ə r b u t - bağlı.

M ə r d u d - rədd edilmiş, qovulmuş.

M ə r ğ z a r - çəmən, çəmənlik.

M ə r h u m ü l - m ə ğ f u r - Allahın rəhmətinə nail olmuş.

M ə r i z - bir şeyin ərz olunduğu, baş verdiyi yer; məqam; m ə r i z i - t u f a n - tufan məqamı.

M ə r k ə b - minik heyvanı; at, eşşək.

M ə r k u z - sancılmış, taxılmış.

M ə r q u m - yazılmış; adı çəkilmiş.

M ə r u f - məlum, tanış; bilinən, tanınan; şöhrətli.

M ə s a - axşam.

M ə s a b ə - dərəcə.

M ə s a h ə t - yerlər, ərazi, yerin səthi; e l m i - m ə s a h ə t - həndəsə.

M ə s a i - səylər, zəhmətlər.

M ə s a i l - məsələlər, mövzular.

M ə s a r i f — xərclər, ehtiyac üçün xərclənən məbləğ.

M ə s d ə r - bir şeyin çıxdığı, baş verdiyi yer, mənbə; m ə s d ə r i - ı r f a n - e m və mədəniyyət ocağı.

M ə s d u d - bağlı, bağlanmış, sədd çəkilib qapanmış.

M ə s ' ə d ə t - xoşbəxtlik, səadət.

M ə s ə l ə t - rica, xahiş.

M ə s x ə r ə c ü n b a n - masqara edən, oyunbaz.

M ə s i y ə t - günah.

Mirzə Ələkbər Sabir

M ə s k ə n ə t - miskinlik, fəğirlik, kasıblıq.
M ə s m u m e t m ə k - zəhərləmək.
M ə s n ə d - məqam, mövqe, böyük mənsəb.
M ə s n u i - süni, texniki yolla edilən.
M ə s r u r - şad. sevincli, fərəhli.
M ə s t a n ə r ə v i ş - sərxoş kimi yerimə, sərxoş gedişi.
M ə s t k a m - arzuya çatmaqla məst, şad olma.
M ə s t u r - yazılmış, göstərilmiş olan.
M ə s t u r ə - örtülü, çadralı.
M ə ' s u m - günahsız.
M ə s u m a n ə - günahsızcasına; q ə l b i - m ə s u m a n ə - təmiz ürək.
M ə s u n - saxlanılan, mühafizə olunan, qorunan.
M ə ş a y i x - şeyxlər.
M ə ' ş ə r - cəmiyyət, xalq kütləsi, insanlar.
M ə ş k u k - şübhəli, qeyri-məlum.
M ə ş r i q - gündoğan, Şərq.
M ə ş r ə b - təbiət, adət, xasiyyət, əxlaq.
M ə ş r u ' — qanuni, şəriətə uyğun.
M ə ş r u t ə - şahın hüququnu məhdud edən konstitusiyalı dövlət, quruluş.
M ə ş r u t ə p ə n a h - məşrutə quruluşuna sığınma, məşrutəçiliyə tabe olma.
M ə ş ş a t ə - qadın bəzəkçisi; gəlini bəzəyən qadın.
M ə ş u m - bədbəxt, tələsiz.
M ə ş u m i y ə t - uğursuzluq; mənhusluq, məşumluq.
M ə ş y - yerləş, yürüş.
M ə t a l i b - mətləblər.
M ə l l u b - tələb olunan, gəzlənilən.
M ə ' v a - yer, məhəl, məskən.
M ə v a i z - mövizələr, nəsihətlər.
M ə v a r i s - miraslar; miras sahibləri.
M ə v a ş i - mal-qara, qoşqu heyvanları, süd, ət verən heyvanlar.
M ə v ə d d ə t - məhəbbət, sevgi, səmimi, yaxın dostluq.
M ə v ə d d ə t k a r a n ə - məhəbbət və dostluqla.
M ə z a q - dadma, ləzzət duyma; əhvali-ruhiyyə; m ə z a q i - m i l l ə t - millətin zövqü, ruhu.
M ə z a l i m - zülm, haqsızlıqlar, ədalətsizliklər.
M ə z b ə l ə - zibillik.
M ə z b u t - zəbt olunmuş, möhkəmlənmiş.
M ə z ə l l ə t - alçaqlıq, etibarsızlıq, hərərət.
M ə z h ə r - bir şeyin və ya hadisənin zahir olduğu, gördüyü yer və ya adam; layiq; nail.

M ə z k u r - zikr olunan, deyilən.
 M ə z m u m - eybli, danlaqlı, pis, məzəmmətli.
 M ə z r ə ə - əkin, tarla.
 M ə z r ə ə c a t - əkilmiş yerlər və şeylər.
 M i d h ə t - mədh, tərif, öymə.
 M i f t a h - açar.
 M i h ə n - möhnətlər, əziyyətlər, bəlalər.
 M i q d a r - qədr-qiyət, hörmət.
 M i q d a r i - f i k r - ağıl dərəcəsi, şüur səviyyəsi.
 M i k n ə t - güc, bacarıq, qüdrət.
 M i l ə l - millətlər, xalqlar.
 M i n b ə d - bundan sonra, indən belə, gələcəkdə.
 M i n h e y s i - z ə k a t - zəkat cəhətindən, zəkat üzrə.
 M i n n ə t g ü z a r - minnət qoyan.
 M i r - əmir, hakim.
 M i s y o n e r - müstəmləkə və qeyri-müstəqil ölkələrdə xristian dinini yaymaq üçün
 hökumət tərəfindən göndərilən ruhani agent.
 M i ş k a t - çıraqlı üçün ev divarında olan taxça.
 M i z a c - səhhət və xəstəlik halı; ç a r e y i - m i z a c - sağalmaq, yaxşı olmaq çarəsi.
 M i z a h - zarafat, güldürmə, əylənmə.
 M i z a n - tərəzi, qapan.
 M o z a l a n - eşşək milçəyi, gigovun.
 M ö b i d - zərdüşdinin başçısı.
 M ö h l i k - təhlükəli, həlakəddi.
 M ö h n ə t z ə d ə - başı bəlalı, müsibətli.
 M ö h t a c i - m ə s a r i f - kömək edilməli adam.
 M ö t ə b ə r a n - mötəbərlər.
 M ö t ə q i d - etiqad edən, inanan.
 M ö v c - dalğa, ləpə.
 M ö v c i b - bir işə, hərəkətə səbəb olan.
 M ö v h i b ə - vergi; hədiyyə, ehsan.
 M ö v h u m - boş xəyal, yalan təsəvvür.
 M ö v q e y i - t ə d r i s - dərs deyilən yer.
 M ö v q u f - tutulmuş, saxlanmış; m ö q u f i - m ə l a l - qəm-qüssəyə batmış.
 M ö v l a - ağa, böyük, müqəddəs bilinən şəxs.
 M ö v l u d - doğulmuş, dünyaya gəlmiş uşaq; doğum, doğulan; m ö v l u d i - n ə b i -
 peyğəmbərin anadan olan günü.
 M ö v r u s - miras qalmış.
 M ö v s u f - vəsf edilmiş, tərif edilmiş.

M ö v s ü m - isimlənmiş, adlandırılmış.

M ö v t i - ü z m i - bədən üzvlərindən birində toxumaların çürüməsi (qanqrena).

M u, m u y - tük, saç, zülf.

M u m y a y - sınıq sümükləri bitişdirmək üçün sürtmə dərmanı.

M u s t a f a - Məhəmməd (peyğəmbər).

M ü a m i l ə - rəftar, əlaqə.

M ü a m i l e y i - b i ş ü ü r - şüursuz əlaqə, kobud rəftar.

M ü a ş i r ə t - dostluqla başlama.

M ü a v i n ə t - kömək, yardım; əməkdaşlıq.

M ü b a h a t - iftixar, fəxr, öyünmə.

M ü b a ş i r - idarə edən; m ü b a ş i r o l m a q - idarə etmək, idarə etməyə girişmək.

M ü b ə r r a - təmiz, pak.

M ü c a z - halal, şəriətə uyğun; ə h l i - m ü c a z - halal tərəfdarı.

M ü c ə s s ə m e t m ə k - olduğu kimi göstərmək, canlandırmaq.

M ü c t ə h i d - Qurandan mənalər və qanunlar çıxara bilən; şüələrin alimi.

M ü d a r e - yaxşı rəftar, dostluqla yola getmə, xoş əlaqə.

M ü d a v i m ə t - davam etmə, işin arasını kəsməmə.

M ü d d ə a - istənilən, iddia edilən şey.

M ü d ə x x ə r ə - toplanmış, bir yerə yığılmış.

M ü d ə l l ə l - dəlillərlə sübut edilən şey.

M ü d ə r r i s - müəllim, dərs verən.

M ü d i l l - sübut edən, dəlillərlə isbat edən.

M ü ə d d ə b - ədəbli, tərbiyəli.

M ü ə x x ə r ə n - son zamanlarda, axır vaxtlarda.

M ü ə m m ə m - əmmaməli, başında əmmamə.

M ü ə m m ə r - yaşayan, həyatda olan, ömür sürən.

M ü ə s s i f - təəssüf etdirən, kədər gətirən.

M ü ə y y ə d - qüvvət və mətanət sahibi.

M ü ə z z ə z - əzizlənmiş, izzətli, çox hörmətli.

M ü f ə l l i n - fitnəkar, araqızışdıran, çuğulçu.

M ü f i d - faydalı.

M ü f s i d - fitnəkar, fəsad törədən.

M ü f t ə x i r - fəxr edən, güvənən.

M ü f t i - fitva verən, şəriət məsələlərini həll edən.

M ü ğ b e ç ə - müğün, yəni atəşpərəstin oğlu; meyxanaçı şagirdi.

M ü ğ i y l a n - dəvətikani, tikanlı kol növü.

M ü h a l - çox çətin, mümkün olmayan şey.

M ü h a v i r ə — söhbət, danışmaq, danışma.

M ü h ə q q ə r - alçaq, pis.

M ü h ə q q ə r a n ə - dəyərsiz, xırda, cüzi; h ə d i y e y i - m ü h ə q q ə r a n ə -
 kiçik, layiqsiz hədiyyə.
 M ü h ə q q i r - təhqiredici.
 M ü h ə r r ə r a t - yazılar, məktublar, məqalələr.
 M ü h ə s s i l - təhsil alan, elm öyrənməyə çalışan.
 M ü h ə y y a q ı l m a q - hazırlamaq.
 M ü h l i k - həlakedicisi, öldürücü.
 M ü x a b i r ə - xəbərleşmə, məktublaşma.
 M ü x a l i f - zidd, əks, bədxah.
 M ü x b i r - xəbərdir olan, bilən.
 M ü x ə r r i b - xarab edən, dağıdıcı.
 M ü x l i s - səmimi dost, sədaqətli dost.
 M ü x l i s a n ə - sədaqətli, səmimi; ürəkdən gələn.
 M ü j k a n - kirpiklər.
 M ü k a l i m a t - mükəllimələr, danışıqlar.
 M ü k ə r r ə m - koramətli, möhtərəm, əziz; zati-mükərrəm - möhtərəm, əziz şəxs.
 M ü k ə r r ə r - təkrarla, təkrar-təkrar.
 M ü k ö v k ə b - ulduzlu.
 M ü q a t i l ə - ölüb öldürmə, bir-birini qırma.
 M ü q ə d d ə m - qabaq, əvvəl.
 M ü q ə d d ə r - tale.
 M ü q ə f f a - qafiyəli.
 M ü q ə l l i d - təqlid edən, birisinin təbliğatına inanıb onun dalınca gedən, onu
 yamsılayan.
 M ü q ə r r ə b - yaxın, dost.
 M ü q ə r r ə r - qərara alınmış, müəyyən edilmiş.
 M ü q ə y y ə d (eləmək) - bağlamaq, azadlığını almaq.
 M ü q t ə b ə s - iqtibas olunmuş.
 M ü q t ə d i r - bacarıqlı.
 M ü l a q a t - görüşmə, əlaqə bağlama, salaməleyk etmə.
 M ü l a h i z a t - mülahizələr.
 M ü l a z i m o l m a q - birindən ayrılmaq, həmişə yanında olmaq.
 M ü l ə q q ə b - ləqəbli; ləqəbi, titulu olan.
 M ü l ə v v ə s - murdar; bulaşmış; çirkin işlər sahibi.
 M ü l h ə q - bitmiş, qoşulmuş.
 M ü l h i d - Allahsız, Allaha inanmayan, dinsiz.
 M ü l t ə c a o l m a q - pənah aparmaq, sığınmaq.
 M ü l u k a n ə - şaha layiq.
 M ü m t a z - seçilən; imtiyazlı.
 M ü m t ə n ə ' — qadağan edilmiş, ölçətməz, mümkün olmayan şey.

M ü n a f a t - uymamazlıq, ziddiyyət, müxaliflik.
M ü n a f i q - xain, satqın, ikiüzlü.
M ü n a z i ə - mübahisə, çəkişmə.
M ü n c ə l i - parlaq, işıqlı.
M ü n c ə r r o l m a - bir işin bir nəticəyə çatması, bir hadisənin sona yetməsi.
M ü n ə k i s - əks olunmuş.
M ü n ə z z ə m - nizamlı.
M ü n f ə i l - xəcalət, sıxılıb utanma; mütəəssir.
M ü n i f - uca, yüksək, ali.
M ü n' i m - xalqı yedirib-içirən, ənəm və ehsan verən.
M ü n s i f - insaf sahibi, ədalət tərəfdarı.
M ü n t ə h a - son dərəcə.
M ü n t ə x ə b - seçilmiş.
M ü n t ə ş i r o l m a q - yayılmaq, hər yanda məlum olmaq.
M ü n t ə z ə m - intizamlı, düzgün, öz yolunda.
M ü r a a t - riayət etmə, baxma, gözləmə.
M ü r d ə - ö l ü .
M ü r ə s s ə - cavahiratla bəzədilmiş.
M ü r ə l l ə b - tərtib edilmiş, düzülmüş.
M ü r ğ - quş; m ü r ğ i - s ə h ə r - səhər quşu, xoruz.
M ü r ğ a n - quşlar.
M ü r i d - bir şeyxin şagirdi.
M ü r t ə k i b - pis, yaramaz iş edən, cəzaya layiq hərəkət edən.
M ü s a d i m ə - toqquşma.
M ü s a f i r ə t - səfər.
M ü s a f i r i n - yolçular, səfər edənlər.
M ü s a i d ə t - yardım, icazə, imkan; ə d ə m i - m ü s a i d ə t - imkansızlıq, iznsizlik.
M ü s a l i m ə d u s t - sülh və salamatlıq tərəfdarı.
M ü s a m i h ə - etinasızlıq, diqqətsizlik.
M ü s a m i r ə - konsert.
M ü s a v a t - bərabərlik.
M ü s ə l i m ə t - salamatlıq, barışıq.
M ü s ə l l a - yay quraq keçib uzun müddət yağış yağmadıqda ruhanilərin başçılığı ilə səhraya, çölə nümayişə çıxmaq, Allahdan yağış istəmək mərasimi.
M ü s ə l l ə m - mübahisəsiz, hamı tərəfindən qəbul və etiraf edilən.
M ü s ə l s ə l - bir-birinə bağlı, sıra ilə, bir-birinin dalınca.
M ü s ə m m a - adlanan, i s m i - i l ə m ü s ə m m a s ı - bir şeyin öz adı ilə adlanması.
M ü s ə m m i m - qərar verən, bir işin icrasını qəti həll edən.
M ü s h ə t - səhifələrdən əmələ gəlmiş kitab; Quran.

- M ü s i b ə t z a (y) - müsibət doğuran, fəlakət gətirən.
 M ü s l i h - islah edən, yaxşılığa çalışan, sülh istəyən.
 M ü s l i m - müsəlman.
 M ü s l i m i n - müsəlmanlar.
 M ü s l i m i y ə t - müsəlmanlıq.
 M ü s t ə f i d - yaxşılıq istəyən, xeyirxah.
 M ü s t ə f i z - feyz alan, feyziyab olan.
 M ü s t ə ğ f i r a n ə - günahlarının bağışlanmasını Allahdan rica edərək, tövbə edərək.
 M ü s t ə ğ n i - ehtiyacı olmayan, varına qane olan.
 M ü s t ə ğ r e q - qərq olmuş.
 M ü s t ə h ə q q - həqqi, layiq.
 M ü s t ə h s ə n - bəyənilən, gözəl.
 M ü s t ə i d - istedadlı, qabil.
 M ü s t ə q b ə l - gələcək.
 M ü s t ə m ə n d a n - biçarələr, zavallılar, yoxsullar.
 M ü s t ə t a b - yaxşılıq istəyən, xeyirxah.
 M ü s t ö v c i b - layiq, müstəhəq.
 M ü ş a r i l e h - həmin adam; adı çəkilən, göstərilən, işarə edilən adam.
 M ü ş f i q a n ə - mehribancasına.
 M ü ş t a q - şövqlü, həvəsli, bir şeyi bərk istəyən, arzu edən.
 M ü ş t a q a n ə - böyük həvəsli.
 M ü ş t ə h i b - şübhə edən, inanmayan.
 M ü ş t ə i l e t m ə - alovlandırma, qızışdırma.
 M ü t a l i a t - mütaliflər.
 M ü t ə a q i b - təqib edən, arxasından gələn.
 M ü t ə a q i b ə n - dalbadal, ara kəsmədən.
 M ü t ə a l i - yüksək, ali.
 M ü t ə c a v i z - təcavüzkar.
 M ü t ə d d i d - b i r sıra, bir neçə.
 M ü t ə n ə b b e h - oyanma, vəziyyəti anlama, xəbərdar olma, ibrət alma.
 M ü t ə n c ə m (əsl: mütəncən) - tavada qızardılmış, qovnumuş; qızartma, bozartma.
 M ü t ə n ə s s e h - nəsihət qəbul edən.
 M ü t ə r ə n n i m o l m a q - oxumaq, tərənnüm etmək.
 M ü t ə s ə v v i f ə - sufıyanə; ə ş a r i - m ü t ə s ə v v i f ə - sufıyanə şeirlər.
 M ü t ə v ə c c i h — üz tutan, birinə tərəf gedən.
 M ü t ə v ə l l i d - baş vermiş, hasil olmuş.
 M ü t ə v ə s s i l - b i r vasitə tapıb yaxınlaşan.
 M ü t ə z a i d - artma, çoxalma; artıq, çox.
 M ü t ə z ə l l i m a n ə - zülm və təhqirdən şikayət edərək.

Mirzə Ələkbər Sabir

M ü t ə y ə q q i z - oyaq, gözü açıq.

M ü t m ə i n - arxayın.

M ü t t ə f i q ə n - birgə.

M ü t t ə f i q ü r r ə y - həmfikir, bir iş haqqında rəyləri bir olan.

M ü l l ə h i d - əlbir.

M ü v a s i l ə t - bir-birinə çatma, görüşüb qovuşma.

M ü v ə c c i d - icad edən.

M ü v ə k k ə l - vəkil edilmiş.

M ü z ə f f ə r k ü ş - Müzəffəri öldürən, yəni Müzəffərəddin şahın verdiyi məş- rutiiyyəti məhv edən.

M ü z ə v v i r - hiyləgər, saxtakar, yalançı.

M ü z i - ziyalı, işıqlı.

M ü z i l l - azdırıcı, pis yola aparıcı, başdan çıxaran.

M ü z t ə r - çarəsiz, zərurətdə olan.

M ü z t ə r i b - iztirablı; m ü z t ə r i b - ə h v a l - qəm-kədər içində, halı pərişan.

N

N a b - təmiz, saf; m e y i - n a b - saf, təmiz şərab.

N a b ə c a - yersiz, lüzumsuz.

N a b ə g a h - vaxtsız, gözlənilmədən.

N a b ə k a r - yaramaz, şuluqçu.

N a b ə ş ü r - ağılsız, şüursuz, qanmaz.

N a b u d - tapılmaz, yox olan.

N a c i - nicat verən, fəlakətdən xilas edən.

N a q a b i l - qeyri-mümkün.

N a ç i z - dəyərsiz, əhəmiyyətsiz, həqir.

N a ç i z a n ə - dəyərsiz olan; a s a r i - n a ç i z a n a - zəif yazılmış əsərlər.

N a d i r ə n - hərdənbir, seyrək, nadir hallarda.

N a d i r ü l - v ü q u - seyrək baş verən, az təsadüf edilən.

N a f i z - nüfuzlu, sözü keçən, hörmətli.

N a g ü v a r a - xoş olmayan, acı.

N a i m - yatan, yuxuda olan.

N a k ə s - əclaf, alçaq.

N a m - ad; n a m i - v a l i d a t - analıq adı.

N a m d a r - bax: namvər.

N a m ə q u l a n ə - ağılsızcasma.

N a m ə ş r u - şəriətə zidd; ə m ə l i - n a m ə ş r u - şəriətin qadağan etdiyi iş.

N a m ü b a r ə k - uğursuz.

N a m v ə r - adlı-sanlı, şöhrətli.

N a n - çörək.

N a p ə d i d - görünməz.
 N a r - od, alov.
 N a r ə v a - nalayiq, yaraşmaz; ş i v e y i - n a r ə v a - nalayiq hərəkət.
 N a s - xalq, el.
 N a s ə z a - yaraşmaz, nalayiq.
 N a s i r - köməkçi, yardım edən.
 N a s i y ə - alm, üz; n a s i y e y i - ə h v a l - üz görünüşü, sima.
 N a s ı l - necə, nə cür.
 N a s u t - insanlıq, insanlar aləmi.
 N a ş ə r - şəriətdən kənar.
 N a ş i - nəşət edən.
 N a t ə v a n - gücsüz, zəif, qüvvətsiz.
 N a t i q ə - nitq qüvvəsi, danışıq qabiliyyəti.
 N a v ü k (n a v ə k) - ox; n a v ü k i - d i l d u z - qəlbə girən (kirpik).
 N a y (ney) - zurna.
 N a y i b - köməkçi, müavin.
 N a z i l - yuxandan enən, gələn.
 N e y - qamış.
 N e y i s t a n - qamışlıq.
 N ə b ə r d - hər b, müharibə, vuruş.
 N ə b i - peyğəmbər; n ə b i y y ü l - m ü s l i m i n - müsəlmanların peyğəmbəri;
 n ə b i y ü - r r ə h m ə - Məhəmməd peyğəmbər.
 N ə b z ə - az hissə, bir parça.
 N ə d a m ə t - peşmanlıq.
 N ə d i m - dost, yaxın yoldaş, həmsöhbət.
 N ə ğ z - nəfis, gözəl.
 N ə i m - bolluq, nemət içində yaşama.
 N ə q z - pozma, ləğv etmə (müqaviləni və s.)
 N ə q ş - surət; n ə q ş i - x ə t a - yanlış hərəkət.
 N ə m ə k - duz.
 N ə m ə k b ə h ə r a m - nankor, yaxşılığa yamanlıq edən.
 N ə m ə k i — duzlu; n ə m ə k i d a n i ş m a q - şirin danışmaq.
 N ə m n a k - nəmli, rütubətli.
 N ə n g - ar, həya; eyib, bədnamlıq.
 N ə r g i s i - ş ə h l a - göz, gözəl ala gözlər.
 N ə s a y e h - nəsihətlər; n ə s a y e h i - m ü ş f i q a n ə - şəfqət və mehribanlıq
 nəsihətləri.
 N ə s a r a - xristian, İsa dini tərəfdarı.
 N ə s b ə n - qoyaraq, təyin edərək.
 N ə s ə b - soy, ata-baba, mənşə, nəslin əsli.

N ə s ə q - tərtib, qayda, tərz.

N ə s i b ə - qismət, payına düşən.

N ə s i b ə d a r - p a y alan, bir şeydən hissə alan.

N ə f ə r a t - nəfərlər, əsgərlər.

N ə f x ə - üfürmə; n ə f x e y i - s u r - borunun üfürülüb çalınması.

N ə c a s ə t - murdarlıq.

N ə c c a r - dülgər.

N ə f s i-ə m m a r ə - insanı pisliliyə yönəldən şəhvət, güclü ehtiras.

N ə f i-f i r a v a n - bol qazanc, çox mənfəət.

N ə h a r - gündüz.

N ə h l - arı.

N ə h v - sintaksis.

N ə x - sap, iplik.

N ə x l - xurma ağacı.

N ə l - nal.

N ə l e y n - ruhanilərin geydikləri başmaq.

N ə ş ə t - baş vermə, meydana gəlmə.

N ə v a h i - qadağan olan şeylər və işlər, şəriətə zidd hərəkətlər.

N ə v i d - muştuluq, müjdə, şad xəbər.

N ə y y i r - nurlu, parlaq; n ə y y i r i - ə z ə m - günəş.

N ə z a f ə t - təmizlik.

N ə z ə r g a h - baxılan yer, tamaşa edilən yer.

N ə z a r ə - baxma, nəzər etmə, tamaşa etmə.

N ə z m - intizam, nizan, qayda.

N i ə m - nemətlər, gözəl yeməklər.

N i f a s - yeni doğan arvadın qanaxma.

N i f r i n - nifrət, lənətə vermək; v ə q f i - n i f r i - n e d ə r ə m - lənətə verərəm, lənət oxumağa sərf edərəm.

N i g a h - baxış, nəzər.

N i g ə h b a n - gözətçi, qarovulçu.

N i g u n - başı aşağı, tərsinə dönmüş; b ə x t i-n i g u n - bədbəxt.

N i h a l - fidan, ağac.

N i h a n - gizli.

N i j a d - əsil-nəsəb, nəsil.

N i k - yaxşı; n i k ü-b ə d - yaxşı-yaman.

N i k b ə t (nəkəbt) - bədbəxtlik, iqbalsızlıq, fəlakət.

N i k m ə a l - yaxşı mənalı, yaxşı məzmunlu.

N i k p e y - xoşbəxt, iqballı.

N i k r u - gözəl üzlü, xoşsifət.

N i k u - yaxşı, xoş, xoşagələ.

N i k u n a m - adı xeyrlə çəkilən, yaxşıqla deyilən.
 N i l f a m - tünd mavi.
 N i m c a n - yarımcan.
 N i m ə - yarım, yarı; n i m e y i - n ə h a r - günorta.
 N i m x i z - hörmət üçün əyilmə, yanmaqalxma, təzim.
 N i m ş ə b - gecə yarısı.
 N i s a - qadın.
 N i s a r - tökmə, tökülmə, saçma, saçılma.
 N i s b ə t - əlaqə, mənsubiyyət.
 N i s f - yan, yarım; n i s f i - yarısı.
 N i s t — yox, n i s t v ə n a b u d o l m a q - yox olmaq.
 N i s v a n - qadın, qız; m ə k t ə b i - n i s v a n - qızlar məktəbi.
 N i s y a n - unutma, unudulma.
 N i ş v u r m a q - sancmaq, incitmək.
 N i ş a t (n ə ş a t) - sevinc, şadlıq.
 N i ş i m ə n (n i ş i m ə n g) - oturacaq yer.
 N i y a b ə t - naiblik, müavinlik.
 N i y a y i ş - tərif, xeyir-dua, mədh.
 N i y a z - rica, dua, itaət.
 N i y r a n - odlar, cəhənnəm.
 N i z a r - zəif, gücsüz, arıq; c i s m i - n i z a r - zəif bədən.
 N i z ə d a r a - e y n i z ə d a r !
 N ö h - doqquz.
 N ö v - yeni, təzə.
 N ö v g ü l - təzə gül, yeni açılmış gül.
 N ö v m — yuxu; n ö v m i - ş i t a v ə y a y ö v m i - ş ə t v a - qış yuxusu, uzun yatmaq, məc. cəhalət və qəflət yuxusu.
 N ö v r ə s t ə - yeniyetmə, gənc.
 N ö v s a x t ə - yeniyetmə, yeni çıxmış.
 N ö v p ə r v ə r — humanist, insan hüququnu müdafiə edən.
 N ö v z a d - yeni doğulmuş.
 N u r i - ç e ş m - gözün işığı.
 N u r i - d i d ə - uşaq, övlad; göz işığı.
 N u r ü l ' ü y u n - gözlər işığı, əziz, sevimli.
 N u ş x ə n d - şirin gülüslü (gözəl qız).
 N ü b ü v v ə t - peyğəmbərlik.
 N ü c u m - ulduzlar.
 N ü h u s - uğursuzluqlar.
 N ü k t ə - incə mənalı söz, ifadədə olan rəmzi məna.
 N ü m a y a n - görünən, göz qabağında olan.

Mirzə Ələkbər Sabir

N ü m u d a r - aydın, açıq, aşkar, göz qabağında.
N ü z u l e t m ə k - enmək, yuxandan, göydən gəlmək.

O

O n - o ; o n k i - o , o adam ki.

O n v ə r ə s t - universitet.

O s m a n i - osmanlı, osmanlı türkü; ş a i r i - o s m a n i - osmanlı-türk şairi.

Ö

Ö v b a ş - qara camaat, avamlar, səfillər, avaralar, oğrular.

Ö v c - ən yüksək nöqtə; ö v c i - f ə z a - göyün ənginlikləri.

Ö v d ə t e t m ə k - qayıtmaq, geriyə dönmək.

Ö v h a m a t - övhamlar; ö v h a m - vəhmlər; v ə h m - qorxu; əsassız təhlükə; yanlış, şübhəli fikir, mövhumat.

Ö v q a t - vaxtlar; h ə m ə ö v q a t - həmişə, hər vaxt.

Ö v n i y a - kömək, yardım.

Ö v r a d - təkrarlarla söylənən hər hansı bir dua, Quran ayəsi.

Ö v r ə n g - taxt, taxt-tac.

Ö v t a n - vətənlər.

Ö v z a - vəziyyət, hal.

P

P a , p a y - ayaq.

P a y a n - son, nəhayət.

P a k i z ə - təmiz, səliqəli, dəyərlı.

P a k i z ə d a - təmiz təbiətli, incə ədalı.

P a k n ə s ə b - mənşəcə təmiz, namuslu.

P a r l a m a n - konstitusiyalı dövlətlərdə qanunverici nümayəndələr məclisi, parlament.

P a s i b a n - gözətçi, qarovulçu.

«P a s ı l y a n» - sürgün.

P a y b ə n d - ayağ bağlı, bir şeyə bağlanmış qalmaq.

P a y d a r - çox davam edən, möhkəm.

P a y ə - dərəcə, mərtəbə, rütbə; p a y ə b ə p a y ə - dərəcədən-dərəcəyə, yüksə-
lə-yüksələ.

P e y a p a r m a q - təqib etmək; izi ilə getmək.

P e y ğ a m - xəbər, müraciət.

P e y k ə r - üz, sifət, bəniz, bədən.

P e y r ə v o l m a q - arxasınca getmək, izləmək.

p e y r ə v i - birinin arxasınca gedən, yolunu izləyən.
 P e y v ə n d - bağlılıq, rabitə; sevgi.
 P ə d ə r - ata.
 P ə d ə r a n - atalar.
 P ə d ə r a n ə - ataya layiq, ataya məxsus, atalıq.
 P ə k - çox.
 P ə k e y - çox yaxşı, baş üstə.
 P ə l i d - murdar, bulaşiq.
 P ə n d - öyüd, nəsihət.
 P ə r - qanad, lələk.
 P ə r ə s t a r - xidmətçi; pərəstiş edən.
 P ə r ə s t a r i ş - qayğıkeşlik, hörmət, kömək.
 P ə r x a ş - dava, vuruşma, qovğa.
 P ə r i r u y - pəri üzlü.
 P ə r i z a d - pəridən doğulmuş, gözəl.
 P ə r n i y a n - ipək, qumaş; p ə r n i y a n n a i m l ə r i - ipək atlas içində yatanlar.
 P ə r p u c - qırıb məhv etmə, sındırma, yox etmə.
 P ə r t ö v - nur, işıq, parlaqlıq, şüa.
 P ə r t ö v f ü r u z - işıqsaçan.
 P ə s - arxa, dal.
 P ə s ə n d i d ə - bəyənilən.
 P ə s ə r - oğul.
 P ə s t - alçaq; alçaldılmış, gözdən düşmüş.
 P i l l ə n - fil bədənli, çox güclü, irigövdəli.
 P i r - qoca; p i r ü - c a v a n - qocalar və gəncələr, hamı.
 P i r a n ə - qocalar kimi, qocalara yaraşan.
 P i r a y ə - zinət, rəvnəq, bəzək, ziynətli.
 P i r i - K ə n a n - Kənanadan olan qoca - Yaqub peyğəmbər.
 P i r u z ə - firuzə, qiymətli daş.
 P i s t a n - məmə, əmcək.
 Piş — ön, qabaq; p i ş ü p ə s i - t ə n - tənələr arasında.
 P i ş a n i - aln.
 P i ş b ə n d l i k - qabağım tutma, qarşısını alma, imkan verməmə.
 P i ş ə v ə q t - i ş baş vermədən qabaq; öz vaxtında.
 P i ş g a h - ön tərəf, qabaq tərəf.
 P i ş k a m - qabaqcıl, təşəbbüskar.
 P i ş r ə f t - qabağa getmə, tərəqqi.
 P i ş r ə v - rəhbər, qabaqda gedən.
 P i ş v a - başçı, rəis, qabaqda gedən.

Mirzə Ələkbər Sabir

P u y a n - yüyürən, sürətlə gedən.

P ü r - dolu.

P ü r b ə h a - bahalı.

P ü r f ü t u h - mənəvi nemətlərlə, lütfələr və mərhəmətlərlə dolu.

P ü r x ü m a r - sərxoş, sərsəm.

P ü r k ə m a l - tam müsbət, mükəmməl; sarsılmaz.

P ü r m a y ə - əhəmiyyətli, lazımlı, qiymətli.

P ü r m ə n a - çox mənalı, məzmunlu.

P ü r m ö h ə n - möhnətlə, dərd-qəmlə dolu (ürək).

P ü r n u r - nur dolu, çox işıqlı.

P ü r s i l s i l ə - zəncirlərlə dolu, çox zəncirli.

R

R a d ə (r a d d ə) - təqribi, təxminən.

R a c e - qayıdan; müraciət olunan.

R a k i b ə n - süvari olaraq, atlı olaraq.

R a h - yol.

R a h i - yolçu, gedən.

R a h n ü m u n - y o l göstərən, rəhbər, bələdçi.

R a z - s i r r

R a z i q - rizq verən, ruzi verən.

R a z ü n i y a z - dua və rica etmə, rəhm və kömək istəmə.

R ə b b - Allah.

R ə b b i - m ə c i d - Allahın adlarından və sifətlərindən biri; böyük olan Allah.

R ə b t - bağlama, əlaqələndirmə.

R ə f - qaldırma, aradan çıxarma; ləğv etmə; r ə f i - k ü d u r ə t - qəm-qüssəni dağıtmaq.

R ə f a h - xoş güzəran, bolluq.

R ə f a q ə t - yoldaşlıq, dostluq.

R ə f ə t - lütf, mərhəmət.

R ə ğ m ə n - qarşı, əks.

R ə h (r a h) - yol.

R ə h a - qurtuluş, xilas olma.

R ə h g ü z a r - keçid yolu, yolüstü.

R ə h l - yol yükü; r ə h l i - i q a m ə t - yolda bir yerdə uzun vaxt əyləşmə.

R ə h l ə - köhnə məktəbdə üstünə kitab-dəftər qoyulan dar və alçaq miz.

R ə h m g ü s t ə r - rəhm yayan, çox mərhəmətli.

R ə h n ü m a n - y o l göstərən.

R ə x n ə - zərər, ziyan xələl.

R ə x ş a n - parlaq, parıldayan.

R ə x t - pal-paltar.
 R ə x t x a b - yorğan-döşək.
 R ə i y y ə t n ə v a z - rəiyyətpərəst, rəiyyəti sevən.
 R ə i y y i ə t d u s t - xalqa dost olan.
 R ə k - damar; qeyrət.
 R ə q ə m q ı l m a q - yazmaq.
 R ə m z - işarə.
 R ə n a - gözəl, lətif.
 R ə n c - əziyyət, zəhmət.
 R ə n c b ə r - əkinçi; zəhmətkeş; kəndli.
 R ə n c i - r a h - yol əziyyəti.
 R ə n c u r - xəstə, zəif, dərdsiz.
 R ə n g - hiylə, məkr, aldatma.
 R ə n g i n - anlaşılmaz, çətin; müxtəlif; parlaq.
 R ə s a l ə t - rəsulluq, peyğəmbərlik.
 R ə ş i d ə - yetişmiş.
 R ə s i d ə l i k - təftiş, yoxlama.
 R ə ş a d - həqiqi yol, düz yol; ə h l i - r ə ş a d - xalqı doğru yola yönəldənlər.
 R ə ş a d i y y u n - doğru yol göstərənlər, həqiqət yoluna aparənlər.
 R ə ş i d - mərd, bacarıqlı R ə ş i q - nəfis, gözəl, zərif.
 R ə ş k - qibtə, paxıllıq.
 R ə u f - mərhəmətli, mehriban.
 R ə v a q - üstü örtülü, qabağı açıq yer; çardaq.
 R ə v a n — ruh; r ə v a n i - p a k - təmiz ruh.
 R ə v a n e t m ə k - yola salmaq.
 R ə y a h i n - reyhanlar; ətirli bitkilər.
 R ə ' y ə t - bayraq, ələm.
 R i d a - örtü; pərdə.
 R i h l ə t - ölmə, dünyadan köçmə.
 R i k a b - üzəngi.
 R i q q ə t - incəqəlblik, həssaslıq.
 R i s a l ə - kitabça.
 R i s m a n - sap, ip.
 Rişfesaqqal.
 «R i ş i k i , b ə r ə n g ə l x » - saqqal ki, hənaya, rəngə qaldı, iş fırıqdır.
 R i ş t ə - ip, bağ; məc. rabitə.
 R i y a z i , e l m i - r i y a z i - riyaziyyat.
 R i z a - razılıq, bəyənilmə.
 R i z a m ə n d l i k - razılıq.

Mirzə Ələkbər Sabir

R i z a n o l a n - tökülən, axan.

R i z q - azuqə.

R i z v a n - cənnət qarovulçusu.

R i z v a n c a y g a h - yeri cənnət olan, behiştlik.

R ö b - dəhşət, qorxu.

R ö v n ə q - parlaqlıq, gözəllik; r ö v n ə q i - k a r - işin yaxşılığı, məqsədə- uyğunluğu.

R ö v ş ə n - işıq, işıqlı, aydın.

R ö v ş ə n d i l - qəlbi işıqlı, parlaq, istedadlı.

R ö v ş ə n z ə m i r - elmi, bilikli.

R ö y ə t - görünüş, tamaşa edilməli tərəf, sima.

R u, r u y - üz.

R u b ə r u - üz-üzə, üzbəüz.

R u d - simli musiqi aləti; b ə z m i - r u d - rud çalınan məclis.

R u g ə r d a n - ü z döndөрөн.

R u m y a n (rusca «rumyana» sözündən) - ənlük.

R u z - gündüz; r u z i - ş ə b - gecə-gündüz; r u z i - ə z ə l d ə n - əzəl gündən.

R u z ə d a r - oruc tutan.

R u z i g a r - müddət, bir qədər vaxt.

R u z n a m ə - qəzet.

R ü b b - şirə, bəzi meyvələrin qaynanmış şirəsi; r ü b b i - b i y a n - biyan şirəsi.

R ü b ə h - tülkü.

R ü b u b i y y ə t - Allah, tanrılıq.

R ü ə s a - rəislər.

R ü f ə t - böyüklük, yüksəklik.

R ü k n - əsas üzv, dayaq.

R ü s u l - peyğəmbər.

R ü s - rəislər, başçılar.

S

S a b i q ə n - keçmişdə.

S a b i r a n ə - səbirli adamlara məxsus; q ə n a ə t i - s a b i r a n ə - səbirli adamların etdiyi qənaət.

S a b i t q ə d ə m - mətanətli, möhkəm, dönməz.

S a d i r o l m a q - zahir olmaq, çıxmaq, çıxarılmaq.

S a f t ə l ə t - təmiz üzlü, gözəl üzlü.

S a ğ ə r - qədəh, piyalə.

S a h ə r a - meydan bəzəyən, ziynət verən.

S a h ə t - meydan, sahə.

S a i - səy edən, çalışın.

S a i b - doğru, səhv etməyən, məqsədəuyğun.
 S a i l ə - dilənçi qadın.
 S a m a n - sərvət, dövlət, zənginlik, mal-mülk; tərtib, nizam.
 S a m e - qulaq asan, eşidən.
 S a n e - yaradan.
 S a n i y ə n - ikinci.
 S a r i - sirayət edən, nüfuz edən.
 S a r i y ə - sirayətədiçi, birdindən birinə keçici.
 S a ş - saç, zülf; b a ş l a r ı ş a ş d ı - başlarına saç qoyandirlər; məc. dinsizdirlər, azğındirlər.
 S a t e - yüksəlib görünən, qalxıb meydana çıxan.
 S a z i ş - uyğunluq, uyuma.
 S e y d - ov.
 S e y f - qılmc.
 S e y f ü l ' ü l ə m a - alimlərin ustası, üləmanın başçısı.
 S e y l a n - axın, axıntı; ş i d d ə t i - s e y l a n - çox güclü axın.
 S e y l i t ə n - tənə seli.
 S e y r i - s ə m a - göyün hərəkəti, fələk, qəza-qədər; s e y r i - x ə y a l - xəyala dalma.
 S ə d ə t q ə r i n - bəxtiyar, xoşbəxt.
 S ə b a h ə t - gözəllik, s ə b a h ə l l i - gözəl, göyçək.
 S ə b a t - möhkəmlik, mətanət.
 S ə b b a ğ - boyaqçı.
 S ə b h ə - təsbih.
 S ə b q ə t - keçmə, ötmə, o biriləri geri qoyaraq qabaqda getmə.
 S ə b u r - səbir edən, ağırlığa dözən.
 S ə c a y a - səciyyələr, xarakter.
 S ə c c a d ə - üstündə namaz qılmaq üçün kiçik xalça, örtük.
 S ə d - yüz.
 S ə d a q ə t p ə r v ə r a n ə - sədaqətli, səmimi.
 S ə d d - bağlama, qapama, maneə, əngəl; s ə d d i - r a h - yolun qapanması.
 S ə d d a n ə - y ü z d ə n d ə n (muncuqdan) ibarət.
 S ə d ə m ə (s ə d m ə) - zərbə, vurulma, çarpılma; gözlənmədən gələn bəla.
 S ə d i q - dost, doğru və həqiqi dost.
 S ə d r i - ə z ə m - baş vəzir.
 S ə f a - saflıq, səmimiyyət; təmizlik.
 S ə f a h ə t ş i a r - səfihlikdə məşhur olan, səfahət düşkunu.
 S ə f a n i ş a n - səfəgtirici, zövqverici.
 S ə f i l a n ə - səfilcəsinə.
 S ə f a r a - səfədə düzülmiş (qoşun haqqında).
 S ə f a r a l l ı q - hərbi nümayiş.

S ə f h ə - ölkə, vilayət; tərəf, üz.
S ə f i l a n ə - səfilcəsinə.
S ə ğ i r - kiçik, xırda uşaq; s ə ğ i r ü - k ə b i r - böyük-kiçik.
S ə h a b - bulud.
S ə h a y i f - səhifələr.
S ə h b a - şarab, badə; s a ğ ə r i - s ə h b a - badə ilə dolu qədəh.
S ə h h ə t y a b o l m a q - sağalmaq.
S ə h i h - doğru.
S ə h m - pay, hissə, qismət, nəsib, bəhrə.
S ə h n - həyət, meydan, ortalıq.
S ə h n ə ç ə - balaca səhnə.
S ə h v i y y a t - səhvlər.
S ə x a - səxavət.
S ə x t - bərk, qatı.
S ə k ə n a t - sakit durma.
S ə q ə r - cəhənnəm.
S ə l a h - yaxşılıq, sülh, salamatlıq.
S ə l a h i y y u n - səlah tərəfdarları; s ə l a h - doğruluq, təmizlik; sülh, xoş həyat.
S ə l a t - namaz.
S ə l b - zorlama, qapıb alma, qarət etmə.
S ə l ə f - ata-baba, əcdad.
S ə l i b - xaç; d ə v a y i - S ə l i b - Səlib müharibəsi.
S ə m a v a t - səmələr, göylər.
S ə m ə n - yasəmən gülü.
S ə m ə r - meyvə, məhsul, fayda.
S ə m i - e t i b a r - etibar edib dinləmə.
S ə m i m ü q ə l b - səmimiyyətlə, sidq ilə.
S ə m i n - bahalı; d ü r r i - s ə m i n - çox qiymətli inci.
S ə m r i m ə k - kökəlmək.
S ə n a - dua-səna, dua etmə, yaxşılığa danışma; acı bitkidən dərman.
S ə n a x a n - tərifləyən, mədh edən.
S ə n a i - m ə k i, sənamər-məki (əslində: sənai-Məkki) - yarpağından işlətmə dərmanı hazırlanan və müxtəlif cinsləri olan bitki.
S ə n ə - il; s ə n e y i - h i c r ə t - hicrət ili; hicri tarix.
S ə n g - daş.
S ə n g d i l - daşürəkli, rəhmsiz, insafsız.
S ə n g i n - daş, daşdan olan; möhkəm, sarsılmaz.
S ə p ə l ə n g - yaltaqcasına canfəşanlıq edən; nökar.
S ə r - baş. sürünən, oyan-buyana, qaçan, məc. yaltaq.
S ə r a - 1. ev, mənzil, yaşayış yeri. 2. yer, ərz, torpaq, səmanın müqabili.

- S ə r a p a - başdan ayağa, kökündən, bütün.
 S ə r a p ə r d ə - başdan-başa, bütün.
 S ə r b a z - əsgər.
 S ə r b ə s ə r - başdan-başa; başdan-ayağa; büsbütün.
 S ə r b ü l ə n d - başı uca.
 S ə r d - soyuq; a h i - s ə r d - soyuq a h ; s ə r d e t m ə k - soyutmaq.
 S ə r d a d ə - başını vermiş, özünü qurban etmiş.
 S ə r ə f k ə n d ə - başı əyilmiş; tabe.
 S ə r ə f r a z (s ə r f ə r a z) - başı uca, yüksək.
 S ə r ə n c a m - bir işin sonu, başa gəlməsi.
 S ə r ə n c a m ü - a ğ a z - bir işin əvvəli və axın.
 S ə r g ə ş (olmaq) - böyümək, boy atmaq; məşhur olmaq.
 S ə r g ə ş t ə l i k - dolaşma, uzun-uzun gəzmə.
 S ə r i h - doğru.
 S ə r i r - təxt.
 S ə r k a r - başçı, rəis, iş başında olan.
 S ə r k ə ş - baş qaldıran, itaətsiz.
 S ə r m a - soyuq; qış.
 S ə r m a y e y i - i r f a n - elm, sənət və mədəniyyətə çatma vasitəsi.
 S ə r m a y ə d a r a n - dövlət sahibləri.
 S ə r m ə n z i l - mənzil başı, gedilən yolun sonu; məqsəd.
 S ə r m ə ş q e t m ə k - əsas götürmək, nümunə kimi qəbul etmək.
 S ə r m ü h ə r r i r - baş redaktor.
 S ə r n i g ü n - başı üstə çevrilmiş, devrilmiş, yerə vurulmuş.
 S ə r r i ş t e y i - t ə d b i r - tədbir ipinin ucu (*məc.*).
 S ə r r i ş t ə - ipin ucu.
 S ə r s ü f r ə - süfrənin yuxarı başı; süfrə üstü.
 S ə r t i b - polkovnik.
 S ə r ü s a m a n - var, mal-mülk.
 S ə r v - sərvi ağacı; bədii ədəbiyyatda, xüsusən şeirdə məcazi olaraq ucaboylu, boylu-buxunlu gözəlləri bildirir.
 S ə r v ə q t (olmaq) - burada: ayıq olmaq, aldanmamaq.
 S ə r v ə r - başçı, rəis.
 S ə r v ə r i - sərvarlik, böyüklük.
 S ə r v i - x ü r a m - nazlı-nazlı gəzən; gözəl, dilbər.
 S ə r v i - z i y b a - *məc.* gözəl bədən.
 S ə r v q ə d (d) - boy-buxun, sərvi boylu, sərvi kimi boy.
 S ə r z ə n i ş - qınama, tənə.
 S ə t r - örtünmə, çadralanma.
 S ə t v e t - şiddətli hücum, qüvvətli sıçrayış.

S ə v a - başqa.

S ə y y a d - ovçu.

S ə y y a l ə - axm, cərəyan.

S ə y y a n ə n - bərabər, eyni dərəcədə.

S ə y ü t ə l a ş - çalışb əlləşmə.

S ə z a - layıq, yaraşan.

S ə z a v a r - layıqlı.

S i b y a n - kiçik oğlanlar, oğul uşaqları.

S i c c i l - guya cəhənnəm odu ilə bişmiş palçıqdan daş növü.

S i d q - doğru, düzgün, həqiqət.

S i l a l - səllin cəmi; s ə l i - səbət, çanta; dilənçi çantası.

S i f a t - sifətlər, xüsusiyyətlər.

S i l ə - bir əsər, şeir üçün alman mükafat, hədiyyə.

S i l s i l ə - zəncir; bir-birinə bağlı, bir sırada düzülən; s i l s i l e y

i-m ü ş k i-t ə r - gözəl, uzun qara saçlar.

S i l s i l ə c ü n b a n - köməyə çağıran, hay-küy qoparan.

S i m - gümüş, gümüş pul.

S i m b ə d ə n - gümüş bədənli, bədəni gümüş kimi ağ olan.

S i m b ə r - ağ sinəli; gözəl, dilbər.

S i m ü-zər - qızıl-gümüş.

S i m t ə n - bədəni gümüş kimi ağ (gözəl).

S i n a n - mizraq, nizə.

S i n ə s i p ə r - köksünü gərən.

S i n i n - illər.

S i n n i-s a l - yaşlı, yaş.

S i p a h - ordu.

S i p a r ə - Quranın otuz cüzvündən hər birisi.

S i p ə h b ə d - sərkərdə, general.

S i p ə h d a r - sərkərdə.

S i p ə h s a l a r - baş komandan.

S i p ə r - qalxan.

S i r a s - şükür.

S i r a t - yol; s i r a t i-h ü d a - doğruluq yolu, haqq yolu.

S i r ə t - əxlaq, yaşayış tərz.

S i r i ş k - gözyaşı; s i r i ş k i-a l - qanlı göz yaşları.

S i r q ə t - oğurluq. Sirqəti-şeir edənə qəti-zəban lazımdır - özgənin şeirini oğurlayanın dilini kəsməli.

S i t a r ə - ulduz.

S i y a h (s i y ə h) - qara.

S i y ə r - siyrətlər, xasiyyət.

- S i y y ə m a - hələ; xüsusilə birinci növbədə.
 S i y r ə t - xasiyyət, təbiət.
 S o f i (və ya sufi) - sufizm tərəfdarı; dindar, zahid.
 S o q a q - küçə.
 S o v q - bazar, meydan.
 S ö v g ə n d - and, and içmə.
 S ö v q (etmək) - yönəltmək, göndərmək, sürmək; təhrik etmək, salıxdırmaq.
 S ö v m - oruc.
 S ö v m ə ə - hücrə; ibadətgah, zahidlərin yaşayış yeri.
 S ö v r - öküzlük, günəşin il müddətində dövr etdiyi 12 bürcdən biri.
 Su- tərəf, cəhət, səmt, yan.
 S u a l - dilənmə, dilənçilik; d ə s t i - s u a l ı n - dilənən əlin, dilənçi əlin.
 S u d - fayda, xeyir.
 S u d m ə n d - xeyirli.
 S u f i - təsəvvüfə mənsub adam.
 S u r - şadlıq; ziyafət; toy.
 S u r a x - beşik, dəlik.
 S u r ə t - gözəllik; zahir tərəf, gözə görünən tərəf, «məna»nın əksi.
 S u r ə t n ü m a - təsvir edici, surət göstərici, canlandıncı.
 S u z - yanma.
 S u z a n - yanar, yandıran; a h i - d i l i - s u z a n - yanan qəlbin ahı.
 S u z i ş - yanma, yaxılma, əzab; böyük acı təsir.
 S ü a l - dilənmə, dilənçilik.
 S ü b h a n ə k ə - əhsən sənə, afərin sənə, alqış sənə.
 S ü b ü l - yollar; h a d i y i - s ü b ü l - doğru yol göstərən.
 S ü c u d - səcdə.
 S ü f ə h a - səfihlər.
 S ü h a - ulduz adı.
 S ü h u l ə t - asanlıq.
 S ü x ə n - söz.
 S ü x ə n d a n - yaxşı danışan.
 S ü x ə n d a n a n - sözbilənlər, ağıllı adamlar.
 S ü x ə n s ə n c - düz, gözəl söz söyləyən.
 S ü x ə n v ə r - natiq, dilavər; uzundilli.
 S ü k u n - durma, sakin olma.
 S ü l u k - bir ictimai təbəqəyə daxil olma; məslək sahibi olma.
 S ü m m ə - sonra; v ə s ü m m ə - sonra da, yenə də.
 S ü n - sənət; əsər.
 S ü r x - qırmızı, al.
 S ü r u d - nəğmə, şərqi.

Ş ü r u r - şadlıq, fərəh, sevinc.
Ş ü r u r a b a d - sevinc, şadlıq yeri, keyf-zövq məkanı.
Ş ü t u r a n - at, dəvə; minik və yük heyvanları.
Ş ü u b ə t - çətinlik.
Ş ü v ə r - surətlər, şəkillər, rəsmlər.
Ş a d a b - sulu, təzə, tərəvətli.
Ş a d i - şadlıq.
Ş a h b a z - şahin, qızıl quş; məc. qəhrəman, igid adam.
Ş a h i n ş i k a r - şahin ovlayan.
Ş a h r a h - böyük, geniş yol.
Ş a i q - şövq və həvəs edən, bərk istəyən.
Ş a k i - şikayətçi.
Ş a k i r - şükr edən, razı olan.
Ş a k i r a n - şükr edənlər.
Ş a m - axşam.
Ş a m i l o l m a q - aid olmaq, əhatə etmək.
Ş a y a n - layıq, dəyər.
Ş a y ə g a n - layıq.
Ş a y ə s t ə - layıq, yaraşan.
Ş e ş d ə r - nərdin altı xanası.
Ş e y d a - dəli; a ş i q i - ş e y d a - dəli aşıq.
Ş e y i d b a z - arvadbaz.
Ş e y t ə n ə t - şeytanlıq, hiylə, fəsad, fitnəkarlıq.
Ş ə b - gecə; ş ə b i - y ə s - qəm gecəsi.
Ş ə b a h ə t - bənzəyiş, oxşarlıq.
Ş ə b a n ə - gecəyə mənsub.
Ş ə b i - e h s a n - xeyrat gecəsi (axşamı).
Ş ə b i h - bənzəyən, oxşayan.
Ş ə b i s t a n - gecə gəzintisi; c ə m a ə t i - ş ə b i s t a n - gecə gəzintisinə çıxmış adamlar; hərəmxanalər.
Ş ə b p ə r ə t ə b a n - yarasa təbiətlilər.
Ş ə d a i d - şiddətli.
Ş ə ğ a l - çaqqal.
Ş ə k i b a - səbir edən; səbrlilik.
Ş ə k v a - şikayət.
Ş ə k v i y y a t - şikayətlər.
Ş ə q q ü l q ə m ə r - ayı iki yerə bölmək (Məhəmməd peyğəmbərin göstərdiyi mucizələrdəndir).

Ş ə m a t ə t - özgənün bədbəxtliyinə sevinmə, bədxahlıq.
 Ş ə m ə n d ə f ə r - qatar, dəmiryolu.
 Ş ə m s - günəş.
 Ş ə m ş i r - qılınc.
 Ş ə n - şöhrət, hörmət.
 Ş ə n i ə — pis, murdar, xəbis; əxlaqa toxunan; i x t i r a t i - ş ə n i ə - zərərli (dinə zidd)
 ixtiralar.
 Ş ə r a k ə t - şərliklik, şərlik olma.
 Ş ə r a r - qığılımlar.
 Ş ə r a r ə - qığılıcım.
 Ş ə r a r ə t - fəsadçılıq.
 Ş ə r - şəriət, islam qanunları.
 Ş ə r a f d a r - şərəf sahibi, hörmətli.
 Ş ə r ə r - qığılıcım.
 Ş ə r ə f y a b - şərəfli.
 Ş ə f ə q q ə t - şəfqət, mehribanlıq, ata-ana duyğusu kimi təmiz, səmimi sevgi.
 Ş ə f i q - şəfqətli.
 Ş ə h a n - şahlar.
 Ş ə h b a z - qızıl quş.
 Ş ə h d - bal.
 Ş ə h i d a n - şəhidlər.
 Ş ə h i d ə - şəhid olmuş, məhv olmuş qadın və ya qız.
 Ş ə h i r - şöhrət qazanmış, məşhur.
 S ə h l a - ala; tünd mavi; d i d e y i - ş ə h l a - ala göz, ala gözlər.
 Ş ə h r i y a r - şah, hökmdar; ş ə h r i a r i - h ü r i y y ə t - azadlıq padşahu.
 Ş ə x s i y y ə - b i r adamın nəfsinə, öz şəxsi arzularına aid olan.
 Ş ə r ' ə n - şəriət ilə, şəriət qanunu üzrə.
 Ş ə r i - şəriətə uyğun.
 Ş ə r i f - şərəfli, çox hörmətli.
 Ş ə r m - utanma; həya etmə, eyib bilmə.
 Ş ə t r ə n c - şahmat.
 Ş ə t v a - qışa məxsus.
 Ş ə v v a l - ərəb qəməri aylarının onuncusu, şəvval ayı.
 Ş i a r - əlamət, nişan, fərqləndirici cəhət.
 Ş i k ə n c ə - əzab.
 Ş i k ə s t ə - b ə s t ə - sınımış, istifadəyə yaramayan.
 Ş i k ə s t ə r ə q ə m - şikəstə xətti ilə yazan; qırıq yazan, yaxşı yazma bilməyən.
 Ş i q a t - ittifaqsız, ayrılıq; ixtilaf.
 Ş i r d i l - aslan ürəkli.
 Ş i r i - j ə y a n - coşmuş, qəzəblənmiş aslan.

Ş i r i n m ə z a q (etmək) - damağımı ləzzətə gətirmək, zövq vermək.
Ş i r k - çoxallahlılıq, bütpərəstlik; küfr.
Ş i r v a n i y a n - şirvanlılar.
Ş i t a - qış.
Ş i t a b - tələsmə.
Ş i t a b a n - yüyürən, sürətlə gedən.
Ş i v e y i - k ü f f a r - küffann tərzi-hərəkətləri, xasiyyətləri. Bax: küffar.
Ş i v e y i - m a t ə m - yas havası, matəm hali.
Ş i y ə m - şiymələr, xasiyyətlər, təbiətlər; k ü f r ş i y ə m l ə r - kafir xasiyyətlililər.
Ş o h ə r - ər, arvadı olan.
Ş ö h r ə - məşhur, ağızlarda gəzən; ş ö h r e y i - b a z a r - hamıya məlum olan.
Ş u m - uğursuz, nəhs, məşum.
Ş u r - qovğa, mərəkə, gurultu-patılı.
Ş u r i d ə - mübtəla, aşiq, məftun.
Ş u r i d ə s ə r - pərişan hallı; məc. aşiq, məftun, mübtəla.
Ş u r i ş - qarışıqlıq, üsyan, tüğyan, çaxnaşma.
Ş u r ü ş ə r - mərəkə, qovğa.
Ş ü ə r a - şairlər.
Ş ü ğ l - sənət, peşə, iş.
Ş ü h u d - gözlə görünən aləm, dünya; ə r s e y i - ş ü h u d - dünya meydanı.
Ş ü k r a n - minnətdarlıq, təşəkkür etmək.
Ş ü k u f ə - çiçək.
Ş ü k u h - böyüklük, cəlal, əzəmət, şövkət.
Ş ü r b - içmə.

T

T a b , t a b ü - t ə v a n - qüvvət, taqət.
T a b a v ə r - dözümlü, tab gətirən.
T a b a n e t m ə k - işıqlandırmaq.
T a b ə i y y ə t - təbəəlik; tabelik.
T a b ə k e y (takey) - nə vaxta qədər?
T a b ə n d ə - parlaq, işıq saçan.
T a c d a r - tac sahibi, şah.
T a c g a h - ş a h a məxsus, sarayda olan.
T a c i r a n - tacirlər.
T a ə b ə d - həmişə, daima.
T a ə t - itaət; ibadət, pəhrizkarlıq.
T a ə t g ə h - itaət yeri.
T a ğ i - üsyançı, tüğyan edən.
T a h i r - pak, təmiz.

T a k - tənək, meynə.
 T a q - gücdən düşmə; qübbə, gümbəz.
 T a q ə - t a q ə - top-top (qumaş).
 T a q ə t g ü d a z - taqətdən salan, üzən.
 T a q ə t f ə r s a - gücdən salan, taqəti tükədən, üzücü.
 T a q ı m - qrup, dəstə.
 T a l e h - pis, eyibli.
 T a m m ə - tamam, bütöv, tam.
 T a r - qaranlıq, qara.
 T a z ə p ə r ə s t a n - yenilik tərəfdarları.
 T a z i n ə s ə b - ərəb cinsi (minik və yük heyvanları).
 T e y - keçib getmə.
 T e y r - quş.
 T e y y i - r a h - yollar keçmə, məsafələr aşma.
 T ə l a (t ə l i) - y ü k s ə l i ş , tərəqqi.
 T ə a m - yemək.
 T ə a r ü f - bir-birini tanıma, qarşılıqlı tanışlıq.
 T ə b a ə t - çapçılıq işi.
 T ə b a h e t m ə k - puç etmək, məhv etmək.
 T ə b a r - nəsil.
 T ə b d a r - qızdırmalı.
 T ə b d i l - dəyişmə.
 T ə b d i l i - h i s s i y y a t - əhvali-ruhiyyənin dəyişməsi; t ə b d i l i - m ə n s ə b -
 vəzifənin dəyişilməsi.
 T ə b c i l - hörmətləndirmə, böyük göstərmə.
 T ə b ə i y y ə t - tabe olma, arxasınca getmə; təbəəlik.
 T ə b ə s b ü s a t - yaltaqcasına yalvarış, alçalma.
 T ə b ə r - balta.
 T ə b i - təbil.
 T ə b ə n - təbiətə.
 T ə b x i r - buğlandırma, buxarlandırma.
 T ə b i d - uzaqlaşdırma, rədd etmə, rədd edilmə; sürgün.
 T ə b r i z i y a n - təbrizlilər.
 T ə b ş i r - muştuluqlama, müjdə vermə.
 T ə c a h ü d - cəhd etmə, çalışma.
 T ə c d i d - təzələmə, bir məsələ haqqında yenidən danışma.
 T ə c ə l l a - parlama, aydın və zahir olma; n u r i - t ə c ə l l a - zahir olma, görünmə işığı;
 h ə q q i n n u r i - t ə c ə l l a s ı - həqiqətin işığı.
 T ə c ə m m ü l a t - bəzək-düzək.
 T ə c r ü b ə k a r - təcrübəli.

- T ə c v i z - icarə vermə, məsləhət bilmə.
T ə d a b i r - tədbirlər.
T ə ' d a d - bir-bir, sayaraq.
T ə d b i h - pisləmək, qəbahətli etmək.
T ə d ə n n i - geriyə getmə.
T ə ' d i b - ədəbli etmə, ədəb və tərbiyə öyrətmə.
T ə ə l l ü m a t - qəmlər, ələmlər.
T ə ə r r ü z - sataşma, toxunma.
T ə ə ş ş ü q - aşıq olma.
T ə ə y y ü ş - məişət, həyat.
T ə ə z z ü r - çətinlik çəkmə.
T ə f a x ü r - iftixar, öyünmə.
T ə f ə k k ü r a t - düşüncələr, fikirlər.
T ə f ə r r ü c - gözib fərəhlənmə, şadlıqla seyrə çıxma.
T ə f ə r r ü q - parçalanma, ayrı düşmə.
T ə f r i h - fərəhləndirmə.
T ə f r i q - ayırma, pozma.
T ə f r i q ə - aynlıq, ittifafsızlıq.
T ə f s i l - uzun izah, təfsilat.
T ə f s i r - izah, açıb anlatma, şərh etmə.
T ə ğ a f ü l - qəflət, xəbərsizlik, bilməzlik.
T ə ğ ə l l ə - cidd-cəhd etmə, səy, qeyrət göstərmə, təşviş, vəlvələ salma.
T ə ğ s i l e t m ə - yumaq, qüsl vermək, pak etmək.
T ə ğ y i r - dəyişmə, başqa şəkklə salma.
T ə h a r ə t - təmizlik, paklıq.
T ə h d i d - hədələmə.
T ə h ə m m ü l - səbir, dözümlər.
T ə h ə s s ü r - həsrət çəkmə.
T ə h ə y y ü c - həyəcanlanma, çuşa gəlmə.
T ə h l i l — «la ilahə illa Allah» demək.
T ə h r i r - yazma, yazmaq.
T ə h r i r l ə r - məktublar, yazılar.
T ə h r i s - həvəsə gətirmə, şirmikdirmə.
T ə h s i l - əldə etmə, qazanma.
T ə h s i n - alqışlama, əhsən demə.
T ə h t - alt; t ə h t i - h i m a y ə - birinin himayəsi altında olma; t ə h t ü l - t ü r a b - torpağın altı.
T ə h v i l - dəyişdirmə, bir şəkildən başqa şəkklə salma.
T ə h v i l d a r - kassir, xəzinədar.
T ə x a l ü k - həvəs, arzu; çırpınma.

T ə x ə l l ü f - xilaf olma, zidd getmə, birinin arzusuna əks hərəkət etmə, müxalif olma.
T ə x ə l l ü r - xatırlama, yada salma.
T ə x l i s - xilas etmə, qurtarma.
T ə x m i s - beşləmə, bir şairin əsərinin hər beytinə üç misra artırıb bəndləri beş misralı etmə.
T ə x r i b - dağıtma, xaraba qoyma.
T ə k a h ü l - tənbəllik; süstlük, qeydsizlik.
T ə k a s ü l - tənbəllik, kəsalət.
T ə k b i r - Allahu əkbər demək.
T ə k d i r - pislənmə, pisləmə.
T ə k f i r - kafir adlandırma, dinsizlikdə təqsirləndirmə.
T ə k i d a t - təkidlər, t ə k i d - israr (etmə), bir işi, bir təklifi təkrarla qüvvətləndirmə.
T ə k r i m - hörmət etmə, böyütmə, böyük yerinə qoyma.
T ə k s i r - artırma, çoxaltma.
T ə q a z a - tələb, işrar, təkid; inadlı, icbari tələb.
T ə q a b ü l - müqabil durma, qarşı-qarşıya gəlmə; bərabər olma.
T ə q b i r ə n - qiymətləndirərək, bəyənərək.
T ə q b i r i - q ə z a - qəza-qədər, tale, başa gələnlər.
T ə q d i s e t m ə k - müqəddəs saymaq, yüksək qiymətləndirmək.
T ə q l i d - izləmə; yamsılama.
T ə q r i r - ifadə, bəyan; sözlər; vədlər.
T ə q s i m - bölmə, hissələrə ayırma.
T ə q v a - Allah qorxusu, möminlik.
T ə l a f i - əvəz alma, bir ziyanın müəyyən qarşılığını alma; ödəmə, ödənmə.
T ə l a v ə t (t i l a v ə t) - Quran oxuma. Quranı gözəl səslə oxuma.
T ə P ə t - üz, sifət, camal.
T ə l x - acı.
T ə l x i - acılıq.
T ə l x k a m - məyus, kədərli, ovqatı təlx.
T ə l ' i n - lənətləmə.
T ə l l ə - qalaq.
T ə l l ə q t ü - tələq verirəm; (arvadı) boşayıram.
T ə l v i n - rəngləmə, boyama.
T ə m a m i - bütün, hamısı; t ə m a m i y i - r ü s ü l - bütün peyğəmbərlər.
T ə m c i d - böyütmə.
T ə m ə d d ü n - mədəniləşmə, mədəni olma; tərəqqi.
T ə m ə l l ü q a t - yaltaqlıqlar.
T ə m ə v v ü c - dalğalanma, ləpələnmə.

T ə n - bədən, vücut.
T ə n ə b b ü t - göyərme, bitmə.
T ə n ə f f ü r - nifrət etmə, iyrenmə.
T ə n f i r - nifrət etdirmə, iyrenc etmə.
T ə n g - dar, çətin keçilən yer, yol; az, kiçik, məhdud.
T ə n g n a y (t ə n g n a) - darlıq, danışıqlıq; sıxıntılı, dar yer.
T ə n n a z - hər kəslə dostlaşan, oynayan, əylənən.
T ə n v i r - işıqlandırma, nurlandırma; t ə n v i r i - u y u n e t m ə k - elmini, biliyini artırmaq.
T ə n z i m a t - nizam-intizam, qanun-qayda; islahat.
T ə r - təzə, təravətli.
T ə r a n e y i - ə s i l a n ə - əsillər, alicənablar nəğməsi.
T ə r d e t m ə k - uzaqlaşdırmaq, rədd etmək, qovmaq.
T ə r c i h (e t m ə k) - üstün tutmaq, daha yaxşı sanmaq.
T ə r ç e ş m - gözüyaşlı.
T ə r ə h h ü m - rəhm, acıma.
T ə r ə k ə - ölən adamın şeyləri, miras malı.
T ə r f i - yüksəltmə, ucaltma.
T ə r ğ i b - rəğbətləndirmə, həvəsləndirmə.
T ə r i q - yol.
T ə r r a r - oğru, cibgir.
T ə r s a - xristian.
T ə r v i c - rəvac vermə, işə salma.
T ə r z i - ü m u r i - s ə l ə f - ata-baba yolu.
T ə s a h ü b - yiyələnmə, sahib olma.
T ə s ə l l i y a b - təsəlli tapan, dərdi yüngülləşən.
T ə s ə n n ü n - sünniləşmə, sünni olma, sünnilik.
T ə s x i r - zəbt etmə, tutma.
T ə s k i n - sakit etmə, dayandırma; t ə s k i n i - n ə f s - nəfsini, ehtirasım yatırtma.
T ə s l i y ə t - təsəlli; m ö v ç i b i - t ə s l i y ə t - təsəlli almağa səbəb, vasitə.
T ə s n i f - əsər yazma, kitab tərtib etmə.
T ə s t i r - pərdələmə, üstünü örtmə.
T ə ş b i h ə n - misal üçün.
T ə ş ə y y ö - şələşmə, şüə olma, şüəlik.
T ə ş x i s - xəstəliyin növünü düzgün müəyyən etmə, diaqnoz.
T ə ş r i f - şərəfləndirmə, hörmət etmə.
T ə ş r i f f ə r m a o l m a q - bir yerə təşrif gətirmək.
T ə ş y i - yola salma.
T ə t m i n - təmin.
T ə t h i r - təmizləmə, paklama.
T ə v a n g ə r - varlı, zəngin.

T ə v ə c c ü h - ü z - çevirmə, meyl və maraqla baxma.
 X ə v i l - uzun; ə m r i - t ə v i l - uzun ömür.
 T ə y ə q q ü z - oyanma, xəbərdar olma; ibrət gözüni açma.
 T ə y ə m m ü n ə n - xoşbəxtlik və uğur sayaraq.
 T ə y i n - vəzifə, rol.
 T ə z a d - ziddiyyət, düşmənçilik, çəkişmə.
 T ə z a y ü d - artma, çoxalma.
 T ə z ə l z ü l - titrəmə, tərpənmə.
 T ə z ə l z ü l a t - zəlzələlər.
 T ə z i b - əzab vermə.
 T ə z i r - məzəmmət, töhmət.
 T ə z k a r - zikr olunma, danışılma, dilə alınma.
 T ə z m i n - bir şairin başqa bir şairdən şeirdə sitat gətirməsi.
 T ə z y i ' - zay etmə, puç etmə.
 T ə z v i r - hiylə.
 T i f a q - ittifaq, birlik, saziş.
 T i ğ - qılınc.
 T i l a - qızıl.
 T i l a l a t - qızıl-gümüş, qızıl-gümüşdən düzəldilmiş şeylər.
 T i l i s m a t - tilsimlə, cadu, sehr kimi yalan işlərlə bir adamın işini müşkülə salmaq xəyalları.
 T i m s a l - bənzər, oxşar.
 T i r - ox.
 T i r a z - nizam, qayda, yaxşı, bəzəkli.
 T i r ə - qatı qaranlıq; b ə x t i - t i r a - talesizlik.
 T i r z ə n - oxatan.
 T i y n ə t - təbiət, xasiyyət.
 T i z p ə r - tez qanadlanan, iti uçan.
 T o f i r - fərd, təfəvüt; çoxaltma, artırma.
 T ö h r - yuyunmaq, təmizlik görmək.
 T ö m ə x a r - ağgözlüklə yeyən.
 T ö v f i q - yardım, kömək; Allahın köməyi; müvəffəqiyyət.
 T ö v h i d - təklük, birlik, Allahın birliyinə inanma.
 T ö v q i f - dayandırılma, dayandırma, həbs etmə.
 T ö v s ə n - at.
 T ö v s i f - tərif.
 T u h a f - qəribə.
 T u l - uzun.
 T ü c c a r - tacirlər.
 T ü f e y l o l m a q - dalınca düşmək, qoşulmaq, birləşmək.
 T ü f u l i y y ə i t - uşaqlıq.

Mirzə Ələkbər Sabir

T ü h ə f - qəribə, gülünc, görülməmiş şey.

T ü h ə m - töhmətlər, məzəmmətlər, tənələr.

T ü l u ' - günəşin doğması.

T ü m ə n - İran pulu - on riyal (1930-cu ildən bəri işlənmir).

T ü n d b a d - şiddətli külək; n ə r e y i - t ü n d b a d - şiddətli küləyin uğultusu.

T ü r a b - torpaq.

T ü r ə k - türk sözünün ləhcədəki ifadə şəkli.

T ü r f ə - təzə, antiqə şey; qəribə; t ü r f ə d i l b ə r - nadir gözəl.

U

Ud- simli çalğı aləti; Hindistanda bitən və yananda xoş iy verən ağac.

U f a q - kiçik, balaca.

U l a - üstün, daha üstün, daha layiq, daha yaxşı; u l a g ö r m ə k - b i r şeyi başqasından üstün tutmaq.

Ü

Ü b u r e t m ə k - keçmək, keçib getmək (sudan, körpüdən və s.).

Ü c r ə t - zəhmət haqqı.

Ü d ə b a - ədiblər.

Ü f t a d ə - əyilmiş.

Ü x ü v v ə t - qardaşlıq, dostluq, səmimiyyət.

Ü q a b - qaraquş, qartal.

Ü q b a - axirət.

Ü q d ə - düyün; çətin məsələ, dolaşiq iş.

Ü q u b ə t - əzab.

Ü l ə m a - alimlər, elm ilə məşğul olanlar; ilahiyyat alimləri, ruhanilər.

U l u m — elmlər, fənlər; t ə h s i l i - ü l u m — elmləri öyrənmə.

Ü m ə n a - böyükklər, nazirlər, rəislər.

Ü m ə r a - əmirilər, hakimilər, əyanlar.

Ü m m - ana; ü m m i - x a q a n - şah anası.

Ü m m ə h a t - analar.

Ü m m ə t - dindəşlər, bir dində birləşənlər.

Ü m m ə t i - m ə r h u m ə - Məhəmməd ümməti, müsəlmanlar.

U m u r - işlər.

Ü m u r a t - işlər; ü m u r a t i - a l ə m - d ü n y a n ı n işləri.

U n a s - arvadlar.

Ü r ə f a — ariflər, bilikli adamlar.

Ü r f - adət, qanun-qayda.

Ü r f a n - düşün.

Ü r u q - damarlar.

Ü s r - çətinlik, müşküllük.

Ü s r ə t - çətinlik.

Ü ş ş a q - aşıqlar.

U y u n - eynlər, gözlər; t ə n v i r i - ü y u n - gözlərə işıq saçmaq, məc. elm, bilik qazanmaq.

Ü z a r - yanaq, üz; g ü l ü z a r - gül kimi gözəl yanaq; gözəl üz.

Ü z m - abır, hörmət.

Ü z m a - böyük, ali.

V

V a b ə s t ə - bağlı; bir şeydən asılı olma.

V a c i b ü l i z a n - itaat edilməsi vacib olan.

V a c i b ü t t a ə - itaat edilməsi vacib olan.

V a h ə s r e t a - e y v a h ! .

V a q e ə n - həqiqətən, doğrudan.

V a l a - yüksək, ali; açıq, aşkar; şübhəsiz.

V a l i d - ata.

V a l i d ə - ana.

V a z e h - aydın, açıq, aşkar; şübhəsiz.

V e y - və ey.

V ə b a l - günah, məsuliyyət; vicdan ləkəsi.

V ə c a h ə t - gözəllik.

V ə c a h ə l l i - gözəl üzvlü.

V ə c h - məbləğ, pul, əvəz, səbəb.

V ə h m i - x ə y a l ə t - əsassız, yanlış xəyallar.

V ə k a l ə t - vəkillik, başqasının işini görmə vəzifəsi.

V ə q ' (qoyan) - ciddi əhəmiyyət verən, yüksək qiymətləndirən.

V ə q f (eləmək) - qurban etmək, bağışlamaq.

V ə q u r - vüqarlı.

V ə l ə d - oğul.

V ə l i - amma, lakin.

V ə r t ə - uçurum; burulğan, girdab, xətərli yer.

V ə s a i l - vəsilələr, vasitələr; səbəblər; v ə s a i l i - m ü t ə d d i d ə - bir sıra vasitələr.

V ə s a i t - vasitələr; v ə s a i t i - i l h a m - ilham mənbələri.

V ə s a t ə t - vasitəçilik.

V ə s f - tərif.

V ə s f g u - tərifləyən, tərif deyən; mədhçi şair.

V ə s h ə n - üzdə, üzdən, zahirdə.

V ə s i - vüsətli, geniş.

V ə s i l ə - vasitə.

Mirzə Ələkbər Sabir

Vəz'- hal, vəziyyət.

V ə z'-m ə d a r - həyat tərz; hərəkət yolu.

Vəzərat-vəzirlik; v ə z a r ə t i - m i l l i y ə - milli nazirlik.

V i f a q - həmrəylik, həmfikir olma, dostluq.

V i q a y ə - müdafiə, mühafizə.

V i r d - daim deyilən, təkrar edilən sözlər, ifadələr.

V i z r - günah.

V ü c u h - üzlər; k ə ş f i - v ü c u h i - n i s v a n - qadınların çadrasını atma.

V ü k ə l a - vəkillər, müdafiəçilər.

V ü s l ə t - aşıqın məşuqə çatması.

V ü s u d i - q a y i b - yox olmuş, aradan çıxmış insan, qeyb olmuş.

V ü s u q - inanma, etibar etmə.

V ü z ə r a - vəzirlər.

Y a h u - ay Allah!

Y a l - boyun; y a l ü b a l - boy-buxun, qamət.

Y a r a - güc, qüvvət, qüdrət.

Y a r a n - dostlar, əşnalar.

Y e d i c i - ölü yerində ağız açıb ağrı deyənlərin başçısı.

Y e k b a r - birbaş, birdəfəlik.

Y e k d a n ə - b i r ş e y i n bütöv iri dənəsi.

Y e k s a n - bərabər, hamar, düz, bir.

Y ə d - ə l ; y ə d i - t ə s ə r r ü f - ixtiyar.

Y ə f i r r - qaçma, qaçışma.

Y ə ğ m a - qarət, talan.

Y ə x - buz.

Y ə l d a (yəlda gecəsi) - ilin ən uzun gecəsi, dekabrın iyirmi biri ilə iyirmi ikisi arasındakı gecə.

Y ə m i n - sağ tərəf.

Y ə 's - ümitsizlik; yas.

Y ə s a r - sol tərəf.

Y ə s r i b - Mədinə şəhərinin qədim adı; ş a h i - Y ə s r i b - Məhəmməd peyğəmbər.

Y ə z d a n - yaradan, Allah. Y ö v m - gün.

Y ö v m ə n - f ə y ö v m ə n - gün-gündən.

Y o v u n c u (y a v u n c u) - yaltaq, hədyan danışan, yava.

Z a d ə - oğul; z a d e y i - N e m a n - Neman oğlu, Nemanzadə. Z a i d - çox, artıq, ziyadə.

Z a i l - pozulmuş, yox olmuş.
 Z a l i m a n - zalımlar, rəhmsizlər.
 Z a r - inləyən, ağlayan.
 Z a y e - zay, tələf, məhv.
 Z e y - xarici görünüş, qiyafə, müxtəlif ictimai təbəqələrin özünəməxsus geyimi.
 Z e y b ə q - civə.
 Z e y f - qonaq.
 Z e y f ç ə k m ə k - qonaq etmək.
 Z ə b a n - dil.
 Z ə b u n - zəif, güzsüz, qüvvədən düşmüş.
 Z ə c r - cövr, təzyiç, zorlama, cəbr; a m i r i n z ə c r i - hökumət adamının zülmü.
 Z ə f - zəiflik, gücsüzlük.
 Z ə k a t - şəriətə görə bir adamın mal-dövlətinin hər il yoxsullara verilməli olan qırxdə bir hissəsi.
 Z ə k a v ə t - zəkilik, qabiliyyət, istedad.
 Z ə m m - məzəmmət, töhmət, tənqid.
 Z ə n - arvad, qadın.
 Z ə n b u r - eşşək arısı.
 Z ə r d - san, solğun.
 Z ə r ə f ş a n - qızıl saçan.
 Z ə r n i g a r - qızıl su ilə naxışlanmış, zər naxışlı.
 Z ə v a l - yox olma, məhv olma.
 Z ə v ə c a t - arvadlar.
 Z ə v i ş a n - şan və şərəf sahibi, adlı-sanlı.
 Z i b a - qəşəng, yaraşlıq, bəzəkli; z i b a - s ə n ə m - gözəl.
 Z i b ə s - xeyli, o qədər, çox.
 Z i k r - Allah və peyğəmbərlərin adlarını təkrar-təkrar söyləmə
 Z i l i - kölgə.
 Z i n ə t i - t ə n - bədənin, vücudun bəzəyi, yaraşığı.
 Z i n h a r - aman, ehtiyatlı ol, çəkin.
 Z i r ü z ə b ə r - alt-üst.
 Z i ş a n - şanlı.
 Z i ş ə r ə f - şərəf sahibi.
 Z ö h d - zahidlik, həyatını ibadətlə keçirmə.
 Z ö h r ə c ə b i n - parlaq alımlı, gözəl üzlü.
 Z ö v c - ər.
 Z ö v r ə q - qayıq, balaca gəmi.
 Z ö v r ə q n i ş i n - qayıqda oturan.
 Z ü k u r - kişilər, oğlanlar.
 Z ü v v a r - ziyarətçilər.

MÜNDƏRİCAT

Mirzə Ələkbər Sabir irsi və onun nəşrinə dair (<i>Alxan Bayramoğlu</i>)	5	Uşaqlara	74
		Mən bilməz idim	75
		Hər nə versən, ver,	78
		Söz	79
		Əl'əman, sərkaş olub	80
		Eylə bildirdim ki,	81
		Ey fələk, zülmün əyandır	81
		Nolur şirinməzaq etmə məni	82
		Nəfsin qərəzi, əqlin mərzəi	83
		Ey əzizim, xələfim	84
		Xəsisin heyfi, varisin keyfi	85
		Sərədan bir dəli şeytan deyər	88
		Amalıımız, öttarımız ifnəyi-vətəndir	88
		Sərhesab	89
		Ağlaşma	90
		Tömcüyi-nəhar	91
		Vay, vay! Nə yaman müsgülə	92
		Övrədimiz, əzkarımız	94
		Hə, de görüm, nə oldu bəs,	95
		Ey ki guyi şəərəfi-nəfs	95
		Fə'la, özünü sən də	97
		Təni-adəmi şərifəst	98
		Təraneyi-şairanə	100
		Naəhl olana mətləbi	101
		Pah atonnan, nə ağır yatdı	102
		Təraneyi-əsilanə	103
		Leyli-Məcnun	104
		Məzlumluq edib başlama	106
		Əlminnətü-lillah ki	107
		Uçitellər	108
		Şəkibai	109
		Vəqta ki, qəpur	110
		Fəxriyyə	112
		Qorxuram	114
		Bə'zi yerlərdə təsadüf olunur	116
		Mən belə əsrarı qana bilmirəm	117
		Müəllimlər siyəzdi	117
		Çapma atını, girmə bu meydana, a molla!	118
		İki cavablara bir cavab	120
		Soldumu gəlzarın, ey faiqi-ne'man pəssər	122
		Ey on ki, ülumi-mədənidən	123
		Sual-cavab	125
		İftardan bir gəftər, ya məcnuedən	
		bir ləqmə	125
		Bimərhamət ə'yanlanma	126
		Məktub	127
XIX ƏSRDƏ YAZILAN ŞEİRLƏR			
Tutdum orucu irəməzanda	33		
Babam sünni, nənəm şiə	33		
Tanrı hər yerdə pulu	33		
Mən Xəlülüllaha-əsrəm	33		
Həmədanda qonağımdan xəbər	34		
Xümsi-şərabı seyyidə	34		
Şe'r bir gövhəri-yekdaneyi-ziqiymətdir	34		
Sən piri-cəhəhdidəsən	34		
Sabiri-şeyda ki	34		
1902-1905-Cİ İLLƏRDƏ YAZILAN ŞEİRLƏR			
Üç yüz on doqquz idi	37		
Şükür lillah ki	41		
Müsləman və erməni vətəndaşlarımıza	44		
SATİRALAR (1906-1911)			
Bir məclisdə on iki kişinin söhbəti	47		
Millət necə tarac olur olsun	48		
Ol gün ki,	50		
Bilməm nə gördübdür bizim oğlan oxumaqdan?!	51		
Mahi-kən'anım batıb,	53		
Qocalıqdan şikayət	54		
Bakı fə'lələrinə	56		
Cəhd eylə, sən ancaq	57		
Etdi bu fələk hər kəsə	58		
Tərpənmə, amandı, bala	59		
Təhsili-elm	60		
Ata nəsihəti	61		
Ah eylədiyim	62		
«Hayat»ın «gop-gop»una cavab	64		
Başnalara dair	65		
Şimdi fürsət var ikən bir iş gör			
istiqlal üçün!	68		
Cavablar cavabı	69		
Bakı pəhlivanlanma	70		
Adətimiz daş idi	71		
Küpəgirən qarının qızlara nəsihəti	72		

Hophopname

Töhmət edir qəzetçilər, ...	128	Çatlayır. Xanbacı, qəmədən ürəyim	177
Daş qəlbli insanları neylərdin, ilahi?!	130	Məninki belə düşdü!	180
Sual-cavab. Cavan-qoca	131	Vah!.. Bu imiş dərsi-tusuli-cədid?!	182
Səbir	131	Saturam	183
Fisincan	132	Nəçin rəməyir?	184
Aldanmaram ki, doğrudur ayının	133	Doğrudan da, Məmədəli, ...	186
Bizə nə?!	133	Nədir, aya, yenə üsyanları iranlıların?	187
Rəhgüzəri-məxluqatda bir		Ey annın ay, üzün günəş	189
möhtaci-məsarif	134	«Gülüstan»i-Sə' didən	
Barakallah	135	bir hekayeyi-mənzuməyə bənzətmə	189
Olmur, olmasın!	136	Bura say!	190
Madam ki, hamiyani-zülmət	138	Füzuliyə bənzətmə	191
Məsləhət	138	Vaiiz, qələm əhlin	192
Şirvan	140	Yaşamaq istər isək	192
Bir cibimdə əskinasım, ...	140	Adəmi adəm eyləyən	194
Ay haray!	141	Vermirəm a!	194
Doğru	142	Canın çıxsın!	196
Dilbər	142	Yox, yazmaram!	198
Bəxtəvər	143	Zahid ölməkdən qabaq	200
Üç arvad	144	Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!	200
Səbr elə	145	Qocalar marşı	202
Ay nənə, bir qırmızı saqqal kişi!	146	Yaşadıqca xərəbə Şirvanda	202
Şikayət	148	Əqvali-hikəmiyyədən müqtəbis	
Gavur qızı	148	bir mənzum	205
Osmanlılar, aldanmayın	149	Ürəfa marşı	206
Mən şahii-qəvişövkətam, ...	152	Pula təvəccöh	207
Qoyma, gəldi!	153	Təşəkkür	208
Uşağıdır	154	Millət şərqişi	210
İstiqbalmız lağlaşdır	156	Təbaət	211
Cavan	156	Giley, yaxud umu-küsü	211
Ax!	157	Altmış illik ömrüm	213
Açıldıqca sənin sübhün	159	Ey vay ki, heysiyyəti-millət	214
Nəsihət	159	Əhvalpürsənliq, yaxud qonuşma	215
Mahi-rəməzandır, yenə	160	Rədd ol qapıdan, ağlama zar-zar, dilənçi!	217
Bu boyda!	161	Və'z etdiyin inandı	218
Nə yazım?	162	Bir bölük boşboğazıq	219
Səttarxana	163	Oxutmuram, əl çəkin!	220
Qabla dəxi marfaşını, Mir Həşim!	164	Asudəlik bu saat	223
Mənimek	165	Bələyi-fəqrə düşdün, razı ol, ...	224
Kişi	166	Sonyə, ey dilbari-pakizə ədə!	226
Zahida, gəl soyunaq bir kərə paltarımızı	168	Nəçin məktəbə rəğbətəm	228
Şahnəmə	169	Qaç, at basdı!	229
Arzu	171	Görünce şəxs	231
...Tapmacanın te'biri	172	Dindirir əsr bizi, -	232
Bir bəhanə əldə ünvan etməli	173	Əksimə	232
Qəmü möhnət füzun oldu	174	Əhli-tranda, pahl oğlan, yenə	232
İstiqbal bizimidir	175	Dün cəhənnəm vəsfini zahiddən	233
Neyliyim, ey vay!	176	Kürd çaldıqca boru	233

Mirzə Ələkbər Sabir

Yıldırım yağsa göydən.....	233	Gərçi pərvaz etdi ayroplan.....	248
Bizi aldatma, xaca.....	234	Axşam olcaq učeniklər.....	249
Şanlı gördükcə mənə.....	234	Cümələrdə dükən açmaz bakılı.....	249
Arif çalışır ki.....	234	Öymə nəsəbi, öyməyə.....	249
Dün yatıb Mir Haşımı.....	234	Cəvankən fəqrdən etmə şikayət.....	249
...Deyir.....	234	Oğruların da bədəxlaq.....	249
Yatmısan, molla əmu.....	236	Tap görüm!.....	249
Tapdım!.....	236	Mülki-Şiraza Zilli-Sultanın.....	250
Hankı alçaq bir əlin.....	237	Mürtəcələr, sevinin.....	250
- Yoldeşim, yatmışmısan?.....	237	Zilli-Sultana, amandır.....	250
Başqa millətdən hüququn.....	237	Onlar ki, edir hörməti.....	250
Dün oxurkən bir.....	237	Saxtə bir xətti-xam ilə.....	250
Mürtəcə xadimlərim, ha indi.....	237	Hatıfden gələnin bir nida deyir ki.....	252
Bir dəstə gül.....	238	Şura gəlib şad olun, iranlılar!.....	253
Əlhəzər. qoyma baxa əksimə.....	239	«Tərcümani-həqiqət» deyir ki.....	253
Qəzətlər tövqifini yalnız.....	239	Haləti-məstliyində.....	254
Sanna bir məsləki tə'qiblə.....	239	Dərlər, İran günbəgündən.....	254
Dün bir eşşəxkisal insana.....	239	Almaniya imperatoru Vilhelm deyir ki.....	254
Bakıda bir kənddə mühavirə.....	240	Eynüddövlənin iste'fasından dolayı bəstə girmək istəyən Tehran tacirani- qeyrəlməndanələrini!.....	255
Cəmətdəki huriləri.....	240	Hatif deyir ki.....	255
Kimdir arif? — deyə sordum.....	241	«Osmanlıcadan tərcümə türkə» -.....	255
Oğlumun vasitəyi-xilqəti.....	241	Şimdi hər millət edir.....	255
Deyirdik bir zəmanlar biz.....	241	Oylə qorxmam «biş»dən kim.....	255
Mütələqiyətə də bəd şəkildə.....	241	Bakıda Şamaxı yolundakı həbsxanənin qabağında oxunan nəvhədir.....	256
Bir müdirin ki.....	241	Səfil tacir deyir ki.....	256
Bir gül.....	241	Tumanov izn alır ki.....	256
Ay can! Ay can!.....	242	Övrət almaq, boşlamaq.....	256
Amma, millət a!.....	242	Dəryada qərç olən iranlıların yetim balalarına təsəlli.....	256
Sipəhdar deyir ki.....	243	Bəs deyilmiş bunca Mehdilər.....	257
Hüseyn Kəmal deyir ki.....	243	Qurban bayramı.....	257
Rəmzəzan söhbəti.....	244	Ə. Qəmküsar bəradərimə cavab.....	258
«Səda»nın 162-ci nömrəsinə.....	244	Bildir ehyayı-Səmərqənd etdi.....	258
E'tilə etdikcə, dərlər.....	244	Şamaxıda.....	258
Kəndli deyir ki.....	244	..Lam deyir ki.....	258
Bakılı deyir ki.....	246	Gündə üç kağızı, beş kopyanı.....	258
Şah dedi: - Ağlayıram, bəs ki.....	246	İştə bir hey'əti-təhririyyə.....	259
İnteligentlər deyir ki.....	246	Qurulubdur yenə meydanı.....	259
«Tərcüman» deyir ki.....	246	Zahidlərə.....	259
İranlılar deyir ki.....	247	Ey dilbəri-hürriyyət.....	260
İdrakdir mütibətə miyzan.....	247	Bənzətmə.....	260
Dərdim oldur ki.....	247	Ruhum!.....	261
Bir əzmdə səbat edəməz.....	247	Tərbiyə.....	261
Söylə, təqsiri nədir.....	247	Həvəs.....	262
Millət deyir ki.....	248	Tərk edər kim ki.....	262
Qlasını seçkisini.....	248		
Bakılılar deyirlər ki.....	248		
Dilənçi deyir ki.....	248		
Çox təaccüb edirəm təzri-cədiddə ki.....	248		

Hophopnəmə

Nolaərbabi-kəmal.....	263
Yaran, mögər ki.....	264
Sual.....	266
Cavab.....	266
Lənət sənə, eycahl.....	266
Qafıl yaşamaqdansa.....	266
Məmdəli deyir ki.....	266
Nasirülmülk Bakıdan İrana azim olduqda.....	266
Miixbirüssəltənəyə.....	267
Dəhr bir müddət oldu.....	267
Əcdadına çəkdi, pədarin.....	267
Mühavirə.....	267
Müxabirə.....	267
Abbas ağa deyir ki.....	268
Analar bəzəyi.....	268
Dreper deyir ki.....	269
Analar bəzəyi.....	269
Avropada Məmdəlinin eşqbazlığı.....	269
Nitqə xitab.....	271
Yuxu.....	272
Ay can!.....	273
El çəkir namımı.....	274
Təbriz müxbirinə.....	274
Eşidiriz ki.....	276
Mənşikov deyir ki.....	276
Əzralin iste'fası.....	276
Ağladığıca kişi.....	276
Çox da demə sərvəti samanlyam.....	280
Dörd dilli qırmanc.....	280
Bütün Avropada kəmyab iken.....	281
Məmdəli deyir ki.....	281
Ərdəbil hakimi Rəşidülmülkə.....	281
Molla Ərəszadənin.....	282
Əqvalc həkiminə.....	282
Təbrizdən «Molla Nəsrəddin»ə göndərilən kağızların müfəttişinə.....	282
Balaca səhnə.....	283
Mühərrirlərə.....	285
Vaqiyyə-yubileykarana.....	285
Ey pulluların səfəsi, Novruz!.....	287
Bayram töhfəsi.....	287
Oyla bir tərəcəyə kim.....	288
Həmdülillah ki, bu gün.....	288
Molla, səmavandan.....	288
Nəgərdəz kəz ocağ.....	290
Razıyam ölməyə mən.....	290
Arızı-qəmlər əlindən.....	290
Mənə bəd keçdi şəhri-Şirvanda.....	290

Rahəm bədəhid.....	290
Əşhədu billahi əliyyül əzəm.....	292

MƏRSİYƏLƏR

Qərini-məğfirət qıl.....	295
Abdulla Cövdətin əş'arını təxəmis.....	296
Növheyi-milli.....	296
Təhəssür.....	297
Eydi-mövludi-nəbi.....	298
İltihabi-təəssüratımdan yenə bir şe'leyi- cəhansuzum.....	300
Ənin.....	301
Növho.....	302
Çünki vücudi-alim.....	303
Ey müsibətədə dindəşlarım.....	303

QƏZƏLLƏR

Qoyma gələ, saçıya.....	307
Hər səri-muydə.....	307
Viranə Şəmaxidə mənə.....	308
Məftuni-səri-zülfünə.....	308
Kuyini xunabeyi-çəşmimlə.....	309
Gər istəsən ki.....	309
İstəsən könlüm kimi.....	310
Ey dil, amandı, sirrini.....	310
Ey şux, yenə həmdəm olub.....	311
Xosrovi-hüsnün, əzizim.....	311
Qəmində çərxi-çarümdən keçən.....	312

UŞAQ ŞEİRLƏRİ

Məktəb şərqisi.....	315
Məktəbə tərgib.....	316
Elmə tərgib.....	317
Uşaq və buz.....	318
Yaz günləri.....	318
Ağacların bəhşi.....	319
Cütçü.....	320
Qarğa və tülkü.....	320
Məktəb uşaqlarına töhfə.....	321
Məktəb şagirdlərinə töhfə.....	322
Təbib ilə xəstə.....	323
Qoca bağban.....	323
Qarıca.....	324
Molla Nəsrəddinin yorğanı.....	325
Uşaq və pul.....	325
İskəndər və fəqir.....	326
Azarlı kəndçi.....	327
Camuşçu və sel.....	328

Molla Nəsrəddin və oğru	330
Örtünçək və ipək qırdı	330
Arlıq alıb, əskik satan tacir	331
Yalançı çoban	332

TƏRCÜMƏ ƏSƏRLƏRİ

Gördüm neçə dəstə tazə güllər	335
«Şahnamə»dən tərcümə	335
Tərcümeyi-qövlot-müfti	349
Şe'r tərcüməsi	349
Ləffazlıq	350

HEKAYƏ VƏ FELYETONLAR

Meydana çıxıyor	355
Hamısını tapa bilərəm, birin tapa bilmirəm	358
Şirvanda mühüm həvadis	359
Yadigar	361
Şikayət!	362

PUBLİSİSTİKA

Vəfat xəbəri	365
İslamiyyətin insaniyyətparverliyi	365
Qabistan mahalının pristavı	366
Bu gün Qafqaziya məmləkətində	367
Qarabağ davası qət'i xüsusunda	368
Avqustun 3-də Salamovların evində	369
Şamaxı tüccari-mö'təbərindən	370
Həmd olsun, o gündən ki	370
Həmd olsun, Şamaxıda bugünkü	371
Kürdəmir mahalında qarasacaqallı kəndindən	372
27 avqust, Bakı	372
Mətbuat	374
Şəhərimizdə realni uşqola	375
Qeyrət	376
Şamaxının qərbində vaqe'	376
Şamaxı realni uşqolasına inspektor	377
Oktyabrın onunda qoşunlu mahalında	378

Noyabrın dördündə Kürdəmir ilə Ağsu	378
Bu il Şamaxı əhli	379
Qabistan mahalında Ərəbşahverdili	380
Noyabrın 18-də şamaxılı malaqan	380
Ləbbeyk icabət	380
Neçə gün bundan əqdəni Bakıdan	381

Təşəkkür	382
Dekabrın 31-ci günü	382
Yanvarın 24-də gecə saatı	383
Şəhərimizdə şirkətlər, zavodlar	384
Zəman nə istəyir? Amma biz	384
Mərhumül-məğfir Hacı Məcid əfəndi	386
Şamaxı uyezdi Bakı quberniyasının	388
Qədimə Şamaxı şəhərinin	391
Bu axır vaxtlərdə Şamaxıdan	392
Padar köçəriləri Şamaxı uyezdimin	392
Vəsaiti-mö'lumə ilə e'mali-fıkr	393
Bahardan iki ay yarım keçir	394
Cümə	397
Təşəkkür	398
Mühərrərat	399
Xaqani	399

MƏKTUBLAR

M.Ə.Sabirin əsərlərinə «Molla Nəsrəddin» jurnalında çap olunmuş karikaturalar	401
	411

QEYDLƏR

XIX əsrdə yazılan şeirlər	421
1902—1905-ci illərdə yazılan şeirlər	422
Satiralar (1906-1911)	423
Mərsiyələr	463
Qəzəllər	464
Uşaq şeirləri	466
Tərcümə əsərləri	468
Hekayə və felyetonlar	470
Publisistika	470
Məktublar	475
Lügət	478

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*
Kompyuterçi dizaynerlər *Şəbinə Məmmədova, Aqil Əmrahov*
Korrektoru *Natəvan Məmmədova*

Çapa imzalanmışdır 11.05.2012.
Kağız formatı 60x907*. Fiziki çap vərəqi 69,0.
Sifariş 28. Tirajı 1000. Qiyməti müqavilə yolu ilə.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» müəssisəsinin mətbəəsində çap edilmişdir.

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121'

e-mail: info@tahsilnp.com

Tel.:(+994 12) 567-S1-2S/29

Faks.: (+994 12) 567-S2-6S

Mirzə Ələkbər Sabir (Tahirzadə)

HOPHOPNAMƏ

Bakı, «Təhsil», 2012.